

Дніпропетровський історичний музей
імені академіка Д. І. Яворницького

Випуск 2

ЛИСТИ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ
ДО Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО

ДНІПРОПЕТРОВСЬК
1999

ББК 79.1
Е 71

У К Л А Д А Ч І:

**С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова, О. В. Піцик, І. Ю. Тарасенко,
І. М. Тимофєєва, А. В. Тронєва, М. П. Чабан, Н. Г. Чередник**

За участю:

*О. В. Аліванцевої, В. М. Бекетової, І. І. Горченко, Н. В. Жахалової, В. М. Заруби,
Г. Д. Зленка, С. М. Кіржаєва, В. І. Лазебник, Ю. А. Мищика, В. О. Мокляка,
О. М. Огризкіної, Я. С. Смирнова, Д. П. Урсу, О. М. Чумак, В. К. Чумаченка*

Під загальною редакцією

Н. І. Капустіної

Рецензент:

кандидат історичних наук В. М. Бекетова

Е71 Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 2.
Листи діячів культури до Д. І. Яворницького / Упоряд: С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; Вступ ст. С. В. Абросимової; Під загальною ред. Н. І. Капустіної.—
Дніпропетровськ: 1999.— 460 с.

ISBN 966-7265-29-3

Збірник репрезентує частину епістолярної спадщини видатного українського історика запорозького козацтва академіка Дмитра Івановича Яворницького (1855—1940), а саме листи діячів культури (письменників, поетів, акторів, режисерів та ін.). Цей архівний комплекс зберігається у Дніпропетровському історичному музеї, містить 457 листів 88 кореспондентів і охоплює період з 1883 р. до 1940 р. Даний епістолярний комплекс є цінним джерелом з історії культурно-громадського життя України зазначеного періоду.

Пропонується усім, хто цікавиться історією та культурою України.

Е 4407000000-002
99

ISBN 966-7265-29-3

«...КОРИСНА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДНОСТІ ПРАЦЯ» (З епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького)

Цей збірник є продовженням реалізації комплексної програми публікації епістолярної спадщини видатного дослідника історії запорозького козацтва, директора Дніпропетровського історичного музею (1902—1933) академіка Дмитра Івановича Яворницького¹.

Вже побачив світ 1-й випуск епістолярії вченого², що містить понад 800 листів вчених різних галузей до Д. І. Яворницького³. Останнім часом вітчизняна археографічна наука приділяє значну увагу розробці методики публікації епістолярних джерел, що підвищує єдиційну культуру й ступінь інформаційної віддачі епістолярних видань⁴.

Даний збірник репрезентує листи, що були надіслані Яворницькому діячами української та російської культури, переважно письменниками, поетами, драматургами, публіцистами, журналістами, а також видавцями і редакторами періодичних видань.

Творчість Яворницького відзначалася широтою дослідницьких зацікавлень. У науковому доробку вченого, окрім історичних творів, є археологічні, етнографічні, фольклорні, лексичні, археографічні, музеєзнавчі та краєзнавчі праці. Широком колам сучасників Яворницький був добре відомий як талановитий популяризатор історії українського народу, передусім її «перлини» — історії запорозького козацтва. Дмитро Іванович був обдарований також талантом прозаїка і поета. В його творчій спадщині є художні твори — повісті «Наша доля — Божа воля» (1901), «За чужий гріх» (1907), «Де люде, там і лихо» (1911), «Поміж панами» (1911), оповідання «У бурсу! У бурсу! У бурсу!» (1908), «Русальчине озеро» (1909), «Закохана пара, або пан Борзак та пані Борзачка» (1910), «Драний хутір» (1911), збірка поезій «Вечірні зорі» (1910), а також вірші у періодичних виданнях.

Художні твори Яворницького є закономірним продовженням його історичних та фольклорно-етнографічних праць. Тематика наукових зацікавлень вченого, його дослідницьке «кредо», емоційність його натури сприяли близькості Д. Яворницького до поетичної стихії, що знайшло втілення у словах, які він так любив повторювати: «Ми — археологи-поети», «Ми — історики-маляри»⁵.

Літературні твори Яворницького здобули позитивної оцінки фахівців, які особливо відзначали чудову мову письменника (І. Нечуй-Левицький, Б. Грінченко, Є. Чикаленко, М. Комаров та ін.). «Така гарна у Вас мова, — писав йому Б. Грінченко, — такий хист до малювання словами, що хто ж краще за Вас напише про Січ?»⁶. Свої літературні твори Яворницький вважав «прямо такі етнографією», «списаною з живих людей, які ще й досі живуть і так само роблять, як у мене написано». В. Леонтович писав Яворницькому, що його повість «Наша доля — Божа воля» «селяне зачитувалися та захоплювалися». Про враження, яке справляли на читачів художні твори вченого, яскраво свідчить лист до нього учня хліборобської школи, який забажав залишитися невідомим, щоб не «збити ціну своїй ширій подяці авторові». «Я прочитав Вашу книжку «За чужий гріх», — пише він. — Боже мій, що Ви зробили зо мною!... Я ніколи не чув такої простої, такої живої, такої поетичної мови... Ви не писали, а прямо наставляли папір і у нього вже життя само влилося... Як Ви гарно описуєте природу... Як гарно описуєте натуру та вдачу наших селян... Скільки Ви визвали у мене веселого непереволненого сміху. Скільки я пролив гарячих, що йдуть аж від самого серця сліз... Моя наболіла душа видужала вмиль. Хворе серце забилося хуткіше...»⁷.

Деякі художні твори Яворницького друкувалися спочатку в періодичних виданнях: «Киевская старина», «Дніпрові хвилі», «Рада». Взагалі Яворницький досить плідно співпрацював у газетах і журналах Катеринослава («Днепр», «Екатеринославские губернские ведомости», «Днепровская молва», «Вестник Екатеринославского земства», «Приднепровский край», «Дніпрові хвилі», «Споживач», «Кооперативне життя», «Червоний шлях», «Молода кузниця»), Харкова

(«Харьковские губернские ведомости», «Харьковский курьер», «Життя й революція»), Києва («Киевская старина», «Киевское слово», «Рада»), Петербурга («Новости и биржевая газета», «Исторический вестник», «Санкт-Петербургские ведомости»), Москви («Русская мысль», «Русское слово», «Детское чтение»), Львова («Зоря», «Беседа»), Єлизаветграда («Елизаветградский вестник»), Одеси («Одесский вестник»), Середньої Азії («Туркестанские ведомости», «Окраина») та ін. Він активно листувався з видавцями і редакторами багатьох періодичних видань, передусім з редактором першого українського історичного часопису «Киевская старина» Ф. Г. Лебединцевим.

Апогей публікаторської діяльності вченого у періодичних виданнях припадає на 1889—1890 рр. Цього часу Яворницький підтримував творчі стосунки з видавцями та редакторами часописів «Исторический вестник» С. Шубинським, «Киевская старина» О. Лашкевичем, «Зоря» В. Левницьким (Василь Лукич), «Газеты Гатцука» та «Крестного календаря» О. Гатцуком та ін. Варто зазначити, що Яворницький вельми прислужився часописам «Киевская старина», «Рідний край», газеті «Рада» у царині фінансової підтримки, розповсюдження цих видань, залучення передплатників тощо. Так, у жовтні 1910 р. катеринославська громадськість збрала 500 карбованців на підтримку «Рад».

Активна життєва позиція Яворницького сприяла встановленню творчих стосунків з передовою інтелігенцією тих міст, в яких вченому довелося мешкати. Перебуваючи в Петербурзі, він брав активну участь в діяльності української громади, приятелював з письменниками і громадськими діячами Д. Мордовцевим, К. Білиловським, М. Могилянським, П. Стебницьким, П. Балицьким та ін. Вчений влаштував в своєму помешканні «суботки», на які збиралися петербурзькі українці й земляки, що приїздили у «Північну Пальміру», передусім актори, серед котрих були й корифеї українського театру — М. Кропивницький, П. Саксаганський, М. Заньковецька та ін. Не стояв Яворницький осторонь літературно-громадського життя і в Москві, підтримував творчі зв'язки з літературно-мистецькими колами Москви, брав участь в літературних вечорах, дискусіях, співпрацював в журналі Д. Тихомирова «Детское чтение», де опублікував низку статей: «Святки в Малороссии», «Забытый украинский философ Скорохода», «Князь Дмитрий Иванович Вишневецкий», «Свирговский, Ружинский и Подкова», «Гетман Кристоф Косинский» та ін. У серії «Библиотечка для семьи и школы», яку видавала редакція журналу «Детское чтение», окремо були видані твори Яворницького «Три неожиданные встречи», «Святки в Малороссии», «Слепой баян Фома Провора», «Добрый пастырь».

На вечорах у Д. Тихомирова Дмитро Іванович познайомився з російськими письменниками І. Белоусовим, М. Телешовим, І. Буніним, В. Вересаєвим, поетом а кріпаків С. Дрожжиным та ін. Згадуючи про «суботні» вечори у Д. Тихомирова, М. Телешов відзначив, що «в пам'яті залишився лише один професор Єварницький Дмитро Іванович, правдивий українець з веселими запорозькими оповіданнями, який завжди цікаво й весело розповідав про Запорожжя і запорожців».

В Москві Яворницький особливо зблизився з письменником і репортером Володимиром Гіляровським, «дядьком Гіляєм». Проте й в Москві Дмитро Іванович не стояв осторонь українського громадсько-культурного життя. 1900 р. спільно з українськими живописцями С. Васильківським та М. Самокишем він прислужився виданню альбому «Из украинской старины», що став значною подією в культурному житті України того часу.

У катеринославський період життя побачили світ майже усі художні твори Яворницького. В Катеринославі вчений стояв біля витоків місцевої вченої архівної комісії, товариства «Просвіта», а також відродження і фактичного створення місцевого історичного музею (офіційною датою заснування якого вважається 1849 р.). Багато зусиль доклав вчений щодо пропагування української історії та культури, формування національної самосвідомості. Він багато прочитав лекцій з української історії на Катеринославщині та в інших містах України і Росії. Міцною й плідною була співпраця Яворницького з товариствами «Про-

світа», особливо з катеринославською «Просвітою». Завдяки авторитетові й клопотанням Дмитра Івановича катеринославська «Просвіта» одержувала дозвіл на проведенні тих чи інших заходів. Зокрема тільки завдяки клопотанням Яворницького катеринославським просвітянам вдалося відсвяткувати 100-річчя від дня народження Т. Шевченка (1914). В «Просвіті» вчений співпрацював зі своїми однодумцями, серед котрих були й ті, чий листи репрезентовані в цьому збірнику, а саме — Є. Вировий, І. Рудичев, К. Котов, Т. Сулима-Бичихина, І. Труба, Н. Дорошенко та ін. Міцні стосунки вчений підтримував з катеринодарським товариством «Просвіта», на запрошення якого неодноразово приїздив на Кубань з лекціями про запорожців та кобзарів. З Кубані йому писали Я. Бігдай, М. Вороний, Г. Доброскок та ін. Про міцні стосунки між «Просвітами» різних міст України свідчать листи Н. Дорошенко.

Літературна творчість Д. Яворницького, його співпраця в періодичних виданнях, стосунки з письменниками, редакторами, видавцями, співробітниками бібліотек, архівів, акторами, режисерами, малярами, колекціонерами, громадсько-культурними діячами України та Росії знайшли відображення в листах, що публікуються в цьому збірнику. Листи віддзеркалюють життя українського літературно-мистецького співтовариства 1880-х—1940 рр. і свідчать про напружений ритм цього життя — видавалися книжки, альманахи, журнали, газети, не припинялася боротьба проти цензурного тиску, започатковувалися різні товариства, засновувалися бібліотеки, читальні, українські книгарні, театральні трупі, влаштовувалися вечори, святкувалися ювілеї видатних українських діячів, розповсюджувалися книжки серед народу, читалися лекції. Листи свідчать про велику подвижницьку працю української інтелігенції у зберіганні історичних пам'яток, культурних традицій, пробудженні національної самосвідомості.

Окрім літературно-культурного життя, видавничої справи, кореспонденти Яворницького торкалися різних питань просвітницького руху, мистецтва, історії українського народу, колекціонерства, музейної справи, наукового життя, кобзарського мистецтва, громадського руху, оцінки воєнних та революційних подій та багато іншого. В листах П. В. Данилова міститься інформація про викладацьку діяльність Яворницького в Московському університеті, його стосунки зі студентами. Українська громадськість надавала великого значення праці Д. Яворницького на посаді директора Катеринославського музею ім. О. Поля. Тому, коли у 1905 р. вчений збирався покинути Катеринослав, один з провідних українських діячів М. А. Дмитрієв писав йому: «...Дуже велика шкода для музею і всієї справи, коли Ви покинете Катеринослав. У нас я дуже радий бачити Вас, але ж шкода розпочатого діла на Запорозжі». Про значення музею, що його очолював Д. Яворницький, для української історії йдеться також в листах артистки Н. М. Дорошенко, архівіста С. Л. Дроздова. Останній був вражений «тим дорогішим музейним скарбом», що його скупив Яворницький «з пречутною ... енергією на протязі довгих років [своєї] корисної для української людності праці». Діяльність Яворницького, його лекції справляли велике враження на слухачів, заохочували до збереження культурних традицій, історичних пам'яток. Сільський учитель і письменник А. Вержбицький писав історикові у 1905 р.: «Знаючи трошки Вас, а більше ту енергію, з якою Ви одшукуєте та збираєте шматочки нашої старини, хочеться допомогти Вам».

Листи цього комплексу містять багато інформації біографічного характеру. Й це стосується не тільки Яворницького, а також і його дописувачів.

Листи даного збірника є цінним джерелом з історії життя та діяльності Яворницького, з історії української літератури, видавничої справи, періодики, громадсько-культурного життя, творчих стосунків між діячами України та Росії кін. XIX — поч. XX ст.

В даному збірнику репрезентовано 457 листів (кількість листів не співпадає із загальною нумерацією тому, що деякі номери продубльовано) 88 кореспондентів до Яворницького, передусім українських письменників і поетів: М. Коцюбинського, Панаса Мирного, Олени Пчілки, М. Могилянського, М. Старицького, Л. Старицької-Черняхівської, А. Чайковського, К. Біликовського, М. Во-

роного, Остапа Вишні, В. Самійленка, Я. Щоголева, В. Леонтовича, А. Крушельницького, О. Кундзіча, М. Кузьменка, В. Чапленка, О. В. Коваленка, О. К. Коваленка, Т. Романченка, М. Пронченка, М. Філянського, Г. Доброскока, І. Труби, Л. Сохачевської та ін.; російських письменників: В. Авенаріуса, І. Белоусова, В. Гіляровського, М. Телешова та ін.; українських та російських видавців: Ф. Лебединцева, О. Лашкевича, М. Лашенка, В. Левницького, О. Авчинникова, М. Бикова, Є. Вирового, К. Котова, Я. Гуревича, Д. Тихомирова, М. Соловйова-Несмелова. Окрім того в збірник вміщено листи видатних українських акторів, режисерів і театральних діячів: М. Кропивницького, П. Саксаганського, Н. Дорошенка, М. Старицької, Т. Сулими-Бичихіної; живописця С. Васильківського, бібліографів і книгознавців І. Рудичева, О. Тулуба; мистецтвознавців і колекціонерів: І. Барщевського, І. Грабаря, Ю. Александровича, Н. Абрамовича; учених: Т. Гавриленка, О. Деревницького, І. Янжула та ін. Хронологічний діапазон листів цього випуску охоплює період з 1883 р. до 1940 р.

Архітектоніка збірника містить вступну статтю, суто листи та науково-довідковий апарат (коментарі, покажчики: кореспондентів, іменний, географічний, предметний, біографічний, бібліографічний, попередньої публікації листів даного збірника, список умовних скорочень). Листи розташовані за алфавітним порядком прізвищ кореспондентів. Листи кожного окремого кореспондента розташовані за хронологією написання листів. В збірці надається безперервна порядкова нумерація листів. При публікації повністю зберігаються морфологічні та синтаксичні особливості оригінальних текстів, що передаються сучасним правописом. Пошкодження тексту і помилки в оригіналі відзначаються у підрядкових посиланнях. Не прочитані слова відзначаються в тексті трикрапкою у квадратних дужках. В коментарі дається пояснення згадуваних в листах персоналій, творів, періодичних видань, а також подій, про які йдеться чи натякається в листах. Розгорнуті довідки про персоналії подаються, як правило, при першій згадці.

Упорядники збірника висловлюють щирю подяку за наукові консультації, плідну допомогу та всебічну підтримку дослідникам, що взяли участь в підготовці до видання листів окремих діячів: літературознавцеві О. В. Аліванцевій, історикові В. М. Зарубі, проф., докт. іст. наук Ю. А. Мицику, історикові В. І. Лазебнику, історикові О. М. Гризакіній, одеському вченому Г. Д. Зленкові, проф., докт. іст. наук Д. П. Урсу, олександрійській дослідниці О. М. Чумак, ярославському історикові Я. С. Смирнову, київському дослідникові, канд. іст. наук С. М. Кіржаєву, краснодарському вченому, канд. філол. наук В. К. Чумаченкові, полтавському дослідникові В. О. Мокляку. Особливу вдячність за неоціненну допомогу упорядники висловлюють дніпропетровському письменникові й літературознавцеві М. П. Чабану.

Даний збірник являє собою другий випуск серійного видання епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького й пропонується вченим-гуманітаріям, працівникам культури і мистецтва, студентам гуманітарних вузів, викладачам, краєзнавцям-аматорам, усім, хто цікавиться історією та культурою України.

С. В. Абросимова.

ПРИМІТКИ

¹ Про життя та творчість Д. І. Яворницького див.: *Шаповал І. М.* В пошуках скарбів.— Дніпропетровськ, 1990; *Шубравська М. М.* Д. І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність.— К., 1972; *Чабан М.* Сучасники про Д. І. Яворницького.— Дніпропетровськ, 1995; *Абросимова С. В.* Дмитро Яворницький.— Запоріжжя, 1997.

² Переважна більшість (понад 6000 од. зб.) листів епістолярної спадщини Д. І. Яворницького зберігається в Дніпропетровському історичному музеї; див.: *Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького: Каталог музейної колекції / Укладачі: С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, А. С. Журба.*— Дніпропетровськ, 1992.— 221 с.

³ Див.: *Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького*. Вип. 1: *Листи вчених до Д. І. Яворницького* / Упоряд.: *С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, Н. Г. Чередник*.— Дніпропетровськ: Гамалія, 1997.— 888 с.

⁴ Див.: *Гирич І. Б., Ляхоцький В. П.* Археографічне опрацювання епістолярної спадщини українських громадських і політичних діячів кінця ХІХ—першої третини ХХ ст. // *АУ*.— 1995.— № 4—6.— С. 81—87.

⁵ *Яворницький Д. И.* Запорожцы в поэзии Т. Г. Шевченко // *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*.— Екатеринослав, 1912.— Вып. 8.— С. 11.

⁶ *Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького*.— Вип. 1.— С. 127. Про літературну творчість Д. І. Яворницького див.: *Єфремов П.* Письменник-кольорист // *Записки іст.-філол. відділу УАН*.— 1927.— Т. XII.— С. 213—230; *Скупейко Л. І.* Художня спадщина Д. І. Яворницького. Проблеми вивчення // *Вчений-подвижник*.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 52—54; *Василенко Н. Є.* Художнє відображення історичного минулого України в наукових дослідженнях та літературних творах Д. І. Яворницького // *Література й історія: Тези Всеукр. наук.-прак. конф.*— Запоріжжя, 1993.— С. 89—91; *Шубравська М. М.* Харківський період життя Д. І. Яворницького та його автобіографічний роман «За чужий гріх» // *Яворницький Д. І. За чужий гріх*.— Харків, 1993.— С. 5—26; *Руснак І. Є.* Літературна творчість Д. І. Яворницького і розвиток української прози початку ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук.— К., 1995.

⁷ *Абросимова С. В.* Дмитро Яворницький.— Запоріжжя, 1997.— С. 51.

ЛИСТИ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ ДО Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО

№ 1

ЛИСТ Н. АБРАМОВИЧА *

25.09.1914.

Володимир-Волинський — Катеринослав

Высокочитимый Дмитрий Иванович!

Зная Вас, как ценителя [украин]ской старины и собирателя [...], долгом своим считаю сообщить [Вам], что у меня, среди разных предметов волинской [...] старины находится [нарисо]ванный красками на [...] старинный портрет гетмана И. Мазепы¹, современный ему. Изображен М[азепа] довольно молодым, без бороды, с небольшими усами, в козацком костюме. Контурами, фигурой и рисунком похож на портрет его, данный во втором издании истории Коваленка², но с совсем другим выражением лица. Думаю, что портрет представляет кой-какую ценность для любителей и широкой публики. У себя держать [его] нахожу опасным [...] на границе и [...] военным [...] до пожара включи[тельно].

Посему считаю [...] уступить его на [...] в Вашем управлении музею. В случае Вашего желания приобрести портрет — пишите по адресу: г. Владимир-волинск, с. Тышковицы, Никанору Абрамовичу.

С почт[ением] Н. Абрамович.

25.IX.1914.

ДИМ, КП—69615/Арх—12620.

№ 2

ЛИСТ В. П. АВЕНАРИУСА

6.04.1900.

Петербург — Москва

СПБ., 6 апреля 1900.

Милостивый государь, Дмитрий Иванович!

Моя фамилия, как детского писателя, Вам вероятно не безизвестна. В настоящее время мною напечатана в журнале «Родник»¹ большая повесть из быта запорожцев², материалом для которой послужили как Ваши многочисленные труды по исследованию Запорожья, так и сочинение Скальковского³. Предполагая издать теперь мою повесть отдельной книгой, я желал бы предварительно убедиться, не допущены ли мною какие-либо неправильности при описании обычаев запорожцев, их одежды, оружия и проч. Поэтому не позволите ли Вы прислать Вам отгисск моей повести, с тем, чтобы Вы могли указать мне, что,

* Лист дефектний.

по Вашему мнению, надлежало бы исправить? Вы этим крайне обязали бы искренне Вас уважающего и готового также к услугам

В. Авенариуса.

Адрес мой: Василий Петрович Авенариус, СПб., Торговая ул., № 18, кв. 26.

ДИМ, КП—69603/Арх—12608.

Адреса: «В г. Москву. Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Кривой переулок, д. Бахрушина, училище технического рисования».

№ 3

ЛИСТ В. П. АВЕНАРИУСА

1.06.1900.

СПб.—Полтавська губ., Миргородський пов., хут. Бодиківка

Милостивый государь, Дмитрий Иванович!

По Вашему совету, я зашел в Публичную библиотеку, чтобы навести требуемые справки в Ваших сочинениях: «Вольности запорожских казаков», изд. 2-е, и «История запорожских казаков», т. 1, изд. 2-е, 1900 г. К сожалению, я нашел там только первую из этих книг, вторая лежит ещё в цензуре, которая накапливает у себя книги для Публ[ичной] библиотеки, пока их не наберется телеги 2.

Усмотрев из Ваших «Вольностей забор[ожских] казаков», что Базавлуцкой сечи вероятно вовсе не существовало, но, не имея затем никаких данных о том, какая же сечь была в начале XVII века, я, скрепя сердце, зачеркнул во всем моем рассказе как название Базавлуцкой сечи, так и вообще плавание по р. Базавлуку; а заставляю моего героя верхом доехать до сечи, не входя ни в какие подробности о переправах через Днепр или его притоки. Это тем извинительнее, что книга предназначается для юношества, и в слишком мелких подробностях нет особой надобности. Само собою разумеется, что по выходе в свет моего «Сына атамана»¹, я сочту за особое удовольствие переслать Вам экземпляр этой книги, точно также как и предшествующую ей повесть «Три венца»², которая в настоящее время находится уже в наборе.

Принося Вам ещё раз глубокую признательность за Ваши любезные указания, остаюсь искренне Вас уважающий и готовый к услугам

В. Авенариус.

ДИМ, КП—69602/Арх—12607.

ЛИСТ АВЧИННИКОВА О. Г.

{после 1913 г.]

Катеринослав — Катеринослав

Препровождая при сем 25 экз[емпляров] брошюры «Профессор Д. И. Яворницкий»¹ на коммиссионную продажу, покорнейше прошу не отказать вручить сыну моему, ученику Екатеринославского землемерного училища Николаю Авчинникову деньги за проданные книжки, удержав 20% в пользу музея.

С совершенным почтением А. Авчинников.

В Екатеринославский музей А. Н. Поля.

ДИМ, КП—69589/Арх—12594.

ЛИСТ В. С. АЛЕКСАНДРОВА

7.05.1891.

Харків — с. Покровське Олександрівського пов. Катеринославської губ.

ВО ИСТИНУ ВОСКРЕСЕ!

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Благодарю Вас за память и внимание ко мне, что я вижу в скором сообщении мне Вами Вашего адреса. Помогай Вам Бог в Вашем деле, да снабди Вас также, Господи, и хорошим запасом здоровья.

По отъезде [Вашем] я на другой, или, кажись, на 3-й день отослал г. Р[епин]у¹ по оставленному Вами адресу всю коллекцию портретов, прося, если окажутся ненужными, то извинить меня за напрасное беспокойство и сделать одолжение переслать мне их обратно по приложенному моему адресу. Но ... доселе никакой вести не имею. Надеюсь впрочем, что коллекция не пропадет.— А писали ли Вы про портрет Сковороды?² ... Я даже ... уж если продать, то и гораздо меньше взял бы, чем Вы запроектировали. Половину того взял бы, ибо ... нужда скачет, нужда плачет, нужда и песенку поет...

Затем будьте здоровы, да напишите ещё, коли найдете то возможным.

г. Харьков. Б. Сумская ул., д. № 68.

Вл. Александров.

ДИМ, КП—69594/Арх—12599.

Поштова листівка. Адреса: «Екатеринославской губернии Александровского уезда, в с. Покровское. Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу г. Эварницкому».

ЛИСТ В. С. АЛЕКСАНДРОВА

11.03.1892.

Харків — Царське Село

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

В декабре месяце прошлого года, получив от Вас Ваш адрес, я послал Вам в заказной бандероли экземпляр «Песен студентов Харьк[овского] университета» и открытое письмо; но получили ли Вы то и другое,— до сих пор не знаю. Если не получили, то я буду требовать за пропажу ответа из почтового ведомства. Если пропало, то это не к Вам первому и ничего с нашими почтами поделать не можно.

Будьте так любезны, не оставьте меня без ответа.

Ваш слуга Вл. Александров.

III
11 92. Харьков, Б. Сумская, № 68.

ДИМ, КП—69597/Арх—12602.

Поштова листівка. Адреса: «В г. Царское Село. Стессельская улица, дом Фролова».

ЛИСТ В. С. АЛЕКСАНДРОВА

25.03.1892.

Харків — Царське Село

г. Харьков, 1892 г. Марта 25 д.

**Что ты принесу, или что ты воздам,
Великодаровитий земляче Дмитрий Иванович!**

За ласку и за честь присылки минн твоего шановного труда?... У нас недогепных ничего такого немає. Хіба нехай буде твоя ласка прийнята посилаєму разом из сым листом «Пісню з натуральнои исторін, по народній темі, про всяку рыбу». Апріч того щиро и приязно дякую.

Щирый земляк Вл. Александров.

(Большая Сумская улица, дом № 68).

Р. С. Недавно довідався я, що пан Рѣпин родом наш харьковець; то як Вы, добродію думаете: чи не послаты б и ёму книжечку «Студ. пісень»? Як-що послаты, то зробіть міні ласку, вышліть міні ёго адрес, та й напишіть як ёго святе ім'я и отчество. Якбы я теж мав адрес и Данила Лукича Мордовцева¹, то я и ёму послав бы.

Довбачення, дорогой земляче! Пошли Вам, господи, добре здоровья.

ДИМ, КП—69596/Арх—12601.

Адреса: «В г. Царское Село. Стессельская ул., дом Фролова»

ЛИСТ В. С. АЛЕКСАНДРОВА

14.04.1892.

Харків — Царське Село

Голубе сизый, любый добродію, Дмитрій Иванович!

Учора, 13-го квітня, получив я Вашу дорогу книжку¹, та вчора Вам и не відписав, бо все думав и думав, чим Вам и як подякувати за Вашу до мене ласку и за Вашу про мене дорогу пам'ять. Думав, думав, але нічого більш не выдумав, як тільки сказати Вам щире та сердечне земляцьке спасибі, яке Вам скаже и вся Украина, та и весь учений мир за Ваші розвідки Запорожського краю и за таке старанне и дотепне его описання, якого до Вас не було, та й після Вас не буде. Спасибі Вам и сто раз спасибі!...

Пошли Вам, Боже, добре здоров'я. Шкода, що Вы не пишите, чи вже Вы одужали совсім. По Ваших адресах я послав по книжечці «Студ. пісень» Данилові Лукичу и Ильи Юхимовичу (Р'ябину), который, коли родом з Чугуева, то есть мій настоящий земляк, бо мій покійний панотець був священником в 16-ти верстах около Чугуева, у Мосьпанівці и нам Чугуїв був як рідна-родына, тым паче, що й я сам с 1859 року по 1867-й служив у Чугуеві, спершу в Чугуевскім Уланськім полку, а потім у Чугуевському военному шпиталі, відтіля и в Харків перейшов, де маю вже и помирати, та мабуть ще й не гаявшись, бо хвороба моя така... Як-що почуете про мій кінець, то не помяніть лихом, бо, здається и нізавіщо. А Вам пошли, Боже, щастя, здоров'я и вік довгий.

Ваш щирый Вл. Александров.

г. Харків, Б. Сумская ул., д. № 68.

Р. С. Як що побачите пана Мор[довця] або земляка Ріпина, то спытайте, чи вони получили мои книжечки.

ДИМ, КП—69595/Арх—12600.

Адреса: «В г. Царское Село. Стессельская ул., д. Фролова».

ЛИСТ Ю. С. АЛЕКСАНДРОВИЧА

22.07.1911.

Мурафа — Катеринослав

Високоповажаний пане-Професоре!

Мені хочеться, з Вашого шановного дозволу, допомогти музею ім. п. Поля. У мене є величенька колекція народнього орнаменту Подольської губ. В колекції сей найбільше містить ся зразків вишитого орнаменту. Усі орнаменти наклеєні на картони, чим получается вид альбома. Усе, що тільки є в колекції, точно датовано місцем свого проісхоження, народною назвою орнаменту, з якої часті одежі взят орнамент і т. инше. При составленію — точність була на першым пляні і чого не знало ся, того не писало ся. Думаю, що ся колекція може

бути хорошим матеріалом для дослідувача українського народного орнаменту і того пропоную Вам її пабути для Музея.

На жаль, я чоловік не заможний, що б подарувати, но плату велику не можьму. В часть грошей можу взяти і книжки по історії, антропологии, етнографії, археології і т. инш.

З правдивим поважанием Юрій Александрович.

Адрес: м. Мурафа Подольской г.

Р. С. Чи не можна би міняти ся нам фотографіями? (Архітектура, типи, і т. ин.).

ДІМ, КП—69610/Арх—12615.

№ 10

ЛИСТ Ю. С. АЛЕКСАНДРОВИЧА

12.08.1911.

Мурафа — Сакі

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Вашого ласкавого листа я, на жаль, мав змогу прочитати аж тільки допіру, що, бо тільки теперечки вернув ся з «шибання» по Поділля. Ну, і краса же гут, особливо по берегам Дністра! Я Вам вельми вдячний за то, що сер'йозно віднесли ся на мою пропозицію. Діло, по правді казати, заходило у мене так, що я свої матеріали чуть було уже не збув за кордон. Ну, хоч лишаються они теперечки, хвалити Бога і дякуючи Вам,— на Україні!

З свого боку піду, скільки зможу, на зустріч того, що б матеріали за кордон не утікали, но прошу і Вас се зробити і від себе. Багато я не хочу — 150 руб. Ціна, думаю, не велика, бо тут ілюстрація орнаменту усеї цілої губернії,— ілюстрація хороша, правдива. Она, звичайно, робила ся для себе.

То, що вище писалося, то се писало ся об збірці орнаменту Подільської губ., но у мене ще є збірка орнаменту Полтавщини. На жаль, збірка Полтавщини не може рівняти ся з Подільською, бо у неї нема датировки тих місцевостів, де збирав ся орнамент. По сеї причині по неї не можна робити усіх студій, но для художника она ціну має. Коли цікавитися, то могу полтавський орнамент Вам привести особисто, бо буду у осені у Катеринославі. Що же до Подільського орнаменту, то можу его Вам вислати жалізницею, но тільки просе заждати поки не напишу на таблицях де-які помітки. Они здадуться тому, хто буде робити студії особливо над звязком варііровок форм народного орнаменту в зв'язку з відмінами народного говору. На які тільки мові робити сі помітки? По українські чи по російські?

От души бажаю Вам на курорті поправити ся, сил набратися що б ще довго-довго працювати і на користь Музея, і на користь усеї України.

З правдивим поважанням Юрій Александрович.

Адреса: м. Мурафа, Подольской г. Юрию Семеновичу Александровичу.

ДІМ, КП—69611/Арх—12616.

№ 11

ЛИСТ Ю. С. АЛЕКСАНДРОВИЧА

28.09.1911.

Мурафа Подільської губ.— Катеринослав

Високоповажаний пане!

Ласкаво прошу ще трохи заждати, бо од сего лучше Вам вийде. Роблю ще помітки на таблицях орнаменту і добираю ще зразків. Усе скоро нашлю.

З поважанням Юрій Александрович.

Адреса: м. Мурафа, Под. г.

ДІМ, КП—69612/Арх—12617.

Поштова листівка.

№ 12

ЛИСТ Ю. С. АЛЕКСАНДРОВИЧА

25.02.1914.

Кам'янець-Подільський — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Велике Вам спасибі за Вашу поміч і піддержку. Ради Бога вибачте, що торбував Вас хворого. Я ніколи, повірте, не забуду, що оказали Ви міні поміч будучи хорим. Дай, Боже, Вам здоров'я. Надію ся, що Ви уже вичуняли.

Дякуючи Вашої допомогі, мене затвержено председателем на посаді «хранителя культурно-исторического отдела Музея Подольской губернии» з великою трудностю чрез [...] одержав я сю посаду. Багато помогли міні кам'янецькі українці. На жаль, мої митерства іще не скінчилися, бо журналу ще не підписали другі члени управи. Багато зазнав я тут усяких несподіванок і я іще не певен, що усе кінчилося. Вздихну легко коли уся управа під журналом підпишеться.

Мій Музей уявляє поки що майже одні голі стіни, але я його скоро пововню. Знаю, що за межами Поділля і далі стелеться українська земля. Не забуду сего. Особливо не забуду Вашого музею. Поскільки дозволить мій теперешній стан, стану помагати Вам. Як тільки на посаді лучше закріплюся і окунуся, зараз приступлю до реальностей. Меж иншим, думаю Вам у Музей наготовити мисок з Поділля. Они у нас знамениті — на білім фоні рослини, звірі і т. и. Прошу Вас зробити міні честь і дозволити наготовати Вам такого для Музею дара. Як би у Вас у Катеринославі де узялася керамічна школа, то їй такі матеріали здалися би. По всякім разі, українські керамічні вироби ніобслідовані ніким ще. Їх варто збирати.

Що принесе міні скоро доля — не знаю. Може бути, що я ще і звальюся, бо проти мене видуться інтриги. Тут дуже сильна польська партія, а їй бажано би бачити на моїй посаді поляка. Уступати я не думаю, а буду боротися, бо се наша українська земля. При такому стані, який я теперечки, дякуючі сеї справі, займаю, мати надію на притулок у Вас у Катеринославі для мене і цінно, і приємно. Я Вам вельми, шановний Пане, за се вдячний. Впереді ще рік. Се б мати часу на то, що б поспробувати «обрости каменем» на посаді. Буду працювати. Коли же не буде можливости вести тут працю, то піду до Вас.

Щоки же що пропоную Вам свої послуги, знання, сили на то, що б преставити у Вас Поділля. Коли бажаєте, то добре Вам преставлю Поділля.

В моїх роботах по Музею міні потрібна буде, знаю, порада. Прошу Вас не одмовити ся допомагати нею. Буду Вам вельми вдячний. Особливо би просив наслати міні ті правила, по яким управляється Ваш Музей.

Ще раз щиро-щиро дякую за Вашу поміч. Дай Вам, Боже, усього хорошого.

З правдивим поваженням Г. Александрович.

ДІМ, КП—68614/Арх—12619.

№ 13

ЛИСТ Ю. С. АЛЕКСАНДРОВИЧА

25.12.1915.

Вінниця — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Дозвольте поздоровити Вас з Новим роком, що от-от уже ступить на землю і дозвольте побажати Вам на протязі его багато-пребагато усякого щастя, добра, а також і здоров'я. В сим листові у мене набралось до Вас багато усяких прохань. Вибайте, що я тільки лізу до Вас з всіма ними. Совістно, повірте, міні трудити Вас своїми проханнями, но прошу Вас вибайте і допоможіть.

Діло, що я прошу Вас — біда наша превеликая. Дозвольте его Вам витрясти. Оно не сложене для розмови і складається ось з чого: у мене є брат і учив его у Кам'янець-Подільському училищу Мазінга. Се училище комерческе в 7 класів. Захотілося міні якось при началі минулого літа брата перевести в училище Подгурського в Кам'янці, ібо се училище комерційне в вісім класів. Мого брата в се училище прийняли, потребували з мене 80 р. плати за право учення его там, но почалася евакуація нашого города і училище опинилося в Катеринославі, де в ним занятій не відкрилося і по сю пору, ніде застрілився сего училища п. директор. Як бачите, історія з училищем дуже сумна. Но сумніше ще доля може бути его учнів. Діло в тім, що теперечки досрочний набір і мабуть багато їх попаде в рекрути. Впрочем, сего не треба в сі часи ужинати, но, прошу Вас, се ж учні, що готуються ще стати працівниками на полі життя. Невжеж таки їм пропадати без освіти! Ви можете сказати, що був час у сих учнів. пролізти у другу школу, но на се я Вам скажу, що учредітели училища нас усіх годували обіцянками, і ми вірили, що училище начне функціонувати.

Мій брат считався прийнятим до 7 класи сего училища. Називається брат Євгеній Александрович. Прошу Вас, откликніться на мое горе і допоможіть ему одержати яко-небудь документи з сего училища, щоб можно було ему після Різдва влісти в яку-небудь другу комерційну школу. О сім я вступив в переписку з п. директором Катеринославского комерч. уч[илища] імені государя імператора Ніколая II, що завідує тепер Кам'янецьким комер. уч. Подгурського. Я чув, що се Ваш знайомий. Прошу же Вас допоможіть в сій справі!

З документами брата виходить якась путаниця (се я бачу, по письму означеного директора). Міні дуже важно, щоб брат считався учеником сего уже відкритого училища Подгурського до Різдва і щоб скоро були знайдено его до-

менти і одіслано їх міні в Вінницю. Треба знати, що я взагалі плохо знаю «педагогічну юриспруденцію» і не могу, правду сказати, навіть точно собі представити, що треба достати і взагалі, і в сім надзвичайним случаю хлопцю-учню для переведа з одної школи в другу. Я прошу Вас помогти міні в сему Вашим коштовним опитом і порадою. Прошу також не одмовити допомогти з школи узяти такі документи для брата, щоб не було ніяких тормозів для его переведа в другу школу.

п. директор коммерч. училища імені государя императора Ніколая II¹ являється директором коммерційної школи Подгурського.

Ради Бога поможіть і научіть, що міні робити. Жду і прошу Вас.

З правдивим поважанням щиро Вас шануючий Г. Александрович.

Адрес: г. Винница, Под. г. Князь-Игоревский пр., № 8. Георгий Семенович Александрович.

1915.25/XII.

Р. С. Думаю перевести брата в г. Васильків, бо там дешевше життя.

А[лександрович].

ДІМ, КП—69616/Арх—12621.

№ 14

ЛИСТ Ю. С. АЛЕКСАНДРОВИЧА

25.07.1927.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

«Волею судьбы» я нині перебуваю у Києві на посаді у сільсько-госп. музею, де маю намір утворити етногр[афічний] відділ. На жаль, ця справа досить смутна і є де-які показчики, що до 1-го жовтня може бути скорочення, і в першу чергу етногр. відділу, як [...] самої нашого музею, а тільки придатку до його сільсько-господарської основи.

Готовлячись до такого [...] як скорочення, запасаюся грошем, чому спробую усього, що можу, бо з сем'єю не перетянеш зиму без запасу, та ще і без посади.

Тому й пропоную Вам набути для Вашого музею книжки, список котрих при [...]; ці книжки усі є то, що російські кажуть «редкость», а для істориків України вони є цінність, і я не хочу їх нікуди продати антикварам, а тільки у музей.

По одержанню листа, прошу дати відповідь і книжки я Вам вишлю. Гадаю, що Ваш наробраз спроможеться наскубти 40 р., бо ця сума невелика, і дістати її йому можно в який-небудь спосіб, як це взагалі й другі наросвіти робять. Як не зможете набути для Музею, то може спроможетися набути для архівного управління, де теж може бути музей і де обов'язково повинна бути, на мою думку, й бібліотека.

З поважанням Александрович.

Жду Вашої ласкавої відповіді.

25/VII.1927.

ДІМ, КП—69607/Арх—12612.

№ 15

ЛИСТ М. М. АЛЕКСЕЕНКА

9.04.1891.

[Харків]—[Харків]

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вы сделаете мне большое удовольствие, если пожелаете к нам сегодня, к 3¹/₂ часам, отобедать совершенно запросто.

С истинным уважением Ваш покорный слуга Михаил Алексеенко.

Вторник

9 апреля 1891.

ДИМ, КП—68716/Арх—11984.

Адреса: «Рыбная улица, д. № 18 во дворе».

Рукою Д. Яворницкого зроблено напис: «Ректор Харьков[ского] унив[ерси-те]та Михаил Мартынович Алексеенко».

№ 16

ЛИСТ М. М. АЛЕКСЕЕНКА

5.02.1892.

[Харків]—[Харків]

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вы окажете мне большое удовольствие, если пожелаете завтра в четверг 6 февраля, откусать в среде Ваших знакомых к 4 часам дня.

С истинным уважением Ваш покорный слуга Михаил Алексеенко.

5 февраля 1892 г.

Адрес: Немецкая, 51, во дворе.

ДИМ, КП—68717/Арх—11985.

Адреса: «Конторская ул., номера Пашенко, 46».

№ 17

ЛИСТ М. М. АНДРЕЄВА-ТУРКІНА

30.05.1929.

Таганрог — Дніпропетровськ

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Разбирая старые карты, я нашел карту Днепровских порогов. Мне кажется, что в связи с постройкой Днепростроя, она представляет для Вас некоторый интерес. Хочу Вам ещё презентовать громадную трубку. Мой сослуживец М. А. Миллер¹ собирается к Вам летом поработать. Всё недосуг. А давно мне пора приехать порыться в екатеринославских архивах. Желаю доброго здоровья. Искренно Вас уважающий

М. Андреев-Туркин.

Р. С. Черкните о получении карты. Мой адрес: Таганрог, Чеховская, 59.
Зав. музеями Андрееву-Туркину Михаилу Михайловичу.

ДИМ, КП—68738/Арх—12006.

№ 18

ЛИСТ П. БАЛИЦКОГО

2.06.1907.

*с. Вербка Ковельского пов.
Волинской губ.— Катеринослав*

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Не могу не поблагодарить ещё раз Вас за то доверие, какое Вы оказали мне, предлагая рекомендовать на завидную кондацию у Тихомирова¹. Конечно, если бы это предложение последовало при таких обстоятельствах, в каких я нахожусь теперь, то я не раздумывая тотчас бы с большим удовольствием изъявил своё согласие. К большому сожалению, тогда я не смог воспользоваться им, так как должен был спешить в Киев из-за дела моих односельчан. В настоящее время сижу дома без дела и не желая, чтобы трёхмесячные каникулы пропали совершенно, решил взяться за работу.

Давно уже меня привлекало своим благородством рыцарство войска Запорожского и теперь, имея впереди бездну досуга, я задумал основательно познакомиться с этим выдающимся по своей симпатичности, оригинальным явлением в нашей истории.

Большим тормозом в этом моём начинании является, конечно, незнание библиографии предмета, не говоря уже об отсутствии у меня нужных книг. Посему осмеливаюсь обратиться к Вам с покорной просьбой оказать, если это не особенно Вас затруднит, такое содействие. Указать мне те труды, с которыми я постепенно должен знакомиться, изучая жизнь запорожского казачества. Затем очень прошу прислать свою историю Запорожья, причём, если есть подержанный экземпляр, то его, лишь бы дешевле, так как я не располагаю большими средствами. Кроме того, если можно, на время ссудить Скальковским² и другими книжками,— все в полной сохранности возвратил бы с большою признательностью в конце каникул.

Денег на историю не высылаю, а прошу наложить платёж. Можно было бы сделать и так: передать книги через А. И. Пузино, железнодорожного учителя, под руководством которого отправляется экскурсия через мой г. Ковель, где я их встречу на вокзале; в случае меня бы не было на вокзале, он передал бы швейцару, а тот доставил бы мне на дом. Впрочем, сделайте так, как найдёте более удобным для себя. Адрес мой:

Г. Ковель Волинской губ. Павлу Балицкому с. Вербка.

Желаю всего наилучшего, остаюсь Ваш покорный слуга

Павел Балицкий.

с. Вербка, 2 июня 1907 г.

ДИМ, КП—69376/Арх—12381.

ЛИСТ П. БАЛИЦЬКОГО

7.03.1908.

Петербург — [Катеринослав']

Високошановний Дмитрій Івановичу!

З великою охотою поспішаю задовольнити Вас. Для мене дуже приємно було одержати од Вас листа. Я гадав було, що коли Ви влітку не одповіли, то нагнівались за мою сміливість.

Міні тоді таки вельми хотілося зайнятися студіюванням історії Запорозжя, і літо мокре та тоскливе таке, досить привертало до роботи; от через що я і насмівся звернутися до Вас з проханням.

Вельми дякую за дозвіл користуватися Вашими книгами. Мабуть буду як не цього, то на зарік в Катеринославі і заздалегідь прошу не так книжок, як тих цінних вказівок, що відносно студії Запоріжжя, які Ви могли б дати, працюючи над сторією його стільки літ.

З газет довідався, що Ви працюєте на користь катеринославських громадян і що у Вас постачає енергії на таку невсипучу діяльність.

На жаль, приходиться поспішати на поштамт, щоб сьогодні поїхало письмо в Катеринослав. А хтілося б дещо написати за Петербург, та тутешніх українців. Нехай до другого разу. Тепер тільки зазначу, що я й надалі буду дивитися на всяке Ваше доручення,— як на приймний обов'язок, котрий я повинен зробити, хоч би в інтересах науки, для якої Ви стільки працюєте. Всього кращого!

З щирою пошаною Павло Балицький.

СПБ. 7 марця 1908 р.

Р. S. Яке у Вас в листі чудове слово віт-у-віть; уперве я на його надивався, а міні кілька разів воно було потрібне раніш.

П. Б.

ДІМ, КП—69377/Арх—12382.

ЛИСТ П. БАЛИЦЬКОГО

26.06.1912.

Петербург — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

Ваше добре відношення до мене, коли я ще був народним вчителем в Катеринославі, надає міні сміливости писати зараз до Вас по невеличкому ділові.

Я торік скінчив сторню в Петербурському університеті і зараз служу в Дворянському Банкові в Петербурзі поганенькім поки що чиновником. От щоб не вельми гаяти часу і щоб використати своє перебування в Петербурзі заходився я організувати на свій власний кошт українську книгарню, а при ній український базар з продажем українських кустарних виробів. Маю надію, що після половини авгу́ста, крамни́ця почне функціонувати.

Головною метою своєю ставлю ознайомлення публіки з різними галузями українського товару: книжкою, картками, керамікою, ткацькими і др. виробами. Зараз дещо з сего в Петербурзі і продається, но за неймовірними цінами мало хто його знає. Маю надію, що це діло піде тим більш, що старший громадяне Петербурга мою думку зустрічають прихильно і де хто має охоту прихильність виявити реально.

В цьому ділі звертаюся я і до Вас, Дмитро Іванович. На Ваші численні і коштовні твори в Петербурзі є добрий попит; це я бачив 4 роки, коли був бібліотекарем української студентської бібліотеки. З останнього київського каталога бачу, що Ви подарили українців ще цілою низкою нових книжок. Вельми хотілося б мати усі Ваші книги в достаточному числі в книгарні. Через це на-смілююся прохати Вас, Дмитро Івановичу, дати в книгарню по кілька примірників усіх Ваших творів: наукових і літературних на комісію. Таке довір'я міні здається, було-б і для мене, і для Вас однаково корисне. Ви дали б міні добрий товар, а я для Вас ринок. Дасть Бог, і мій ринок добре послужить розповсюдженню Ваших творів.

З глибокою пошаною до Вас Павло Балицький.

Адреса: С.-Петербург, 17 линія, д. 70, кв. 15.

Р. С. Вельми прошу Вас, Дмитро Івановичу, не одмовитися написати міні про се кілька слів.

П. Б.

19 $\frac{26}{VI}$ 12 р. СПбург.

ДІМ, КП—69379/Арх—12384.

№ 21

ЛИСТ П. БАЛИЦЬКОГО

20.07.1912.

Петербург — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

Вельми дякую за Ваше співчуття нашому ділові. Прошу прислати книжок великих по 20 прим[ірників], маленьких (брошюр), як напр[иклад] «Христос в серці чоловіка» по 30—35 пр[имірників]. На книжках просимо зробити звичайну книгарську знижку. Взагалі були б вельми раді, коли б Ви нам віддавали їх на таких умовах, як київській «Україні»¹.

З глибокою пошаною до Вас Павло Балицький.

СПб. Вас[ильевский] Остр[ов], 17 лин[ия], д. 70, кв. 15.

ДІМ, КП—69378/Арх—12383.

№ 22

ЛИСТ П. БАЛИЦЬКОГО

26.02.1917.

Петроград — Катеринослав

Високошановний Дмитро Иванович!

Петроградська книгарня клопочеться про видання повного каталога. В цій справі вона звертається до Вас з проханням вказати, які з Ваших книг і видань є ще в продажу, де саме і в якому приблизно числі (чи до 300 пр[имірників], чи більш 500 пр[имірників]). Не одмовтесь повідомити і про те, чи є що з Ваших книг на складі у Суворіна¹ в Петрограді, бо ми добитися у нього нічого не могли. Коли маєте на увазі щось друкувати в ближньому часі — теж просимо подати.

Користаючись нагодою маю приємність висловити Вам моє щире привітання.

З пошаною до Вас П. Балицький.

26/II.17 р.

ДІМ, КП—69380/Арх—12385.

Адреса: «г. Екатеринослав. Его Превосходительству Дмитрию Ивановичу г. Эварницкому. Музей имени Поля, Соборная площ. // Петроград. Украинский базар. Петрогр. стор. Больш. пр., д. 1».

№ 23

ЛИСТ І. БАРЩЕВСЬКОГО

12.04.1888.

Ярославль — Петербург

Милостивый Государь Дмитрий Иванович!

Условия Ваши я нахожу для себя достаточными, но только в виду того количества снимков, о котором Вы пишете, то позвольте вопрос в дополнении к ним относительно квартиры и стола, я буду вероятно иметь их также от господина Тарновского¹.

Самый же важный вопрос в том, что время, назначенное Вами в настоящее время, неудобно для меня. В начале мая я еду в экспедиции Московского Археологического общества на Кавказ, и до августа месяца. Если Вам возможно подождать эти три месяца, так в августе я с удовольствием возьмусь за предложенную Вами работу². Если Вы согласны, то уведомяте меня об этом.

Имею честь быть с истинным почтением И. Барщевский.

ДІМ, КП—69644/Арх—12648.

Адреса: «В С.-Петербург. Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Петербургская сторона. Александровский проспект, дом № 9».

№ 24

ЛИСТ І. БАРЩЕВСЬКОГО

18.04.1888.

Ярославль — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Очень рад, что Вы находите время август месяц удобным для работы. Так по приезде с Кавказа, я отправлюсь в Качановку, куда напишу заранее Василию Васильевичу Тарновскому, как Вы советуете.

И так решено. Желаю всего лучшего в предстоящей Вашей поездке.

С истинным почтением готовый к услугам Вашим И. Барщевский.

ДИМ, КП—69645/Арх—12649.

Адреса: «В Петербург. Его Высокоблагородию, профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Петербургская сторона, Александровский проспект, дом № 9».

№ 25

ЛИСТ І. БАРЩЕВСЬКОГО

29.08.1888.

Ярославль — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Только 27 числа я вернулся из поездки на Кавказ, и в тот же день послал Вам телеграмму, спрашивая Вас — ехать ли мне в Качановку, т. е. в имение гос. Тарновского для фотографирования предметов его музея. Не получив от Вас ответа, я не решаюсь туда ехать. Будьте так добры сообщить мне относительно этого дела, теперь я могу ехать туда тотчас же.

*Имею честь быть с истинным почтением Ваш покор[ный] слуга
И. Барщевский.*

ДИМ, КП—69643/Арх—12647.

Адреса: «Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9, в С. Петербурге».

№ 26

ЛИСТ М. БАЧИНСЬКОГО

15.06.1911.

Олександрія — Катеринослав

Високошановний добродію Дмитре Івановичу!

Лагодячись до писання «діпломних творів» («курсовыя сочиненія») по темі: 1) «Колонізація Новоросійського краю в XVIII столетіи» та 2) «Землевладеніє в Новоросс. крае в XVIII ст.», ми відважуємося звернутися до Вас, високошановний Дмитре Івановичу, як до знавця історії Степової України, з щирим проханням пораяти нам деякі підручники до цих тем; маємо надію, що Ви не

одмовитесь доповнити той реєстр підручників, який нам пораяв професор В. Є. Данилевич¹. Ось цей реєстр:

Маркевич. Новоросс. край при им-це Екатерине II.

Писаревский. Из истории иностранной колонизации в России.

Багалей. Очерк истории колонизации и быта Степной окраины Московс. государства.

Скальковский. Очерки Новоросс. края.

Брикнер. Потёмкин.

Летопись Екатериносл. ученой архивной комиссии.

Труды Тавричес. учен. архив. комиссии.

Ми ніяк не могли добути деякі з цих книг (особливо «Летопись» та «Труды»), а тому прохаємо Вас, високошановний Дмитре Івановичу, пораяти спосіб — де й як ми змогли б придбати їх. Розуміється, найкращий спосіб — купити, але 1) ми не знаємо де саме їх купити, а 2) з чисто «фінансових» перешкод (певно коштують вони дорого!) навряд, чи можна нам їх буде придбати.

Ось чому ми широко прохаємо Вас, знаючи, що Ви, очевидно, ці книги маєте, позичити потрібні для нас книжки на де-який час. Пересилати їх (книжки) буде, безумовно, незручно, тому найкраще ми приїдемо до Катеринослава, й, як буде можна, то самі заберемо книги. При цьому ми ручимося, що всі книги, які ми одержимо, повернимо в призначений Вами строк й у повній цілості. Недодержання цієї умови дає Вам право позивати нас, або якимсь іншим способом задовольнити Ваші втрати.

Пишемося з щирим поважанням студенти Київського університету

Михайло Бачинський та Сергій Рябченко.

На відповідь посилаємо марки.

Адреса: — г. Александрія Херс. губернін М. Аф. Бачинському.

Олександрія 15/VI 1911 року.

ДІМ, КП—69335/Арх—12340.

Адреса: «г. Екатеринослав. Дворцовая площадь собственный дом ЕВБ. Дмитрию Ивановичу г-ну Эварницкому./Заказное».

№ 27

ЛИСТ К. М. БЕГІЧЕВА

24.06.1893.

Тифліс — Самарканд

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

На днях я имел честь видеть С. А. Сулиман-Грудзинского, который сообщил о Вашем желании составить библиотеку¹, и просил меня предложить Вам свои услуги. С особенным удовольствием желал бы быть Вам полезным в этом деле. При сем имею честь отправить Вам под заказною бандеролью свои каталоги, из коих Вы усмотрите, что в моем магазине имеется особый отдел продажи изданий о Кавказе и сопредельных странах. Кроме книг, помещенных в этих каталогах, я могу высылать Вам все новейшие русские и иностранные издания, а также редкие и распроданные.

Получая неоднократно благодарности от многих лиц, которым я составляю библиотеки и от управлений Тифлисской публичной библиотеки и Кавказского музея, комиссионером которых состою — я льщу себя надеждой также угодить и Вам.

В ожидании Ваших заказов с совершенным почтением готовый к услугам К. Бегичев.

ДИМ, КП—69449/Арх—12454.

№ 28

ЛИСТ К. М. БЕГІЧЕВА

24.08.1893.

Тифліс — Самарканд

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Вследствие небрежности почты я очередного Вашего письма не получал, в чем весьма сожалею, т. к. это письмо может быть захватило бы «Историю Малороссии» Маркевича¹, которая была продана приблизительно 2 или 2½ недели тому назад. Если мне посчастливится достать ещё экземпляр за такую же цену, то Вы его немедленно получите.

С совершенным почтением, готовый к услугам К. Бегичев.

ДИМ, КП—69452/Арх—12457.

Адреса: «Самарканд, Кауфманский пр., д. Ахметовой».

№ 29

ЛИСТ К. М. БЕГІЧЕВА

26.02.1894.

Тифліс — Самарканд

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

На Ваше письмо от 19.02. имею честь сообщить, что я отлично помню о Вашем желании приобрести сочинение Маркевича «История Малороссии», но до сих пор это соч[инение] мне не попадалось. Если же его заказать комиссионеру, то это будет стоить слишком дорого, приблизительно не менее 25 р., между тем при случае его можно приобрести гораздо дешевле. При сём имею честь послать Вам под бандеролью: «Сторожил Баку». На обертке хотя и сказано, что есть ещё экземпляр с планом, но таковых нет. Соч[инений] Богомолова не имею, но, если возможно, достану.

Прошу Вас выслать по почте наложенным платежом, под бандеролью 5 экз[емпляров] Вашего сочинения «История запорожских казаков». Извините, что прошу так мало, но скоро наступает лето и город наш совершенно пустеет. Осенью буду иметь честь просить выслать большее число экземпляров.

Я слышал, что Вы издали путеводитель, или описание Ср[едней] Азии или

Закаспийской области¹. Если это верно, то прошу Вас выслать налож[енным] плат[ежом] также 5 экземпляров.

Весьма благодарен Вам за сообщение о библиотеке.

С совершенным почтением. готовый к услугам К. Бегичев.

ДИМ, КП—69450/Арх—12455.

№ 30

ЛИСТ К. М. БЕГИЧЕВА

21.03.1894.

Тифлис — Самарканд

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Предполагая, что в последующих томах Вашего сочинения «История запорожских казаков» будут помещены сведения о Кавказе, я внёс эту книгу в 1-й выпуск «Catalogue raisonné» библиотеки по кавказоведению, составляемой мною для Великого князя Георгия Александровича¹. В виду этого, будьте любезны, прислать Вашу биографию, но предваряю, что она не может занять более 35—40 строк петита на листе in 8°, вместе с указанием на другие важнейшие Ваши сочинения. Очень обяжете, если исполните просьбу поскорей, так как уже печатается буква «Р». Было бы хорошо, если бы потрудились составить краткое содержание Вашего сочинения приблизительно на 50—60 строк петита. Отзывы же о нём, как мне известно, были весьма благоприятные, о чем будет тоже напечатано. Обе Ваши книги уже представлены его высочеству.

Позвольте пожелать Вам наилучшего успеха в Ваших будущих трудах.

Ваш покорный слуга К. Бегичев.

ДИМ, КП—69451/Арх—12456.

Адреса: «Самарканд, Челекская улица, дом Кулика».

№ 31

ЛИСТ И. О. БЕЛОУСОВА

20.02.1902.

Москва — Москва

Дорогой Дмитрий Иванович!

Сегодня ко мне заходил Курнич¹, я ему говорил относительно Ваших книг; он согласен взять на комиссию. Пришлите экземпляра по 4—5 каждого тома или по 3, как хотите, мне, а я передам Курничу.

Ваш душой И. Белоусов.

20.02.1902 г.

ДИМ, КП—69510/Арх—12515.

Почтовая листовка. Адреса: «Здесь. ЕВБ. Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Зарядье, Кривой пер., д. А. П. Бахрушина».

№ 32

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

[1902].

[Москва]—[Москва]

Дорогой Дмитрий Иванович!

Всё, о чём просите, будет исполнено аккуратно. В пятницу хотелось бы поехать к Тихомировым¹, но одному как-то неловко ехать; если бы поехали Вы, я бы за Вами зашёл. На всякий случай, если меня ничто не задержит, часов около 9 веч[ера] в пятницу постараюсь заглянуть к Вам.

При сём посылаются Вам банки с цветами и банка пустая, а за содержавшееся в последней примите сердечную благодарность.

Ваш душою И. Белоусов.

ДИМ, КП—69509/Арх—12514.

№ 33

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

9.01.1903.

[Москва]—[Москва]

Дорогой Дмитрий Иванович!

Посылаю доху В. В. Курилова¹; передайте её Я. Г. Гололобову². По счёту, если оставил деньги В[енедикт] В[икторович],— получите и после передайте мне.

Ваш душой И. Белоусов.

9/1.1903.

ДИМ, КП—69511/Арх—12516.

№ 34

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

15.01.1903.

[Москва]—[Москва]

Дорогой Дмитрий Иванович!

Билет Ваш на сегодня в Худ[ожественный] театр лежит в кассе театра на имя С. С. Голоушева.

Приходите ко мне сегодня завтракать часов в 12 — в первом.

Ваш душой И. Белоусов.

15/I.1903.

ДИМ, КП—69512/Арх—12517.

№ 35

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

20.10. [1903].

Москва — Москва

Дорогой Дмитрий Иванович!

Неудобно ли откусывать пирога; он только что поспел. Пожалуйста. Я и жена просим.

Ваш душой И. Белоусов.

20/X.

ДИМ, КП—69513/Арх—12518.

№ 36

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

22.02.1904.

Москва — Камишина Миргородського
пов. Полтавської губ.

Дорогой Дмитрий Иванович!

Простите, что задержался несколько исполнением Ваших просьб. Наверное Вы слышали, что я всё лето с первых чисел июня до конца сентября пролежал в ревматизме и теперь куда-нибудь сходить — для меня большой труд.

Был я в «Лубянских меб[лированных] комнат[ах]» — сказали, что №№ свободные в первых числах марта будут. Был у Суворина¹; там отправят П. А. Малинке² 3 книжки из Японии. Елисеева³ у них не было в то время, когда я был и потому эта книга и не посылается. Я живу по-старому и как-будто в жизни нет перемен, только вот болезнь заставляет сильно задумываться.

Семья моя здорова. Кланяются Вам. Приезжайте с вещами прямо ко мне, а от меня уже пойдёте и посмотрите №№.

Ваш душою И. Белоусов.

22/II.1904 г.

ДИМ, КП—69516/Арх—12521.

№ 37

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

1.06.1904.

Київ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Я с 29 мая в Киеве; убежал из Москвы от холода, дождей и серого неба. Погода в Москве была отвратительная, — даже шёл хлопьями снег с настоящей вьюгой. Здесь хорошо, я ожил и дышу вольнее. Пробыду в Киеве до 15 июня, а потом поеду в Ессентуки. Не знаю, — соберусь ли к Вам, не подберу ком-

паньона до Екатеринослава, а один, пожалуй, не решусь поехать: всё ещё я слаб очень.

Как поживаете Вы? Рад буду, если пришлёте мне весточку о себе по адресу: Киев, Большая Васильковская, д. 64, кв. инженера Г. В. Свечникова — мне.

Познакомился здесь с прис[яжным] пов[еренным] Н. А. Тулубом, — он украинофил, милый человек. В воскресенье звал к себе, у него будут кое-кто из редакции «Киевской старины»¹ — мне приятно.

Ну будьте здоровы, пишите. Может быть я ещё буду в состоянии к Вам приехать.

Ваш душой И. Белоусов.

ДИМ, КП—69517/Арх—12522.

Адреса: «г. Екатеринослав. ЕВБ. Якову Георгиевичу Гололобову. Новая ул., собст. дом. Для передачи Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 38

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

12.10.1904.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

А я частенько вспоминал Вас, хотелось бы и написать иногда, да не знал — куда. Вы пишете, что ответили мне на моё письмо из Киева; — ответа этого я не получал; — вот причина моего молчания до сих пор, а, может быть, и того, что я не приехал к Вам на раскопки.

Хотя в то время я едва ли бы мог приехать: уж очень плохо себя чувствовал.

Из Киева я поехал на Кавказ; прожил там около 1, ¹/₄ месяца, вместе с Н. Н. Златовротским¹. В Пятигорске сделал себе апперацию (зашивание геммороидальных шишек) и чуть не умер от хлороформа. В общем Кавказ меня сильно поправил и теперь я чувствую себя по старому — здоровым и бодрым. Работаю усиленно и, так как все есть малая слабость, — устаю.

«Кобзарь» набран весь и его остаётся только отпечатать, что, я думаю, совершится в течении месяца.

Гиляровского² выдаю редко; но он всё тот же. Конечно, познакомился с пленными японскими офицерами и рассказывает о них разные разности.

Из пишущих людей в Москву уже съехались все: Андреев³, Скиталец⁴, Чириков⁵, Серафимович⁶, Бунин⁷, Найденов⁸ и др. Вересаев⁹ уехал на войну; туда же отправили и И. И. Митропольского.

Погода у нас плохая; идёт снег с дождём. Жена Вам кланяется и благодарит за память.

Ваш душой И. Беляев.

Москва. 12/X.1904.

Фуркасовский п., д. 10.

ДИМ, КП—69518/Арх—12523.

№ 39

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

7.01.1905.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Поздравляю Вас с Новым годом, желаю здоровья и всего доброго! Как Вы поживаете? Я живу по-прежнему; здоровье моё ничего себе. Гиляя¹ выдаю редко; он как-будто совестится после того, как написал стих к лубочной картинке: «Эй, микадо, будет худо...» На днях думаю побывать в Киеве, ненадолго: там будет свадьба одного из моих родственников. Когда думаете быть в Москве? Жена Вам кланяется.

Ваш И. Белоусов.

7/I—1905.

ДИМ, КП—69519/Арх—12524.

№ 40

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

20.01.1905.

Київ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Шлю Вам привет из Киева. Сюда я приехал с женой на свадьбу к родственнику. Дышу воздухом Украины и чувствую себя хорошо. В субботу 22го буду уже в Москве.

Ваш душой И. Белоусов.

20/I.1905 г.

ДИМ, КП—69520/Арх—12525.

№ 41

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

28.02.1906.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Когда переживаешь страшные дни и думаешь, и знаешь, что и другими так же страшно,—невольно вспоминаешь близких людей. Часто, часто я вспоминал про Вас в последние дни декабря, января, да и теперь. Жилось как в осадном положении — неделя за год; нервная система пережила кризис, теперь поуспокоилось, но со страхом ждешь,—а что если опять попадешь в осаду? Я, как и Вы, жду прихода весеннего тепла — и уже мечтаю хоть на несколько дней на Пасхе поехать в Киев, полюбоваться на старый Днепр, подышать воздухом Украины; для этого, конечно, надо поехать на Шевченкову могилу. Не знаю,—будет ли так,—много очень условий надо выполнить. Из первых, если

составится компания; 2) если всё будет спокойно; 3) если позволят средства; сильно они у меня «пидтопались», благодаря забастовкам и беспокойствию вообще. Грустно, что Вы падаете духом; правда, все кругом тревожит душу, беспокоит сердце, но надо верить, что все образуется,— будет хорошо; без веры жить тяжело. А люди? — что про них сказать? Помните у Шевченка:

Ничего, друже, не журыся:
В дулевыну себе закуй
Гарненько Богу помолися,
А на громаду хоч наплюй!

Я понемногу пишу; хотя в то время, когда у нас в Москве было уж очень беспокойно,— не мог писать. 20 февр. исполнилось 45 л[ет] со дня смерти Шевченка; я написал несколько статей, из них уже появились: 1) в дет[ском] жур[нале] «Детский друг», 2) в газете «Правда Божия», 3) в жур[нале] «Новое слово» и ещё кое-где имеют появиться.

Что Вы в последнее время писали? Слышал из газет, что Вам запретили издавать какой-то журнал? ¹ Я изредка выдаю «Ридный край» ² — журнал полтавский.

Что ещё сказать? — не знаю.

Будьте здоровы. Жена Вам кланяется и благодарит за память.

Ваш И. Белоусов.

Р. С. Да, Вы спрашиваете о долге. Право не знаю сколько: что-то между 5 или 6 рублями.

И. Б.

ДИМ, КП—69521/Арх—12526.

№ 42

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

28.12.1906.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Поздравляю Вас с праздником и Новым годом. Дай Боже Вам в Новом году здоровья, а остальное всё приложится. Письмо Ваше с квитанциями книж[ных] магазинов получил и сейчас же отнёс к Вольфу ¹ — Владим[иру] Петровичу Магнусену; он обещал все скоро сделать.

У Сытина ² же перед праздниками была большая сутолка торговая и потому они отказали мне в расчете до послепраздника. Завтра или после завтра понаведу к ним.

У меня началась новая жизнь; — я бросил свою мастерскую и живу пока ничего не делаю, отдыхаю после 25 лет работы. Это мне дало возможность наследство, оставшееся после умершего отца.

Живу я теперь на Чистых прудах, Лобковский пер., д. Фролова. Сегодня был у меня Гиляровский; он все тот же.

Забыл Вам написать: вышел в издании «Знание» мой «Кобзарь»; я его пришло Вам вместе с Вашими книгами.

Был я недавно с Н. Д. Телешовым², Ив. Бунинным и Л. А. Хитрово (Вы что помните?) в Петербурге. Виделся там со многими литераторами; жизнь там литературная кипит, а у нас в Москве тихо. Да и литераторов мало, должно быть потому, что нет журналов. Была «Рус[ская] мысль»⁴, — но в последнее время этот журнал пал, а тут ещё Гольцев⁵ умер. Не знаю, как пойдёт теперь это издание; его взяли ка-деты во главе с Струве⁶ и Кизеветтером⁷.

Д. И. Тихомирова⁸ не видаю, у него давно уже не собираются, как бывало, литераторы и учёные, и он встал как-то в стороне. Ну будьте здоровы. Жена шлёт Вам свой привет.

Хотел сказать Вам, что у меня все детишки здоровы, да не могу: в мае похоронил дочку — милую Марусеньку, ей было 10 лет.. Говорить об этом тяжело и больно...

Ваш душой И. Белоусов.

ДИМ, КП—69522/Арх—12527.

№ 43

ЛИСТ И. О. БЕЛОУСОВА

11.05.1907.

с. Малютинки Київської губ.— Катеринослав.

Дорогой Дмитрий Иванович!

Пишу из уголка родной Вам Украины. Я поселился с семьей в деревне Малютинки, в 3—4 верстах от стан[ции] Боярка. Живу під сельскою стріхою.

Напишите, дорогой мой, где Вы будете проводить лето, — очень может быть я соберусь навестить Вас. Жена моя Вам кланяется.

Адрес мой: станция Боярка Юго-Запад[ной] ж[елезной] д[ороги] в де-р[евню] Малютинку до востребования, мне.

Ваш душой И. Белоусов.

дер. Малютинка Киевс. губ.

11/V.1907 г.

ДИМ, КП—69523/Арх—12528.

Поштова листівка. Фото Д. Л. Мордовця.

№ 44

ЛИСТ И. О. БЕЛОУСОВА

20.03.1915.

Москва — Катеринослав.

Христос Воскрес! Дорогой Дмитрий Иванович!

Поздравляю Вас с Светлым праздником и желаю всего светлого в Вашей жизни. Здоровы ли Вы? Как встречаете весну? А у нас весна скудная: всюду горы снега и каждый день мороз. Едва к полдню солнышко поднимает реамюр-

до 5°, а по ночам и утром — мороз 7—8° и это в конце марта! Время тяжелое со всех сторон.

Очень буду ждать от Вас весточки. Ирина Павловна Вам кланяется.

Ваш И. Белоусов.

Москва, Соколиная, 22. 20 марта.

ДИМ, КП—69525/Арх—12530.

№ 45

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

17.05.1915.

Москва — Екатеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Наступает время, когда я от всяких заседаний, комиссий, собраний общественных должен буду взять себе отпуск. Моя мечта несется к югу, на солнышко...

Думаю, что отпуск мой наступит в самом конце мая. Тогда я беру билет до Екатеринослава, — мне так хочется повидать Вас, — но будете ли Вы в это время в Екатеринославе?

До конца мая у меня не окончатся ещё кое-какие дела, да и жена моя сейчас находится в Крыму, и придет только к 20-му мая. От Вас мне хочется проехать в Отузы, близ Феодосии, — туда давно зовёт меня мой приятель генерал Н. А. Маркс. Был недавно у меня С. Я. Елпатьевский¹; он тоже собирается в это время в Отузы. Хотел заехать туда и И. А. Бунин. У нас только что наступила весна, и теперь я брожу по своему садику, подрезаю сучья, улаживаю дорожки.

Как Ваше здоровье? Рад буду Вашему ответу. Писал мне А. А. Крещеновский, что видел Вас; как он поживает? Он хотел со мной повидаться, когда я буду в Екатеринославе.

Желаю Вам всего лучшего, а главное здоровья.

Ваш душой И. Белоусов.

7/V.1915.

Москва, Соколиная, 22.

ДИМ, КП—69526/Арх—12531.

№ 46

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

17.05.1915.

Москва — Екатеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Получил Ваше письмо с извещением, что Вы собираетесь в Луганск и что пробудете там не менее 2-х недель. Очень бы мне хотелось попасть туда, но все это зависит от того, когда я вырвусь из Москвы. В крайнем случае я, конеч-

но, воспользуюсь Вашей любезностью и приеду в Екатеринослав и устроюсь там по Вашему указанию.

Давно, давно мне пора отдохнуть; эта зима была для меня тяжелой по переживаниям,— да и кто теперь легко переносит это время? Я в последнее время перестал даже писать,— так подавлено настроение.

Как Ваше здоровье? Если Вас потянуло к работе, это хорошо. За работой всякие болезни забываются. Дай Бог Вам силы.

Ваш душой И. Белоусов.

17/V.1915.

Москва, Соколиная, 22.
ДИМ, КП—69527/Арх—12532.

№ 47

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

31.05.1915.

Москва — Екатеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Никак не могу выбраться из Москвы, но числа 7—9-го, я думаю, выеду, дольше ждать тяжело. Возвратились ли Вы с раскопок домой?

Очень буду рад, если известите—где Вы теперь? Как Ваше здоровье? Жена только-что вернулась из Крыма. Я тоже думаю, побывавши у Вас, попасть туда — именно в Отузы к ген[ералу] Марксу.

Буду ждать Вашего ответа. У нас в Москве произошли страшные погромы немцев.

Желаю всего доброго.

Ваш И. Белоусов.

31/V.1915.

Соколиная, 22.

ДИМ, КП—69528/Арх—12533.

№ 48

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

1.06.1915.

Москва — Луганськ — Екатеринослав

Москва, 1 июня 1915 г.

Дорогой Дмитрий Иванович!

В Луганске ли Вы теперь, или уже вернулись в Екатеринослав? Хотелось бы мне это узнать потому, что я уже собираюсь в Ваши края.

Я Вам на днях написал письмо в Екатеринослав с этим же вопросом. Я мог бы и раньше выехать, но события последних дней в Москве меня задержали¹. Из газет Вы наверное знаете, что произошло, а нам всё это пришлось и видеть и переживать.

Очень буду рад Вашему скорому ответу. Желаю всего доброго, а главное — здоровья.

Ваш И. Белоусов.

Соколиная, 22.

Р. С. До 6—7 июня я ещё буду в Москве.

ДИМ, КП—69529/Арх—12534.

Адреса: «г. Луганск. Е. В. Б. нотариусу Антону Даниловичу Губину для передачи Дмитрию Ивановичу Эварницкому.— Екатеринослав».

№ 49

ЛИСТ И. О. БЕЛОУСОВА

11.06.1915.

*Харків — Мерефа — Поштовый вагон —
Катеринослав*

Дорогой Дмитрий Иванович!

Я буду у Вас в субботу вечером. Не знаю,— в Екатеринославе ли Вы? Письма от Вас в Москве не дождался.

Желаю всего лучшего.

Ваш И. Белоусов.

ДИМ, КП—69530/Арх—12535. Поштова листівка.

№ 50

ЛИСТ И. О. БЕЛОУСОВА

16.06.1915.

Павлоград — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Вчера я забыл Вас попросить, чтобы Вы, если придут на моё имя письма, переслали их по следующему адресу: г. Павлоград, Екатериин. губ., дом М. Т. Краснопольской. Прошу Вас эти письма переслать по этому адресу до * числа сего июня, а если письма придут после этого числа, то направьте их по адресу: г. Феодосия, Тавр. губ., до востребования, мне. Просто перечеркните адрес и напишите новый.

Очень прошу Вас, если получите письма за ближайшее время, не задерживать их отправкой мне.

Может быть на обратном пути из Крыма ещё раз повидаясь с Вами. Так у Вас хорошо, да люблю.

Желаю всего доброго, а главное здоровья.

Ваш душой И. Белоусов.

ДИМ, КП—69531/Арх—12536.

* В рукопису пропуск.

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

24.05.1916.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Вот уже год прошел, как я с Вами виделся и до сих пор я не получал от Вас весточки, да и я, грешный человек, как-то не собрался Вам написать. Чиснь уж трудное время переживается: всё гнетёт, всё давит. Да и прихворнул и тогда, что-то с почками было неладное. У нас тут стояли настоящие морозы, дело было к 20-му мая, а по ночам термометр показывал то 0, а то 1° холода. Это лето не думаю никуда двигаться, — буду сидеть дома; куда по теперешним временам поедишь? Надо кое-что пописать, поработать.

Вот тут один человек, как он говорил, Ваш бывший ученик по Петербургу, композитор В. А. Золотарев¹ — задумал написать оперу и предложил мне сделать либрето, — это на «Вечер на Ивана Купалу» Гоголя. Сценарий уже готов, — теперь дело за выполнением текста. Очень я прошу Вашей помощи в этом деле. Помогите, во-первых вот в чём: не укажите ли Вы мне источники, где бы я мог прочитать купальные песни, обряды и проч.

Скажите ещё вот что: одно действие происходит в шинке, могут ли там присутствовать кобзари, лирники?

Прочитал, что умер Ив. Франко²; знаю его очень мало. Не знаете ли, что есть из его произведений переведено на русский язык? Какие книги его существуют в продаже у нас в России?

Хорошо, я думаю, у Вас в садике! Как сейчас представляю Ваш балкончик над Днепром...

Был как-то у Е. Н. Тихомировой³; с бывшим секретарем Степ. Онисим. Серополко⁴ она разошлась и теперь сама ведёт журнал. Жаднущая старуха!

Ну, будьте здоровы! Дай Бог Вам всего лучшего!

Ваш И. Белоусов.

24/V.1916. Москва, Соколиная, 22.

ДИМ, КП—69532/Арх—12537.

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

31.05.1916.

Москва — Катеринослав

Литературно-художественный ежемесячный журнал

ПУТЬ

Москва, Соколиная, 22, тел. 89-54.

Дорогой Дмитрий Иванович!

Спасибо Вам большое за сообщение материалов. Уж будьте до конца благодетелем, окажите ещё услугу. Дело вот в чем: сцена в шинке выходит по сюжету коротка, — её надо дополнить; мне пришлось в голову пустить в шинок бурсаков, — это дети попов, дяжков, приехавшие на каникулы; — все это

люди молодые, здоровые, выпить горілки не дураки. Мне нужны какие-либо бурсацкие песни. Вас я считаю всеведующим, и уже заранее знаю, что Вы мне обстоятельно ответите на этот счет, а если милость будет, то перепишите 2—3 бурсацких песенки.

Вот что значит война: я, ведь, не получил ни одного Вашего письма, о которых Вы пишете, и это не первый случай недохождения писем.

Вчера и позавчера я просидел дома; был у меня Влад. Ник. Лодыженский (помните его по Тихомировским субботам?)¹, ночевал у меня. Было очень тепло, а сегодня прохладный день.

Сыновей моих обоих призывают на службу. Вот, думаю, придёт время и останемся одинокими. Посылаю Вам новое издание моей книжки «Дорогие места»; в ней найдете кое-что о могиле и о родине Т. Г. Шевченка.

Как Ваше здоровье? Ну, дай Вам, Боже, много лет.

Ваш И. Белоусов.

31/V.1916 г.

Москва.

ДИМ, КП—69533/Арх—12538.

№ 53

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

12.10.1916.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Как Вы живете? В наше трудное время этот вопрос имеет большое значение. Лишь бы прожить, лишь бы дотянуть до чего-то... Часто вспоминаю Вас. Пишу либретто оперы и думаю: вот, если бы был здесь Дмитрий Иванович я бы спросил его о том, о другом,—и он бы помог мне. Я уже написал три акта,—остался один в двух картинах: 1-я картина должна изображать обрядовые игрища на Ивана Купалу. Очень мне хотелось бы послушать такого человека, который сам присутствовал при этом. Читал описания исторические, но они не дают полной картины — живой и колоритной. Не поможете ли Вы мне,—это для меня самое трудное место. Если Вы сами не бывали на этих игрищах, то, может быть, слышали от людей, которые бывали.

Потом вот о чем я хотел спросить Вас: когда начинается сватанье, то сколько числом бывает сватов? Не меняется ли число их, если один жених бедный, а другой богатый? Кроме сватов, как называются ещё люди, которые являются в дом отца невесты при сватаньи? Помогите мне в этом. Композитор уже начинает писать музыку. На будущей неделе собираемся к В. К. Шевченку,—нашему московскому бандуристу, послушать игру на кобзе и кое-что узнать от него.

У нас не было лета и не было осени — все дожди и дожди, хотя осенью дожди и полагаются, но бывают же и ясные дни. Уже выпадал снежок, таял и снова шел дождь. Сегодня утром 3° мороза.

Как Ваше здоровье? Что глаза? Ну, будьте здоровы!

Ваш душой И. Белоусов.

Москва, 12/X.1916.

Соколиная, 22.

ДИМ, КП—69534/Арх—12539.

№ 54

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

22.10.1916.

Москва — Катеринослав

Спасибо Вам, дорогой Дмитрий Иванович, за сообщения. Мне они очень нужны. Оперу я почти закончил и 2 акта уже отдал композитору. На днях мы с композитором были у кобзаря Вас. К. Шевченка; он нам играл на кобзе и пел украинские песни. Был там ещё любитель-бандурист Волошенко.

У нас выпал снег; он хотя и мокрый, но лежит на улицах,

Будьте здоровы!

Ваш душой И. Белоусов.

22/X.1916.

Москва, Соколиная, 22.

ДИМ, КП—69535/Арх—12540.

Поштова листівка.

№ 55

ЛИСТ I. О. БЕЛОУСОВА

22.03.1917.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Я уже третий месяц, не выхожу из комнаты. 1/2 месяца пролежал в остром ревматизме. Теперь хоть руками могу владеть и то слава Богу.

Поручение Ваше, так как Вы просите, не могу исполнить, но написал письмо своему старому знакомому, редактору «Искр» М. М. Боровичу и просил его выслать Вам 8 № «Искр». Если он не исполнит, то я добуду эти №№ через Ф. И. Благова — ред[актора] «Рус[сского] слова»¹.

У нас только ещё начинает таять снег, а то все были морозы. В начале марта были морозы до 20°. Я так измучился, сидя дома. Сердце у меня не пажно.

Желаю здоровья Вам! Искренно любящий Вас И. Белоусов.

ДИМ, КП—69536/Арх—12541.

Поштова листівка.

ЛИСТ І. О. БЕЛОУСОВА

12.12.1923.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Сегодня был у Н. И. Струнникова¹, вспоминали про Вас. Н. И-ч болеет, но работает — написал прекрасный портрет Гиляровского², которого на днях справлялся юбилей. Как Вы живете? Мы — так себе. Ваня — стар[ший] сын болен туберкул[езом]. Ир[ина] Павловна устала, измучилась.

К Вам я с просьбой: сообщите мне, нет ли чего в Вашем музее, касающееся Шевченка? Я составляю книгу о нём для экскурсантов. Не знаю, что находится и в Чернигов[ском] музее. Н. Ф. Беляшевский³ мне написал.

Желаю Вам всего доброго — любящий Вас И. Белоусов.

Москва, 12/XII. 1923.

Сокольная ул., д. 22, к. 1. (23 поч. отд.)

ДИМ, КП—69537/Арх—12542.

Поштова листівка.

ЛИСТ І. О. БЕЛОУСОВА

5.10.1929.

Москва — Дніпропетровськ

5/X.1929 г. Москва, 23 п/о.

Сокольная ул., д. 22, кв. 1а.

Дорогому, любому батькові Дмитрию Ивановичу!

Шлю привет из далекой Москвы; часто-часто вспоминаю Вас, а нам — старикам — только и осталось, что вспоминать прошлое, а по словам поэта: «Счастье в том, что б помнить прежнее и никогда не забывать...»

Как Вы живете-можете? Рад буду, если черкнете словечко. Мало осталось нас, немного: Дядя Гиля¹ жив, но страшно сдал, — плохо видит, редко показывается, — укатили сивку крутые горки. Видаю Н. Д. Телешова, Вересаева, но и этого последнего⁴ по нашему счету можно причислить к молодым.

Будьте здоровы, дорогой Дмитрий Иванович! Здоровье теперь для нас всё. А я вот в этот год потерял силы вместе с потерей моего старшего сына — Вани, — он умер в марте прошлого года от туберкулёза 39 лет.

Ваш душой И. Белоусов.

ДИМ, КП—69536/Арх—12543.

ЛИСТ I. БЕЛЯЕВА

№ 01.1893.

Москва — [Самарканд]

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

В письме к Н. Н. Оглоблину¹ Вы просили списать целиком 14 дел Малороссийского приказа. Пока для видимости посылаю Вам выписки из двух дел, заключающихся в книге № 66, причем правописание в выписках принято то, которое употребляется у нас в Архиве для актов конца 17 и начала 18 века: преданы заглавные буквы, твердые знаки, знаки препинания, которых в большинстве случаев нет в подлинниках. Ссылки на документ сделаны на поле выписки. Если найдете нужным что-либо заметить по поводу посылаемых пробных выписок, то благоволите известить.

С посылаемыми делами хлопот было немного, но зато за следующими, указан[ными] в Вашем письме, пришлось рыться в книгах немало, чему виною истинность Ваших ссылок. Так Вы писали:

4) кн. 57, л. 1259, 1693 г. письмо Мазепы² к запорожцам; 5) кн. 57, л. 1259 (опять он же!) 1693 г. прием запорожцами посланца в Сечи и 6) кн. 69, л. 810, 1693 г. смена Рубана и выбор Шарпила³ (Ваш текст дословно).

По рассмотрении соответственных документов оказалось, что книга 57 включает 1689 год и в ней всего только 324 листа; пробовал в этой книге глядеть подходящие цифры (259, 159, 59); содержанием не подходят. Взял книгу 67, и в ней с листа 1250 до 1270 заключается показание гонца Мазепы Якима Кныша, что его последний посылал на Запорожье сказать, что воинского похода под городки не будет; гетман давал к запорожцам лист свой; далее в деле письмо к государю и рассмотрение последним дела в Москве в 1693 году. Я конечно очень кратко передаю Вам содержание. Не это ли дело Вам нужно?

Книга 69 обнимает 1694 год, и лист 810 заключает отписку Пересветова⁴ в Москву по иному делу; в подходящих по цифрам листах в этой книге также ничего нет. Смотрел в 67 книге лист 810 — тоже не подходит.

В 67 книге «выбор в кошевые Рубана и объявление мира крымцам» — есть на листах 866—895 (у Вас 867) по буквенной нумерации. Можно, значит, списать?

Я пока ограничился просмотром первых шести дел из указанных в Вашем письме, чтобы сообщить Вам о результатах и узнать, из какого источника приведены ссылки на наши документы: нет ли возможности их проверить? В противном случае, мне придется, если Вы согласитесь, отыскивать интересующие Вас дела вообще в книгах Малороссийского приказа, подходящих по времени к тем годам, которые указаны в Вашем письме, и за такой труд, кроме вознаграждения за переписку, получить с Вас такое же вознаграждение, которое я определял при подобных случаях, по расчету из рубля за час.

Может быть, следующие в Вашем письме дела и не потребуют таких розысков (как в книгах 66 и 67), тогда, поверьте, я буду очень доволен таким положением дела, и совпадение дат из Вашего письма и из архивных документов само будет лучшим доказательством произведенной работы; но в тоже

время в противном случае, что тоже по предыдущему очень может быть, я думаю, что Вы не согласились бы, чтобы такой далеко нелегкий труд прошел не оплаченным и потому в виду и своих, и (поверьте) Ваших интересов, я решился Вам откровенно высказаться. Если же у Вас явится в чем-либо сомнение, то всегда можете, помимо меня, спросить того же Н. Н. Оглобина. Кстати, в книгах Малороссийского приказа двойная перенумерация: одна прежняя славянскими буквами и другая позднейшая — цифровая. При рассмотрении книг, указанных Вами, я просматривал и ту, и другую и только после их просмотра делал заключение о наличности или неимении дела. Не знаю, известно ли это Вам? Может быть, такое сведение может сослужить Вам службу для проверки указанных в Вашем письме дел.

Из полученных от Вас десяти рублей за переписку, препровождаемых выписок, за 12, $\frac{1}{2}$ листов, причитается, по 60 к. лист, 7 руб. 50 к., два рубля (минимум) я кладу за поиски, а остальные 50 к. пойдут в счёт расхода на настоящую посылку. Конечно, хорошо было бы, в виду большой траты времени на переписку, зависящей от дальнего расстояния, если бы Вы прислали хотя такую же сумму, которая от Вас получена.

В ожидании ответа остаюсь Вашим покорным слугою Ив. Беляев.

8 января 1893 г.

ДИМ, КП—69488/Арх—12493.

№ 59

ЛИСТ I. БЕЛЯЕВА

16.03.1894.

Москва — [Самарканд]

Милостивый государь Димитрий Иванович!

Посылаю Вам при этом выписки из книг Малорос[сийского] приказа за №№ 67, 74, 75, 76 и 77 всего 31, $\frac{3}{4}$ листа на 19 р. 5 коп. Исключив из них полученные при Вашем письме — 22 февраля 10 рублей, за Вами останется 2 р. 5 к., которые и не откажите выслать и, если встретите возможным, с некоторым добавлением в счёт дальнейшей работы и почтовых расходов, размер которых я Вам покажу в следующем письме. Теперь же ещё не знаю, сколько возьмут.

Если Вы находите вознаграждение за польские документы немного высоким, могу сделать с него скидку в 20%. Так как из 14 поименованных Вами дел к выписке остались только два из книг 86 и 94, то благоволите уведомить, отыскивать ли Вам и выписывать ли те из дел, которые не оказались по означенным Вами датам, по которым могут встретиться в других, подходящих по годам, книгах.

Наш управляющий Д. Я. Самоквасов¹ уехал в Петербург, и по возвращении его оттуда, я передам ему Ваш поклон.

Ваш покорный слуга Ив. Беляев.

16 марта 1894 г.

ДИМ, КП—69484/Арх—12489.

ЛИСТ І. БЕЛЯЄВА

9.03.1895.

Москва — [Владимир]

Посылаю Вам заказною бандеролью выписки из книг 81 и 89—7 лист 18 стр. на 4 р. 30 [коп.], почтовые расходы 20 к., всего 4 р. 50 к. Из книги 71 дело (с л. 240) о походе Шарпила и лишении его атаманства было Вам написано и отослано в Самарканд.

За исключением дел, выписанных и отосланных в Самарканд и теперь по Владимир, других по указанным в Ваших письмах датам мною не найдено. Нужно ли их искать в других подходящих книгах, или какие-нибудь более для Вас интересные. Так как Вы такой же труженик, как и наш брат архивист, то вознаграждение за подобные поиски назначайте сами: я ему подчинюсь.

И. Беляев.

ДИМ, КП—69487/Арх—12492.

ЛИСТ М. В. БИКОВА

23.12.1897.

Катеринослав — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Очень Вам благодарен за привет и добрые пожелания успехов моему делу газете — Приднестровье¹, которое предпринято только лишь в общественных интересах. Надеюсь и Вы не откажете в Вашей литературной помощи. В моей программе (печат[алась] в Екатерин[ославских] губ[ернских] Вед[омостях]) есть отдел — «Ст[атьи] по ист[ории] приднестровского края, преимущественно Новороссии», в который Вы, как южный историк, надеюсь, сделаете и Ваш вклад.

Уважающий Вас Ник[олай] Вас[ильевич] Быков.

18 $\frac{23}{XII}$ 97

«Приднестровье» выйдет 11 января и вышлется Вам.

ДИМ, КП—68868/Арх—12136

Лист написаний на спецбланку редакції щотижневої громадської і літературної газети «Приднестровье», котра виходила у Катеринославі в 1898 р. з 11 січня (Редактор видавець М. В. Биков. (1847—1917). З 1899 р. перейменована в «Днепровскую молву».

На спеціальному конверті редакції газети адреса: «В Москву, Большая Полянка, д. Розенберг, Его Высокоблагородію Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ М. В. БИКОВА

3.12.1898.

Катеринослав — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович,

с января [18]99 г. возобновляю «Днепровскую Молву», обзавелся и секретарем и штатом сотрудников и вообще пытаюсь организовать дело так прочно (гарантировать себя от переутомления), чтобы продержаться год, заложить прочный фундамент и продолжить дело дальше. Очень жалею, что нам не удалось повидаться и поговорить по душе. Но хотя заочно позвольте поблагодарить Вас за выражения симпатии к моему делу и позвольте надеяться на Ваше сотрудничество, главным образом по истории Малороссии или даже Екатеринославщины, Харьковщины, Херсонщины и вообще Слободской Украины. А знаете Вы, может быть укажете ещё лиц могущих освежить память о южно-русской старине. К сожалению мне нельзя печатать ничего по малорусски, был приказ такой.

И так позвольте надеяться на Вас.

*Уважающий Вас Н[иколай] Быков.*18 $\frac{3}{XII}$ 98

ДИМ, КП—68869/Арх—12137.

Лист написаний на спецбланку щотижневої громадської і літературної газети «Днепровская Молва», котра виходила у Катеринославі протягом 1899—1901 рр. (Редактор издавець М. В. Биков).

На конверті адреса: «Москва, Варварка, Кривой пер., д. Бахрушина, кв. 22. Его Высочородію Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

На звороті конверта штамп редакції газети «Днепровская молва». Екатеринослав. Ред.-изд. М. В. Быков.

ЛИСТ М. В. БИКОВА

23.12.1898.

Катеринослав — Москва

23 декаб. 98

Уважаемый Дмитрий Иванович,

очень Вам благодарен за Вашу интересную и симпатичную (за народолюбие) книгу¹. Я и сам народолюбец не только по идейной заправке 70-х годов, но и по душевному тяготению к деревне. Книгой для газеты² я воспользуюсь — несколько управлюсь только с первыми номерами, когда в мой редактор. портфель прикроплю рукописей и мне самому можно будет писать не по публицистическим темам. Перепечатывать что-либо я не нахожу возможным, и имею в виду самостоятельную группировку из наблюденного Вами и кое-какие выводы.

Будьте здоровы и [тики] напишите кое-что для газеты.

Уважающий Вас Н. Быков.

Статьи Вашей в «Придн[епровском] крае» еще не разыскал.

ДІМ, Арх—14910.

Адреса: «Москва. Крытый* пер., дом Бахрушина, кв. 22. Его Высочество Димитрію Ивановичу Эварницкому».

№ 63

ЛИСТ М. В. БИКОВА

24.09.1899.

Катеринослав — Москва

Многоуважаемый Дмитрій Иванович,

искренно жалею о Вашем нездоровье и еще более о душевной невзгоде его вызвавшей, которая мне тем более памятна, что я и сам испытал её два года назад.

Малороссійскія стихотворенія лирическіе могу помещать от времени до времени, присылайте — к сожалению только могу вознаграждать стихи весьма скромным гонораром.

Б[о]л[ьшой] привет О[льге] С[еменовне] Поль¹, решительно пока не знаю и не могу скоро узнать, ибо мы еще живем в деревне и переедем в Екат[еринослав] только 5—10 октября. Мои же редакторскіе дни завалены делами.

Будьте здоровы.

Уважающий Вас Н[иколай] Быков.

18 $\frac{24}{IX}$ 99.

ДІМ, КП—68870/Арх—12138.

Лист написаний на спецбланку редакції щотижневої газети «Днепровская молва», котра выходила у Катеринославі протягом 1899—1901 рр.

На спеціальному конверті редакції газети «Днепровская молва» адреса: «Москва Зарядье, Кривой пер., дом Бахрушина. Профессору Димитрію Ивановичу Эварницкому».

На звороті конверта власноручний напис Д. І. Яворницького «Николай Васильевич Быков».

№ 64

ЛИСТ М. В. БИКОВА

6.03.1902.

Полтава — Москва

Многоуважаемый Дмитрій Иванович!

Не моя вина если я лично не был у Вас чтобы поблагодарить Вас за Ваш, дорогой для меня, подарок и лишний раз заявить Вам о своей симпатіи и ува-

* Помилка, треба «Кривой».

женія. То давнєшнєє положєніє в котром я находився в Москвє не дало мнє возможности слєдовать личным вкусам и наклоностям, но я надеюсь что это не лишит мєня удовольствія видєть Вас у себя на хуторє близь Диканьки, познакомить Вас с моей жинкою и распить с Вами за Вашей увлекательной бесєдой, бутылку доброй наливки под тєнью дубов, насаженных Гоголем.

Искренно Вас уважающій} Николай Быков.

В непродолжительном времени вышлю Вам портрет дяди.

ДИМ, КП—68871/Арх—12139.

Адреса: «г. Москва. Зарядье, Кривой переулок, д. Бахрушина. Его Высоко-родію Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

№ 65

ЛИСТ І. БИЧКОВА

20.01.1896.

Петербург — Варшава

Милостивый Государь Дмитрий Иванович!

С большим удовольствием исполнил я Вашу просьбу и навел нужную Вам справку во французском издании Боплана 1660 года¹. В нём никакого снимка с запорожской Сечи не имеется. Что касается гравюры, помещённой в труде Брикнера «История императрицы Екатерины II»², то судя по надписи под гравюрою, она не заимствована из сочинения Боплана, а рисунок воспроизведен на основании данных, находящихся в сочинении Боплана.

Уважающий Вас Иван Бычков.

ДИМ, КП—68874/Арх—12142.

Лист рекомендований. Адреса: «Варшава, Иерусалимская аллея, дом. 43, кв. 15. Его Высокоблагородію Дмитрію Ивановичу Эварницкому, магистранту Варшавского университета».

№ 66

ЛИСТ К. БІЛИЛОВСЬКОГО

24.1.1895.

СПБ — Москва

ПІСНЯ ПОСТА

(Присвята Дм. Ів. Яворницькому)

Од бідних бідний я родився,
Нужду підклав, нуждою вкрився,—
Не дбав ні срібла, а ні злата,
Була і є під дахом хата...
Де небо близько відхиля,
І вільний вітерець гуля!

Мені не заздують тут люде,
Тут не боюсь обіймів Юди,
І друг купований не заздре,
І злодій в них не обікраде,—

Об цім душа ні заболить!..—

То як-же Бога не хвалить?

Хвала тобі, Великий Боже,
Що в мене скарбівниць нема:
Мене ніщо тут не тривоже,—
Я сплю спокійно — все дарма!

* * *
Нас не двойко — я сам родився;
Один й оставсь — не одружився,—
І журиться моя хатина,
Що не щечече в ній дружина.

Тай де-б знайшлась тепер така,

Що вийшла-би за жебрака? *

За те ні сцен,** ні сліз, ні млости,
Не лізе друг що-дня у гості,
І ввечері, як зайде сонце,
Той друг не дряпає в віконце...

І серце в грудіх не болить! —

То як-же Бога не хвалить?

Хвала тобі, Великий Боже,
Що щебетушечки нема,—
Не думаю: «а що, а може?»...
Я сплю спокійно — все дарма!

* * *
Я не уквічаний* родився,—
Нігде барвінок не стелився,
І навіть листячко зелене,
Здається, не росло про мене.

Без зіллячка і без квітка

Життя майнуло в козака.

За те-ж у мене інші квіти —
Ростуть, цвітуть, мов рідні діти.
Сльозою нишком поливаю
І у віночок їх сплітаю,—

О, се так серце веселить!..

Та як-же Бога не хвалить?

Хвала тобі, Великий Боже,
За ті квітки, що їх зима
Ніколи не поб'є, а може
Поблекнуть рано... Що-ж? — дарма!

* козака (правка Яворницького).

** свар (правка Яворницького).

* * *

Німий і тихий я родився —
Ніхто не знав, не веселився,
І не ревли нігде гармати...
Стогнала тільки бідна мати.
А я не плакав, не кричав,—
Тихесенько собі лежав *
За то тепер я голос маю,—
Співаю, плачу та ридаю...
А як серденько захолоне,
І сумно в церкві дзвін задзвоне,—
Хтось стане сліз багато лить
Й за мене Господа молить...
Хвала тобі Великий Боже,
За те, що смерть колись німа **
Склепить мої уста, то може
Заплаче хтось...
а ні — дарма!

Цезар Білило.

**Дорогий та любий серцю моему
Дмитро Івановичу!**

Ось же нате ту пісню, що уподобалась так. В голові, мов на пасіці в садку поміж грушами, гуде і стугонить: проходять лави козаків, а попереду Сірко¹,— коні вигравують, шапка, мов мак цвіте; співають, сміються... І ворог, і недоля і смерть тікає від них. А ось рада. А це і битва... Мимохить перед очима маячать картини з «визволеного Ієрусалима Пор. Passo».

Читаю Ваших Запорозжів та люблю. Доконче утну і сотворю Сірка і Вам його подарую, Вам, нашому історик, широму козакові — Байді!² А чи читали у «Нов. Врем.»³ коротеньку рецензію на нову історичну працю про козакові до Хмельниччини Куліша⁴ (в Русс. Обзор.)? Я аж посатанів від злості. От паскуда! Хоч би Ви йому бещасному ділетантові завдали часу? Мерзенний чоловік!

Ну, був я у Салоділова⁵. Віддав йому Ваш лист. Бачу, що з цього пива не буде дива. Каже, що у Ковалевського⁶ немає ні часу, ні хвилини зайвої, що навряд він в чім запоможе; що треба виждати спріяючої хвилини, а поки-що він, себ-то Салоділов усе зробе, що буде можна.

От, додав він, може і свого року будуть роковини Тараса, то і я, і Ковалевський будемо, і Дмитро Іванович буде. От ми вас і зведемо, так може і те...

Тепер тільки Вас ждатиму та виглядатиму, а поки що бувайте щасливі та здорові Богові милі, а до мене щирі.

Всім серцем прихильний до Вас Цезар Білило.

Пише мені Коніський⁷ з Київа, що послав до царя прошеніє...

* мов неживий (правка Яворницького).

** страшна (правка Яворницького).

Гм! на се кажу, більш нічого!..

Був у Репіна⁸, взяв вірш Білогруда⁹ і віддав на прочитання Дідусеві¹⁰.

Адреса Салоділова: Инженерная ул. д. 10 против Михайлов. дворца рядом с Комендан. правлением.

Арх—11925.

№ 67

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

14.05.1896.

Полтава — Єсентуки

Орле сизий, любий мій Дмитро!

Аж ось коли відкіля пишу, з самої Полтави! З тієї Полтави, де «Швед поліг головою». Приїхав на 10 день, подивиться, як мої старі свій вік коротають.

Зтрітився тут у д. Падалки¹ і якимось-то д. Гапенком, що бачив тебе на пароході, чи що. Спасибі тобі, серце. Добра, душе велика, за добру пам'ять (пір'я такі тут, що їм краще поле-цілину орати, ніж листа писати). Казав він мені той д. Гапенко що ти повівся до Єсентуків. Що то з твоїм здоров'ячком подіялось таке?

Посилаю оце тобі мою «Складку»². Коли до вподоби, то може хоч ти «гавкнеш» в Новостях, або де-інде; а то опріч «По морю і Суші» № 17, ніхто ніде не гомонить, неначе їм заціпило. Компоную «Складку» № 4, і добре пам'ятаю твою обіцянку зкрасити мою «Складку» своїм яким-небудь утвором. В тебе міцні, дужі і славетні крила. Утни хоч що-небудь. Хоч з подорож'я, хоч з давнього, хоч, що хочеш, аби-б твоє ім'я було, аби-б твої глаголи! Не відчеплюсь, не відсахнуся від тебе... поки подаруєш на добре діло, на добру мету хоч дрібничку. Як перлинку з Бенгальського уступу, зустріну і прийму і в найдорожчу оправу заховую твою дрібничку.

А я, голубе, таки працюю над твоїм Сірком. Перечитаю, що міг роздобути про Запорож'я. Усе твоє, таше про «Івана Сірка»! Ще перечитаю Маркевича³, Рігельмана⁴. Далі читаю усі епоси усіх народів. Одно слово годуюсь, як той огирь перед скачками, ачей візьму хоч третій, коли на перший, приз. А може ляпаса вхоплю. Напишу першу пісню, то пришлю тобі на читання, і мене, вже як звичайно, буде чимало і легендарного елементу. Роблю собі нотатки, нариси, вписую цілими уступами з твоїх книжок; з цих уступів дікотрі, почитай, цілком увійдуть у поетизірованій формі в мій увір. Компоную собі навіть словничку спеціальну. Не вгамонюся, поки на той шпиль, що ти на йому сидиш, не здеруся. Седітимем удвох та смоктатимем «обчеську люльку» твою. А її, бісову, макитру так довго смоктати можна!

Бувай-же, золото моє, здоровенький.

Пошли тобі Боже всього найкращого!

Увесь твій Цезар.

14
5 96.

Усть-Тосно на р. Неве Петербург. губ.
Др. мед. К. А. Білиловському.

Арх. 11926.

№ 68

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

24.06.1896.

СПБ — Есентуки

Жінка вітає тебе («второго Гоголя» каже) усім серцем і зичить тобі здоров'я на славу України!

Щиро дякую, орле сизий, за лист, котрий сьогодні одібрав. Погано, що здоров'я немає,— я се по собі добре знаю: і я ледачий, усе хорію на живіт. Буває так, що хоч свічку воскову та хрестик кипарисовий у руки берн, згорни їх гарнесько на грудіх і жди, поки попи заспівають за впокій «балярина такого-то песьего сина», що преставився від анахтемського пупа.

Як вишнівка у щедрого хазяїна-господаря через вінця ллється, так і з мого серця радощі поринули, як прочитав, що таки доси-подаруєш до Складки 'дещицю. Спаси тебе Межигорський, Захар Звенигородський, Олександр Свірський, Сімеон Верхотурський і Алексіюшка блажений! Та вже-ж поперекладаю, та ще як, аби-б твоє! Як же ти, самоцвіте наш розкішний, кажеш, що нашої мови ти не геть-то знаєш, коли ж я читаю та смакую твоє писання в двох книжках «Запорожжя». И гарно, и простенько, а поезія така, що хіба тільки в Гоголя таке скарбове світється та горить.

Бачився у Харкові з Марком Кропивницьким²,— дає до Складки оповідання. Був і у Щоголева³. Знаєш, що я бовкну тобі, та цур, козаче, не шпетить і не глузувать, бо там «де глум там кат-ма дум»! А скажу я тобі от-що: читав мені Яків Іванович деякі свої вірші та пісні, і я зумлів... Яка лірика, я поставив-би його рядочком з Гейне⁴ і з Гете! Великий, великий поет у нас живе, ні, не живе, а вік свій доживає, і ніхто, почитай, його не знає! Що за мова, що за музика, що за почуття, за образи! Яка ідея! Яка щира натура! Се не слова, а перлинки на щирозлотім ретязочку! І не лай мене, не грімай, коли додаю, що там де Щоголев своїм пензелем накидує картини з давнього, а хоч і сучасні, там де сум у його сповиває форму, а форма глибоку ідею,— там він вище, геть вище за Тараса. Нехай се мій гріх буде, а я сказав се, бо так думаю. Мене, європейця, мене, котрого усолоджують і вдовольняють тільки мирові поети, на своїй родині усолодив так тільки Щоголев. О, малороси, малороси! Хахли, хахли! Лебедину пісню доспіває богом даний вам співець,— а вам байдуже! Тепер ти в моїх очіх ще вище, моему серцеві ще любиш і дорожче, бо коли ти любиш і поважаєш Щоголева, то і сам ховаєш у грудіх божу іскру і глибоку чулисть. Так і Щоголеву я сказав: «тепер я розумію, чому Дмитро вас так любе і на пам'ять вас креще» і старий, сивий співець всміхнувся і, здається, засміявся. Кажу, здається, бо той сміх дуже подібний був до плачу, тихого, старечого плачу без сліз! Ох! Дмитро, Дмитро,— так-то люде, так-то наші земляки!

Як напишеш рецензію, то згадай і про його, що наш великий співець до

слідуючої Складки дасть і свої твори. А я замість передмови напишу статтю про Щоголева. Піши йому,— його усі покинули, усі забули. Я почну листуватись з ним. Обіцяв послати йому свого патрета; пошлю і тобі, а ти мені свого,— на покуті поставлю, хату зкрашу тобою. Одужай-же, орле степовий, лебединий: тобі вік і журавлиний крик!

Твій Цезар.

Ой, гавкни, або хоч вищирь зуби,
Як то кажуть за для порядку
Про цю гемонську Складку
Можна б засурмити у самоварні труби...

Арх—11928.

№ 69

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

28.06.1896.

Петербург — Єсентуки

Орле Дмитро!

На здогін ще листочок-проханнячко: напиши ти міні, з божої ласки, як ріс-вирослав Иван Сірко¹, як и на кім оженившись, чи була вона гарна, значного роду, и чи справді два сина в його було. Чи не було якого роману між його дружиною и ким-небудь. Далі, може більш знаєш легендарного елементу, ніж в твоїй книжці написано. Бач, у мене бажання таке, щоб не цуратись народного погляду на його, народних барвів. Поезія-бо, поема, не історія. З самого малку народня фантазія зпвила його легендою (зуби його и т. ін.). Також уподобалась міні легенда з Чортом (у тебе йе),— від борні ніби-то и ймення **Чортмлик**. Я цю борню з чортом вималюю чепурненько.

Чи писав я у тім листі, що в Курському перестрів мене Сластена?? Також дає до Складки (дещицю).

Як твоє здоров'я? Дай Боже, щоб одужав всюціло.

Я тепер все читаю та читаю епоси. Тепер читаю венгерця Орані: його чудові поеми Toldi. А се за для того, щоб начитатись, набратись снаги, придивитись, як у людей се чинилось. Се-ж, мислю собі, не гріх!

Господи, коли-б тільки міні збудувати цю храмину велику, змалівати гарного героя з Чортмлику. Помру тоді без стону и без крику!

Твій всим серцем (підпис)

Напиши мені, будь ласка, пісню про козу. Хай и я знатиму.

28
VI 1896 р.

Арх—11929.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

13.07.1896.

Петербург — Єсентуки

Правда, любий мій та укоханий Дмитро, правда, що на світі іноді таке робиться, що нічому мудролю и не сниться. Читаючи твого листа, я болів душею, а як дійшов до краю, то зрадів серцем и подякував Богові, що спас тебе та ще з **правицею**. То-то я бачив — у хаті арфа стояла, та ще як увійшов, то якась жіноча постать з голими повними плечима чкурнула в алькорчик. Але мушу тобі сказати, що він, себ-то Яків Іванович¹, не тільки що не сердивсь, як розмова точилась об тобі, а навпаки любязно вмилявся, и сам говорив про тебе, що «дякуючи» Еварницькому, у мене в Петербурзі знайшовся поклонник, якийсь-то почтовий чоловік. Сей чиновник читаючи Яворницького уподобав ті вірші мої, котрими користувався Дмитро Іванович, — от и написав він мені листа, і з того часу ми з ним великі друзяки».

Велике и широсердешне спасибі за те, що ти показав мені такий таємний куточок свого серця, дізнавшого такого пекучого, солодкого і враз розпачного мордування. Не всім показують того, що ховають як святощі, (габою) повиті, там далеко від очей людських, там, де у купі з веселощами и скорботи живуть, де з ясним, золотим промінем з солодкою втіхою кублиться и п'їтьма и холодне зневір'я. Але і держати такий камінь весь свій вік під грудиною теж тяжко: треба, щоб Бог послав яку-небудь душу, в котру можна б висипати хоч частину отрути. Нехай я буду тою душею. Повір, що не пожалкуеш, що обрав таке корито. З його а ні каплі жодна буря не вихлюпне. Що покладеш, все на віки прикипить.

Ну а тепер ще велике спасибі за те, що привезеш мені матеріал про **Сірка**². Ох, той Сірко! Коли б ти знав, як він завоював мене, всю мою душу, всі мислі!

Радів я без краю, як побачив твій патрет у твоєї колишньої учениці Катерини Владимірової з Николаєвського інституту³. Вона сиділа коло Полторацької. Це не та Владимірова, що глузувала з тебе, як ти пробну лекцію читав. Вона тебе дуже любить, твої записки вчені ховає и так вже вихваляє, що аж засмієно міні.

Твій душею и серцем (підпис)

13
VII 1896 р.

КП—68659/Арх—11927.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

30.08.1896.

СПб — Херсон

1896

Орле сизий, барзо укоханий мій Митре!

Дякую, серце, за лист; але який-же він сумний! Що-ж це з твоїм животом? Чи не сів-би ти на дієті, на молошній? Може-б ти тижнів зо три чи чотири

пріч молока корови, чи вареного з білим хлібцем, молошного супу з якою-небудь крупою чи пшеном нічого не їв би. Живіт відпочив-би трохи. А до того треба-б купатися хоч в ванах, та не в теплій воді, а в літній. Зранку на теще-серце випить склянку свіжкої холоденької води, всипавши туди понюх соди. Головне, щоб не голодував: захотів їсти — сідай та їж. А я мов знов,— сказано, серце вішун,— тай оце написав до Сластена¹ «де тепер Митро? Напишіть мені тільки про його здоров'я, більш нічого».

Може-б ти наліг на виноград? Не знаю, що і пораять. Коли-б же я знав, що воно там і яка хвороба в тебе, то може і позаочі де-що і влучив. Сьогодні посилаю «Складку»² тим панам, про яких ти написав мені. Генеральші Таль³ також віддам чи пошлю 10-й листопада по твоїй адресі (СПб. Литейній).

Що дня читаю *Новості*, чекаю, але ще досі не надруковано. Наперед кажу, що подобається,— тому сідай мерщій за каламарь, бери смик в руки і тринди-кай зтиха. Бо в кінці листопаду гадка подати усе до цензури. Переклад пошлю тобі на прочитання, виправиш то-що і з своїм (*imprimatur*) вернеш мені як мога скоріш.

Мені Господь ще козака послав. Що-ж, слава Богу! А знаєш, що ти своїми двома листами про Щоголева⁴ одвернув мое від його серце. Як був я у його у Харкові, то полінився послати йому свого партрета і листа, та й досі не виповнив цього. Щось тее. А шкода, що тебе тутечки не було в августі, а я ждав. Ну, нехай, інчим разом. У мене думка така: дід Данило⁵, Ти, Солодило⁶, ну і я, може ще хто,— щоб знятись гуртом. Як ти на се і що буркнеш?

Жінка моя сердечно вітає Тебе. Бувай-же, голубе мій любий, друже мій славетний, здоровенький, і мені і багатім на велику вітиху і користь!

Твій всім серцем Цезар Біліло.

Адреса така тепер: СПб. Обводный канал № 163 мені.

30

VIII

Арх—11930.

№ 72

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

19.09.1896.

СПб — Москва

1896

.....
.....

У Курському коло вокзалу
Я бачив раз юрбу чималу
Переселенців з України...
Неначе-б то після руїни,
Неначе-б зараз погоріли,—
В розгардіяші всі сідили...
Кругом мішки, клумки, торбини..

Подранні свити, кожушини
В безладді зкидані як мога.
Одежина стара, убога
Рямками висить на голоті...
Стоять, сидять, лежать в тісноті —
Хто на клумках, а хто і далі;
Як циганчата, діти голі —
І дні кричать, другі голосять,
А там когось об чімсь-то просять,
Котрий з сусідом щось говоре —
Оповідає своє горе;
Котрий сумує та німує —
Нікого круг себе не чує;
Котрий собі дрима у спеку
І марить про Сібір далеку;
А инчі снідають: хто сало,
А хто тарань, чи що попало,—
Гармидер, гам, мов табір дикий!...
Куди-ж несеться сей великий
Живий потік старців, голоти
З клумками й тяжаром скорбоги?
Відкіль вони й куди тікають
І що на що вони міняють?..
Згадати страшно!

Милий Боже!

Покинули на віки може
Свій рідний край «благословенний»
І теплий повітер південний,
Природу шатами багату,
І рідне поле, й рідну хату,
Покинули і ті могили,
Що славних лицарів покрили
І славу нами не забути...
Покинули Дніпро-Славуту
І хрест над Кобзарем високий,
Що степ виспівував широкий,
...Душа болить, і серце плаче,
Коли згадаю те, що бачив...
А як не згадувать — забути
Те горе людське, горе люте?
Як жити в світі і радіти,
Коли батьки, брати і діти
Свій край кидають з голоднечи
І з торбами ідуть на плечах
По світу білому блукати
І заповідний рай шукати,

Де вільно колосниться жито,
І де людей було-б не бито?...
Але мов промінь, що крізь хмари
Зненацька весело ударе
І світлим сявом засвіте,
Вбере у барви гай і квіти —
Так іноді я відчуваю
Солодку втіху, як згадаю
Сім'ю в юрбі тій невеличку:
Хлоп'ятко, мужа й молодичку.
Вони сиділи геть в сторонці,
У холодочку, не на сонці.
Синок гуляв, журби не відав;
Без шайки й мовчки батько снідав.
В руках-же в жінки був маленький
Горшок, а в нім щось зелененьке.
Мов немовлятко ніжна мати,
Мов скарб який вельми багатий,
Вона горшочок той держала
І все на його любовала.
І знать мене так закортіло,
Що в горщику тім зеленіло...
І підійшов я, й поздоровив,
І так питаючись промовив:
«Скажи мені, моя сестрице,
Яка се в цім горщику земляця,
І що в землі сій виростаєш,
Що так його ти доглядаєш?
Либонь се зіллячко чарівне
Чи так якись диво дивне?..
Хай знатиму і я причину,
Чом так плакаєш ти рослину»...
І малорічка, сидя долі,
Той степ, що козакі віками
Своїми сіяли кістками...
Покинули і чорне море,
Де, ворогам на страх і горе,
Колись батьки бенькетували
І слави гучно добували,—
Все, все покинули на віки!...
І мов бурхливі в весну ріки
Потоком дужим до Сибіри
Без краю, без кінця, без міри
Поринули бещасні люди,
З надією, що краще буде,
Що там їх привітає доля,

Що там ще крила має воля,
Що там нове їх щастя стріне,
Що там нова зоря засвіте...
Надіє ти людська, рожева,
Усладо у життю хвилева!
Ти мріями годуєш люди,
Пасеш їх звабами, і в груди
Ім силу, міч святу вкладаєш!
Тродовникам житте скрашаєш,
А всіх поранених ти гоїш
І втіхою мов ліком поїш.
І крила подаєш бідахам,
Щоб і вони, подібно птахам,
Літали десь в якимсь просторі,
Де сяють тільки щастя зорі...
Тобою хто не багатіє,
О люба на землі надіє!?...
Чого-ж се в тебе так буває,
Коли ось-ось справдитись має
Усе, чим ти людей чаруєш,
То геть собі від них мандруєш,
Коли тебе притьмам їм треба,
То мов та зірочка, що з неба
В ночі спадає, ти зникаєш,
І люто з мира мрій здираєш
Габу чарівну і серпанок,
І кутаєш огняний ранок
В холодну тьму земного горя,
Мов світлу даль тумани моря?..
Мені відмовила по волі:
«Землиця ця в горшку з родини...
А від цієї в горшку рослини
Ані нема уже рідніше,
Ні жодна квітка більш не втіше.
Оце пучочок буде м'яти,
А се барвіночок хрещатий...
Затим з собою їх водила,
Затим гіркими їх мочила,
Затим, затим...»

І молодичка
Замовкла враз... Здригнулось личко,
І слізи чистії, жіночі
Як перли покотились з очей...
І впали ті святі росинки
На листя рідної рослини...
Сидить і плаче й горщик туге

До серденька...

О серце чуле!
Тремить уся і тихо плаче...
Бо в горщику вона тім баче
Покинуту на вік родину,—
Свій рідний край, свою Вкраїну!...

Цезар Білило.

Оце-ж тобі, Байдо, орле мій снзій, за твоє останнє писаннячко, що десь пером від сизокрильця написав до мене.

Се частина мого «з подорожжа», що увійде в **Складку**¹. Як бачиш, я собі пильги не даю, працюю — без краю кохаючись в цій праці. Що не до вподоби, надряпай ширю — виправлю, як скажеш. З боку видніш. Невже-ж ти за для Складки не пришлеш з своєї скарбівниці а ні зернятка? Ні, бачу — Бога не боїшся. На все село гукатиму, калавур кричатиму дати, поки таки не даси. У діда був, а у тих ще не був і давно-давненько їх не бачив. Про се багато говорити. Я, бач, собі маленький чолов'яга, а вони ніби-то панци, і мов не додачають. От як поїду до Сібірі, покину їх, далєбі пожалкують.

Але годі на сьогодні!

Вже друга година —

Жде в ліжку дружина.

Увесь твій Цезар.

Обводний канал 163.

19
IX

Арх—11931.

№ 73

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

22.09.1896.

СПб.— Москва

Дорогий та любий мій Дмитро!

Жалкую, що послав тобі вірші, 1) вони не скончені 2) як, вставши у раиці, прочитав я їх,— а написав я їх за один вечер,— то вони мені не вподобались. Ні, не то і не так написано! Усе переверпу — перероблю.

От-що, серце: і не думай, що лишу тебе в спокої, поки не пришлеш чого-небудь за для Складки. Се раз. Потім казав мені дід, що у тебе йє якийсь документ про якогось славного запорожця, що був у полоні чи в Криму чи в Стамбулі. Так про цього запорожця дід хоче писати оповідання до **Складки**¹. Ради Бога або сам спиши, або пришли мені у заказному, тоді я спишу і відішлю чим мога скоріш. А головне отщо: з Харкова їде до Петербургу вчитись малярству портретістка Александрова Марія Владиміровна, дочка покійного Владиміра Степановича². А вже в кого більш і вчитись їй, як не в Рєпіна? А ти — його великий приятель. Зроби се для мене — відчини їй браму до нашого великого майстра, промов за неї словечко в листі. Вона талановита душа.

І я сподіваюсь, що вона не дарма повіялась до Петербургу, що з неї будуть люди, а надто коли піде у науку до Ілька Юхимовича³.

Я їй написав, щоб вона не минала Москви, не побачившись з тобою і послав їй у листі свою картку... За малярство своє вона вже має дві медальки,— стало буть не квачем порається на полотні, не суздальських Осман-пашів та Гуків малює.

Порай їй тільки, щоб вона звернула увагу на нашу історію, де кожний хоч який великий талант знайде собі чимало вдячних сюжетів, над котрими варто і зупинитись і погорювати головою і рукою. Чи так кажу, Байдо? Як-же твоє здоров'ячко тепер? Не забувай-же, квітко, своєї бджоли і напої скоріш її своїм медом та солодкими словами у листі.

Твій Цезар

22

IX 96

Обводний канал 163.

Арх—11932

№ 74

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

30.09.1896.

СПб.— Москва:

Ой, спасибі-ж тобі, орле сизий, за клекіт твій дзвінкий, спасибі тобі, Дмитру, друже солодкобалакучий! Читав і смакував і кохався в беседі з дідами, з «дідами великолепними» твоїми.

Побіг до діда, йому показав та за пазуху сховав; побіг до Рєпіна¹, йому показав та за пазуху сховав, прибіг до дому—земляків застав,— їм прочитав і у скриньку бережно поклав. Гостинець сей від тебе—не мені, а усьому земляцтву, всій родині. Я тільки через те щасливим себе вважаю, що твоє і других гетьманів перо твори йдуть через мої слабкі руки.

Був я у пані Таль²; віддав їй два відбитки «Складки»³. Роспитувала за тебе і попрохала їй написати твою адресу, що я і зробив. Ну, і попотів-же я. Байдо!⁴ І куди це ти мене послав. Ти мене, як бачу, швидко і до Царя пошлеш. Так наперед кажу тобі, що не піду і хоч-би там і інірала через тебе собі доскочив, а не піду. Де-ж таки! Увіхожу, аж якийсь цербер в дівреї, як позирнув на мене! Грізно-погрізно, неначе на грішника на тім світі! «Чого вам тут треба, запитався він?»— Генеральши такої!— Гм! Хто-ж ви?— А ось картка. Бере зневажливо і чита. А я як гримну: не тебе ета визитная карточка подається, ступай сейчас, доложи генеральше! І тиць йому у руки зонтик—на, бери! Віп, сказано, лакей, злякався мого тону і подибає по східцях на верх. Зараз покликкала, і ми серед срібла, злата та кришталю гранчастого сиділи і гутарили з нею. Ласкава пані і дуже тебе поважає.

Що до Котельнікова, так от-що. Показав я твого листа дідові⁵, та й кажу: як мені до Котельнікова⁶ йти, коли я навіть і не знаю його, який він собі там на вид. А він, лишіть, каже, цього листа у мене; я його покажу

Пілесі⁷, а він родич Котельнікові. Добре! Приходе Пелех, прочитав і каже: бачив я у Котельнікова листа від Яворницького про цю саму справу. Але тепера Котельнікова нема, він загряницю.

Був, кажу, я учора і у Репіна. Каже, що ти йому не відповів на його якогось листа. Він до Складки хоче щось намалювати,— так я цьому так зрадів, що снідати зістався з ним. От бач, буде, значить, і Сластен⁸ і Репін у Складці. Ще пишу сьогодні і до Лисенка⁹ і нехай музику пише до пісні Щоголева¹⁰ «Опізнився». Щоголев дав її мені до Складки. Ще буде «Субота св. Дмитра», «До чарівниці», «Травень» і «Чабан» Щоголева-ж. Чи не був у тебе часом Сластен. Загубив я його адресу, забув як величати, тай написав йому до Кисловодська листа і навіть не написав його ймення-отчества. Чи не розсердився він?

Чи не знаєш ти проф. Корша¹¹ у Москві? Він при університеті.

Цілую тебе гаряче і тулю до серця міцно.

Твій всею душею Цезар.

30

IX

Арх — 11933

№ 75

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

4.10.1896.

Петербург — Москва

Дорогий мій Байдо!

Зараз їду в Шліссельбургський повіт; у неділлю, то я побіжу до діда і погостю з ним про Пипіна¹,— се діло ми улагодимо гаразд. А тепер хачуся тобі відписати.

Коли-б я знав, що у тебе є такий партрет, то сам наперед попрохав-би. Дуже, дуже прошу тебе, вишли його як найскоріше, бо тижнів через три усе подам до цензури. А вже коли Репін обіцяв, то певен дасть. Я не відчеплюсь, поки не дасть. Як-же се так, що Сластен у Петербурзі. Він мені казав, що буде в осені у Москві, де побачиться з тобою. Добре, напишу сюди, може і справді він тут є. Приїхав сюди Григоров судитись зі мною. Дід² написав мені, я до його. Так і так, ка, приїхав і був у мене Григоров, хоче позиваться. Але ми з ним порішили тритейським судом. Як ви?— що-ж я згоджуюсь, але подумаю, чи тритейським, чи урядовим судом судитись мені з ним, бо я добре пам'ятаю, який то був тритейський суд між покійним Александровим³ та Старицьким⁴.

Григоров вже обрав собі за суддю діда, а я, коли рішусь на се, то обиру Солодила⁵, а тебе мабуть суперарбітром, або тебе в судці, а Солодила в суперарбітрієм. Діло мое чисте; я кругом правий. Гроші на дорогу сюди вишлю тобі, коли тільки згодишся приїхати сюди. Та тільки тритейського суду мені не бажалось би через те, що потім ім'я мое попаде у газету, а се мені може знов зашкодити по службі. А слід-би цього Григора гаразд збештати. От тварюка паскудна, душебрудна!

На силу таки з'явилась рецензія на **Складку**⁶. А в Новостях так і не було. Шапку і цілую тебе.

Твій Цезар.

$\frac{4}{X}$ 1896 СПбург

Я питався у тебе про (**Охочекомонних**) казаків. Відкіль і коли вони взяли? І що то за слово охочекомонний. Цікавиться сими датами генерал Каменський, котрий пише історію одного полка.

Я йому хоч і казав, хто вони і відкіль і як, але мене він не вважа за старіка. «От, каже, краще, коли справді маєте змогу, запитайте в старіка Єварницького, а я вже покажу у кінці на його.

Арх — 11934

№ 76

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

6.10.1896.

Петербург — Москва

Дорогий Дмитру!

Був сьогодні у діда¹ и так порішили. Пришли свою лекцію до редакції «Вестн. Европы» і того-ж того самого часу звістку подай дідові, що вислав статтю. Тоді дід напише листа до Пипіна² і віддасть його мені, а я з ним подамся особисто до Пипіна.

Був і у Сластьона³ сьогодні. Сидить чолові'яга і працює. Видко, що чоловік бідує. Днявся я дивився: стільки хисту, стільки вогню, стільки щирості і любові — а доля його минає, по за воротьми десь гуляє. Нема, скажу я тобі, щастя у Росії людям кебінним! Блідий, худорлявий, може і голодний, а що холодний, то вже явно, бо у хаті як у клуні не топлєно.

Питаю-ж я, ну, хоч тебе, навіщо і про кого чоловік працював, Гайдамаків⁴ видавав? Про пацюків, що гризуть сей утвір у коморі. Про кого і навіщо він працює над стародавніми пам'ятниками України? Чи не про тих самих пацюків.

От я йому і нараїв завтра-ж зі мною стрінутись у діда Мордовця. Нехай він його познайомить з Бабкіним⁵. Може Бабкін купить Гайдамаків за дешеву ціну. Може Бабкін озьметься видавати його нову працю; а як не Бабкін, то може Чикаленко⁶. Так чи інак, а треба, конче треба допомогти такому чоловікові! О, лєдачі діти лєдачих батьків!

Згадай, голубе мій, як ти бідкався і, може бідкався ще й досі; а чому, через що? Через те, що ти єсть талант. Нема просвітку у нас талантам. Не бачуть вони ніколи сонця щастя; поки воно зійде для них, їм очі виїсть, та не росєю, а власні гіркі сльози. А наші чубаті та пузаті та пикаті паня з гаманами у кишені? Вони їздять по заграницях вигоювати подагру, або гайнуть силу грошей на ласощі куповані в якої-небудь гарномордої (їаймоги). Ні! Сей Сластьон мені сьогодні з голови не йде!..

Завтра я тобі вишлю «Живу старину»⁷.
1896 № 1

Бувай здоровенький, любий мій Байдо!
Твій (підпис).

1896 $\frac{9}{X}$ СПб

Арх — 11935

№ 77

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

30.10.1896.

Петербург — Москва

Дорогий та любий мій Дмитре!

Тепер вже можна, мабуть, до тебе писати, тебе зачіпати: кончив ти другу лекцію, значить більш дозвілля маєш. А то я навмисне не писав, щоб ти часу не гаяв, а готовився, озброївся на битву та зобрав ще Литву. Задав я землякам тутешнім роботу: треба, гукнув я їм, пошанувати Кропивницького¹, 25 років минуло, як він ступив твердою ногою на (питимий кол). Дід² написав адресу, а Репін взявся зкрасити її малюнком: бурхливе море, на йому видко Байдак, а в Байдаку хлопці-запорожці; на стерну Марко Лукнич. Борюкаються з хвилями, простують на зустріч зорі. Ідея моя це, і вона вельми уподобалась Репіну.

А в Декабрі я загадав землякам пошанувати діда: 40 літ тому назад він у перше взявся за українське перо. Все зроблю, щоб свято це як найкраще вдалось.

А Сластьону ми таки показали доріженьку, по якій слід йому простувати, аби-б як-небудь збутись гайдамаків, що лежать в його на з'їдень мишам. Написав я, написав і дід до Одеси до Комарона³. А Комарь — всім комарям Комарь — побалакав, з ким там треба, і уладив справу добре: Гайдамаків в його беруть на продаж і авансом дають 1000 карб. Слава Богу, що так зробилось. А то аж дивитись на Сластьона мені боляче було.

Ох, серце, Дмитре, читав я твого листа до Солодила⁴. Був він у Ковалевського⁵, ще й написав до його. Але, як торік, так і тепер знову кажу тобі — не йми ти віри цим панам, хіба що без кожуха зістатись хочеш.

Був у мене вчора Алексеев⁶ і казав, що маєш приїхати сюди. Приїзди, Соколе ясний, спочинеш тут між нами, твоїми ширими друзями, серцем і душею, і може як сам побачишся з Ковалевським чи з другими вельможами, то скоріш собі сам зарадиш, ніж хто пачий, клопотуючи за тебе.

У неділю христини в Алексеева; там зберемось усі. Бовкну і про тебе голосно тай дуже.

Чи одібрав ти «Жив(описну) Старину». Посилаючи її тобі, я знав, що ти не Некрасівів шукаєш. Скажи мені, що то за чоловік Проф[есор] Корш?⁷ О! Диво тай годі! Про вовка промовка, а вовк у хату. Оце зараз одібрав від його листа, та ще по нашому писано, і крім того ще і вірші таки по нашому

писані. А він поёт. І кажу тобі,— шкода, велика шкода, що при йому нема і не було Цезаря Білила⁸. Чимало-б же він написав? А хист йє. А мова яка! Чудова. Він мені нагадує і Гулака⁹, і Грибінку¹⁰, і Корсуна¹¹, і Петренко¹²,— словом старих наших митців.

Що як-би ти, орле мій, та пішов до його та зтер з його бандури, рідної нам, той пил, що ним вона мабуть покрита десь за шафою лежить. Не йму віри, щоб він не зхотів чи не зумів утяти чого-небудь нового, гарного, любого! не віршик, не стишок, не один, не два, а багато, багато. Його «наука-мука» — чудова штука.

Кропивницький святкує свій ювілей в Одесі 12/XI. Що-ж Москва? Чи по-здоровите його з проф[есором] Коршем хоч телеграмою?

Увесь твій Цезар.

$\frac{30}{X} = 96.$

Арх — 11936.

№ 78

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

6.11.1896.

СПб.— Москва

6 лист. 1896 р.

А ТИ, ПЕТРЕ, ПОМОВЧИ!

(Посв.[ята] П. М. Солодилу)

Зібралась кумпанія

Земляка пошановать.

Шановали, випивали,

Бубоніли, реготали;

А всолодившись на славу,

Про якусь поважну справу

Почали метикувать.

— Ці діла, вчав дід Данило,

Нам обрідити не сила,

Бо діла ці гострі, мов

Мов... мов...

Тпру! Ба не знайшов

До ладу слівця...

— Мов шило!

Зкликнув Петро Солодило,

Або гостри, мов мечи!

— Ну і втяв, чикрижнув Байда,

Вже і слово йолоп найде!

Краще, Петре, помовчи!

* * *

Загадалась кумпанія.

Встав Василь і річ прийняв.
Мимрив щось, жував, варнякав,
Щось слезував, патякав...
В роті люлька аж шкварчала.
Кумпанія, знай, мовчала...

Аж нарешті так утяв:
Вся претика в нас велика
Те що всі ми без язика,
А без його всі ми, мов
Мов... мов...

Слова не знайшов.
— Та мов без хвоста кобила!
Ввернув Петро Солодило,
Чи мов ступах товкачи.
Байда пхнув його ногою:
— Треба мовити чергою!
Краще, Петре, помовчи!

* * *

Загадалась кумпанія.

Аж ось і Білило встав.
Мов орішки із кишені,
Сипле з уст він теревені.
Сіє, меле, круте, верте,—
Всім марудно аж до смерті,—
Всей нічого не сказав.
Тільки зкончив зрозуміло:
— Слово, каже він, без діла
Так нам допоможе, мов
Мов... Мов...

Слова не знайшов.
— Мов бабусі те кадило!
Грякнув Петро Солодило,
Або шкинді тій бичі!
Повернувся Байда круто,
Позирнув на його люто:
— Краще, Петре, помовчи!

* * *

Загадалась кумпанія.

Став сам Байдо говорить.
Як пішов він, красномовен,
Мов по морю вільний човен!
Фраза ринула по фразі.

Мов доводив на бомазі,—
Сам палає і говорить.

І скінчив він: «браття миле,
Буде жваво наші сили
Гей напружувати, мов
Мов... мов...

Тпру, ба не знайшов
Слова і Байда.

— Мов вітрило!
Втер знов Петро Солодило,
Або горла, деручи.
— А бодай ти, Петре, скиснув!
Хочеш, мабуть, щоб я свиснув?
Краще, Петре, помовчи!

— — —
Позирнув на його люто:
— Краще, Петре, помовчи!

* * *

Загадалась кумпанія!
Коли гульк! підвівсь Петро!
Насторожили всі уха.
Він почав, набравшись духа:
— Мудро мовив дід Данило,
І Василь теж, і Білило,
Мудро мовив і Дмитро!
А мудріш було-б, панове,
Як-би овсі без промови,
А то гаспидське те мов,
Що з вас жадний не зборов,
Памороки вам забило!
Слово, знайте, се не мило!

Не пропхнеш, хоть як змочи!
Тут як зикне кумпанія:
— Годі, буде вже, повія!
Краще, Петре, помовчи!

Цезар Білило.

Був і я на хрестинах у Василя.

От-що скажу тобі, любий мій, мені вже починають ці хахлофільські забавки остогижувать. Балачка, балачка, без кінця і краю балачка, а діла... фіть, фіть! Тільки роззявиш рота, що мов треба допомогти, треба ось-що зробити,— зараз усі у ростич, мов і не чують.

Що мені з того гопака, з тих дукачів на шиї, з тих пісень і вигуків на прилуцький чи кобеляцький лад і кшталт, коли людина без серця, а гріх без ядерця.

Кажуть, що маєш сюди приїхати. Приїзди, зберемось до купи, і треба, щоб ти їх відчитав, а я тебе піддержу, підпалим їх, ледацюг великих.

А Салодило¹ найкращий з них усіх. Не тут гарна людина, що з його буде великий товк,— се Кришанівський.

Це тобі посилаю, любий мій та дорогий Дмитро, на спомин тієї вечері у Ярославці. Прочитай, певно, доберешся до солі і перцю. З земляками провольності побалакаю. Тут таке діло — треба скластись тай годі; бо де їх у чорта (гмак) «доскочить» ті 200 шмардованців.

Фотографію твою я одібрав. Показував я її фототіпістам та цинкографам — не беруться. Вийде, кажуть, одна пляма. От Сластен² і сказав, що спробує щось таке зробити, чи перемалювати, чи що,— тоді, ка, може, що і буде доладне. Ганько³ добре знає пашу мову. Хай попереклада. Але нехай поперед того як друкувати, присилає тобі на прочитання. Правда, треба книгу переробити тобі. Так се можна буде тобі зділать, як читатимеш його переклад: або заздалегідь. Через переклад на українську мову московське видання нічого не потерпить, бо читців московських більшість. Тільки от-що. Ганько — панок не багатий, але й не бідний, він має землиці десятин з 200. Бурлакує. Так ти напиши йому от-що: перекладати чи друкувати переклад дозволяєш і радий, що за се діло береться такий мистець нашого слова, а надто такий ширий: козак-народолюбць, як він; але наперед нехай купе за безцінок твої Вольності — річ, котра коштуватиме 200 карб. Без цієї настольної книги мов, ти «Запорожців» не хочеш пускати. Ти можеш так написати, щоб надогад буряків: мов дозволяю і радий, але мушу пождати, поки спроможусь на видання документів, але для цього треба кому-небудь продати Вольностей⁴. Далі, щоб здохток з продажі «історії» пішов цілком, опріч расходів на друк, на якесь громадське діло.

З Сластеною знов вийшла в Одесі якась претика. Найжав я до Проф[есора] Корша⁵. Згадав і про тебе. Чи ти у його буваєш?

Увесь твій Цезар.

Арх — 11937.

№ 79

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

10.11.1896.

С-Петербург — Москва

Любий, золотий Байдо!

Приїзди та просто до мене. Хоч мушу тобі сказати, що коли думаєш тут писати чи що инче таке робити, що треба тобі буде тиши та спокою, то у мене цього тільки у вечері до схочу. А пріч того ще малесеньке дитинча встає дуже рано, і звісно, дитина, не без гоміну-плачу. А я з жінкою дуже раденькі будемо, коли ти у нас будеш.

Я уже всім землякам сказав, що ти приїдеш. Так запрягай волн, батіг на плечі і гей-соб! Козаче.

Всею душею твій Цезар.

$\frac{10}{XI}$ 96

Арх—11938.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

18.12.1896.

СПб — Москва

Дорогий мій Дмитре!

Сумно мені стало, як прочитав, що ти не приїдеш. Треба, значить, гроші тобі вернути, бо думаю давати 7 карбованців,—се для чоловіка не багатого (не нажу вже бідного) не можливо.

А я міркував і людям навіть казав, що будеш ти, та ще й професор Корш¹.

Ох, коли-б ти знав, скільки цей ювілей мені клопоту наробив!, а все більш через те, що наші українці — нарід все ледачий. Що б я зробив, як-би у поміч собі не обрав Петра²? Але і він, бачиться, втомився. Бо каже, що після ювілею він аві-ні — нічогісінько вже не зробе.

Тепер я тобі скажу, хто конче буде на ювілей, хто обіцявся після того, як пояснив я їм, що тут дід власно «причепи хвіст», а тут ідея захована в справі дій. Так як почули мою промову, то не то що згодились прийти до нас, на Свято нашого слова, але ще і віншували, зраділи, що ми прочулись. Будуть: Пипін³, Семевський⁴, Мякотін⁵ (от і слід-би тобі приїхати, щоб тее помириться за енциклопедію, пам'ятаєш, ти щось, їх збештав у Варшавському Дневнику, чи де інде. Бо нам-би охота, щоб ти через год сюди попав), Арсенєв⁶, Карєєв⁷, Анненський^{7а}, В. Лєсєвич⁸, Вл. Соловьєв⁹, Михайловський¹⁰, Вл. Короленко¹¹, Градовський¹², Скабичевський, Гайдебуров, Шубінський¹³, Ген. Новицький¹⁴ з Київa, Кривенко (редактор), Исаєв¹⁵, і чимало других людей з поважним йменям.

Твоя парсуна тут-би дуже була нам потрібна. Вони казали, що нам симпатизують, що нам допоможуть. Але поневаж вони будуть певно казати промови, то треба-б, розуміється, і нам відгавкатись. Хто-ж то буде гавкати, га? От я й думав собі: буде в нас Яворницький, буде Корш, може і з Київa хто приїде,—то так, сяк і відгавкаємось.

Горе, горе нам з нашим безхліб'єм та безвід'ям, з нашою сухотою!

О люба тінь Тараса, люба тінь Миколи, чом Ви по собі не zostавили талантів великих, людей ширих, людей дїла і грімкого слова, а не нісенітної балачки?

Мене часом такий роспач огортає, так дошкуляє байдужість і нікчемність ганебна наших стопроклєтих земляків, що, здається, все-б і всіх покинув, замкнувся-б в свою хатину, тікаючи від розваги навіть і друга...

Приїзди-ж, мій любий, приїзди, серденько, а я нишком, нікому нічого на що і про що не кажучи, зберу ті гроші, що треба тобі на дорогу,—адже не багачечко. Зберу певно. Гукни-ж і шановному Хведору Івгєновичу¹⁶.

Патрет наш вийшов добряче.

Відлиши-ж швиденько.

Увєсь твій Цєзар.

Жінка кланяється і дякує за привіт.

Кажуть, що Кропивницький¹⁷ тепер у Москві. Нагадай йому, коли він там,

хоч по пошті щоб безпреміно його трупа прислала привіт дідові. Я йому писав про це до Одеси, так не знаю, чи одібрав він мого листа.

8
XII

Арх—11939.

№ 81

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

12.12.1896.

СПб — Москва

Спешу тебе известить, что юбилей отложен до 20 декабря окончательно. Все убедительно просят приехать. Написал об этом вчера й Кропивницкому¹ (Нов. Эрмитаж Щукина, Москва). Ради Бога, постарайся увидеться с ним и уговори и его с тобою приехать. Гроши тобі вернемо. Ты необходим, как и он. Вот если-бы Федор Евгеньевич² еще прикатил. Ах, Господи, как это было-бы хорошо! У нас, вероятно, будет и Ген[ерал] Драгомиров³. Приезжай-же, приезжайте втроем.

Весь твой Цезарь.

12
XII

Арх—11940.

№ 82

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

30.12.1896.

СПб — Москва

Дорогий та укоханий мій Дмитру!

Спасибі за картку з віншуванням твоїм сердечним. І тебе, серце моє, віншую щиро і зичу всього добра, що тільки йє на землі, певний, що коли про тебе се буде забагато, то поділися з другими, ну, хоча-б зо мною, бо у мене самого, скільки-б не прохав, не благав Бога, його ніколи вже мать не буде.

Мені Новий год (ох, коли-б то так можна було, щоб для де-котрих бідах старий год не кінчився, не минав!), мені, кажу, Новий год несе щось дуже погане... Фабрика, де я служу, з «Нового Году» хоче або зменшити своє «производство», або перенести тутешній відділ цілком до Нарви, де в неї головне діло і де йдуть тепер нові будовання. А се через те, що ось уже 3-й год, як робочі бунтують. Тепер вже в 4-й раз забастовали...

Так що я двинув листа до Сибірі, щоб коли можна, буди переїхати в лютому, а не в маї. Про тебе я чув від Петра¹, що Ковалевський² йому казав, ніби-то в його був Латишов³ і казав, що 1-а ваканція у Москві — твоя. Я цьому дуже зрадів. Що до Петра, то об йому Ковалевський вже написав доклад міністрові, — і цьому я дуже радий. Петро кебітна і здатна голова — і певно піде

в гору. А на горі, сподіваюсь я, він зостанеться таким-же щирим і чесним чоловіком, яким я його тепер вважаю.

Свято у нас пройшло так, як ніхто не сподівався. Такого ще ніколи тут не було. От що, голубе, може зробити один-два чоловіка, як захочуть! Я написав до «Зорі» подробиці, як одберу, то пришлю і тобі на прочитання. А поки-що роздобудь «Петербург[ские] Ведомости» за 22 студня [декабря] і прочитай про сей вечір,— посмакуй!

Що-ж іще? Нічого, окрім хіба того, що тепер чинять заходи — утнути роковини Тарасові ще краще. Патрета сьогодні запакую і виряжу до тебе. Сім карбованців тобі Петро верне так само і Комстадіусу⁴, котрий гроші прислав, а прийти не прийшов.

Чи ти-ж набалакався вже з покійниками?

Твій щирий Цезар.

Жінка кланяється, а діти не здужають.

30 студня 1896.

Арх—11941.

В конверті — записка рукою Д. Яворницького: «Письма малорусского беллетриста Кесаря Александровича Белиловского Д. И. Эварницкому пятьдесят шесть».

№ 83

БІЛИЛОВСЬКИЙ К. О.

2.03.1897.

СПб — Москва

Любий мій Дмитре!

Довідався я, що Петр Федорович Федоров¹ живе у Петербурзі, Офицерская ул. 26. Та насилу довідався, бо шукав і питався Федорова, а не Федорова. Тому-то я не зараз і відписав тобі.

У середу таки буде у нас обід. Як сказали мені, що її у мислях собі не покладають наші люди обід уладнати, то пішов 26 лютого у Казанський Собор, зібрав гурт, повів їх до Ярославця тай давай їх макогонити.

Будуть у нас найкращі письменники російські. Читатимуть: дід² «з личних воспоминаний», Олексієв³ «де-що до історії України», я «Обзор науки, литературы и искусства в Украине-Галиции за последние годы» и «Из личных воспоминаний о Кулише»⁴, Леонтович⁵ «о федеративном направлении в Украинской литературе». Лесевич⁶ «О развитии провинциальных наречий» (итальянс., норв., украинс. и т. д.) Так бач, як? Показався, гукував, помяв їх за чуба,— і діло буде, та щей, сподіваюсь, діло гарне, лагідне і сложиточне за для нас.

Про твою справу погутаримо у четвер: навмисне зберу їх (себто громадян). Лихо, скажу тобі, як наші (ніби-то наші...) люблять чучверіти, посом, мовляв, подумки орати; і коли правду мовити, пноді думаю собі гадаю: як буде точитись наша справа і далі так, і завтра,— і завжди так самісенько як сьогодні. то чи бува не збудеться лукаве і запекле жадання москалів: чи не озьметься наш край холмогорщиною і чи не замекекекають геть усі наші «любі земляки» по цалиному як у Муромі, чи у Володимирі на Клязмі...

А ще більш лихо те, що таких людей, як Комаров⁷, Чикаленко⁸ і може ще двое-трое, у нас обмалъ. Ніхто не будить соняве царствечко, ніхто не волисть стояти на дзвіниці і до мира з дзвінкої руди голос подавати. Найдотепніші, найталановитіші люде знають тільки свій кабінет, свої папіри, свої особисті думки, і крім цього нікого і нічого. Через се вся вага національно-культурної праці, себ-то тії праці, котра поставила собі нелегке задання будити самопізнавчисть української інтелігенції, лежить на кількох людях, котрі натурально можуть на решті і притомитись найголовніше через ту недбалість своїх людей, що на кожному кроку спiniaють їх палкий захват і енергію. От хоч-би й ти. За тобою розумова сила, снага, хист, талан блискучий, за тобою авторитет,— ти сам здоров се еси знаєш. А в підмогу не стаєш, не буркаєш людей, сидя хоч і у Москві. Твій клик оддаля був-би клетком орлячим з високої височені. Той, другий, третій, десятий одібрав-би твого листа натхненного-палкого,— і той, другий, третій, десятий став би инчим чоловіком і вмив-би чистою цілющою росою твого гоміну свою досі замурану пику...

Допоможи мені: свята бо буде ся твоя підмога. Бо згадай, хто тут? Дід? Ти мовчиш, Дмитре? Петро? І тут мовчиш? Він і сам, сердешний, казав і каже, що без мене він нічого не робитиме, стало быть в середині в грудях самостійного побуждення чорт-ма... Василь? Чого-ж ти все мовчиш? А про Смоктія і базикать нічого. Що-ж весело мені? Бий-же їх ще й ти словом громовесеньким, простягни мені руку помочи, а то далєбі, бувають години і я гадаю: чи справді усе і усі так щирі, як джергочуть, чи з пня души своєї громада уявляє любов до свого «на решті все таки занедбаного краю».

Увесь твій Кесар.

$\frac{2}{III}$ 97

КП—68674/Арх—11942.

№ 84

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

16.03.1897.

СПб — Москва

Дорогий мій друже, Дмитре!

Не покладай на мене гніву, що не відписав тобі зараз. Ти, серце, заклопочений покійниками а я живими, та так, що й в ночі спочивку нема. Голова на шматки троштитця, мов крига ранньої весни.

Ти трошки, Байдо, мене не так зрозумів. Або-ж я чи не знаю, як ти працюєш і якою щербатою ш... одержуєш за свою невсипущу працю. Хіба-ж я, крий Боже, такий Магометів дурень, що й не бачу очима, не чую серцем, як ти кохаєшся в своїх трудах, не вважаючи на жодні горування, на жодні побивання, як ти велико празникуєш, серцем співочим трепехаєшся, коли ти в своїм тихім затишку виводиш на світ Божий малюнок за малюнком, парсуну за парсуну, впоряджуєш, вбіраєш, пестиш і ласкаво голубиш їх, сказать-би, матінька рідна голубят своїх, кришатак. Знаю, бачу я се і затим я тебе так люблю,

дуже, дуже люблю. Йє щось в тобі, світиться щось в твоїм серці, чи то камінець-самошвітний, веселою виграваяючи, чи то поломя лагідно-блискотюче, чи то сила творча, гарні думки уживляючи,— йє щось, кажу, і се щось мене до тебе прихилиє, се йє та міч, до якої серце так жадібно прилягає, неначе до співу церковного, до молитви великодної всі слухи душі. Рибалонька до рибалки, як галочка до галки, так і я до тебе. Та тільки тобі неводом, а мені волоком з синьоводного озера, що так хороше в степу леліє, рибчину золоту на поживу та ласощі людям витягати.

Се, бачся, мені і надає право з тобою гомоніти, обмірковувати і зважати що-небудь так, буцім би то ти був моя душа.

Так слухай-но сюди, душе моя: розкажу-ж і я тобі, як я працюю, як я живу, і як я, нехтуючи усі тяготи, все-таки роблю безпоживно безкорисно, роблю не то, що не менч, але геть-то більш, ніж усі тут земляки гуртом, мріючи, що може з моєї праці вийде таки латка для обідраної та обшарпаної нені.

Бува у мене так, що в хаті ні копійчини нема, буває так, що я дома, нехотя, сидю, бо рипатись нема чим. Я і на роковинах не був, бо (між інчими причинами), у мене не було грошей заплатити за білета та на фурку до дому опоночі. І тобі не відписував через те, що на марку не здобувся... Про се, голубе мій, ніхто не знав, не знає і нехай незна! Тобі я се кажу, бо знаю, що й ти на ненастки та халепи еси щедрий. Але про те я, що міг би писати незгірш і по російськи, пишу тільки по нашому. Писав-же я по російськи, і друкували залюбки, і гроші платили щедро, та кинув, хоч он би як знадобилась російська копійчина. Знаю я, що подвижників на світі тепера обмаль, а то трохи чн зовсім нема їх. Але-ж знаю й те, що ти дідові на його свято утнув в листі, знаю, що вже багатьом остобіснв я своїм присіканням, а ради чого й кого...

Тому-то ще раз кажу, як-би час від часу земляцтво одбирало від тебе листа, іменно від тебе, то се сталось-би на велику користь, на велику пригоду дорогій справі.

А вже й нелад почавсь: знайшлись тут такі земляки, що нізачо не хотіли на роковинах пошанувати небіжчика Куліша¹... О, Паньку, Паньку, на що ти перейшов, що тебе злиденики штурхають!!! Побачимось, розкажу. Сидю дома, нікуди до земляків не йду, нікого з них не бачу. Читаю та пишу. Був оце в генерала Каменського, бачивсь там з офіцером Струковим, він читав розправу про Елизавету Петровну. Знає тебе, кланяється, і коли що треба тобі, то, каже, напиши. Були там ще люди, що тебе знають добре. Не хапайся друкувати оповідання, обміркуй, щоб все було гарно: се 1-й дебют.

Всім серцем твоїй Цезар.

Березня 16. р. 1897. СПбург.

16.04.1897.

СПб — Москва

Дорогий мій Дмитре!

Ти бачиш з телеграми, що я не міг бути на вокзалі, бо одібрав її аж з ночі в одинадцятій годині. А був-би неодмінно. Оде-ж ми, значить, не побачимось аж доки? Завтра візьму «С-Петербур[урзькі] Від[омості]» і прочитаю твого Хому¹, а прочитавши, зараз напишу тобі. А що-ж пісні твої?

Тепер от-що! Хоч те, об чім я маю говорити, чи зробити, треба-б з самого початку учинити, ну, тай тепер можна.

Попереду всього ке суди свою мирмизю — опечу тебе гарячим поцілунком, гарячим та довгим, одним поцілунком та таким, щоб ти учув з його усе, що діється у мене в грудях. Се за те, що ти таки, любе серденько, написав за свого Кесаря до Кривенка. А про се я ось яким шляшком довідався. Перед самісіньким Свитом (і се забув: Христос воскрес!) приносить мені листоноша повістку явиться 16 квітня,—се сьогодні,—в Медич[ний] Департамент — «Щоб то воно значило? Чи, бува, не на чуму попруть?» На силу дождався сьогоднішнього дня. Пішов до секретаря я: чого мене кликали? — «Не знаю, каже, се по приказанню дірєктора, подождіть, поки прийде». Жду, пожду, і сам ума не приложу, чого дірєкторові від мене заманрелось! Аж ось курьєр гукає: дірєктор йдеть! Встав і я. Кличуть мене до його в кабінет.

— Вы доктор Белиловский?

— Я, Ваше Превосходительство.

— Садитесь. За вас ходатайствует профессор Эварницкий, который обратился к Кривенко с просьбой о вас. Вы желаете получить место помощника врачебного инспектора на юге.

— Так точно, очень желал-бы, Ваше Превосходительство.

— Но непременно только на юге?

— Нет я всюду поведу, хотя пришлось бы временно разлучиться с семьей. У меня жена больна. Проф[есор] Постернацкий предполагает начало чахотки, как последствие затянувшегося плеврита.

— Следовательно, вообще вам надо из Питербурга?

— Да.

— На юге нет ни одной вакансии; а вот в Вильно открылась вакансия, я написал письмо Вильнскому губернатору, но письмо мое разминулось с его представлением. Он представил, вот сегодня пришла его бумага, своего кандидата. Если он, получив мое письмо, все-таки будет настаивать на своем кандидате, то Вильна лопнет і тогда придется ждать, сколько ждать, не знаю, месяц, три, пять, кто его знает.

— Я буду ждать и больше, опираясь на милостивое внимание Вашего Превосходит[ельства], и черпая надежду в Ваших словах все-таки в конце концов получить место.

— Да. Если-же губернатор не будет настаивать, то поезжайте в Вильну.

— Слушаюсь. Очень благодарен. Поеду.

— Так вы пойдете к Кривенко и скажете ему, что были у меня.

— Слушаюсь.

Ось тобі і все! У тебе, Дмитре слово і діло трімаються купи! Зроби ж ще мені ласку. Я певен, що зробиш, бо ти мене любиш. Напиши ти зараз Кривенкові! Подякуй, як знаєш, та ще, ще, ще попроси, щоб він Rogozina написав, аби-б мав таки мене на увазі; а мені пришли окремо другого листа, з котрим піду до Кривенка. Пожалуста вволь мою волю. Тягни мене, коли вже взявся. Доводь діло до skutka. Напиши Кривенкові, що не жалкуватимуть, давши мені місце. Коли і де найкраще мені з твоім листом підти до Кривенка? Поки-що не пиши про се нікому. Жінка низенько кланяється і дякує тобі. Алексеев (гофмейст.)² получив Алекс[андра] Невского. Поздравь його, коли не знаєш.

Цілую тебе, голубе, ще і ще раз. А чей через тебе Господь відчинить мені браму до кращої долі! Давно-б час!

Всім серцем твій Кесар.

16

IV

КП—68676/Арх—11944.

№ 86

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

21.04.1897.

С. Петербург — Москва

Дорогий мій і любий Дмитре!

Вчора ходив до Кривенка до дому, але не застав,— повіявся за город. Був сьогодні. Подав йому твою картку і подякував йому щиро за те, що за мене, незнаного йому чоловіка просив він Rogozina. Він мені на те: «я бачився з Rogozinim і він мені сказав, що прийняв мою просьбу до серця. Я ще побачусь з ним і ще раз попросю його». Ну, звісно, я ще раз вклонився, ще щось промимрив вдячне і підвівся, щоб геть йти.

— Кланяйтесь Дмитрію Івановичу, сказав він, відпускаючи мене.

— Буду, сьогодні таки напишу.

От тепер-же я бачу (тай ти мабуть вже се бачиш), що ти не добре зробив, що будучи тут, не зайшов до його. Очевидячки, він тебе дуже шанує, і чоловік він симпатичний. З такою хорошою людиною слід піддержувати стосунки. І скажіть на милость: зовсім ще молодий чоловіг! Відкіль се він взявся! Така посада! Така йому від усіх честь і повага! Не дурно-ж ще Котляревський¹ співав, ніби-то у Петербурзі усі сенаторушки та найбільші пани з наших таки хохлів.

Побачимо, що з цього всього вийде.

Може і мені всміхнеться доля! Щераз, любий мій друже, спасибі! Міцно і щільно тулю тебе до серця!

Вичитав я Хому². Неначе-б то скорочена. Неначе-б то ти більш читав? Чи я забувся? Нічого не підправляй аж доки не віддаси до окремого видання. Гарний се нарис, дуже гарний і поетичний.

Спасеть тебе Господь за те, що Ти так відкликнувся на те страшне лихо, котре спіткало твою безчасну родичку.

В суботу їде моя сім'я до Полтави. Може Бог дасть, що там дружина поправить своє здоров'я. Чи казав же я тобі, що в неї, по думці професорів, на хвороба? Гадають, що отой плеврит у неї на туберкульознім ґрунті, і нічого власне хорошого мені не обіцяли. Страшно, аж серце замірає, як оком зиркну в будущину, немов у глибочезну глибочинь темну та безодню хто зирне з високої бескоди і, сполохнувшись, назад зажмуреними очима відскоче — отак і я тепер.

Коли ти кидаєш Москву: куди поїдеш,— напиши мені, Дмитрусю, щоб знав, куди писати.

Цілую тебе гаряче.

Увесь твій Цезарь.

Квітня 21 дня.

Арх—11945.

№ 87

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

7.05.1897.

Москва — Москва

Голубе мій Дмитре,

Оце замість мене мої брати. Я сьогодні минуючи Москву і тебе, друже мій, лину до Полтави, де дружина моя занедужала на діфтеріт. От яке лихо у мене безкрайне. Вільна тріснула і урвалась мені, бо губернатор у друге таки свого кандидата представив. Чи буде тепер з всього яке пиво чи брага, не знаю. А при тім ще на лихо Воронцов-Дашков¹ вилетів з царських палаців, так чи зістанеться Кривенко, чи ні, хто його зна! Все таки нагадай Кривенкові, як-що воно випада... Буде у тебе завтра Салодило². Він мені обіцяв посаду тут у Москві, нагадай і підтопи його ще гаразд, хоч він мене не менч любить тебе. Так от у двох побравшись за руки, тягніть мене з біди.

Познакомся з братом моїм (восьмим),— він і тобі придасться, там такий буванець, яких і в Запорожжі не бувало. Як поїдеш на південь, то може через Полтаву,— заверни, голубе до мене.

Всім серцем твій Кесарь.

Курський вокзал.

$\frac{7}{V}$ 97.

Арх—11946.

12.08.1897.

СПб.— Михайлівка-Апостолово

12
VIII 1897 р.**Дорогий мій і любий Дмитре!**

Вчора у ночі одібрав твого буркотливого листа і зрадів я вельми. А з твоїм листом, що ти написав мені з Москви у квітні, сталось таке: як знаєш, я мав поїхати до Сибіри, а жінку з діточками вирядити до Полтави. Жінка поїхала 26 березня (травня), а 6-го квітня вранці одібрав я депешу «у мене діфтеріт, приїзжай!» Я кинув і печене, і варене і полинув у Полтавщину. Приїзду і застаю вже Кеню хворим. Далі занедужав Вітя, за ним звалився Юра, за Юрою я сам, а після мене Гутя. Що було, що скоштував, годі й розказувати! Тим часом як я був у Полтаві, прийшли листи від тебе, від Чекаленка¹, від Носа і других. Що-ж зробив з ними мій тесть, котрий зостався тут в моїй хаті? Він взяв ті листи гарнесенько, поклав їх любесенько в книжки, а книжки поклав в скрині, замкнув і віддав їх на схов в ломбард.

Вертаюсь оце з Полтави у кінці липня, розгорнув свій злидений скарб, викладаю з скринь книжки, коли (гуцк) листи. Так я аж у поли ударився! От такий то старий (йолоп)! А сам він хоч-би тобі словечко об цім написав. Зробивши се так велемудро, він повівся до Омска.

Я у Москві спинився, але тебе не було на той час в городі. Я лишив тобі листа, прохав тебе звістити мене в Полтаву, куди помандруєш, де будеш, щоб можна було засилатись листами. З Кременчука не було листа, не знайшов, а може й був і захований десь лежить в якійсь книзі.

Не так давно приходить до мене одна пані, огрядна і повновидна з гарними чорними очима: «я, Ясевич, сестра Бородая², прийшла до вас від брата, і прохав він мене в листі довідатись, чи ви вже тут, бо хоче приїхати сюди і з вами побачитись».

Я зрадів, попрохав адреси Бородая і сам йому написав у Москву.

Приходжу сими днями до дому — сидить. Обличчя симпатичне і досить теє базіка по (паньськи). Але потім, як закрутив він веремін про «смердючих москалів» «проклятих москалів» «москаль туди, москаль сюди», то аж гидко мені стало. Ну, думаю, поїду я до його в «Озерки», де він у сестри отаборився і ще з ним побалакаю. Приїзду — знов «смердючий москаль». Тут вже я почав його смикати та шмагати. І, знаєш, що я тобі скажу? Він чоловік хворий! Тепер воно у його ідея-фікс, а далі стане манією — і вийде з його другий Пелеха!³ Нам не тільки не можна цуратись Москалів, а надто освіченої, культурної — щироліберальної частини, а навпаки у купі жити і будувати загальнолюдське будівля, чи храм веселого культурно-поступового світла. Не єднатись нам з москалями, чи з другими людьми не можна. На свої злидені сили поклатись може тільки такий як Пелеха. Свого не цурайся, але й чужого навчайся. А я скажу ще так: своїх ти люби і з чужими братайся! Він думає, що в нас через те національна справа ще шкитильгає, що нас гнітить і давить москаль — ворог наш лютий та хижий, а я певен, що тут ні москаль і ніхто інчий не винні,

а винуваті ми сами. Наша інтелігенція — зрадники, наше панство — злидні зрадники, а ми сами — безталані шарпаки, ходимо в своїй хаті помазки, точимо один одного в bagno, глузуємо, сваримось і краще копійку проп'ємо, ніж можемо, якому-небудь талантові. Такий народ не варт нічого, oprіч батого і ярма, і фортуна історична і сучасна сліпа посилає і посиляє на його ці два знаряддя по заслугі.

Гляди поправляй своє здоров'я.

Цілую тебе, душе моя рідна,

поете мій щирий і яскравий.

Твій, твій Кесар.

Цензура тебе пропустила тільки по московському, а не по українському. А Староженка ⁴ цілком викинула. З радістю полинув-би я до тебе, та крилець не маю. Жінка кланяється. Аж ні скільки не поправляється. Тут пан Кропивницький ⁶ з трупом.

КП—68679/Арх—11947.

№ 89

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

20.09.1897.

СПб — Москва

Любий і дорогий мій Дмитре!

Я не відповів тобі на твого листа, через те що в хаті у мене скоїлась біда. Втік мій небіж (племінник). Пішов ото в гімназію, то з другого уроку дав стрекача, покинувши навіть пальто. Він бач занехаяв науку, пожер кілька там одиниць, а мині нічирк, а як наближавсь день, що дають їм книжечки з балами, він злякався та дременує. Приходить син та каже: Саша исчез.— Як исчез? — Так, не стало его.

Я в гімназію — нема! Що його робить!

В сискну поліцію, а сам вдарив депешу до його батька у Холм. Порозсилав по всіх усядах телеграми. Слідуючого дня уявилося, що oprіч його ще де-кільки гимназистів умовились помандрувать аж на Кавказ. Бачу, що сискна поліція байдужливо дивиться на се діло, подався до жандармського полковника. Тут заклекотіла робота і загудів телеграфний дрот на всі боки. У ночі я одбіраю з жандармського правління звістку, що пережили хлопця, що пішаницею чвалав, аж на станції Тосно, і передали його становому, а становий його послав (по етапу) до справника. Я тоді до губернатора, щоб мов хлопця не тягли пішки, а за мій кошт прислали по залізниці. І тільки на 4-й день побачив я хлопця, замученого, холодного і голодного. Так повіриш ти, братику мій рідний, то я лютовав на його, а як вздрів, то слези так і поринули гарячим струменем. Плачу, і ні словечка не можу висловити. Привів до дому, а там вже сидить його тато, що приїхав з Холма. Батечки мої, а цей-так аж по хаті впляски пішли, так заридав. Зхпив голову руками, трясеться і ридає: що-ж ти се зо мною робиш, сину, сину!

Тепер шуря-бура ніби вгомилась,—і я оце сів за мій укоханий стілець і пишу листа тобі, Рудченкові ¹, Коваленку ², Левицькому ³, Річицькому, Падал-

ці⁴ і Франку⁵. Бач, аж скільки! Давно треба б відписати, то як його в гаспида писатимеш, коли недоля що-часу товмачить тебе, мов довбнею по голові.

Спасибі тобі, щирй мій, любий мій, по гробову дошку мій друже, брате, душе моя, за твоє спачування моїй братській до тебе любові. Спасибі, що натякнув мені за Смердівціва. Хиба-ж я та не знаю, що воно за халява, безпередкова халява! Хтож йому утнув того свята? Хто дав йому світучий, радісний і велично-бучний час — тоді, коли усі про його забули і навіть згадать про його гидували? Хто зібрав круг його щонайкращих російських письменників? Хто поперекладав його оповідання на українську мову і зробив їх кращими, ніж у самого автора? Хто **переробив** його поему «Козаки і море» і вивів їх знову на світ божий?

Нехай йому сторія і люде розумові будуть судцями! А я кинув до його учашати! Коли-б навіть і так було (а воно овсі не так), що **неприлично**, то вже чий, як не його обов'язок мовчати, а не воздавати мені за моє неоплатне добро шпичкою! Годі про його балакати! Бачу, що краще за мене, тямить його Корш⁶! Був тут літом Кропивницький⁷ з своєю бандою, ватагою гайдамаків.

Талант Марка⁸ значно померкнув. За те його специфічна вдача значно ізросла. А в тім мушу сказати, що коли іншою була наша Україна з нашими т. з. хахфілами, то з його був-би не згірший діяч на рідній ниві. Його «Вій», яко обстановочна п'єса, зовсім не така ледача річ, як чув я про неї від людей. Взагалі в Маркові стремить чи, краще, стреміла «знесилена злиднями сна», котра при кращих обставинах і при кращій вдачі його самого, досягнула-б високої високоти і доскочила-б йому і нам великої слави.

Не знаю, Дмитрусю, чому се мені воно так здається, що Марко — український автор, український драматург, та тільки сам не йє українець, не українець душею, серцем, думками і помислами своїми. Чи не пише він українські п'єси тому, що російських не втне? Чи не грає він по українському тому, що тут він хоть над духовними голодрабцями отаман, і все-таки, здається, заробляє більш, а на російській сцені він був-би *secunda persona* і був-би понижаем у других провінціальних отаманів? Заслуги його великі, безперечно великі! І коли хоч, то він заробив сі заслуги навіть не без геройства; але чи простував він до якоїсь мети, чи вабить його в життю якась ідеальна світла далечина, чи був він жерцем сознательним. Тієї живої невмирущої сили, котрій так безкорисно так завзято і невсипуще служать такі трудовники, як Кониський⁹, Франко, Чайченко¹⁰ (хоч я ні того, ні другого, ні третього не знаю, а останнього навіть і не люблю), — це такі питання, на які я мусив-би, — не люблячи лукавства, — відповісти: ні, навпаки!

І се — наше горе! Не бачу я в сьому чоловікові того живого-тепла, що усіх округ себе зогріває. Навпаки — гордощі забили йому паморки і зробили його людиною мало симпатичною, холодною, вся увага котрої зосередилась тільки на похвальбі і на семигривнику.

На се ти мені можеш одно сказати, сказати, як каменюкою по серцю вдари-ти — а чи багато-ж йє кращих за його? А Карпенко¹¹, а Садовський¹², а Саксаганський¹³, — ці хиба кращі? А всі наші хахлі? Всі українці? Де вони, хто вони, як вони? І в чім їх сила? І в чім їх право — звать себе, величать себе українцями? Чи не в тім, що «здорові були, земляченьку!» Тай годі! Хиба-ж

та жменька, тай манюсенький гуртець щирих українців (безперечно, йє такі) дає вже право так суворо і сердито присікатись до людини — громадянина? От-що ти мені можеш сказати... Що-ж, ти либонь і правду мовив-би, бо на се я тобі ні телень, ні дзень!

З Петром¹⁴ бачивсь тільки на обіді, що по моїй ініціативі дано було таки Маркові. Мені не так Марка ушановати, як хотілось зкористуватись случаем, щоб трохи підогріти наших... Ех-хе-хе! Багато говорити, та нічого слухать!..

Як приїдеш, то ми поговоримо...

Подав до цензури Слобожанщину Щоголева¹⁵ — і всю розрішили. «Складка»¹⁶ вже надрукована. Ось тобі коректурна стряничка.

Лаштую. Складку № 5. Не відступно прохаю тебе подарувати яке-небудь гарне оповідання (хіба у тебе йє інші, погані?) по нашому. По українському твою не дозволили, бо се, бач, «путевое». А як оповідання, то все дозволять. Ця Складка № 4 вся піде на користь переселенцям-українцям; так буде і надруковано. Тобі і всім авторам комітет прищле подяку. Ну, бувай здоровенький, серце моє!

Увесь твій Цезар.

Жінка кланяється.

А діла мої так само! Погано, дуже!

Моя адреса: СПб. Мойка 110 кв. 41.

Арх—11948.

№ 90

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

16.10.1897.

СПб — Москва

16.X.1897.

Дорогий мій Дмитре!

Розуміється, приїзди. Чо ще питатись? Де-небудь та діну. Але викупного привези: що небудь за для Складки V. Які там в біса у тебе помилки? Чи не бре”?

Твій Кесар.

КП—68682/Арх—11950.

№ 91

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

17.10.1897.

СПб — Москва

Любий Дмитре!

Одібравши твою картку, я зараз таки написав листа до Бородая¹, щоб вернув мені рукопис твій. Ходив я з ним до С. П. В. — не приймають. Тому-то посилаю тобі його додому, може ти його притулиш де-небудь. Чого ти не відписуеш на 4 листи Бородаєві? Адже він до тебе дуже прихильний. Ти ж

й сам вернувся від його аж захлинувшись від привітливої стрічі. А тепер ти йому нічого не відпикуєш, розсердившись либонь, що він не ухваляє твого оповідання. Се-б, значить, і я відхилився від тебе за те, що ти докоряв і ганив і мову мою і твори. Се, значить, і ти відхилився від мене з тої самої причини. Так і гаразд. Шевченко² був великий талант, а й він засилав на суд свої твори имено тому, хто більш за всіх його бештав, кому мало хто своїми творами догоду чинив,— Кулішеві³. Про те— як знаєш, так поводься з Бородаєм. Кажу тільки, що він дуже тобі щирий був та прихильний.

Що-ж твоє оповідання? Ну а пісні-ж де?

Твій Кесар.

Сластьон в шпеталю,— хворий. І я не здужав тяжко; а тепер ще і хлюпчик нездужає.

$\frac{17}{x} = 97.$

КП—68683/Арх—11951.

№ 92

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

13.11.1897.

СПб — Москва

СПб-Мойка 110

Ти мабуть, Дмитре мій дорогий, вже одібрав, «Складку». Як вона тобі впадається? Креши криницею правду огню.

Дуже радий, що ти знаходиш втіху і душевну всолоду в праці і в щирих розмовах з молодими українцями. Пригорни, приголуб їх до себе без опаски. Чого опасуватись, далєбї не знаю. Ти не химик,— динаміту ніще пороху не вигадєш, хай йому аби-що! А як до свого «прохвесора» туляться молодята, то се дуже гарно, бажано і корисно і за для студентів і за для уряду. Бо прохвесор на те, мовляв, і прохвесор, щоб добру навчав, темноту просвічав і гарячі голови, молоднх стрібаючиц цапенят на добру путь, на широкий шлях навертав. Нехай молодята в минулих гомінких часах, в гучних діях своїх завзятих і славних батьків знаходять етичний взірець святої любові до свого рідного краю, поливаного цілим морем козацької крові за віру, волю, правду і право. Нехай вони в стародавних на весь світ власних часах черпають сили для праці, невсипущого труда на користь любійї України, а через неї і всій людськості. Нехай вони і в сучасній живій скарбівниці, в живім, багатім, любогучнім ріднім слові знаходять цілющу і живущу благодайну силу, міц і снагу за для культурної роботи на рідній ниві, памятуючи, «що в своїй хаті— своя правда й воля», що як кожна особиста людина в своїй господі, кожна громада в своїм селі, так і кожний народ в своїм краї йє єдиний повновладний хазяїн, а всі народи мають бути братами, жити купно і в лагоді, найпаче народи споріднені кровію, злученїї історією, і гоноблочиї одні змагання, одні ідеали...

А чи чув ти, яке паскудство учинив пан Чайченко¹ чи Гринченко з Старицьким²? Господи, що-ж воно то діється у нас на Вкраїні? Один працює, аж спина гнеться, малює з могильних пам'ятників один величний образ запорожця

за другим,—і його бештають свої такі «земляки», бештають гучно, на всю Росію, і затинають неначе довбнею по голові. Другий — вік звікував, з рідним пером у руці, рідним словом на устах, поклавши на пожертівник неньки України усю свою енергію, всі свої сили, все добро своє (більше як 50000 р!) і знаходиться паршивий собака, що гризе його болячка честолюбства і заздрості, і кидає багном в велико заслужену постать благородного і широго патріота і талановитого письменника!

Третій клопочиться, бігає, гасає, тягне небо до землі, щоб під формою національного свята збудити і звернути увагу на нас найкращі сили з російських письменників, і його за се якась тічка (), пелюх, лає «безстыдним»... Оттані-то ми! Самі про себе не дбаєм, самі жодної організації не знаєм, в згоді жити не здолаєм,— а скаржимося, репетуємо, що нас сусіди давлють пригночують! Не важко, Дмитре, гору кам'яну з одного місця перенести на друге, не тяжко море з одного берега на другий переплисти, не страшно з долею тяжкою, нуждою гіркою борюкатись,— як тяжко та важко кривду людську пережити, (пишу) мізерію ворожнети людської, злочинну гидоту свого ближнього стерпіти!...

Чи ти часом не серднився за те, що я таки заплів «Императрицу Катерицу»?

Твій до ями могильної Кесар.

13 листопада 1897.

КП—68684/Арх—11952.

№ 93

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

11.12.1897.

СПб — Москва

11.XII.1897

Ой, їхав, їхав, їхав, тай і досі не приїхав, вже минає і зима, а тебе нема й нема! Чи тебе, Дмитрику любий, ланцюгами притвнено, чи тебе на шпиль Вас[илия] Блаженного голою посажено, та вітром мов півника на даху сюди-туди покручує, а ти навіть і не скрипиш і не вишиш.

Я сидю зранку та до пізнього вечора за працею. Оце 5-го вичитав в Антропол[огічному] Обществі доклад, так всі аж роти пораззявили. Був у мене Гренц, не застав мене дома; так я пішов до його. Яких-таких запорожців Ти хочеш пришити до своєї книги? А ти вже друкуєш своїх «По следам Запорожців»! Ну, бувай та не забувай!

Твій Цезар.

Арх—11949.

№ 94

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

26.12.1897.

С-Петербург — Москва

Любий і дорогий Дмитре!

Хтось був від тебе і сказав, що ти не здужаєш. Що се за така напасть на тебе?

А так-би треба нам побачитись, побалакати про твою книгу «По следам»... Може-б вони спинились, поки ти одужаєш,— як скажеш?

Бо так видавати її не можна, ніяк не можна. Я хочу, притьмом хочу, щоб у тебе, братіку мій, вийшло як найкраще,— от і вся моя користь. Мене, коли хочеш, навіть непокоїть, що ти, може, не послухаєш, і скажеш собі: «от! нехай!» Чи будеш-же ти у мене завтра і коли само?

Всім серцем твій Кесар.

26

XII

Арх—11953.

№ 95

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

28.12.1897.

СПб — Москва

Се, любий Дмитре, з тої-ж кузні дим і гуркіт! Се не рецензія, а особисті рахунки. Отрута, тільки смальцем посмажена. Але дарма! Був час такий, коли покійний Куліш¹ лаяв і бештав Талант Гоголів², а Котляревського³ у нівець перевів, а тепер о, ба, о! Гоголеве ймення сяє в ореолі безсмертної слави, а Котляревському навіть ледачі, байдужливі «хахли» ставлять пам'ятник...

Даймо, що Старицький⁴ зоря не першої великості, але-ж він все-таки чоловік кебітний, має не аби-які заслуги і заслужив не таку подяку... Гей, ви, Люде, люде! Де-ж є той на світі, що правдиво суде? І в чію братню голову не кїдала каміння людська заздрість, людська злоба, щоб після смерті сумувати коло дорогого гроба...

Біда вся в тім, що з-за великого розуму (так великим він людям здається) загубили чуття сердешне; серце поросло колючками,— сей чудовий сад-виноград заріс бур'яном і взявся гусенією і павутиною. Таким як я, швидко не можна буде на улицю і носа ткнути,— затюкають: «тю-тю-у! Чоловік з серцем, бо мікроцефал!»

Сидів до 3 години ранісінького ранку — писав, писав, та потилиця мало не потріскалась.

До побачення. Твій Кесар.

28

XII

Арх—11954.

№ 96

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

14.01.1898.

СПб — Москва

14.I.1898

Любий Дмитре! Чи написав ти до Старицького¹? Коли ні, то напиши. Я до тебе знов з великою доукою. Я впевнився, що Rogozin все-таки багацько кладе

на ймення Кривенка. Будь ласка, напиши гарного та гарячого листа до Кривенка, щоб попрохав Рогозіна мене пристроїти або інспектором куди-небудь, або нехай хоче робе (я навіть згодився б і поліцейським доктором стати, аби з дітьми не бідувати). Чисте горе, скажу я тобі. Прикро мені, що я прошу і турбую тебе, та бач, діло доходе до одчаю. Як напишеш, то певно Рогозін, одібравши від Кривенка листа, зараз мене покличе. Як твоє здоров'я?

Твій Кесар.

Два аркуші твоєї книжки лежать ось у мене на столі.

Арх—11955.

№ 97

БІЛИЛОВСЬКИЙ К. О.

26.01.1898.

Петербург — Москва

Спасибі тобі, любий мій та добрий Дмитре, за твого листа до Кривенка. Піду ж оце до його і подякую йому. А Рогозін з біса хитрий. З Персією така, бач, сторія. Приходжу я якось у департамент, щоб попрохати Рогозіна — назначити мені 40 р. в місяць жалованя (а таке жалованя дають сверхштатним чиновникам). Сидю тай жду-піджимаю на його, і думаю собі: дай-но нагадаю йому про Кривенка. Приходе, я до його підхожу. — Чого Вам? — А Ви, кажу я йому аж в апрелі звеліли мені нагадати Вам про себе, чи пам'ятаєте рекомендацію Кривенка? — А! Так, так! От-що: чи знаєте Ви англійської мови? — Знаю. Ну, так поіжайте в Персію на чуму.

От, собі думаю, добрячий чоловік! На чуму!

— Та треба-ж, кажу, подумати, я-ж семейний.

— А семью тутечки лишіть. Думати нічого, а коли хочете думати, гаразд, думайте, даю вам дві години на се, подумайте. Тай втік, наче пірнув в кабанет (як ти кажеш). Сів я в прийомний тай задумавсь: що тут думати? Тут погано, все позакладав, жінці ні в чім на улицу виходити у холод, малесенькі не гуляють на улиці цілу зіму через те, що теплої одежи нема, — що тут ще мети-жувать?... Поїду, хоч яке-небудь полегчення буде, а живий вернусь, то зовсім хороше буде; ну, а як дутеля зым?... Невже-ж таки уряд дасть дітям з торбинами попід-тінню скавучити?... Тай життя можу застраховать, о! Поїду! Нічого й думати!..

Отак посидів я з годину, смікаючи вуса та дивлячись очима в долівку. Встав, і подався до Рогозіна. — Іду, пане! — От і добре. Зараз звелів він написати бамагу в комісію чумну, що править нею принц Ольденбургський. Взяв бамагу і з нею туди. Аж там зустрів мене Забугін, він править там фінансовою частию. — Скажу вам щиро, почав сей Забугін, що вже в нас йє на прикметі, Д-р Войнич-Гнужевський. Приходьте завтра. Приходжу завтра. — Приходьте в середу. Прихожу в середу. — Серденько, приходьте в п'ятницю. Прихожу в п'ятницю. — Шансів у вас трохи стало більш, але, голубчику, все ще не звісно, приходьте у вівторок. Я тоді до Рогозіна. — Доки-ж мене, кажу, він — той Забугін буде «менчити», як ляхи кажуть? — А знаєте, що, киньте ходити, ждіть-пождіть, сидя дома. От я і седю та жду-пожду. Нічого з сього не вийшло! Отака моя

доля! Чоловік і на чуму лізе, в пекло одважується, але і туди нема йому ходу, шлях не брукований. А чи я-ж та не зкористувався б такою подорожною годиною, чи я-ж та не зписав-би усього-усього, що бачив би очима, чув-би ушима. І мови-ж то я знаю, і люди я бачив, і світ великий мені не страшний. Та я і перську мову зів-би за 2 місяці!

Тепер значить, сиди у моря небараче, та позирай, як здалека вітрило гарно маяче...

Одібрав я учора листа від брата з Москви. Пише і питає про твоє здоров'я, а його знов об цім питає університетська молодіж. Ось частина його листа. Я злякався і зараз написав йому, прохаючи, щоб зайшов до тебе і лічив тебе, і щоб зараз написав мені.

Що се з тобою робиться? Чом-ж ти не покличеш професора якого? Не ви-ходь з хати, аж поки зовсім не одужаєш, чуєш, що я тобі приказую.

Вчора я вилаяв трохи Гренца. Він дає видко, набірати якомусь хлопцеві, чи, що, бо, кажу тобі, помилок, що блощиць на поштової станції. Я такого набору ще з роду не бачив. Написав йому, як таке буде засилати мені, то кра-ще нехай не посилає. Напиши ще й ти йому про се. Бувай здоровенький та доглядай себе, голубе! Твій Кесар.

26 Січня р. 1898.

Арх — 11956.

№ 98

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

13.02.1898.

С. Петербург — Москва

Дорогий мій Дмитре!

Нічого не вийшло, тим я й не писав. Слова, слова й слова! Мука тяжка й важка мука жити на світі отак, як я живу. Ніхто того не знає, нікому нічого не кажу, бо казати, зітхати перед людьми... Ні, я на се не здатний. Краще я собаці скажу і вона головою хоч притулиться, а чоловік... о, се звірина страшенна!

Вичитав я Максима Вітряка¹, і, коли хочеш знати правду, то може 5—6 помилок знайшов. Аж нічогосінько не міняв-би. Нехай так. Краще ніхто не напише. Ну, і як люде з головою і з серцем не впадають, то й не треба писати по українському, нехай тоді пише Чайченко-Гринченко. Нехай він буде літературу! Ти боїся глузу! Ова! Голубе мій. З людьми ще не тее роблять люде! Он вичитай, що Гринченко² написав про мою «Складку». Там і тобі дісталось, і Мордовцю³, а найбільш мені. Але пожди, Дмитре, і ми в кузні сиділи, пірря гартували. От у цій Складці, що маю видати, я напишу відповідь і за тебе (згадаю і Лазаревського⁴ і всіх...), і за діда⁵, і за Старицького⁶ і за себе. І разом розберу твори самого Гринченка.

Начай на самого Лазаревського, начай. Робн не за для людей, а за для душі своєї власної. Про пенсію розпитаю діда. Дід у сьому ділі має не аби яку вагу. Се він вихлопотав пенсію Старицькому.

От тому тобі і слід було, як ото був тутечки, не цуратись, а зайти до його. Тепер така моя рада. Він од мене знає, що ти є дуже хворий. Вельми жалкував він і жалкує. Напиши ти йому: що мов вже мабуть чули од Цезаря про стан мого здоров'я. Погане воно дуже і т. д. І тому-то ти в його питаєся поради і помочі за пенсію. Побачиш, що утне. А як йому напишеш, звісти мене. Я піду, і заведу розмову. Тай сам він мені скаже.

Коректуру читаю твою. Та все-таки дуже поволі вони набірають.

Чи бачисся ти з Коршем?

Бувай здоровий, друже мій дорогий, та веселий. Всмійнись на все і всіх і вискали зуби.

Увесь твій Кесар.

13 лютого 1898 р. СПб.

Р. С. Написав мені Старицький, що одібрав від тебе «великолепного» листа. Чи не написав-би ти рецензію на його «Богдана». Слід би се тобі зробити, бо, їй-же ти Богу, драма вельмихороша. І прямо лупи, що з цією драмою і в думку не може прийти порівнювати «драмодельные разговоры» разных весьма впрочем трудолюбивых Чайченков, потому де что трудолюбие трудолюбием, а талант талантом. Напиши, тебе усюди надрукують. Зараз відпиши мені, Дмитре, чи напишеш ти се. Довідався через Волянського, що в «Рус[ской] Богат[стве]» рецензію написав Гринченко. Де-ж, питаю я тебе, край і кінець підлості людської?

Арх — 11957.

№ 99

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

13.02.1898.

С. Петербург — Москва

1898

Дмитре мій, зараз написав тобі листа, а оце другий дряпаю. Був я у діда і все налагодив. Пиши прощення у ту комісію, а з прощенням у купі і свідетельство оте, що пишеш про руку чи що і ще друге роздобудь там про теперішній твій стан (я бач сказав дідові, що ти дуже хворий). Нехай напишуть, що у тебе «неизлечимое страдание пищеварительного тракта». Се буде значить рак, або що. А як пошлеш прошенія, то туж мить напиши про се дідові,— так він сказав.

Твій Кесар.

13

11

Арх — 11958.

К. О. БІЛИЛОВСЬКИЙ

25.02.1898.

СПб.— Москва

Любий Дмитре!

Тішнь мене дуже, що «Вітряк»¹ вподобався й Коршові². Він велико вчений чоловік і дуже тямущий літерат[ор]. Але все-таки, нічого правду тайти. Він ні нового руху, ані нового стану української літератури не знає. Я завжди казав і кажу: похвальба іноді шкодить і вадить, а завелика похвальба так вже завжди вадить. Що казати — гарна, гарна річ «Вітряк», але щоб про його таким вже лебедиком виспівувати, як добродій Корш се робить, з цим я не згоджуюсь.

Мені казав Сластьон³, що ти маєш сюди приїхати, от-би і забрав «Вітряка». Коли-ж не приїдеш, напиши,— зараз вишлю.

Що до правопису, то ти цілком помиляєшся. Шевченко не так писав, як ти думаєш. Він писав так, як Куліш⁴ казав. Квітка теж не так писав. Ти або не бачив, або забув, якою правописною друкувались перші видання Квітчиних⁵ творів. Там і *ѣ* і *о*, там і *ы*, а і *овсі* не було. Перші видання Шевченка не так надруковані як останні. І сам Куліш — не менший у сьому питанні авторитет, як Шевченко, або Квітка,— бо Куліш був вчений, був філолог, а ті — ні,— так і сам Куліш залишив попередню свою правопись і переходив що раз на других. Тепер-ж після таких філологічних праць, як проф[есора] Смаль-Стоцького⁶, доцентів Колеси⁷, Кукурудзи, Маковей⁸, Франка⁹ а надто після спірки, що була у 1893 році між українськими літераторами і вченими, се питання, себто питання про фонетіку рішучи закінчилось, і підперати ця авторитетами Шевченка, Квітки а надто Щоголева мені здається і недоладним і навіть смішним ділом. Ти кажеш мені: «ти пишеш так». Ні, не я пишу, а усі так пишуть. Я ще не так пишу, бо у нас не можна цілком так фізіологічно фонетизувати як за кордоном. Як-би ти, братіку, читав те, що виходить в Галичині, то думав-би инак. Що до Щоголева¹⁰, то він є гарний лірик, і більш нічого, хіба як додати що-небудь, то ще те, що він хворий «манія грандіоза» чоловік, що йому легко сказати таке: «по издавать книгу подобно дурацкой Энеиде или не менее дурацким байкам Глебова¹¹... я на то не згожусь», або «я желаю, чтобы ее (т. е. его книгу) без гадливости могли держать в вымытых руках и человек образованный, и благовоспитанный юноша, и добронравный семинарист (не простой семинарист, а еще добронравный), и приличная хуторянка (яка се хуторянка приличная, і яка неприличная), и мечтательная дочь священника, и хорошая гимназистка»... Словом, вся та благовоспитано-добронравно-прилично-мечтательная публіка, що й досі здатна увесь свій вік смакувати лише в лекторах Марусі Основ'яненка, або-ще Лізи Карамзіна¹². Яка се мизерна старчача, коли писатель пише так і таке, що його тільки можуть і повинні читати: благовоспитанный юноша, і мечтательная поівна!.. Так сей чоловік є куций авторитет в моїх очах. Нехай се питання зістається власністю вчених. Ця, розуміється, нічого не змінить. Нехай і ця. Але щоб через ця, або

через ся можна було людину уразити так, що і увесь утвір «стане гидким» — от сього я вже не сподівався.

«Так як я пишу, писав Квітка, писав и Шевченко *, пише и Щоголев», так на що-ж его **выгадувать новыну**?**» Не в тім діло, братіку, а діло в тім, що і **прівіщо** писати: в якій формі,— от як-би в цьому можна було сказати «я пишу так, як Шевченко писав, то се було-б краще і важніш, ніж схожість в ця. Моє я тут ніпричому. Мені багато ще треба вчитись, щоб я мав право не згоджуватись з науковимп дослідями людей вчених. Я сам йе людина науки: своєї меднц[ини] і тому-то я вважаю-би своїм великим гріхом, сам не знаючи діла, дуратись праць вчених людей і покладатись в своїх думках на людей, хочай і вельми, блискуче талановитих, але не вчених і навіть мало-мало освічених! Що до Старицького¹³, то у мене досі була думка така: перша повинність боронити ближнього, а мене нехай друзі боронять. Так я, дурень, і робив досі: і час, і дозвілля, і снагу, і сили насамперед покладав на других... Тепера воно буде инак. Пора-б мені, давно пора мені, натуралістові, що-має діло з людиною, знати, що чоловік опріч талантів **всяких-розмаїтих**, в собі ще ховає і такі качества, котрі його поріднюють з тою або другою скотиною, що шукає на світі тільки одного — вигоди, вигоди і вигоди для себе. Зробілось і ми, Дмитре, з тобою цим! Годі нам бути харпаками і бідувати цілий свій вік. Кажу тобі се серйозно! Не варті люде, щоб про них турбуватись. Нехай кожний в своїм кутку дохне та сам про себе дбає!

Заміри Коршові тебе усунути в тутешній університет, не знаю, чи доведуть до бажаного берега. Нагадую тобі твого попереднього листа, де ти пишеш про себе, яко про историка з поводу рецензії Лазаревського¹⁴. Не знаю вже тепер, як тебе мині розуміти і на яку вагу покласти твої листи, в яких ти покладаєш собі такий або сякий рішинець. Корш — людина з захватом, з запалом, отакий самий, як і ти, як і я! І лихо нам, Дмитре з тобою! Не гнівайся на мене за сього листа. Ти пишеш як тобі треба, або як думаєш,— і я також! Придбати собі приязнь, любов і т[аке] инше тільки оксамитними словесами я не вмію тай не хочу. Не дорога йе для мене та приязнь братерська, котра розлетілась би димом від слова правди***.

Твій К. Білиловський.

* Гете геть-геть вище за Шевченка, а про те сучасні німці не так пишуть, як писав Гете¹⁵; мені се здається натуральним.

** Ще раз кажу тобі, що ти, зкінчивши університет, не маєш права таке казати. Ти повинен брати і з більшим поваженням відноситись до праць вчених філологів наших і називати результати їхніх праць «**выгаданою** новиною» не годиться для чоловіка, що сам сидить на катедрі. І діректорство над училищами — великий секрет, і Петербурзький університ[ет] великий секрет, та ще як ти пишеш, *incognito*?

*** Чи не попаду і я тепер в ту лаву, в якій вже стоять Мордовець, Бородай¹⁶ і др?

ДІМ. Арх — 11959.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

3.03.1898.

СПб.— Москва

3.III.1898 р.

А ну лиш, спробую по твоєму: вельми оригінально!

Другу моєму

Дмитру Яворницькому

Ресйонс

на ресйонс од 27 лютого

без пунктів.

Коли ти справді і щиро думаєш, що «нема безталаннішого від тебе чоловіка з тих, що коли-небудь брались за перо», то хто чи що мішає, не дає тобі усе чисто, що є в тебе написаного, кинути у грубу, яка певно знайдеться в твоїй хаті?

«Учений» і «Літерат» — дві речі різні. Адже можна бути «літератом» левським, і «вченим» ледачим, і навпаки; хоча, правда, годилось-би, щоб і літерат не висмоктував усеньке, що пише, з пучечки своєї. Ти, на великий мені жаль, не зрозумів мого того місця, де я вкинув слово «скотина». Я тобі, Дмитре мій, запрягаюся, що я се не тебе, і не міг, і не можу, і не хочу думати так об тобі. Як побачимось, то скажу. А найбільш се слово у мене, певно я кажу тобі, має загальний смисл. Я до всіх всею душею, всім серцем, а мені на зустріч — крига і гидота. Шкода тобі, Дмитре, писати мені листи з таким «уничиженням». Мені починає здаватись, що ти справді вважаєш мене за надто наївного хлопця. Пойми мені віру, що я більш ніж воно, може людям здається, [здаден] роздивитись навкруг себе, і на дубові залізом ковані терези, більш менш справдиво поставити хист, снагу і взагалі вартість людей стосуючихся зі мною.

Не робить тобі честі твій уступ: не знав і не знаю тієї спірки, що була там у Галичині між якимись там (!) вченими мужами (ого!), бо я був і єсть чоловік з маленьким горизонтом, сидів і сидітиму у своєму «кутку» і буду думати тільки про те, як-би мені забути всі мої пікчемні праці і викинути їх геть із мислі і із серця. Не робить честі через те, що вся ся часть твого «ресйонсу» дуже не щирий і нагадує «Сикста п'ятого». Але подумай, нас з тобою за Папу не оберуть! Маленький горизонт», «свій куток», «нікчемні праці» і т. д., — ніколи я не сподівався від Яворницького такого навмисного глума над дійсністю! Не до лица тобі ся старчача реля без струн і без кілочків. Невже-ж ти і до Москви був таким, чи став таким у Москві, де, чув я, і міліонери, бува, напинають на себе шмаття та жебрачать на улиці! Чом-же ти, оповідаючи мені про захвати слухачів твоїх творів у Тихомирова¹, Шмакова, Корша² і т. д. не додавав мені: отакі-то, Цезарю, дурні бувають на світі; ти їм гузно показуєш, а вони репетують «Осано! лік Господній з нами в хаті!» Смакував же ти оті похвальби, і законно смакував, бо заслужуєш їх, смакував і далі писав, і пишеш. І добре робиш! Кинь, будь ласка, всі дурниці. Не мороч ні себе, ні других.

Так, як я тобі пишу, я лиш братові молодшому писав і пишу — братові, котрого я не більш люблю ніж тебе.

Постій ще, достанеться тобі і за «По следам запорожцев»³, — ото, не ха-

пайсь! Користуйсь тим, що такий друг твій, як я, ще живе на світі і топче ряс-
та на землі. О, як-би ти справді такий був сумирний, то ти 20—30 разів перечи-
тав-би, передумав — перш ніж друкувати. Ти багато кладеш на присуд усяких
слухачів і на свої власні слухи, котрі ти, на лихо собі, замовляєш своїм чи-
танням. Хто-ж, скажи мені, тобі ще скаже таку правду, як твій Цезар?

Вчора я взяв останні листи (18, 19) для коректури, і казав мені Грени,
що ти маєш приймати; а ти кажеш, що ні. Так звісти певно, то вишлю тобі
«Максима»⁴.

Арх — 11960.

№ 102

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

6.03.1898.

СПб.— Москва

Посилаю тобі, любий Дмитре, твого «Вітряка».

Вельми жалкував-би, коли-б ти змінив свій рішинець і надрукував його
не в «Складці», а де інде...

Вчора я читав 18-й аркуш твоєї книги «По слідам»,—увесь вечір у мене
пропав. За те-ж в смак натішивсь. Сей аркуш один з найкращих в книзі.
Ніч над Дніпром коло рибалчиної хатки (рибальні), юшка і т. д. написані
чудово. І дід сей вже балакав не так, як усі у тебе балакають, а по своєму,
чи в загальї одмінно від других. А то в твоїй книзі усі оповідачі, будь се в
Катеринославщині, будь-то в Херсонщині, будь-то молодий, чи старий, тве-
резий чи п'яний,—усі, геть усі балакають іднаковісінько: одна манера, одні
вирази, той самий поп і т. д. І вже як не як, а видно, що се автор: або пере-
творив сказане другими, або-ж таки не без того... Хто-б не говорив, а
виходе, що говорить Яворинський,—тай годі. Я б тобі тут довів се не одним
десятком доказів, так багато часу на те треба; а мені і так страшенно ніколи.
Почав своє діло робити. Тому, вибачай, остальні 3 аркуші підправ сам.

Тільки що відіслав до Москви листа якомусь панові Шенроку,—просить
написати йому «вспоминания о Кулише». Чи ба! А я що? Хиба не здужаю їх
написати про себе для Складки, чи що? А д. Янчук (з Румянц. музея) полі-
нивсь дешицію прислати, та так і замовк. Козак!... Оце зараз одібрав листа з
Київа, питають твою адресу. Написав їм, що ти нездужаєш і незабаром
повієшся з Москви, а куде, не знаю. Гарний був у нас тут обід 26 лютого.
Кращий і бучнійший ніж торік.

Бувай! (підпис)

Березня 6 дня 1898.

Р. С. Напнши мені певно, чи дася ти «Вітряка» до Складки, чи ні. Коли
даси, то я для його лишу місто з самого початку, бо він і найкращий утвір
і твій, бач, дебют по українському. Окрім того я мусю знати наперед, скільки
вийде аркушів цілої Складки. Ще отщо: ти мусиш прислати свою парсуну, бо
хочу конче усіх авторів цієї Складки надрукувати на заголовному листку.
Складка ця буде ювілейна на сторіччя Котляревського.

Арх — 11961.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

4.04.1898.

СПб.—Москва

Любий Дмитре!

Я ще до твого листа був у Талихи¹, дома не застав. Одібравши твого листа, знов побіг до неї «сплять і нездужають» одказано мені. Я лишив лакею карточку. Тим часом вона по телефону відповіла Бабкіну², що з «цього діла нічого не буде». От тобі і Талиха. Але-ж ти в Кошенятовці так намалював Олексієва³, як жоден богомаз не намалює самого Бога. «І захитник слабых заступники обіжених за правду». А ну нехай він, сей «широконоздрий» «розправляє свої баки» та на шарабані цугом підлетить та не до кургана, де 40 сороков робочих скидають шапки, а до того кургана, де закопують (а не ви-копують) живий талант!» Живого чоловіка з його дитиною, що ось-ось лиш визирнула на цей паскуднячий світ Божий!

Певно, що Талиха з своїми Орлотихами, та й Олексієв могли-б ратунку подати, Але вони не з тих людей! Вони звикли до фіміаму, до послуг людських, до поклонів.

Ба й у тебе се мимо твоєї волі найкраще місце вийшло, місце, що спиняє на собі увагу читача і наводить на думи, на тяжкі думи про усю мизерну людську,— се місце, де ти кажеш: і ви на поклони? — на які поклони? — А як-же усі їздять до його, бо він з **царем обіда** і т. д. За це тебе мало цілувати! Тут така сатира, такий щибеницький юмор, до котрого народ з своєю могутньою творчою силою здолає знятися і великий талант. Лбо: «ви пани, вам і осліпнути нічого». Я як був-би Олексієвим, то не подякував-би тобі за Кошенятовку... Зранку до вечора їдять **по звонку**, а там на шпацір, а там Евангеля, а там на проходку, а та 20 разів до Овсія «буде»?.. Боже, Боже! От панам ледачим життя! Твоя Кошенятовка — се обвинительний акт!

Питання: за що-ж заборонили? Мабуть за п'яних попів, та за ці міся-гострі. А може й за те, що більша половина книги по українському написана?

Чом ти не вдаришся до Олексієва? Він-же обіцяв, як що прийдеться, ратувать.

Свідцтво вишло сими днями.

До Талихи більш не піду, нехай вона сказиться. Тобі-б слід самому приїхати сюди хутенько, та постукатись у квартиру до панів. Може Комстадіус⁴, може хто інчий. Без тебе ні гич не вийде.

Серцем твій Кесар.

Це так що писанка!

А про те, як люде кажуть: Христос Воскрес!

4

IV

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

12.04.1898.

Петербург — Москва

Любий мій Дмитре!

Радію несказанно, що ти скінчив свого «Вітряка»¹. Присилай, прочитаю і усю правду скажу; але-ж моя думка може бути похибною, тим-то ти не сердься, коли що-небудь напишеться гостро,—аби-б, братіку мій, **широ**. Бажаю лиш одного: щоб у тебе вийшло усе як найкраще.

Нічого мабуть не буде з твоїх «Запорожців»² аж поки ти сам не приїдеш і сам не поштурхаєш пана Куркуля, що «з Царем обідає»³, про горе і біду не відає...

Цілую тебе смачно. Твій Кесар.

12
IV

ПЕРВЕ:

Ище бак из хохлів глузують,
Що наперед не йдуть вони,
А все, ледачія сини
Лиш рачки лізуть і плазують,—
І тим їх рух росте поволі...
Е-е-ж!... А дідові «Дві долі»?...
Збагачений небесним даром,
Він з широко молодечим жаром
За місяць той утвір утяв!
— Се правда, кат його не взяв!
Та бач, той жар здобут не даром,
А ще либонь і «гонораром»,—
Сього Ти мабуть ще й не знав...

КІЙ ЩЕКІВ СИН

Скажіть, чого пекельним духом дяше
На товариша пан Підзапорозький,
І гавкає на все, що той напише?
— Чого він гавкає?... Того, що нороз «Моськи»,
Того, що сам мизерний, непутящий,
А той і душий, бач, від його й крапкий...

КІЙ

Гей, люде всі, мерщій сюди, огов!
Антихрист йде, і світу край прийшов.
Бо чуйте й знайте, хто не зна,
Яка в нас стала повинна:

Про «этіку» Грінченко забалакав,
Об Кулішу Шекспирович заплакав;
А сталося ще й таке, що Боже борони!
Пан Кононенко з «Київської Старини»
Бажаючи «Белинским» нашим стати,
Одкинувся вбогої своєї хати

І вмах

Геть на критичеський подався шлях..
А щоб письменники, ці недовірки
Почули голос його,— він дві мірки
Гороху з чочовицею напхався,—
І здорово таки в знаки їм дався:
Тепер письменники зітхають.
І один в одного питають:
Браття ой леле, що ж то буде,
Що вже тепер і «Чайка — люде»!

КІЯ

А знаєш, друже, що скажу тобі:
По вік не діждем ми, щоб на вербі
Зростали груші, а дурна ворона
З могутнім би зрівнялася орлом,
І у блакиттю в царстві Аполона
Об божий трон черкалася крилом;
Щоб морем грав покритий цвіллю став,
Щоб соловейком любо щебетав
Наш півень-горлопань, Чванько пихатий,
В гнойку громадючися коло хати:
Щоб вибив, хто дуката з мідяка,
Щоб дуб не ріс зелений із кійка,
Щоб кулю можна виліпить з пудрета,
А з Чайченка — зробить співця-поета...

Кій, Сукин син.

КП—68696/Арх—11964.

№ 105

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

5.10.1898.

СПб — Москва

Не запишався, голубе мій попеластий, а не знав, в якого біса штанях ти своє кубельце звив. Ну, а тепер як я вже знаю, що ти на Варварці, то, певно, можна знов розпочать свої брехні. Іздилося мені по киргизах так ловко, що ні пером, «ні квачем не написати, хіба тільки «кистою», так кат-ма її! А все-таки.

«спробую. Вже балакав з редакцією,— погодились. Тепер у мене багато казенної праці, щоб вона скисла; як тільки скінчу, то зараз за живописну роботу вхоплюсь, і як піду, як піду, то чортом не догониш, хіба тільки срібною кулею в гузняку влучиш, тоді пристану,— і то на хвилину. Цілую тебе гаряче, а ти за мене дядька Корша¹. А ти де був? У Талехи², чи у Синельникова³, копав згробки для них, чи що?

Твій Кесарь.

1898 $\frac{5}{X}$

Арх—11965.

№ 106

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

10.10.1898.

СПб — Москва

1898 $\frac{10}{X}$

Що й казати, любий мій Дмитре, сумно та тяжко! Лиха година та нещаслива спіткала тебе сердешного. Нещасні діточки-сириточки. Був татусь, і не стало татуса,— нема! Може зістанеться у дитячій пам'яті, мов туманом повите, отцеве обличчя, його очі, що в них зоріла ласка батьківська до них, його уста, що молились над ними, засинаючими в колисці, і прикипали до їх щічок гарячими поцілунками... На що-ж було несити пташок маленьких, на що вивчено їх кликати когось «татой», «тато» белькотати?

Вже-ж не з добра, не з жиру повісився в пасіці сей «гарний» чоловік. Мабуть над силу шмугляв його шию зашморг, мабуть, ні, не мабуть, а певно горе та нужда так гнітили і давили його, що не в моготу стало терпіти знесиленій душі!

Тепер вже так, що ти повинен не за себе дбати, а за небожат. Своїх власних діток не дав тобі Господь, і мабуть гаразд вчинив Небесне Превосходительство, що зробив тобі ягідки без насіння, сказати-би «кишмиш»,— так, диви, щоб життя твоє не промайнуло марно, щоб і ти зробив святе діло, найсвятіше і найвище діло з усіх чоловічих діл,— щоб вигодував і до розуму довів маленьких безвинних голуб'яток. І от ти побачиш, що як пірнеш з головою, з усіма мислями, серцем і душею в щоденну журбу та клопіт про діти, то відкіль і щастя те візьметься, павіддю залле воно твоє серце, і що-дня, лягаючи спати, що-дня встаючи з ліжка, ти почуватимеш в собі блаженство від самісінької думки, що твоя душа складається з кількох малесеньких душ... Та ба! Легко се казати, та як се зробити, коли гаспидська душа замордована і знівечена щоденним колотом і хвилевою звабою, коли виблиски отруйно-солодкої мани засліпили духовні очі, і смердячі ласощі або викований пекельними руками п'ятак переважає на терезах життя те вічне благо, що сумирно ховається в глибині пречистої душі, юначе та фіялка серед буйного бур'яну. Се я кажу не тільки про тебе, але сливе про всіх сучасних велерозумних людей...

Цікавий я, який то тепер виїшов у тебе «Вітряк»¹. Чи не даси прочитати? Не давай ти себе туманити людською похвальбою, широким потоком виринаючим з нетямущої голови! Нехай краще лають, аби-б добра бажали. Згадай, що роблять з садом, коли хочуть, щоб кращу овоч давав; і стрижуть, і цюкають і викидують геть...

29 сього місяця ми тут святкуємо століття нашої літератури (Котляревського Енеїду). Гляди-ж, щоб прислав привіт, ставлю тобі в обов'язок святити упрощати і д[обродіа] Корна² і д[обродіа] Стороженка³, щоб і вони поприслали телеграми, але заздалегідь на моє ім'я.

В Оренбурзі познайомивсь з [Турайським] вице-губернатором Юркевичом. Показував мені твої листи,— береже і ховає їх, неначе справді яке добро. Тут в Петербурзі жінка Солодила⁴,— розумна і вельми освічена людина. Дуже тебе поважає. Цілую тебе гаряче!

Всім серцем твій Кесар.

Арх—11966.

№ 107

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

13.12.1898.

Петербург — Москва

Любий мій Дмитре!

Забарився я з своєю тобі відповіддю. Бач, був вечір в пам'ять Тараса, та оце опріч того, правду кажучи, не хотілось од черги одступитись. Останніми часами земляки чи показились, чи хто його знає, що з ними подіялось... Закидали мене листами. Які тільки дорученні не роблять. Дійшло вже до того, що один з наших земляків-письмеників просить між инчим, щоб довідався я та пронюхав, який то чоловігя тут у Петербурзі Х, У, Z з Изюма, чи гарний, чи ні. Шо-ж би на се оддав? Я вилаяв і порадив йому, щоб удався з своїм проханнячком до «Сисної Поліції».

За те-ж я, Дмитре мій любий, одібрав листа з Запорозжя, з «самого, з самісінького Запоріжжя, именно з Журжева від Задунайських Запорозжців. Там йе один 100 літній дід, запорожець **Лютенко**.

Я, каже, не Занць, а Захар Лютенко, а що я Занць, то це моє прозвище по уличному, а стародревне (о!) моє прозвище «Лютенко», мабуть чувствовали во-роги от моїх дідів не віліку (!) шанобу, бо лютовать — далеко не цілуваться.

«А другі потомки Запорозжя тут живуть и рибалять и найстаріший из них прозиватися Савва Герасименко мабуть є років 100, бо дуже старий, а ще рибале и на охоту ходе и пїсни співає. Прошлый год с ним случилась дуже хімерна історія,—надоіло ему мать працювати и водку пить,—заходився в плавни вміраты, дивляться другі рибалки що Савва вмер, лежить и пари напускає, взяли его поклали на Човін и повезли в слободу, щоб то по християнски предати Змли,—приїхавши в Слободу пішли до Батюшки, коли-ж вернулись а дида Саввы в лодочки немає, давай шукать и знайшли его в одній хаті у его знакомого, сидить и горилку куликає: стали питати, а вин ухмилється и каже:

Ой не так було вам треба зо мною робити, треба було б дати поспыти хоч квартиру оковити. Так всі диву н дались и с тих пор и тепер живий.

«Ваших Запорожців є тут симей с 70 а недуже далеко є слобода (Караур-мал) по турецьки «Черный Лис», то там буде и бильше и на Старому Запорожскому Селищи «Дунавци» тоже є чи німало (!), заімаються бильше рибальством и охотой. Обичай все Старого время и характер тоже все прежний. Люблять випити, писни спивають а часами и Славу Козацьку (!) на ділі кулаками показати»... и т. д. Так от куди тобі, Дмитре, на провесні шлях з твоїми фарбами, твоєю палітрою, твоїм таланом! От куди! Чуєш?

От де «По следам Запорожцев».

Краще Журба ніж «Вітряк»¹. Тільки чи не буде се так, що вже про призвінцу знати буде, що чоловік бездольний.

Увесь твій Кесар.

Чи ти, бува, не знаєш у Москві д[обродія] Шепрока, що видав Гоголя? Тепер він пише про Куліша².

$\frac{13}{12}$ (1898 р.)

КП—68694/Арх—11962.

№ 108

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

1.1.1905.

Мітава — Катеринослав

Любий друже і побратиме Дмитро!

Спіткало мене лихо: через громадську діяльність, що копу з шагом коштувала, у німецько-латишському болоті Мітаві, мене зачислено у «неблагонадежні» і гонять геть із служби, давши міні 2 місяці строку на шукання місця, де-б міг голову притулити і чималу сім'ю. Розбуди у своїм серцеві все почуття до мене,— невже-ж воно поснуло,— роби зі мною, що хочеш, а притули мене де-небудь, чи у земстві, чи де, аби-б у городі, де можна-б діти вчити. Кажу тобі чесно, що потерпів я безневинно через саму заздрість і пашикування. Пишу оце тобі і не знаю, чи дійде цей лист до тебе,— де ти, що ти і як ти, Святий тебе знає. Коли мое щастя таке, що лист тебе цей знайде у Москві, то відгукнися до Петра Таракана¹, завтра збираюсь туди.

Цілую тебе гаряче. Твій Цезар.

Січня 1 дня р. б. 1905. Мітава.

Я вже у Петербурзі і довідався, що ти у Катеринославі.

Арх—11967.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

14.03.1905.

СПБ — Катеринослав:

СПБ $\frac{14}{III}$ 1905.

Жалкую дуже, що так тобі приспичило з твоїм оповіданням. Лежало воно 5 років, а тут, на тобі, в «п'ять день». Віддав його д[обродію] Стебницькому! — дуже хороша і благородна людина. Після твоїх листів попередніх твоя остання «открітка» дуже цікава й характерна.

Твій (підпис).

СПБ. Нюстадская 11 кв. 18.

Яко друг мушу порадити: не хапайся друкувати: багато-багато треба переробити. Інші хвалитимуть, а я ще й правду умію казати, а надто другові.

Арх—11968.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

15.01.1906.

СПБ — Катеринослав:

СПБург р. 6. 1906. Січня 15 дня

Дорогий мій та серцеві моєму завжди любий братіку, Дмитре!

Ні журавлиний крик, що їм оповіщають нас бажані гості із прію, літаючи ключами в блакитті, про весну, ні знайдене несподівано у пустині джерело, ні берег спасення, що вздрів знесилений хвилями морськими пловець,— ніщо тее, друже мій, не зможе зрівнятися з тим жаданням та могутнім твоїм відгуком, що вчора вдарив і загучав в моїм серцеві.

Нема на землі клейнодів над дружбу, над духовне родство. Слава-ж Богу, що ти живий, здоровий, сильний духом та любовію до мене! Якимись-ж словами скласти подяку тобі,— аж ніякими не здолаю. І павіщо ті слова, коли ти певний еси за моє серце, що в ньому ти сидиш, як святий в бажниці.

Тепер ти мені ще скажи та розкажи усе гаразд: хто видає газету, чи гурт, чи яка панська одиниця, на яких умовах вони наймають редактора, по контракту, чи інак. Чи матиму-ж я певність, і у чім, що ця моя посада не хвилева, себ-то що сьогодні, мовляв, їм святий хліб, а через тиждень попідвіконню колядуватиму. Ти-ж добре еси знаєш, що я не сам. В мене шестеро дітей, і всі, ні вроку, добру хіть до їжі мають. Яка безпека, на який час, і в якій формі? Що до самого діла, то упораюсь гаразд, з мене не згірший буде редактор. Я-ж так, як Байда, нехай здравствує, було каже, «не без глупости». В голові ще не гуде, перо ще слухається, йє н носі нюх, в серцеві чуття, і смак не аби-який, ще й такт, ну, і ще тріньки таки освічений, знаю собі європейські мови. Що до сучасного нашого стану громадського і урядово-політичного, навіть і шкільного, то нема такого питання, котрого-б, здається, не знав. Одно Слово, як бач,

жених, тай годі! Такому треба невісту з «милівоном» та з цуркенею на до-
датох!

Не гаючись, відпиши мені усе: гаразд, хто, що, як, коли і де. Щоб усе-
було, як казав той писарь, що писав одвіт турецькому султанові, «на бамазі».

Радію вже серцем заздалегідь і смакую солодкі радощі від нашої стрічі.
Знов почую твої як струмок тихенькі оповідання, твоє «котися яблучко», твої пра-
ведні речі (alias: брехні Н-й степені), і реготатимемо з вечора до самого ранку.

Вчора у Петра¹ як став я оповідати та тебе вдавати, то трохи не луснули:
од реготу. А люблять-же вони тебе!

На сьогодні мене запрошено аж у академію наук. Написав мені акад[емік]
Шахматов². Бач, земляки надумали видавати Євангелія україн[ською] мовою,
та дали, довідавшись, що я у Петербурзі, на прочитання перших два аркуші —
підправити друкарські помилки. А як глянув я у середину, у саму «тексту»,
в самий переклад, то аж злякався. Просидів день та дві ночі, приходжу до
Петра і показую йому, що і як вони роблять, то й він неборака аж підскакнув
з ляку. І виходить, що все треба переробити. Нема в них ні снаги, ні чуття,
а ні талану за для такої роботи. Бо се-ж, бач, не роман тобі, що баришши не-
рекладає за для журналу.

Горну тебе до серця мого, люблю мій Дмитро, і опікаю твої уста гарячими
братернім поцілунком.

Твій Цезар Білило.

Ще раз: слава Богові милосердному, що ми знов поведемо розмову з тобою:
«і про се, і про те і про діло святе».

Арх.—11969.

№ 111

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

27.01.1906.

СПб.— Катеринослав.

СП. р. 6. 1906 Січня 27 дня:

Друже мій улюблений Дмитро!

Не до моєї шиї, знать, сей комір. Бач, куди пани сі, підбивши чуби в гору,
і якими очима велекультурними дивляться. Бач, яким їх душам панським світ-
Божий злається! Що-ж се, як не хижацтво, не дикий деспотично-свавольний
згляд? Як прирівняти сучасних нібито освічених, культурою зачеплених го-
лочванків з січовими беркутами-братчиками, то ці були славними і спражними
лицарями, що не знали різницю й поділу поміж товаришами на «оних та ових».
Осе-ж тії гайдамаки, що з каменюкою за пазухою, з заздрістю та ненавистю
в душі, увесь світ великий — рай Господній за свою власність, за свій маєток
вважають. Земні блага, людське щастя, свобода, талант душі, снага і сила
духа, — ці всі скарби попіднебесні ні для кого, тільки про них, годованих песту-
нів кривдної долі!..

І оце перед таку темноту мені ставати! З такими нехристами (бо хіба-ж
це чисті й ширі душі християнські?) в їх церкві їх поганим ідолам молитись,

покладати на жертвник їх брудний свій огонь і духовні жертви! Ні, любий мій! Не так вже тяжко приспала мене доля, щоб ламав своє серце, щоб в три погибелі гнув свою думку. Гай-гай! Як-би-ж вони були такими християнами побожними людьми, як я! Тим-то, кажу тобі правду! мені якось осоружно та бридко стало від одної думки, що стану до такої лави, як партія 17 Октября.

Годі про се, Дмитре мій! Неначе тяжар з серця і суміння спав.

Допоможе мені Бог і заступить від згуби, як заступив мене оце од великої напасти.

А з тобою, серце, Боже-ж мій, як хотів-би стрітись, «Дмитре» зкрикнути, і до серця припавши, хоч на хвилину в братерних обіймах твоїх спочити. Мені тутечки тяжко та важко, а дружині моїй любій там, один одному голос подаємо, і стогіном-плачем линути наші листи туди й сюди. А люде навкруги — жирують, байструкують, мордуючи «ближнього свого» яко мога!

Ярмарок якийсь: біжать, хапають, продають, купують, сміх і галас, плач і скрегіть, усі, знай, других і себе піддурюють, бо крам, куди не глянь, і тутечки і там — саме багно!

Вибачай мені, але втіш мене хутенько звісткою, що поміж тими праведниками твого ймення немає, не через мене, — ні, а твоєї власної чистоти ради.

Дай-же обніму тебе, голубе, і вкрию твою голову, чоло, очі і уста гарячими й довгими поцілунками.

Твій-твій Цезар.

Моя адреса: Спбурґ. Симбирская ул. д. 47 кв. 15.

Арх—11970.

№ 112

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

1.03.1906.

СПБ — Катеринослав

СПБ $\frac{1}{III}$ 1906

Любий мій Дмитре!

Вчора я з Обуховської больниці, і ще такий слабкий, що ледве через хату переступаю.

Ти, серденько, жартуєш: як угледів я «За чужий гріх»¹, та прочитав твого листа, то запитав себе, «а се за який гріх». 5—6 день!! Кудай мов і печене і варене, сідай та читай. А їсти, а пити? Чи мені с того дурно люде дають, а дітям та жінці посилати. Я так бігав (з 8-ої вранці до 12-ої опівночі), що зкрутився і занедужав. Так от що, коли твоя воля, то нехай полежить, а як-ні, то віддам Петрові², нехай відішле, бо у мене ні копійки зайвої нема, я по Петрограду пішки, навіть на конку не спроможусь.

Посилають мене аж у Петрозаводськ ([Олонецької] губернії), от туди і повіз-би «За чужий гріх» твій і читав би поволі.

Почеси вичитав і поробив словцем де-які уваги.

Відпишиш-ж зараз, не гаючись, бо не знаю, може і через тиждень, може

через два пошлють, тепер лишили, бо нездужаю. Так от бач як, а ти: сідай та читай в 5—6 день! Овва!

Твій Цезар.

Арх—11971.

№ 113

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

4.08.1917.

Феодосія — Катеринослав

4.VIII.1917

Любий мій друже і братіку Дмитро,

Бажалось мені дуже як-небудь з дороги звернути до тебе, та все не випало. Усі мої бажання, як той цвіт на абрикосах розцвітають на часок, і глядь, мороз дійсності побивають їх. А ти колись так близько був коло мене,— іменно в Саках, а я довідався про се аж у кінці сезону. Чув я, що «товариші» присікаються до тебе. Тоб-то воно й йе. Ми старі вже попали не в «попередники», а в «позадники».

Душевною втіхою було-б для мене одібрати вісточку про дні твої сподіваюсь, ясні, про думи зоряні, чим серцем тішитись, чи уболіває...

Згадай свого Цезаря, і хай стрепенеться серце твоє, що тулюсь до його.. яко друг твій ширій.

Твій Цезар.

Арх—11973.

№ 114

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

23.11.1917.

Феодосія — Катеринослав

23.XI.1917

Любий мій братіку Дмитре,

Пише мені д[обродій] Олександрів, що болієш на очі, що мають тобі голокою якусь плівочку проткнути... Чи не катаракта була у тебе? Чи не зісталась сумочка катаракта? Та й ти, що і провіщо я питаю, коли на усі мої питання не одпишеш ані словечка. Біда, ой біда нам з нашими годами! І у мене праве око не добачає, хіба що дулю, і то як під самісінький ніс який добрий чоловігача утиче. Пише ще д[обродій] Олександрів, що все питаєш та розпитуєш, який я став. Знать, любиш мене, як любив; знать, серце тривогою забилося, як гутірка про мене, про Кесаря твого, тихенько в хатині загула.

Коли-б не хворі твої очі, прислав-би тобі де-що, що надряпав. Дмитре, братіку мій, і я люблю тебе, сонечко моє блискуче, зіронька моя талановита,— люблю як брата по духу і душі. Не питаю тебе, що поробляєш, чим душу годуєш, чим поживляєш, бо знаю, що без уяву і спочивку плетеш і прядеш

еси незримні нікому шовкові і золоті ниточки, знаходячи у сьому невимовну для себе втіху... От же і я тишком та нишком замикаюсь а алькерчику, наче в напличку ховаюсь, і «правлю сам собі святу службу!» Галтую собі, хоч і не ширим злотом, та мені любо, душу мою бавить.

Переклав, здається, усі балади Шіллера¹ і де-які (найкращі) Гете². А ще під серцем б'ється своя так дитина... Думка, бажання і змагання аж он-які, і снаги вистачило-би, та жизнь наша, обставини, служба нависла... Ой, Господи, коли-б мені вже на вільній волі опинитись, полинути на світа кінець та сховатись в курінець, як мога далі від людей,— став-би знову молодий та душею ясний, що-дня в нагірний гай, мов в божий дом, ходив-би і такий гучний псалом Господеві милому-б співав, якого ще ніхто ніде на світі не чував. Дмитре, чи не знаєш, орле, якою стежкою подибати у рай сьогосвітній, бо на той світній рай, мовляв, гріхи не пускають, та щоб не набрести, крий боже, на якого-небудь комисара, або товариша...

У нас збудовані українські повки, а повки поділено на українські сотні, а сотні на сотку українських дурнів. Щось говорять, щось моторять, як діди колись, лаються, як діти нерозумні, граються,— одно слово — Петлюри! А німець, а «шварець» велико тішиться-радіє: голомозе слов'янство! На жаль душі моїй, мушу спинитись, бо боюсь, що очам твоїм завадить.

Дай очиді твої — поцілую, гарячим промінем любові братерної розтоплю твою полуду і вздриш свого Кесаря.

Бувай-же, Дмитрусь, здоровенький!

Твій Кесар Білоло.

Арх—11974.

№ 115

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

17.06.1918.

Феодосія — Катеринослав

7.VI.1918

Любий і дорогий мій братіку Дмитро!

Я надії повен, що й тобі допоміг Господь Бог цілим без вади, вразі і кожної кгулі пережити ту скажену шквирю, що схопила, мов ту скибку, всю нашу землю в гору, товкла її і потовкла у порошок, розвіявши по вітру. Пережив я таке, що не диво, що похилився і постарів у купі з дружиною Ольгою Олександрівною. А про те дякуючи ласці Божій, я знаходив для себе утіху і пораду у тім, що сливе щодня перебирав пучками старечими струни незрадливої дружини-бандури. Ех, шкода та жаль превеликий, що Дмитро мій любий десь далеко, за горами та долами, і не можу йому вичитати, а ні виспівати нічого з того, що виринало з душі і серця. Сподіваюсь довести до края замір мій років через два. Замір чималий, от тільки чи вистачить снаги і хисту! Поки що я задоволений, хоча й правду кажучи: рідна дитина, хоч безноса, а ненці воно купидонятко з лучком і сайдаком. Яка-ж твоя думка, чого ти сподіваєшся? Що з нами буде, чиї-ж ми і що ми? Не йму віри і не хочу няти,

щоб оце, стало быть, так і зісталось і втвердилось, бо дуже скидається на жарт в одній дії і стопадцять одмінах»...

Бувай, серце, здоровий, відгукнись, комишнику мій любий, подай звістку твоєму Кесареві.

Феодосія.

Арх—11975.

№ 116

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

25. [...] 1918.

Феодосія — Катеринослав

Пиши мені через Одесу. Д-ру І. Н. Стефановичу
Херсонская ул. д. № 18, для мене. Бо почта не
йде сюди з України, ні від нас туди.

Любий і коханий мій Дмитре!

Приспало мене велике лихо, вдалась душа моя в таку тугу, що ні світ, ані які скарби й святощі на землі й на небі мені не милі. Дмитре, моя Ольга, моя дружина, моя княгиня Ольга, моя досвітня зіронька вгасає.

Непримітно й несподівано підпливла хмаринка мов та тиха, мов та тиха, негомінлива гадина, і поволі-помаленьку почала застилати зорю мою промін за промінем своїм холодним та хмурым покривом... Ще в зимку вона стала слабувати та занепадати,—думка була така, що все те через пекельну завірюху гемонських большевіків, що все те од днів та ночей — без сну, од страху за мене та синів, од недоїду та недосипу, од сліз та розпачу — коли воно, як виявилось, та на жаль великий, запізно, що то підкралась до неї звірина, вкусила її та влила смертельну отруту. І тільки за кілька день перед Липцем побачили ми і впевнились, що в неї в животі кгуля та ще до того незгойної вдачі. Зараз кинув хату і діти і полинув з нею до Одеси. Зробили операцію, але самої кгулі вже не займали, не рушили, бо захопила вона чимало місця, пішла вглиб, а позшивали частину одної кишки з частиною другої. Перетерпила моя білогруда ластівка скажені муки, були дні, що я вже доручив знайомому лікарю поспитати і взяти на себе клопіт роздобути мідяну труну, скриню, щоб повезти в ній мій коштовний скарб, гостинця сиротам моїм дітям! Ох, Дмитре, напився ж я сліз гірких, молився і міцно хапав Бога милосердного за руки — зрятувати мені мою Ольгу! Ледве-ледве вона очуняла і через 5 тижнів ми з нею назад в ту стопрокляту Феодосію! Яка була путь з нею, ледве живою,—про се вже годі казати. І от ми тут. Вона лежить,—іноді така красовита, така покійна, біла-біла та молоденька, а очі, її дивні очі, сяють тихим, покірним світом, і дивиться, усе дивиться на мене, мовчки бере руку мою, тискає її, і зараз вздрить в моїх очах сльози, о — Цезарю, Цезарю мій, просить тихенько, не плач, бережи себе, он діти... От одужаю, голубе, поїдем до Св. Миколи аж у Барі... Татусь мені снівся. От, каже, доню, аж коли ми з тобою знов зустрілись та побачились!

Мов те сонечко над вечір тоне за далекий туманий обрій, так моя Ольга тоне і що день більш та більш гасне.

В неї рак!..

А тут ще друге лихо. Ото як прийшли сюди німці, то уподобали вони собі карантин і забрали його. От наше кримське татарське правительство на мене вину складає, що то я їм віддав карантин. Хто-ж, питаю я, їм віддав Феодосію, хто віддав увесь Крим та чи не всю Україну? Чи не я? Склали на мене вину і рішили мене, що прослужив без перепиту 36 років, викинути зовсім. Радий би поїхати,—давно се гаряче бажання не дає думкам моїм і серцю покою,—хотів-би поїхати доперва до тебе на раду, а звідти до Києва, ачий і я б людям та справі святій знадобився! Ще тютюн міцний в кисеті пахтить, ще криця цупко по кремню креше! Як скажеш? Коли в Київ, то я просто вдавсь-б до Батька нашого, пана Гетьмана. Хай братчика візьме в свій кош, хай вирятує мене, як ти мовляєш, з землі агарянської. А пайкраще-б, коли-б в цій землі та на покуті поставити нашу божницю! Давно час! Може-б ти, Дмитре, де-кому об цім написав. Сподіватимусь твоєї відповіді. Ольга шле тобі од всього серця найкращі бажання і просе, щоб ти, мій старий і щирний друг-зяка-побратим, хочай і одним оком, зглянувся на нас, та поміг вірятуватись-визволитись відсіль на Русь-Україну. Знаю і серцем вчуваю, що заманулось тобі надто, наче бабі посівки, де-що з мого зшитку прочитати. На, Дмитре, читай де-які уривки з тієї великої поеми, що не дає моїй душі ні сну, ні покою!

Цілую тебе так душе, як люблю.

Твій Цезар Біло.

Р. С. Професора не дадуть, бо у мене друкованих праць катма, крім давніх, 1891 року. Коли б мені посаду адміністративну, губернського шкільного куратора, або помішника його, за се залюбки і охоче взявся-б і з честю правив-би своє діло, або як по медицині, то урядову посаду.

Ще-б тобі списав і з поеми (сучасні дні лихі з усім, що всю нашу землю, увесь нарід, всі його мислі зворушило) і з лірики, та Оля моя сьогодні слаба дуже,—все коло неї.

Оце зараз одібрав таку бумагу:

«В виду того, что Главный врач Феодосийской Морской Врачебно-наблюдательной Станции Кесарь Белиловский без ведома Краевого правительства вышел с ходатайством к Германскому командованию о передаче в ведение Германского командования подведомственных М. В. Д. учреждений Феодосийск. Морск. Врачебно-наблюдательн. Станции, названный Главный врач Белиловский отрешается от должности с сего числа. М. В. Д. Генерал-лейтенант Сулькевич»

Арх—11976.

№ 117
К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

1.11.1918.

Феодосія — Катеринослав

$\frac{1}{XI}$ 1918

Любий мій братіку Дмитре!

Ждал цілий сливе московський місяць від тебе вісточки,— ждав і годі сказав. Як тебе бог милує! А у мене в хаті горе з бідой, за ручки побравшись втинають пекельний танець під музику голомозого косаря.

Твій Цезар.

Арх—11977.

№ 118
К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

12.12.1918.

Феодосія — Катеринослав

Декабря 12 дня 1918 г.

Любий мій братіку Дмитро!

Склепились оченьки,— не очі, не очиці, а зорі блискучі,— Олюсі моєї! Нема, нема її. І так мені бажається туди до неї, рядочком спочити, щоб і там Ольга і Цезар пробували собі як за все своє життя, у купці. Боже милостивий, здійсни ти моє єдине бажання, візьми й мене до неї! Ні міністра, ні гетьмана, ні царства могутнього,— нічогісінько мені тепера вже не треба, бо, братіку мій, навіщо все тее, навіщо усі скарби тутешні, коли немає коло мене Святої моєї Ольги.

Щасти тебе Боже, Дмитрусю, мій любий. Виспівував я Ольгу за життя, а от почувеш, як перед смертю квілять співучі стони розбитії серцем лебеді!

Твій Цезар.

Арх—11978.

№ 119
К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

14.09.1919.

Феодосія — Катеринослав

$\frac{14}{IX}$ 1919 Феодосія

Братіку мій любий, Дмитре мій хороший,

Пишу, сидя в ліжку, хоріючи на ногу. Половину літа прожив на Кубані і на Дону з лазаретом. А в липні вернувся «з Дону та до дому». Бачив, стало быть, Кубань, бачив сливе суту, достоменниц Запорожню. Бачив їх веселощі,

танці, чув гуртові спів, балакав, питався, придивлявся і напився втіхою до ско-
чу. В поемі своїй спробую намалювать одну-другу сцену. Селя в ліжку з пір'яч-
ком та папіром пишу та пишу собі тихим маніром, щоб лежачого гниди та
злидні не з'їли. Боже, як-би мені хотілось побачитись з тобою, не змилюється
над нами, друзяками, наш Батько милостивий і не зведе нас хоч на часок,
на хвилиночку єдину.

Ядвига Едуардівна, приятелька щира та вірна Ольги моєї та моя, розкаже
тобі у подробицях про все моє життя смутливе та самотнє. А от мені, так
ніхто вже ні словечка про Дмитра, мого друга, про думи його і діла, і який
він, і що він...

Як вернувся з Дону, то найшов пусту хату: усе взяли шинбеники, і я зостав-
ся, як Святий. Побіг до Ольги, упав і горючими сльозами вилив жаль мій
пекучий... Напиши мені, Дмитре, чи є там коло тебе який-небудь видавець, що
спромігся-б видать мою книжку-збірник творів. Коли є, то додай і про умови.
А може нараеш трохи переждати, бо час тепера сьому ділові не сприяє.

Цілую Тебе смачно, багато і сильно, любий мій Дмитре. Ходи під Божою
охороною, під його Святим Оком та дозором.

Твій Цезар.

КП—68711/Арх—11979.

№ 120

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

19.09.1919.

Феодосія — Катеринослав

19.IX.1919 р.

Любий мій і дорогий Дмитре,

от бач братіку, знов подаю тобі вісточку і завтра зроблять мені операцію
на нозі. Листа цього віддасть тобі Д-р Кайзер, що мабуть незабаром зробиться
професором в вашім Катеринославськім університеті. Добрячий чоловіча, до-
тепний медик, з великим хистом, і талановита людина. Намовчався ти досить,
берись-же за перо та надряпай ласкаве та ніжне словечко. А може що нового
надрукував, то пришли на втіху. Цілую тебе голубе мій.

Твій Цезар.

Професору

Дмитрію Івановичу Эварницкому
Директору музея Поля в Екатеринославе.

КП—68712/Арх—11980.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

30.01.1924.

[. . .] — Катеринослав

Любий мій братіку,
Друже мій ширий, незабутній, Дмитре!

По дорозі познайомився з Земляком (хто, й як його не знаю, досить того, що ширець), іде він до свого Катеринослава. Шлю тобі — старий старому привіт сердешний. Шкандибаю ближче й ближче до порогу через Стикс небеспешний. Хорію, ледащю, нема мені спуску. Чую, скоро з мене, як з рибни скрести будуть луску.

Чув я, серце, що ти з бородою, а чи нам брате не підмолодитись, побравшись з молодістю. Тим тільки й піддержую своє гріхами натоптаним, обважніле тіло, що жартуючи помру. Певен, що ти не інак. Такої ми вже шельмецької вроди!

Затуляйся, чи не затуляйся, а я таки зацілюю тебе до смерти.

Твій Кесар Білиловський.

30 січня 24 р.

Арх—11981.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

8.02.1924.

[. . .] — Катеринослав

Любий мій друже, улюблений побратиме, Дмитре!

Ти мабуть одібрав цидулку мою від д. Звозного, з котрим я зустрівся в вагоні, простуючи до Москви; а зараз я познайомився з п. Вітензон і її донькою з Катеринослава, і знов маю втіху з тобою побалакати. Чув я у Москві про лихо і шкоду твою, ніби-то, казали, що у тебе в музеї покрадено чимало коштовного археологічного скарбу. За те я з радістю довідався, що ти здоровенький, бадьорий і такий самий бравий козарлюга, як і перше.

Служу я у РКІ, орудуючи іправляючи НОТом. Був отсе у Москві на конференції, але вона не відбулась. От я і вертаюсь назад до тих, як ти кажеш «Агарян», щоб вони тобі цвілью покрпились, горичерева лежачи! Багато у мене зібралось творів, та де їх у чорта пристроїти!

Звесели, голубе мій, душу твого брата Кесаря, та відгукнися, а я тобі за те надішлю гостинця.

Цілюю тебе, серце Дмитро, твій Кесарь.

8 лютого р. 1924.

Листа сього віддасть тобі панночка Тамара (о, я вже бачу — одно ім'я паствобурчило твої вуси!) Вітензон, котра казала мені, що була в твоїм музеї, де ти їм робив експлікації і демонстрації.

Ще раз цілюю тебе, любий мій Дмитре.

Арх—11982.

К. БІЛИЛОВСЬКИЙ

20.04.1932.

Москва — Дніпропетровськ

Москва 66. Мало-Демидовский переул. д. 3 кв. 9.

1932 $\frac{20}{IV}$

Любий мій Дмитре,

Зрадів я дуже, знайшовши у доні моєї твого листа. І от слухай, окрім тебе, я багатьом послав мою нову адресу у Москві, прохаючи відгукнутись, але відгукнувся тільки ти, дорогий мій друже, Дмитре.

А що, Дмитре, скажеш,— чи не поїхати мені на Україну, чи можу я сподіватись добути там відповідну посаду, коло тебе, або недалеко від тебе?

Там-би я заходивсь видати мої нові твори, а їх таки чимало. Опріч того додав-би до твого словаря не менш як 1000 слів та виразів, яких нема в Словарі Комара (Уман. і Спілка)¹.

Як там з мешканням? Я не один, а з жінкою-дружиною та хлопчиком 8 років.

Не гаразд ти робиш, що болієш. Ми з тобою з кремезної сотні. Міні 73, а ти хіба на багато старіш? Я ще бадьорий, трудящий, і коли-б не та клята метрика, то ні я, ніхто інчий не знав би моїх років. Ненечка моя вмерла торік Липця 9-го дня 99 років і 3-х місяців, а татусь її (мій дід) 116 років.

Не болій, голубе мій, чини, як я чиню...

Тулю тебе до серця, любий мій Дмитре, і довго-довго цілую.

Твій Цезар.

Арх—11983.

[...]

[... — СПб]

Як пораїш? Чи дати Кривенкові Складку? Чи живе він там, де й жив?

Зина, Маруся и Миша здоровы и просят тебя разцеловать всех твоих. Пиши, что нового в Питерб[урге]. Будь здоров.

Твой (подпись).

Как здоровье Яворницкого? Об этом меня спрашивает университетская молодежь.

Арх—11953а.

ЛИСТ Г. О. БАБЕНКА

4.07.1928.

п/в Боківський Антрацит Луганської округи — Дніпропетровськ

Професорові Д. І. Явірницькому

Шановний Професоре!

Чи не можете Ви надіслати Вашу книжку «Іван Дмитрієвич Серко»¹ накладною платною на адресу, яку подаю нижче. Ця книжка потрібна мені

для довідок, які потрібні мені в моїй праці (повість з життя перших поселенців Харкова). Коли це можливо, не відмовте надіслати на таку адресу: п/від. Боківський-Антрацит, Луганської округи, Боківська лікарня, лікареві Г. А. Бабенкові. Буду дуже вдячний.

Вибачте, що турбую Вас цією справою, але я ніде не можу знайти Вашої книжки.

З повагою до Вас Гр. Бабенко.

4/VII—28 р.

ДІМ, Арх—11779.

№ 125

ЛИСТ Г. О. БАБЕНКА

31.05.1931.

с. Пологи Чубарівського р-ну — Дніпропетровськ

Шановний Дмитре Івановичу!

Одночасно з цим надсилаю Вам свою повість «Шляхом бурхливим», яку прошу прийняти в ознаку моєї пошани до Вас. У повісті є, мабуть, багато помилок що до побуту й історії Чортомлицької Січі, але я на жаль не міг користуватися Вашою монографією «Іван Сірко». Буду дуже вдячний, коли Ви напишете кілька слів з приводу повісті.

Я чув, Ви захворіли. Маю надію, що зараз Ви почуваєте себе вже добре і працюєте на користь науці і Україні.

Вашу статтю про зустріч з Л. Толстим¹ прочитав з великим задоволенням: тепер так просто й цікаво майже ніхто не пише по українському. Користуюся з нагоди ще раз висловити подяку за щире вітання у себе д-ра Гусева й мене.

З пошаною до Вас Гр. Бабенко.

с. Пологи, Чубарівського району, Робітниче-Селянська поліклініка.

31/V—31 р.

ДІМ, Арх—11771.

№ 125а

ЛИСТ Г. О. БАБЕНКА

14.06.1931.

с. Пологи — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Дуже вдячний за ті вказівки, що Ви зробили в своєму листі з приводу моєї повісті; але на жаль я не можу використувати їх: діло зроблено, книжка вийшла з друку.

Коли Ви пригадаєте, я ще 1928 р. писав Вам і прохав надіслати монографію «Іван Сірко», на жаль у Вас не було цієї книжки, як Ви повідомили мене.

Через це так багато помилок проти історії, але я сподівався, що їх буде ще більш, як узяти на увагу те, що у мене під рукою майже не було потрібної літератури.

Між иншим з «Скарбною». Я використував лист запорожців до Москви, а в ньому, коли вірити Кашенкові¹ (коротка істор. Запорозьск. війська), сказано так: «Город Січа стоїть в устях Чортомлика й Прогноя над річкою Скарб-

ною» (ст. 174). Коли б я бачив місце Чортомлицької Січи на власні очі, я звичайно не написав би того, що Ви одмітили у повісті. Я зрозумів «над річкою Скарбною» так, що Січ стоїть коло Скарбної, а виходить, що Скарбна у 5-ти верстах нижче од Січи. Мені зараз і смішно і прикро, що я посилав запорожців за п'ять верстов «киселя хлєбать» — купатися в Скарбну, коли коло самої Січи було стільки річок!

Теж дуже жаль, що я не знав нічого про хорубу Сірчихи: сцена в Артемівці мала б зовсім инший вигляд.

Я думав, що Новий Кодак (фортеця) збудована на місці Старого Кодака і для мене неприємною новиною було взнати, що Нов. Кодак — не фортеця, а село. Що фортецю Кодак збудував Боплан², мені добре відомо.

Що значить слово «типний»? Не знаю. Це творчість коректора. Повинно бути «пишний». Взагалі в повісті досить багато друкарських помилок.

Всього кращого. Ще раз дякую Вам за вказівки та прихильне слово за повість.

З пошаною до Вас Гр. Бабенко.

14/VI—31 р.

ДІМ, Арх—11749.

№ 126

ЛИСТ В. В. БОГДАНОВИЧА

5.01.1915.

Москва — Катеринослав

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Дм. Ник. Ануцин¹ передал мне, как редактору «Этнографического обозрения»², о Вашем желании иметь для музея имени Поля некоторые выпуски «Этн. обозрения».

По этому поводу должен Вам сообщить, что просимые Вами выпуски 1, 3 и 28-й не могут быть уступлены вовсе, т. к. вследствие пожара, бывшего в 1905 г., от этих выпусков ничего не осталось. Что же касается выпусков 55-го и дальнейших до 99-го включительно, то и их немного.

В виду больших затруднений в средствах, на которые издаётся «Этн. обозрение», редакция вынуждена продавать старые выпуски по повышенной цене, и уже никак не может уступить их бесплатно. Все, что можно было бы сделать для музея имени А. Н. Поля, как научного учреждения, могло бы сводиться к следующему:

выпуск 55 — 1 р. 50 к. (по номинальной цене)

выпуски 56—99 (т. е. годы 1903—1913) по 1 руб. за выпуск — 44 р. Итого: 45 р. 50 к.

Пересылка — 4 р. 50 к., а всего — 50 руб.

В случае, если бы Вы решили воспользоваться этими условиями, прошу адресоваться на мое имя.

Примите уверение в совершенном уважении

Редактор «Этн. обозрения» Вл. Богданович.

Р. S. Что касается вып. 1, 3 и 28, то их едва ли можно приобрести и

антикварным путем, особенно вып. 1 и 3. За 1-ую книгу один знакомый предлагал антиквару 25 руб., но получить, вернее — разыскать, ее не мог.

1914-й год ещё не весь вышел в свет и на него продолжается подписка (6 руб.). Вышла книга 101—102, печатается 103—104. Книга 100-я выйдет в [конце] подписного года, как указатель.

ДИМ, КП—69705/Арх—12708.

№ 127

ЛИСТ Г. БОГДАНОВИЧА

2.11.1901.

Катеринодар — Москва

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Кубанское казачье войско, отпраздновав свой двухсотлетний юбилей ещё в 1896 году, не имеет до сих пор Истории войска.

В виду этого наказной атаман Яков Дмитриевич Малама¹ поручил мне спросить Вас, не возьмете ли Вы на себя труд по составлению Истории Кубанского казачьего войска^{1а}. Если можно рассчитывать в этом на Вас, то не откажите сообщить, как о своем согласии и в какой приблизительно срок Вы могли бы написать Историю, так и о вознаграждении за весь труд, а равно и об указании также, хотя приблизительно, во что могло бы обойтись отпечатание такой Истории в 1000 экземпляров.

При этом уведомляю, что по собиранию материала может быть Вам крайне полезен надворный советник Прокофий Петрович Короленко², заведывающий в настоящее время войсковым архивом.

Так как я выезжаю в Петербург, где, по всей вероятности, пробуду до конца декабря, то ответ благоволите направить на мое имя в г. Петербург, Надежденская улица, дом № 1, квартира № 59.

Готовый к услугам Гр. Богданович.

ДИМ, КП—69701/Арх—12704. Машинопис. Спецбланк.

Адреса: «В г. Москву. Зарядье, Кривой переулок, дом Бахрушина. Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 128

ЛИСТ Г. БОГДАНОВИЧА

21.12.1902.

Катеринодар — Москва

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

В прошлом году, в письме от 2-го ноября за № 600, я передавал Вам желание наказного атамана, чтобы Вы приняли на себя составление истории Кубанского казачьего войска.

В настоящее время военный министр, обратив также внимание, что до сих пор не имеется ещё истории казачьих войск, приказал поспешить составлением

подробных исторических трудов по каждому из казачьих войск, по определенной программе, причем Его Высокопревосходительством намечены и основные вопросы, перечисленные в предложении Главного Управления казачьих войск, от 19-го минувшего ноября за № 17020, в копии при сем прилагаемого, которые должна обнимать программа исторического исследования.

В виду этого наказной атаман поручил мне вновь предложить Вам, не возьмете ли Вы на себя труд по составлению истории Кубанского казачьего войска, которая отвечала бы, по возможности, на предлагаемые Военным министерством вопросы и, кроме того, чтобы историческому исследованию о возникновении Кубанского войска предпослать исследование о народностях, населявших территорию нынешнего Кубанского войска.

Если Вы согласны принять на себя составление истории, то благоволите, возможно скорее, сообщить мне, во что обойдется, хотя приблизительно, этот труд, т. е. назначите ли Вы себе гонорар вообще за составление истории, или, быть может, гонорар определите от листа, то какой. Кроме того, если для составления истории понадобится приехать в гор. Екатеринодар, для пользования материалами Кубанского войскового архива, то необходимо знать, сколько бы Вы назначили вознаграждения в виде суточных денег и в продолжении какого времени.

Прошу принять уверение в совершенном почтении и преданности

Гр. Богданович.

ДИМ, КП—69702/Арх—12705. Машинопис. Спецбланк.

Адреса: «В гор. Москву. В канцелярию Московского императорского университета».

№ 129

ЛИСТ В. Г. БОРОВИКА

6.09.1911.

Житомир — Катеринослав

6/IX 11. Житомир Московська 38. В. Боровик.

Вельми шановний Добродію!

Вибачте, що турбую Вас своїм листом і своїм проханням, але не маючи в Катеринославі, крім Вас, аж нікого знайомого, близького до земських сфер, мушу виексплуатувати і Вас.

Річ, бачте, ось яка. Зараз в нашому губерніальному земстві мається вільна посада губерньського агронома. На цю посаду дуже бажано б було мати свідомого українця. Від д[обродія] Жебуньова¹ я чув, що власне в Катеринославському земстві мається людина цілком відповідаюча цій посаді, а то власне д[обродій] Яблоновський, брат відомого публіциста². Отже, чи не ласка б велика Ваша була довідатися, де саме служить за агронома д. Яблоновський, а коли довідаєтеся, то й дати йому знати, щоб зараз, не гаючись ані хвилини, заслав подання в «Волынскую губернскую земскую управу», та щоб просив

ся на вільну посаду «старшого губернского агронома». Це все треба зробити як найскорше, бо вже маються 2 цілком тутечки небажаних аспіранти: — Гаршин з Чернігова та Шиманський (поляк) з Харківщини.

А сам я все ще не маю нічого сталого. Поки що примостився тут у земстві до статистики річної і сию, мов той горобець на тоненькій гілочці, що [лета — хвиля] ладен пурхнути. Потрохи працюю в «Просвіті», а з нового року маю на думці видавати, від «Просвіти» ж таки, тижневий часопис, радше газету «Тиждень»³. Мо й Ви тоді не відмовитеся нам де в чому допомогти?...

Ще хотів би я Вас прохати, чи не вірвали б Ви там де-кілька вільних днів, та чи не приїхали б перечитати від «Просвіти» одну або й кілька популярних лекцій. Це б Ви нам зробили таку приємність, догоду й користь, що ми б Вам за це, господи, які вдячні були.

Стискаю Вашу руку, прихильний до Вас душею.

В. Боровик.

ДІМ, КП—69638/Арх—12642.

№ 130

ЛИСТ В. Г. БОРОВИКА

25.12.1912.

Одеса — Катеринослав

Українська книгарня

«Діло»

Одеса, ул. Преображенська 11.

Вельми шановний Добродію!

Книгарня звертає до Вас з проханням надіслати по 2 примірники всіх Ваших творів, писаних мовою українською з опустом, який Ви звичайно робите книгарням. Не відмовте також надіслати список усіх Ваших творів, писаних мовою московською.

З пошаною директор книгарні «Діло» В. Боровик.

ДІМ, КП—69641/Арх—12645.

Поштова листівка з текстом: «Жертвуйте на пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Києві! 1861. 26.II. 1911 — 50 роковини з дня смерті. 100 роковини з дня народження. 1814. 25.II. 1914».

№ 131

ЛИСТ С. І. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

18.09.1885.

Петербург — Петербург

Помимо своєї воли пришлось обмануть Вас, дорогой Земляче. Сегодня получил письмо от Костомаровых¹ с просьбою явиться немедленно по какому-то делу.

Вы нисколько не потеряете, если прийдете к ним, вместо попа.

Никольская площ[адь], д. № 3, квар. № 3. За театрами против церкви
Николая Морс.

Ваш весь С. Васильковский.

ДІМ, КП—74075/Арх—14406.

№ 132

ЛИСТ С. І. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

24.05.1888.

Петербург — Петербург

Земляче!

Дуже жалкую, що не застав Вас дома. Приїхав я на тиждень, не більше, в Питер, останувився у Мухина.

В четверг заходьте увечері, як що можно, ждатиму.— Од Вас пишов до Цвітковського¹.

Ваш щирий маляр Сергій.

24 май 8 часов 1888.

ДІМ, КП—74076/Арх—14407.

Лист написаний олівцем.

№ 133

ЛИСТ С. І. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

9.10.1898.

Харків — Москва

Мій шановний друже!

Оце тільки що вернувшись з Крима та з Полтавщини, я знайшов дома два листи, еден від тебе, а другий від Маркса¹ с корректурою твого предисловия (правда не законченного)².

Признаюсь, по правді, я диву давсь, що Маркс ссылается на твои требования, прибавляючи при сему, що ты их выразил в дуже резкой формі. Ты же в своему листі кажеш, що ці требования изходят від Маркса — я думаю, мій друже, що в наших общих интересах не треба було бы задержувати друковання и без того задужо затянутого.

Діло рішається по моему просто: тобі хочется росписать козака Голоту, дабы воспользоваться описанием попа Лукьянова³ и в народній думі — добре — мы лишим оці описания задля второго будущего выпуска «Украинской старины»; и я зроблю точно як ты мені рахуеш. И не одного а можно й двох. Один по Лукіанову трохи не [Палій]*, а другого по народній думи запорожця. А через то, що обидва описанія не дуже схожи еден на другій. (Це все, що

* Козака из Палієвщини. (прим. С. І. Васильківського).

я тобі пишу, мое серце, между нами. Мовчи аж поки я не приготую вторий випуск Альбома).

А над нинешню таблицю № XII треба зробити от яку надпис:

XII. Тип Сичевника. Виньетка: Место бывшей Чертомлицкой Сечи на р. Чертомлык и прочее...

Так точно можно зробити и с № XIV. Хай він останется:

XIV. Сичевый дід (из поспольства). Си речъ — поплентовшись у зимовник.

Слова казати нічого, що твоя вигадка дуже гарна: про прощання з військовим життям запорожця, йдущого танцюючи до Межигорського Спаса,— але я прочу до віньетки к Семену Палію⁴ проект которого у мене є потреба його розробити, и він піде опять таки у другому випуску (як допоможе нам Бог) и твоє гарне и цікаве описання буде до діла.

А тепер моє серце ось що: возьми, не гаячи часу, напиши Марксу, що все це діло улаштовано и упорядковано — до ладу и що ты объяснительный текст доставши и щоб Маркс зараз приступив до кінцевого друкування. Оце й все.

Желаю тобі, серце, всякого счастья и здоровья.

Прихильний и щирый до тебе Сергій.

О собі: скажу що клята хвороба (ревматизм) не дає мені покою. Трохи було рук не одобрала. Біда тай годі.

P. S. Ось було трохи не забув. Наш Альбом «Из укр[аинской] стар[ины]» не має претензій на строге науково археологічне значення, він йде, скоріш, до мети малювання и естетики — це скоріше книжка с популярним коментарем для большой публіки, не маючої ясного представлення даже о важнейших моментах нашої, дорогої нам обом України.

Це я кажу про те, що ми можемо сміливо сказати: даем мы больше, чем обещаем.

Дополненное и исправленное объяснение таблиц к Альбому прилагаю при сем. О получении сего письма меня уведоми.

ЦТМ, КП—74077/Арх—14408.

№ 133а

ЛИСТ А. ВЕРЖБИЦЬКОГО

28.01.1905.

с. Гордівка — Катеринослав

Шановний Добродію!

Знаючи трошки Вас, а більше ту енергію, з якою Ви одшукуєте та збираєте шматочки нашої старини, хочця допомогти Вам.

На селі Софіївці (Верхньодніпровського повіту), де сидить благочинний Венедикт Білосвітів, валяєця у церкві старий иконостас, а ще старіші Врата під его. Тут всі кажуть, що ці Врата запорожської роботи.

З попом (при цій церкві їх аж три) я вже балакав, щоб Врата сі забрати у Ваш Музей, а вони кажуть, що ми не маємо права сего зробити, нехай ди-

ректор Музея запитає архирея, або консисторію, і як відтіль нам напишуть, щоб віддати, так ми враз оддамо сі Врата.

Може пішлете кого обдивитися, то треба йїхати до Девладової ст. ж. д., а підтіть до Софієвки 12 верстов. Там треба спитати настоятеля сієї церкви свящ. Щитинського, а потім вже піти до благочинного.

У мойй слободі теж йе старенька церковка, як би Ви подивились на неї. У сій церкві йе образ Варвари, що ходить по муках. Кажуть люде, що сей образ дуже старий; як би ж Ви самі подивились, а то хїба знаємо? До мене під Девладової 10 вер., навпаки Софієвці.

Дуже прихильний до Вас Ар. Вержбицький.

Моя адреса за-для листа:

г. Верхнеднепровск, земскою почтою в село Ордо-Васильевку.

1905 року 28 січня с. Гордівка.

ДІМ, КП—71698/Арх—13634.

№ 134

ЛИСТ А. ВЕРЖБИЦЬКОГО

8.02.1905.

с. Ордо-Василівка Верхньодніпровського пов.— Катеринослав

Милостивый государь!

Я надумал подарить Вашему музею коллекцию работ моих школяров по дереву и жести,—примите? Работы будут размещены на 4-х досках, каждая размером в 1, 1/2×1 арш. Думаю привезти их 25-го сего месяца, если позволите и ответите сейчас-же.

Уч[и]т[ель] Ар. Вержбицкий.

Мой адрес: В г. Верх-Днепровск (Екатер. губ.), земской почтой в с. Ордо-Васильевку.

1905 года, февраля 8 дня.

ДІМ, КП—71699/Арх—13635.

№ 135

ЛИСТ А. ВЕРЖБИЦЬКОГО

5.05.1906.

с. Ордо-Василівка — Катеринослав

Шановний добродію, Дмитре Івановичу!

Почув, що пустили вже Ваше видання, це б-то «Запороже»¹; виходить-ме,—дай-то, Боже милосердний! Просю і мені надсилати, а гроші зараз же вишлю, як знатиму скільки.

Прийміть пошану від Ар. Вержбицького.

Моя адреса: В. г. Верхнеднепровск. Земской почтой в с. Ордо-Васильевку, Ар. Вержбицкому.

ДІМ, КП—71700/Арх—13636.

Поштова картка.

№ 135а

ЛИСТ А. ВЕРЖБИЦЬКОГО

7.09.1906.

с. Гордівка — Катеринослав

Шановний запоріжський Батьку!

Не довелося нам побалакати з Вами у Катеринославі,— що-ж маємо робити!

А це дістав адресу княгині. Ось як треба її писати: г. Київ, Бол. Підвальна вулиця, д. № 10, кн. Єлизавете Івановне Трубецкой. Хрест на її землі біля села Сергеевки, Ордовасильев. волости. Щоб вона від себе написала своїм арендаторам, раз; а у волост. правление також, що дозволяє викопати хреста надля Вашого музею.

Хочаб подивитися на перший № «Запоріжя»?

Вашему помішникові кланяється

Ар. Вержбицький.

с. Гордівка.

1906 року, вересня 5.

ДІМ, КП—71701/Арх—13637.

№ 136

ЛИСТ А. ВЕРЖБИЦЬКОГО

11.03.1932.

[Верхньодніпровськ] — Дніпропетровськ

Рідний Батьку, Дмитро Івановичу!

Зараз посилаю хоч дещо з своїх записів по етнографії. Так й далі надсилатиму потрошку, як потепліє. Вибачте, що не впорядковано.

Приїхавши додому, довідався я, що мені було післано листа, як я був в буд[инку] відпочинку, заадресувавши його на Ваш Музей. Там він (лист) дець й досі валяється. Той лист мені потрібний. Треба закреслити Вашу адресу, а надписати: «За виїздом досилається в м. Верходніпровське, Катеринославська вол., ч. 6-е», і лист прийде до мене. Будь ласка, звеліть так зробити.

Вашим кланяється Ар. Вержбицький.

Р. С. А у нас хлібина (4 хунта) коштує десять (10) кар. ... Ай!

Дня 11-го, III, 1932 р. м. Верходніпровське.

Р. Р. С. Васил[ю] Гри[горови]чу¹ кланяюсь і хочу знати, чи одержав він від мене дві брошурки: одна для нього, а друга для Вас, батьку, чи одержано їх?

ДІМ, КП—71697/Арх—13633.

ЛИСТ Є. ВИРОВОГО та І. РУДИЧЕВА

4.03.1923.

Берлін — Катеринослав

«Українське Видавництво
в Катеринославі».

Адреса:

Eugen Wyrowuj
Berlin S. W. 47,
Yorkstrabe 84", bei Salomon.

4.1.1923.

До Краєвого музею
імені О. М. Поля в Катеринославі
на руки Вп. Директора
професора Д. І. Яворницького

Високоповажаний пане професоре!

Для наукових потреб Українського Вільного Університету в Празі¹ нам
конче потрібно мати:

1. Эварницкий Д.— Материалы по истории запорожских козаков. Т. I і II.
1903².
2. Его же.— История запорожских козаков. т. II і III³.
3. Беднов. Православная церковь в Польше и Литве. Екатеринослав, 1908⁴.
4. _____» Материалы по истории колонизации бывших запорожских вла-
дений⁵.
5. Летопись Екатеринославской архивной комиссии. тт. VI, VII—IX⁶.

Цим «Українське Видавництво в Катеринославі»⁷ звертається до Вас з
великим проханням не одмовити надіслати всі ці книжки, по зможі негайно,
почтою, а разом з тим повідомити, яким кращим для Вас способом могли б
ми оплатити рахунок: чи харчевою посилкою АРА, чи книжками, потрібними
музеєві з-за кордону, чи як інакше.

Прохаємо вибачити, що обтяжуємо Вас, звертаючись безпосередньо до
Музею: на жаль, не маємо ніяких відомостей, чи існує в Катеринославі яка
книгарня, що могла б виконати це замовлення.

З високою пошаною Євг. Вировий, Ів. Рудичів.

ДІМ, КП—84216/Арх—19785.

ТЕЛЕГРАМА ОСТАПА ВИШНІ

27.11.1925.

Харків — Катеринослав

27.XI.1925 р.

Низько Вам кланяюсь, високоповажний і дорогий батьку, Дмитре Івано-
вичу. Не мені цінувати сімдесят літ Вашого прекрасного життя й праці вели-
кої. Од усього серця вітаю Вас. Щоб жили Ви кріпко, щоб жили Ви довго,
щоб збагачували культуру рідну на радість, на втіху, на користь грядущих
поколінь.

Ширий і низький уклін од Вашого Остапа Вишні.

Арх—793/3, КП—38781.

ЛИСТ ОСТАПА ВИШНІ

4.11.1927.

Харків — Дніпропетровськ:

Дорогий Дмитре Івановичу!

Оце зібрались в будинкові літератури, згадали Вас добрим словом та й шлемо Вам [до] дня Ваших іменин найпалкіші побажання довгого віку та лебединого крику, щастя, здоров'я та повного поспіху в учених ділах Ваших!

Низький уклін. Остап Вишня.

Ваш душею Макс. Лебідь, Т. М. Лебідь.

Той, що Вас фотографував під час Вашого перебування в Харкові —
Мих. Биковець.

ДІМ, Арх—13525.

ЛИСТ М. К. ВОРОНОГО

24.01.1901.

Кишинів — Москва:

Батьку отамане кошовий!

Вибачайте, що незнайомий Вам, обертаюсь до Вас з сим листом. Торік, будучи постом в Москві, ходив до Вас на Зарад'є, але мені сказали, що Вас в Москві нема, що Ви десь помандрували, — так мені й не довелося познайомитись з Вами персонально. Відважуюсь тепер познайомитись з Вами листовно і навіть обернутись до Вас з проханням. Але насамперед, мушу сам себе Вам запроzentувати, чи як там кажуть москалі «отрекомендоваться».

Я — Микола Вороний, українець, колишній студент Львівського університету, співробітник галицьких видань (прожив в Галичині близько 3 роки) і сякий-такий, аби-який український віршомаз, може навіть трохи відомий Вам: по «Складкам» Білиловського¹, «Вікові», «Степовим квіткам», нарешті по «Євшан-зілля» (див. «Літер[атурно]-науков[ий] Вістник», р. 1900, січень, кн. 1), поезії, котру (чого на світі не буває!) навіть переклали на німецьку мову. Одним словом чоловік «свій», земляк, українець, — як хочете!

Покінчивши з церемонією репрезентування, переходжу до діла. Ви поет-художник (не віршомаз), хоч віршів либонь не пишете а пишете наукові розправи чи досліди, повні такої чарівливої поезії, що у мене від них голова макитриться, бо вони цілком переносять в часи козацтва...

Та річ не в тім. Знов кажу, Ви — поет і либонь швидче зрозумієте і відгукнетесь ніж другий поет Хв. Кримський², до которого я теж вдавався з своєю справою, але він, як личить мужу науки, красномовно мовчить.

Діло таке. Я покинув університет, поступив на українську сцену, але сцена ся падає і падає. Убогий наш репертуар опаскується рос[ійсько]-франц[узькими] оперетками і новітніми «потворами» хатнього виробу. Грати в них чоловіку інтелігентному, значить не поважати себе. Українські «артисти», що

вербуються з шевців, крамарів і архирейських півчих — се чудові екземпляри для повісток Максима Горького.

Тьма, неучтво і брудота! Українській сцені потрібні великі реформи, а для сього потрібні інтелігентні люде і гроші. Поки ні того, ні другого нема. Служити далі на українській сцені — не сила, — треба пождати поки вясниться на нашім небі і відпочити десь серед культурних людей в культурнім центрі, а там побачимо...

Я рішив перейти на російську сцену (я вже пробував се і служив з Петіпа³, з Петров. Краєвським, а тепер виступаю «на разовых» в трупі Форкатті в Кишиньові).

Коли можете допомогти мені — допоможіть. В Москві Ви певно стрічаєтесь з людьми з сфер артистичних, з впливовими і значними артистами і т. д. Чи не могли б Ви закинути словечко і пристроїти мене в «Художеств. театрі» або у Корша⁴, або ще де інде. З сього боку Вам можуть допомогти д[оброді] Веселовський⁵, Стороженко⁶ або й капосний Кримський, коли тільки схоче на хвилинку покинути свої арабські фоліанти.

Мені б страшенно хотілось жити в такім культурнім осередку життя як Москва, Петербург, Київ. Та може б і московським землякам-українцям було б зі мною веселійше, може б і їм я здався на що добре.

Знов кажу Вам, що з сими укр[аїнськими] «артистами» стратиш все, що мав доброго в собі і сам перевернешся на такого «артиста». Хочеться пожити розумним культурним життям з громадськими інтересами, літературою, наукою і иньш.

Так от, коли ласка Ваша, визволяйте, з неволі турецької, бусурманської. Моє амплуа простак (без співу) і ролі характерні, властиво «комік-простак». Найбільше мені удаються ролі характерні. На російській сцені получав 80—100, грав «второя роли». На такі або, що робити, й на трохи менші гроші поїхав би і в Москву.

Вибачайте ще раз, пане-отамане, що притьмом лізу до Вас з своїм проханням. Може Ви таки й допоможете, як ласка Ваша.

Ходіть здорові й людям милі.

Щиро прихильний до Вас Микола Вороний.

ДІМ, Арх—13530.

№ 139

ЛИСТ М. К. ВОРОНОГО

19.08.1901.

Катеринодар — Москва

Вибачайте, вельмишановний Дмитре Івановичу, що не відписав на Ваш ласкавий лист, адресований мені в Кишиньов. Обставини склались так, що мене вже тоді в Кишиньові не було і його переслали мені значно пізнійш до Катеринодаря, де я осівся, покинувши сцену і взявши посаду в банку. Всі ці зміни й перетурбації так заморочили мені голову, що я навіть не відповів і не подякував за Ваші клопоти і щирість, з якою віднесли Ви до мого прохання.

В усякім разі запевняю, що се сталося не з моєї невдячності, а, як бачите, з цілком інших причин.

Хапаюсь надолжити і хоч тепер з щирого серця подякувати за тепле й сердешне відношення до мене, особисто не знаного Вам чоловіка!

Не скоро ще мабуть настануть ті часи, коли український артист, український письменник не будуть залежати від побічних обставин настільки, щоб не кидати свого любимого діла! А поки... поки, як бачите, я з артиста зробився банковим урядником і мушу миритись з навісною долею! Банковий урядник! Дивна і нагла метаморфоза!!

Але годі про се... Маю до Вас велике прохання, але на сей раз вже в справі громадській чи літературній. Діло таке.

Ми тут, в Катеринодарі, задумали зложити та видати український альманах. Лишаючи на боці всякі тенденції і вимушені моралі, ми хотіли б звернути свою найбільшу увагу на естетичний бік нашого видання. Потреба сього відчувається дуже гостро. Наші дотеперішні видання зовсім мало дбали про се, а наші сучасні молоді поети обмежуються шаблончиками, переспівами старого і вже гарно переспіваного, не виявляючи й краплі оригінальності, іскри справжньої талановитости, дрібочки чистої запашної поезії (опріч хіба 2-х—3-х)...

Тому-то ми своєю девізою обрали: чиста штука, поезія в поезії! Ми хотіли б уникнути творів грубо реалістичних, а замість їх бажаємо хоч трошки філософії, оповитої в гарну ліричну форму. Світогляд пантеїстичний, метафізичний або хоч злегка й містичний — от та сфера, якої бажаємо ми для нашого збірника. Не небо прихилити до землі, а самим підвестись на якийсь час в небо хочемо ми. Спокоєм, любовию, тихою радістю хочемо надихнути наш альманах — а чей він хоч трохи тоді заспокоїть стражденну, озлоблену душу сучасного нашого інтелігента і допоможе, і дасть сили йому працювати на землі для рідної ж землі.

Завдання тяжке, але коли ми досягнемо його хоч на половину — і того буде з нас доволі.

От з проханням про поміч, про щирий відгук душею і пером я і обертаюсь до Вас, наш коханий професоре й поете!

З під Вашого артистичного пера виливались на папір такі щирі ніжні ноти, такі вставали пишні образи; такий бував широкий дужий запал, що читач (суджу по собі) мимоволі відчував, як якась могуча свіжа хвиля вливається йому в душу, змиває бруд життя, будить від сну і примушує її брентися тисячами нових тонів. Повірте, Дмитре Івановичу, що це не марні слова — такі місця у Вас там, де історик стає вже поетом і вливається бурхливим джерелом власних почувань.

І знаєте, чого б мені хотілось від Вас для нашого альманаха? Фантазії на історичнім тлі! (Який-небудь сон літньої ночі історичного героя). Гарний психологічний момент маси або поодиноких героїв (Богдана, Сірка, або такої наївної дитини-ватажка, як Семен Неживий). Се має бути момент безкорисного, благородного, високого захвата, на який була спосібна суцільна і дуже фігура давніх часів.

Або змалюйте яку-небудь ще не вияснену гаразд в історії фігуру (тут ширше поле для фантазії) але неодмінно з щасливими мріями про свою будуч-

чину (волошин Іван Підкова) або будуччину рідного края, рідного міста... Можна і трошки суму, але легенького прозорого, щоб не зневірював, а лише вкалюсував. Вибачте, що подаю Вам сі вказівки, але се робиться для того, щоб Ви не розминулися з напрямком і завданням альманаха. Може у Вас вже є пляни, а може щось і написано. Тільки Бога-ради не відмовляйте, а пришліть доконче що-небудь своє. Співробітництво своє обіцяють найкращі наші письменники,—то ж мені хочеться, щоб в ряді їх і Ви зайняли своє поважне місце. З рештою Ваше ім'я забезпечить і половину успіха нашого видання.

Будьте здорові і людям милі.

Широ зичливий до Вас Микола Вороний.

Р. С. Рукописи і листи, як заказні, так і прості адресуйте так: г. Екатеринодар Кубанской области, городской общественный банк, Николаю Кондратовичу Вороному.

Пишу здорову історичну поему віршами, з життя Польщі, але мало маю часу, написав вже інтродукцію і половину I глави.

ДІМ, Арх—13529.

№ 140

ЛИСТ В. П. ВРАДІЯ

7.05.1916.

Петроград — Катеринослав

Его Превосходительству г[осподи]ну Эварницкому

Милостивый государь!

Покойный мой дядя Евгений Федорович Радченко (с которым Вы встречались одновременно с г. Константиусом)¹ мне говорил, что дал Вам для репродукции портреты наших предков (Радченко), запорожцев, с которых Вы сняли фотографии. Прошу сообщить: были ли помещены эти фотографии, а если нет, то очень прошу прислать с них копии, ибо портреты эти сгорели.

В. П. Врадий. (Петроград)

Ординарная ул., д. 6, кв. 47.

ДІМ, Арх—13661.

На звороті паперова печатка В. П. Врадія.

№ 141

ЛИСТ Т. М. ГАВРИЛЕНКА

[1930].

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Президія II відділу ВУАН висунула мою кандидатуру на заміщення вільної штатної посади при Вашій катедрі Преісторії України, зважаючи на мої заняття з соціальної і культурної преісторії України.

Секретар Відділу О. М. Каманин сказав мені з І/ІІ приступати вже до роботи. Повідомляючи Вас про все це, ласкаво прошу не відмовити мені у Ваших наукових порадах і вказівках.

З пошаною до Вас Тодор Гавриленко.

Р. С. Моя стаття про запорізькі пісні вже видрукована, незабаром надіюся одержати відбитки і вислати Вам.

ДІМ, КП—70306/Арх—12891.

Поштова картка.

№ 142

ЛИСТ Т. М. ГАВРИЛЕНКА

29.03.1930.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

В Академії звичайно кожна установа робить прилюдні засідання, де читаються 2—3 доповіді з тої галузі наук, яку репрезентує дана установа. Було б добре, коли б наша катедра теж приступила до цієї роботи і змогла заманіфестувати свою діяльність в академії. Чи не можна було б на кінець квітня або на початок травня зробити таке засідання? Гадаю, що у Вас знайдеться якась доповідь — особливо з Ваших археологічних розшуків на Дніпрельстані. Приготував би і я одну доповідь. Коли Ви змогли приїхати, було б дуже добре — а ні, то можете прислати лише доповідь. Новин поки що нема ніяких, крім того, що у видавничий плян академії я поставив по нашій катедрі тему: «Скити».

З правдивим поважанням Т. Гавриленко.

ДІМ, КП—70307/Арх—12892.

Поштова картка.

№ 143

ЛИСТ Т. М. ГАВРИЛЕНКА

4.05.1931.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Чув, що поставлено Вас уже на платню — є така постанова в Академії, але чи затвердив Наркомос, ще невідомо. Тепер взагалі йде перетарифікація всіх, і це вирішується в загальному масштабі.

Пильне прохання до Вас прислати хоч коротенький звіт за 1930 р. — вимагають на 12.V.

Друге прохання — до Вас — подати план роботи нашої катедри на 1932 рік: Ви напишіть за себе, а я вставляю туди вже свій плян. Плян вимагають на 15.V.

Я прошу приміщення для нашої катедри, прошу також відрядження до

Дніпропетровського — намічаю вересень для цього відрядження. Чи Ви будете в Дніп[ропетровську] тоді? Прошу подати точну адресу Вашу.

Всього найкращого!

З пошаною Т. Гавриленко.

ДІМ, КП—70308/Арх—12893.

Поштова картка.

№ 144

ЛИСТ Т. М. ГАВРИЛЕНКА

[1932].

[Київ] — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Пишу Вам уже втретє (писав листа й листівку), бо від Вас не дістаю відповіді.

Перша справа така: катедра преісторії України проєкує на 1933 р. видати тематичну збірку під назвою «Невільництво на Україні». Проспект додаю при цьому. Від видавництва ВУАН маю вже згоду скласти угоду, щоб на вересень або жовтень здати до друку. Частина авторів уже працює. II Відділ теж дав уже згоду. Потрібно ще Вашої згоди, як керівника катедри, якщо випускати збірку під фірмою нашої катедри. Можна випустити під загальною академічною фірмою, але все таки хочеться, щоб і наша катедра виявила себе в науковій продукції. Отож прошу на доданому тут проспекті поставити свою резолюцію, що Ви не заперечуєте проти видання цього збірника в тому вигляді, як подано в проспекті, і зокрема не заперечуєте, щоб він вийшов під фірмою катедри преісторії України під редакцією наукового співробітника катедри Т. М. Гавриленка.

Копію з проспекту, як захочете, залишите в себе, а мені пришлете мій проспект з своєю резолюцією, або окрему заяву зробите в цьому ж дусі до президії II Відділу.

Посилаю Вам плян роботи катедри на 1933 р.— він уже ухвалений на всіх інстанціях. Якщо Ви додасте якусь тему свою в поміченому там аспекті, було б дуже бажано. А то мені самому працювати не зовсім зручно — у мене були вже навіть думки перейти на якусь іншу катедру або комісію.

Чи не могли б Ви, Дмитро Івановичу, приїхати коли прочитати яку доповідь? А як ні, то може прислали б сюди в писаній формі — я б сам прочитав на засіданні катедри.

Чи одержуєте Ви спеціальну академічну (список «400»)? Київські академіки всі одержують. З осени мені призначили вже платню старшого наукового співробітника. За цей рік я прочитав 16 невеличких доповідей — з преісторії частину, а більше з історії Запоріжжя. До своєї історії Запоріжжя я додаю понад 20 мал XVII—XVIII вв. Тут ніяк не міг найти мапи де-Боксета і так її й не друкую. Друкую [...] [...] і Іслентева, а решта плантипи з великих мал.

Дмитре Івановичу! Правда чи на Хортиці Січі не було? Я чув це від Вас під час того, як Ви щось пояснювали екскурсії одній. Чи ця Ваша гадка десь

опублікована, що на Хортиці не було Січі, а як що опублікована, то де? Чи швидко вийде Ваша збірка етнографічних матеріалів? Напишіть мені, будь ласка, про Хортицю в листі.

Привіт Вашій дружині!

Ми потроху хвораємо (жінка і особливо хлопчик, у нього апендицит і багато грошей іде на дієтне харчування). Всього кращого.

Ваш готовий до послуг Т. Гавриленко.

[Р. С.] Цього року теж думав приїхати до Вас, так ВУАН не дає грошей на відрядження, бо нема.

ДІМ, КП—70304/Арх—12889.

№ 145

ЛИСТ Т. М. ГАВРИЛЕНКА

1.04.1933.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

І мапу, і другу листівку від Вас одержав я вчасно, але що я спізнився з відповіддю, то це вже залежало від мене і не так від мене, як від мого скрутного становища фінансового. Бо у автора словника примірників уже не було, а купити — бракувало довго грошей. Хоч це і дрібничка, але ж мушу признатись, що це основна причина затримки.

За мапу дуже дякую Вам. Хоч надрукувати її через технічну недосконалість не можна, але в пригоді вона стане. В Києві я маю вже мапу [самого] Дебюкеста (оригінал 1749 р., присланий з Москви).

Сердечний привіт Серафимі Дмитровні. До Дмитра Івановича прохання — завітати колись до Києва, відбути засідання, втягнутися глибше в роботу катедри. Бо самому мені без керівника катедри весь час працювати незручно. Треба, щоб побував тут і голова.

З пошаною Гавриленко.

ДІМ, КП—70309/Арх—12894.

Поштова картка.

№ 146

ЛИСТ Т. М. ГАВРИЛЕНКА

15.09.193...

[Київ] — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Останню зустріч з Вами все одкладав до останнього дня — до 15/IX, сподіваючись разом з тим, що надійде «Первісне громадянство», яке я виписав з Києва для Вас. Але воно й досі не прийшло, а тим часом 15-го, як виявилось, музей зачинено. Отже те, що хотів сказати, викладу на письмі.

Мені було дуже приємно, що я зустрів з Вашого боку такий сердечний

і ширий прийом. Я хотів би закріпити це в інтересах дальшої допомоги мені в моїй праці над полуднево-українською етнографією. Справа в тім, що я на-мислив написати цілу низку нарисів з історії полуднево-укр[аїнської] етнографії, і надіюсь, що Ваші цінні поради і вказівки не в одному збагатять мої факти й допоможуть у роботі. В моєму пляні стоїть також характеристика і Вашої діяльності на цьому полі.

«Первісне громадянство» принесуть Вам у музей, як тільки прийде. А якщо його не вислали ще, то я негайно вишлю сам.

Надіюсь, що Ви не відмовите мені також скористатись у моїй статті Вашими рукописними матеріалами, що Ви ласкаво уділили їх мені. Для мене мають вагу дві-три історичні пісні, які варто було б увести в мою читану Вам працю, а також думка чаплинського походження.

Моя адреса: вул. Короленка, № 35 у Києві. За вказівки і допомогу, зроблені мені, дякую і з щирою пошаною до Вас пишуся

Т. Гавриленко.

Р. С. Чи Кринички¹ на лівому березі чи на правому?

ДИМ, КП—70305/Арх—12890.

№ 147

ЛИСТ М. П. ГАНЬКА

8.10.1896.

Полтава — Москва

Шановний і вельми поважаний добродію!

Прежже всього мусю Вам признатись, що переклад Вашої історії¹ йде у мене досить мляво, бо й досі я переклав тільки 3 глави, так що сам я не зможу швидко упоратись з ним. Але багато людей обіцяло допомогти у сім ділі; так, власне, добродію Комаров² обіщав знайти співробітників на сю справу, аби тільки, каже він, (так і другі), щоб можна було сподіватись побачити се в друку³. Через се я й мусю знов звернутись до Вас за запевненням, чи можна надіятись на се. Коли іє надія, то до Різдва переклад має бути покінчений. Ще, шановний добродію, знов звертаюсь до Вас з просьбою, допомогти мені у моїй справі і розвідати, чи іє у Азії козацькі українські колонії? Коли-б тільки Ви дізнались про се, то, певне, що я ще сії зімни, хіба жив не буду, дізнаюсь як вони живуть.

Вибачайте, добродію, що я полінувався переписати начисто свій переклад, а через те ще й не шлю його Вам, що-б побачили, чи дуже поганий. А на зразок, мовляв, моєї мови, я шлю Вам свою статю, що ще в лютому була надрукована у «Буковині»⁴. Може Ви дасте мені якусь певну гадку і вірний суд. Як що Вам не подобається, то вилаєте, хоча вже й запізно, бо се тепер вже давня річ, коли минуло півроку. Як що будете відписувати, то се число, спасибі Вам, зверніте, може воно мені, на віщо небудь здасця. Чи поліпшало Вам від Кисловодську? Я те-ж їздив лічитись у серпні і вересні (від 14-го знов до 14) у Одесу, у гідропатичне заведення Гибрштейна. Мені трохи полегшало, але сей

лікарь казав, що зовсім видужаю, коли лічитимусь у його ще місяць. Мабуть подамсь у листопаді знов до його, а тоді вже й до запорожців. Сподіваюсь, що Ви зовсім видужали і бажаючи Вам всього, як найліпше, щастя-долі, здоровія і ще чого Ви сами хочите, зістаюсь дуже поважаючий Вас

Михайло Ганько.

8 жовтня 1896 р. х. Вивіз.

Моя адреса: Полтава, Новокременч[укская] ул., собств. д., Михайлу Петровичу Ганьку.

ДІМ, КП—70336/Арх—12921.

Адреса: «г. Москва. Большая Пресня. Волков переул., дом Гавришук».

№ 148

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

1.08.1900.

Москва — Москва

Турецкий святой!

Калмыцкий идол!

В. А. Гиляровский.

1900.VIII.

В Гиляевке: где бы у дьявола достать денег?

ДІМ, КП—70946/Арх—13314.

Вищенаведений запис зроблено рукою Гіляровського на звороті фотографії, де він сидить у комічній позі.

№ 149

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

10.10.1901.

Миргород — Москва

Дорогой Дмитрий Иванович!

Твое письмо получил и сейчас еду в Сорочинцы, чтобы окончательно за protokolить место рождения Гоголя¹. Я все-таки меньше ошибаюсь, чем Горленко². Гоголь родился в доме Трохимовского³, доктора.

Будь здоров.

Твой Гиляй.

ДІМ, КП—70587/Арх—13032.

Адреса: «В Москву. М. И. Гиляровской, Столешников переулок, д. Титова, для Д. И. Эварницкого».

№ 150

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

10.10.1901.

Сорочинці — Москва

Да, Гоголь родился именно в этом самом уцелевшем доселе флигеле. Что бы ни говорили, это факт! Доказательства привезу и опубликую.

Твой Гиляй.

ДІМ, КП—70586/Арх—13031.

Адреса: «В Москву, М. И. Гиляровской. Столешников переулок, дом Титова. Для Д. И. Эварницкого».

№ 151

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

23.11.1901.

Полтава — Москва

Еду домой, дорогой Дмитрий Иванович! 26 ноября мне 46 лет. Приходи вечером на ковбаски и гоголевскую сливянку.

Твой Гиляй.

ДІМ, КП—70588/Арх—13033.

Адреса: «В Москву. Е[го] высокопревосходительству Д. И. Эварницкому. Зарядье, Кривой переулок, д. А. Бахрушина».

№ 152

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

2.01.1902.

Москва — Катеринослав

1902 г. 2 января. Москва. Утро, мороз 26° по Реомюру..

Тебе завидую, Митро! ¹
И дальше, взявшись за перо,
Пишу без зависти и злобы:
Ты поступил страстям в рабы,
Среди украинской худобы,
Лечиться стал от худобы,
Апатии и малокровья.
И набираешься здоровья
Среди казачек... Помолчи.
Сие профессору довлеет,
От худобы их сам лечи,
Ей капель дай — и потолстеет,
А девять месяцев пройдет
И снова в прежний вид придет.
Зато полезно для здоровья,

Зато не будет малокровья
Ни у тебя, ни у нее!
Да, там чудесное житье!...
Ты пишешь — пивни там запели,
Кругом давно зазеленели
Поля, и степи, и усадьбы.
Собаки заиграли свадьбы,
И пивни забрались на кур...
А я сижу как пленный бур,
Среди столичной пошлой
прозы...

Трещат крещенские морозы
Застыли в воздухе пары,
Весь день на улицах костры,
Друзья за праздники раскисли —
Ведь всюду пили:

в «Русской мысли»²,
И в «Детском чтении», и там,
Где ты бывать так любишь сам...
Шабаш! Кончаю я беседу,
На днях на Украину еду
Опять в Сорочинцах кутну,
А там и в Миргород махну
И отдохну десяток дней
В тиши украинских степей!
Довольно! Положу перо,
Скорее приезжай, Дмитро!

В. Гиляровский.

ДИМ, КП—70589/Арх—13034.

Адреса: «Екатеринослав, в д. Архангельское, Любин Кут».

№ 153

ЛИСТ В. О. ГИЛЯРОВСЬКОГО

19.01.1902.

Москва — Москва

19 янв[аря] 1902 г. Москва

ДРУГ МОЙ! ¹

Я здоров, собой доволен,
А вчера был страшно болен:
Голова, печенка, жар —
А в крови — совсем пожар!
Все печальны в доме стали
И за доктором послали!

Доктор! Экое добро!!
И удрал к тебе, Дмитро!
Ты терновки дал и сала,
На душе полегче стало,
Сало съел да выпил я
И прошла болезнь моя.
Салом внутренности вытер!
Пусть решит протопресвитер *
Кто помог мне — доктора,
Иль терняк из-за Днепра,
Или просто воля Божья
Или слово с Запорожья?!

Твой Гиляровский.

ДІМ, КП—70590/Арх—13035.

Адреса: «Здесь. Его п. Д. И. Эварниக்குму. Зарядье, Кривой пер., д. Бахрушина».

№ 154

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

14.11.1902.

Москва — Москва

Як ся маєте? Батько запорозький! Будь здоров.

ДІМ, КП—90215/Арх—23014.

Запис зроблено на поштової картці «Кобзарь в деревне. Привет из Полтавы»...

Адреса: «Москва, профессору Д. И. Эварниக்குму, Мясницкая, д. Сытова, м[еблированные] к[омнаты]».

№ 155

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

19.01.1903.

Москва — Москва

Дорогой Дмитрий Иванович!

Пиши. Дорошенка надо давно славать¹. Я свое уже сдал. Надо сегодня бы.
Твой Гиляй.

ДІМ, КП—70594/Арх—13039.

Адреса: «Здесь. Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварниக்குму. Мясницкая, д. Сытова, мебл. комнаты».

* Субботин (примітка В. О. Гіляровського).

№ 156

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

1903.

Москва — Москва

Милый Дмитрий Иванович!

Сегодня 27 окт[ября] в воскресенье Надюше 16 лет! Приходи обедать!
Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70591/Арх—13036.

Адреса: «Здесь. Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому.
[ул.] Мясницкая, д. Сытова».

№ 157

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

2.11.1903.

Москва — Камышна

2 ноября

Дорогой друг Дмитрий Иванович!

Бесконечно счастлив, что получил от тебя весточку и узнал, где ты есть. А я только что вернулся из шляний по России и получил твое письмецо. О твоих раскопках много читал, но я думаю, что все писанное в газетах, малая часть сделанного.

Ты один разрыл 45 курганов! 45 поколений создавали их! Жду — не дож- дусь — когда посмотрю твой Екатеринославский музей! А мы тебя, дорогой, часто вспоминаем; и теперь сидим за нашим большим столом — и твое место; где ты читал свои полные украинской поэзии творения — теперь пустует. И сей- час я, М. И.¹ и Надюша² сидим втроем и вспоминаем тебя.

Вот что ты хвораешь, это не ладно. Кажется мне придется явиться к тебе, чтобы ты посмотрел на меня — и сразу стал здоров. Помнишь, как говорил нам Л. Н. Толстой?³

Книги тебе посланы, но я сам заплатил за пересылку, это удобнее. Факту- ру посылаю. Вчера на Донском обеде, где я председательствовал, много вспо- минали тебя. Харламов⁴ много говорил о том, что ты сделал для Украины. Итак будь здоров, совершенно здоров и весел. Жена и дочь тебе кланяются.

Вот и все.

Твой Гиляй.

Мой сердечный поклон Петру Алексеевичу⁵, которому кланяется также и жена. Писанка его цела!

ДИМ, КП—70697/Арх—13042.

Адреса: «Стан. Камышна, Миргород. у[езд], Пол[авской] губ. Его превос- ходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 158

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

26.11.1903.

Москва — Москва

Милый Дмитрий Иванович!

От всех нас поклон тебе! Забыл ты нас! Получил ли моего запорожца от Гюрбаева? ¹ Ещё просьба: напиши документально, кто первый начал носить чуб, славяне ли? И все-ли славяне носили чуб, как восточные, так и западные? И есть ли доказательные рисунки.

По получении твоего письма, отведу для чего мне надо.

Твой Гиляй.

Будь здоров, жду весточку.

ДИМ, КП—70595/Арх—13040.

Адреса: «Его превосходительству Д. И. Эварницкому».

№ 159

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

1903.

Москва — Москва

26 ноября.

Дорогой Д. И.!

Сегодня в 4 ч. 30 м. у меня обедают все Быковы ¹ и Головни.
Ждем тебя.

Гиляй.

ДИМ, КП—70596/Арх—13041.

Адреса: «Д. И. Эварницкому. Кривой переулок, д. Бахрушина».

№ 160

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

1903.

Москва — Москва

Милый Дмитрий Иванович!

Несколько раз заходил к тебе — и дома нет! Заходил извиниться за то, что был пьян и наговорил тебе, чего и сам не помню. Заходил отдать тебе долг. И вот пишу — думая, что тебя не застану.

Твой Гиляй.

Р. С. Посылаю тебе это письмо на счастье от Ив[ана] Белоусова ¹, где и сижу. У меня для тебя готовы наши фотографии. Еще раз извиняюсь, если что наговорил тебе неприятное (спьяна, ничего не помню!).

Боюсь посылать 25 р. с мальчиком. Они в конверте лежат у Белоусова.

Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70592/Арх—13037.

Адреса: «Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 161

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

26.11.1904.

Москва — Москва

Милый дядя!

Сегодня мне 49 лет! Приходи посидеть! Я у тебя был 3 раза и не заставал.
Твой Гиляй.

ДІМ, КП—70585/Арх—13030.

№ 162

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

12.01.1905.

Москва — Катеринослав

12 янв[аря] 11 ч[асов] д[ня]..

Милый Дмитрий Иванович!

А в Москве загудело. Гомонять! Сейчас еду в университет на заседание, если состоится.

Все мои тебе кланяются. С Новым годом! И свиные Строменке¹ поклон: приезжает в Москву и хату нашу минает! Просьба: что такое по-украински «Гапон»²? Кажется, это вроде гирлыги, только не с крючком, а с шишкой.. волков отбивать.

Черкни мне, если знаешь!

Будь здоров, от всех поклон.

Т[вой] Гиляй.

ДІМ, КП—70603/Арх—13048.

Адреса: «В Екатеринослав. Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому. В музей Поля».

№ 163

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

20.03.1905.

Москва — Катеринослав

Дорогой друг Дмитрий Иванович!

Я, жена и дочка сидим у Мих[аила]. Ник[олаевича] Новикова, приятеля Луки Карповича Попова¹ и пьем за твое здоровье.

Будь здоров!

Твой Гиляй.

Інститут літератури НАН України. ВР.— Ф. № 119.— № 309.

Поштова картка з зображенням Гіляровського.

Адреса: «Екатеринослав, профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Музей имени Поля».

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

5.04. [1905].

Петербург — Катеринослав

Музей — Украйне всей краса,
 Живьем в нем запорожцы встали
 И даже сами небеса
 Ему пожертвованье дали...
 Должно быть сверху им видней,
 Что жертвуют довольно мало...
 Украйна! Все неси в музей,
 Чтоб снова Запорожье встало
 В могучей прелести своей!

В. Гиляровский.

СПб., 5 апр[еля].

ДИМ, КП—70598/Арх—13043.

Тиражована фотографія В. О. Гіляровського. Адреса: «Екатеринослав [...]».

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

10.05.1907.

Москва — Катеринослав

Милый Дмитрий Иванович!

Сидим у меня в столовой: я, Надюша и скульптор Николай Андреевич Андреев¹. Конечно, вспоминаем тебя, дорогой друг, и к тебе с просьбами обращаемся.

Ответь нам на следующие вопросы²:

- 1). Что на поясе носили запорожцы: с какой стороны и что? Это нужно Н[иколаю] А[ндреевичу] для барельефа Тараса с сыновьями.
- 2). Какие возможны головные уборы для Ив[ана] Ив[ановича] и Ив[ана] Никифоровича, а также Афанасия Ивановича и Пульхерии Ивановны.
- 3). Носили ли усы Ив[ан] Ив[анович] и Ив[ан] Никифор[ович]? .
- 4). Какой формы у них была бекеша, и как они носили брюки — навывпуск или в сапоги?
- 5). Носил ли их костюм национал[ьный] характер или нет? Вообще, скажи чем и как из этих типов подчеркнуть в костюме.
- 6). Какие именно сапоги Тарасу и сынам: грубые чоботы или мягкие, татарского типа?

Во всем этом только форма, цвет не надо, ибо для барельефа. Вот ты и ответь нам на это, батяко запорожский!

Марья Ивановна у себя в Гиляевке сады разводит.
Будь здоров и не забывай друзей.

Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70599/Арх—13044.

Адреса: «Екатеринослав. Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому. В музей имени Поля».

№ 166

ЛИСТ В. О. ГИЛЯРОВСЬКОГО

9.10.1907.

Москва — Москва

Дорогой Дмитрий Иванович!

Праотцев с восторгом соглашается на предложение. Не откажите написать ему письмо, к кому обратиться в Чернигов. Напишите и тому, кто в Чернигове, пусть и он напишет Праотцеву по адресу: Посад Клинцы, Чернигов[ской] губ[ернии], учителю рисования Сергею Васильевичу Праотцеву.

Ваш В. Гиляровский.

ДИМ, КП—70584/Арх—13029.

Адреса: «Здесь. Е[го] пр-ву Дмитрию Ивановичу Эварницкому. У Малого Каменного моста, д. Розенберга».

№ 167

ЛИСТ В. О. ГИЛЯРОВСЬКОГО

30.12.1907.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Я и мои поздравляем тебя с праздниками. Живем по-старому. Надюша много печатается. Хочу тебя спросить слово запорожское: здесь масса толков о наследстве 800 миллионов гетмана Полуботка¹. Возможно ли, что Полуботок имел такие деньги в Английском банке, и как они могли туда попасть? Если знаешь что по этому — черкни мне. Еще раз наш привет.

Будь здоров.

Твой Гиляй.

Р. С. Струнников² где-то работает в монастыре близ Херсона.

Р. С. Да, что такое пишется здесь о каком-то обществе разврата молодежи у Вас?

ДИМ, КП—70600/Арх—13045.

Адреса: «В г. Екатеринослав, его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому. В музей имени Поля».

№ 168

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

6.01.1908.

Москва — Катеринослав

Спасибо, разреши напечатать письмо.

Гиляровский.

ДИМ, КП—70601/Арх—13046.

Телеграма. Адреса: «Екатеринослав. Директору музея Эварницкому».

№ 169

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

17.11.1908.

Москва — Катеринослав

Милый Дмитрий Иванович!

Певца устроить некуда — с Шаляпиным¹ я не вожусь, да и на него надежда плоха: важен стал. Говорил кой-кому из театральных — сулят да не выпинают! А так приехать «наобум святых» — рисковать! Попадет в Москву, избалуетсЯ и будет ни столяр, ни швец! Говорил с Додоновым² — он ответил, что готов его попробовать и помочь ему, но на бритье надо средства! Да и притом бываЮт и роскошные голоса — да обработке не поддаются. По-моему пусть он будет лучше хороший столяр, чем плохой певец. Впрочем, тебе виднее. А я делал все — да не вышло.

Будь здоров, мои тебе кланяются и часто вспоминают!

Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70602/Арх—13047.

Адреса: «В Екатеринослав, его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому, музей имени Поля».

№ 170

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

18.05.1910.

Катеринослав — с. Котівка

Новомосковского пов.

Катеринославської губ.

Милый Дмитрий Иванович!

Еще раз извиняюсь — еще раз не помню ничего! Оставляю тебе мой долг — лично все время не могу тебя застать. Увидимся — лично извинюсь.

Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70593/Арх—13038.

Адреса: «Екатеринославская губер. Котовка, Новомосковского уезда. Его высокородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 171

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

18.04.1911.

Москва — Катеринослав

Спасибо, милый Дмитрий Иванович, за память.

Твою украинку я уговорил пока ехать додому, а остальное будет видно, она расскажет. До серьёзного дебюта в нашей Москве делать нечего и жить не стоит, когда можно жить на Днестре.

Будь здоров, весел, вся моя семья тебе шлет привет. Пиши.

Твой Гиляй.

18 апр[еля] 1911 г.

ДИМ, КП—70604/Арх—13049.

Адреса: «Д. И. Эварницкому».

№ 172

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

28.04.1911.

Москва — Катеринослав

Дорогому Дмитрию Ивановичу привет и поклон.

В. Гиляровский, И. Белоусов.

ДИМ, КП—70605/Арх—13050.

Адреса: «В Екатеринослав, профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Музей имени Поля».

№ 173

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

30.08.1911.

Сорочинці — Катеринослав

Шлем тебе, друже, поклон из Сорочинцев.

Открыли памятник Гоголя, пьем горилку. Здесь Як[ов] Вас[ильевич] Козиненко¹, Кацапан Михаил Иванович и Надюша.

За всех расписываюсь.

Гиляй.

Будь здоров и не забывай.

ДИМ, КП—90214/Арх—23013.

Адреса: «Дмитрию Ивановичу Эварницкому в Екатеринослав». Фотография памятника М. В. Гоголю. Підпис: «Илья Гинзбург, 1909».

№ 174

ЛИСТ В. О. ГИЛЯРОВСЬКОГО

10.03.1913.

Москва — Катеринослав

10 марта.

Милый друг Дмитрий Иванович!

У Суворина¹ я все тебе сделал и завтра обещали прислать полный отчет и расчет. Пишу тебе нарочно крупно, чтобы не уставали глаза. У тебя глаза болят, а я весь раскленлся, а главное сердце испортил. В прошлом году на автомобильной гонке (шел 115 вер[ст] в час!), простудился, схватил воспаление легких и плеврит — и это бросилось на сердце. Теперь, слава Богу, получше, но старой силищи еще нема.

Надюша кончила университет, оставлена при курсах и служит в историческом музее, много печатается. Мария Ивановна все также. Живем по-старому, по-хорошему, слава Богу, все ладно! Тебя часто вспоминают и сейчас тебе мои шлют привет. Будь здоров!

Твой Вл. Гиляровский.

ДІМ, КП—70606/Арх—13051.

Адреса: «В Екатеринослав. Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому, музей Поля».

№ 175

ЛИСТ В. О. ГИЛЯРОВСЬКОГО

20.11.1913.

Москва — Катеринослав

Милый Друг Дмитрий Иванович!

Я, жена, дочь и все твои друзья шлют тебе привет, поздравления и от всей души пожелания много лет здравствовать.

Твой В. Гиляровский.

20 [ноября] 1913 г. Москва.

Арх—32847.

№ 176

ТЕЛЕГРАМА

23.11.1913.

Москва — Катеринослав

Архивная комиссия Эварницкому

Москва. 23.XI.1913.

Да здравствует славный юбилар, воскресивший доблестное вольное Запорожье.

Владимир Гиляровский.

Малеевка и Гиляевка
1 октября

Милый друг, Дмитрий Иванович!

Сегодня на свадьбе Михаила Вукаловича Лаврова пьем твоё здоровья и вспоминаем Батюка Запорожского!

Вл. Гиляровский

А. Лаврова

А. Тихомиров

Н. Струнников

Горячий сердечный привет дорогому другу, талантливому работнику от всей души

Д. И. Тихомиров

Дорогому Дмитрию Ивановичу низкий поклон и приветствия от

(подпись)

Бач, напились!

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

11.08.1914.

Москва — Катеринослав

Привет из Москвы. Я и семья шлем тебе поклон.

Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70607/Арх—13052.

Поштова картка з друкованим віршем В. Гіляровського «Война за мир».

Адреса: «Екатеринослав, е. п. профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

25.10.1914.

Москва — Катеринослав

Милый Дмитрий Иванович!

Посылаю тебе первую карточку «Казачьего дня», который мы затеяли в Москве во славу казачества. Семья тебе шлет поклон.

Твой Гиляй.

ДИМ, КП—70608/Арх—13053.

Поштова картка з репродукцією картини «Казачий день». Друкований підпис: «Автор этого рисунка французский художник Дик де Лонлей сделал весь балканский поход 77—78 гг. с казачьим полком». Тут також вміщено друкований текст вірша В. Гіляровського «Казачи»¹. Адреса: «Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Музей Поля. В Екатеринослав».

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО *

9.11.1914.

Москва — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Т. С. Котенко¹ прик[...] маски, что могу [...]. Прилагаю тебе ма[териал] о Хортице и с та[...] сегодняшнего о Ли[...]. Надо воевать с немцами внутри России. И [...] знать колонки [...] написал бы не [...] [На]таше [...] ку, а не было напечатано, если самому некогда [...] терьянцу насчет когда [...] сегодня колонок. В Москве Суворин только по[...] лучил ответ. Наши и Ка[...] хорошо. Для музея [...] если надо. Мои тебе к[ланяются], живем по-старому. Только слава Богу [...] заработался.

Твой Гиляй.

9 ноябр[я].

Напиши [...] батько запорожский!
[...] немцы слопали! Жду!
Сірка² [...].

ДІМ, КП—70609/Арх—13054.

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

22.04.1915.

Москва — Катеринослав

22 апр[еля].

Дорогой Дмитрий Иванович!

В Москву приехал из Киева коллекционер Иван Андреевич Богданов¹, говорит, что с тобой хорошо знаком. У него много интересных вещей, между прочим множество китайских идолов и пр. Он говорит, что почти 50 лет занимается коллекционированием. Мне бы очень хотелось знать, что он из себя представляет, действительно ли знаком с тобой, коллекционер или просто крупный торговец-антиквар. На днях в Москве он устраивает аукцион древностей. Будь добр, черкни мне ответ. Мы, слава Богу, живем по-старому, по-доброму, все тебе семьей нашей шлем привет.

Любящий тебя твой Гиляй.

ДІМ, КП—70610/Арх—13055.

Адреса: «Его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Музей имени Поля. В г. Катеринослав».

* Лист дефектний, відсутні цілі фрагменти тексту. До листа додано вирізку з якоїсь газети від 8(21).11.1914 р., де міститься сатирична стаття В. Гіляровського «Остров Хортица. Прежде и теперь». На вирізці напис, зроблений рукою В. Гіляровського: «Милый Д[митрий] Ива[нович]! Посылаю тебе эту штуку. Твой Гиляй».

№ 182

ПІДПИС В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО НА ФОТОГРАФІЇ

1 | 08.1917.

Москва — Катеринослав

Д. И. Эварницкому от В. Гиляровского. 1917, 2 апреля, Москва.

ДІМ, КП—70945/Арх—13313.

На фотографії В. Гіляровський зображений вдягненим у військовий мундир з погонами.

№ 183

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

9.04.1917.

Москва — Катеринослав

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Дорогой старый друг Дмитрий Иванович!

Долго-долго от тебя весточки нет! Посылаю тебе это с учеником уч[илища] живописи Ворожбитом, которого я сделал своим стипендиатом. Талантливый малый и хороший. Он делал нам казачий плакат. Я опять в военном мундире и опять на днях еду на фронт. Напиши словечко любящему тебя Гиляю! Жена и Надюша кланяются.

В. Гиляровский.

ДІМ, КП—70611/Арх—13056.

До цього листа додано машинопис вірша «Гимн свободного Дона», заголовок якого зроблено рукою В. О. Гіляровського. Він же підписався наприкінці машинопису: «9 апреля 1917 г. В. И. Гиляровский. Москва».

№ 184

ЛИСТ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

26.09.—22.11.1922.

Москва — Катеринослав

Спасибо, дорогой старый друг Дмитро!

Порадовал ты меня весточкой своей, спасибі! Привет тебе от жены и дочки. Живем, слава Богу, по-старому, т. е. работаем: дочь служит и пишет, я пишу, жена кормит нас, хозяйствуя у печурки. Живу в той же квартире, я, М[арья И[вановна], Надюша и зять — славный молодой ученый и литератор. Ник[олая] Ив[ановича] Стр[уникова] я кое-как устроил, работает по живописи — ведь талант огромный! Его ценят. Я работаю над большим трудом «От нигилизма до коммуны», этюды к истории революции. Как всегда, пользуясь общей любовью, потому что сам всех люблю, ну и меня любят. На днях чествовал Южина¹, будучи избран делегатом от трех учреждений.

Москва ожила и оживает с каждым днем, строится, чинится, приводится

в порядок. Я по-старому, не признаю старости и работаю как молодой. Уж очень интересное время переживаем! Я забыл, что мне на восьмой десяток! Рад, что и ты работаешь в своем музее на созидание народного богатства. Пусть у нас стариков учится молодежь.

Всегда твой В. Гиляй.

26.IX.1922 г.

Р. С. Никол[ай] Ив[анович] Струнников шлет тебе сердечный поклон. Он тебя очень любит и всегда благодарит. Пишет портреты с большим успехом. Это лучший русский портретист! Только не умеет дорого брать — уж очень скромн! Ну да ничего, живет, зарабатывает на хлеб. Живет в доме Английского клуба — квартирка тесна, но тепло.

Твой посланный за письмом не зашел и письмо это лежало у меня до сих пор.

Твой Гиляй.

1922, 22 ноября.

ДИМ, КП—70612/Арх—13057.

Приписка на листі: «Вл. Алексеевич Гиляровский. Николай Ив. Струнников. Адрес старый».

Адреса: «Екатеринослав. Екатеринославский областной музей Поля. Е. В. П. Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 185

ЛИСТ П. М. ГОЛУБОВСЬКОГО

20.11.1896.

Київ — Москва

Нижне-Владимирская, 7

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Позвольте поблагодарить Вас за присылку Вашего труда¹, который я читаю в настоящее время с большим интересом. Хотя я не кончил ещё чтение Вашей книги, так как страшно завален работой, я тем не менее спешу ответить Вам по интересующему Вас вопросу. Отвечает ли Ваша работа требованиям, предъявляемым к магистерской диссертации, в данный момент сказать ничего не могу, так как я не успел ещё достаточно ознакомиться с Вашим трудом. При этом надо сказать, что мое личное мнение ещё недостаточно для решения этого вопроса, а требуется ещё оценка его и другим специалистом. Но Вы уже получили, вероятно, письмо Владимира Бонифатьевича Антоновича². Он положительно считает для себя невозможным заняться Вашим трудом, чувствуя себя больным, вследствие чего на днях уезжает в Италию на неопределённое время. Владимир Степанович Иконников³ никоим образом не может взять на себя рецензировать Вашей работы, так как по поручению факультета он выполнил за короткое время три громоздких работы, отнявших у него массу времени: в короткое время он рецензировал труд Лилеева «Раскол на Вятке» и провел его диспут, написал работу о Николае I к открытию памятника и только что закончил труд о значении царствования Екатерины II. При этом не надо забы-

мать, что на нем лежат многосложные обязанности редактора наших «Университетских известий», и в настоящее время сверх всего он печатает II часть своего капитального труда «Опыт русской историографии»¹. Таким образом, он имеет полное право на то, чтобы факультет не поручал ему в настоящее время рецензии и диспута. Из всего этого, как мне кажется, следует, что в данный момент представление Вами труда к нам поставило бы наш факультет в довольно затруднительное положение, что, конечно, Вы не пожелали бы ему причинить. Зная вместе с тем, как неприятно для автора всякое откладывание подобного дела, я думал бы, что Вам для ускорения дела можно воспользоваться тем обстоятельством, что магистерский экзамен свой Вы держали при Варшавском университете. С представлением Вашего труда к нам, дело может затянуться на долгий, неопределённый срок.

Уважающий Вас П. Голубовский.

ДИМ, КП—70877/Арх—13245.

Адреса: «В г. Москву. Поварская улица, дом Нефедьевой. Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 186

ЛИСТ П. М. ГОЛУБОВСЬКОГО

[не пізн. 1907].

Київ — Катеринослав

Покорнейше прошу глубокоуважаемого Дмитрия Ивановича допустить подателя сего, [...] *, для зарисования деталей со всевозможных фотографий церквей в украинском стиле.

С глубочайшим уважением П. Голубовский.

ДИМ, КП—70876/Арх—13244.

Візитка.

№ 187

ЛИСТ В. І. ГОЛЬЦЕВА

1.11.1896.

Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Статью Вашу напечатаю. Крепко жму Вашу руку, преданный Вам
В. Гольцев.

ДИМ, КП—70873/Арх—13241.

На листі — штамп журналу «Русская мысль».

Адреса: «Здесь. Угол Поварской и Скатертного, дом Нефедьевой. Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

* Не розбірливо.

ЛИСТ I. Е. ГРАБАРЯ

12.02.1934.

Москва — Дніпропетровськ

12/II 34. Москва 69 Кудринский пер. 5 кв. 2

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович,

Благодарю Вас за Ваше любезное письмо. Вышедшая недавно моя книжка о Репине — только третья часть всего мною написанного и в конце 1934 или в начале 1935 года я надеюсь выпустить большое издание [...] с 300 репродукций, из них 50 в четырех [уветках]. Туда войдут материалы, не нашедшие себе место в этой дешевой популярной книжке. Главным образом я имею ввиду письма Репина к разным лицам, собранные мною в оригиналах и частью в копиях.

Что именно с Вас он писал «писаря», это я знал, но конечно я много не знаю из того, что знаете Вы как из истории написания картины «Запорожцы», так и вообще из жизни и творчества Репина.

Так как я сейчас усиленно работаю над этим вторым, расширенным изданием, которое мною задумано уже не как биография, а как монография, то для меня было бы чрезвычайно ценно иметь копии с писем Репина к Вам и сведения о последних днях жизни его (в письмах Веры Ильиничны).

В издательстве серии «Замечательные люди» отдельно письма не печатаются, как не печатаются они и в других издательствах, с которыми я сейчас веду переговоры о моей новой книге, но я конечно охотно поделюсь приходящимся на мою долю гонораром с Вами, если бы Вы такие материалы нашли возможность мне предоставить.

Книга о Репине, конечно, только выиграет в своей полноте. Может быть, Вы могли бы поделиться и своими воспоминаниями о той или другой эпохе Репина, запечатлевшейся в Вашей памяти или о той или другой картине.

С глубоким уважением готовый к услугам Игорь Грабарь.

Арх—11742.

ЛИСТ I. Е. ГРАБАРЯ

22.02.1934.

Москва — Дніпропетровськ

22/II.34. Москва. Кудринский пер., 5. кв. 2.

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вполне понимая Ваше состояние душевное после устранения Вас от Вами созданного любимого Вашего детища, я охотно буду ждать несколько месяцев в надежде все же получить от Вас кое-какие материалы, касающиеся Ильи Ефимовича¹, очень для меня интересные при дальнейшей работе над задуман-

ной мною обширной книгой. Мне нужны главным образом выдержки писем², рисующих разнообразные стороны его жизненного и творческого пути.

Душевно преданный Игорь Грабарь.

ДИМ, КП—68195/Арх—11739.

№ 190

ЛИСТ И. Е. ГРАБАРЯ

24.04.1934.

Москва — Днепропетровськ:

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

За всякие фотоснимки, касающиеся произведений Ильи Ефимовича (последних 20 лет особенно) и его самого буду премного благодарен. По [мере] надобности, после клиширования вышлю Вам тотчас же обратно.

С глубоким уважением, готовый к услугам Игорь Грабарь.

ДИМ, КП—68197/Арх—11741.

№ 191

ЛИСТ И. Е. ГРАБАРЯ

24.04.1934.

Москва — Днепропетровськ:

Москва, 69:

Кудринский пер. 5, кв. 2.

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Пакет с Вашей рукописью и письмом, а также фотографиями получил вчера и уже прочел рукопись¹ с величайшим вниманием и наслаждением.

Вот мысли, подсказанные мне чтением:

1. Рукопись имеет вполне самостоятельное значение и я считаю, что лучше всего было бы отпечатать её отдельной статьёй в каком-нибудь художественном журнале, или даже отдельной книжкой, что было бы ещё желательнее. Но следовало бы дать не только фотографии Репина последних лет, но и портреты более раннего времени, даже более или менее полную иконографию. Кроме того, хорошо было бы дать снимки с тех произведений, о которых в Ваших записках идёт речь.

2. Я сделаю попытку сблизиться с различными издательскими организациями, чтобы выяснить шансы и перспективы в направлении выпуска в свет рукописи. Это однако займёт немало времени — не меньше месяца, а то и двух. Дела эти очень нескоро делаются.

3. Предвижу цензурные затруднения в части, касающейся всего эпизода с обедом, Вашей речью и особенно предложенным Вами Репину сюжетом.

4. Моя вторая, большая книга выйдет не ранее чем через год-полтора, почему я сейчас ничем не пользуюсь из Вашей рукописи: успею процитировать по выходе её в свет, ибо она конечно выйдет раньше моей.

5. Я очень огорчен, но и очень обрадован, что не нашел у Вас ни одного факта, либо опровергающего мои положения, данные и предположения, либо существенно по иному их освещающего. Это огорчительно потому, что мы, историки, ничего так не жаждем, как Вам лучше моего известно, как новых фактов, и особенно фактов ниспровергающего порядка. Это радостно потому, что значит не даром трудился я, ибо работа моя начата 20 лет тому назад и все время непрерывно насыщалась документальным материалом.

Принося Вам глубокую признательность за присылку этих материалов и за выраженное этим самым мне доверие, прошу верить, что я приму все меры к продвижению дела с опубликованием в достойной форме Вашей рукописи, о чем буду Вас держать в курсе.

С искренним уважением и преданностью, всегда готовый к услугам
Игорь Грабарь.

Вл. Ал. Гиляровский² жив и здоров, много работает, недавно выпустил отличную книжку в издательстве федерации писателей «Друзья и встречи» и сейчас работает над другой. Н. И. Струнников³ тоже здравствует и пишет картины и портреты на сюжеты из жизни красных партизан.

Адрес Влад[имира] Алексеевича: Москва, Столешников пер., 9, кв. 10.

ДИМ, КП—68196/Арх—11740.

№ 192

ЛИСТ I. Е. ГРАБАРЯ

10.10.1934.

Москва — Днепропетровськ

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только вчера вернулся в Москву из Кисловодска, где провёл два месяца, почему Вы и не [могли] получить ответа на своё [письмо].

Что касается Вашей [рукописи], то выпустить её отдель[ной] книжкой конечно нельзя, [...] если она пройдёт благополучно через все пороги. Но [...] её можно будет [пристроить] в какой-нибудь соответствующий журнал, например «Литературное наследство», В. Д. Бонч-Бруевича¹. Адрес его Большой Тиховский пер. 5, кв. 2. Влад. Дм. Бонч-Бруевич.

Без Вашего согласия я не считал себя в праве распорядиться рукописью. Лучшее всего было бы, если бы Вы лично обратились к нему с письмом, сославшись на меня, как человека ознакомившегося с рукописью. Если он попросит рукопись, напишите мне, я тотчас перешлю её ему.

[Что ка]сается книги «Друзья и встречи», то она разделила судьбу [совре]менных советских книг: [...] вся распродана и [стала] библиографической редкостью. [Только] случайность может помочь [её найти].

Жму Вашу руку.

С сердечным приветом Игорь Грабарь.

ДИМ, КП—68199/Арх—11743.

№ 193

ЛИСТ О. М. ГРЕНА

9.06.1897.

*Київ — с. Передеріївка Харківсько-
Миколаївська залізниця, ст. Сенча*

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Очень Вам благодарен за обещанную Вами статью. О высылке Вам «Киев-ского слова»¹ по новому адресу уже сделано мною распоряжение.

Несказанно рад, что Вы являетесь моим сотрудником.

Готовый к услугам Вашим А. Грен.

ДИМ, КП—71331/Арх—13439.

Адреса: «Ст. Сенча Харьковско-Николаевской жел. дороги, в дер. Передериевку, его превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 194

ЛИСТ О. М. ГРЕНА

31.07.1897.

Київ — Москва — Кривий Ріг

Профессор!

Не сойдясь с направлением издателя, требовавшего образовать из «Киевского слова» орган клерикально-ретроградного направления, я оставил редакцию. Ваша статья находится у меня. Имею честь предложить Вам на выбор два исхода для неё, т. е. или поместить её сейчас же в газете «Жизнь и искусство» или оставить её на время у меня, так как в конце этого года я и издатель «Выставочного листка» г. Быков¹ откроем первый иллюстрированный журнал Юго-Западного края под названием «Днепр». В обоих случаях Вам заплатят по 7 коп. за строчку. Мой же журнал «Россия и Азия»⁵ выйдет 1 ноября. Не откажите быть и там моим сотрудником.

Преданный Вам Алексей Грен.

Адрес мой: в г. Киев, в редакцию «Выставочного листка», редактору Алексею Николаевичу Грену».

ДИМ, КП—71332/Арх—13440.

Адреса: «В г. Москву. Его превосходительству г. профессору Эварницкому, в императорский университет».

№ 195

ЛИСТ Ю. С. ГРИБИНЮКА

20.02.1898.

Петербург — Москва

Добрый, ласкавий наш Дмитрий Иванович!

Сьогодні бачився з Кесарем¹. каже, що Ви все такі не здужаєте. Я маю право більш ніж хто в світі шанувати Вас й разважати через те, що сам сла-

бий якурат такою самою слабостию, як Ви. Часто мучаїця, що піду куди не-далеко в город, тай не можу вернутись: крутиця голова, тай годі. Ні, чортова мамо, костлява вишкєрозубо, оглядаюсь до своєї смерти, не дамся я тобі, тай такі йду нішки аж до дому, бо на звощика нема дудзників.

Як розтирати живіт (массаж) особно під грудьми, то зараз робиця під гру-дями лекше. Я думаю по собі, що при слабості кишок робиця обратна пере-сталтика, [...] находятъ в кендьох, підперають під серце, воно слабо бьєця, робиця млість; чоловік ніби такий слабий, що от-от ёму канець, а тим часом в нёго нічого нема дуже збавляного, він ніби здоров. Бо воно так такі справді.

Я тепер думським врачом; як відпустє часами, то за 2—3 години обійду весь свій участок, побуваю на кількох горіщах (чердаках 4—5 эт.) и не дуже втомлюсь. Найлучє помагає мені чистий (для внутр. употреб.) нафталин з ре-циною (два грана на чайну ложечку), або порошок з хини з салициловим нат-ром по трошки теж з рециною, або Боткинський порошок, котрий беру сухим в рот і запиваю водою, щоб доз не пропадав, або хлор. Хлор сам роблю так: Бертолетової солі і соляної крепкої кислоти по 2 драхми на 4 ложки води, в заткані плящі над водою буде доз. Винявши корки, набираю піпеткою (ка-пельниця, або маненька спринцовка) дозу й напускаю ёго в *caprula gelatino-са* № 4 перекиняну вверх дном і скоро накриваю ковпачком. Таких капсуль ковтаю зараз по 2—3, а на день 6—8. Индуктивний ток дуже добре помагає. Як би сюди приїхали, то б разом лічились. В мене дві квартири, то я б з охо-тою привітав би Вас у себе. Теж [...], кехвір дуже добре. Активна гімнастика особно в корпусі, щоб переминати живіт, дуже помагає.

Бувайте здорові, та не думайте, що Ви слабі. Я страх як хотів би, щоб Ви були здорові.

Ваш приятель Грибінюк.

Новоисакиевская, 4.

ДІМ, КП—71334/Арх—13442.

Адреса: «В г. Москву. М. Каменный мост. Профессору Московского уни-верситета Дмитрию Ивановичу господину Эварннцкому от д-ра Грибинюка: СПб. Новоисакиевская, 4».

№ 196

ЛИСТ Ю. С. ГРИБІНЮКА

1.09.1899.

Петербург — Москва

Вибачайте, братику дорогий,

що не впору прислав Вам квітання. Віктор спочатку не видав міні, а потім не було сліду, де Вас знайти. Уставів присилаю кілька листи́х, може знайдуця нові члени в Москві, або через молодих хлопців на стороні¹.

Разом з цим велика дуже прозьба до Вас: мене до [...] чуть не їзили живцём,—хотіли, щоб я на [...] їхав. Я і так і ськ одпрошуюсь, кажу що я старий, міні хіба на печі; а вони—«чого там ще лазити на піч, коли й на дворі досить гараче (в Астраханські)». В мене, кажу, камарі—«о тож там

яливи, сливи, виноград»... В мене тут квартира, жінка, хлопець, ходє в гімназію, три должности, котрі прийшлося би зтратити, а вони за все це міні 95 руб. и місяць і в придачу [...].

Як би Ви міні далі карточку до того пана, що зробив Рогозина дерехтором, щоб він за мене коли опомнянувся. [...] до ліха починається, то теж ще турнуть. Тепер відпросився. Я б того пана попросив би в члени О-ва і передав би Ваш лист, чи карточку, як там лучє.

Поклон Вам і шанування від всіх. Будьте здорові.

Ваш Грибінюк (Юхим Сёмків).

ЛЦМ, КП—71335/Арх—13443.

№ 197

ЛИСТ Ю. С. ГРИБІНЮКА

23.11.1910.

Петербург — Катеринослав

Високошановний і коханий друже, Дмитре Ивановичу!

Я читав Ваші вірши в «Раді»¹. Може кому вони йдуть, але Вам вони не до лица. Коли Тарас був щасливий з своїми дітьми, то Ви ж їх як добре описали спереду, ззаду і з начинкою.

Що належит до здоровля, то тут тільки рукою махни. Хоча, правду сказати, допомогти і тут можна. Я часто слабим своїм кажу: як болить — не слухай, нехай собі болить. Це жарти. Я сам вже 20 літ умираю, але не даюсь: то се, то те возьму і якось ще потрошки теє і навіть теє.

Ой, як би Вас хотів побачити! Навіть хотів раз їхати до Вас. Може б щось порадив і для здоровля. А то видумав електричний апарат, який показує, де в землі метал. Як не втру, та буду вільніший, то може, покопаюсь на Україні, по стародавніх наших банках, куди люде віддавали не то на процент, а на вічне віддання свої гроши. З приводу цього хотів з Вами бачитись. Ви розумієте.

Кінчив свій збірник народних пісень з нотами, такий: пісні мого роду. 445 пісень з ідної хати. Записав др. Грибінюк. Маю голоса пісень дружинного періоду. Всього 18 поділів: дитячі, веснянки, до танців, п'яницькі, побутові, зрада, купальницькі, вісільні, новорічні, бувальщина (биліни), мандрівницькі, історичні, лірницькі, чумацькі, некруцькі, польські, жидівські, російські.

До пісень додані примітки, пояснення мов, побуту, одношень, історії. Згадую і Вас. Голоса такі чудові є, що не іден відомий композитор, як програє, то улустить руки тай думає. А я питаю: солодке? Голоса ще нігде не записані. Нарадте видавця. Книжка повинна б мати коло 20 аркуш. На три тисячі примір. Треба коло 1500 руб. Гроши забезпечені самим виданням. Я звертався в Географічне о-во, та нема там грошей. Музичні видавці не беруть: їм от романси, а це етнографічний матеріал.

Може ласка буде у Вас відписати мені, то просю одже написати про своє здоровля, які недуги у Вас? Може б я що пораїв.

На Вас запорожці повинні б були надхнути силу, що біси гріли гопака до ста літ.

Будьте здоровенькі. Жичу всього хорошего.

Др. Грибінюк.

Казанська, 39.

ДІМ, КП—71336/Арх—13444.

№ 198

ЛИСТ Ю. ГРЮНБЕРГА

8.12.1899.

Петербург — [Москва]

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Я получил Ваше открытое письмо, где Вы говорите о неприсылке Вам корректуры конца очерка «Уманский сотник И. Гонта»¹. Не вызвано ли Ваше письмо недоразумением с Вашей стороны или со стороны типографии. В последней имеются гранки 22—25, подписанные Вами к печати², которые она считала окончанием очерка о Гонте. Посылаю Вам при сем эти гранки и прошу Вас, будьте любезны разъяснить нам, в чем тут дело, а вместе с тем возвратить гранки.

Во всяком случае, если это недоразумение и выяснится и не представится надобности посылать Вам новую корректуру, будьте добры все-таки дать нам хоть какие-нибудь указания о Вашем адресе,—ведь могут случиться непредвиденные обстоятельства и затруднения,—тогда придется писать Вам.

С истинным уважением сердечно преданный Вам Ю. Грюнберг.

ДІМ, КП—71363/Арх—13471.

Бланк контори А. Ф. Маркса (видавця), редакції журналу «Нива».

№ 199

ЛИСТ Ю. ГРЮНБЕРГА

8.01.1900.

Петербург — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Согласно Вашему желанию, Вам высланы * вновь исправленные оттиски текста со страницы 53 по 98-ую, в двух экземплярах, вместе с тем возвращена и Ваша черновая корректура¹. Будьте добры просмотреть новые оттиски и возвратить их подписанными к печати в возможно скором времени.

С истинным уважением Ю. Грюнберг.

Его В-дию Д. И. Эварницкому, в Москве.

[Р. С.] Экземпляр альбома будет Вам выслан тотчас по выходе.

ДІМ, КП—71364/Арх—13472.

Адреса: «Варварка, Кривой пер., дом Бахрушина, № 8, кв. 22. г. Москва».

** в Москву [примітка Ю. Грюнберга].*

20.10.1902.

Петербург — Москва

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Простите великодушно, что я не откликнулся немедленно на Ваше любезное письмо: как я ни занят, я всё-таки немедленно ответил бы Вам на Ваше письмо, но оно было получено мною как раз в то время, когда я чувствовал себя очень нездоровым. Теперь, оправившись, хотя и не совсем, с удовольствием берусь за него, чтобы перемолвиться с Вами хотя бы несколькими строками.

Спасибо Вам за Ваше доброе отношение ко мне и к моей гимназии. Ваша добрая память о нашей совместной работе, длившаяся, к искреннему моему сожалению, слишком недолго, мне бесконечно дорога¹. Я и сам не раз вспоминал о Вас с удовольствием и, следя за Вашей учёной деятельностью, не мог без боли думать о том, что Вы всё ещё не выбрались на широкую дорогу, где бы Вы могли широким размахом развернуть свои выдающиеся дарования, вынужденные довольствоваться неопределённым и несколько не обеспечивающим Вас положением приват-доцента². Больно думать мне, что Вам приходится перебиваться частными уроками, хотя Вам следовало бы занимать кафедру ординарного профессора. Но всё-таки уехать на покой в Малороссию Вам рано. Потерпите ещё, авось и на Вашей улице наступит праздник. Я не теряю ещё веры в Вашу звезду. Но оставаться и впредь в Москве Вам не следовало бы, по моему мнению, Москва для Вас не подходящая резиденция. Не могу объяснить себе, почему Вы отдали предпочтение Москве перед Киевом, а также и перед Питером. Ведь в Петербурге кружок малороссов значительно больше и влиятельнее, чем в Москве³. В Питере легче найти себе и литературную работу, чем в Москве.

Что до меня, то для меня не существует другого города на Руси, кроме Питера, где я с увлечением работаю уже слишком 35 лет. Занят я выше головы, некогда, что называется дохнуть, не доест, и не доспать, а духом всегда бодр.

Необходимые Вам книги мои я с величайшим удовольствием выслал бы Вам сейчас же, но все мои издания находятся на складе у Стасюлевича⁴, и потому я могу сделать это лишь через несколько дней. Вашу «Историю запорожских казаков» буду очень рад получить от Вас. Если это возможно, то вышлите мне и некоторые другие Ваши труды.

Надеюсь, что, если Вам случится быть в Питере, Вы доставите мне удовольствие видеть Вас в нашей гимназии.

Искренно уважающий Вас и преданный Вам Я. Гуревич.

Р. С. Одним из преподавателей истории состоит в моей гимназии старший мой сын Яков Яковлевич, который, будучи натуралистом по своему образованию, выдержал года два тому назад экзамен на преподавателя истории при историко-филологическом факультете и весьма увлечен преподаванием истории, которую он преподаёт с текущего учебного года и в гимназии М. Н. Стоюниной⁵.

ДИМ, КП—71372/Арх—13480.

Адреса: «Москва. Мясницкая, номера Сытова».

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА

22.03.1902.

Москва — Москва

Високоповажаний пане Професоре!

Занудився, страшенно занудився я, довезний час не бачучи сучасного заступника запорозького.

А проте я сьому не винуватий: — що справді маєш діяти, коли жодним чином не змога застукати сього невстрійливого козарлюгу у його хаті,— бур-лакує десь трохи не щовечора! Кільконадцять разів вже заходив до Вас з тієї доби, як у останнє бачився з Вами— та все марно!

Тепереньки досьвідився, що без умови годі мені Вас бачити: одно з того, що соромно відібрати у Вас вельми коштовний час на балаканину зовсім задля Вас не користну, друге з того, що позаяк певнісінько наші шляхи знову розми-нуться, вважаю за ліпше, замість того, щоб чухрати у таку далечінь, раювати з мови Франка¹.

Так напишіть мені, батьку, будь ласка, чи не вільно Вам буде подарувати мені хвилиночку свого часу, та коли саме?

Я завжди, крім неділі, вільний зранку до пів-на-другу, а у вечері від семої, аж до третіх півнів.

Бувайте поки здорові батьку! До побачення!

Щиро прихильний до Вас Ваш учень Петро Данилів.

Завважайте, моя адреса така: Гранатный пер., д. Леонтьевых, студ. П. Ва-лер. Д.

12-е, Березиль, року 1902 у стоклятії Москві.

ДІМ, КП—72853/Арх—14030.

Адреса: «Варварка, Кривой переулок, дом Бахрушина».

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА ДО В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

30.04.1902.

Москва — Москва

Здесь. Б. Дмитровка. Столешников пер.
Контора объявлений Гиляровского,
Владимиру Алексеевичу Гиляровскому

М[илостивый] г[осударь] Владимир Алексеевич!

Осмелюсь вторично обеспокоить Вас просьбою всех слушателей Дм. Ив. Явор-ницького, сообщить мне, как можно скорее, когда он прибудет в Москву, или, по крайней мере, когда собирается приехать. Если нмеее какие-либо сведения о Дм. Ив., не откажите сообщить их мне.

Студ[ент] П. Данилів.

ДІМ, КП—72327/Арх—13893.

Поштова листівка.

№ 203

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА

15.09.1902.

Москва — Москва

Любий мій батьку!

Не гадали ми, що Ви у цьому році читатимете¹, об'ява Ваша мене, наприклад, вразила, яко несподіваний коштовний подарунок. Я старанно агітую, аби більше земляків з'єднати на Ваших лекціях. Треба умовитися за години лекцій. Крім того я маю до Вас ще одне негайне діло, за яке теж треба перебалакати. Як знайдете вільну часинку сповістіть, будь ласка, мене, аби я міг до Вас забігти.

Моя адреса: Гранатний, 6. Петру Валеріановичу Данилову.

15 вересня 1902 року.

ДІМ, КП—72328/Арх—13894.

№ 204

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА (ПЕРЕКИДЬКА)

5.10.1902.

Москва — Москва

Шановний батьку!

Калиновський¹ згодився пересунути годину Ваших відчитів — тепереньки читатимете від 11—І у юридичній. Об'яви я вже повісив. Гадаю Вас здибати на першому зібранні наукового студентського товариства у неділю.

Початок зібрання у пів-на-восьму годину.

Петро Перекидько.

1902 р. 5 жовтня.

ДІМ, КП—80169/Арх—17568.

Адреса: «Здесь. Мясницкая. Меблированные комнаты Сытова. Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 205

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА (ПЕРЕКИДЬКА)

6.03.1903.

Москва — Москва

Батечку любий!

Отсе йно що повернувся з попереднього зібрання філії «южных словян», що відбулося по двох годинах задля обрання президента й його помічників. За Президента обрано Вас. Ваші помічники Любавський¹ й Щепкін². У члени бюро обрано: Дорошенка³ й Нечипоренка Одрія, секретарем — мене, але я зречусь, щоб хоча українські прізвища вказували, що це за південні словяне,

«коли вже не змога бути нам вкраїнцями. Перший реферат буде д. Щепкіна «Квітка-Основ'яненко¹, яко український письменник».

Відчинимо незабаром до Вашого від'їзду. Бувайте здорові, побалакаємо у вонеділок. Приготуйте гарну* промову.

Петро Перекидько.

1903 р. 6 березолю.

ДІМ, КП—80160/Арх—17559.

Адреса: «Здесь, Мясницкая улица. Меблированные комнаты Сытова, ЕВР, Профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 206

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА (ПЕРЕКИДЬКА)

1.03.1903.

Москва — Москва

За віщо батько на мене гніваються? Невже я їм кривду або образу яку вчинив?

Пригадую останні події й не в чим не можу себе обвинуватити, що до Вас, батечку!

А про те, коли й зробив що-небудь негарне, так не через лиху владу, а несамохіть.

Вибачте, дідусю, щиро і сердно Вашому учневі усі його «вольныя й невольныя» помилки. Помилку я робив багато, та ще й більше їх робитиму через свій запал й нестримність. Оцей запал й робив мене іноді уїдливым. Хоча й заборонили Ви мені, як найсуворійше, навіть нагадувати Вам за обрання Вас студентами за председателя секції «южных словян» при Науков[ому] Студентському універ[ситетському] Товаристві, я зважуюсь і зняти річ за це.

Надаремно, батьку, вважаєте, що обрання Вас було моїм ділом — на засіданні тому було над 20 душ, де мій голос зовсім загубився, а я усю вагу покладав, та й тепер покладаю не у председателі, бо ми самі собі раду дамо. Що до мене особисто, так я ще раніш пропагував кликати на председателя профессора-россиянина.

Мене не послухались, а доручили ще повідомити Вас. Як бачите гримати треба не на виконавцю громадської постанови, а на бісових дітей студентів, що люблять й шанують свого батька.

Завчасу Ви себе, Дмитре Ивановичу, до дідів зачисляєте! Розумом та досвідом вопо може й дід, але душею — юнак, ще палений. Тоді, коли Ваше йменне допіру поміж люд селянський пішло, Ви о пасіці міркуєте? Ні, дідусю, пождіть! Ваша діяльність йно що розпочинається, бо такий знавець старовини рідної повинен ще обдарувати рідну ниву літературну декількома оповіданнями, повістками й драмами, нарешті, з нашої славетної давнини.

Чи чували за оголошення товариства львівського «Просвіти»¹ о надгороди

* Слово підкреслено.

на найкращі твори літературні з нашого історичного життя до 250-літніх роковин Переяславської угоди? Отож їдьте до Запоріжжя та пишть, а мене многогрішного не лайте, позаяк солом'яна згода краще, аніж золота звада.

З щирою повагою вельми прихильний до Вас учень Петро Перко.

Р. С. Строменко³ пише, що страшенно нудиться за «кошовим своїм» й жде, коли то він покине «анахтемську» Москву, де через сльоту й грязюки й старим й молодим українцям нервища розхиталися.

Марець, неділя 1903.

ДІМ, КП—80167/Арх—17566.

Адреса: «Здесь, Мясницкая. Меблированные комнаты Сытова. Профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 207

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА

28.06.1939.

Феодосія — Дніпропетровськ

Дорогий вчителю, Дмитро Івановичу!

36 літ, як я не бачив Вас. Напевно і Ви зовсім забули свого найбільше прихильного до Вас учня, який не тільки не пропустив ні однієї Вашої лекції у Московському університеті, але чи не частіше за всіх відвідував Вас у Вашій господі — Петра Данилова. Ви полишили мені добру пам'ятку про себе. — І-ий том історії запорізьких козаків¹ з прихильним надписом. Я вже загубив шляхи до України і Вашу адресу узнав випадком через брата Володимира Валериановича² і вважаю своїм моральним обов'язком щиро повітати Вас і побажати здоров'я.

Коротенько розповім свій життєпис.

Одружившись, я перебравсь з Московського до Київського університету. З 1905 року вчителював спочатку у реальному училищі у Барі Подільському, а з 1913 року у Феодосії в Криму через жінчину хворобу. Почав друкувати різні дурнички у «Літер[атурно]-Науковому Вістнику»³ ще з 1901 року. Моїм «хрещеним батьком» був у сьому «Хванько» Кримський⁴. Року 1903 надрукував у «Київській Старині»⁵ оповідання, потім у збірнику — друге, потім кілька дурниць віршом. Хоч і поблагословив мене на літературний шлях Іван Семенович Нечуй⁶, але я став подібним рабу-недбайлиці, який закопав свій хист. У 1917 році я знов надіслав до «Літ.-Наук. Віст.», який перейшов до Києва, своє етнографічне оповідання «Пригоди кобзарські», що друкують у найближчому числі і вислали гонорар, але нічого з сього не вийшло, бо почалась громадянська війна. Намагався я і пізніше порозумітися з українськими редакціями, але якось не пощастило, і я занедбав далі що-небудь писати.

Нещодавно я звернувся з листом до Укр. Ак[адемії] Наук ось з якою справою. Я хотів би використати своє знання античних мов і вміння висловити думку віршом. Я питав, чи не допоможе мені Ак[адемія] Наук приступити до перекладів з античних мов. Хоч я про се писав ще 2 місяця перед сим, але досі ніякої відповіді. Мені здавалось би, що такі переклади були б тепер не

зайві, бо знавців античних мов незабаром не лишиться, а молодь літературська мусить звертатися до перекладів іншими мовами.

Коли Володимир⁷ нагадав про Вас, у мене зараз повстали спогади про Ваше життя у Москві і московські пригоди. У моїх літератських пробах, як не кажіть, а Дмитро Іванович винний. Хто, як не він, запросив мене, здається, до п. Сваричевського⁸, де читав після чаювання свій нарис «У бурсу!»⁹ Отож, любий Дмитро Іванович, коли не важко, згадайте колишнього учня, вибачте за турботи і подайте про себе вісточку.

Адреса: Крым. Феодосия, ул. Буденного, 22. Данилову Петру Валериановичу.

Дуже жалкую, що не взяв свого часу у Гіляровського його фотографії, які він познимав з Вас, коли Ви їздили шукати під Москвою прослідки буття Калнишевського у місці його останнього життя.

Чолом Петро Данилів.

1939 г. 28/VI.

ДІМ, КП—72342/Арх—13908.

№ 208

ЛИСТ П. В. ДАНИЛОВА

[кін. 1939].

Феодосія — Дніпропетровськ.

Феодосия, ул. Буденного 22. П. Валер. Данилов.

З Новим роком, дорогий Дмитро Івановичу!

З Вашого листа я зразу побачив, що Ви такий самий, як і колись і так: саме прихильний до мене, як і раніш. Та і як могло бути інакше? Тарас¹ якось сказав: «Раз добром налите серце, вік не прохолоне». Бажаю від щирого серця здоров'я. Я вже майже з 20 років зовсім відбився від українського слова, тому не подивуйте, як у тому, що зараз прочитаєте, не все, що до мови гаразд.

По-над Дніпром шумів колись одвічний луг,
Над ним носились тільки птиці.
Тепер же тут лани розлогі,
Які порозгортав шестилемішний плуг
І засмерділи залізниці
З садочками хатини вбогі.
Устояв на роспутті віковичний дуб,
Колишньої природи свідок.
Багато він пригод побачив.
Усім був патріарх отсей страшенно люб,
Природи вільної віджиток
І досі в співах він козачих.
Стій, дубе, міцно стій ще довгий, довгий час.
Хай в коло свище заверюха
Знов листям зодягнесся в весну
І будеш прикладом чудовим для всіх нас
Веснянок знову би послушав,
Встромивши зір в блакить небесну.

Дмитро Івановичу, чи написали Ви свої мемуари? Чи не буде Вам важко показати мені, бо дай коротенько, які Ви вважали би потрібним переказати ніршом події і образи з українського минулого. Якось увечорі у Зарядді в Москві, коли я переказав Вам свою думку про складання укр. енциклоп. словниці, Ви сказали: «як би ви, паничу, се здійснили, великого пам'ятника собі зробили». Думку мою хотіли виконати інші, але досі чи не мене вона жде?

Петро Данилів.

ДІМ, КП—72321/Арх—13887.

№ 209

ЛИСТ О. М. ДЕРЕВИЦЬКОГО

22.10.1902.

Петербург — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваше желание — быть приват-доцентом Новороссийского университета — так скромно, что оно, правду говоря, даже и не нуждается в моём содействии, в котором, само собою разумеется, я никак не могу отказать Вам ни как моему товарищу по Харьковскому университету, ни как известному знатоку южно-русской старины. Вам, конечно, известен тот порядок, который принят в этого рода делах: подают заявление в факультет или попечителю, что кому нравится. Признать объявленного приват-доцентом курса обязательным также не представляет затруднений: раз приват-доцент объявляет курс в соответствии с учебным планом, то его курс *сo ipso* становится обязательным, и студент может выбирать между ним и соответствующим курсом профессора. Другое дело — вознаграждение. Вопрос о постоянном вознаграждении обыкновенно возбуждается в факультете представителем соответствующей кафедры, — в данном случае почин должен идти либо от Перетятковича¹, либо от Линниченко² — или, правильнее, от них обоих, так как они в подобных делах действуют по взаимному соглашению. Какое направление могло бы принять Ваше дело в этом отношении, я из Петербурга, не повидавшись и не переговорив предварительно с представителями русской истории, сказать не могу, но должен прибавить, что до сих пор наши приват-доценты по русской истории (Белюгов, Иванов) постоянного вознаграждения не получали и довольствовались нерегулярным вознаграждением применительно к норме 100 р. за недельный час в полугодие, выплачивавшимся по полугодю из сумм министерства. Хотя Г. И. Перетяткович и выслужил 30 лет и таким образом освободил один оклад по русской истории, тем не менее поручение читать обязательные курсы по древне-русс[кой] истории возложено факультетом на него самого, за что и выдается ему вознаграждение по ст. 105 устава. Курсы по новой русск[ой] истории читает И. А. Линниченко.

Обсудите всё это и сообщите мне, как Вы предполагаете поступить, и в чем именно я мог бы быть Вам полезен.

Искренно уважающий Вас Ал. Деревицкий.

ДІМ, КП—74765/Арх—14843.

ЛИСТ О. М. ДЕРЕВИЦЬКОГО

2.11.1902.

Петербург — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Простите мне некоторую запоздалость в ответе на Ваше последнее письмо от 25 октября. Я вижу, что в моем первом письме была неясность, которая Вас ввела в заблуждение: указав на приват-доцентов гг. Белюгова и Иванова, я не хотел сказать, что они и теперь состоят у нас приват-доцентами,—они оба **выбыли** из состава приват-доцентов, так как предпочли более обеспеченное положение преподавателей в средних учебных заведениях. Но я ссылаясь на них, чтобы подтвердить то обстоятельство, что положение приват-доцента по русской истории в Одесском университете не сулит больших выгод. Что касается Вашего намерения подать докладную записку министру, то в виду Вашего желания знать мое мнение об этом, я позволю себе изложить Вам, какое направление приняло бы Ваше дело в этом случае. Докладная записка была бы отправлена попечителю одесского учебного округа, попечитель переслал бы её через ректора в факультет, в факультете же поручили бы кому-нибудь из профессоров-специалистов представить отзыв о Ваших ученых трудах, а по заслушании отзыва переслали бы его вместе с тем или другим заключением факультета в министерство.

Ваше письмо наводит на грустные размышления о превратностях судьбы ученого. Труден путь служения музам.

Искренно преданный Вам Ал. Деревицкий.

ДИМ, КП—74775/Арх—14853.

ЛИСТ О. М. ДЕРЕВИЦЬКОГО

16.10.1927.

Симферополь — Днепропетровск

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Позвольте Вам напомнить то далекое время, когда оба мы,—тогда ещё молодые люди,—держали магистерский экзамен при Харьковском университете и на почве этого общего интереса познакомились. Сейчас позволю себе обратиться к Вам именно, как к старому товарищу, с просьбой оказать внимание подательнице этого письма, Екатерине Александровне Поповой, которая была сперва моею слушательницей (в Таврическом университете), а потом заведывала иностранным отделом в университетской библиотеке (там же, в Симферополе) и теперь переселяется в Днепропетровск, в котором не имеет ни родных, ни знакомых. Почти десятилетнее знакомство с Е. А. Поповой и постоянное деловое общение по библиотеке, в которой я всё время состоял бессменным председателем библиотечного комитета, позволяют мне рекомендовать её

жак очень серьезную и интеллигентную работницу. К тому же и по своей специальности она сродни нам с Вами,—она имеет звание ученого археолога.

Впрочем подробнее она сама о себе расскажет. Пользуюсь случаем прошить Вас принять мой искренний привет.

С глубоким уважением Ал. Деревницкий.

ДИМ, КП—74764/Арх—14842.

№ 212

ЛИСТ М. А. ДМИТРИЄВА

8.10.1902.

Полтава — Москва

Вельме шановний Дмитро Івановичу!

За останні роки по деяких повітах і губерніях Ви, спасибі Вам, читали публічні лекції. Без краю добре було-б як би Ваша ласка — заглянули і до нас у Полтаву і прочитали дещо з козацьких часів.

Дуже було б добре як-би була змога прочитати 2—3 лекції, щоб захопити цілком усяки питання, або епоху; то вже Вам відніше буде; тай їхати охитнійше було-б задля більшого заходу.

Комітет Полтав. обществ. бібліотеки обертається до Вас з оцім проханням і, як ласка ваша, згодиться і заслати програм, почне клопотати за офіціальний дозвіл.

Умовини, на яких могли б Ви згодиться приїхати — теж Комітет просить сповістити.

Сподіваючись від Вас доброї вістки зістаюсь прихильний до Вас член Комітету бібліотеки

Микола Дмитрієв.

ДИМ, КП—74824/Арх—14902.

№ 213

ЛИСТ М. А. ДМИТРИЄВА

15.03.1903.

Полтава — Москва

Шановний Дмитро Іванович!

Дуже поспішаю і пишу коротко.

1). Лекції визначені 25 і 26-го.

2). Сподіваюсь, що Ви приїдете прямо до мене (Петровская линия, № 14).

3). У Кременчуці буду завтра і довідаюсь чи сподіваються вони бачити Вас.

4). Подумайте і обміркуйте у засіданні Уварової чим може допомогти Полтава й полтавці до з'їзду XIII у Катеринославі¹. Може іменно офіціально від вашого комітету Ви зараз і обернітесь до Полтави, щоб зібрати й тут комісію, як було й перед XII, тільки тепер може це зробити ще ширше й більше, [заохотивши] людей і по повітах. Обміркуйте може й програми які?

5). Чи немає що Комітет зробити по відділу хонографії і меж иншим з

поводу народної музики й бандуристів. Меж иншим у нас був перед Різдвом [] хонографічний концерт, де були бандуристи і в земстві є доклад про заведення школи гри для сліпих, деб учили [...] задля їх [...] ремеслам і музиці: на бандурі, лірі, скрипці, сопильці і инше. Чи нема у Вас таких питань у Комітеті, щоб і з їми обернутись до земства або доручити полтавській комісії те зробити, як вона [згодиться].

6). Чи виробили Ви програмкарт про археологію, як Ви казали «по дорозі на копання могил».

Чекаю хоч коротенької звісточки перед тим як приїдете.

Прихильний до Вас Микола Дмитрієв.

ДІМ, КП—74828/Арх—14906.

Адреса: «Москва, Мясницкая ул., номера Сытова».

№ 214

ЛИСТ М. А. ДМИТРИЄВА

20.03.1903.

Полтава — Москва — Нікополь — маєток Клейн

Многоуважаемый Дмитре Иванович!

Афиши на лекции 25 и 26 выпущены. Ждём Вас. Телеграфируйте, каким поездом выедете. Ждем. Из Кременчуга мы послали Вам телегр[амму] с просьбой Вам читать 27-го.

Ваш Ник. Дмитриев.

ДІМ, КП—74821/Арх—14899.

Поштова листівка.

№ 214a

ЛИСТ М. А. ДМИТРИЄВА

29.01.1905.

Полтава — Катеринослав

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Обертаюсь до Вас з проханням від полтавців, де кого знайомих Вам.

Попішаю дуже, через те пишу коротко. Зараз буде у Петербурзі засідати комісія і передивляться цензурний устав. Між иншим мається на увазі штання за українську літературу.

До Міністра Ви[утрішніх] справ, до Предсідателя Комітета міністрів [подані] докладні записки загального змісту про стан духовного [гнету] укр[аїнського] наріду. Тепер виявилось чимало людей, які вже обібрані у цю комісію (Коні, Боровіковський і другі). Ми певні, що маються у Вас зв'язки з Петербургом і впливовими людьми може й цій комісії. Сподіваємось і просимо, що й Ви подасте свій голос і напишете, кому признаєте потрібним, до Петербургу.

Комісія починає зараз робити і через те треба [поспішати]; дехто з Києва

і других городів їде до Петерб[урга], щоб [вчасно] клопотати де і що можна.
Час для укр[аїнського] наряду надзвичайної ваги. Допоможіть!

Прихильний Вам Микола Дмитрієв.

Р. С. Сподіваюсь відповіді і поради.

ДІМ, Арх—14908.

№ 215

ЛИСТ М. А. ДМИТРИЄВА

14.07.1905.

Полтава — Катеринослав

Шановний Дмитро Івановичу!

У нас дуже цікавляться, який стан справи з закордонними гостями на археол[огічному] з'їзді: слов'янами, й ляхами, і з галичанами й буковинцями. Будь ласка сповістіть, як [розпогодилась] ця справа. 2 тижні поперед цього зробив подорож у купі з Кричевським¹ до Галаганівського будинку². Дуже цікава річ. Кр[ичевський] й здійснив малюнки, чертежи і плани і це буде дуже цікавий матеріал за для з'їзду археологічного, бо [вже і] [....] хоче виготовити до з'їзду.

Сподіваюсь, на перше запитання мати зараз відповідь. Сподіваюсь, що Уварова³ не схоче щоб і на цей раз це питання було [....] так, як у Харкові⁴; навпаки якби цей раз було що подібне Харкову по цьому питанню — я певний що воно викличе велике обурення. Це мій такий погляд, що є переконання і я бажаючи усього найкращого з'їздові — знов це кажу, доручаю вашій обережності мої думки, на користь усієї справи.

Прихильний до Вас Микола Дмитрієв.

ДІМ, КП—74827/Арх—14905.

№ 216

ЛИСТ М. А. ДМИТРИЄВА

6.09.1905.

Полтава — Катеринослав

Дорогий Дмитро Івановичу!

Дуже радий зробити усе, що треба по вашій справі. Зараз Лизогуб¹ виїхав на короткий час з Полтави. Як повернеться побалакаю з їм.

З [оціх] справа стоїть так. Він було хворів, тепер трохи краще і як буде далі, поки сказати трудно...

Сьогодні їду у Харків, діюв через З повернусь і буду в Полтаві, буду бачити людей, то й зберу певні відомости.

Прихильний до Вас Мик. Дмитрієв.

Дуже велика шкода для музею і всієї справи, коли Ви покинете Екатер[иносла]в. У нас я дуже радий бачити Вас, але ж шкода розпочатого діла на Запорожжі.

Коли вже так складається, то хоч заступника собі свого [залишить] та поки зараз не кидайте, коли можна.

Ваш Мик. Дмитрієв.

ДІМ, КП—74815/Арх—14893.

№ 217

ЛИСТ М. А. ДМИТРІЄВА

5.02.1906.

Полтава — Катеринослав:

Шановний добродію Дмитро Івановичу!

Вам заслано замовлення (мабуть за підписом д. Волкенштейн¹) чи згодні Ви на февраль читати лекції.

Учора ж було засідання Комітету бібліотеки, і я подав про Вас лист; так і зробимо (на 8-ме і 9-те марта, себ-то суботу і неділю). На ці числа ми й будемо усе готувати.

З Кременчуку я не мав запитання.

8-го фев. оце у нас будуть святкувати роковини Тараса. Я закликав д. Сластіона², а він відповідав дуже сумним листом, під впливом ваших вістей «про» д. Прохорова.

Але ж це ще питання, чи пройде цей добродій. Не буду хвалитись, а дещо зробимо у цьому напрямку. Ви б допомогли мені і цій справі, якби мені написали листа з цього поводу, щоб я міг властно на його й звертатись, минаючи д. Сластіона.

Де що вже зроблено з цього поводу, алеж що буде — побачимо.

З великою пошаною до Вас Микола Дмитрієв.

Р. С. Кажуть, що зараз іде рада якась у Главного Управл. Цензурой з Мініст. внутр. справ про цензуру на українські книжки. Може бути, або полегшення, або велика скрута. Треба взнати які є способи [...], на кого можна зробити вплив з цього поводу, щоб цілком культурно-національна літературна робота здобула собі кращий ґрунт, на йому ж тільки й може будуватись покійне життя народу.

Може маєте з ким побалакати з цього поводу, то майте це на увазі. Можеш иншим цими днями іде до Петерб[ургу] наш князь, може й його будуть запитувати з цього поводу, яко адміністратора з України.

Ви пам'ятаєте, яке вражіння зробила на селян українська книжка, яку [...] перед вибухали; [...].

Алеж такий вплив може зробити й спокійно-просвітня книжка на рідній мові, котру користо було б вживати взагалі і тим адміністраторам, коли вони хочать мати вплив і заспокоювати нарід.

Прих[ильний] М. Дмитрієв.

ДІМ, КП—74825/Арх—14903.

ЛИСТ М. А. ДМИТРІЄВА

27.11.1906.

Полтава — Катеринослав

Шановний Дмитро Івановичу!

Трудно й переказати як було мені радісно одержати звістку від Вас, що Ви зреклись Р. П.¹, бо справді «люди» хотіли користатись Вашим ім'ям. Коли настала хоч яка воля для українського слова — укр. [часописці] усі повинні, хто може допомогти часописам — покласти свої сили на укр. слово. Чи це Ви можете спокійно сказати, що російський уряд, який за останні 250 років [взяв] безліч духовних і матеріальних сил з України, — нічого сенько не дав для того, щоб хоч навчитись кому писати рідною мовою. Шо у нас є у кожного — то він здобув сам. От через що — ми усі повинні допомогти рідному слову підняти. Ми може й слабі підняти його, алеж коли по цій стежці піде молод[е] пове покоління — слово залунає, розгорнеться і здивує усіх — я у цьому певен. Що до Ваших творів, то скажу одверто, я давно бажаю, щоб Ваше слово, Ваша праця допомогли «Рідному Краєві»².

Тиждень назад то я б не міг сказати, чи будемо надалі існувати, а тепер питання це виявилось. [Дирекція] «Р[ідного] К[раю]» зверх 2000 руб. Алеж Панас Мир[ний]³, Олена Пчілка⁴ і я рішили узяти, ще на себе видання і будемо робити сподіваючись на допомогу суспільства. До цього кличемо і прохаємо поради і заповіді.

Може Ви б [склали] список кому треба, знаючи наші оголошення, [...] числа.

Дуже бажано, щоб про «Р[ідний] К[рай]» з'явились хоч коротенькі звістки по російськ[их] часописах, бо їх читають українці, до їх звикли за 100 років, про наше існування навіть знають ще мало, а село зовсім не знає...

Знав за Ваші речі — дуже радий мати щось від Вас, тільки прохаю мати на увазі, що часопис невелика і містити можемо тільки невеликі речі. Саме найбільше на 2—3 №.

Всього найкращого.

Прихильний серцем і душею Микола Дмитрієв.

Пробаємо нагадати кому прийдеться, щоб ук. час[описи], і «Р[ідний] К[рай]», передплачували до бібліотек.

ДІМ, КП—74829/Арх—14907.

ЛИСТ А. Т. ДМИТРІЄВОЇ

18.10.1911.

Полтава — Катеринослав

Вельмишановний Дмитрій Іванович!

Від імені т-ства Полтавського «Боян»¹ прошу Вас приїхати у Полтаву прочитати тут лекцію про кобзарів, яку Ви читали у Екатер[инославській] «Прог[освіт]і» і також з демонстрацією кобзаря Кожушка².

Коли і які Ваші умови, будь ласка, сповістіть мене, а ми дуже уклінно прохаємо Вас першого розпочати серію лекцій, яку ми призначили.

Адреса моя та ж сама, себ-то Петровская площ., соб. д. А. Т. Дмитрієвой.
Сподіваємось Вас бачити у Полтаві, чекаємо відповіді прихильної.

З великим поваженням Секретарь Т-ва А. Дмитрієва.

Як Ваша згода, то просимо прислати програму лекції для губернатора.

ДІМ, КП—74823/Арх—14901.

№ 219а

ЛИСТ А. Т. ДМИТРИЄВОЇ

10.11.1911.

Полтава — Катеринослав

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Товариство «Боян» приносить Вам свою подяку за згоду прочитати лекцію, але доручило мені прохати Вас взяти з нас $\frac{1}{2}$ валового збору після отчислення за помешкання, рублів, мабуть сорок..., бо це ж перша наша лекція, грошей ми ще не придбали... Дуже прохаємо на цей раз це зробити.

Що торкається до времени, коли її прочитати — то найкраще під часи губерньського земського зібрання, себто в початку декабля, а коли іменно — сповістимо через кілька день, бо це треба перебалакати з земцями.

Сподіваємось на Вашу згоду й просимо прислати программ, якій зараз же подамо п. губернаторові.

З великим поваженням А. Дмитрієва.

Прохаємо приїхати з двома кобзарями.

ДІМ, Арх—14909.

№ 220

ЛИСТ А. Т. ДМИТРИЄВОЇ

19.02.1912.

Полтава — Катеринослав

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Ми улажуєм 7-го марта вечір пам'яті Т. Шевченка, і просимо дуже зараз же сповістіть нам адресу Кучеренка¹, бо писали йому в Хар[ківську] губ[ернію], але відповіді нема. Може Ви знаєте, де він зараз? Будемо дуже вдячні.

Як Ваше здоров'я?

Бажаємо всього найкращого, всі шлють привітання.

З глибокою пошаною до Вас А. Дмитрієва.

ДІМ, КП—74822/Арх—14900.

Поштова листівка.

ЛИСТ Г. В. ДОБРОСКОКА

22.10.1906.

Катеринодар — Катеринослав

Великошановний пане Дмитро Івановичу!

Від кобзаря Кравченка¹ до наших ушей донесено, що Ваша милость надрукували якусь книгу про запорожців, так що кущий ще час, як вона надрукована, дуже просимо Вашу милость до нас таку річ прислати наложною платою.

Адреса: Катеринодар Пушкінська бібліотека.

Дуже шануючий Вас Г. Доброскок.

22/X-1906.

ДІМ, КП—80949/Арх—17667.

Спецбланк.

ЛИСТ Г. В. ДОБРОСКОКА

12.11.1906.

Катеринодар — Катеринослав

Великошановний Дмитрію Івановичу!

Кубанське просвітне товариство просе мене дячити Вас за те, що прислали до нас кобзаря Ткаченка¹, якому були ми дуже раді.

Степан Іванович² передає Вам дуже низенький поклон.

Наложною платою пришліть два примірники «Народныя песни»³ і три примірники «Наша доля»⁴. Пришліть теж два счети: один за для Пушкінської бібліотеки, а другий задля Гоголевської. Задля кожної бібліотеки по одному примірнику, третій же примірник «Наша доля» у счет не пішіть, я візьму його власно задля себе. Міні ся річ подобається, бо в ній виведені люде і слободи нашої Харківщини... я її читав, коли вона друкувалась у «Київ. старині»⁵.

Хотіли 31-го окт. святкувати пам'ять Калнишевського⁶, але уряд не дозволив. Тільки і-пришлось зробити, що надрукувати статтю. Торік я теж надрукував оповідання про нього, на перший день Різдвяних свят було надруковано: «Предсказаніє Марка Проклятого». Так і редактора газ[ети] «Кубань» і мене за те оповідання, в якому виведені були останні часи Калнишевського, взято було до тюрми, і мали було держати аж три місяці, та союз драмат[ичних] письменників визволив мене, так що не дуже довго і сидів.

Тепер у мене, великошановний Дмитрію Івановичу, є прохання. Бачите, написав і надрукував я тут п'єсу із запориського життя «Січовий орел», драма на 5 дій, діється на Україні у 1653 році. У п'єсі виведені історичні люде: Лутай⁷, запор. кошев[ий] і Ів. Дмит. Сірко⁸. Коли я писав п'єсу, так багато працював над Вашими творами, але нігде не найшов: який уряд на Запоріжжі займав у ті часи Сірко?

Кожним був Ів. Лутай, а Сірко може обозним, або яким другим паном... але задля Вас може се і чудно, тільки я його вивів курінним отаманом.

На сцені пьеса має дуже великий успіх. Але хто може критично віднестись до того, що в ній виведено?

Із всіх людей, яких я знаю на Україні, се прямо кажу Вам, Ви один можете сказати правдиве слово, бо хто ж краще від Вас знає про запорозьке життя.

Може на Ваш погляд, пьеса нічого не варта, бо може ті люди і ті звичаї, які у мене вивиденні,— одна химера, а не дійсна правда.

Вп'яють таки пишеш одне, а сцена потребує другого. При друкуванні довелося пьесу трохи переробити. Пришлю Вам так, як вона ставиться на сцені, а Ви, Дмитрію Івановичу, будьте ласкаві, напишіть міні про неї відповідь. Вона тепер ставиться по різних городам і в Галичині, у Львові.

Ще до Вас прохання: коли дійсно пьеса що варт, так міні дуже хотілось би, щоб вона розповсюдилась по Україні, а надто задля людей там, де було колись Запоріжжя.

Будьте ласкаві напишіть чи можна у Вас у Катеринославі знайти видавця, щоб видрукувати її і дешево пустити в люди. Міні як автору ніяких грошей за неї не треба. Тут що я надрукував на Кубані розішлось.

Дуже прошу вибачити міні за мої прохання...

Дуже шануючий Вас Гав. Вас. Доброскок.

ДІМ, КП—80950/Арх—17668.

Спецбланк.

№ 223

ЛИСТ Г. В. ДОБРОСКОКА

29.08.1907.

Катеринодар — Катеринослав

Великошановний Дмитрій Івановичу!

Було оголошено у «Раді», що Ви випустили у світ свою річ... Бувайте шановні пришліть наложною платою, до того ще пришліть, як що у Вас є, книжку «Кошовий Ів. Дм. Сірко»¹.

Чи нема у Вас зайвого № «Запорозжя»², що Ви їде № тільки і випустили... Коли найдеться, пришліть, бо я задля бібліотеки збираю усі наші речі, які колись проривалися на світ Божий...

Коли вже Ваша буде ласка, так напишіть до того ще міні на моє прохання...; в «Раді» було оголошено, що в Катеринославщині найдено кольчугу запорож[ського] полковника Глоби і вона тепер у Вашому музеї...

Від чого знають, що вона належала Глобі? І [...] на ній десь є чи що? І коли б міні можна було б добути фотографію... Се дуже цікаво було б за для театру... Коли приходиться одягати акторів запорожцями, то був би зразок...

Може можливо фотографію від Вас виписать? Що коштує, я звичайно заплачу...

Дуже шануючий Вас земляк Ваш Г. Доброскок.

29/8.1907.

ДІМ, КП—80948/Арх—17666.

ЛИСТ Г. В. ДОБРОСКОКА

30.10.1907.

Катеринодар — Катеринослав

Вельмишановний Дмитрій Івановичу!

Дуже Вашої милості вдячен за те, що Ви прислали два №№ «Запоріжже»¹. Шкода та ще і дуже шкода, що таку газету так хутко заборонено...

Дуже мені дивовижно, чому се в «Запоріжжі» сказано, що Січ зруйновано в 1776 році, а не в 1775. Се просто помилка, чи може що інакше?

Прочитав Вашу велику беллетристичну річ² і дуже мене цікавить, через віщо Ви, Дмитрію Івановичу, маючи талан беллетриста і в той час будучи професором історії не пишете історичних беллетристичних річей?... Кому ж більш їх писати, як не історик. [...] Я чотири роки завідую великою городською бібліотекою, то найпевне знаю, як дуже широка публіка любе історичні речі, як вони читаються, а надто молодь...

Наша українська історія, від Богдана³ до Мазепи⁴, має великий інтерес задля сучасного стану. І всяка беллетристична детально намальована річ має в наші часи велику вартість...

Ось ще, великошановний Дмитрій Івановичу, маю Вам сказати одну річ, не від себе, а від закавказьких інтеллігентних мусульманів і від тутешніх інтеллігентних черкесів, яких тепер вже немало...

Ви дуже любите з усіх історичних людей старої України Сірка і пишучи про нього раз-у-раз згадуєте, як то він бив татар, навіть видрукували книжечку «Как запорожцы побеждали мусульман»⁵. Коли, великошановний Дмитрій Івановичу, доведеться [трогати] старовину, то не я один від себе, а вся тутешня інтеллігенція, а надто мусульмане просять, не трогайте сього пекучого минулого, як запорожці били мусульман... Не гаразд в наші часи таке згадувати, а проте запорожці били панів ляхів... І били їх не за те, що вони католики, а за те, що вони варвари і експлуататори... тут війна за землю і волю... се до речі в наші часи символи... а татари... такіж безталанні люде, як і ми українці, та ще і гарні люде... На нашій українській науці, а надто на козацтві лежить пляма, що ми за давніх віків нікого не покоряли, а тільки бронулись і наше вольнолюбиве козачество допомогло тут на Кубані москалеві завойовати вільний нарід — черкеси... взяти його «чурек і саклю».

З приводу питань, які я оце висловив Вам, я часто веду балачку з д[обродієм] Крим-Гереем, се прямий потомок тих Крим-Герейів⁶, за яких колись бивсь в Криму і зложив свою голову Михайло Дорошенко⁷, дід преславного Петра Дорошенка⁸. Цікаво, що в роду тутешніх Крим Герейів про сю подію залишились історичні джерела.

Дуже шануючий Вас Гаврило Доброскок.

Наложною платою пришліть книгу «Останній кошевий Петро Іванович Калнишевський»⁹.

ДИМ, Арх—18266.

ЛИСТ Н. М. ДОРОШЕНКО

[1910—1912].

Катеринослав — Катеринослав

Дорогий Дмитре Івановичу!

Хочу і треба мені Вас побачити, щоб порадитися в одній справі, чи не можна до Вас сьогодні заїхати в 9 г. вечора?

Дуже прохаю дати відповідь до п. Бичихиних¹ — вони мені перешлють у школу.

Щиро любяча Вас Н. Дорошенко.

ДІМ, КП—80988/Арх—17706.

ЛИСТ Н. М. ДОРОШЕНКО

26.01.1914.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний та дорогий Дмитре Івановичу!

Зараз перебуваю у Харкові, куди мене виписали на концерт — згадую Катеринослав і любих катеринославців, а поміж ними найперше Вас, Дмитре Івановичу! Як-же Вас там Бог милує, як Ваше здоров'я, а найголовніше очі? Чи поїдете куди лічити і куди саме?

Дуже хотілося б мені, коли я буду у Катеринославі першого марта на шевченківським святі, щоб Ви були у К[атериносла]ві. Так якось мені довелось мало Вас бачити під час Вашого славного ювілею¹, та й Ви були тоді дуже втомлені.

Як що Ваша ласка, то напишіть мені кілька слів про своє здоров'я — буду дуже Вам вдячна. А про обіцяну Вами мені Вашу фотографію я не забула...

З Панасом Саксаганським² я у Києві бачусь. Дуже мені його шкода, що такий великий талан і сидить без діла — його приятелі повинні подбати, щоб організувати йому трупу, цеж уже не такі великі гроші, на це треба тисяч 15—20, а тож просто сором, що гине такий великий художник, та опріч того він би залишив після себе і молоде покоління, а коли не матиме він трупи, то нічого після нього й не залишиться.

Бажаю Вам всього найкращого, а головніше здоров'я!

З глибокою пошаною до Вас Ваша Н. Дорошенко.

Моя адреса: Київ, Львовская ул., д. № 47.

ДІМ, КП—80984/Арх—17702.

ЛИСТ Н. М. ДОРОШЕНКО

15.02.1914.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Спасибі Вам велике за Вашого щирого листа. Боляче мені чути, що Ви все-
лябуєте. Треба лічитись, дорогий Дмитре Івановичу, бо таких людей, як Ви
у нас мало, і Ви повинні берегти себе для добра, нашої бідної України!...

Як що дозволений буде у Вас Шевченківський вечір, то приїду у Катери-
нослав неодмінно і звичайно з великою приємністю зупинюсь у Вашій привітній
і хорошій господі, як що тільки це не завдасть Вам турбот, а коли Вам це
буде хоч трошечки приємно, то й мені буде на душі радісно. Зараз мені дуже
тяжко, бо знервовалась до крайности. Однаково знервований дуже і Дм[итро]
Ів[анович] ¹ — опріч громадських справ, які тепер дуже нервують усе грома-
динство, усякі заборони, утиски, це просто знущання з людей!... А тут ще й
своє лихо скоїлось. Ну, то щож його робити, у кожної людини єсть своє горе.

Я про свій приїзд ще Вам напишу. А тепер бувайте здоровенькі та веселі.

Щиро любяча Вас Н. Дорошенко.

ДІМ, КП—80986/Арх—17704.

ЛИСТ Н. М. ДОРОШЕНКО

17.03.1914.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний та дорогий Дмитре Івановичу!

Так, на превеликий жаль і знов, будучі у К[атериносла]ві, мені не дове-
лось з Вами довше побачитись і поговорити як слід, та оце зараз одержала
листа з К[атеринославсь]кої «Просвіти» ¹ — кличе мене знов на шевченківський
народний концерт, який має одбутись 25-го марта у городському театрі. Зви-
чайно, що одмовити не як не можна — мушу їхати. Користуюсь Вашими запро-
синами зупинитись у Вашій славній господі, як що Ви на той час будете дома,
і я не дуже Вас потурбую. 24-го я приїду, а 26-го; або навіть і 25-го у вечері
я вже виїду назад (концерт буде ранком 25-го). Коли можна буде у Вас зупи-
нитись, то я ласкаво прохаю Вас, дорогий Дмитре Івановичу, написати мені
про це кілька слів. Маю приїхати я 24-го у II 1/2 г. дня. Чекаю од Вас від-
повіді.

А поки бажаю Вам радості життя і здоров'я!

Щиро любляча і шануюча Вас Н. Дорошенко.

17/ІІІ 1914. Київ, Львівська, № 47.

ДІМ, КП—80985/Арх—17703.

24.03.1916.

Київ — Катеринослав

Львовская ул., д. № 47, кв. 6.

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Ви певно вже чули яке впало на мене велике горе. От уже сьомий місяць я слабую, із них чотири місяця так тяжко була слаба, що вже не мала ніякої надії, що встану — лежала зовсім без руху, не можна було ні голови повернути, ні рукою махнути і чотири місяця вилежала на спині, нога була в гипсі. У мене було запалення сугавів (вода була в коліні). Заразилась я цим, ходячи біля ранених у своєму лазареті. А тепер мені загрожує зостатись калікою. Господи! Як страшно... Каліка... Моя нога зовсім не згинається і зараз мені її згинають електричними апаратами — це справжня інквізиція... Я кожного разу буваю не притомна, такі невимовні муки — та я все буду терпіти, аби не залишитись калікою. Лікарі, звичайно, потішають тим, що гряде мене вилічать. Що вже бідний Дм[итро] Ів[анович] намучився, не кажучи вже про те, що хвороба моя коштує вже дві тисячі, а ще треба та й треба... Знаєте, дорогий Дмитре Івановичу, так мені жити хочеться, як ще ніколи. Оце звертаюсь до Вас з проханням купити в мене для Вашого музею моє вбрання. Через що саме хочу продати його Вам, а не Біляшівському¹, через те, що цей відділ у Вас багатий і хочу, щоб у Вашому музею залишилась про мене пам'ятка, бо коли була безнадійно слаба, то залишила заповіт — всі мої українські речі (більше у мене нічого немає) переслати Вам, а тепер горе моє примушує продавати найдорожчу річ для мене. Ні, справді, Дмитре Івановичу, мій костюм скрасить Ваш храм. Замовте ляльку і одягніть моє блакитне шите золотом і сріблом вбрання, чоботи блакитні, теж вишивані, на голову парчева стрічка вишита, а у Вас єсть дукач справжній старовинний і єсть коштовне яке намисто, то одягнете на шию — ну хіба ж буде не краса! Одна сорочка і хвартук чого варті! До речі, тепер сама сорочка коштувала б, певно, 400 р., бо ж золото тепер вчетверо дорожче, а чоботи теж. У мене золото на сорочці справжнє, а я продаю Вам все вбрання за свою ціну 400 руб. 1). сорочка золотом шита і підтичка теж вишита золотом; 2). чоботи блакитні; 3). хвартук шитий золотом, сріблом і шовками; 4). спенцер (себ-то карсеточка) старинного штофного шовку; 5). спідниця такаж; 6). стрічка парчева срібна вишита. І все це ручна робота. Я дуже й дуже прохаю Вас, Дмитре Івановичу, не одмовте мені в цьому, цеж дрибниця 400 р. для Вашого багатого музею, а мені дасте змогу поїхати полічитись.

Широ і глибоко шануюча Вас Н. Дорошенко.

ДИМ, КП—80983/Арх—17701.

ЛИСТ Н. М. ДОРОШЕНКО

21.01.1917.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Оце тільки що приходила до мене Мар. Мик. Лисенко¹ і прохала мене звернутись до Вас з уклінним проханням на щот ось якої справи: (хоч вона вже й сама про це Вам написала²) тут єсть т[овариств]о «Друзей музики», котре час од часу уряжає сімфонічні концерти, присвячені всім європейським народам, і нарешті після кількох років праці на Україні надумалось і українській музиці присвятити вечір — «Етнографічний вечір української народної музики». Отже треба неодмінно кобзаря. Вам Лисенкова писала про Кучеренки³, а як Ви думаєте, Дмитре Івановичу, чи не більше підходить до такого пачора Пасюга⁴? Кучеренко більш інтелігентний вже кобзарь. Ну, це вже Вам крище знати, і от якого Ви знайдете більше підходящим, то прохаєм Вас дуже написати його адресу, може навіть кількох адресу подайте, бо може статись, що того дома немає, а той зайнятий. Концерт буде у великій залі в Купецькому зібранню.

Скучила вже я за Вами, дорогий Дмитре Івановичу, і в фебруалі приїду у Катеринослав, щоб Вас побачити. 26 і 25 будуть у Вас Шевченківські свята — мене запросили приїхати, і я приїду неодмінно.

Ви кілька разів, спасибі Вам, запрошували мене зупинитись у Вас, так чи не можу я тепер скористуватись Вашою гостинністю. Я дуже спокійна і через те ніколи не зупиняюсь де єсть сім'я, а тепер мені особливо треба берегтись астуди, а в отелях скрізь холодно. Звичайно, коли це можливо і Вас не дуже потурбує. Дуже прохаю відповіді.

Як Ваше здоровля, Ваші очі, який у Вас настрій?

З щирою любовію і глибокою пошаною до Вас Н. Дорошенко.

Львовская 46, кв. 6.

ДІМ, КП—80987/Арх—17705.

ЛИСТ С. Д. ДРОЖЖИНА

24.01.1903.

с. Низовка — Москва

Спасибо Вам, коханный мой брате, Дмитрий Иванович!

За Вашу ко мне ласку и за подпись под заявлением в Императорскую Академию Наук; на основании которого мне за мою 30-летнюю литературную деятельность назначено с 1-го февраля 1903 года пенсия имени императора Николая II-го 180 руб. в год. В ознаменование такой важной для меня оценки моих скромных песен примите, дорогой мой Дмитрий Иванович, от меня мою карточку.

С искренним чувством уважения к Вам Спир[идон] Дрожжин.

ДІМ, КП—80999/Арх—17717.

Адреса: «Мясницкая, меблированные комнаты в доме Сытова».

№ 232

ДАРЧИЙ НАДПИС НА ФОТОГРАФІЇ

Душевноуважаемому Дмитрию Ивановичу Эварницкому на добрую память

Спир. Дрожжин.

д. Низовка. 24 января 1903 г.

ДІМ, КП—81000/Арх—17718.

№ 233

ЛИСТ С. Л. ДРОЗДОВА

9.09.1919.

Біла Церква — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Чсть имею покорнейше просить Вас не отказать в моей покорнейшей просьбе о высылке всех Ваших трудов по истории и археологии Украины и козачества. Книги прошу выслать с наложенным платежом. Если же найдете для себя не удобным, прошу уведомить меня, то я вышлю деньги — стоимость их по Вашему указанию. Также прошу сообщить, сколько вышло томов летописи Екатеринославской учёной архивной комиссии¹ и какая им цена?

За высылку книг и сообщение буду сердечно Вам признателен.

Сердечно уважающий Вас С. Дроздов.

ДІМ, КП—81001/Арх—17719.

Спецбланк.

№ 234

ЛИСТ С. Л. ДРОЗДОВА

31.08.1928.

Біла Церква — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Вспоминаючи свою торішню подорож по Запоріжжю, де я спромігся оглянути той дорогоцінний музейний скарб, що Ви скупчили з пречутною Вам енергією на протязі довгих років Вашої корисної для української людности праці, ще раз надсилаю Вам свою щирю подяку.

Разом з цим надсилаю до Вашого музею де-які архівні матеріяли, пам'ятаючи, що при Вашому музею я бачив багато матеріялів, які торкаються діяльности кн. Потьомкіна-Тавричеського¹ на Україні, я вирішив приєднати ці документи своєї власної збірки до бібліотеки Вашого музею.

З щирою пошаною до Вас остаюсь С. Дроздов.

м. Біла Церква

3 серпня 1928 року. Музей.

ДІМ, КП—81002/Арх—17720.

ЛИСТ С. Л. ДРОЗДОВА

22.11.1931.

Черкаси — Дніпропетровськ

До Дніпропетровського історико-археологічного музею.

Разом з цим надсилаю 9 документів¹ та дві срібних медалі*. 7 документів торкнуться Запоріжжя з підписом отаманів К. Шолацького, П. Иванова та Петра Калнишевського², судей кошових Карпа Сидоренка³, два докум[енти] Ілліи Малашевича⁴, гетьмана К. Розумовського⁵ та лист Нат. Розумовської. Один документ на пергаменту. В одержанні цих документів та медалей прошу мені повідомити. Що торкається тих речей, які мною були надіслані до В. Г. Кравченка⁶ в Житомир я погоджусь, аби їм були вони передані до Дніпропетровського музею.

З щирою пошаною до Вас С. Дроздов.

м. Черкаси. 22/XI.31 р.

Документи ці в печаті не опубліковані.

Дроздов.

ДІМ, КП—81002/Арх—17720/1.

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

15.12.1911.

Станція Деконська — Катеринослав

Вельмишановний Дмитрію Івановичу!

Простіть, що, не знаючи Вас особисто, звертаюсь до Вас з своєю пропозицією. Річ ось в чім: Коли не помиляюсь, у музеї ім. Поля дуже малий асортимент солі. Я служу тут, в осередку соляної промисловості¹ і міг би Вам дещо вислати, коли тільки Ви маєте в цьому потребу. Тут як раз збираються колекції для університету ім. Шанявського и міського Московського музею. Збирає їх дохтарець одного солепромислового, чи ненайбільшого, товариства. Він звернувся до всіх, де тільки надіявся достать щось цікаве, з проханням, і тепер до його надходить дуже багато матеріалу, який одсилають увесь до Москви може навіть і нема рації, бо багато екземплярів природи одного сорту. Сказать, що-б припинили висилку, теж не стоє: може що й цікавого, нового надійде. Говорю Вам, що найліпше (сіль голуба, синя, рожева і всякі переходові ступені між указаними сортами) піде в Москву, але і між залишком є багато дечого цікавого (прозора сіль, рожева, в різних комбінаціях з глиною і т. п.), що заслуговує уваги спеціалістів. Є куски з дуже виразно зазначеними «годовими кільцями». Надходять сюди і окамянілости з угольної ери, як що і в їх потреба, то може що можна буде урвать для музею Поля і з цього відділу.

* Хрест 1836 р., медаль 1849 р. (прим. С. Л. Дроздова).

Всі речі Вам нічого не будуть коштувати, хіба тільки одна пересилка (малая скорость).

Можна достать всякі сорта кварца, кристалічний алебастр (любастирь), жремени химерної форми. Як тільки Вам потрібно що, то напишіть. Я буду їхати відціль до-дому на святки і в суботу 24 буду в Катеринославі, можу зайти в музей, що-б поговорить особисто, бо може Ви сами звернетесь до деяких особ, тільки не високих, бо збирають «малі».

В Катеринославі прибуду 24/XII вранці з Харківським поїздом і ждуть певно доведень годин 5—6, не менш (не знаю гаразд коли йде поїзд на «Запорожье»).

З пошаною Коваленко.

Адрес: Ст. Деконская Юж. ж. д. Деконская заводс. больница. Алексею Коваленку.

15/XII—1911.

ДІМ, КІП—75278/Арх—15071.

Адреса: «Екатеринослав. Музей имени Поля. ЕВБ. Профессору Дмитрію Ивановичу г. Эварницкому».

№ 237

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

17.01.1912.

Попасна Катеринославської губ.— Катеринослав

Вельмишановний та Любий Дмитрію Івановичу!

Дуже шкодую, що сам, особисто, не можу взяти участі у користній для музею Поля справі, не можу стати Вам у пригоді присилкою мінералогічних колекцій (соли та окаменіlostів). Я перехожу на нову посаду, а Вам ражу звернутись до Сергія Костянтиновича Іванова (врач брянцевской соляной копн при ст.[анції] Деконской Юж[ної] ж[елезної] дор.[оги]. Людина це дуже сімпатична і цікава: не дивлячись на те, що він прожив тут, на руднику, більш як півтора десятка років, він не загасив у собі «духа жива» — має чудову книгозбірню, одержує найкращі сучасні видання періодичної преси, за поміччу листування має живий звязок з культурнішими центрами Росії, цікавиться мистецтвом і має чулу людську душу. В кінці минулого року до його звернулася з Москви незнайома йому людина з просьбою вислати колекції для мінералогічного одділу університета ім. Шанявського, і він все одіслав що в його було. А оце позавчора їздив він у Горловку на хрестини до одного лікаря але і хрестини, то справляють бучні, чи не тому що-б там у п. п. інженерів заручитись згодою прийняти участь в підшукуванні підхожого мінералогічного матеріалу (бачете, який ще спосіб уживають для наукової мети!) В листі до Серг[ія] Кост[янтиновича] можете прямо вказати на мене, що я Вам порадив звернутись до Вас, та я, певно, побачусь з ним цими днями ще і скажу, що я порадив Вам самим звернутись до його. Будете писати йому то пишiть російською мовою, бо до українського питання, а разом з тим і до мови він ставиться так, як ставиться більшість російської інтелігенції, а головне що

Щи гаразд не розуміє української мови. Під час мінералогічних дослідів у
Вашо жили Латугін, Яковлев і др[угі].

Ну, будьте здорові, бо «жатва многа а делателей мало».

Шануючий Вас Олексій Коваленко.

Р. С. Ще раз кажу Вам, що одне шкодую, що не можу взяти участі в
постачинні колекції і прислужитись милій справі рідній.

17/1.1911.

ДІМ, КН—75277/Арх—15070.

Адреса: «Екатеринослав. Музей имени Поля. ЕВБ. Профессору Дмитрію
Ивановичу Эварницкому».

№ 238

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

5.08.1926.

Кам'янське — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Івановичі

Ідучи з Катер.[инослава] зустрів на пароплаві Марію Мих.[айлівну],
говорив з нею про линолеум. Сказала вона що линолеум буде Ваш.

Другого дня думав зайти, та не міг, бо з п'яти робітників нашого відділу
зосталось тільки три: одного перевели в друге місце, не приславши натомість
нікого а другий з I/VIII пішов жиру нагулювати, ц[е]б[то] в отпуск або,
як в Галичині кажуть, дістав. урльоп. Сього дня знову був у Сотників і знов
мні М.[арія] М.[ихайлівна] сказала, що линолеум буде Ваш. Та Ви, певно,
все вже знаєте, бо С[емен] Львов.[ич] сього дня в Катер.[инославі] й повинен
зайти до Вас. 6/VIII приїду до Катер.[инослава], тоді привезу Вам і ціну
линолеуму.

Передайте уклін Серафимі Дмитровні.

З правдивою пошаною О[лекса] Коваленко.

ДІМ, КП—75281/Арх—15074.

Адреса: «Катеринослав. Майдан Троцького (був. Дворц. площ.). Професору
Дмитру Івановичу Яворницькому».

№ 239

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

[1926].

Кам'янське — Катеринослав

Високошановний та Любий Дмитро Івановичу.

Передаю Вам Багалия,— може що пригодиться для Вашої роботи.

З дня на день збираюсь провідати Вас та все ніяк не вирвусь. Передаю
через інженера Іпатенка Олександра Івановича, що я Вам не раз говорив
про його.

Низенький уклін Серафимі Дмитровні.

З правдивою пошан[ою] й любов'ю до Вас застаюсь
О[лекса] Коваленко.

ДІМ, КП—75279/Арх—15072.
Записка.

№ 240

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

[1926].

Кам'янське — Катеринослав

Високошановний Дмитрию Івановичу!

Вчора в Романковім мені розказували, що в селі чи хуторі Суслівці, в 6 верстах од Бородаївки, натрапили в кручі на якогось «допотопного» звіра, з величезними рогами и зубами. Роги ніби коло 3 вершків завтовшки. Між иншим, ріг один одбили, розбили його на-трьох,— хотіли «пустити» його на гребінці, та якісь «експерти» з їх же таки, сказали, що на гребінці він не годиться, бо старий, пожовтілий і дуже крихкий. Все це мені розказував з одним хлопчиком племінник (вже жонатий) Семена Львовича¹. Хлопчик той, років 14, каже що все це він бачив своїми очима,— їздив туди він міняти щось чи що. «В кінці цього тижня, каже, ще поїду і попрошу знакового мені предкомсомола заборонити ростягати ті кістки». Я цьому хлопчикові говорив, щоб він передав тому предові і тому хто викопав кістяк, що вони можуть за свою нахідку достати добру нагороду, бо, дуже можливо, те, що вони знайшли — річ дуже цінна для науки. Останні мої слова так вплинули на оповідачів, що вони аж почали обмірковувати план, як би голову того «звіра» викопать їм самим, або вимінять її на щось і привезти Вам. Я майже певен, що з останніх їх заходів нічого не вийде. Казали, що білет пароплавом до того місця від Кам'янського коштує 30 коп[ієнок].

В суботу Семен Львович вечірнім потягом їде в Катеринослав. Хвалився, що буде й у Вас.

Бувайте здорові та богу милі як колись казали старі люде. Перекажіть, будь ласка, од мене низенький уклін Серахвими Дмитровні.

З правдивою пошаною О[лекса] Коваленко.

ДІМ, КП—75280/Арх—15073.

№ 241

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

29.03.1927.

Катеринослав — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

Простіть, що я й досі не зайшов до Вас. Обіщав я зайти, написати у Вас словника, а ось уже мабуть, тричі по два тижні минуло, а я все не захожу. Незабаром після того, як я у Вас був, напався на мене грип, і хоч він у нас

на Україні і «не той став», яким він був у Франції, і хоч він українізувався (тут сміливо це слово пишу без лапок), а все ж він — чужинець в українському організмі і, як і багато в нас зайдів, робе своє діло. Найдужче, думаю, він сердиться, що не панькаюся з ним, а хожу, їзжу, роблю своє діло, хоч йому, може цього тільки й треба. Та байдуже: ось незабаром наросте молода трава, пжине ластівник — живо нагуляємо жиру.

Прїїхав книгарь з Москви. Тих книжок, що Ви просили там попитати, нема й слїду. Привіз один тільки Маркса — Альбом «Из Украинской старины»¹, та й той старий пом'ятий, потріпаний і ціна вже йому не 5 а 7 карб.[ованців]. (І за 7 таки й продав). Книжки, каже, дуже подорогшали та й обмаль їх на складах.

Семен Львович подався до Кисловодську з однією панною, — грудною ангиною та панна прозивається. Причепилась до його! Він би радий і розвод з нею взяти й аліменти платити, а вона пристала, як шевська смола. То поїхав на Кавказ, чи там її не збудеться. Недурно ж то кажуть: біда не по дереву йде, а по людях.

Ще раз прошу простити що не прийшов і турбую Вас цим листом.

Прошу передати привітання Серафимі Дмитровні.

З пошаною Олекса Коваленко.

29/III.927 р.

ДІМ, КП—75282/Арх—15075.

Адреса: «Дніпропетровськ. Майдан Троцького № 5. Професору Дмитру Івановичу Яворницькому».

№ 242

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

25.08.1928.

Кам'янське — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Посилаю Вам довідки.

Одна з їх датована, останні — ні, — проставите дату, коли будете купувати. Буду радий, коли хоч одна з їх стане Вам у пригоді. Бланки и печатки нашої поліклініки, — чи підуть вони у Вас?

Бувайте здорові та щасливі. Передавайте мій уклін Серафимі Дмитровні.

З правдивою пошаною Олексій Коваленко.

25/VIII.928.

Коли довідки будуть використані, напишіть вишлю ще Вам.

ДІМ, КП—75283/Арх—15076.

№ 243

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

8.11.1931.

Запоріжжя — Дніпропетровськ

Вельмишановний та Дорогий Дмитро Івановичу!

На порозі 77 року Вашого життя, в день Вашого патрона, від щирого серця бажаю Вам щастя, здоров'я та довгого віку. Заразі, ще в передрозсвітному тумані національно-політичного нашого життя почали Ви свою борозну в Дикому Полі,— ведіть же її досвідченою вмілою рукою назустріч Велетню Дніпрельстану, що його сяйво, на диво всьому світові, освітить нові, невідомі попередникам нашим, обрії грядущого щастя і слави Рідного Краю.

О. Коваленко.

8/XI.1931.

ДІМ, КП—75284/Арх—15077.

Адреса: «Директору Краєвого музею Академіку Дмитру Івановичу Яворницькому. м. Дніпропетровське. Майдан Жовтн. Револ.».

№ 244

ЛИСТ О. В. КОВАЛЕНКА

24.10.1932.

Кам'янське — Дніпропетровськ

Високошановний та Дорогий Дмитро Івановичу!

«Сьогодні одержав від Вас листа.

Чомусь він у дорозі задержався.

Посилаю Вам магnezію; дуже радий стать Вам чимсь у пригоді. До 1-го листопада буду у Вас, а зараз не маю змоги вирватись.

Спасибі Вам за лист, спасибі, що подали про себе звістку.

Писатимете Серафимі Дмитровні, перекажіть од мені низенький уклін. Бувайте здорові.

З глибокою пошаною до Вас О. Коваленко.

24/X.1932.

ДІМ, КП—75285/Арх—15078.

Записка.

№ 244a

ЛИСТ О. К. КОВАЛЕНКА

20.09.1907.

Київ — Катеринослав

В[ельми]поважаний Д[обродію]!

Щиро дякую за «Чужий гріх» — в книгарні «Київ. стар.» одержав. Як що ласка, пришліть міні: «Наша доля — божя воля». Може й там щось найду підхоже для «Розваги».

З щирою повагою Олекса Коваленко.

Київ, Іванівська, 75.

ДІМ, КП—75275/Арх—15068.

Поштова листівка зі світлиною І. Нечуя-Левицького.

№ 244b

ЛИСТ О. К. КОВАЛЕНКА

25.02.1908.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Добродію!

Як що Ваша ласка, спримога та й не шкода, не одмовте вислати міні усі Ваші твори (окрім «За чужий гріх» і «Наша доля — Божя воля», бо вони в мене є). Незабаром міні доведеться виготовляти статтю про Вас і Вашу літературну працю.

З щирою пошаною Олекса Коваленко.

Київ, Іванівська, 75.

ДІМ, КП—75276/Арх—15069.

Поштова листівка.

№ 245

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

15.06. [1900-ті].

Катеринослав — Москва

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Я забув Вас спитати, а Ви не догадалися сказати, за яку приблизительну ціну нанять Вам кимнату (прошлый рік була ціна 10—15 карб[ованців] $1\frac{1}{2}$ × 2 $\frac{1}{2}$ сажня — біля моря).

Главне — яку Ви бажаєте, велику чи маленьку? Та шей — хозяева питають, на скільки місяців.

Будьте ласкаві, черкніть міні пару строк на счет цього.

Искренно уважающий Вас К. Котов.

15 юня.

ДІМ, КП—77914/Арх—16179.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переул: дом. Бахрушина. Его Высоко-родію Дмитрію Ивановичу Профессору Эварницкому».

№ 246

ЛИСТ К. Е. КОТОВА

26.06.1906.

Бердянськ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сегодня в 6 ч.[асов] у[тра] я в Бердянск[е]. Поселился у самого моря. Для Вас квартира в том же дворе. Выбирайте любую: одна 2×2 с.=25 р.,

а другая $1 \frac{1}{3} \times 2 = 15$ р.

В 1-ой отдел[ьный] ход. 2-ая—из нея нужно проходить через комнату студента.

Морская ул[ица], д[ом] № 15, Гостиминской.

(дописано зліва): Он ничего не буд[ет] иметь против того.

К. Котов.

(дописано сверху): Найдутся и др.[угие] квартиры.

ДІМ, КП—77918/Арх—16183.

Поштова листівка.

Адреса: «Екатеринослав. Дворцовая площадь, против Потемкина сада ЕВБ. Дмитрію Ивановичу Г-ну Эварницкому».

№ 247

ЛИСТ К. Е. КОТОВА

6.07.1906.

Бердянськ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович.

Отчего Вы не ответили на мое письмо, в кот.[ором] я просил Вас уведомить меня, какую из двух комнат оставить за Вами? Одна — 25 р., другая — 15 р.

Студент ничего не имеет, если Вы будете проходить через его комнату. Пожалуйста, напишите подробно, не медля.

Уваж[ающий] Вас К. Котов.

Моя квартира в другом доме, в том же дворе.

ДІМ, КП—77919/Арх—16184. Поштова листівка.

Адреса: «Екатеринослав. Дворцовая Площадь. Соб. д. против Потемкина сада. ЕВБ. Дмитрію Ивановичу Г-ну Эварницкому».

№ 248

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

12.07.1906.

Бердянськ — Катеринослав

Добрий мій Дмитрій Іванович.

Прієзжайте-же, а не то прозеваєте квартиру. Дело в том: если Вы займете большую комнату, то рядом остается маленькая № 2 с дверью в большую ком[нату] № 1 и с дверью же в комн[ату] № 3. В ком[нате] № 3 живёт студент. № 4 — передняя. Как быть? Из комнаты № 2 непременно нужно пройти через № 1 или № 2-ой. Прієжайте или пишите скорей, какое настроєніє в Катеринославе после роспуска Д[умы].

(дописано зліва): Не будет ли желез[но]дор[ожной] забастовки?

Ваш К. К[отов].

ДИМ, КП—77917/Арх—16182. Поштова листівка.

Адреса: «Екатеринослав. Против Потемкина Сада, соб. д. ЕВБ, Дмитрію Івановичу Г-ну Эварницкому».

№ 249

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

20.07.1906.

Бердянськ — Катеринослав

Бердянськ 20 липня 1906 року.

Вельмы шановный Дмитрій Іванович!

Як тільки Вы поїхали до дому, три дні підряд була дуже гарна година. Сегодня, 19 липня, з ранку був страшный громовий дождь. Грім убыв городского тай ще другого якогось чоловіка.

Скушно міні без Вас — ніким душу отвести — побалакаты звичайненько. От нічого робити, компаную поганеньки вирши. Як що не погидуете, прочитайте прилагаємі.

От всієї души жму Вашу певну руку.

Бувайте здорові.

Ваш Котенко.

P. S. Звиняйте, що не ту ж мыть переслав Вашу открытку.

Пишите де що про пове...

Чи не можна було б мої вирши надрюковать у малор[осійську] газету?

Котов.

ДИМ, КП—77915/Арх—16180.

Адреса: «Екатеринослав. ЕВБ. Дмитрію Івановичу Г-ну Эварницкому. Дворцовая площадь, против Потемкина сада, соб. д.».

№ 250

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

28.05.1907.

Катеринослав — Катеринослав
28 травня 1907 года.

Високошановний Дмитро Іванович!

Будь ласка, дайте пораду Предсідателю Исполнительного Ком[ітету], Платону Корнієвичу Терентьеву, Сурско-Михайловської вол[ості], що торкається українських лекторів.

З щирим поважанням до Вас К. Котов.

ДІМ, КП—77916/Арх—16181.

Адреса: «Високошановному Професору Д. І. Еварницькому від К. Котова».

№ 251

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

20.11.1909.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажний добродію Дмитрію Івановичу!

Чи не буде Вашої ласки дозволити маему синові, Петрові, змалювати в музеї «Запорожця в бою»¹, за що дякуватемо Вас від щирого серця.

З щирим поважанням до Вас зістаюся К. Котов.

Р. С. Стіл невеличкий та ослінчик — більш ніякої [премудії] йому не треба.
20 падолиста 1909 року

ДІМ, КН—77909/Арх—16174.

№ 252

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

[28.03.] 1909.

Катеринослав — Катеринослав

ВЕСНА.

Кінець зими. Мороз злякався...

Прухкий розтав останній сніг,

Туман на землю зранку ліг,

Але у південь знов піднявся.

Хмарки по небу скрізь плывуть —

На дождь надію подають.

Весна прийшла! весна жадана,

Квітками пишними убрана,

Умита ранньою росою,

Своею блищучи красою!

Зітхнула радісно природа!

Нема зими, весна — свобода!

Блискуче сонечко сміється,
 Промінням землю осява,
 Вітрець погожий повіва..
 У небі жайворінок вьється.
 Кричать, кгелькочуть на воді
 Качки й гуси, лебеді.
 Річки, озера, перетоки
 Повиливались з берегів
 І, морем пінуючись широким,
 Скрізь затопили всі луги.
 Чайки веселою юрбою
 Літають, скиглють над водою.
 Зеленим колером покрились
 Могили, пагірки, лани,
 Цвісти дерева теж просились..
 Діждавшись любієї весни,
 Змарнілий за зіму нарід,
 Мов народився враз на світ.
 І знову, знову милуватись
 Життям у всіх охота є,
 І широ птиця гніздо вьє
 Та починає паруватись..
 Щасливий час для тих прийшов,
 Кому весна дала любов!..

1909 року.

К. Котов.

ДІМ, КП—77920/Арх—16185.

Адреса: «Здесь. Потемкинская пл., соб. д. ЕВБ. Профессору Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

№ 253

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

4.01.1911.

Катеринослав — Катеринослав

Високопошановний Дмитрію Івановичу!

Будьте ласкаві, пришліть Ваши твори, які Ви помінились.

Числа 6 або 7 треба віднести увесь знадібок до Андрущенко¹ у друкарню.

З великою до Вас пошаною К. Котов.

ДІМ, КП—77910/Арх—16175.

Адреса: «Здесь Потемкинская площадь, с. д. Профессору Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

6.08.1915.

Катеринослав — Катеринослав

1915 року 6 серпня

Високошановний Дмитрію Івановичу!

Маю до Вас велику прозьбу.

Наречений моєї дочки, Катрі, інженер Гаврило Степанович Казановський, котрий до останнього часу був на війні, поки що командирован в Катеринослав на заводи, де роблють наряддя то-що. Тим що на війні він дуже зруйнував своє здоров'я, найбільше нерви, йому тепер небезпечно знову їхати на війну. Тут, при гарному досмотру своїх родичів, певна річ, він швидче одужав би.

Як що можна, будь ласка, високошановний Дмитро Івановичу, поклопочити за широкого українця Казановського, щоб він на весь час зостався в Катеринославі при заводах, за що дуже дуже дякуватемемо Вам.

Ваш великий шановник, князь Урусов¹, маючи високі знайомства в Петрограді, за для Вас охійно міг би це діло урядити.

Вельми жалкую, що власною особою не маю часу поїхати й гарненько впрохати Вас.

З щирим поважанням до Вас зістаюся К. Котов.

ДІМ, КП—77948/Арх—16213.

№ 255

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

[...].10.1922.

Київ — Катеринослав

Київ. 1922 р. жовтня.

В. Ш. Дмитро Івановичу!

Чи одержали Ви в травні мого листа, що я послав Вам через свого сина Миколу з Полтавщини? А ось тепер опинився я вже в Києві. Тут вистрів я Лисиченка¹ і, користуючись випадком, посилаю Вам листа. Антон Степанович² теж тут — директором в неплатній демокр[атичній] школі, але я ще не бачився з ним. Через дружину мого сина Петра, котра там же вчителює, А[нтон] С[тепанович] помінився заскочити до мене, як матиме вільний час. На Полтавщині я весь час вчителював у сімерічній школі. Я написав цілу поему про своє життя на Полтавщині. Взагалі за ці часи я чимало нашкрывав поезії й прозою. Я казав своєму Миколі, щоб дав Вам прочитати. Будь ласка, черкніть хоч пару слів, як Ви там живете і — як здоров'я. Вітаю Серафиму³. Зізнайду⁴ і Варвару Дмитр[івну]⁵. Поклін Корнію Павловичу і Любині Євгенівні.

З щирим поважанням до Вас К. Котов.

ДІМ, КП—77911/Арх—16176.

ЛИСТ К. Є. КОТОВА

8.07.1923.

Київ — Катеринослав

1923 р. 8 липня

В. Ш. Дмитро Івановичу!

Торік і в цим році я писав Вам чотири або й п'ять разів. Чи одержували Ви мої листи? Як Ви там ся маєте? Як справи Музея? Чи знайдені покрадені там речі? Проф[есор] Левицький Мих[айло] Андр[ієвич] вельми гаразд зробив операцію моему окові. Два тижні пробув я в клініці Маковського на [С...] вул[иці] і вийшов видтіль 1-го липня. Через два дні навідуюсь на перев'язку. Мабуть через тиждень підберуть мені окулярі.

Зараз у нас на Київщині повним темпом іде загальня українізація, судячи по газетних відомостях. Що вийде з того — побачимо.

Чи правда, що в Кат-ві нема ні одної укр[аїнської] школи? Маючи надію, що черкнете мені пару слів, бажаю Вам всього найкращого.

Вітаю Вашу ш[ановну] Дружину.

З щирим поважанням до Вас К. Котов.

Р. С. Поклін мій Л. Є. Бідновій¹ і Т. М. Романченку², через нього я теж послав Вам листа.

ДІМ, КП—77912/Арх—16177.

Адреса: «Київ, Тургеневская, 81, кв. 4 К. Е. К.».

ЛИСТ В. У. КОЦЮБИНСЬКОЇ

26.11.1904.

Чернігів — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Правление Черниговской общественной библиотеки уполномочило меня, как члена правления, снести с Вами относительно Вашей лекции. Правление, получив от Васил[ия] Григорьевича¹ предложение относительно лекции, с охотой берет на себя хлопоты по устройству её². Причем просит Вас выслать возможно скорее программу в таком виде, к[а]к нужно представлять попечителю и — для афиши. При обсуждении вопроса — когда устроить лекцию, решили между 15—18 декабря. До 15-го дек[абря] невозможно, т[а]к к[а]к в Чернигове начинаются губернские собрания и зал дворянского собрания будет занят, и публика занята, не пойдет; после 18 дек.—ропуск, много учащихся и учащихся уедет.—Если Вам удобно в вышеуказанные числа, то, получив программу, мы немедленно шлём её к попечителю.

Если же не удастся в декабре, устроим в 20-х числах января. А не удастся лишь тогда, если земские собрания затянутся на 2—3 дня дольше, или, если учащихся распустят раньше 19-го декабря.

Относительно времени назначения лекции будем брать всё во внимание и если не в декабре, то в январе устроим.

Просим Вас адресовать на имя черниговской общественной библиотеки.

С уваж[ением] В. Коцюбинская.

Мой адрес: Чернигов, собс. д. Вере Іустиновне Коцюбинской.

ДІМ, КП—78843/Арх—16676.

На конверті рукою Д. Яворницького: «В. Коцюбинская».

№ 258

ЛИСТ В. У. КОЦЮБИНСЬКОЇ

14.12.1904.

Чернігів — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Мне передал Василий Григорьевич¹ о Вашем согласии назначить лекции в январе, тем приятнее это, что оно совпадает с новым постановлением правления библиотеки. В последнем своем заседании (11 дек.) решило теперь же ходатайствовать перед губернатором и попечителем о разрешении лекций, которые предполагаются 21—22 января 1905 г., или 22—23, т[а]к к[а]к эти числа приходятся на пятн[ицу] — 21, субботу — 22 и воскрес[енье] — 23, важно и дни иметь в виду: можно лекции назначить — одну — в пятницу, другую — в воскресенье. Разница в одном дне для Вас, Дмитрий Иванович, не важна, ведь Вы в Чернигове бываете не только к[а]к лектор, но и как «гость», то Вас ведь это не стеснит?

Только просим Вас, Дмитрий Иванович, уж никому не обещать этих чисел января, а об окончательном выборе дней из этих трех, мы ещё сплшемся.

Уважающая Вас В. Коцюбинская.

14 дек. 1904. Чернигов.

ДІМ, КП—78844/Арх—16677.

Рукою Д. Яворницького написано: «Вера Коцюбинская, Чернигов».

№ 259

ЛИСТ М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

14.03.1901.

Чернігів — Москва

Високоповажаний Добродію!

Минуло вже чотыре роки, як умер П[антелеймон] Куліш¹, і де далі все видніше й видніше стає, яку велику вагу в нашому письменстві має се славне ім'я; а яку матиме своїми роботами, що тільки тепер виявляють ся на світ, про те можна догадувати ся. Могучий майстер української мови й творець українського правопису, благородний поет «Досвіток», перекладач Шекспірових і Байронових творів і Біблії, автор «Записок о Южной Руси», «Чорної ради» і

чили інших коштовних праць має право на нашу велику повагу і вдячність. Перед цими його заслугами забуваються тепер ті помилки, які йому траплялося робити, як і кожному, а виступає потреба пошанувати його працю. Чернігівці хочуть виявити сю пошану, видавши на спомин про Куліша альманах².

Редакційний комітет цього альманаху, що складається з Миколи Чернявського³, Бориса Грінченка⁴ і Михайла Коцюбинського, припорутив міні прохати Вас, Високоповажаний Добродію, пособити нам у сій справі, давши до альманаху чи свої згадки з подорожи, чи відповідну статтю історичного змісту українською мовою.

Автори дістануть за кожну друковану картку свого твору по 1 примірнику книги.

Вислати статтю треба не пізніше 1 мая с.[ього] р.[оку] на мою адресу.

З високим поважанням М[ихайло] Коцюбинський.

Чернігів, 4/III.901 р. Стоверянская, № 3, собств[енный] дом. Михайлу Михайловичу Коцюбинському.

ДІМ, КП—78841/Арх—16674.

Адреса: «Москва, Варварка, Горячев пер., д. Бахрушина. Его Высокородію Дмитрію Івановичу Эварницкому, Профессору Университета».

№ 260

ЛИСТ М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

2.11.1902.

Чернігів — Москва

2.XI.902. Чернігів. Стоверянская, 3, соб. дом.

Високоповажний Добродію, Дмитре Івановичу!

Позволяю собі звернутись до Вас за радою й поміччю в справі, яка може бути цікавою й для Вас. Мій хороший знайомий інженер І. М. Якубович, що живе в Чернігові, думає розпочати працю, в якій має на меті вистежити вплив українського смаку, українського стилю в старинній архітектурі на Україні, переважно церковній. Він хотів би виділити все своєрідне в архітектурних мотивах і прослідити розвій його до останніх часів.

На превеликий жаль він не знає, чи існують спеціальні праці на таку тему, або які рукописні матеріали по архівах чи в інших місцях, де і що шукати.

Отут би Ваша компитентна поміч і могла б стати у великій пригоді.

Я був би Вам дуже вдячний, коли б Ви своїми радами направили на добрий шлях людину, що має таку хіть додати до нашої історії культури цікаву сторінку.

Сподіваюсь, що Ви, який так добре знає і любить наше минуле, не одмовитесь допомогти чим зможете.

Бажаю Вам здоров'я і сил.

З високим поважанням Михайло Коцюбинський.

Арх—16675.

ЛИСТ Н. В. КРОПИВНИЦЬКОЇ

23.08.1887.

Федорівка — Санкт-Петербург

Вы имеете полное право сердиться на меня, хотя ответ на Ваше письмо уже давно был написан, но, увы! Не удалось ему долететь до Вас. Затем вдохновение, которого я так долго и напрасно ожидала, не приходило, посему я решила сейчас без него писать.

После долгого путешествия по разным городам: Новочеркасску (где была наша свадьба), Екатеринодару, Ставрополю, целебным источникам Пятигорья и др. я, наконец, нахожусь в деревне Федоровке, где предаюсь вполне отдыху: много хожу по полям и лесам, катаюсь в лодке, смотрю на работы крестьянские и предаюсь также невеселым размышлениям.— Много читаю из старых и великих произведений Шекспира, Гете, словом ударилась в поэзию.

Дней 10-ть тому назад у нас едва не случилось несчастье. Марко разряжал металлич. гильзу, произошел взрыв и ранил его в палец правой руки и в грудь, так что он все время находится на попечении врача, который надеется на скорое его выздоровление.

Как Вы поживаете? Вероятно, много работали, много нового материала приобрели за время этих раскопок? Жаль, что я сама виновата в том, что Вы мне не написали за все это время ни разу. От души желаю Вам успеха в Ваших работах. Завтра мы выезжаем в Москву. Если захотите написать, то адрес: Москва, театр Парадиза, у Никитских ворот.

Где Вы теперь? Будете ехать через Москву — заезжайте к нам. Еще раз простите за запоздалый ответ, но лучше... Вы знаете эту пословицу, потому не пишу её. Марк посылает Вам привет вид щирого сердца.

До свидания! Хороший козарлюга! Да хранит Вас Бог!

Надежда Кропивницкая.

ДІМ, КП—78847/Арх—16680.

Адреса: «Петербург, Александровский просп., д. № 9 (Петерб. стор.)».

ЛИСТ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

1.04.1887.

Елисаветград — Санкт-Петербург

Ой, Дмитре мій, Дмитре,
Прыхильний та щирый!
Багато ты, друже,
У душу мою
Перелыв своїєї
Теплої, палкої
Й бравой души.

Роспалахав мрії,
Зогрив мої думи
И в серцеви хворим
Выгоїв надії...

Як бачиш, я вже в Гайдамачщині! Степи й могили, балки, перелиски, хутора й села... По гори вже геть біліють брындуши, рясніють квіточки, травиця зеленіє... Витер гуляє по полю й радий, що ни шо ёго не зупиня, дме на всю губу, аж высвистуйе!..

Навидався вже я й на болота й на озера; оббигав садочки, й ноги підбив, й очы [мыни] задуло, й нис полупывся... А ты, мій голубе, сыдыш там у тим гнылим Петрогради, та зитхайеш, та сумуйеш, та певно иноди, глянувши на сонечко, думаєш: «тепер то сонечко Марка припикає, а мене воно тут и не гріє?..»

Вир, голубоньку сызый, що й я, дывлячысь на ясне сонечко, часто, дуже часто згадую про тебе и мугычу соби пид нис:

«Ой Дмытре мій, Дмытре,
Прыхыльный та щырый!..»

Дяка тоби вид щыро люблячого тебе серця, що ты розважаєш там мою дивчыну, не даєш їй засумуваты! Э, брате, та дивчына, тож моя прычына!.. Взяла вона мое серце, мою душу й мої думкы!.. Не хочу таїтысь перед тобою: и я сумую за нею, а иноди то й мисыця соби не знайду! Що ж, друже мій, така вже, бач, у мене натура: як любить, то любить вже так, щоб ни зайвого закуточка не було у серцеви задля другої; як кохать, то кохать вже всією душою, всіма думкамы, мріямы і надіямы!.. Вона повинна мене напутыты на все людське, підкрепыты, у мыни те, чым я дыхав и жив до сёго часу и почав вже було хворыты духом!..

Обизвысь, мій любый, щырым та теплым словом!

Слухай! А я все-таки так прымиряюсь и прыдивляюсь щоб литом хоч тыжнин зо два поблукать з тобою понад Днипром, колысь-то, [думим] та велыким!..

Що ж там у Вас у Петрогради путнёго, цікавого и корыстного? Уклопяюсь низенько всем щырым землякам и всему поспильству.

Твій Марко.

1 апрел. Елисаветград, Болотнина ул., д. Зайковской.

Р. С. С. Фомыного тыждня думка початы з Ростова, а с 1 мая (певно вже) у Новочеркаскому, а потим майнем у Чорноморію.

ДІМ, КП—78845/Арх—16678.

Адреса: «В С. Петербург. (На Петербургской стороне, Александровский проспект, дом № 9, кварт. 4-я)».

№ 263

ЛИСТ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

17.12.1887.

Петербург — Петербург

Був у тебе, не застав — шкодую дуже! Бодай тебе в жыто головою, колы ж я тебе дома спиткаю? Ты занятый, и я не бью байдкы — а треба б, дуже треба б було по души побалакаты.

Марко.

17 декабрь 87 р.

ДІМ, КП—78848/Арх—16681.

На звороті листа рукою Д. Яворницького напис: «Марко Лукич Кропивницький».

№ 264

ЛИСТ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

8.04.1890.

Петербург — Петербург

Пробач мени, голубе сызый, що й досы не провидав тебе, бо ще й до Петербургу не доїхав, як простудився у поїзди; а тут ще й негода щодня, прямо хоч не вытыкай на вулицю.

Щиро шануючий тебе Марко Кропивницький.

8 апреля 1890 г.

уг. Офицерской и Вознесенского просп., д. № 1, кв. 12.

ДІМ, КП—78849/Арх—16682.

Адреса: «Литейная п. Сергиевская ул., д. № 31, кв. 18».

№ 265

ЛИСТ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

25.09.1908.

Катеринослав — Катеринослав

Дуже шкодую, любий Дмитре, що ти не поїдеш зо мною; ну щож, як не можно, то...

Приїзди ж неодмінно весною, у кінці апріля, або в початку мая; а я тебе ждатиму-виглядатиму та на шлях та на Тирнову могилу поглядатиму. Дуже буду радий бачити тебе і вітати в своїй хатини.

Щиро шануючий тебе твій М. Кропивницький.

25.IX.1908 р.

ДІМ, КП—78851/Арх—16684.

Поштова листівка.

Адреса: «Здесь. Екатеринославский областной музей имени А. Н. Поля. Его Высочородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 266

ЛИСТ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

4.04. [188...].

Елисаветград — Петербург

Приветствую всех друзей с кануном праздника.
Кропивницький.

ДІМ, КП—78846/Арх—16679.

Телеграма.

Адреса: «СПб. Петерб. ст., Александровский пр., д. 9. Еварницкому».

№ 267

ЛИСТ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

31.12. [188...].

Петербург — Петербург

Зал Кононова

М. Г.

Дмитрий Иванович!

В. А. Линская-Неметти и М. Л. Кропивницкий с товарищами покорнейше просят Вас почтить своим присутствием встречу Нового года, после вечернего спектакля 31 декабря в помещении театральной залы Кононова.

ДІМ, КП—78850/Арх—16683.

Запрошення. Друк.

Адреса: «Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу г-ну Эварницкому (Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9-й».

№ 268

ЛИСТ А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

11.05.1911.

Бережани — Катеринослав

Високоповажаний Добродію!

Я видаю ілюстровані українські шкільні читанки для галицьких гімназій I—IV класів. Хотів би дати в них по змозі якнайбільше ілюстрацій нашої старини і видів великийших українських місцевостей.

В читанці для II кл. я надрукував спомини д-ра Мих. Коса¹, друковані в «Ділі»² (По Дніпрі. На порогах. На Запорожжю). Др. Кос порадив мені звернутися до Вас із проською о ласкаве визичені чи кліш, чи може краще прислані найінтересніших фотографій з порогів і з Запорожжя. Про се я Вас дуже прошу. Крім того, я просив би прислати фотографії або відбитки цінніших речей із нашої старини, що з ними слід би знайомити головню нашу галицьку молодіж.

Простіть, що незнайомий звертаюся до Вас із снім, але др. Кос впевняє мене, що можу сміло числити на Вашу ласкаву поміч.

Остаю з глибоким поважанням Антін Крушельницький.

Адр[еса]: до I/VI н. ст. Бережани ул. Рогатинська, від I/VI до 30/VIII н. ст. Буркунт п. Жабе.

Б[ожего] дня II/V.1911.

ДІМ, КП—78898/Арх—16731.

№ 269

ЛИСТ М. Л. КУЗЬМЕНКА

14.01.1904.

Катеринослав — с. Камишина Полтавської губернії

Високоповажаний і вельмишановний, щирий наш діяче, Дмитре Івановичу!

За великими клопотами домашніми я не мав часу раніш скінчити перепису Вашого рукопису «Христос в серці чоловіка»¹ и, скінчивши его тільки вчора, відсилаю его Вам сьогодні з щирою та великою подякою.

Благаю вибачити за те, що де-що (в окремих словах) я написав не так, як написано у Вашому рукопису, а через що я так зробив — висловлюю на окремому листі, котрий прикладаю при сему з великим проханням повернути его мені з Вашим «згоден» чи «не згоден», бо я одмічені там місця написав у себе злегенька, щоб, почувши Ваше «згоден» чи «не згоден», написати так, як самі Ви забажаєте, сіріч: навести по злегка написаному, або витерти і написати знову, як було у Вашому рукопису.

Ще раз прошу вибачити мені і, дожидаючись Вашої відповіді, застаюся щирим серцем до Вас прихильний і завжди готовий до послуги вельми шануючий Вас

Микола Кузьменко.

14/I—1904.

Адр[еса] Катеринослав, Тихая 8, кв. 4.

ДІМ, КП—79159/Арх—16852.

Адреса: «Почт.-телеграфн. отделение Комышно, Полт. губ. Его Препос- ходительству Дмитрію Івановичу Эварницкому».

№ 270

ЛИСТ М. Л. КУЗЬМЕНКА

1.03.1905.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажний і вельмишановний Дмитріє Івановичу!

З наших управленських служащих не міг я знайти охочого переписувати рукописі «на строк». А так: поволі, потроху та коли небудь — то так воно, здається, не варт гаяти й часу.

Отсе, як раз під чергу, попався хлопець, що подав до нашого Управління «просьбу о месте» і поки що чи буде, чи ні — дуже нуждается у копіях, а.

хлопець, кажуть, гарний, смирний, трудящий і пише не погано, був сільським писарчуком, скінчивши школу. Так отсе його й посилаю. Як що він Вам згодиться, то, як чоловік гулящий, не забариться попереписувати що треба.

Про ціну сами з ним побалакаєте, бо мені він нічого не відповів про се; соромливий, каже «Та що там про ціну? Бог його зна — я не знаю; ніколи я не договоровався — не знаю».

Всім серцем Ваш Кузьменко.

1/III 905.

ДИМ, КП—79158/Арх—76851.

Адреса: Его Превосходительству Профессору Дмитрію Івановичу Эвариченку».

№ 271

ЛИСТ М. Л. КУЗЬМЕНКА

[1910].

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажаний і щиро шановний Дмитре Івановичу!

Перш, ніж почати свою річ про те, що примусило мене турбувати Вас, прошу вибачити мені за турботи. Не малої ваги річ і може це є питання цілого життя не одній людині, а цілої сім'ї. Перед Вами зараз стоїть, всьому колу просвітян відомий, чесний з гарним напрямком і не ледачий ні на яку роботу хлопець 17-ти років, дуже бідної; нужденної, але талановитої хоч і безталанної сім'ї — пасинок Ялисея Яковл[евича] Шаплика Андрій Кордюм Шаплик; скінчив він початкову школу, поступив потім у 6-ти класову городську школу, але провчившись усього 3 класи пішов заробляти для себе і для сім'ї насущний; служив на Брянському заводі, потім на виставці з Стасюком¹, має про службу свідоцтва, але і перша і друга служба були тимчасові, випадкові, постійної-ж, хоч плач, не знайдемо для хлопця: Максим (Ємець²), як кажуть, всі пороги пооббивав — як зав'язано скрізь! Біднов³, Труба⁴, Богуславський⁵, я нігде нічого не вишукаємо а треба, дуже треба: бідує сім'я, бідує, не доїдаючи, навіть, хлопець, з якого, сподіваємось, повинен вийти колись користний громадянин, і робиться страшно, щоб молоде, зелене, забите нуждою та горем не схибнуло з прямого і чесного шляху і не зопсувалось, не зробилось нікчемним недолудком. Ми вже не в силі допомогти йому, і я тепер усю мою надію покладаю на Вас: Ви маєте найширше коло людей, які змогли-б щось зробити для сього хоча й не єдиного «пасинка судьби». Візьміть його під свій захист, зробіть для його все, що зможете, йому стати на ноги і на Вас молитиметься сім'я, Вам безмежно дякуватимемо всі. Ні на одну хвилину я не кидаю на Вас єдиного надію і наперед засилаю Вам за Вашу поміч стати хлопцеві на ноги, у чому я певен, мою найщирішу подяку.

З глибоким до Вас поважанням, душею прихильний до Вас Микола Кузьменко.

Р. С. Я знаю добре, що як нема, то з пальця не висмокчши, але вірю і в те, що при бажанні зробити добро, (а небажання у Вас я не можу собі

і уявити, бо инакше і не звертався-б до Вас) Ви вишукаєте якихсь певних засобів.

ДІМ, КП—79157/Арх—16850.

Адреса: «ВПД Дмитрію Івановичу Яворницькому. Від М. Кузьменка».

№ 271а

ЛИСТ М. Л. КУЗЬМЕНКА ТА М. ЄМЦЯ

[1910—1] рр.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажаний Дмитрій Іванович!

Предъявитель сього уповноважений зборами драматично-співочого виділу Т-ва «Просвіта» Павел Іванович Тамара має доручини ради клопотати перед архиереєм про д. Хоцінського. Уповноваживши д-ія Тамару, рада щиро прохає Вас, Високоповажаний Дм. Івановичу, взяти на себе труд поділити ці клопоти з д. Тамарою і зарані за все дякує Вас щиро.

Голова драматичної секції М. Ємець.

Підголова Ради Т-ва Просвіта Кузьменко.

ДІМ, Арх—25974.

№ 271б

ЛИСТ М. Л. КУЗЬМЕНКА

29.06.1910.

Катеринослав — Катеринослав

Давно бачився, скучив, гуляючи забрів та, на жаль, і не застав дома.

З великою до Вас пошаною Микола Кузьменко.

29.VI.1910.

ДІМ, Арх—25973.

Візитка.

№ 272

ЛИСТ О. Л. КУНДЗІЧА

3.12.1927.

Харків — Дніпропетровськ

Вельми Шановний Професоре!

Ваш лист спонукає мене придивитися до своєї мови,— бо,— думаю собі,— сам не придивившись та придивляються люди і люди ті, що вміють розмовляти українською мовою... Я вам вдячний.

Я радий, що маю можливість увести в нашу літературну мову який десяток слів, що досі не вживалися і Вам зпова ж таки вдячний, як своєму поважному співробітникові в цій царині. Звичайно, професоре, я завжди до Ваших послуг.

Зараз тут у листі даю пояснення тільки тих слів, що Ви виписали в листі до мене. Я трошки не розумію, чи Вам потрібно лише ці слова чи й інші подібні вирази, що є в романі. Врешті, виписати сам я їх усіх все одно не зміг би з багатьох причин. Отже, тільки ці —.

— Плітко — мілко, плоско. Кажуть — плитка тарілка, плиткі галоші. (В мене таке враження, — що це слово вживалось до мене).

— Гірчина — зменшене від слова «гора» (на Поділлі «гора» — це горище. Слова горище я на Поділлі взагалі не чув за все життя) гірчина — це в сіннях коло комина, настіл дощок у хліві й т. ин.

— Гадурливий — сварливий, завжди чимось не задоволений, вередливий, той, що бубонить собі під ніс лайку, надоїдливий. — Гадурливий свекор, гадурл. дід. Цього епитета вживають переважно до старих людей.

— Дрелі — в галичині: бралі. Залізні вила з чотирма зубцями в чверть — півметра довжини. Дрелями личищають гній.

— Загримований — слово не народне. Загримований.

— Тасьма — (у Вас в листі «тас-ма» — мабуть Ви повторили друкарську помилку) вузька межова доріжка зі шляху поміж гонами. Тасьмою візджать на десятину зі шляху.

Це і все. Коли пояснення мої не досить чіткі, — пробачте. Коли потрібно буде їх ще, то я з великою приємністю дам. Це ж наша робота!

Бажаєте мені поспіху. — Взаємно. Вдячний.

З пошаною Ваш О[лекса] Кундзіч.

3-XII-1927. Харків.

ДІМ, КП—79156/Арх—16849.

Адреса: «Дніпропетровське (Катеринослав). Академіку Дм. Іван. Яворницькому. Дворцова площа, буд. 5».

№ 273

ЛИСТ О. С. ЛАШКЕВИЧА

14.12.1887.

Київ — Петербург

Милостивий государь Дмитрий Иванович!

Ожидая со дня на день разрешения Главного правления по делам печати на передачу, приобретенного мною от Ф. Г. Лебединцева¹, в мою собственность издания журнала «Киевская старина», я позволяю себе обратиться к Вам с покорнейшею просьбою не отказать в Вашем сотрудничестве журналу, посвященному исключительно интересам Южной России, для истории которой Вы столько трудитесь.

С совершенным почтением имею честь быть, милостивый государь, Вашим покорным слугою А. Лашкевич.

Адрес мой: Киев, Театральная ул., собственный дом, Александру Степановичу Лашкевичу.

Киев. 14 декабря 1887 г.

ДІМ, КП—75868/Арх—15337.

На листі — монограма синього кольору під короною.

ЛИСТ М. І. ЛАЩЕНКА

23.11.1900.

Петербург — Москва

Високоповажний пане Дмитро Іванович!

Бажаючи не покидати діла, котре почав у Петербурзі Ц. А. Білиловський¹ — видання збірника («Складка»)² на українській мові — я, та О. В. Крижановський³, котрего Вы бачили у Ц. А.⁴ — нагадали видавати збірник українсько-руській, маючи надію переробити його з часом сперш в неперіодичне, а потім й в періодичне видання, котрего нема ще на нашої мові. Тім-то широко прохаємо Вас, шановний Дмитрій Іванович, — піддержати се діло молодих братів Ваших українців, що так бажають працювати на користь рідного краю — та прислати нам Ваш твір — се б то статтю на лад тих, які ми читали в «Складці» — не вважаючи на те, що писано і може на московській мові (твори наукові, найголовніші історичні, гадаємо видавати і на московській мові, тім-то і збірник називатимем «українсько-руській»). Гроші, які доведеться виручити від цього видання маємо віддати Д. Л. Мордовцеву на користь «Общества распространения дешевых книг на малорусском языке среди малорусского народа» — в котрім він председатель. — Ще раз прохаємо Вас шановний пане, звернути на це діло увагу і подарювати наш збірник Вашею ласкою.

Редактори збірника О. В. Крижановський і М. І. Лашченко.

Издатель Н. Е. Зинченко.

З глибоким поважанням М. І. Лашченко.

Адреса: СПб. М. Итальянская, 7. Михаилу Ильичу Лашченко.

ДІМ, КП—75870/Арх—15339.

Адреса: «Московский университет».

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

21.09.1883.

Київ — Харків

Милостивый государь, Дмитрий Иванович!

Охотно готов поместить присланную Вами заметку, но только в ноябрьской книжке¹, так как октябрьская вышла вместе с сентябрьскою первых чисел сентября.

К сожалению, [подписка так стоит], что я не могу предложить Вам другого вознаграждения, кроме разве бесплатного экземпляра «Киев[ской] старины», если Вы заинтересуетесь этим. Мы главные труженики [с начала] издания ничего не получаем. Посторонним иногда давали, а теперь уже неизчего. Дерзким издание потому, что другого нескоро можно дожидаться.

Редактор Ф. Лебединцев.

ДІМ, КП—75088/Арх—14910-а.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

28.12.1883.

Київ — Харків

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Давненько уже я получил Вашу статью, но мне, право, и плюнуть даже некогда, разве — когда марку наклеиваешь...

Хороша Ваша статья. С удовольствием печатать буду, с удовольствием.. полагаю, и прочтется она. Только не знаю, влезет ли она в февральскую книжку..

А зачем же это Вы ещё и гроши будете присылать? Коли Вы дурно, то й. мы повинни дурно...

Будьте здоровы!

Уважающий Вас Ф. Лебединцев.

28 дек. 1883 г. Киев.

Адреса: «Харьков. Дмитрию Ивановичу Эварницкому, стипендиату при Харьковском университете».

ДИМ, КП—75089/Арх—14911-а.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

20.01.1884.

Київ — Харків

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

На этот раз Вам очень было бы кстати пословицу припомнить: молчание — знак согласия. Если об оттисках я не прописал, то просто за дурною головою. Нередко мне с почты письма возвращают за необозначением города, куда посылать надо.

Отписки я Вам сделаю в желаемом числе и из присланного и из того, что пришлёт, т. е. «Числа и порядка Сечей»¹ и «Записок» патера Комулео»^{2*}. Всё нужно, за всё спасибо скажем и в пожни поклонимся. «Рус[ская] старина»³ публикует, что имеет в запасе 1773 статьи.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

20 генв. 1884 г. Киев.

ДИМ, КП—75090/Арх—14912-а.

Адреса: «Харьков. Немецк[ая] ул., д. № 6, кв. № 2. Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

* Эти особенно нужны (прим. Ф. Г. Лебединцева).

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

31.03.1884.

Київ — Харків

Харьков. Немецкая ул., д. № 6.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вчера кончена апрельская книжка «Киев[ской] ст[арины]». Спешу известить Вас, что в неё вошла Ваша статья: «Число и порядок Сечей», а сегодня сдан мною в типографию «Топографический очерк Запорожья»¹. Последний будет разделен на три книжки. Оттиски с первой статьи изготовлены будут на страстной и вышлются к Пасхе.

Остаётся мне ещё раз спросить: что же с обещанным Вами переводом о посольстве папы к запорожцам?²

Кто из Харькова на археологический съезд³ в Одессу собирается? Отсюда большая компания, и в числе других и я.

Подписка на сей год, как и прежде, т. е. около 700 уже, но если и так удержалась, то благодаря Харькову. Но теперь легче дышать...

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

31 марта 1884 г. Киев.

ДИМ, КП—75835/Арх—15304.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

23.06.1884.

Київ — с. Покровське Олександрівського пов. Катеринославської губ.

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Сердечно сокрушаюсь о приключившейся Вам беде¹. Быв сам много раз на волос от смерти, [...] паче радуюсь, что не постигла Вас конечная напасть.

Ваше сочинение «Поездка на Запорожские пепелища»² с удовольствием готов поместить в «Киев[ской] старине» со всеми рисунками. Особого гонорара предложить не могу, а те же 400 оттисков с радостью поставлю. Подписка — увы! — не поднялась ни на дюйм. Такая наша доля!

Начать печатать могу лишь с октября, ибо сентябрьскую книжку надеюсь окончить до съезда, в Одессе. Рисунки, конечно, будут литографные, а не фототипные. Заказывать последние в Москве, или Петербурге — потребовало бы много времени и денег. Всяческие здесь рисунки раньше печатания надо в работу отдать, чтобы не отстать с ними.

Напечатанный отрывок прошу хоть теперь же прислать, а главное — известить, сколько примерно печатных листов будет в сем творении Вашем. А так как в нем сверх рассказа и история будет, история по частям была и в 2-х на-

печатанных статьях, то сличите новое с старым, чтобы часом не вышло где повторений, что постоянным читателем может быть замечено.

В прочем возмोगайте о господе, и дай Бог Вам вскоре так поправиться, что и не знать було того, что Вы летілы з такон высочині.

Н. Ф. Сумцов³ объявился в Баромле. Сегодня и ему пишу.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

28 июня 1884 г. Киев.

А за подписку очень благодарю.

Р. С. Статья Ваша и 2-я печатанием окончена. Я собирался уже соединить обе в одну брошюру, как Вы прежде сего писали. Но вот Вы хотите и нужным находите сделать поправки ошибок. Если делать их в книжке журнала, то тем более надо в оттисках. И так с брошюровкой я подожду, а Вы потрудитесь один оттиск, который я послезавтра вышлю, прочесть и поправки мне прислать.

ДИМ, КП—75836/Арх—15305.

Адреса: «В г. Александровск (Екатериносл. губ.). Оттуда земскою почтою в с. Покровское. Его Высокоблагородию Федору Ивановичу Михееву (Богодар). Для передачи Димитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 280

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

35.10.1884.

Київ — [Харків]

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Гораздо более месяца я начал было писать, да и доселе не написал. Простите, Бога ради: такое каторжное мое житие.

«Поездку на Запорожье» присылайте и приложение также. Буду промышлять; чтобы все хорошо, да и не дорого было. Для сего Набгольцу не пошлю, а здесь посредством литографии произведу. Приложения эти такого рода, что особенно тонкой работы не требуют. Кажется, что им лучше быть в текете, или при тексте, а не при книге. Набголец¹ требовал по 60 р. от штуки за 1000 экз., а это в общей сумме большие деньги, у меня ж, кроме старого долга, ничего. Тут за литографию по 17 р. берут. Работа, правда, неважная. Я готов и немного больше дать, лишь бы работа лучше была. Поищу лучшего [рисовальщика].

Конечно, печатание начнется с след[ующего] года, так как ноябрьская книжка уже кончается, а в декабрьской начинать не годится.

Спрашиваете ещё, согласен ли я на Ваши условия. Кажется, они кратки: 300 оттисков и по возможности без сокращений. Так ли? Мне трудно найти Ваши письма в массе других, а Вы без справок можете написать. Напишите вновь, а я наперед согласен. Об одном Вас попрошу: позвольте по местам кое-где чуточку погладить, [] самую малость. Бывает подчас шероховато, а у меня тогда руки чешутся. Хотел в [статье] Н. Ф. Сумцова² выбросить место, где об ученике Иловайского³, да поцеремонился. Он потом сам просил,

но уже было напечатано, а тут подлый «Киевлянин»⁴ цапнул... Вам, говорит, особую историю нужно? Черт с ним.

Скаржинской⁵, по её желанию, я послал «Киев[скую] старину» за прошлый и этот год, а она даже не уведомила о получении. Ну её!

Будьте здоровы и дай Бог Вам всего лучшего!

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

15 окт. 1884 г. Киев.

Р. С. Справьтесь и уведомите с первой почтой, в котором году прекратился *— Украинский Вестник —*⁶, начатый в Харькове в 1817 году.

Адрес Антоновича⁷: Угол Кузнечной и Жилианской ул., собств. д. № 20.

ДИМ, КП—75837/Арх—15306.

№ 281

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

31.10.1884.

Київ — Харків

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Хорошо, что Вы напомнили мне, что раньше писали, а то мне очень трудно, что-либо помнить, а ещё более отыскивать.

Пристаю и [на то], присылайте. Будем как-нибудь справляться. Тут мне указали одну литографию, ею и надеюсь обернуться.

Что Вы сделали с теми Заметками и снимками покойного Лазаревского, что я Вам послал ещё в мае или в апреле? Войдут ли они в Вашу «Поездку», или Вы отдельно обделаете их?

Когда начнется подписка, наловите и на 85 год подписчиков, как и на сей, а я тут на часточку Ваше здравие до Св. Перуна подам хлеба.

Будьте здоровы!

Ваш Ф. Лебединцев.

31 окт. 1884 г. Киев.

ДИМ, КП—75091/Арх—14913-а.

№ 282

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

31.12.1884.

Київ — Харків

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Простите, Бога ради, что так нескоро отвечаю Вам и так нескоро принимаюсь за Вашу давно присланную работу. О тексте статьи нечего говорить. Если бы понадобились какие-либо почистки и поправки, то это нетрудно и в этом давно мы согласились. Иное дело приложения: об них и поведу речь.

Об них, т. е. стоимости их я наводил большие и продолжительные справки

— В рукопису підкреслено.

и вот что в результате оказалось. Фототипия Набгольца в Москве положила по 5 к[опеек] со штуки, 50 р. с тысячи, 100 р. с 2000, след[овательно] за 17 приложений 1700 р. Киевские литографии спрашивают немного больше того — по 52 р. 50 к. с тысячи. Петербургский фототип Штейн согласен даже по 3 коп. со штуки, след. 60 р. с 2-х тысяч, а со всего заказа 1000 р. Можно было бы ещё обратиться в Дрезден, но при нынешнем курсе и там выйдет не дешевле, если не дороже.

От цен перешел я к самым приложениям. Вчера был у проф. Кистяковского¹, где говорил о сем с В. Б. Антоновичем и профессором-художником Праховым². В результате всего получилось следующее. Только живопись, при том кисти Айвазовского³ и в большом изображении, могла бы дать понятие, хотя далеко не полное, о движении воды на порогах. Фотография тут бессильна, захватывая лишь ничтожное пространство течения. Получаются самые однообразные виды, не дающие никакого представления о силе и величии того, что есть в натуре. Затрачивать на это деньги, да ещё такие большие, решительно не стоит, тем более, что исторического в этих видах ровно ничего.

Ко всему этому я мог только добавить, что подобился запросить выше средств редакции и что виды порогов должны потерять ещё более, если их уменьшить до формата «Киевской старины».

Но в числе присланных уже Вами приложений есть ценные в историческом отношении и сподручные для передачи. Таковы: 1. Новомосковский собор⁴, 2. Статуэтка запорожца и 3. Укрепление Малой Хортицы, хотя последнее лишь для специалистов. В дальнейших приложениях найдутся, конечно, такие же, а в каком числе, неизвестно. Вид Самарского монастыря⁵ не имеет ничего южнорусского, самобытного. Карта течения Днепра на пространстве порогов, конечно, помогла бы читателю в понимании текста, да и цена ей на половину меньше, если без красок.

Что скажете Вы на всё это? По обчислении всех расходов, я не могу дать более 5-ти приложений. Найдете ли Вы это для себя выгодным и желательным, не знаю, а потому и прошу уведомить, не стесняясь нисколько данным Вами словом. Если бы Вы нашли кого-либо, кто взялся бы издать со всеми приложениями, включая пороги и заторы, я без всякого огорчения возвратил бы Вам статью. Искал я и здесь такого благодетеля, да не нашлось. Мне совестно, что я не могу исполнить моего обещания, данного до точных справок и расчета. Сверх того я никак не рассчитывал на понижение подписки, а она — увы! — понизилась и притом значительно. При таких условиях лезть в денежную петлю совсем уже не приходится.

За сим поздравляю Вас с Новым годом и желаю Вам всего лучшего.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

31 дек. 1884 г.

ДИМ, КП—75838/Арх—15307.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

25.02.1885.

Київ — Харків.

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Простите, Бога ради, что доселе Вам не отвечал и статьи не выслал: сперва проболел, а потом такая работа подошла, что больше 2-х недель ни за что другое не мог приняться.

Теперь, с грустью великою, возвращаю Вашу «Поездку...» (Что делать, коли не сила. Я не знаю, как до ладу допхаться).

Если что [малое] из тех дел, что в Москве, можете выбрать, то прошу прислать.

Желаю Вам лучшего успеха в пристройке «Поездки»¹.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

25 февр. 1885 г.

ДИМ, КП—75840/Арх—15309.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

9.03.1885.

Київ — Харків.

Немецкая ул., д. № 6.

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Что ж? Не судилась «Поездка на Запорожье», то давайте «Материалы о Запорожье»¹. И 500 оттисков Вам вышлю.

Я сужу об этом так. Веками, можно сказать, валялись где-то эти дела и никто об них не знал. Узнают, то и охотники до работы найдутся. А зане-хатить их грешно.

Скучно?... А разве нельзя сделать так, чтоб не было скучно? Разбейте этот материал на части — по эпохам, по гетманствам, или ещё как-нибудь, предпосылайте каждой части специальный краткий обзор в связи с очертанием известных событий ещё более кратким, придайте, наконец, изложению вид путешествия по архиву, как дали Запорожью вид Поездки, пересыпте кой-где, как бы сахаром или перцем, какими-нибудь замечаниями о том, чего в нашей истории не доставало из того, что там есть, указаниями на какие-нибудь крупные архивы или курьезы в найденном Вами материале, и — скучно не будет. Словом, пусть это будет описание, рассказ — перемешанные перечислениями, а не список, или каталог. Допустим, что это будет разбито на пять частей, а эти части, по роду дел, подразделены будут ещё, — тогда читатель будет идти за Вами с отдыхами, перерывами. А поговорите Вы с ним хоть немножко перед тем, как идти, и на пути, и когда остановка следует, — вот и легче станет. В 50-х годах я жил в Воронеже и всегда у ранней бывал. На [...] экзехи идёт бывало поминовение о здравии. Вот уж номенклатура! Господи, тоска возьмёт. Но

И вдруг дьячки от скуки Господи помилуй запоют, — сейчас полегчает. И чем чаще поют, тем легче это скочит. Сделайте и Вы так, и может быть не только не скучно, но даже весело. В газетах являются иногда научные статьи, напр. о диоринстве. Попадись этот предмет [записному] ученому, он бы сейчас: во 1-х, во 2-х, в 3-х и т. д., доходы и имения стал бы высчитывать и — сейчас тоска, и тут и после обеда читаешь, и знание положительное добываешь, как от заправского ученого. Горе [такое], что [форма] нас заела, а мы того не замечаем. Право, нужно и о сугубой [аллилуйи] с живостию писать.

Один Потехня² не хочет знать читателя: черт дескать тебя возьми, что ты не понимаешь, или скучаешь, зато я пишу, как хочу.

Пишу всё это, что бы Вас подбодрить и подзадорить, если это Вам нужно. Я не навязываю Вам известной формы, но хочу Вас отклонить от заезженной формы: каталог и несколько предварительных слов. Не каталогом написать гораздо труднее и времени больше на то пойдет, но тогда многие, если не все, Вас прочтут. Уж если Вы самые дела собираетесь печатать, то конечно Вы их просмотрели, а след[овательно] и общее их содержание и некоторые особенности Вам известны, настолько по кр[айней] мере, чтобы этими сведениями пересыпать каталог.

Буду ждать Вашего ответа.

Душевно почитающий Вас Ф. Лебединцев.

9 марта 1885 г. Киев.

ДМ, КП—75841/Арх—15310.

№ 285

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

30.05.1885.

Київ — Харків — ст. Краснопавлівка

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Очень благодарен Вам за присланную статейку об архивных материалах. Поспешу её напечатать, а приложение сегодня возвращаю по адресу: Немецк[ая] ул., № 6. Боюсь однако, что бы Вы не уехали раньше, чем придет посылка и чтобы она не затерялась, а потому прошу Сумцова¹ известить Вас, когда и по какому адресу она послана.

Приложений не решаюсь печатать по такому резону: они имеют интерес лишь для тех 2—3 лиц, которые пожелали бы заняться изучением их. Это т. е. приманка и указание, где что находится; но та и другая цель достигается и общею Вашетою заметкою. Печатать их в виде охранного каталога тоже нет надобности.

Сердечно жалею о постигшей Вас передрыге, тем более, что в основу оной полагается { }, — клеймо, которое раздается у нас направо и налево². Впрочем верно Слово Господне: не есть пророк без чести токмо во отечествии своем. И Вы правы, говоря: гонят — беги, дают — бери. Если бы Вам можно было совсем пристроиться в Москве, это было бы гораздо лучше.

Завтра выходит июньская книжка, и я её pošлю Вам уже по адресу Михеева³.

Всего лучшего Вам желаю.

Ваш Ф. Лебединцев.

30 мая 1895 г.

Р. S. Когда-то я Вам послал Заметки М. Лазаревского об остатках запорожских с рисунками карандашом. Будьте добры, составьте по ним краткую заметку и вместе с ними пришлите. А. М. Лазаревский⁴ спрашивает об них, и мне неловко перед ним.

Антонович⁵ едет или уехал в Италию на три месяца.

ДИМ, КП—75842/Арх—15311.

№ 286

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

18.07.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Завален, задавлен, задушен работой и могу лишь несколько слов сказать.

1. Обе Ваши раскопки войдут в августовскую книжку; но выслать хоть один оттиск к 25-му едва ли смогу, да и не смогу, ибо они идут в отделе «Известий», а он ещё не набирался.

2. Давно-давно ещё по адресу в Харьков я выслал Вам обратно реестр запорожских документов. Получили ль Вы его? Судьба его очень беспокоила меня. Я писал два раза Сумцову¹, и он обещал справиться на почте.

3. С этим реестром я, по недосмотру, выслал и последний листик Описания или предисловия.

И счастливый Вам путь нехай Бог дає!

Р. S. Книжка за ноябрь 1883 г. за бандеролью сегодня посылается.

Пришлите петербургский Ваш адрес. Антонович пока в Львове, но очень болен. Можете адресовать в редакцию «Дела»², а там передадут или перешлют в Италию.

Ваш Ф. Лебединцев.

18 июля 1885 г. Киев.

ДИМ, КП—75844/Арх—15313.

№ 287

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

10.08.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сегодня отправлены на имя Вашкевича¹ для передачи Вам два тюка с 500 оттисков Вашей статьи: «Археологические раскопки»².

В статье Вы найдете маленькую вставку, в которой от имени Вашего как бы оправдывается пред читателем внесение в статью дневника работ, занимающего добрую половину статьи. Без этой вставки я не решился бы печатать дневника, ибо какое кому дело до того, на какой глубине, в каком слое и на расстоянии скольких шагов от центра ... и в каком направлении найден кусок разбитого горшка или заржавленный гвоздь. Всё это длинное, до крайности однообразное описание только и может иметь значение образчика, как надо вести раскопку и дневник. Такую постановку я и дал ему, иначе читатель, которого интересует лишь результат, мог бы по праву обвинить меня, как редактора. Когда мне по 2-х кратного чтения рукописи, пришлось три раза прочесть в наборе: на расстоянии..., у меня двоилось в глазах. Я понимаю, что это нужно, как сумма данных для вывода, нужно для Общества, которого поручение Вы исполняли: но, повторяю, читателю до этого дела нет.

Но между читателями являются любители и любительницы раскопок, не знающие, как взяться за дело и как вести его, чтобы получить правильный вывод. Для них то я и оставил это: на расстоянии. К этому расположила меня заметка одного доктора из Звенигородки, который очень добивался её напечатания. Я решился поместить её вслед за Вашими раскопками, в той мысли, что читатели будут тут же видеть образчик умелой и неумелой раскопки, да и сам доктор увидит, что дело его неверное. Но что сделал наборщик? Печатая оттиски Ваших статей, он не отбросил заметки доктора З., как это ему писано было [], а напечатал и её. Что тут делать? Принесли только вчера, а тут давно пора отправлять. Думал я, думал, да и решился посылать, благо заглавие прикрывает. Досадно и смешно. Ведь это тоже, что бумажка, навязанная котенку на хвост: мечется он с нею во все стороны и никак отвязаться от неё не может. Посмейтесь и Вы, да и тут так будет. Перепечатывать право не стоит, а кому нужно, объясните, как это случилось.

Теперь другое дело. Я уже два раза писал Вам, что отправил Вам в Харьков реестр запорожских бумаг, а вместе с ним, по недосмотру, заложил и последний листик общего их обзора или описания, без чего этого последнего не могу пустить в печать. На это я доселе не получил от Вас ответа и не знаю, дошел ли до Вас реестр. Писал о сем два раза Сумцову³, но он уведомил только, что справится на почте, а затем уже не упоминал об этом.

Августовская книжка «К[иевской] старины» выслана Вам ещё на имя Михеева⁴, а засим буду ждать Вашего московского или петербургского адреса.

От души желаю Вам успеха в Ваших предприятиях. Об Антоновиче⁵ есть сведение, что он выехал в Вену и, кажется, уже из Вены в Италию. Багалей в Москве.

Будьте здоровы!

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

10 авг. 1885 г. Киев.

ДИМ, КП—75843/Арх—15312.

Адреса: «Санкт-Петербург, Петербург. стор[она], Ждановская, д. № 9, кв. 12. Григорию Станиславовичу Вашкевичу для передачи Димитрию Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

1.09.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Сердечно радуюсь Вашему благополучию и моментально отвечаю Вам,— единственно затем, что бы предостеречь Вас на счет одного [] *. Будьте, как можно, более сдержанны пред ним; малейшая неосторожность может повредить. Не мудрено, что от Ваших чтений он пришел в восторг,— дельных преподавателей так мало; но эти расспросы относительно национальности, квартиры и библиотеки подозрительны. Наши симпатии ему ненавистны, а видно говорить он в состоянии и тогда, когда готовил бы увольнение. Но начало хорошее, надо им воспользоваться умеючи.

Говорю сие от души и дай Вам Бог успеха. Теперь моя к Вам просьба. Побывайте Вы в досужий час у брата моего Данила Гавриловича Лебединцева, тайного советника, члена Главного Военно-Кодификационного комитета. Квартира его на Вознесенском проспекте: это второй квартал от начала, большой дом на углу Вознесенского и Офицерской, ход с Вознесенского, № дома 2-й, квартиры 8-й. Сей брат мой любит земляков и не похож ни на одного из тайных советников. Подчас и Вы отведете у него душу и его развлечете. Он одинок и часто хворает. В минувшую зиму доктора едва не уложили его в гроб. Летом он ездил в Кисинген и писал оттуда в конце июля, что выезжает в Петербург и надеется быть там 1-го августа. Я послал ему письмо в Петербург, но доселе не имею ответа. Боюсь, чтобы он не разхворался, да ещё за границей не остался.

Отже прошу Вас дуже, побывайте Вы у брата моего сколь возможно скорее и напишите мне с первой почтою, в каком положении его найдете. Брат на службу ходит в 12 часов, в 4-ре обедает, а затем во всё остальное время Вы его застанете дома. Если утро у Вас занято, можете и от 5-ти пополудни быть у него.

Если бы (чего не дай Боже) брат остался за границей в болезни, то о том, где он и что с ним, скажет Вам его лакей Никита, харьковец, а в крайнем случае узнайте в том Кодификационном комитете, в здании Военного Министерства против Исакия. Один из курьеров Комитета ездил с ним, и какой, всякий, конечно, курьер знает. Уповаю впрочем, что до этого не дойдёт.

Поелику все уже сказано, то и бувайте здоровы!

Искренно уважающий Вас Ф. Лебединцев.

1 сент. 1885 г. Киев.

Р. S. Того листика доселе не нашел, да, сказать правду, и искать некогда, ибо я всегда как в каторге. Багaley¹ вернулся в Харьков. Антонович² где-то в Италии.

ДИМ, КП—75845/Арх—15314.

Адреса: «Петербург. Сергеевская ул., д. № 56, кв. № 45. Димитрию Ивановичу Эварницкому, преподавателю Николаевского женского института».

* Слово *витеро*.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

27.11.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Димитрій Иванович!

За неимением простой пишу на гербовой. Вашу «Хортицу» и письмо получили. Напечатаю и 500 оттисков в обложке пришлю; текста не коснусь¹.

Посылаю «Архивные материалы»²; доделайте конец и верните поскорее.

Как видите, не клочек от нея уцелел, а клочка для нея не достаёт. Не писал Вам, как и всем, будучи подавлен невыносимой работой.

Кончаю книжку и [занят] уже 4-й. Положение очень трудное. Не найдете ли какого подписчика? Хоть бы Институт Ваш за все годы выписал. Кстати и уступка.

Как Ваши дела и виды? Сделал ли что для Вас Делянов³? Антонович⁴ вернулся 26 октября и поправился. Адрес его: Киев, уг. Кузнечной и Жилианской, собств. дом.

Не написали ли бы в какую газету рецензию на «Киев. Старину» истекшего года?

Видели ль брата моего и что он? Не пишет и только, а говорят здоров.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

ДИМ, КП—75092/Арх—14914-а.

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

2.12.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Рятуйте, Бога ради! Вот история: занятый до безголовья и зная нравы газетных контор, я ещё 11 ноября обратился к некоему Штиглицу, великому благоприятелю «Киев[ской] старины», чтобы он в этом, как и в прежние два года, поместил объявление об издании «Старины» на 1886 г. в газетах «Новое время», «Новости», «Рус. Инвалиде» и «Ниве» — в первых 3-х по 12 раз, а в последней 4 раза. Штиглиц торговывал мне больше 200 р. каждый раз; но на этот раз — увы! — он уехал куда-то. Я того не знаю и жду, бо 19 уже числа телеграфировал ему и не имея ответа, 20 выслал в те же конторы объявление, а 21 и деньги по примерному расчету, обещая в случае недостачи доплатить. Но вот получились №№ от 29 ноября, а моего объявления нет нигде, и никакого уведомления.

Ради Бога, побывайте в конторах «Нов. Времени» (Невск., № 38), «Новостей» (Мойка, № 90), «Рус. Инвалида» (Надежинск, № 42) и редакции «Нивы» (Невск., д. № 6) и добейтесь помещения объявления в первых трех по 12 раз, а в «Ниве» 4 раза. «Нов. Время» и «Новости» просил и прошу поместить на 1-й стран[ице], на видном месте, «Рус. Инвалида» и «Ниву» на 4-й стр.

крифтом и размером прилагаемого маленького образца. Штиглиц сам писал, что с ними надо торговаться, как с жидами, и ему уступали до 50% с тарифной цены.

Если окажется, что уже печатают, то пусть продолжают, а если не начинали, то пусть немедленно начинают и катают через №. Что бы Вам даром не проездить, загляните в Публ. Библиотеку и там пересмотрите эти газеты, тогда видно будет что делать.

Посылал я и в газету «Свет» (Фонтанка, № 74), но только объявление, прося на деньги счет, но и там не печатают и ответа не дают. Там просил 12 раз на 4-й стр. Тариф там вдвое меньше.

Порадейте, Господа ради, как о самой Сечи Запорожской, и меня уведомьте. А извозчиков берите на мой счёт, бо Вы человек небогатый.

Ваш Ф. Лебединцев.

Р. S. Прилагаю для Вас собственно большое объявление и о выходе книжки, а два маленьких для объяснений с конторами, которым я такие же послал. Если бы можно было за дешевую цену, т. е. с уступного 40—50%, поместить в «Петерб. Ведомостях», то и о сем прошу, но только 6-ть, а не 12 раз. Ведь там редактор Авсеенко — киевлянин, должен бы уступить. Конторе «Нов. Времени» на днях высылаю особо по счёту за объявления о выходе книжек в году — больше ста руб.

ДИМ, КП—75846/Арх—15315.

Адреса: «Петербург, Сергиевск. ул., д. 56, кв. 45».

№ 291

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

6.12.1885.

Київ — [Петербург]

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Ради Бога, побывайте немедленно в Главной конторе «Нов[ого] Времени», Невск[ий], № 38. Подлая эта контора напечатала мое объявление только два раза в №№ 3507 и 3509. В первом из них, внизу объявления, поставлено было: 2—1. Это значит, что объявление должно печататься два раза, а печатается в первый раз; во 2-м значилось: 2—2, или что два раза должно было печататься и напечатано два раза. Затем печатание прекратилось и без особого, личного Вашего настояния, не возобновится.

Я им послал 50 р. и просил напечатать двенадцать раз, послал три письма и особо телеграмму. Не печатать теперь в самой главной газете, значит лишать меня подписки, что действительно и вижу на самом деле: вместо 5—10 повесток теперь получается по одной. Если бы они по ошибке вм[есто] 12—1 поставили 2—1, то могли бы исправить свою ошибку после моей телеграммы; но и этого нет. Если бы 50 р. было мало, то могли бы написать мне о досыле; но, подлые, ни одного слова не отвечают, а прислали счет на 142 р. с копейками за объявления о выходе книжек «К[иевской] старины» 1—8, по какому счету я также послал им все сполна деньги.

Я Вас убедительнейше прошу, Дмитрий Иванович, добиться и настоять, чтобы мое объявление пачали вновь печатать и напечатали ещё 10 раз, через №. Этим Вы избавите меня от больших убытков. При равнодушии или возражениях конторы скажите ей, что Вы пойдете к самому Суворину¹, а я, в случае: неуспеха Ваших объяснений, и действительно обращусь к Суворину и письмен-но, и ещё чрез кого-нибудь.

«Хортица» Ваша уже набирается в 1-й кн[ижке] будущего года². Хотел было разделить её на две книжки, но кажется, что всю пушу. 500 оттисков: пришло.

Будьте здоровы и благополучны!

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

P. S. От «Русского инвалида» я получил счет и с ним расплатился, и объявления он напечатает. «Свет» также печатает, хотя ответа и счета не присылал. Что делают «Новости» и «Нива», не знаю и не знаю. Наведайтесь, будьте ласковы.

** Многострадальный и святейший Григорий Станиславович!³*

Ради всех святых выполните вместо меня изложенное здесь моление Ф. Г. Лебединцева. Ведь дело-то очень серьезное. Я бы с великою охотою сделал это сам, но едва движусь: разболелись ноги, да как? едва в состоянии двигаться по комнате. Этого лиха я поймал на Запорожье. Берить, що хочете, только сделайте.

Кошовый Держи хвост-рушницю Вам кланяюсь.

ДИМ, КП—75839/Арх—15308.

На листі олівцем напис Серафими Яворницької: «Рукою Дм. Івановича. С. Я.»

№ 292

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

10.12.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Великое Вам спасибо за Ваше рвение, за Ваше доброе успокоительное письмо.

Желал бы и Вас отблагодарить. Но вот запятая на первых же порах. Пишете, что бы прежде «Архивные материалы» печатать, потом «Переправу»¹, а потом уже «Хортицу»², а между тем Хортица уже более половины набрана, тех же статей и в вічі не видать. Остановить Хортицу мне не возможно как потому, что иначе я не мог бы поспеть к сроку с книгой, так и потому, что с окончанием этой книжки я перехожу в другую типографию и для меня не стали бы держать шрифта в готовом наборе. Вы мне и намека не сделали доселе, что может быть и «Переправа», а что Хортица наполовину набрана, о том я уже Вам писал. Что же делать? Одно из двух: или давать отдельные обложки, или уже в обложке поставить в желаемом Вами порядке, но одной непре-

** Далі текст написано рукою Д. Яворницького.*

рывной нумерации нельзя уже дать, а каждая статья будет иметь отдельную нумерацию.

Что касается Боплана «Описание Украины»³, то решительно не могу ничего сказать, пока не сообщите, что это за штука. Вам без сомнения известно тоже «Описание Украины» 1832 г. Какая же разница между тем и другим? Какой интерес перепечатывать, если Ваш перевод только полнее и точнее? Не забудьте также и об объеме сообщить.

Объявленный я Вам послал сегодня заказною бандеролью ещё 40 штук. Давайте всякому, кто в Бога верует. За 2-х подписчиков дякую, а кто они ещё не знаю. Впрочем сколько бы их ни было, никогда на излишек не пожалуюсь. Хоть бы мне до 700 добраться. А то в сем году на 130 отпало. Положение такое, что хочь в Неву...

Дал бы Бог Вам Авсеенка⁴ разублажить. Штиглицу два года назад он сказал, что напечатает объявление 6-ть раз даром, а потом напечатал раз и за то запросил, як за батька.

От брата Даниила Г[авриловича] вчера получил письмо после долгого молчания. С любовью пишет об Вас, ерго. Навещайте его почаще. Он именно таких людей любит, да и в нем, как видите, «тайного» совсем нет. В отставку он давно хотел, но я пять лет живущий в ней заклал его всеми святыми не выходить. Не в Петербурге дело,—о нем и я не лучшего, как и Вы, мнения,—а в старых нажитых привычках, в живой связи с людьми. Будь у него капиталы, другое дело; да и то отставной — отрезанная ветка, обреченная на смерть. Не будь «Старины», я давно в могиле лежал бы.

«Новое время», как я уже писал, наделало мне новой беды. Вчера ещё телеграмму послал, кажется, без Вас не тронутся подлецы.

Вы живёте в одном доме с знаменитым Лесковым⁵. Побывайте у него, как сотрудник «Киев[ской] старины». Он премилый и прелестный человек. Кстати поклон от меня и пару хотя бы таких слов: «что мол не прозвоните где-нибудь о «Киевской старине», как прежде делали». Помните как разделал он когда-то протопопа Комара.

Засим бувайте здорови! У меня постоянно [...] чуб мокрый.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

Р. S. Брат мой именник 17 декабря на пророка Даниила. Вот зашли бы к нему в этот день. Он ведь монахом живет, у него редко кто бывает, и он был бы рад Вашему посещению.

10 дек. 1885 г. Киев.

ДИМ, КП—75847/Арх—15316.

Адреса: «Сергиевская ул., д. 56, кв. 45».

№ 293

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

20.12.1885.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Величайшее мое Вам спасибо и доземной поклон за превеликое Ваше добродейство и старание о «Старине». Все сделаю по Вашему совету и указанию,

а теперь спешу только выслать Вам (и прилагаю) двадцать три рубля за 6-ти кратное напечатание объявления в «Петербург[ских] Ведомостях». Дайте им ещё три рубля и пусть в [...] -й раз напечатают. Ваше позичанье глубоко тронуло меня.

На счёт Боллана и всего прочего особо с недели напишу, а теперь лишь спешу деньги послать. У меня три листа корректуры, масса писем и ещё 6-ть листов из типографии требуют, а тут ни одной. Вот положение!

Да благословит Вас господь и вознаградит Вашу добрую душу!

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

20 дек. 1885 г.

ДИМ, КП—75848/Арх—15317.

Адреса: «Петербург. Сергиевская ул., д. 56, кв. 45». Лист рекомендованный, из сургучною печаткою.

№ 294

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

3.01.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Рекомендую Вам сотрудника нашего Ивана Михайловича Каманина¹, известного Вам давно по рецензиям. Добрейшая душа! Едет он по архивным делам, но в Питере он первый раз, и потому Вы расскажите ему, где напр[имер] Невский проспект, или что-нибудь в этом роде.

Письмо Ваше с 5 р. вчера получил и все по нему сделаю, а ответу по почте, сие же ради сотрудника, ибо часу нет.

Помогай Вам на все доброе и будьте сами та и подскажите потроху.

Ваш искренний Ф. Лебединцев.

ДИМ, КП—75849/Арх—15318.

Адреса: «Петербург. Сергиевская ул., д. 56, кв. 45».

№ 295

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

4.01.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Деньги от лица Петчке я получил, а Мухин ещё не присылал. Кто бы мог под этими фамилиями подозревать земляков? Впрочем я получил от некоего Вернера целую книжку малорусских стихов. Молодой автор их — богач, ездил по Европе и, сидя в Ницце, писал стихи малорусские. Стихи, положим, плохие; но любовь ко всему малорусскому жестокая.

Теперь что я от Вас получил.

Получил и уже напечатал «Хортицу»¹ и «По поводу картины Васильков-ского»². Оттиски «Хортицы» с недели вышло, ибо ещё обложка не готова, да и

цензор денька три продержит, а на «По поводу» я отчасти наложил руку, чтобы выгладить и вместе умерить сильный жар. Думаю, что останетесь довольны, а умение оказалось весьма кстати, так как Прахов³ и Беренштам⁴ говорили, что и сам Васильковский⁵ недоволен своею картиною, и публика не очень восхищалась.

Получил «Архивные материалы» и добавление к ним, которые поставлю на своих листах.

Не получил того, что должно было печататься прежде «Поездки» или «Хортицы», а выписку из акта о получении жалованья Калнишевским⁶ получил. Теперь о Боплане⁷.— Устряловское издание 1832 г. у меня есть, но лет 20-ть я уже не заглядывал в него и не перечитавши вновь, не могу сказать, насколько вообще это Описание легко и приятно для чтения, помимо его исторической важности. Насколько старый перевод не полон и не верен, также судить не могу, не читав французского подлинника. Антонович, у которого есть подлинник, говорит, будто Устряловский перевод хорош, но сей почтенный и вполне компетентный муж, как по многим опытам знаю, не всегда точен, а иногда и совсем неточен бывает в своих отзывах, и ему в сем случае я просто не верю, полагая, что он читал, как и я, очень давно и нарочитого сличения не производил. Между тем мне кажется, что главное здесь и не в полноте, или неточности перевода, а именно в примечаниях или комментариях, которые по теперешнему состоянию историографии нашей могут быть много отличное и совершеннее. Антонович говорит, и в этом я совершенно согласен с ним, что при новом издании Боплана, следует сделать новую проверку и сопоставление (к другим источникам) данных исторических, географических, топографических, хронологических и естественно-исторических, а в таком случае главный интерес будет уже не столько в переводе «Описания», сделавшегося давно библиографической редкостью, сколько в научных комментариях к нему. Так ли и Вы смотрите на это дело? Если так, то да благословит Вас Провидение. Но опять-таки следовало бы, мне кажется, всю эту работу по окончании дать на ревизию Антоновичу. У него громадная эрудиция и тонкий критический ум, и если он захочет серьезно пересмотреть, то может вполне гарантировать её точность и совершенство.

В таком виде, как работу научную, а не просто перевод, я готов печатать, но с числом оттисков гораздо меньшим, а каким именно, мог бы сказать, определив стоимость рисунков. Число подписчиков на 1885 г. не дошло у меня и до 650, а издание стоит до 7000 р. Теперь [подписка] идет также, а потому я могу пускать лишь то, что обойдется не дороже 20—25 р. с листа, а тут по приблизительному расчёту выходит не менее 40 р. с листа, а может быть и больше. Думаю, что новый перевод с комментариями можно было бы пустить в отдельной продаже по 1 р. с.— не меньше. И так 500 оттисков дали бы переводчикам 500 р., а если всех листов 5-ть, то след[овательно]: за каждый лист они получили бы по 100 р., гонорар очень и очень почтенный.

Примите пока сии данные в соображение, побеседуйте с Вашими сотрудниками в сем деле и потом напишите мне, на чем у Вас рада станет.

Вашу «Хортицу» я могу сдать здесь экз[емпляров] 200, но на комиссию, а не за наличные, ибо только в этом случае берут из 15% и 20%, а наличными больше половины цены не дают, да и то один Оглоблин берет.

Плана «Хортицы» я не прилагал, не видя в этом никакой почти надобности.
По си[й] мови будьте здорови!

Ваш искренний Ф. Лебединцев.

4-е янв. 1886 г. Киев.

ДИМ, КП—75850/Арх—15319.

Адреса: «Сергиевская ул., д. 56, кв. 45».

№ 296

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

12.01.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вчера я был в бане — первый раз после того, как началась «Киевская старина»...

Надо иметь много любви к делу, чтобы в течение 4-х лет не позволить себе даже этой простой потребности, которую позволяет себе само-беднейший жид ежепятнично.

Уже ради сей великой любви моей к делу и той не меньшей, которую Вы к сему показывали всегда, нам следует отбросить всякий гнев. Чи нас поле насіяно? И много ли нас, служащих делу? И что было бы с ним, если бы мы друг на друга ещё сердились?

Вам кажется, что я нарушил Ваши авторские права, а я думаю, что я исполнил только мои редакторские обязанности. Нет, не о праве тут речь, а только об общем интересе. Вы выступаете, конечно, из того положения, что автор — владыка своей мысли и слова. Я что это положение и кладу его в основу моих отношений к чужим работам, но лишь до известной степени, — следуя этому правилу, но лишь до той черты, за которую начинаются мои обязанности и пред самими авторами, и пред читателями, и пред теми вообще, кто заинтересован в существовании издания. Если бы дать место безусловной неприкосновенности авторских прав, во что обратился бы тогда журнал, при разности взглядов, убеждений, знаний, образования, выработки мысли и слова? Чем другим был бы тогда редактор, как не простым сортировщиком и даже просто мешком? Если есть право авторское, то как не быть редакторскому? И оно есть, и применяется всегда и везде, не в одних периодических изданиях. Вы это знаете, не хуже меня, и тем свободнее я могу говорить. Редакция есть та внешняя форма, в которой является известная мысль, и если автору она принадлежит целиком, то редактору лишь в некоторой части и степени, при том так, что он может пользоваться и не пользоваться этим естественным своим правом, смотря по тому, чувствует ли он себя обязанным к этому или нет.

Перейдем теперь к тому, что вызвало Ваш гнев или неудовольствие? В статье о Хортице вся историческая часть осталась без малейших изменений; изменил я и отчасти сократил разговоры Ваши с дидом и учителем, чуть-чуть с его женою и колонистом. В первых слишком много малорусской речи и без нужды, а большинство наших читателей или отвыкло от неё, или вовсе с нею

не знакомо. Сверх того в них, как и во всех остальных, однообразие формы: «скажи диду», «скажите, пожалуйста»... Укор Куппу за целковый казался мне просто неловкостью, как и немецкий разговор с его женою. Плана я не считал нужным для руководства читателя в ознакомлении с Хортицею и ещё менее в смысле сохранения памяти об исторической местности, сделал же я это не своим только требом, но посоветовавшись с лицом более меня сведущим. План этот я, конечно, вышлю Вам.

Что касается 2-й статьи, то откровенно Вам скажу, что без изменений я и совсем не пустил бы её в печать,— так много в ней лишней размашистости, неровности, недоделанности и проч. Много я уже написал, а чувствую, что далеко не всё сказал. Если бы Вы были здесь, я всякую строчку, всякую фразу, всякое слово разобрал бы. Какая была бы мне охота поправлять, если бы я не видел в том нужды? Ведь над Вашею заметкою я просидел ровно сутки. Когда я сам пишу, то только думаю; когда же чужое правлю, положительно священнодействую. Скажете: что же дает мне право думать, что написанное мною будет лучше? Кроме [весов] логических, эстетических, грамматических и иных, которые я всегда [мог быть] выставить, могу и то сказать, что я пишу уже больше 30 лет, что редактирую уже 2-е, отчасти даже 3-е издание: что правил всяких писателей более или менее, что даже Костомаров¹ и Лесков² спасибо мне писали за некоторые поправки, что О. Миллер^{2а} благодарность передавал, что нарочитые благодарности имею от Скальковского³ и Нечуя⁴, что Антонович сам просит о поправках, и что кроме Вас и ещё только двух, я никогда и ни от кого не встречал укора или неудовольствия. А знаете ли то, что о поправках я советуюсь иногда с двумя-тремя лицами и более? Редактор, по-моему, не просто судья по совести и убеждению, но первый читатель, и его впечатление — впечатление многих. Нельзя, конечно, контроля над контролем поставить, но что контроль [...] нужен, с этим и Вы согласитесь. Читайте, наконец, на обложке «Русской мысли» и иных журналов, как простое условие то, что я с такою обстоятельностью обсуждаю и аргументирую.

«Подробное и правдивое описание»... я с удовольствием напечатаю и портрет приложу, если то и другое увижу. Ваш же вопрос о том, наложу ли я и на это свою руку, считаю лишним и не заслуженным мною укором.

Одному из сотрудников я показал на днях счет, по которому за прошлый год в приходе не было полных 6 т[ысяч] р[ублей], а расходу 6532 р. с коп. При этом ли положении издания придет охота сидеть дни и ночи над правед-жем, если бы не призывала к сему совесть?

По сий мови будьмо здорови. Уверяю Вас, что я не сержусь, но желал бы увериться, что и Вы не сердитесь да и не будете сердиться впредь.

*По-прежнему искренно Вас уважающий и преданный Вам
Ф. Лебединцев.*

Все присланные Вами добавки и поправки к статье «Архивные материалы» я приложу; но самая статья явится в мартовской, а не в сей февральской книжке. Это опять так по моим редакторским соображениям и обязанностям.

ДИМ. КП—75851/Арх—15320.

Адреса: «Сергиевская ул., д. 56, кв. 45».

15.01.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

После отправки последнего письма моего к Вам я имел случай видетсья с Антоновичем и вспомнил, что сам он два раза в «Киев[ской] старине» представлял извлечение из предлагаемых Вами к напечатанию Записок Гемплиовича; сказал ему о Вашем предложении, а равно спросил и о сем мнении. И что же? При всей своей толерантности Антонович не советует перепечатывать Гемплиовича. Главное и существенное из него извлечено — остаётся путаница и мешанина, — сведения, о которых трудно сказать, относятся ли они к [граничарам] или запорожцам, да и запорожцам не тем, что до 1775 г. у нас жили и не тем, что организовались за Дунаем, а к небольшой какой-то группе, отделившейся от последних.

Антонович (что и говорить?) есть такой авторитет в деле, о котором мы говорим, что его надо послушаться. Переведенная Вами книжка у него собственная. Спешу известить Вас о сем, что бы покончить с вопросом о Гемплиовиче.

А вот Вам свеженькая новость. Вчера цензор прислал мне официальное извещение, что министр внутренних дел приказал немедленно воспретить ввоз в Россию газеты «Дело»¹ и «Исторической русской библиотеки», предположенной к изданию в Львове. Сделалось это по его, цензора, представлению, [как] сказал мне простодушный его письмоводитель.

В сущности я должен бы радоваться этому. Обмен с «Делом» изданиями я начал ещё тогда, когда оно не было возведено в орган украинофильства. Мне это, кроме лишнего хлопот, ничего не давало: на «Дело» и «Зорю»² у меня подписывалось больше 30 душ, а «Киев. старина» имела там тахітит 7 подписчиков; в результате мне приходилось пересылать им в год до 200 р. Не было дальше никакого интереса держать на обложке журнала объявление о приёме подписки на «Дело» и «Зорю», а когда в наших газетах стали выкри[кивать], что вот-де что говорит «Дело», орган украинофилов, и просто не безопасно было. Но и отказаться самому от того, что велось годами, было крайне неловко. Теперь этот вопрос сам собою разрешается, ибо цензор уведомляет, что ему предписано не дозволять «Киевской старине» печатать о приеме подписки на «Дело». Но вот что предшествовало сему.

В январской книжке «К[иевской] ст[арины]» было набрано кратенькое объявление об издании во Львове «Рус[ской] Истор[ической] библиотеки», присланное для напечатания за деньги. Цензор вычеркнул его, и хотя я напротив сего не возражал, но он, желая оправдать в моих глазах своё veto на такую невинную штуку, сделал представление о воспрещении «Библиотеки», а разом и «Дела». Конечно, собственно для меня он не стал бы этого делать; но в это время генерал-губернатор хотел [отрешить] его по жалобе Ку[...], негласного редактора киев[ской] «Зори» и представил о сем в Питер, а в числе его преступлений, как догадываюсь, указано было и на [исчеркнутое] объяв-

сведение о «Библиотеке», так как это было [...] в ту пору его распоряжением. Я [...] никому на это отнюдь не жаловался, но как о [факте], задержавшем выход книги на один день, кое-кто из своих сотрудников сказал, и кажется, что это простое сведение, без моего ведома и намерения, передано было правителю канцелярии генерал-губернаторской, а им занесено, вероятно, в обвинение против цензора. Иначе я не могу объяснить его представления о запрещении «Библиотеки» и «Дела». Судьба «Библиотеки» и «Дела», конечно, мало меня занимает, но раз представление о них связано с именем «Киев. Старины», то это последнее обстоятельство не может не озабочивать меня, ибо, конечно, оно бросало тень пред начальством на «К[иевскую] старину», а может быть в самом представлении цензор взвёл какие-либо против нашего издания обвинения, могущие отразиться на дальнейшей его судьбе.

Сие вот и желательно бы узнать. Но как? Вряд ли Вы имеете знакомых в Главном управлении по делам печати. Если никаких других ходов не можете найти туда, то побывайте у брата моего Даниила Г. Он болен и его лично я отнюдь не хочу таким делом беспокоить, но у него есть там знакомый — секретарь и член [Адинаевский]. Если брат найдет возможным дать Вам к нему записку — в видах узнать, нет ли чего опасного для «Киев. старины», то потрудитесь побывать и узнать, что плёл цензор на неё, хлопоча о запрещении галицких изданий. Повторяю: я ничем цензора ни лично, ни заочно против себя не возбуждал, но он сам по себе подл и пляшет по дудке известного Юзефовича³.

За сим будьте здоровы.

Ваш Ф. Лебединцев.

ДИМ, КП—75852/Арх—15321.

Адреса: «Петербург, Сергиевская ул., д. 56, кв. 45».

№ 298

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

1.02.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Давно я Вам послал письмо и 300 оттисков, а ответа никакого. Напишите, будьте ласковы, что мне делать с оставшимися 200 оттисков. Я не могу сдать их в здешние книжные магазины, ибо Вы не обозначили цены, я же определить не могу.

Итак напишите, какая номинальная цена и сдавать ли на комиссию или за наличные. В последнем случае больше половины не дают.

Ваш Ф. Лебединцев.

1 февр. 1886 г. Киев.

ДИМ, КП—75853/Арх—15322.

Адреса: «Петербург, Сергиевская ул. 56, кв. 45».

31.03.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Не мог я ответить Вам прежде, чем книжку окончил. Так это у меня ведь и со всеми бывает.

План Хортицы сегодня посылаю. Почему я его не поместил, об этом раньше писал. С брошюрою, как я ни бился, ничего не мог сделать. За наличные никто не хочет брать по какой бы то ни было цене. Оглоблин, самый главный и денежный между книгопродавцами, даже на комиссию не захотел взять, сказав, что ему из Петербурга прислали; из остальных двое взяли по 20 экз., но пока, говорят, ничего не выручили. Что же делать? Не направить ли в Одессу, Харьков, Екатеринослав? За представлением в цензуру 13 экз. «Хортицы» остается здесь 180 с чем-то экз.

«Архивных материалов» в апрельскую книжку я не мог втиснуть по скоплению других материалов; но в начинающуюся майскую введу. Вопрос теперь о числе оттисков. Пример Хортицы приводит к заключению, что 500 оттисков для сбыта очень много. Зачем печатать больше того, сколько сбыть можно? Сумцов каждый год по несколько статей печатает; но оттисков никогда больше 300 не заказывает, а иногда 150 и даже 100. Видно, опытом он дознал, что число 300 есть такийш того, что сбыть можно. Уменьшает он это число тоже по каким-то соображениям, руководствуясь, как кажется, меньшим объемом, сухостию матери[ала] и проч. Взяв всё это в соображение, сколько же пожелаете оттисков статьи «Архивные материалы»? — Известите поскорее.

Относительно поправок нахожу возможным сказать ещё следующее. Не всякая статья и из Ваших вызывает надобность в них; но как Вы находите мои поправки неудобными и плохими, то неужгодно ли Вам самим производить их? Дело это может быть так. Вы пришлете статью; я прочту её и отмечу места, требующие поправки, объяснив, что и почему, а затем отошлю Вам. Если Вы согласитесь с моими замечаниями, то сами поправите и пришлёте, а не согласитесь, то отдадите уже, куда захотите. Надо Вам сказать, что всякую вновь присланную статью я читаю почти в тот же день, как получаю, и след[овательно] тут задержки быть не может. С другой стороны в русском тексте Ваших статей я редко делал поправки; что ж касается малорусского, то таковою я стараюсь избегать, если в нем нет чего-либо особо характерного, и заменяю его русским. В этом и корень поправок. А почему я избегаю малорусщины, это мог бы лучше меня объяснить цензор и друг его Феоктистов, да и некоторые из читателей.

Если бы Вы затруднялись сами делать необходимые поправки, то неужгодно ли предоставить это В. Б. Антоновичу? Я и на то пристаю; но совершенно отказываться от поправок хотя бы одного слова не могу и не могу.

Напрасно Вы пишете, что Ваша «Хортица» урезана, общипана и проч. У меня хранится она во всей целости, и я могу выслать Вам ее для удостоверения, что кроме диалогов Ваших с дедом и выговора немцу-учителю, ничто

другое не тронуть. Избегайте малорусских диалогов и тогда, поверьте, не будет надобности в большей части поправок, кроме разве отдельных слов. Мне тем более не хотелось бы огорчать не только Вас, но кого бы то ни было, что век «Старинны» уже недолгий и едва ли не последний год мы подвигаемся. Придется умереть естественною смертию,— от недостатка подписчиков, которых сегодня 591, на четыре больше против прошлого года. Вы в центре журнально-газетного мира. Найдите издание, которое держалось бы при этом числе подписчиков. Такова наша препрославленная мати Украинна! Охотно впрочем признать готов, что я не умею вести издание; но найдите мне тех, кто взял бы его от меня, и я сегодня сдам с рук на руки. Не найдется, то и так похерим. Само собою разумеется, что среди года я не прерву. Печатать, слава Богу, есть что, та ба — читать нас не хотят. Объяснял я это на все лады и всего больше вину на себя вылил. Очень хотелось бы мне знать, чем объяснять или объясняют в Питере такую безаладность «Киев[ской] старинны».

Впрочем будьте здоровы! Сердечно скорблю о постигшей Вас краже и затем болезни.

Преданный Вам Ф. Лебединцев.

31 марта 1886 г. Киев.

ДИМ, КП—75854/Арх—15323.

Адреса: «Петербург. Сергиевская ул., д. 56, кв. 42».

№ 300

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

19.04.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Запорожские документы Ваши я, конечно, напечатаю, буде Вы их пришлете, да ещё с предисловием. Но, быть может, Вы найдете удобным, кроме предисловия, ещё связать их переходцами вроде тех, какие употреблялись при печатании таких же документов, поступавших от Скальковского¹. Я не непременно всего желаю, а думаю, что так было бы лучше. Ничто так трудно не перегрывается, как документы запорожские, особливо те, что шли в Кош из разных канцелярий в половине XVIII ст. Когда они пересыпались живым современным языком, то читатель на таких пересыпях отдыхает, а все вместе получает вид не просто материала, но как бы статьи². Переходы Скальковского бывали иногда очень плавны, вроде: «А вот ещё любопытный документ»; но Вас, конечно, не учить мне, да ещё по сей части.

Извиняюсь пред Вами весьма, что и в сию книжку не пустил ещё «Архивных материалов». Вышло так, что даже записки Острожского должен был отложить. Все это авторские приставастья!

А относительно Хортицы Вы так и не ответили мне ничего. Что же однако мне делать? Если и на сей раз не будет ответа, остаётся выслать Вам, и только.

Ваше сообщение в «Новости» о портрете Мазепы наделало здесь много шуму. [Бояться] можно было, что замажут.

Будьте однако здоровы!

Преданный Вам Ф. Лебединцев.

19 апр[еля] 1886 г. Киев.

ДИМ, КП—75855/Арх—15324.

Адреса: «Петербург, Сергиевская ул., д. 56, кв. 45».

№ 301

ЛИСТ Ф. Г. ЛЕБЕДИНЦЕВА

2.05.1886.

Київ — Петербург

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Майская книжка сегодня посылается Вам в Петербург; дальше Михееву¹ посылать буду, а затем опять в Петербург.

Что архивные материалы не вошли в майскую книжку, из этого отнюдь не следует, что я не хочу печатать Ваших статей. Если бы издавал всего одну только книжку, то внес бы в неё всё, что было в данную пору; но как мне надо каждый месяц выдавать по книжке, да при том так, чтобы в ней было и немного, и немало, и чтобы статьи, сходные по предмету или характеру изложения, не стекались в одной книжке, а к тому приходят ещё и многие другие соображения, то поэтому и происходят замедления, неприятные для авторов. Это однако не у меня только, но и во всех редакциях. Если у меня теперь чаще стали эти замедления, то просто потому, что значительно больше прибыло статей; а прежде бывало так, что присланное сейчас же в типографию идёт, ибо ничего другого нет.

Итак сердится Вам совсем нечего. Что в июньской книжке эта статья будет, в том не считаю нужным уверять. Пришлётё что вновь, и то в свое время пойдёт. Вот Сумцова² статьи прежде в каждой книжке шли и непосредственно вслед за присылкою, а теперь и его две статьи лежат, и одна больше двух месяцев, а он не только не сердится, но обещает и ещё вскоре выслать.

«Хортицу» выслал Кукулевскому³ в тот же день, как получил Ваше письмо, но, понятно, ничего написать ему не мог. Если Вы не писали, то напишите скорее, а то он так и не будет знать, что с книжками делать.

Счастливым за тем даром Вам желаю и успеха в получении новых сведений о Запорожье.

Искренно преданный Вам Ф. Лебединцев.

2 мая 1886 г. Киев.

P. S. Из Вашего письма вижу, что камень мой о портрете Мазепы³ попал не по адресу. Извините, и больше ничего. Мне показалось, что Вы поместили в «Новостях» известие об открытии в Киево-Печерской лавре стенового изображения Мазепы. Известие это вызвало здесь большую бурю и опасение, что Мазепу замажут. Писал я о сем кому-то в Петербург, а кому именно, не пом-

ню. Если Вы пришли мне на мысль, то это была ошибка, весьма обыкновенная в моей корреспонденции, в которой спутываются у меня предметы и лица, времена и лета.

ДІМ, КП—75856/Арх—15325.

Адреса: «Петербург, Сергиевская ул., д. 58, кв. 45».

№ 302

ЛИСТ В. ЛЕВИЦЬКОГО

16.05.1892.

Станіславів — Петербург

Василь Лукич

редактор ілюстрованої літературно-наукової часописи «Зоря»

Високоповажний Земляче!

Нині вчитав я в «Новостях», що саме тепер появилася з печаті Ваша нова праця під заг[оловком] «Исторія запорожскихъ казаковъ»¹.

Бажаючи в редактованій мною часописі подати широку вістку про се видане, прошу уклінно Вас, Добродію, прислати під моєю адресою оден вільний примірник виданої Вами «Исторії».

Ваше «Запорожже»² я маю. Славна книжка! Велике спасибі за сю Вашу працю! Чи відтак (по Запорожжю) вийшло що-небудь, дотичаче сього предмету, чи доперва аж «Исторія» про яку пишу? Будьте ласкаві звістити.

Також просив би я Вас, щоби були ласкаві надіслати міні свою фотографію і дати біографічні (житєписні).

Здорові були, Високоповажний Земляче! Най Вам Бог подає сили до дальшої праці на користь і славу нашої неньки України!

Ваш В. Лукич.

Адреса: *— Володимир Левіцький, оборонець в справах карних. Станіславів (Галичина) улица Липова 4, 78.—*

Вашої адреси не знаю. Посилаю до магазину «Нов. вр.» Чей Вам доручать. Вас, Добродію, уклінно прошу подати міні Вашу адресу.

ДІМ, КП—75807/Арх—15276.

№ 303

ЛИСТ В. ЛЕВИЦЬКОГО

7.11.1892.

Станіславів — Ташкент

*— Високоповажаний Пане!

Дякуючи уклінно за дотеперішню підмогу, осьмілююся отсе просити Вас, Високоповажаний Пане, о літературну поміч для «Зорі» в р. 1893.

Потребую праць, пригожих для літературно-наукового органу українсько-

*** Відбито фіолетовою фарбою.

руського. Окрім творів більшого і меншого розміру, повістей, оповідань, новель, нарисів, розправ літературно-наукових, прошу також і о всякі вістки, замітки, нотатки, оповістки, що стоять в звязи з нашою літературою, наукою і штукою. Прощу одже уклінно звіщати мене ласкаво, які праці на нашій мові готовлять ся до видання, які вже друкують ся [враз із коротеньким змістом — наколи се можливе], подавати бібліографію, повідомляти про нові музикалія, або нові їх видання, нотувати які журнали, що і в котрих числах містять ілюстрації, котрим темою послужила наша вітчизна,— давати вістки про побут наших театрів, про нові твори драматичні (зраз із змістом), про малярство, різьбу з нашими темами і т. и.,— подавати житеписи або причинки до них наших письменників, артистів і взагалі людей, заслужених для розвою нашої літератури, науки і штуки. Неменше прошу ласкаво подавати описи архівів та музеїв, де зберігають ся памятки нашої давнини і предмети з теперішнього нашого побуту.

При тій нагоді осмелююся просити о Вашу житепись і о найновішу фотографію.

По Вашій, Високоповажаний Пане, звістній любови до рідної нашої словесности і по Вашім випробованім патриотизмі, надіюсь, що вислухаєте отсю уклінну просьбу і творами Вашого талановитого пера причинитесь до розвою однієї літературно-наукової часописи, видаваної на нашій українсько-руській мові. Безкористовними працями наших письменників вона стояла доси, і ними тільки може існувати в будуччині...

Позаяк задумую невдовзі видати проспект на рік 1893 і бажав-бим подати в нім спис творів, які будуть надруковані в «Зорі» в р. 1893, прошу Вас. Високоповажаний Пане, повідомите мене як найскорше, на які праці в 1893 р. можу рахувати і який буде заголовок творів, призначених Вами для «Зорі».

Рукописи прошу ласкаво виготовляти правописию «Зорі» [такою, як отсе письмо],— і виразним начерком, а то відтак мимо волі редакції виходять часто друкарські похибки так дуже немплі як самому авторови, так ще в більший мірі редакторови.

Дожидаючи прихильної і по можливости як найскоршої відповіді,— остаю з високим поважанем

Василь Лукич, редактор «Зорі».

Письма і твори прошу присилати під адресою —*.

— Володимир Левіцький, оборонець в справах карних, Станіславів (Галичина), улица Липова, 4, 109 —

7 нов. ст. XI 1892

****— Високоповажаний Добродію!*

За Вашу фотографію, житепись і перший том Вашої цінної «Ист[орни] зап[орожских] коз[аков]» велике і шире спасибі! Кліш з фотографії вже готовий і я радий его невдовзі помістити в «Зорі». Та у нас так ведеть ся, що звичайно побіч фотографії, житеписі і бібліографії творів,— подаєть ся також який оригінальний твір автора дотичного. Отсе прошу Вас. Добродію, зладити щось для «Зорі» — очевидно з предмету над котрим так залюбки трудитесь — і переслати на мої руки. Тим чином зробите мені велику втіху а землякам

**—* Текст друкований.*

***—** Текст відбитий фіолетовим шрифтом.*

подасте даруночок на рідній мові. Надіюсь, що мою просьбу вислухаєте і як найскорше подасте хоч заголовок твору.

Здорові були!

*Ваш щирий В. Лукич. —****

ДІМ, КП—83409/Арх—19144.

№ 304

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

20.07.1899.

Ромодан — Аджамка Херсонської губ.

Високоповажний і вельми шановний Дмитрію Івановичу!

Як же воно не добре вийшло і який мені великий жаль, що Вам, Дмитрію Івановичу, не можна тепер заїхати до мене. Спасибі велике, що хоч тоді завернули та будь ласка не миніть моєї хати хоч вдруге, коли будете десь недалеко.

Велике спасибі Вам за Ваш ласкавий лист, але далекі мені дуже соромно було його читати. Ви так похваляєте мене за мої дрібненькі поради Вам, з яких не знаю чій придасться Вам щось, хоч частина, ще й дякуєте мені за те, що я прослухав Ваше оповідання¹. Але (по Бога) це мені треба дуже й дуже дякувати Вам, за ласку що прочитали, за те задоволення, яке справді почуваю переслухавши Ваш твір, написаний з таким художницьким почуттям та глибокою думкою. Як-би Ви могли прочитати ті листи, що я писав про се де-кому з приятелів, Ви побачили-б що я не добалакую Вам до кінця про се. От же мені дуже жаль, що не встиг і я прочитати Вам свого оповідання, бо Ваша порада певно стала-б мені у великій пригоді і мені дуже хотілося б почути Ваш погляд. Справді це велике лихо для українських письменників, що вони так скрізь порозкидані, так далеко живуть один від одного, що важко знайти пораду, пізнати яке вражіння робить твоя праця на зрозумілого, компетентного читача.

Вибачте ще, будь ласка, шановний Дмитрію Івановичу, що я ці три дні, одержавши Вашого листа, не відповідав Вам. Одержав його саме тоді, коли мені треба було їхати до Вас. [...] і в дорозі ніяк не міг відповісти, бо не було такої вільної хвили, щоб зібратися гаразд з думками.

Досі на Ваше мення не прийшло до мене жодного листа, як що прийдуть які листи, зараз надішлю.

Велике ж спасибі Вам за те, що перевідали мене, за те що так потішили мене Вашім читанням і, будь ласка, як що можна, хоч після з'їзду заїдьте до мене та скажіть Ваше слово і за мою працю.

З найбільшим поваженням та приязню В. Леонтович.

1899 р. юля 20.

Фотій Степанович² тепер в Знаменці в свого брата.

ДІМ, КП—75786/Арх—15255.

- *Текст рукописний.*

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

24.11.1899.

Ромодан — Москва

Вельми шановний та любий Дмитро Івановичу!

Вибачай, голубе, що так довго не писав тобі. Хотілося вже подати тобі певну звістку про справу твого «Вітряка», що ти доручив мені. Написав я зараз-же про неї і до Одеси, і до Петербургу, і до де-кого з приватних осіб і ось сьогодні одержав першу відповідь від людини, що хоче зостатися невідомою¹, так що, як що згодишся на її умови, відповідай мені, я буду твоїм і його агентом.

Ця людина не є відавець по професії, але часом видає твори тих українських письменників, які йому дуже подобаються та яких він дуже поважає. До таких належиш і ти. У його в листі (написаному по московськи) прописано про тебе: «Эварипцких как историков у нас немного найдется, а быть может в настоящее время не единственный-ли он экземпляр».

Так оцеї чоловік пише мені, що радо згожується заплатити тобі 300 карб. за рукопис «Вітряка», щоб разом прискорити на ці гроші видання твоїх шпальгалів і зараз видасть «Вітряка», але з умовами: 1) щоб ти здобув цензуровий дозвіл на друк «Вітряка» і 2) що з згаданного гонорару 200 карб. ти одержиш зараз, як буде дозвіл, а решту 100 карб. з перших проданих примірників.

На ці умови, мені здається, тобі не треба сердитися, бо ти знаєш які злидні в твоїх земляків, скільки в нас дірок до латання. Тай, як скинеш оком довкола, побачиш, що тобі припаде нечуванний гонорар для українського письменника, бо напр. Нечуй-Левицький² одержав за весь перший том своїх творів (48 аркушів друкованого паперу) тільки сто карбованців.

Отже як що згожуєшся на ці умови, то заходуйсь, будь ласка, прискорювати дозвіл на «Вітряка», подай звістку тай прислай рукопис.

Що до закордонних видавців, то я зовсім не знаю до їх шляху, бо коли відавав там що своє, то ніколи не одержував з їх за мої твори, ані щербатого шага.

Від інших кореспондентів моїх з цього приводу, ще не маю відповіді.

Прикро було мені почути, що ти не здужаєш. Маю надію, що ти вже досі видужав та вибрикуєш. Напиші про своє здоров'я.

За хлопця, про якого пишеш, розпитаюся, та може щось поклопочуся.

Ну бувай здоров. Міцно тебе цілую. Може цієї зими їхатиму через Москву, то завітаю звичайно до тебе.

Твій В. Леонтович.

1899 р. Ноября 24.

ДІМ, КП—75788/Арх—15257.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переулок. д. Бахрушина. Его Высокоблагородію Дмитрію Івановичу Эварипцкому».

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

7.12.1899.

Ромодан — Москва:

Любий Дмитро Івановичу!

Вчора одержав твого листа. Велике спасибі тобі, що радий мене бачити та шей закликаеш прямо до себе. Тільки на жаль до 12-го я не можу бути у Москві, бо 12-го ще відбуватиму у суді у Лубнях обов'язки присяжного засідателя.— Той взагалі я збирався, тай то не певно, у Москву аж після Різдва, повертаючись з Петербургу, куди поїду у декабрі, бо там зараз Юлія Володимирівна¹.

За згоду твою на умови віддавця пишу іому сьогодні, а як тільки матимеш дозвіл, зараз засилай рукопис, бо тоді зараз я вже одержу від віддавця гроші і перешлю їх тобі.

Тільки не знаю завіщо ти мені дякуєш. Причини моєї у сіому нема. Ти сам тут причинною, бо так добре пишеш книжки, що не важко знайти твоїх почитателів та віддавців на твої твори.

З листа твого бачу, що ти вже одужав і вибрикуєш, бо збираєшся до Катеринославу і дуже тому зрадів.— Бувай-же здоров та працюй далі. Від всієї серця бажаю тобі: скоріше викінчити монумент запорожцям, але не менче бажаю після «Вітряка» ще щось від тебе по нашому. Маєш талан, маєш щосьіяти, си́пни-ж зернечка і на нашу ниву!

За «Вітряка» поклопочись добре, щоб протягти його через цензуру. Поштурхай для сіого своїх вельможних знайомих та почитателів, в тебе їх іє досить, а «Вітряк» вартий, щоб потурбовати і Превосходительства і Сіятельства, бо варті́йший від усіх їх у кулі та разом.

Ну бувай ще здоров. Міцно тебе цілую.

Твій В. Леонтович.

1899 р. Декабря 7.

ДІМ, КП—75789/Арх—15258.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переулок. Дом Бахрушина. Его Высочайшего благородію Дмитрію Івановичу Эварницкому».

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

4.02.1900.

Петербург — Москва:

Любий мій Дмитре Івановичу!

Пишу тобі з двох okazji. Перша, що сподіваюся, що «Вітряк» твій вже мабуть вийшов. Дай Боже щоб живий та здоровий, з цензури а як ще ні, то певно скоро вийде. От через се сподіваюся його скоро одержати, але як оце не був дома вже 1 1/2 місяця, той повідомляю тобі про се, щоб не вийшло якого непорозуміння.

З 19 декабрія я виїхав з дому і досі ще тут у Петербурзі, але вже днів через 10—15 їду додому. Через те коли вже відіслав мені «Вітряка», а через мої мандрівки вийшла (угайка) та тяганина, то пробач, будь ласка, а як ще не посилав, то посилай вже тепер на мою звичайну адресу, себ-то на Ромодан, хоч тобі і казатимуть, що я у Петербурзі, бо кажу незабаром повертаюся додому.

Друга справа ось яка.

Тут тепер ходять чутки ніби в урядових верствах зняте питання про закони цензурні. Хто каже ніби зкликана якась комісія, що має оглянути усі сучасні постанови що до літературної поліції і має зкомпоновати проект нових законів що до літератури; другі кажуть ніби такий проект доручено зкласти самому Главному Управленію по Делах Печати. Напевне ще не пощастило про се довідатися, але з певних джерел відомо, що такі се питання зняте і що «докладная записка» та прошення про зміну закона 76 року¹ (за українську літературу) було-б саме зараз на часі подати. Так казали навіть де-кому і у самому Гл. Упр. п. д. п. Тай справді, коли чи та чи ся чутка правдива, то не можна не нагадати про своє діло, бо переглядаючи усі цензурні справи по черзі, панове урядов[ці] можуть і не зачепити нашого питання тільки для того, що за його забудуться, бо воно стоїть осторонь. Певно може з докладної записки нічого не буде, але тоді сором буде тим, хто нам відмовить первістних наших правів, а коли за нас забудуться, сором буде на нас і на дітях наших!

Так от-же удумали, щоб усі наші письменники написали кожен від себе окремий лист (нотуючи їх часом трохи раніше, хто за місяць, хто за 2, хто за 1/2 року, хто за рік) до Данила Лукича Мордовця² з проханням до його, щоб він вдався клопотати про полегшення цензурних умов для нашого письменства; а він на підставі сих листів подасть докладну записку.— Од же, будь ласка, і ти, голубе, напиши до Данила Лукича.— Твій лист особливо потрібний, бо ти маєш авторитетне мення, писав не тільки белетристику, а і наукові речі по українськи, які тобі заборонили. От-же не гай часу, бери каламарчик, папір та перо тай писни, хоч і так як на репінському малюнку писнув, а хоч інакше. Тебе ж ціому ділові не вчити, бо і сам здоров знаєш. Та не гайся, одно тільки пам'ятай — не гайся, щоб не вистигло.

Тим часом, може що пріч сію подадуть і з Одеси, і з Киіова, але це буде найголовніше, до цього потрібно купити усіх.

Ну бувай здоров. До побачення. Міцно тебе цілую.

Твій В. Леонтович.

Тутешня моя адреса як що скоро відповідатимеш: С. П-г Лиговка д. 29, кв. 6. Вл. Ник. Леонтовичу.

Адреса Данила Лукича давня: С. П-г, Столярный пер. № 6.

Вже коли сей лист був написаний, я одержав з дому такий лист, що муситиму виїхати днів через двоє-трое додому.

ДІМ, КП—75791/Арх—15260.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переулок. Дом Бахрушина. Его Высокоблагородію Дмитрію Івановичу Эварницкому».

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

12.04.1900.

Ромодан — Москва

Любий та Високоповажний Дмитро Івановичу!

Щиро дякую тебе за добру згадку та за те, що надіслав мені на свято свою картку. Вибач, голубе, що і я так не зробив. Далєбі у селі живучи хуторним звичаєм ніколи цього не роблю, все забуваюся, так і з тобою трапилося.

— Тепер ось що: одержав я листа від Науменка¹, що ти переслав йому вже свій рукопис «Вітряка». Чому-ж ти мені за се нічогосінько не пишеш? Напиши, будь ласка, чи вже дозволений твій рукопис, чи то ти через те його «Київській Старовині» відіслав, що я тебе питавсь, чи не згоден ти-б надрукувати його попереду у «Київській Старовині», чи через те, що інче?

Напиши, будь ласка, мені хутчій про се все, щоб я знов знав, що писати йому віддавцеві, з яким я умовився за твого «Вітряка». Мені дуже ніяково, що через се виходе угайка з надсилкою тобі гонорара, але почасти ти і сам трохи тому винен, бо я нічогосінько не знав та і зараз знаю тільки через людей, та не все, про твій твор.

Писав ти у останньому листі, що сей твір забрав в тебе дуже багато часу. Але ж візьми на увагу, що се ти вперше писав белетристику і знов трохи не вперше по українському, то і видно що нова робота, поки до неї пристосуєшся, вимагала в тебе більше праці, але я певний, що далі воно так не буде, роби-тимеш так само швидко, як і свою історичну працю. А що воно в тебе впи-сується дуже добре і казати про се нічого, так я тобі і сам казав, а тепер так і від людей чую! Чи пишеш-же ти тепер що і що саме? Напиши, будь ласка, про се, бо се мене страшенно цікавить. Чи не будеш часом сіюго літа в наших краях, чи не буде твоя ласка, забігти і до мене, мене перевідати, ото було-б велике спасибі!

Збиравсь я до тебе у Москву, їдучи з Петербургу, та несподівано одержав звістку, що в наших краях була пошесть віспи, і через те похопився додому просто, та і не міг в тебе [бути].

Бувай-же здоровий. Міцно цілую тебе.

Твій В. Леонтович.

1900 р. Квітня 12.

ДІМ, КП—75792/Арх—15261.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переулок. д. Бахрушина. Его Высоко-благородію Дмитрію Івановичу Эварнишкому».

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

30.04.1900.

Ромодан — Москва

Любий Дмитре Івановичу!

Що з тобою, мій голубе, пишеш за якусь тугу, якусь скруту. Кажеш що і роботу через неї кинеш і втікати збираєшся кудись світ за очі, аж у Палести-

ну¹. Господь з тобою, мало якого лиха по людях не ходе, та не можна-ж так попускатися йому. Памятай заповідь старого Гулака²: «Кинь лихом об землю, козаче, не журись»... «Всі помremo і ти Терешку, згинеш». Ми всі, як те гниле дерево, рипимо до часу і з того рипу складається всесвітній гомін — концерт. Та тільки поки людина живе, хай лихо її гнеться, а не вона.

Проте як що вже справді надумаш їхати «во Іудею», тоді що надумаш дати мені до схову, давай, я з великою охотою і великою пильністю доглядатиму його, поки повернешся. — Але все-ж май на увазі, що тепер краще їхати куди інде, а не у Палестину, бо там скрізь, як видко з часописів, прокидається чума, а не лізти їй неситій у пельку, коли нема нагальної потреби...

Вибач, що трохи забаривсь з відповіддю. Як лист твій прибув кілька день (3—4) не був я дома. Добродієві віддавцеві твого «Вітрика» написав вже разом з цим листом до тебе про твоє бажання одержати гонорар зараз. Не знаю, що він скаже, чи погодиться, бо, пам'ятаєш, його умови були такі: як дозволить цензура — він виплате 200 кр., а решту — 100 карб. з продажі перших відбитків, а дозвіл з цензури ще поки не одержаний. В усякім разі я листом повідомив його про твоє бажання, а сподіваюся незабаром, тижнів через двоє, бачитися з їм і тоді вже ще побалакаю про твою справу. З слів д. Науменка я знаю, що і дозвіл не забариться, бо в юні чи юлі він вже збирається друкувати твого «Вітрика». Мое оповідання він теж, як що пуста цензура, почне друкувати з юня, і вони, твоє та мое, таким чином ітимуть собі через 2—3 місяця впарі.

Куди-б не їхав, а як що будеш їхати поз мене, то не заїдеш? Буду тебе ляяти усякою та і здорова, через те, голубе сизий, прохаю тебе дуже, будь ласка, краще заїзди.

Ну бувай здоров. Міцно тебе цілую.

Твій В. Леонтович.

1900 р. Апр. 30.

ДІМ. КП—75793/Арх—15262.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переулок. Дом Бахрушина. Его Высокоблагородію Дмитрію Івановичу Эварницкому».

№ 310

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

22.08.1900.

*Ромодан — м. Камишная
Миргород. пов. Полтавської губ.*

Любий Дмитро Івановиче!

Що се ти собі вигадав, козаче, таке навіть що верзеш: «Попсував своє ім'я і т.д.»? Чи се ти з просоння, чи може упився? — Ім'я твоє, яко історика, відоме ім'я, і багато людців не відкинулися-б від того, аби і собі таке мати. Ну а хто-ж без гріха, хто без помилок пише? Здається мені, що таких людей і на світі не бува, не було, нема таї не буде. Ти хочеш такого, щоб ніхто в тебе

і на крихту не знайшов помилки, і через те серднився і зневірюєшся у своїх силах, аби тільки хтось на тебе написав критику; бо заведено, що кожен критик найпоперід повинен показати авторові тай читачам, що він вважає у творі автора помилкою. А ти зразу обурюєшся і вже і писати нічого не хочеш. А це шкода, бо «Вітряк» в тебе вийшов, дарма що ти їм не задоволений, дуже добре, а і нове оповідання, якого початок ти мені вичитував, хоч ще не оброблене і подекуди, заведено як ще не виправлене, розтягнуте, але може бути не менше цікавим.

Се пишу тобі через те, що дуже хотів би скоріше бачити, читати тай інчим радити читати твої українські твори, але це тільки моя думка, якої ти схочеш послухаєш, схочеш ні, а тим часом я повинен був виконати твою волю і написав про твое бажання до редакції «Київської старовини». Не знаю тільки чи редакція зможе тобі повернути твого «Вітряка», бо як що вона його почала вже друкувати, або як що маючи для друку його, не здобула собі іншого оповідання, то тоді вже вона мабуть не схоче повернути назад твого рукопису, і тут вже ні я, ні той, хто купив в тебе «Вітряка», нічого не в силі буде зробити, бо за твоею згодою віддали рукопис редакції і тепер редакція повинна повернути рукопис тільки тоді, коли не матиме з того ніякої шкоди.

Мені гіршу ще притчину зробила «Киї[вська] ст[аровина]». Я давав їм своє оповідання з дозволом друкувати тільки в тім разі як що цензура викресле тільки певні місця — інше не дозволяв друкувати. Цензура викинула утрое більше, ніж я дозволив, затемніла провідну думку, попсувала окремі місця, а редакція зламала умову і надрукувала на мою голову. Це дуже мені неприємно, але допомогти вже не можно.

З твого другого листа бачу, що будеш в наших місцях, невже не заглянеш? Ще було-б не гаразд.

Міцно тебе цілую.

Твій В. Леонтович.

1900 р. Августа 22.

ДІМ, КП—75795/Арх—15264.

Адреса: «м. Камышна Миргородского уезда Полтавской губернии. Его Высокоблагородию Петру Алексеевичу Малинко, для Е. Высокоблагородия Дмитрия Ивановича Эварницкого».

№ 311

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

4.10.1900.

Ромодан — Москва

Любий Дмитре Івановичу!

Невдовзі, перед твоїм листом я був в Опанаса Юровича¹, але йому тоді трапилось лихо, на ярмарку набігла на його дочку чиясь коняка і прибила дитину, так що якийсь час вона лежала зморніла. Тепер-же я чув що, слава Богу, дитина Оп. Юр. видужала. Через те мабуть Оп. Юр. тоді і не казав мені

нічого про те діло, яке ти згадуєш. Але я не міг до його поїхати досі, бо я мене дуже боліли очі, а впісля були земські збори. Через те і тобі не відповідав так довго. Зараз пишу до Оп. Юр., може він заїде до мене, бо він таки обіцяв се зробити, тоді вже писатиму тобі. Що до словниці, то розпитайся, будь ласка, скільки коштуватиме видання і напиші мені. Може ми се діло зладнаємо². Як назбираю слів 10—20, надішлю їх тобі. «Налисник» се мабуть по російськи треба перекласти «блинчики», але не «блины» (знаєш робляться такі блинчики з сиром, з варенням, з яблуками), і все те зветься налисник. Робиться поперед такий блин з тіста, на його накладають такий самий шар сиру, яблуків чи варення і згортають у четверо. Тоді він має такий вигляд*. Зверху його мастять і тоді піджарюють.

То-ж ти не пишеш нічого про свого «Вітряка». Як з їм постановив поступитися? Невже не хочеш друкувати? Шкода буде, і хто вже знає яко. На що се ти так? для чого? Не візьму собі в тямки і не зрозумію. Покинь-бо вже свої вигадки та дозволь друкувати. Кращого оповідання нащо дожидати, як і це дуже добре, а друге, коли схочеш, ще краще вступнеш. Напиші мені про се, бо оце ціми днями я одержав від покупця «Вітряка» двісті карбованців, щоб переслати тобі їх, яко гонорар, коли «Вітряк» почне друкуватися. Тай не знаю тепер, чи ти дозволиш друкувати чи ні. Як не дозволиш, буде тобі гріх. Так рідко в нас здобути цензурський дозвіл, а тут він вже одержаний, а ти упираєшся і хочеш, щоб весь клопіт пішов марно, а тим часом може вдруге вже і не дозволять — чи тобі те любо буде. Вибачай, що чіпляюся до тебе з сім, так що-ж коли мені прикро за українське письменство, прикро, що воно через твої, вибач, примхи, втрачає таке гарне оповідання.

Міцно цілую Тебе.

Твій В. Леонтович.

4 окт. 1900 р.

ДІМ, КП—75756/Арх—15265.

№ 312

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

26.10.1900.

Ромодан — Москва

Любий мій Дмитре Івановичу!

Посилаю з цим разом переводом поштою двісті карбованців, доручених мені для віддання тобі, яко гонорар за твое оповідання. Решту сто карбованців одержиш вже з продажі відбитків. Дозволять їх надрукувати мабуть небагато, яких 100—200 може 300 примірників. Так думаю з власного досвіду, бо мені дозволено надрукувати усіх тільки 100 примірників мого «Старого і нового». Та як би мало не дозволили аби-б тільки з продажі повернулися ті сто карбов., що ще упадають тобі та кошти паперу і друку. Я поклопочусь, щоб віддавець прислав і тобі певне число примірників. Друкуватимуть твое оповідання у «Київ-

* У тексті малюнок.

цькій Старовині» у январі, февралі та марці того року, бо за два місяці його не можна скінчити друком¹. Тоді оповіщу тебе скільки дозволять зробити відбитків. Пересилаю тобі рівночасно з цим примірник мого оповідання «Старе і нове» на добру пам'ять. Напиши мені, будь ласка, твою щирю думку про його, не кривчись з тим, які помітив у йому помилки.

Велике тобі спасибі за те, що послухав моєї поради та згодився друкувати твого давніш «Вітряка» тепер «Наша доля — Божа воля», бо я дав звістку Науменкові, що ти бажаєш змінити так назвисько свого твору. Спасибі тобі і від себе і від земляків. Що до твого словника, напишу тобі трохи перегором через місяць, коли де з ким побачуся і перебалакаю за його. Певний, що ся праця твоя дурно не пропаде і скоро буде надруковано. Що-ж до того що ти пишеш, що як би хтось забезпечив тобі на місяць 60 карбованців, так ти-б переїхав на Україну і працював для нашого письменства, так як би я був певний, що се ти справді так намірився, то може і міг би щось для того зробити, а то мені здається, що се ти написав так тільки з опалу. То як що ні, то подумавши, оповісти мене про свій справдешній замір, то я поворожу трошки чи не виворожу чогось.

Цієї зими збираюся зазирнути і до Москви, то там тоді побачимось. Міцно тебе цілую.

Твій В. Леонтович.

Вибач, голубе, що так погано пишу, дуже втомлений. Будь ласка, одержавши ці гроші, оповісти мене про се, бо мені треба появити се віддавцеві:

ДІМ, КП—75797/Арх—15266.

Адреса: «Заказное. Москва. Зарядье. Кривой переулок. Дом Бахрушина. Его Высочайшему Димитрию Ивановичу Эварниченко».

№ 313

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

4.12.1900.

Ромодан — Москва

Любий Дмитре Івановичу!

Більш як місяць не був дома, був у Київщині та у Полтаві на губернських земських зборах. Другого листа твого тільки оце одержав яких днів з 4, а на перший вибач, що так довго не відповідав, бо весь час був страшенно заклопотаний. Спасибі тобі за те, що ти щиро висловив свою думку про моє «Ст[аре] і н[ове]» і вилаяв мене, де у чім проте не можу згодитися; тай ті, хто читали, як на правду, не в одно кажуть, одним подобається чи не подобається одне, іншим інче. Побалакаю з тобою за те, як побачимось, може і у Москві, бо листом всього не викажеш. Тільки ти не звернув ще уваги на те, що цензура таки багатенько повиривала в мене.

Повертаюся до твоєї думки покинути Москву і переїхати на Україну та працювати для українського письменства. Ти кажеш, що зробив би так, якби мав забезпечених 60 кар. на місяць. А чи не міг би ти прнстати на те, щоб

віддаєш платив тобі від аркуша? Так легше було-б зладнати діло, а тим часом ти ж міг би вгадати скільки напишеш за місяць та відповідно тому і призначити платню від аркуша. Потім ще одно пишеш, що писав-би популярну історію Запорожжя — тільки цензура мабуть не дозволила-б того, і може краще було-б писати історичні оповідання та романи, дотримуючись історичної правди — тоді певно дозвіл легше було-б здобути.

Чернігівські губернські земські збори зробили постанову просити уряду о дозволі вести вчення по школах українською мовою. В полтавських зборах теж зроблені деякі заходи для сіого, але питання розв'язуватиметься в полтавських зборах тільки на той рік, а поки зроблено постановою тільки просити о дозволі пускати в шкільні та народні бібліотеки деяких українських і російських книжок, які було-б корисно пустити, та не пущено.

Ну бувай здоров. Бажаю тобі усього найкращого.

Твій В. Леонтович.

1900 р. Декаб. 4.

ДІМ, КГП—75799/Арх—15268.

Адреса: «Москва. Зарядье. Кривой переулок. д. Бахрушина, его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 314

ЛИСТ В. М. ЛЕОНОВИЧА

10.06.1902.

Ромодан — Камишна

Любий мій Дмитре Івановичу!

Вибач, голубчику, що не відписав тобі на твій лист. Він прибув саме під час тяжкої хвороби покійної Лідії Парменівни, коли я нікому не писав. Далі Лідія Парменівна вмерла, далі занедужала Юлія Владимірівна, далі занедужав і я, і так тяглося в нас через цілу зиму, одно лихо змінюючись другим. Тим часом твій лист під час тих турбот десь засунувся, а я вже забув про що ти мені писав, через те і не відписав, та ще через те, що і досі я ще не зовсім добре почуваю себе, і хворість моя пригнічує мій дух, і я через мнітьельність нідо чого не вдатен. Дуже-б бажав-би з тобою побачитися, але порадь для того якого іншого способу, бо оце завтра збираюся я їхати у Київську губернію на тиждень до дядька; [...] не знаю чи повернуся звідти, а хоч і буду повертатися, то все-ж таки треба буде поспішати попереду додому перевідати своїх. Чи не було-б твоєї ласки заглянути може до нас. Ти людина вільна, а я і не здужаючий, і час тепер для хліборобів наступає дуже робочий, а вже ж ти не матимеш ласки і не хочеш заіхати, так хоч напиши, будь ласка, де тебе можна буде знайти після 18-го.

Міцно тебе цілую, вклоняюся Опанасу Юровичу.

Твій В. Леонтович.

1902 г. 10 іюня.

ДІМ, КГП—758000/Арх—15269.

Адреса: «м. Комышна (Миргородского уезда) Полтавской губ. д. Будаков-
ка (имение Петра Алексеевича Малинки). Его Высокоблагородию Дмитрию
Ивановичу Эварницкому».

№ 315

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

13.06. [1902].

Ромодан — Камішин

Любий Дмитре Ивановичу!

Сіогодні 13 у 2 часа виїздив стрівати тебе до поїзду, як писав мені ти.
Але-ж, на превеликий жаль, тебе не було. Не міг відповісти на твого листа.
що я дома і чекаю тебе, бо одержав твого листа так пізно (2 дні не був
вдома), що відповідь вже не надійшла-б до тебе завчасу. Тепер думаючи, що
може через те, що не мав від мене відповіді, ти не їдеш, пишу тобі і дуже
прошу завітати таки до мене. Виглядатиму тебе з негерплячкою.

Цілую тебе і П[етра] Ол[ексійовича].

Твій В. Леонтович.

ДІМ, КП—75794/Арх—15263. Поштова листівка.

Адреса: «Комышня Миргородского уезда Полтавской губ. Е. В. Б. Петру
Алексеевичу Малинке для Е. В. Б. Дмитрия Ивановича Эварницкого».

Наклеено папірець з написом рукою Д. І. Яворницького: «Письмо украин-
ського письменника Волод. Микол. Леонтовича, автора «Per pedis apostolorum»

№ 316

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

22.06.1902.

Ромодан — Камішин

Любий Дмитре Ивановичу!

Шкода було мені, що ти не схотів забігти до мене і на два-три дні — жаль
і на тебе, жаль і на себе, бо певний, що і сам тому винен — не може-ж бути,
щоб тільки через те, що місцевість не подобалася тобі. Ти і на так короткий
час не схотів заглянути — аже не з місцевістю, а з добрими людьми жити —
таї думаю, що тут ще була та причина, що тобі справді [непридатно] було в
мене, як ти заїхав уперше, а це для не зовсім здужащої людини має значіння.
Але на цей раз я вже обіцяю тобі, що приладнаю тебе трохи краще, хоч може
не зовсім як би у більш порядженій оселі. Так-же хоч і мав би якийсь неспокій,
так певже і не на довгий час. — Невже на це не зважисся? Все-таки сподівати-
мусь, що ти таки «наберешся козачого духу» і хоч плюнеш до мене у хату,
бо хто і зна, як би хотілося почути твоє оповідання. — А до Чикаленка¹ прибігти
під той час не міг², бо саме вертався з Київської губ., а у Будаковку хто зна
коли вже зможу приїхати, бо тепер я і нездужаю тай час такий, що виїздити
з дому хліборобові не легко. — Як би приїхав ти, то я б розповів тобі, як твоєю

«Божою Волею» селяне зачитувалися та захоплювалися,— щоб ти знав який і тебе брехун, коли ти на себе верзеш, що з тебе «письменник — никчемний».

А як не прийдеш — не напишу тобі про се, бо хоч сім покараю тебе за те, що до мене ласки не маєш.— Напиши про те хоч поки ти у Бадаковці будеш, бо може таки, якщо ти такий лихий, що не прийдеш,— я прибіжу. Аже мусив Магомёт до гори йти, як вона не схотіла до Магомета.

Ну бувай здоров. Сподіваюся, що ти таки змінеш гнів на ласку і заглянеш до мене хоч на часину.

Волод. Вікт.³ тобі вклоняється. Поклонися будь ласка Петрові Олексієвичові⁴.

Чи порухувалася вже з тобою «Київська Старовина» за «Божу Волю».

Цілую тебе.

Твій В. Леонтович.

1902 р. Іюня 22.

ДІМ, КП—75801/Арх—15270.

Адреса: «м. Камышна Миргородского уезда Полтавской губ., д. Бодаковка. ЕВБ. Петру Алексеевичу Малинко, для ЕВБ. Дмитрия Ивановича Эварницкого».

№ 317

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА ТА Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

27.11.1902.

Київ — Москва

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Редакція «К. Старини» прохає Вас вибачити їй за те, що довго не повідомляла Вас про Ваш твір «У бурсу!»

Сталося так через те, що він викликав багацько суперечок між членами редакції. Більшість, вважаючи оповідання Ваше і цікавим, і безперечно талановитим, все-ж таки стала на тому, що де-які сцени в йому написані занадто натуралістично і боялася, щоб не дорікали порнографією, коли надрукувати його без виемок. Окрім того думали, що в оповіданні забагато присвячено описуванню пияцтва, а ліричні уступи, якими кінчаються трохи не всі глави (з словами: «у бурсу, у бурсу, у бурсу!»), не відповідають змісту оповідання, бо читач не знає його, як ведеться в бурсі, і тому не розуміючим викликається та лірика. Вони були до речі, поки се оповідання було частиною цілої повісти, де малювалося бурсацьке життя...

Звертаючи на се Вашу увагу, редакція прохає Вас, або самім зробити в оповіданні відповідні зміни, або дозволити зробити се редакції.

Як-що Ви можете пристати на се, то редакція дуже рада буде надрукувати Ваш твір¹. Разом з тим редакція дуже прохає Вас, коли викінчите, надіслати їй Вашу дуже цікаву повість, початок якої Ви надсилали раніше².

*З великим поваженням до Вас за редакцію члени: Є. Чикаленко,
В. Леонтович.*

ДІМ, КП—75802/Арх—15271.

Адреса: «Москва. Мясницкая, меблиров. комнаты Сытова. Его Высокородню Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

5.12.1903.

[Ромодан] — [Ромодан]

Любий Дмитре Івановичу!

Зроби мені коли можна, голубе, велику ласку. Є в мене до тебе дуже, дуже пильне діло і то таке, що і відсувати його не можна. Та де-ж би я тебе доскочив. Та і з зібрання мені не можна йти. Так отто і вклоняюся тобі уклішно. Коли можна зроби ласку, хоч на хвилину заглянь у земське зібрання та виклич мене.

Дуже й дуже буду тобі вдячний.

Твій В. Леонтович.

1903 р. Декаб. 5.

ДІМ, КП—75803/Арх—15272.

Адреса: «Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварнищкому».

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

3.08.1904.

Ромодан — Катеринослав

Любий Дмитре Івановиче!

Вибачай, будь ласка, що так довго не міг відповісти тобі. Клопоту в мене, того клопоту! Насамперед родину одвіз на Южний берег, де вони і зараз усі пробувають, друге — господарські справи, третє — земські, а там [...] багацько і інших, усіх не перекажеш.

Спасибі тобі, що дав змогу познайомитися з д. Шевченком¹ та почути його пісень. Голос в його справді надзвичайний, спосіб співати чудовий. Боюся тільки, щоб він не попував собі голосу, бо страшенно смочке тютюн, а це-ж співакам шкодить. Накинув йому, як ти писав, десять карбованців, і подався він до Сластіона².

Що до твоєї справи з редакцією «Київської Старини», то і справді вона якось не доділа, але я вже більше року не живу у Києві, не маю з редакцією жодних зносин, тай не знаю що там робиться. Через те зараз не можу тобі написати нічогосінько путнього. Але може у цьому чи у тому місяці учкурну до Києва, то з твого наказу подамсь до редакції, тай розпитаюся, що там за порядок вийшов. Але ж і від тебе забажав я хабаря. Будь ласка і ти напиши мені, що сталося з тим оповіданнячком д-ки Смоної, яке я тобі віддав у Полтаві, щоб ти його десь у якийсь збірник примостив. Чи будуть його друкувати чи ні? А як що ні, то, будь ласка, надішли його мені.

Як живеш, що поробляєш? Бувай здоров. Бажаю тобі усього найкращого.

Твій В. Леонтович.

1904 р. Августа 3.

ДІМ, КП—75804/Арх—15273.

Адреса: «Екатеринослав. Областной музей. Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварнищкому».

№ 320

ЛИСТ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

[1900-ті] рр.

Ромодан — Хорол

Любий Дмитре Івановичу!

На великий жаль, як не бажав-би, не міг прибути на твої лекції у Хорол. Річ в тім, що саме приїхала кума, що хреститиме нам сина і не може далі гостювати, то ж будуть хрестини. Сподіваюся, що задля такої причини, даруєш мені, що не приїхав по тебе у Хорол.— і таки заглянеш до мене. Виглядатиму тебе з поїзда на Ромодані.— Як що буде така твоя ласка, то напиші, будь ласка, з яким поїздом і коли приїдеш, щоб я вислав коні.

Міцно цілую тебе.

Твій В. Леонтович.

ДІМ, КП—75805/Арх—15274.

Адреса: «В г. Хорол. В дом Земской Управы. Его Высокоблагородню Димитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 321

ЛИСТ М. М. МОГИЛЯНСЬКОГО

29.04.1932.

Київ — Дніпропетровськ

ВУАН

Комісія Біографічного Словника

Київ, 29 квітня 1932 р.

№ 84

Вш. Дмитре Івановичу!

Коли доберемося ми до літери «Я» — й самі не знаємо. Не виключено, що колись за прикладом «Большой Советской Энциклопедии» почнемо працювати разом і з початку, і з кінця. Тоді в першу чергу піде «Я». В кожному разі — і без такої перспективи мати Ваше «Curriculum vitae» власноручно Вами складене нам дуже бажано. Отже просимо — надсилайте, а ми будемо Вам за те дуже, дуже вдячні.

З щирим поважанням Керівничий над працями Комісії

Мих. Могиланський.

ДІМ, КП—74459/Арх—14680.

ЛИСТ В. М. НИКИФОРОВА

1.12.1885.

Олександрія — Петербург

Милостивый государь Димитрий Иванович!

Я перед Вами в долгу; надеюсь скоро рассчитаться с Вами и вышлю Вам свои «Очерки Александрійскаго уезда», которых остался один только экземпляр, но и тот на время взят членом Херсонскаго статистическаго бюро.

Теперь я осмеливаюсь обратиться к Вам с следующим вопросом, именно: на археологической выставке в Одессе я видел представленный Вами план Кодацкой крепости¹. Я очень жалею, что тогда же не узнал от Вас, к которому времени относится построение упомянутой крепости. А теперь вопрос этот сильно интересует меня, и потому, зная Ваши глубокие знания в истории Запорожья, я обращаюсь к Вам с покорнейшею просьбою сообщить мне, если только можно в непродолжительном времени, свое мнение о Кодацкой крепости, именно: когда она построена и кем? Не встречаются ли подобные крепости в других местах? Не есть ли это остатки той крепости, которая строена была известным Бопланом²? Или же, быть может, она построена русскими во время походов Голицына³ и Миниха⁴?

Мне интересно знать сведения исторические о Кодацкой крепости потому, что совершенное подобие ей я нашел здесь в Александрійском уезде. Я затрудняюсь, где сообщить об этой находке: в «Одесском Вестнике», «Телеграфе», или «Киевской старине»?

Преосвященный Феодосий⁵, цитируя «Историю Козарскаго царства», говорит между прочим, что козары на вершине Ингула построили город. Здесь нигде нельзя достать означенной брошюры, т. е. «Истории Коз. ц.», а в Харькове, конечно, есть, особенно в Университетской библиотеке. Вы бы мне сделали необыкновенную услугу, если бы сообщили мне выписку только этого места, где говорится о постройке козарами города в верховьях р. Ингула. Об этом самом я писал к А. А. Матвееву, но ответа никакого не получил. Простите великодушно, что осмеливаюсь беспокоить своею просьбою. Я решился на это дело потому, что уверен в доброте Вашего сердца.

С искренним пожеланием имею честь быть Вашим покорнейшим слугою Василий Никифоров.

Декабря 1 дня 1885 года.

Адрес мой: в г. Александрію (Херс. губ.).

Священнику Василию Никифорову.

ДИМ, КП—80032/Арх—17431.

Адреса: «Харьков. Его Высочордію Профессору Университета Димитрію Ивановичу г. Эварницкому // Петербург. В Николаевскій сиротскій институт благородных девиц».

ЛИСТ В. М. НИКИФОРОВА

1.10.1889.

Олександрія — Петербург

Милостивый государь, многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Забыть Вас нельзя уже и потому, что часто приходится [читать] Ваши статьи, полные интереса и по содержанию, и по увлекательному изложению. Поручение Ваше я исполнил с радостью и удовольствием; только великодушно простите, что много замедлил ответом. Виною тому не я лично. Дело в том, что я хотел доставить сведения самые верные, а потому и обратился за ними к официальному лицу, живущему в Александрии, Дмитрию Ив. Крутову, который и прислал мне только сегодня. Спешу послать Вам как план Черного Леса, так и самое отношение упомянутого лесничего. Когда-то был один огромный лес, тянувшийся непрерывно от Матроненского монастыря (здесь был игуменом известный Мельхиседек Значко-Яворский)¹ и до Знаменки; только он пересекался р.р. Ирклеем, отделяющим Киевскую губернию от Херсонской, и Ингульцем. Теперь этот лес, после громадных порубок имеет три названия: Медведовский, от монастыря до р. Ирклееца; Чуть, от сей последней до р. Ингульца и Черный, от Ингульца до Знаменки. «Урочище Черпечье», здесь была пасека Медведовского монастыря и Чигиринского; говорят, здесь были и колокола, которыми созывали на молитву и богослужение розсеянных по лесу монахов. Преследуемые католиками и униатами, православные монахи находили здесь свободу и покой от насилия.

Урочище «Старый Курень»: не здесь ли находилась пасека отважного и безстрашного кошевого Сирка?²

В газетах я читал, что Императорское Археологическое Общество поручило Вам отыскать место битвы Хмельницкого³ с поляками на Желтых Водах. Интересно знать, имеете ли Вы какие-нибудь письменные данные для отыскания и указания этого места?

С глубоким почтением имею честь быть Вашего Высочордия покорным слугою

Василий Никифоров.

Октября 1 дня 1889 г. г. Александрия.

ДИМ, КП—80033/Арх—17432.

ЛИСТ М. С. ПРОНЧЕНКА

27.07.1928.

с. Покровське — Дніпропетровськ

Шановний Дмитре Івановичу!

Подаю Вам зібрані мною в своєму селі та його околицях так звані вуличні прізвища, котрі потрібні Вам, як Ви говорили, для збірки, виконуючи цим Ваше до мене прохання, бо ж я аж надто радий допомогти Вам. Прізвища слідує:

1. Калантирь. 2. Шпундря. 3. Хварес. 4. Задоя. 5. Васільодок. 6. Пурхало. 7. Шпоник. 8. Шардуба. 9. Бенеря. 10. Тошик. 11. Кацавел. 12. Опванок. 13. Кі-ряла. 14. Тетя. 15. Бреня. 16. Казявка. 17. Конарець. 18. Басебате. 19. Куль-шич. 20. Мандалина. 21. Бадула. 22. Ракло. 23. Маржовий. 24. Цурупула. Збі-раю ще. Про одержання даної листівки прохаю сповістити, зазначивши, чи цікаві чи ні прізвища, що подаю я допіру.

З щирим поважанням М. Пронченко.

п. в. Апостолове с. Покровське на Криворіжжі.

ДІМ, Арх—22476.

Адреса: «м. Дніпро-Петровське, краєвий музей, проф. Д. І. Яворницькому.// Мих. Сем. Пронченко. п/в. Апостолове, с. Покровське на Криворіжжі».

№ 325

ЛИСТ М. С. ПРОНЧЕНКА

1.10.1928.

с. Покровське — Дніпропетровськ

Шановний Дмитре Івановичу!

Коли я одержав од Вас листа-відповідь на мою листівку до Вас, де Ви сповіщали, що подані мною Вам вуличні прізвища маєте використати у своїй праці, це мене аж надто звеселило. Отже, й подаю Вам ще щойно зібрані на Криворіжжі характерні слова та вуличні прізвища. Про одержання цього про-хаю сповістити хоча б листівкою.

1. Цундра. 2. Кубарь. 3. Кистбарт. 4. Ребель. 5. Пиждьола. 6. Салапай. 7. Мейста. 8. Решко. 9. Псьо. 10. Болбот. 11. Льотиця. 12. Дармоштус. 13. Ти-тяк. 14. Байбала. 15. Тютник. 16. Ракло. 17. Садюк. 18. Фелеш. 19. Чока. 20. Сюнька. 21. Кавистан. 22. Кізді-Пінькі-Поркуль. 23. Тютька. 24. Кутеба. 25. Мушля. 26. Шушинда. 27. Хурда. 28. Карюк. 29. Хропе. 30. Полоскалка. 31. Кушур.

З пошаною Михайло Пронченко.

п/в. Апостолове, с. Покровське на Криворіжжі.

ДІМ, Арх—22478.

№ 326

ЛИСТ М. С. ПРОНЧЕНКА

17.10.1928.

[с. Покровське] — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

По-перше, мушу сповістити, що я останній час не був вдома. Коли приїхав, то у своєму письмовім столі знайшов од Вас листа, котрого, як я довідався після, одержано вже тиждень назад. Отже, й відповідаю з запізненням, за що прохаю щирого вибачення. Отож, Ви пишіте, що із усіх надісланих мною до

Власні прізвища Ви розібрали лиш п'ять чи шість. Це мене аж надто вразило. Люди-ни, що розбирає ієрогліфи, не розібрала моїх «рун»!.. Та дарма! Подаю їх (прізвища) знову, але за те, що не всі, пробачте, бо я чорнівки не залишив. Отже, подаю тільки ті, що уціліли у пам'яті. Крім того, додаю ще декілька нових, що їх щойно роздобув. Що ж до Вашого прохання, аби я подавав проти прізвища пояснення, що те чи інше прізвище являє й характеризує собою. Отже, про ці прізвища я маю такі пояснення від селян — подаю. Власні ж гадки подати утримуюсь, бо ж гадки-твердження мого інтелекту в цій галузі аж надто хиткі, а може, й зовсім не мають рації.

Я певен, що решту прізвищ Ви й самі розгадаєте. В добрий час! Ви все ж таки ще раз зверніться до розбору попередніх прізвищ, може, ще які розберете, бо я, на жаль, ніяк усих не пригадаю.

Далі — прохаю Вас, коли прочитаєте даного листа та прикладені при ньому прізвища, написати про все, що стосується даної справи. Чекатиму. Мені дуже приємно, коли одержую од Вас листа, де Ви сповіщаєте, що я Вам заподіюв радість, ставши у пригоді. Також прошу, аби Ви, коли ласка, відповіли мені якомога скоріше на нижчеподані запитання. Але робіть так, щоб оте «скоріше» не одбилось вже на Вашій повсякденній роботі.

I запит: хто керував, власне, хто був привідцем запорозької сіроми, котра чинила бунт в 1768 році 26 грудня. Прошу подати його прізвище, а також його походження.

II запит: яке прізвище (ймення) найвидатнішого скитського царя, який при ньому був життєвий устрій Скитії, та які його найгучніші походи?

Коли про це доведеться багато писати, то скеруйте мене до такої книжки, де б я докладно довідався про бажане. А якщо у Вас така книжка маєтсья (хоч і старого видання), то надішліть.

Прохаю одгукнутись. Буду до-віку вдячний.

З щирим поважанням до Вас М. Пронченко.

ДИМ, Арх—22468.

№ 327

ЛИСТ М. С. ПРОНЧЕНКА

[б. д.]

[с. Покровське] — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Коли я перебував у Дніпро-Петровську, то я надсилав в деякі місця листи — прохаючи, аби відповіді вони подавали на Вашу адресу, але позначивши на конверті «для тов. Майя-Дніпровича». Отже, коли будете одержувати такі листи, прошу надсилати мені їх, ставляючи слідуєчу адресу: м. Кривий Ріг, п. в. Апостолове, тов. Майю Дніпровичу-Пронченко.

Прошу Вас одгукнутись на моє до Вас прохання.

М. Пронченко.

ДИМ, Арх—22477.

№ 327а

ЛИСТ М. С. ПРОНЧЕНКА

25.01.1929.

[с. Покровське] — Дніпропетровськ

Дмитре Івановичу!

Після того, як я з Вами мав останню розмову, більше не зміг, звичайно, через поважні причини завітати до Вас. Отже, це й призвело мене до того, що я подаю Вам аж допіру обіцяні прізвища, а саме: 1. Фардихук. 2. Шарап. 3. Шапіндиша. 4. Кербаш. 5. Каня. 6. Дзелик. 7. Бреліня. 8. Габаля. 9. Прокла. 10. Манішетка. 11. Херка. 12. Кантарка.

Про одержання даної листівки прошу сповістити.

Щиро шануючий Вас Мих. Сем. Пронченко.

ДІМ, Арх—22475.

№ 328

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

5.04.1904.

Гадяч — Катеринослав

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Поздоровляю з Святками! Бажаю всього найкращого!

Ольга Косач.

ДІМ, КП—90199/Арх—22998.

Поштова листівка зі стародавнім запорозьким віршем.

№ 328а

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

15.01.1915.

[Катеринослав] — Катеринослав

Бажаю щастя, здоров'я, вельми поважному Дмитрові Івановичу — в новому році!

О. Пчілка.

1915 р. 15/1.

ДІМ, КП—78914/Арх—16747.

Поштова листівка зі світлицюю «Земляки справляють роковини Т. Шевченка в Сибірі. Видання часописі «Рідний край».

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

[12.06.1909].

Київ — Катеринослав

Вельмишановний добродію!

Дуже я тому рада, що Ви таки припилися до «Рідного краю», а то мені вже трохи аж обидно було, що Ви зовсім не хотіли його знати, коли мені здавалось, що він по напрямку повинен би Вам подобатись.

Ото якби Ви були ласкаві, та взяли б «Рід[ний] край»¹ під своє «покровительство» та розпросторили б його в «сфери Вашого впливання». Ви там у Катеринославі маєте зв'язки з різними людьми, що мають силу в земстві тощо, тик може б поширили «Рід[ному] краю» путь у земські читальні, або сільсько-хазяйственні чи потребительські товариства (в «Рідн[ому] к[раї]» бувають же відомості й з сього поля). Могли б наші люди виписувати й «Молоду Україну»², дочку «Р[ідного] к[раю]», для шкіл: вже ж у сьому дитячому додатку (котрий можна виписувати і окремо) нема ні політики, ні публіцистики. Ось нуте, будьте ласкавені, поклопочіться! Се ж не моя справа, а українська!..

Може, Ви якого мецената, чи меценатку знайдете, хоч для «Молодої України»? А це було б однаково, бо обидва видання живуть з однієї кишені — виключно моєї. Становище ж моє дуже трудне, бо не стоїть за мною ніяка партія і ніякі меценати. Поки ще жив чоловік мій³, то «в хвилину трудную» виручав не хто, як він, а тепер... прямо хоч закривай обидва видання! Один Бог знає, як мені не хотілось робити сього; тепер більше, ніж коли, не хочеться зривати видання. Після того, як у «Рідн[ому] кр[аї]» знято було річ про жидів. Вийшло б так, що «поле битви» зосталось би за ними, та за їх прихильниками; а я Вам «як перед Богом» скажу, що се моє найширше переконання, що жида — величезне зло для нашого народу і всього краю. І я говорю й хочу про це говорити. Єсть чимало людей, що мені спочуввають, хоть мовчать, бо бояться жидів і «жидовствующих», — щоб не назвали ретроgrадами, та не пошкодили ще й в життю.

А шкодити вони можуть. От і «Рідн[ому] краю» війна з жидами «боком вилізла»: чимало людей одмовились од підписки (інші прямо ту причину й виставили, що «Р[ідний] к[рай]» висловився ворожо по жидівській справі). То якось воно дивно вийшло, — що той, хто не доволний був у цій справі на «Р[ідний] к[рай]», той успів пошкодити, а хто радий був, той нічим не пособив. В кінці всього, підписка поменшала і діла погіршали..

Мені не багато й треба. Не про бариші думаю, а щоб тільки стало оплатити друкарню. За свій труд і життя в Києві не лічу нічого. Але ж платити кошти видання, та ще двох виданнів, «Р[ідного] кр[аю]» і «Мол[одої] Укр[аїни]», — дуже тяжко!..

Чом Ви мені ніколи нічого не напишите до «Р[ідного] к[раю]», або хоч і для «М[олодої] У[країни]»? Адже й туди треба добрих і цікавих речей. Я Вам посилаю «М[олоду] У[країну]», щоб Ви побачили, як вона по-українськи ведеться. Може у Вас цікаві малюнки є для «Р[ідного] к[раю]», або для «Мол[одої] Укр[аїни]»? Хоч якісь типи гарні (фотографії) абощо, може, з порогів

тепер вже хочете додержувати уставу, вимагати вищої освіти, дочка³ й та стала мене просити, щоб написати Вам про її просьбу. І справді, коли міг бути провизор, то чому ж дипломованому врачу (хоч і жінці) не бути при тім уряді, що займав провизор! А ся «жінчина-врач» скінчила мед[ичний] інститут, ще й «с.отличием», а всякі ж природничі науки проходять і в інсти[туті], на додачу. Об тім, може, якраз і жінок не допуска Ваш устав, «предусмотревши», що й вони могли б колись бажати пропхатися на місце помічника в музеї. Знаю з довгої практики (перебування в різних «обществах»), що коли чого вищий урядовець у йому схоче, то завжди зробить, і ніякий устав йому на перешкоді не стане; а як же не схоче, тоді «устав» найкращу службу справляє: мовляв,— є «вища сила» і годі! Я зовсім розумію, що Ви можете не хотіть когось, розумію й Вашу делікатність, коли Ви не хочете сказати якоїсь може важнішої причини, і говорю все «вышесказанное» лише для того, щоб Ви знали, що я все те розумію. А претензії до Вас, звичайно, мати не можу за одмову. Можу лише жалкувати.

Ну і годі,— перехожу до справ літературних. Ваш патрет той знаю, і він мені зовсім не подобається: очі опущені, убрання — німецьке, сам патрет — дуже давній. Се — Еварицький, а я хотіла б дати портрета Яворницького, от на зразок того Яворницького, що сидить на дніпровій скелі з Тарн[овським], тільки там його треба роздивлятися в лупу. Се інша річ! От Ви вже не пожалкуйте, якого там карбованця та зніміть патрета в убранні українським. Побачите, що за хороший, козацький патрет буде! Такого я залюбки надрукую в «Рід[ному] краю» при Вашому оповіданні⁴, або іншому творі.

А може в Вас уже й єсть подібний патрет? Але ні, краще зробіть новий. Тільки не затягуйте справи.

По сій мові будьте здорові! Бажаю перебувати в добрі та здоров'ї. Прошу вибачити за мої прохання. Але ж, здається, всяк має право просити, так само, як і інший має право дати, або не дати.

З найбільшим побажанням остаюся — Олена Пчілка.

ДІМ, Арх—16750.

№ 332

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

[15 червня 1910].

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Хоч Ви залічили наостанку, що можна не тільки на мій лист, але й на мою телеграму не відповідати, однак я все ж таки пишу до Вас. З важким серцем берусь за перо, бо вдаватися з листом, після «вышесказанного», се єсть уже для мене пониження, але чого не терпиш ради тих дітей! Отож й пишу до Вас, таки прохаючи Вашої протекції для моєї дочки,— вже тільки протекції (щоб замовили слівце, де треба); се Вас особисто не торкатиметься (не так, як місце в музеї Вашому), отже, Вам, може, трохи вільніше й охвітніше буде сприяти нашому ділові,— се вже річ про лікарське місце моєї дочки Ольги

Петровни (жени Кривинюкової). Яюсь Ваші катеринославці чудно ведуть ту «справу,—просто «всю душу витягують»! Цілу зиму не було засідання лікарського совіту, все казали: «от-от буде», наостанку совіт засідав,— вибрав О[ль]гу К[ривинюк] (6-го мая). І знов нічого не чуть було (як зварила управа). Тоді дочка поїхала, оце в іюні, додому на село, бо жаль було дитини малої гнітять у Києві. Тільки що поїхали,— прийшла з Катеринослава телеграма: «прибыть для ознакомления». Знов узяла Ол[ьга] дитину, приїхала з Волині в Київ і подалась сама в Катеринослав. Там ніякого ні затвердження, ні откazu не було, сказали (якийсь член Упр[ави] з німецьким прізвиськом, самий важний в цій справі), що «дадуть знать», чи управа затвердить, чи ні. І знов дочка сидить у Києві, жде вітру та хвилі Дніпрової з Низу...

Місце гарне («патронат» в Лоцм[анській] Каменці)¹, але мені здається, що управа щось крутить, мабуть, хтось має іншого на прикметі... Невже ж це подоба — так водить когось і турлять надаремне?!... Чи не пособили б чого Ви, щоб справді дали це місце Ользі?

З великим поважанням О. Косач.

ДІМ, Арх.—16744.

№ 333

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ¹

[8.04.1911].

Київ — Катеринослав

*ХРИСТОС ВОСКРЕС,
вельмишановний Дмитре Івановичу!*

Вішшую Вас з Великим Днем, бажаю весело святкувати! А я тут zostалась сама, як палець... Не поїхала нікуди, щоб не було знову перерви у виході з «Рідним краєм»... Оце все жду, чим скінчиться справа з затвердженням моєї дочки в с. Кам'янці. Чи не пособили б Ви добрим словом де слід?

З прихильністю О. Пчілка.

ІЛ НАНУ.— ВР.— Ф. 28.— № 722.

№ 334

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

[15.04.1911].

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Дякую Вам за відповідну картку. Я сижу зовсім одна, і через те привіт для мене має подвійну вагу. Сьогодні одержала теж картку від дочки моєї, Лілі, з Катериносл[ава]. Пише, що погані чутки йдуть про її справи в Катериносл[аві]. Якби справді там були такі її доброжелателі, що бажали б посо-

бить їй протекцією, то тепер саме час!.. Страшенно буде шкода, як знов прийдеться забиратись з степів — на нове безконечне шукання місця... А старалась же, здається, служити як слід.

О. Косач.

ДІМ, Арх—16751.

№ 335

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

23.04.1911.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

З «тоскою» дожидаю кінця справи моєї дочки... Себто «кінець» уже єсть, бо бумага про недозвіл губернатора (чи віце-губернатора) бути їй земською лікаркою — вже підписана... Зостається вже тільки «сверхъестественная» надія, що справу ще можна врятувати... Признатися по правді, тоді як я писала до Вас і просила помочі Вашої, я не думала, що діло стоїть уже так погано, тільки вже Михайло Васильович (чоловік Міліп) розказав, приїхавши, як тее все було і єсть; казав він мені і про те, що Ви дійсно «близько до серця» прийняли Міліпну справу, давали листи до якоїсь важкої людини у якомусь правленні, чи що. Але та людина могла лише вигадати для Міліпного побачитись (мати аудієнцію) з губернатором. Та хіба її мова може врятувати справу? Найцирша правда те, що вона сиділа в турмі задарма, що її потім і бумагу дали до підпису, котра свідчила, що по слідству виявилась її «непричастність» до того діла, за яке її сажано, але... чи се може пособити?

Мені здається, що в сей момент єдиним рятунком може бути вже тільки слівце когось могутнього, а не того, кого виганяють і хто говорить «сам про себе»...

От, якби Ви були такі добрі та попрохали б князя Урусова¹, Вашого приятеля, сказати слівце губернаторові, або ще краще, якби він написав листочка до губернатора, — отсе було б діло! Але чи схочете Ви, та й він, се зробити? ... Думка про те, що Міліп знов прийдеться бути в тому становищі, повному біді й пониження, в якому буває людина, «що шукає місця», так мене удручає, що мені стало безмірно тяжко на душі... Ото й одважуюсь знов писати до Вас. Вибачте і зрозумійте мене.

З поважанням Ольга Косач.

ДІМ, Арх—16748.

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ¹

30.12.1912.

Київ — Катеринослав

Посилаю Вам свій поклон і поздоровлення з Новим Роком. Хоч сей рік і погавенький, бо 13-й, та дарма! Я чогось бадьоро дивлюсь уперед — і Вам того ж бажаю! А при тім будьте здоровенькі і щасливі.

Олена Пчілка.

ДІМ, Арх—16746.

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

[кінець 1913].

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Дуже, дуже Вам дякую за прислану Вами рекомендацію та ще й прислану так швидко! Спасибі велике!

Оце писатиму вже в одній чужій справі. Не важуся просити знов Вашої ласки, бо се було б уже [...]*, а тільки висловлюю Вам свою думку про ту людину, котру й Ви особисто знаєте і з котрою мали діло, — в тому ж обсягові, котрого проходиться мова. Пана Юрія Александровича¹ я вже знаю скільки років. Він людина безумовно порядна. В сьому упевнилась і я, й інші люди, що мали з ним діло. До етнографії ж має прихилля надзвичайне і якесь, можна сказати, сердечне, а при тім дуже знається на сій справі. Се Ви могли бачити й по тій колекції вишиванок, що Ви од п[ана] Александровича придбали для Вашого музею: матеріял зібрано величезний, а при тім усі зразки — с[у]ті, без прикмет якогось упадку чи спотворення чи іншого (ганджу). Бачила я другу збірку п[ана] Александровича — архітектурних зразків (зніmkів старих церков і іншої буд[ов]и). І на сьому він знається. Се не «колекціонер», а вчений і тямущий прихильник нашої етнографії й археології, що вкладає в свою працю ще й душу, патріотично-українську любов. Він, було, приходив до мене, в Києві, от так собі, без ніякого діла, показав щось цікаве з його знаходів, або порадитись про що, і ми, було, по цілих годинах розмовляємо про всякі краєві етнографічні та археологічні справи.

Отож по колекціях Александровича, по його розмовах і по всьому, що я чула про його, бачу, що коли б йому вдалося вмотитися при подільському музеєві, то для того нового, а безпорядного музею се був би справжній «клад». І для всіх друзів нашої етнографії та археології була б та втіха, що біля впорядкування земського музею в такому цікавому краю, як Поділля, заходилась таки така порядна, тямуща й ретельна людина, як п[ан] Александрович.

* Не розбірливо.

Оце така моя думка. Зробите добре діло, коли схочете чимсь прилучитися до успіху п[а]на Ал[ександрови]ча в тій справі, про котру він Вам пише сам.
Ваша істинно прихильна серцем і думкою — Олена Пчілка.

ДІМ, КП—78912/Арх—16745.

№ 338

ЛИСТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Київ — Катеринослав

Поздоровляю Вас з Новим Роком!

Бажаю здоров'я, всього найкращого!

Олена Пчілка.

Се таку картку видали полтавці (Нова крамниця).

ВР ІЛ НАНУ. Ф. 28.

№ 339

ЛИСТ М. Д. ОРДИНЦЕВА

4.06.1927.

Новоград-Волинський — Дніпропетровськ

Новоград-Волинск, Конная площадь, № 7.
4-VI-27 г.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Начав с обращения, как-будто не вполне уместного в устах совершенно Вам незнакомого лица, я тем не менее считаю, что оно в моем письме является единственно возможным, как выражающее естественное отношение к учителю со стороны его ученика, каким я с гордостью себя считал ещё 20 лет тому назад, только начиная мою литературную карьеру. Как историк-романист, преимущественно посвятивший себя выяснению далекого прошлого украинского народа, я в большинстве моих романов основывался на данных и указаниях Ваших монографий и полагаю, что поступая так, действовал умно,— иначе мои книги не переводились бы и не переиздавались за-границей, что продолжается и до сих пор.

Но это — только к слову. Заранее предупреждаю, что письмо моё чисто «коммерческого» свойства и обусловливается тем, что я случайно лишь на днях узнал, что Вы и теперь на Украине. Дело в том, что с 1917-го года я, как писатель, перестал существовать и выступаю с той поры на самых невероятных [...]: был и лектором, и режиссером, продработником, служил в финорганах, работал, как экономист, в губучреждениях Внуторга и, наконец, после последнего административного переустройства Украины, вплоть до февраля этого года, служил в одной из пограничных плановых комиссий. Тут разругался с «властьимущими», потерял место и вот уже четвертый месяц пребываю на положении безработного,

существова с семьей на «реализацию» случайно уцелевших у меня обломков: прежних моих коллекций старины. Большинство имевшихся у меня разных изданий, гравюр etc. давно уже стали собственностью Академий — Киевской и Ленинградской, а теперь остается у меня только мебель, кое-какие картины старых мастеров и относительно небольшое собрание тканей. К последнему, между прочим, относится и единственная у нас, насколько мне известно, коллекция старинных «схим», собранная мною, путём многолетних поисков, на территории прежних Стародубского и Черниговского полков. Состоит она из девяти экземпляров, исключительно хорошей сохранности, а о научной ценности их я говорить Вам, разумеется, не стану.

Если Вы сочтете желательным для Вашего музея приобрести их, то охотно уступлю Вам либо все схимы полностью, либо частично — за Вами же предложенную цену. Сам я её назначить не могу, так как прекрасно понимаю, что о деньгах, какие мне предлагали за моё собрание перед войной, теперь не может быть и речи.

Хотите — верьте, хотите — нет, но до сих пор я никому моих схим не предлагал, так-как больше всего дорожил именно ими, и теперь только крайность, да сознание того, что они попадут именно в Ваши руки, заставляют меня на это предложение решиться.

Просил бы Вас только, Дмитрий Иванович, не откладывать ответа в долгий ящик и возможно скорее написать мне по адресу, указанному в начале этого письма.

Имя и отчество мое: Михаил Дмитриевич.

Искренно Вас уважающий и многим Вам обязанный — М. Ордынцев..

ДИМ, КП—79558/Арх—17053.

№ 340

ЛИСТ М. Д. ОРДЫНЦЕВА

23.06.1927.

Новоград-Волинський — Дніпропетровськ

Новоград-Волинск, Конная площадь, № 7.

23.06.1927 г.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только-что получил Ваше письмо, датированное 19-м июня, на которое прежде всего должен заметить, что Вы меня ставите в крайне затруднительное положение. Ведь я совершенно не знаю материальных возможностей Вашего музея, — во-первых, а во-вторых, только безработица моя, длящаяся уже пятый месяц, вынуждает меня расстаться с собранием, которое я сохранил, несмотря на все события последних лет.

Что же прикажете мне делать? Наживаться на этой «коммерческой операции» я, разумеется, не собираюсь. Рассчитывать на «настоящую цену» тоже не могу. Наряду с этим, указать Вам предельную цену тоже не решаюсь, боясь, что она, быть может, покажется Вам слишком высокой, и Вы воздержитесь от приобретения моих схим, поставив этим меня в совершенно безвыходное положение.

Единственное, что мне остаётся, это указать Вам сумму, которая бы меня в данный момент вполне устроила, дав мне возможность расплатиться с долгами и выехать отсюда, но с оговоркой, что я заранее согласен и на снижение её до доступных Вам размеров, т[ак] к[ак], повторяю, к продаже вынуждает меня только крайность и никакого выбора у меня нет.

Так вот, Дмитрий Иванович, если на этот способ Вы согласны, то извольте: окажись у Вас возможность уплатить мне по сто руб. за экземпляр,— Вы бы меня совершенно воскресили. А невозможно это,— я и за 50 буду Вам очень благодарен, т. к. и тогда у меня создается некоторая передышка. Словом, вопрос я ставлю так: ни Вы, ни я — не коммерсанты-антиквары. Вы не пожелаете использовать моё тяжелое положение, а я — со своей стороны не собираюсь пользоваться желательностью для Вашего музея приобрести у меня эти схи́мы. Учтите поэтому, какими средствами Вы сейчас располагаете, что из них можете уделить на данную покупку и определите тогда окончательную цену.

Очень буду Вам признателен, если одновременно с ответом Вы переведёте мне некоторую часть денег, как «задаток»*, а на остальную сумму я наложу платёж. Если же это неудобно, то делать нечего, но только ответьте возможно скорее, так-как я совсем уже выдыхаюсь. Кстати, отвечая, сообщите и точный адрес, по которому я должен буду выслать схи́мы. Что же касается упаковки, то мне думается, что лучше их выслать в ящике, а не тюком?

Глубоко Вас уважающий и искренно признательный — М. Ординцев.

* Р. С. Ради Бога, не истолкуйте этого термина в другую сторону! Просто-просто мне важно получить хоть немного денег, но возможно скорее (*Примитка М. Д. Ординцева*).

ДИМ. КП—79578/Арх—17049.

№ 341

ЛИСТ М. Д. ОРДИНЦЕВА

24.06.1927.

Новоград-Волинский — Дніпропетровськ

Новоград-Волинск, Конная площадь, № 7.

24-VI-27 г

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

В дополнение ко вчерашнему моему письму, отправленному заказным, пишу теперь второе.

Дело вот в чём. Уступив Вам схи́мы, на мой взгляд, я тем самым совершенно обесцениваю остатки моего собрания церковной старины, а потому хочу Вам предложить следующего рода «делку». Если у Вас окажется возможность назначить [за] схи́мы мало-мальски устраивающую меня цену и если Вы ничего не будете иметь против, то одновременно с ними, в виде «бесплатного к ним приложения», я Вам охотно вышлю всё, что у меня остаётся от этого собрания, а именно: 2--3 старинных церковных облачения; 5 таких же покровов на жертвенник, шитых шелками, золотом, и серебром; 1 хоругвь относительно недавнего происхождения, но интересную потому, что сшита она из отдельных кусков

старой парчи; 1 покров на аналой, тоже составленный из 72 отрезков старинных тканей; 5—6 образов старинного письма и, наконец, кое-какую мелочь, перечислять которую не буду.

Если это Вас устраивает,— очень буду рад: во-первых, потому, что тогда все остатки моего собрания окажутся в одних руках, и притом — в Ваших, а во-вторых, это Вам, вероятно, даст возможность частично распределить стоимость схим и между этими предметами, что её, разумеется, значительно уменьшит.

В заключение, же, cher maître, решаюсь к Вам обратиться с просьбой, но уже не в качестве продавца к покупателю, а как ученик к учителю. Все мы, конечно, под Богом ходим, но учитывая нынешнюю обстановку, вряд ли нам придется встретиться друг с другом. Всего скорее мне так и суждено знать Вас только по Вашим книгам, тогда-как со мной Вы, вероятно, даже заочно не знакомы. У меня, как историка-популяризатора, не хватает дерзости считать, чтоб представители чистой науки могли заинтересоваться тем или другим из моих романов. Спасибо и на этом, что их охотно читала публика и, незаметно для себя, кое-чему по ним училась.

Так вот, я был бы Вам очень благодарен, если бы к моей библиотеке прибавилась хоть одна Ваша книга, с автографом ея автора. Почему — Вы это знаете из моего первого письма Вам.

Очень сожалею, что сам я лишен возможности сделать то же, — из 23-х моих томов мне за эти годы удалось приобрести только четыре книги, которые, вместе с рукописью исторической повести «Абданк», запрещённой военной цензурой ещё в 1915-м году, и составляют всё, чем я сейчас располагаю.

Пока — от души желаю всего наилучшего и с нетерпением жду Вашего ответа, как на моё предложение, так и на мою просьбу.

Искренно Вас уважающий М. Ордынцев.

ДИМ, КП—79580/Арх—17051.

№ 342

ЛИСТ М. Д. ОРДИНЦЕВА

10.10.1927.

Новоград-Волинський — Дніпропетровськ

Новоград-Волинск, Конная площадь, № 7
10-X-27 г.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Давно уже я не писал Вам,— главным образом потому, что не получение высланного Вам мною снимка заставляло меня думать, что Вас нет в Днепропетровске. Теперь, наконец, опять решаюсь Вам напомнить, что в любой момент могу Вам выслать схиму либо две, чтобы дать Вам возможность с ними ознакомиться и приобрести для Вашего музея.

Единственная просьба: поскорее мне ответить, сколько именно выслать их и когда именно,— с расчетом, чтобы деньги я мог получить ещё до наступления холодов.

Искренно Вас уважающий — М. Ордынцев.

ДИМ, КП—79579/Арх—17050.

ЛИСТ М. Д. ОРДИНЦЕВА

23.10.1927.

Новоград-Волинський — Дніпропетровськ

Новоград-Волинск, Конная площадь, № 7.

23-X-27 г.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Не будем торговаться,— на это ведь нужно время, а именно времени-то я сейчас тратить и не могу, так как оказался жертвой «рационализации аппарата», уничтожившей отдел, которым я заведовал, и теперь сижу, с семьёй на руках, без службы, а следовательно — и без денег. Примените лучше такой способ: разочтите, сколько Вы максимально можете выделить из музейного капитала на данную покупку и сколько минимально схим я должен выслать Вам в обмен на эту сумму. Цифры сообщите мне, и я тотчас же отправлю Вам посылку.

Если Вы полагаетесь на моё слово, то всего приятней мне было бы получить ответ в виде денежного перевода на ассигнованную Вами сумму, с указанием на нѐм, сколько схим я Вам обязан выслать. Второй способ: узнав из Вашего ответного письма обе цифры, я требуемое количество экземпляров немедленно высылаю наложенным платежом на Ваше имя. Наконец, третий, наиболее длительный, и только потому самый неприятный для меня, сведется к следующему: получив ответ, я тотчас же отправлю Вам посылку; Вы же, получив её, немедленно мне переведите деньги.

На случай применения Вами первого способа, напоминаю Вам моё имя и отчество, которые Вы, вполне естественно, забыли: Михаил Дмитриевич.

При двух же следующих, предупреждаю, чтоб Вы не изумлялись, если посылка будет Вами получена от имени моей жены (Агнессы Андреевны Ордынцевой), что легко может случиться, если я в то время, в поисках службы, окажусь вне Новограда.

Единственная просьба: письмо это предназначается лично для Вас, а не для Правления музея, для которого достаточно одного из прежних моих писем, с указанием желательных цен и т. д. Дело в том, что я не сомневаюсь ни минуты, что лично Вы не пожелаете использовать моего безвыходного положения, и потому назначите цену, исходя не из него, а из реальных финансовых возможностей музея. Правление же, боюсь, поступит как-раз наоборот. Сужу об этом по бывшим у меня сделкам с Киевской и Ленинградской Академиями etc.

В заключение, вопрос: понадобятся ли Вам, кроме схим, другие старинные ткани, иконы и т. д., о которых я сообщал Вам раньше? Помнится, что письмом моё об этом совпало с отъездом Вашим на раскопки (по газетным сообщениям), и ответа я тогда от Вас не получил.

Искренно уважающий Вас и готовый к услугам — М. Ордынцев.

 ДІМ, КП—79581/Арх—17052.

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

[1910].

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажному Дмитрію Івановичу, низенько вклоняюсь!

З 14 травня, як Ви казали, я перейшов до Музею¹, якого і пильную зараз, як око своє.

Устроївся я ще не зовсім, але на цих днях все зроблю як слід.

Три листа, котрі були прислані Вам на власний будинок — посилаю Вам, а четверту картку, написала якась паня, в Музеї, котру теж посилаю Вам.

У будинку Вашому все гаразд. Охтиз² за садком пильнує, як видко, добре, бо коли я передав ёму Ваш приказ, то він повів мене в садок, і прочитав з приводу цього, цілу лекцію!

Дуже негарно, що Ви спочуваєте себе погано. Ця звістка, вразила мене боляче. Одного прохаю я в Бога, це Вам здоров'я. І я певен, що він почує прохання моє і підтримає Ваші сили, котрі так дорогі і потрібні для рідної науки і суспільства.

Готовий на послуги.

Ваш Т. Романченко.

ДІМ, КН—83758/Арх—19425.

Адреса: «Его Превосходительству Профессору Дмитрію Івановичу Эварническому».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

10.06.1910.

Катеринослав — с. Котовка

Новомосковського пов. Катеринославської губ.

10-VI

Високоповажному Дмитрію Івановичу низенько вклоняюсь!

Листи Ваші я одержав, на котрі спішу відповідати Вам.

Доктору Спасьському¹ я казав про чоловіка, але він сказав, що в ёго був на прикметі чоловік, то ёго вибрали у старости, так що він через це поступити до нас не може. Біднову² теж казав ще раніш, але він про це нічого міні певного не сказав. А без людей нам ніяк не можна, то і прийшлося прийняти других. Здається гарні люди, приїдете Дмитрій Іванович, то побачите. Сластёну³ я скажу безпріміно, щоб він пішов до Еша⁴. Це й справді сором держати гроші до сіх пір. А також пошлю Юхима⁵ до Вашого квартиранта на сагайдачину з листом, і напишу ёму усе як слід.

Дуже дякую Вас, що Ви дозволяєте рвати фрукту, але міні треба трішечки, а її багато, особливо абрикос, котрі прямо сипляться додолу. Вишень же не багато зараз, через це видко, що багато по обпадало до долу і поїли горобці. Яблука і груші ніхто не трога, але груші вісять як слід і рідко коли яка суха

упаде, а яблуки майже всі почервоточились і по обладали. Хоча де кілька ще є

Дзябенку⁶ я послав листа, так що він незабаром прийметься за діло.

Плакати Музейські готові і я ходив з ними на виставу⁷, але знову нічого не добився. Агроном Левницький⁸ каже, що на українській хаті, або у середній хаті він не може повісити плаката, так як це буде псувати красу хати. А один інженер, що був у той час, сказав ще таку дурощ, що можуть люди подумати, що це Музей і є. І дивно міні стає, плакат, що визера красивіш хати самої, буде псувати красу хати. Далі Левницький каже: «повідати свого плаката на стовбі, що біля двору українського стоїть з телефонним гротом. На це я не згодився і подякувавши за таку ласку, пішов у Бюро вистави. Та й як його було згодитись. Гарний плакат під склом у рямці та повісити на стовбі, та це ж прямо таки неможна і не личить. А ось в українській хаті, або на хаті, на стінці, це б було гаразд, і навпаки, не плакат — такий гарненький псував би тоді красу хати, а хата псувала б красу плаката. У Бюро те ж, ходив я ходив, то до того, до другого і кожний каже: «підіть аж до того, а я не маю права», а той каже: «підіть до того я немаю права». Езау⁹ посила до Макаренка¹⁰, а Макаренко посила до Езау, або Езау посила до Макаренка, а його нема зовсім і на виставі. Так я і пішов, думаю: хай вам грець з таким вашим порядком, як приїде мій господарь, то тоді мабуть швидче діло буде. А тепер як видко з вашого листа, що незабаром князь¹¹ пошле їм окремний лист, то це ще краще буде. Тоді вони не будуть так балакати, як один з їх сказав: «що це повісе на ворота і сапожник вивіску, що ось я сапожник, припімаю закази». Вено таки і поже. Музей і сапожник, що мають спільного про між себе, це тільки відомо помішнику городського голови, що сказав це. А все таки я думаю до їх піти знов, хай вішають поки що хоч одного плаката.

В Музеї все гаразд, а також у Вашому будинку.

Оце зараз була у Музеї екскурсія з 30 чоловік з гор. Ізмаїла, з котрими був протоієрей з того ж таки города, залишив Вам картку і низенько вклонився Вам.

Вірші Ваші уже набираються і оце прислали перший аркуш коректи¹². Переслав би Вам, так і Ви скоро сами приїдете. А вони друкувати цим часом все рівно не будуть бо нема ще з Петербурга букви «ѣ».

Бувайте здоровенькі і щасливо там пробувайте та швидче до нас повертайте.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

ДІМ, КН—83750/Арх—19417.

Адреса: «Котовка, Новомосковского уезда, Екатеринославской губ. Его Сіятельству Князю Н. П. Урусову. Для Его Превосходительства Д. И. Эварницкого».

№ 346

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

3.07.1910.

Катеринослав — с. Котовка

Високоповажному Дмитрію Івановичу низенько вклоняюсь!

Пеще всього повідомляю Вас, що у Музеї і у Вашому будинку — все гаразд. Тільки і того, що у Музеї трапилась переміна: замість Івана¹ та Тимо-

фія² — прийшлось поставити других людей. Івана прийшлось розсчитати через те, що він не робив те, що йому треба було робити по Музею, а також через те, що він ленивий, лайливий, гуляка і при тім я помітив за ним що він любить ще і без квитків пропускати людей, що я власне помітив як він п'ять чоловіків був впустив у залу без квитків, а коли я йому сказав на це, то він замикався, а далі каже: «та я хотів потім квитки їм видати». Як то так потім, хіба дають квитки потім, дають їх одразу. Звісно це була одна тільки відповідь. Оттакий «добродій». Та взагалі я за ним помітив багато де чого не гарного. Тимофій же зап'янувався і подав в «отставку» сам. Каже, що я інакше не можу. Ну та і Бог з ним. Таких слугак, як Іван та Тимофій, то дай Бог щоб не було в Музей ніколи. На місце їхнє, я прийняв: одного чоловічка добре знайомого, з села Сергієвки, катеринославського міщанина, брат якого служить ментромпажем «Губерск[их] Вед[омостей]» у Губернській друкарні. Чоловік не п'яний і чесний, років сорок, жонатий, але сім'я живе завжди в деревні. Другий — москаль, не давно повернувся з служби, років 25-ти. Порадив мені його сторож губернської друкарні, котрий служив довго у Губернській Правлінні, а тепер років три служить в друкарні, так це його двоюрідний брат, которого він мені порадив, як чоловіка чесного, не п'яного і ісправного, у своїм ділі. Це дійсно видко з його свідчення, котре йому видано з воєної служби. Обидва чоловіки здаються гарні, а про те діло покаже, не будуть гарні, можна других буде знайти. Я певен що врешті-решт, можна буде підібрати дійсно підходящих людей до Музею.

Дмитрій Іванович, оце приходив до Музею Дзябенко³, та прохав, щоб написати Вам про Ваш будинок, що за Дніпром. Каже, що там треба добре помазати, поки ще сухо, потім поробити налішники на вікнах, підчистити двері і висипати на горіще мішків сорок тирси, щоб було тепло на зиму. Так він прохає, щоб Ви відповідали, чи згода Ваша на це, то можна розпочати роботу.

Вивісочку музейську на виставу, Іван намалював не гарно, але я її поніс, звернувся до Макарова⁴, а Макаров каже: «що це діло не моє, а зверніться до Езау⁵, розпорядника хозяйственного відділу». Я звернувся до того, а той мені: «На воротах повісити вашого плакату ми не можемо», — каже — «бо на воротах не буде висіти нічого, окрім виставочної вивіски, а от як що й можна повісити, то не тільки на художнім павільоні, та на українській хаті, потім щоб плакати були гарні, а не такі як це, і потім щоб на це була записка від князя Урусова, бо на всякі плакати і оголошення взяв право Копилов⁶, і як що ми зробим без відома його, то повинні заплатити неустойку». Після цього всього я ту вивісочку, що намалював Іван, все таки прибавив на супротів Бюро, а сам заказав у друкарні плакати, котрі вставляю в дешеві рамки, і піду сьогодні з ними, щоб повісити їх: одну на художнім павільоні, а другу на українській хаті, або на стіні хати. А Вас прохаю, Дмитрій Іванович, сказати князю, так як він зараз поїхав у Котівку, щоб він написав дозвіл. Хоча я понесу плакати так, без дозволу. Невже вони не повісять їх. Напишіть Дмитрій Іванович, чи гаразд я зробив, чи може ні?

У Музей ходять тепер людей не дуже то багато, але проміж їх де котрі з-за границі і з Петербурга. Пріміром оце недавно був хранитель Музею у Гамбурзі і Член Державної Ради — Глоба.

У Ваш будинок ходє тепер, іноді, Шевченко⁷. Олександр⁸ не ходє нікуди і пильнує садок і будинок. У садку все гаразд, окрім того, що падають абрикоси і клюють горобці вншні. Поки що бувайте здоровенькі.

Ваш покiрний слуга Т. Романченко.

3 iуля 1910 р.

ДІМ, КП—83751/Арх—19418.

Адреса: «Котовка, Новомосковского уезда. Его Сіятельству Князю Н. П. Урусову. Для Его Превосходительства Дмитрія Івановича Эварницкого».

№ 347

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

29.07.1911.

Катеринослав — Саки

Димитрій Іванович!

Сёгодня, 29 липня, приїхав Миколай Іванович¹. Він каже, що увесь серпень буде зайвій і що справжнє вчення в школах почнеца не раніш, як з початку вересня. Потім він каже, що як тільки я поїду на серпень, то він може бути за мене в Музеї кожного дні і що цей час віддасть цілком тільки Музею. Не знаю, як подивитесь на це Ви? Сто карбованців я ёму віддав, а останні, сказав, як Ви приїдете. Адресу, що принесли Вам вчитилі і одного листа з Поділя я відіслав Вам, а більше, поки що, нічого не було. В Музеї все гаразд і благополучно.

Ваш покiрний слуга Т. Романченко.

29 липня, 1911.

ДІМ, КП—83757/Арх—19424.

Адреса: «Саки, Таврической губ. Грязелечебница. Его Превосходительству Профессору Дмитрію Івановичу Эварницкому».

№ 348

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

1.08.1911.

Катеринослав — Саки

**Вельмишановному і Високоповажному Дмитрію Івановичу,
низенько вклоняюсь!**

Дуже важку і неприємну звістку приніс Ваш лист, про те, що Ви були так захворіли на очі. Уявляю собі Ваше становище в той час і серце стискається од болю. Немає, здається, гіршої хвороби, як хвороба на очі, на ті ясненькі зірки, котрі не то собі, а навіть другому показують шлях і мету в житті. Без-

цих зірок важко жити на світі. Благаю ж Милосердного, щоб послав Вам здоров'я і позбавив Вас од тієї важкої хвороби на очі, якої не дай Господи нікому, на радість Вам і на користь і радість громадянству.

Після Вашо листа Олександр¹ ходє що дня до Вашого будинку і ночує у садку біля груши. І справді, завелись люблязні сусіди, що неможна нічого вдержати в садку. Це дісно...

Ганна, поки що, не поїхала в Новомосковськ, а живе в Музеї і каже, що їхати в Новомосковськ їй нема чого.

В Музеї все гаразд. Людей, на жаль, бува не багато. За продажу билетів і за публікою, особливо по празникам, я пильную добре. Миколай Іванович², як я вже писав Вам, приїхав і зараз знов принявся за роботу. Челядь, поки що, нічого, тільки все ворогують проміж себе. Особливо тут з одним і один з трёма. Еккурсіей, опріч москалів з охвещерами Феодосійского полку, та Миколаевської реальної школи, не було ніяких. Кришу ще не красили, але труби майже що всі готові.

Про здоров'я своє скажу тільки одно, що болять груди.

З сим листом разом посилаю Вам бандеролью «Поміж панами»³ і лист з Полтави.

Бувайте здоровенькі і щасливі.

Готовий на послуги.

Ваш Тр. Романченко.

1 серпня 1911 р.

ДІМ, КН—83752/Арх—19419.

Адреса: «Саки. Таврической губ. Грязелечебница. Его Превосходительству Профессору Дмитрію Івановичу г. Эварницкому».

№ 349

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

2.08.1911.

Катеринослав — Саки

Вельмиповажному Дмитрові Івановичу, низенько вклоняюсь!

Миколай Іванович¹ згожується приходити в Музей щодня, тільки не в 9 годин, а в 10, і бути в Музеї до 5 годин. Шевченко² теж щодня бува дома, ночує в кабінеті, а по празникам, майже цілий день, бува в Музеї. Про музейну справу буде Вас сповіщати Миколай Іванович.

До Петра Василєвича Гладкого³, зайду, як буду їхати і скажу ёму, що Ви прохали, щоб він навідувався в Музей хоча у свята. За-для того ж, щоб не було в продажі билетів крадіжки, я попрохаю Шевченка по празникам дивитись, а по буденим дням — Василя⁴, бо продає ж білети не Василь, а Миколай, а він з ним ворогує, то запевне буде зорити, щоб не було крадіжки в білетах. Свою комнату, я думаю заперти. Ключ від кабінета, а також від шкафика з ключами, буде в Миколая Івановича. Грошів я оставлю Миколаю Івановичу 30 жарбованців, поки що, на розходи, а останні нехай лежать у касі. Вїїду я мабуть числа 4-го і по виїзді напишу Вам листа.

Потім маю Вам сказати от ще що: я як що і поїду, то недалеко в село Волоске, або що, а як що поїду далі куди, то сам, а жінка буде жити в матері своєї, і буде навіщати Музей. Як що ж я буду жити в селі недалеко, то буду те ж навідуватись в Музей. Взагалі, як що не так, або що, то пишіть міні листа в Катеринославську мішанську управу К. П. Сіданченку, це б то тестю, і він мене зразу оповістить, або пришле міні Вашого листа. Жаловання своє по 20 августа, я взяв, бо як буду їхати куди, то доконче треба. Ви нічого не маєте проте цього? Щиро прохаю Вас написати відповідь на вище написану адресу. Я ж як буду їхати, то одразу напишу Вам листа.

Де б не був я, а буду присилати в Музей теж листи з маркою для відповіді, як і що, і на случай чого можу з'явитись. Тільки хіба це на довго...

Бажаю Вам всього найкращого.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

2 серпня, 1911 р.

Р. С. Одержав я Вам від Катеринославського відділу Імператорського Руського Технічного Общества білет, в яким прохають Вас прийти до їх на освящення дома вечірніх курсів, на 6 августа, але посилати Вам його не посилаю. Я думаю так, що посилати Вам його буде дорого коштувати, так як він товстий, а потім білет цей Вам не цікавий і Ви не можете все рівно до їх прийти.

Т. Р[оманченко].

ДІМ, КН—83749/Арх—19416.

Адреса: «Саки. Таврической губ. Грязелечебница. Его Превосходительству Профессору Дмитрію Івановичу Эваршицкому».

№ 350

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

4.08.1911.

Катеринослав -- Саки

Вельмиповажному Дмитрію Івановичу низенько вклоняюсь!

З сьогодняшнього дня, топак з 4 августа, я їду в село. В Музеї, як я уже писав, буде Миколай Іванович¹ і Шевченко. З 10 годин ранку до 5 години дня, буде в Музеї Миколай Іванович, а з 5, або з 6-ти годин -- буде Шевченко. Миколаю Івановичу я залишив усі ключі, як від шкапів, так і від каси. Окрім ключів від подвала і архиви, які знаходяться у Шевченка. Миколай Іванович буде вести такі Музейні справи: записувати що дня білети і прінімати касу; вести необхідний розход, і записувати це все в книгу, сохранияюче рахунки; дивитись за порядком в Музеї і писати Вам про Музейні справи, а тако ж пильнувати за добром і за челядью. Шевченко радо згодився бути в Музеї за доглядача, пильнуюче за добром, і продажу білетів, по празникам. Тільки зазначив, щоб слухалась його челядь, і щоб по празникам, коли він буде в Музеї цілий день, щоб був не один Миколай Іванович распорядчиком, а і він. Взагалі повино бути все гаразд, не знаю тільки, як будуть мирити проміж себе Кузьма Силлович² і челядь, бо Кузьма Силлович дуже строгий администра-

тор, не такий, як я. Потім я прохав Кузьму Силівича, щоб продивлявся щодня вітрини, чи діле скло і чи замкнуті, а також на більше варті речі, чи на місці. Він тако ж обіцявсь Вам надсилати листи про Музейну справу. До Гладкого я ходив і прохав його, щоб він навідувався у Музей по празникам. Врешті, виїждючи з Музею, я прохав челядь, щоб пильнували за публікою, дивились за добром, а також, щоб не даялись про між себе. На що міні Василь одповів: «не турбуйтеся... Ви думаете, що як Ви поїдете, то ми і губи розпустим. Нам це не первена». Воно то, думаю, так, та...

Тепер скажу де кілька слів про себе. Власне кажуче, так цей отпуск міні не по душі. Вже через те, що з ним зв'язано стільки неприємностей, як міні, так і другим, а також може це принесе Вам де які турботи і хвилювання, чого б я дуже не хотів. Але що ж робить коли моя слабкість і хворість легкого, вимагає ліків і спочинку хоч на короткій час. Як кажуть, і не рад Явір хилитися, так вода корінь мие. Я тільки одно мушу сказати, що як би міні не хворість, я ні в який отпуск не пішов би. А врешті прохаю вибачання, як що тільки це принесло Вам неприємність і турботу. Може на далі моє здоров'я покращає, або... може я придумаю друге що.

Широ прохаю Вас вибачати міні і бути спокійними, так, як у Музеї все буде гаразд за цей недовгий час. Бажаю Вам здоров'я и щастя. Та підкріпить Вас Господь, на радість Вам і на радість і користь громадянству.

Ваш покірний слуга Г. Романченко.

4 серпня, 1911.

ДІМ, КН—83756/Арх—19423.

№ 351

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

5.03.1912.

Катеринослав — Київ

Димитрій Іванович!

Херсонський Городский Голова прислав в Музей листа, в яким пише: «На основаніи письма Д. И. Эварницкого на имя хранителя Херсонского Археологического Музея В. И. Гошкевича от 26-го декабря 1911 г., прошу выслать с уступкой 25% следующие сочинения Д. И. Эварницкого:

Исторія запорожских козаков, т. 1, 2, 3 (12) 9 р.

Вольности запорожских козаков (2 р. 50 к.) 1 р. 88 к.

Очерки по истории запорож. козак. (1 р. 50 к.) 1 р. 13 к.

Публичные лекции по археологии (80 к.) 60 к.

По следам запорожцев (1 р. 50 к.) 1 р. 13 к.

Кошевой отаман И. Д. Сырко (1 р. 50 к.) 1 р. 13 к.

Источники по истории запорож. козаков

нема (6 р.) 4 р. 50 к.

Карты и планы Украины и Запорожья (нема) (50 к.) 37 к.

Далі пише, щоб вислати йому книжки по залізничні палож. платою, а дубліката накладної вислати листом.

Так як його бути, чи відіслати йому книжки за таку ціну, як він пише, чи ні? Потім, як його краще послати, чи дійсно залізницею, чи поштою, так як залізницею, здається, не можна посилати наложен. платою.

В Музеї все добре і гаразд. Дід Лукьян ще не повернувся. Людей в Музеї була мало. Вітрину з колонії ще не привезли. Козла дикого теж не привозили.

Вечір Т. Г. Шевченка відбувся на славу¹. Реферат Дорошенко² прочитав дуже вдало, зхарактеризувавши в невеличкій рямці, початок української літератури, життя українського народу і вплив української літератури на рух, а також добре зазначив постать нашого великого поета, яко борця за свій народ, великого таланта і апостола правди і науки. Після реферату вийшов Д. І. знову на кон і прочитав Вашу телеграму, топак листа, але він сказав, що телеграму. Читання телеграми було покрито рясними оплесками. Людей було повно. Дуже гарно співали артисти із російск[ої] опери, що зараз гра в Катеринославі.

Поки що новин нема ніяких.

Дай Боже Вам здоров'я і щастя, щоб Ви повернулись додомоньку не хворі, а здорові.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

5 Березія, 1912 р. Катеринослав.

ДІМ, КН—83755/Арх—19422.

Адреса: «Кієв, Трехсвятительская, № 25, квартира Евгении Кирилловны Клингенберг. Его Превосходительству Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

№ 352

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

3.06.1913.

Катеринослав — Харків

3-го червня, 1913 р.

Катеринослав

Дмитрій Іванович!

Я, Миколай Іванович і Сергій Альбертович Бродницький¹, який був сёгодня в Музеї, поздоровляєм Вас з тим, що благополучно пройшла Ваша операція і молим Бога, щоб послав Вам сили видержати до кінця це важке лічіння.

Сергій Альбертович передає Вам сердечний свій привіт і дуже прохає Вас ні за що не турбуватись, а лічитись як слід і зробити все що тільки можна, аби бути здоровим.

В Музеї все гаразд. Листів, або яких бумаг на Ваше ім'я, поки що нема ніяких.

Завтра посилаю Вам заказного листа через добродія Миколая Дмитровича Стрельнікова², в яким напишу Вам де-які подробиці.

Молю Бога, щоб дав Вам сили і здоров'я перенести ці всі муки і бачити, як перше ясними очами, любій Вам Дніпро, широкий Запорозжскій Луг і ясні зорі.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

ДІМ, КП—83761/Арх—19428.

Адреса: «Г. Харьков. В Городскую глазную больницу имени Л. Л. Гиршмана. Его Превосходительству Профессору Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

4.06.1913.

Катеринослав — Харків

4-го червня, 1913 р.

Катеринослав

Високоповажний і глибокошановний Дмитро Іванович!

Од широго серця дякую Бога, що зроблено гаразд Вам операцію¹. Дай же Боже Вам видужати як найшвидче і щасливо прибути на любе Вам Запоріжжя в Катеринослав.

В Музеї все добре і гаразд. Не на часину я не покидаю ёго, пильнуючи за добром, порядком і людьми. Дякуючи чому в Музеї все йде дуже гарно. Новин в Музеї, поки що, нема ніяких. Приїхав кобзарь Кожушко¹, який має їхати до Києва на виставку, а поки що гра в нас, в Музеї, біля шкапа Поля що з книжками. Оце не так давно приїздив Шевченко², котрому я дав ще одного карбованця на кісточки за-для столу. Він зняв зразок і обіцявся хутко привезти і вклеїти їх. Потім приходила в Музей пані Коростовцева³ і прохала, щоб повернути їй портрета Симіона, якого подарував в Музей вмісті з другими речами її чоловік. Вона казала, що Ви буцім то обіцяли повернути їй ёго, але я без Вас не задовольнив її прохання.

У Вас в домівці, здається, теж все гаразд. Тільки Хведір вже не ночує там. Їму сказано, що тепер не треба ночувати. Ягідки Хведір⁴ і Артем⁴ обірвали, так, як Ви казали і отдали їх Вашій служці. Порічки (смородина) вже поспівають. Чи можна тепер їх рвати, як Ви казали, чи ні?

Листів, або якіх бумаг на Ваше ім'я в Музей не надходило. А оце посилаю Вам одного листа, який надійшов Вам на дім, і якого наслу мені, топак: Артему отдали, кажучи, що я буду ёго читати. Трохи дивно, нащо б я ёго мав читати? Я тільки взяв ёго за-для того щоб одіслати Вам.

Приходила до нас в Музей художниця Євенбах⁵, яка їде з доручіння С.-Петербурзького Музею по селах малювати народній орнамент. Так ось вона думала, що і Ви їй дасте яку небудь роботу. Та без Вас я не міг їй нічого на це сказати. Приходив також П. В. Гладкий⁶ і казав що напише в Харків листа сестрі, щоб вона одвідувала Вас.

Людей на Троїцю в Музеї було так: на першій день — 53 чоловіка, на другий 115. Весь цей час по Музею я ходив теж, так що все ціле і на місті.

Бажаю Вам од Бога здоров'я.

Зостаюсь Ваш покірний слуга Т. Романченко.

ДІМ, КП—83762/Арх—19429.

Адреса: «Г. Харьков. Его Высокородію Доктору Николаю Дмитриевичу Г-ну Стрельникову: Для Димитрія Івановича».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

5.06.1913.

Катеринослав — Харків

5-го червня, 1913 р.

Катеринослав

Димитрій Іванович!

Вчора я послав Вам заказного листа, в який положив другого листа, присланого Вам на дім. Може таких листів Вам не присилати, окрім тих листів, які дуже потрібні, або спішні, то я не буду писати?

Шле Вам привіт добродій Гегело¹, який зараз прийшов в Музей узнати про Ваше здоров'я і Миколай Іванович.

Дай Боже Вам сили перенести цю операцію і бути здоровими.

Ваш слуга Т. Романченко.

ДІМ, КН--83744/Арх--19411. Поштова листівка.

Адреса: «г. Харьков. Городская глазная больница имени Л. Л. Гиршмана. Его Превосходительству Димитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

8.06.1913.

Катеринослав — Харків

8-го червня, 1913 р.

Катеринослав

Димитрій Іванович!

Глибоко співчуваю Вам з приводу пережитих Вами мук після операції, і сердечно благаю Бога, щоб послав Вам за ці муки щастя: не добре бачити очима і бути здоровими.

Михайло grub Вам ще не переробляв. Але сьогодні піде до його Артем і скаже йому, щоб він переробив їх, як що тільки має час.

Ткаченко¹, після того як Ви поїхали в Харків, до нас не показувався ні разу. Оце тільки 7-го червня прислав своїм хлопцем записку, в якій пита мене, що чувати од Строменка², і як Ваше здоров'я? А про сволок не пише ні слова. Як видно він весь цей час був, або в своїй домівці, або в яким небудь селі зайнятий своєю роботою.

Архієрей наш повернувся до нас в Катеринослав 6-го червня, в 11 годин ранку, кур'єрським потягом із Києва, але ж не архієпископом, а єпископом, як був і раніш.

Кам'яна баба, яку обгорнули чепуренько камінцями з цементом, — стоїть дуже гарно і міцно. Потім панакадидо, що привіз Ткаченко ми уже повісили там, де Ви казали. Часи од Янцена³ я уже взяв і повісив, які гарно ідуть і будуть. Малюнки, що малював Ткаченко я наклеїв на папір, чепурно випрасував їх і поклав на місце.

Сьогодні приходила до нас в Музей з дочкою та німкеня, в якій в Никитолі є Запорожський сволок. Вона каже, що сволока свого привезла в Катеринослав

і лежить він зараз у лікаря Тімченка⁴. Після де-якої балачки, вона згодилась сволока оддати в Музей за дарма, топак подарувати, але після того, коли хто-небудь прочита на нёму напис (Ій Бичихин⁵ обіцяв знайти такого чоловіка, який прочитає). Але здається цей напис Вами прочитаний і надрукований в другім томі «Запорожъе в остатках старины»⁶. Я кажу, що коли він буде в Музеї, то тут одразу знайдуться такі люде, що прочитають. Так ні. Ну, та чи так, чи инак, а сволок через де-кілька днів повинен бути в Музеї. Вона каже, що в неї були ще різні двері од тої хати, що поламала, але хтось в неї їх украв.

Кобзарь Кожушко⁷ дуже прохає Вас порадити ёму: до кого можна б звернутись з проханням, щоб дозволили грати на Київській виставці. Бо він посилав листа Жебуневу⁸, а той одмовився задопомогти їм, кажуче, що ёму ніколи, що він виїздить зовсім із Києва. Може Ви ёму порадите поїхати до Біляшевського⁹, або звернутись до панні Клінгенберг¹⁰? А то він не знає, що ёму і робить.

В Музеї все гаразд. Сёгодня приходив отець Рубанистий¹¹, питав про Вас, та Ваше здоровья.

Бажаю Вам швидше видужати і бути здоровими.

Ваш покірний слуга. Т. Романченко.

ДІМ, КН—83748/Арх—19415.

Адреса: «г. Харьков. Городская глазная больница имени Л. Л. Гиршмана. Его Превосходительству Профессору Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

№ 356

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

9.06.1913.

Катеринослав — Харків

9-го червня, 1913 року.

Запоріжжя

Димитрій Іванович!

Поздоровляю Вас! Сволок, що був в німкені, уже у нас, в Музеї. Напис на нёму такий дісно, як записаний Вами: «Ізволінем Бога Отца Іскупителя Ісусе Христа и совершеніем Святаго Духа Амынь, создан дом сей стараніем Максима Калниболоцкого: 1746 году іюня».

Насилу собака німкеня оддала. Ну, та спасибі їй, що хоч пізно, та отдала. Тепер ми маєм ще одного запорожского сволока.

Ваш покірний слуга. Т. Романченко.

ДІМ, КП—83760/Арх—19427. Поштова листівка.

Адреса: «Харьков. Городская глазная больница имени Л. Л. Гиршмана. Его Превосходительству Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

16.06.1913.—17.06.1913.

Катеринослав — Харків

16-го червня, 1913 року.

Катеринослав:

Димитрій Іванович!

Щиро прохаю вибачення в тому, що не надіслав вмісті з книжками листа Запоріжських козаків турецькому Султанові і не відповів одразу на Вашого листа од 9-го червня. Листа Запоріжських козаків, в той час, як я посилав книжки, не було. Я бачив, що зосталось не більше, як десять примірників, за-казав Андрущенку¹ 300 примірників, з таким розсчётом, що поки видрукують нові, то тих десяти примірників хватує. Але прийшли екскурсанти із Кубанщини і забрали всі зразу. Так, що коли я книжки посилав, то в той саме час, вірніше в той день, не було ни жодного листа, а не посылати книжки, який лишній день, було нікому, так як листа можна було прислати і пізніше, окремо. В листі з Запоріжським листом, я хотів послати і відповідь Вам на Вашого листа. Але Артем² приніс мені із Вашої домівки таку звістку, ніби Ви не сёгодня, так завтра будите самі в Катеринославі. Через це саме я і затримав посилку листів. Тепер же, коли я одержав од Вас листа і побачив, що це все не так, я одразу ж посилаю Вам листи і прохаю знову у Вас вибачення за таку помилку..

Кобзарю Кожушку³ Вашу пораду передам. Нехай робе, як краще.

Москаль мисника уже розмалював. Дуже гарно і красиво вийшло.

Драбинку Грицько⁴ теж уже викрасив. Груби лічник Вам уже переробив. Мелкі камінця, що зостались — вивезли. Так, що коли Ви приїдете, то буде все чистенько і гарно.

Артем проха у Вас поради, що ёго робити, що майже що дня виходять рої з вуликів? Чи купити ще вощини, чи, як ёго бути в таких разі? Він звав по телефону Богомолова⁵, а той каже, що ёму ніколи.

Оце якось приходив до нас священник отець Іоан Киріаков⁶, питає Вас і низенько Вам уклонявся.

Сёгодня звонив по телефону С[ергій] А[льбертович] Бродницький⁷ і заходив в Музей отець Николай Рубанистий⁸, обидва питали про Ваше здоров'я..

Дай же Боже Вам швидче видужати, покинути ту ненависну лікарню, вернутись благополучно в Катеринослав, і забути про ті важкі муки, які Вам прийшлося винести за цей час.

Ваш покірний слуга. Т. Романченко.

ДИМ, КН—83763/Арх—19430.

Адреса: «Гор. Харьков. В Городскую глазную больницу имени Л. Л. Гиршмана. Его Превосходительству Димитрію Ивановичу Эварницкому»..

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

30.05.1915.

*Катеринослав — Луганськ
Катеринославської губ.***Високоповажному і глибокошановному Дмитру Івановичу
низенько вклоняюся!**

Не діждавшись од Вас листа, з якого я міг би дізнатись Вашу адресу, я пошлю Вам листа через председателя повітової земської управи Н. В. Кудрянова¹.

Перш над усе маю Вас оповістити, що в Музеї все благополучно за винятком, про який я Вам напишу далі. Екскурсій уже поменшало, людей буває небагато, а в свято, коли їх буває більше, то я сам хожу цілий день по музею і стежу, як за глядачами, так і за сторожами. Дякуючи чому в музеї ще не траплялось ні жодного прикрого випадку. Старовини в Музеї не прибувало ще ніякої, окрім хіба того, що приносив Лукаш три австрійські штики, які, звичайно, нам непотрібні. Той сторож, про якого Ви казали, щоб його прийняти, не схотів іти до нас на посаду через хворість чи що і поїхав собі в село, а нам трапився на його місце, дуже гарний старий чоловік, Архип Матвієнко з с. Татарки, Новомосковського повіту, який визирає досить браво, поштиво і приємно. Працював він чотири роки сторожом в Крестовоздвиженській церкві, в с. Красному-Куті, п'ять років пробув при катеринославському Кафедральному соборі, а тепер працює дворником при архієрейському дворі, відкіль і хоче перейти до нас через те, що там йому платять мале жаловання. Має він перейти до нас 1-го червня. Ви нічого не маєте проти цього? А як що маєте, то напишіть одразу про це; до нас ходє ще один чоловік з симінарії, Самойлов, то можна більше того прийняти. Тільки міні здається, що старий кремезний чоловік, нам більше підходе, чим молодий. Родіон продає білети добре і чесно, це видно з мого догляду і по запису білетів в книгу. Взагалі йому батько, кидаючи у нас посаду, пильно наказував бути чесним і гарним чоловіком, таким же, як був і він. І я бачу, що це вплинуло на його. В будинку Вашому — теж все гаразд.

Після цього всього, я можу знову сказати, що в Музеї все благополучно за винятком... за винятком того, що чине Котенко міні в Музеї своїм нахабством. Одразу після того, як Ви поїхали, днів через два чи три, він приходить до мене в кабінет і рішуче заявляє міні: «Слухайте, добродію!.. Міні треба три карбованці грошей». У мене в той час в касі, грошей не було, так як я оддавав останні гроші Берестову за вітрини для волячів голів, але поміркувавши, спитав його: «Вам на що три карбованці». Думаю, ти ж одержав недавно жаловання, але думаю і те, як що на хліб, то я йому дам із своїх грошей. Він міні одмовля тим же грубим тоном: «Міні треба...». Після цього я йому скажу: «Без дозволу Дмитра Івановича я не рішаюсь дати вам три карбованця грошей вперед, так як міні не дано право видавати служачім гроші вперед». Він щос буркнувши, пішов. На другий день він підходе до каси, де продають білети і бере із неї півтора карбованця грошей (він би взяв більше, так більше не було), кажучи Родіону: «скажиш, що я взяв з каси півтора карбованця». Родіон іде і каже про це міні. Я кажу Родіону, щоб він сказав йому, що

він цього робити не має права і щоб гроші зараз поклав на місце, де взяв: Родіон пішов. Як от з'являється він сам в кабінет і каже: «півтора карбованця» я з каси взяв за тим, що міні треба». Обурившись страшенно таким вчинком чоловіка, який півтора місяця всього служе в Музеї сторожом і вже зневажа його порядки, я сказав йому, щоб він зараз же поклав гроші в касу. Він на це міні одмовив отказом. Я настоюю на цьому. Він виймає з гаманця гроші і дає міні, кажучи: «В такому случає нате». Я кажу йому, що я йому їх не давав і через те брати не буду, а щоб він їх поклав туди, де взяв і, взявши злигенька за рукав, в якій руці були гроші, показав йому на касу. Він визвірившись на мене хижими очима, крикнув: «Что вы меня толкаете в шею!» На що я йому одмовив знов: «Я вас в шию не товкаю, а прохаю покласти гроші туди, де ви їх взяли, так як брати відтіля ви їх не мали ніякого права». Він, розсміявшись якимсь чудирнацьким сміхом, пішов до каси і поклав гроші. Коли він ішов до каси класти гроші, заливаючись сміхом, що так добре зробив: капость, а я залишивсь на порозі кабінету з ображенням і осміяним становищем хранителя, який остоює головою музейне добро і його скарб, промовив йому в слід по російськи: «ишь, какой экземпляр...». Він обернувшись до мене і ставши в позу «непобедимого рыцаря Дон-Кихота», завжди присушу йому, грізно, якимсь роблиним басом, промовив міні: «прошу не тыкать...». Ну, думаю, добре, хай на цей раз буде так. Ідучи обідать, я по дорозі сказав йому, що коли він одержав був п'ять карбованців, то на те мав дозвіл од Вас, а і тоді однаково, я сам би не міг дати, бо не маю на це права. На це він міні наказав: цілу кучу, що я грубіян, що я не оттесаний, що я пристаю до його і таке инше. Після цього, з ще більше ображенням серцем, я подумав, Господи, та чи скаржився ж хто на мени Дмитри Івановичу на протязі п'яти років, та чи зробив же я кому яку кривду, хоча були такі менти, коли хотілося не то вчинити кривду за кривду, а вмерти, щоб не мучитись так на світі. А ось отсе знайшовся врешті такий чоловік, який сам робе капости, а на другого кричить, що сякий такий. На другий день після цього всього приносє д. Чернова, художниця, музейні книжки, які вона бере з Вашого дозволу, читати і поклала їх на великому столі, де кладуть одежу, а сама з батьком пішла по музею. Коли я ішов обідати, вона побачила мене і каже: «там я вам принесла ваши книжечки, возьмите их, пожалуйста». Я сказав, що добре. Ідучи з обіду я бачив, як ті книжечки лежали ще на столі, але я їх не взяв, думаючи, що мабуть вона ще в Музеї і занесе їх в кабінет сама, а другі візьме. Прийшла година, що вже треба заперати Музей, я пішов подивитись на ті книжки, щоб їх забрати і покласти на місце, коли їх там уже нема. Я і сюди, я і туди — нема книжок. Думаю, може вона забрала їх знову назад, так на що б же це вона робила. Я питаю сторожів: «Чи ви не бачили таких то книжок?». Кажуть: «Іх узяв Котенко». «Та на що ж він узяв їх» — кажу їм — «коли вони музейні і він також немає права їх брати додому, як і гроші, котрі він узяв був, та ще без спросу». Ну, гадаю, сам собі, що ж це таке за нахабство, я відповідаю за кожну копійку, за все музейне добро, а він бере собі і нікого знати не хоче. Я посилаю Родіона, щоб він пішов до нього і забрав музейні книжки. Той іде до його, приносє мені книжки. Але віддаючи книжки, він почав посылати такі лайки по адресі моїй, що не поздоровилося б і німцям од їх. За що ж це все,

думую? Тяжко переносити, та нічого не вдію. Після цього, на другий день, приїде ця художниця і каже, що вона дала йому їх, щоб він передав міні, а він забрав їх до дому. Він же каже, що вона йому дала, щоб він передавав їх до заутрішнього дня і що він не знає, що вони музейні, хоча ясно на них стоять літери і номери. Ну, та чия вина, того й гріх, а чим же я тут винен? Що ж я повинен був думати після того, як вона міні сказала, що книжки принесла і я їх сам бачив, а тут їх нема. Я ж повинен берегти музейне добро і турбуватись за ним. А за що ж мене лаять? Коли художниця пішла, Родіон, проходячи повз Котенка, спитав його: «а що вам баришня казала за книжки? Чи то вона вам їх дала читати, чи принесла в музей». Він на його глянув і відповів: «обое ми з нею попали в прнкре становище», а потім додав: «Чого ви до мене всі пристаєте? Ви знаєте, що я призначений самим Дмитром Івановичем за вами наглядати і швидче міг би на вас набалакати і зробити ним яку небудь капость, чим ви міні». Той бачачи, що чоловік добалакався до краю, пішов од його геть. Після цього я мав з ним балачку над ким він призначений стежити і між иншим сказав йому, що я і сам пильно стежу за всім у Музеї і що Дмитро Іванович самі знають, що я не покину музею і не піду кудись із нього, а з дня у день нахожусь в Музеї і стежу не тільки за сторожами, а за кожною дризинкою, що тільки належить музею і що п'ять років шостий, як я служу в музеї і в ньому нічого такого не траплялось за цей час, опріч хіба того, що наробив Степан, так і то це трапилось тоді, коли я був в відпуску. На це він міні одповів, що він нічого того не знає, а що йому велено стежити за сторожами, од того не зрікається. Далі він повів балачку, знову на старий лад, що я до його чипляюсь, що я буцім то хочу показати, що я щось тут значу, що я бачу в ньому свого конкурента, що хочу його вижити з Музею і таке инше. На що я йому одповів, що я до його не чипляюсь, не такий у мене характер, щоб я до кого чиплявся, що я в Музеї нічого такого не значу а виконую тільки чесно свій обов'язок, який міні доручено, що я у ньому конкурента свого і не думав бачити, так як до цього міні байдуже і що виживати його з Музею теж не мав на думці, через те, що я в Музей не принімав і виживати права не маю. Але при цьому сказав йому, що коли він буде робить і далі капости і ображати мене при виконанні своїх обов'язків, я буду прохати Дмитра Івановича, щоб Вони увільнили або вас од мене, або мене од вас, бо при таких умовах ніякого діла робить не можна і працювати вмісті з таким чоловіком, це гірше смерті. Він же міні сказав, що як він робив, так і буде робити, не дивлячись ні на що... Після цих балачок і суперечок з чоловіком, який пройшов огні і води і немає в серці не тільки Бога, а образа чоловічого, я зовсім захворів і горлом у мене пішла кров. Господи, як би я не так глибоко поважав Вас і не так дорожив Вашим спокоєм, я б з ним розправився по запорожському, недивлячись на те, що я люблю краще змовчати і перенести на своїй душі, як це було з Кривошнем, образу котрого я зроду не забуду, чим сваритись, або і битись. Але такі добродії, як Котенко виводять на все і можуть своїми пакоєними вчинками довести до того, що чоловік повинен братись за зброю і оборонятись, як од якого дикого звіря.

Після всього того, що я тут Вам написав, я маю до Вас, Дмитрій Івановичу,

щире прохання. Оце 14 травня минуло п'ять років як я, дякуючи Вам, служу в музеї безукорізно вірою і правдою. За ці п'ять років, я вкупі з Вами працював в музеї і переживав, як то кажуть і горе і радість. За ці п'ять років, я хоч крапильку зробив за-для музею добра і думаю, що за це все я заслугоую хоч трішечки уваги. Як що це все так, я думаю, що Ви станете в оборону мене, як колись стали перед Корольковим, Сластьоном, за що я Вам буду вічно вдячний, і не дозволите ображати ту людину, яка цього не заслугоє, або увільнити його од мени, чи мене од його. Тільки так чи инак, а працювати вкупі з таким чоловіком, як Котенко, я лічу неможливим і навіть образливим. Тим паче, що він для музею зовсім не підходящий чоловік і займає тільки місце того чоловіка, який би був музею за робітника і виконував би ті обов'язки, які музей кладе на сторожа. Що ж, він приходе в 9—10 годин на працю; прибирати музей не помага, а сяде собі на кресло, або отой стіл, що з інкрустацією в Запорожським відділі, тай сидить до 2—3 годин дня, а там знявся тай пішов. Навпаки, за таким чоловіком ще нам треба стежити. Правда, що йому в музеї добре. Він собі малює скільки хоче, користується гасом, як хоче, словом, як йому, ліньтєві, так це як раз гаразд. А останнім двом сторожам, які прибирають увесь музей і вулицю, звичайно, обідно, що вони працюють, а він тільки займа місце того, хто б міг їм допомогти, тай ще веде дівчат на ніч в квартиру ночувати.

Оце увесь той виняток, який уносе в музейне життя різкий диссонанс і псує музейний лад і стрій. Простіть мене, Дмитрій Івановичу, що я Вас утомив своїм листом, але коли ж ізмучилось чисто серце моє, та кому ж я і поскаржусь, як не Вам.

В музеї була Ольга Петровна Косач², яка низенько кланялась Вам і привезла книгу Лесі Українки «На крилах пісень» з таким написом: «Прекрасному історичному музеєви в г. Катеринославі. Пам'ятка від О. Пчілки. с. Кам'янка, 1915 р.»

Був ще в музеї В. Г. Ольшанскій, який залишив Вам листа і прохав переслати Вам в Луганск, але я не знаю на яку адресу Вам послати. Одержав од якогось добродія листівку, в якій він пропонує купити в нього історичний документ. Цю картку я прикладаю при цьому листі. Одержав тако ж два листа Никодиму Павловичу, які були послані в Луганск, а з Луганську переслані в музей до нас.

Низенько уклоняюся Никодиму Павловичу і мабуть загорів на сонечку так, що й ну.

Поштиво уклоняюся Вам.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

30 травня, 1915 р.

ДІМ, КП—83754/Арх—19421.

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

1.06.1915.

Катеринослав — Слов'яно-Сербський пов.

19 $\frac{1}{VI}$ 15.

Високоповажному Дмитру Івановичу низенько укланяюся!

Не діждавшись од Вас листа, з якого я міг би довідатись Вашу адресу, проте треба було написати Вам беззпременно, я послав Вам листа на імя председателя славяносербської повітової управи Н. В. Кудрянова¹, а в окремій листовній картці, дуже прохав його, щоб він передав Вам того листа, якомога швидче. Це через те я послав Вам листа через д. Кудрянова, що була в газеті звістка про те, що він буде з Вами при роскопках. Господи, що ж його тепер робити? Д. Кудрянов мабуть не знає Вашої адреси і не передасть Вам мого листа. А той лист треба було Вам доставити, хоч би так що, тай ще в тому конверті є листівка одного добродія, що пропонує купити історичний документ Катерини II, про зруйнування Січі. Може, Ви, Дмитре Івановичу, як небудь візьмете цього листа у д. Кудрянова? А не то, як що він поверне міні його назад, то я Вам перешлю тоді на цю адресу, на яку посилаю Вам цього листа. Тільки так, чи инак, а як що він не пришле міні мого листа назад, то я буду Вас дуже прохати, Дмитре Івановичу, щоб Ви його яким-небудь робом узяли у д. Кудрянова, бо в тому листі я написав усі подробиці, як про Музейне, так і про своє життя за час Вашого од'їзду.

В Музеї все гаразд. Була у нас Олена Пчілка², яка привезла нам книжку «На крилах пісень» Лесі Українки з власним написом і передала Вам низенькій поклін. Був тако ж Браун, який міряв береги і залишив Вам листа про свої праці. Потім був Ольшанський, лист якого я Вам посилаю при цьому.

Як що приїде в музей І. О. Білоусов³, то я йому все зроблю, як Ви пишете. Бумаг до музею піяких не надходило. А ось надійшли три листа Нікодимі Павловичу, які були писані йому в Луганск, але відтіля повернуто їх в музей. Що з ними робити? Нехай лежать поки він приїде, чи послати знов в Луганск. Так я його адреси не знаю.

Укланяюся Вам низенько і бажаю од щирого серця здоров'я.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

ДИМ, КН—83753/Арх—19420.

Адреса: «Успенско-Козловская почтово-телегр. контора, Славяносербского уезда, Екатеринославской губернии, имене Іллирія, Его Высокородію Івану Сергеевичу Тихановичу. Для передачи профессору Димитрію Івановичу Эварницкому».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

2.11.1915.

Катеринослав — Київ

Високоповажному Дмитру Івановичу низенько уклоняюсь.

Пройшло уже 13 день, а од Вас ні жодної вісточки немає. Як Вам зроблено операцію і як Ви себе почуваете — нічого не відомо. А я нию душею і думки всякі.

Оце сьогодні приходив москаль з Вашою карткою, щоб дати полк[овни-кові] Гусакову даремно каталог¹. Дав.

В музеї все добре. Служащі всі на своїм місці. Гегело² настоює, щоб Яків ночував в помешканні Миколая Івановича³, але я кажу, що це буде тоді, як прийдуть Дмитро Іванович.

Древності ніякі в Музей не надходили. Листів Вам теж нема ніяких.

В Катеринославі страшенні дощі.

Ваш покірний слуга Т. Романченко.

ДІМ, КН—83759/Арх—19426.

Адреса: «гор. Київ. Ея Превосходительству Евгеніи Кирилловне Клинтенберг. Левашовская ул., дом 36, кв. 4. Для Дмитрія Івановича Эварницкого».

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

20.07.1924.

*с. Орловицина Катеринославської губ.—
Катеринослав*

Здоровенькі були, Дорогий Батьку Дмитре Івановичу!

Приїхав я в село вечером. Сонце геть поринало в хмари і останнім своїм промінням посилало всім на добраніч. Зелені сосни з-позахат знімали свої кучеряві шапки, вітаючи подорожніх. Підвода зупинилась.

— А що кімната знайдеться для мене у Вас? — питаю селянку, що вишла з хлопчиком зайняти корову.

— Оце сьогодні перед вами тільки наняла «чуланчик». А мігла б наняти вам, як би ви раніш...

— А за скільки ж то ви наняли той «чуланчик»?

— За десять карбованців.

— Оттак дорого!..

— Оттак дешево ви скажіть, бо он люде по сорок та по пятьдесят за кімнату поплатили.

Хлопець, що стояв поруч матері виняв з рота палець, насунув трохи не на носа картуза і собі додав: «Учора тітка Марія паняла жидам за сорок карбованців хату та ще канфетів Андрію дали».

— Ну, тож жидам,— відказав я,— а я таких грошей платити не можу.

Бо як я заплачу такі гроші за кімнату, то у мене буде ще одна хвороба, опріч тієї, що я маю.

— Діло ваше,— промовила тітка і пішла до корови.

Я поїхав далі до знайомого селянина, де і зупинився ночувати, поки знайду собі кімнату.

Ніч золотою ризою покривала небо і темною наміткою розіслалась над селом. Сім'я, в якій я зупинився, повечеряла і хазяїн ласкаво пропанував мені ліжко на лаві.

Уранці, передчасно, розбудили мене діти, яких у того селянина аж четверо (не убав йому Боже). Вони спершу гралися, а потім, як це водиться, почали битись.

— Та розмеж їх,— сказав хлопець старшій дівчинці. От ловко сказав «розмеж їх?» А чому б не сказати «розведи їх». Так ні, так як він сказав виходедалеко краще.

Після цього двох малих дівчаток «розмежили» і вони знову почали собі гратися. Одна дівчинка держала розбиту чашечку в руці і, притуляючи шматочок, каже: «от як би сцілити...».

Чому б не сказати «склеяти» або що. Так ні «сцілити»... Од де дійсно вирази мови.

Хлопчик підійшов до моєї палочки, узяв її, довго крутив, а далі каже: «Ач, яка ловка патеричка».

Звичайно, «патеричка» відоме слово, але мені те подобається, що у них це все ще не забулося.

Між иншим старші люде балакають далеко гірше за малих, бо між городянами «покалічилися» і по селі чути скрізь вигравають балабайки.

Дуже цікаве село Орлівщина, так усе і свідче, що це «славних прадідів правнуки...». Усі пічки по хатах чудово розмальовані, а за прізвища, то і казати нема чого: Величко, Орел, Бондаренко, Кодак, Гезенко і т. п. Я їх запишу, як Ви казали.

Не довго шукаючи, я знайшов собі кімнату — «комору» за десять карбованців. Правда, трохи далі від лісу, але «комора» нічого собі. Збоку біля стінки бантина, під полицею на кілочках висять два жалізни кільця, щоб молодята парувалися та в парі жили і якесь зіля в вузлику, як видко «приворіт», бо в «коморі» жила дівка хазяїна, а це ж кімната красної дівки, бо не дарма ж і стінка з-около помазана червоним.

Почав ходити в ліс, брати сонцеві вани і втиратись вранці і вечером хатньою водою. Та не довго це було. Наступили хмари, пішов дощ, зробилось холодно. Таке вже, як видко моє щастя. Хоча після восьми день негоди, наче, починає бути знову година.

Ліс, хоч і невеликий і трохи порубаний, але всетаки гарний. І в погожий день чудово пахне сосна, наче курить ладаном перед самим Богом, щоб дав здоров'я хворим, які прийшли під їхню тінь.

Сидиш собі на пенечку або лежиш на травичі, легко так дихається хворим легеням, а навколо цвітуть квіти і теж додають пахощів. І мимохіть складаються уста на молитву і дякують того, хто дав змогу сюди приїхати і хоч трохи полікуватись.

Молоко беру в хазяйки, у якої зупинився. Обідаю в їдальні, що мається біля лісу за-для дачників. Обід гарний і коштує пятьдесят коп[ійок].

Через таку негарну годину, яка випала мені, прийдеться трохи більше побути ніж місяць, бо за таку малу годину, я нічого не встигну зробити. А чи можна ж тільки це?

Як би хотілося, дорогий Батьку Дмитре Івановичу, побачити Вас тут на спочивку та одно лихо, що і тут цих «ієрусалимців» хоч відбавляй, які, звичайно, псують настрій.

Може Ви будите де близенько, то прошу завітати. Все ж таки тут багато цікавого.

Дорога до Орлівщини — потягом коштує 63 коп[ійки]. Підвода від станції до дач 50 коп[ійок].

Низенько Вам уклоняюсь і, стискаючи в обіймах, міцно цілую.

Привіт Серафимі Дмитровні.

Ваш Т. Романченко.

20/VII-24.

Новомосківск, село Орлівщина, дача Василя Величка.

ДИМ, КН—83747/Арх—19414.

№ 362

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

[до 1926].

Катеринослав — Катеринослав

Глибокошановний наш Батьку Дмитро Івановичу!

(Дозвольте з цього часу мені Вас так називати).

З 28 березня я служу уже в Губвідаті. Не знаю чи зможу я виконати ті зобов'язки, які вимагає діло цієї посади, але все-таки я поступив. Одно тільки горонько, що через голод упали сили, які так трудно зараз як слід би підняти.

Дуже Вам вдячний за добре слово, яке Ви замовили про мене перед О. Досвітнім¹.

Будьте ласкаві скажіть дочці моїй Оленці чи купив отець батюшка ті книжки, що я Вам залишив. Як що ні, то я їх продам Всевидату, який теж купує книжки.

Потім, як що Ви прочитали Підмогильного², Кліма Поліщука³, Яроша⁴, про Грінченка⁵ і Коцюбинського⁶, то я Вам пришлю повне видання творів Дніпрової Чайки⁷ (2 т.), Дмитра Марковича⁸ (2 т.) і перший том Модеста Левицького⁹, як що Ви тільки їх ще не читали.

Тепер я Вас дуже і дуже прохаю, глибокошановний Батьку, як що тільки змога, замовити за мене слово відносно акад[емічного] пайка, або допомогти літератам, бо за цю зиму я так знищився і зубожів, що не знаю, як і вийти з такого важкого становища, в якому я зараз нахожусь.

Тисячу разів прохаю вибачити мені за турботу, але я звертаюсь до Вас, як до рідного батька.

Уклоняється Вам дружина моя.
Глибокошануючий Вас Т. Романченко.

ДІМ, КП—83745/Арх—19412.

Адреса: «Глибокошановному Професорові Дмитру Івановичу Яворницькому».

№ 363

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

[після 1926].

[...] — *Дніпропетровськ*

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Пальто мое купує мій зять — лікарь. Дуже вдячний Вам і тому добродію за люблячно пропоновану допомогу в цій справі.

Поїздкою до отця батюшки в село не прийдеться мені скористуватися через те, що з 15 грудня прийдеться ходити на отмітку в біржу праці, а за-для цього, звичайно, треба жити в городі. Безмірно вдячний Вам за Вашу батьківську турботу, яка мені в таку важку годину дорожча над усе. Дуже хотілося б ще з Вами коли небудь побалакати та не хочеться Вас турбувати і надіждати Вам. А так багато на серці того горя, що хотілося б комусь, як батьку рідному про все розказати.

Простіть що турбую Вас.

Уклоняюся низенько Вам з дружиною.

Т. Романченко.

ДІМ, КН—83746/Арх—19413.

Адреса: «Дніпропетровськ. Краєвий музей. Проф. Дмитрію Івановичу Яворницькому».

№ 364

ЛИСТ Т. М. РОМАНЧЕНКА

22.04.1927.

Ялта — Дніпропетровськ

Дорогий Батьку, Дмитро Івановичу!

Вітаю Вас з далекого Криму і поздоровляю з Великоднем! Щастя Вам і Вашій дружині на все добре.

Ваш Романченко.

Ялта, Басейна, 7, санаторій «Червона Зірка».

ДІМ, КП—165317/АФД—103. Поштова листівка.

Адреса: «Дніпропетровськ. Площа Тараса Шевченка (бувш. Потьомкинська), 5. Академіку Дмитру Івановичу Яворницькому».

№ 365

ВІЗИТНА КАРТКА Т. М. РОМАНЧЕНКА

Високоповажний Батьку Дмитро Івановичу!

Це та панночка — лікарь Ксенія Герасимовна Стригунова, за котру я Вас прохав. Будь ласка, як що можна, допоможіть в цій справі.

Низенько уклоняюсь Вам Т. Романченко.

ДІМ, КН—83743/Арх—19410.

№ 366

ЛИСТ І. РУДИЧЕВА

19.02.1914.

Катеринослав — Катеринослав

Щироповажаний Дмитро Івановичу!

Посилаю Вам усе що треба для губернатора. У проханню я дописав, що засідання «безплатное»¹. Це так треба, бо інак будуть допитуватись куди підуть гроші. Засилаю Вам і список членів. Тут декого, як побачите й сами, я викреслив, але губернаторові подаю новий, чистий переписаний список. Губернаторові подано через те, що того ж вечора, як я був у Вас, зайшов до мене Юхим Арсен[ович] Павлов[ський]² і приніс бумагу від губернатора, в котрій той вимагав список «членов к[омите]та для утверждения». У тій бумазі пише п. губ[ернатор], що раніше він дав тільки принципіальну згоду («канцелярія повідомила о моем принципиальном согласии»). В спискові, що у губернатора (подано йому вчора у вечері) не показано, от-як у Вас, хто яке становище займає, бо власне губер[натор] і не просив цього.

Оце і все, що я хотів сказати.

Щасти Вам Боже на все добре.

З глибокою пошаною до Вас Ів. Рудичев.

19 лютого 1914 р.

ДІМ, КП—84215/Арх—19784.

№ 367

ЛИСТ І. РУДИЧЕВА

1914].

[Катеринослав] — [Катеринослав]

Високошановний Дмитро Іванович!

Від серця вітаю з Новим роком! Нехай господь пошле Вам усього доброго, хорошого та здоров'я.

Користуюсь випадком, щоб нагадати наше прохання про Балабуху¹.

З глибокою пошаною до Вас Ів. Рудичев.

ДІМ, КП—84228/Арх—19797.

№ 368

ЛИСТ І. РУДИЧЕВА

1914].

[Катеринослав] — [Катеринослав]

Щироповажаний Дмитро Іванович!

Посилаю ще 7 квитків. Треба вписати ймення. Коли може не всі підуть, то треба буде повернути. Дуже ремствує народ, що нема билетів.

Учора до мене приходив якийсь Данило Тимофієвич Шевченко. Каже, що він родич поета, і приїхав на свята. Коли родич, то доведеться посадити його певно на сцені. Він із сім'єю тут.

З пошаною до Вас Ів. Рудичев.

ДІМ, КП—84217/Арх—19786.

№ 369

ЛИСТ І. РУДИЧЕВА

1914].

[Катеринослав] — [Катеринослав]

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Був я вчора у Балабухи. Він сам у Полтаві зараз, начас виїхав, а жінка його прохала на всякий случай, коли Ваша ласка, перебалакати з д. Тушка-ном¹. А тим часом у Полтаву буде послано листа, так що ця справа не затягнеться, і у всякому разі дуже довго п. Тушкана не держатимемо в «неведенні».

У Способиного² ще не був. Піду зараз. Звонив, звонив учора в телефон, та так і не дозвонився.

З глибокою пошаною до Вас Ів. Рудичев.

ДІМ, КП—84218/Арх—19787.

№ 370

ЛИСТ І. РУДИЧЕВА

13.11.1916.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Кажуть — «Рубай дерево куди хилиться»... А я так ні. Хилилася моя доля на Миколаїв, а опинився я тут у 271 полку, що у Сімферопольських казармах. Трохи промучили словесністю і 3 години муштри, а потім перевели у лисарі з учорашнього дня. «Втягнеться, той смолу питиме», — то так мені живеться добре: зодягають, та не обувають, годують добре, а робити — тільки знай старайся тай годі.

Чи не знайомі Ви часом з нашим командиром Басаловим? Кривенький полковник. Може, коли знайомі, то добре слово при нагоді скажете? Буду дуже дякувати.

Виходити нам не вільно. Днем вільно тільки 3 години та після 9 веч., а тоді вже не вискочиш. Ходити в день — патрулів боязно.

Отаке почалось, та чи скоро воно скінчиться.

Бажаю Вам усього доброго, хорошого.

З пошаною до Вас Ів. Рудичев.

13.XI.16.

ДІМ, КП—84251/Арх—19820.

№ 371

ЛИСТ П. Я. РУДЧЕНКА (ПАНАСА МИРНОГО)

19.01.1904.

Полтава — Камішня

19 січня 1904 р.

Вельмишановний добродію, Дмитро Івановичу!

Одібрав я Ваш палкий лист, та й ото здивувався. Так Ви в е́му мене вихваляєте, що якби я не був справді таким мирним, яким себе почуваю і за якого себе добре знаю,— то, ухопивши Ваш лист у руки, [наче] той боевий прапор, загукав би лю́дям щосили: бачите ви, що я таке? Бачите, що про мене кажуть розумні та освічені лю́де? Начхати мені на вас, та й годі!

Ні, мій голубе. То тим мої твори здалися Вам такими любими і так дійшли до серця, що у е́му невгасно палає святе огнище широї любові до свого краю, а в душі жевріє літерацька вдача. Через це Ви наче не хочете вбачати і моїх немалих помилок у мові, і моїх ще більших гріхів у будуванні творів. Або Ви — кажу,— не хочете їх бачити, або закриваєте очі на їх, [милуючись] тим, що от мов якого впливу мусимо ми досягти нашою простацькою мовою. Не криючись скажу Вам, що може у моїх творах і є дещо доладне, може де-не-де проривається і талант. Одже, щоб казати, як Ви кажете, що я «з певним і великим таланом літерата», то і дуже вже багато сказано.— Мені здається, що кожний, хто широко любить свій край і так само широко ж бажає задля его попрацювати, то мусе добутись того ж самого, чого довелося добути мені. Велика сила — любов, а ще більша — хіть допоможе тому! І Ви, Добродію, не кажіть: «куди ж я годящий? на що я кчемний?» У Вашій повісті «Наша доля — Божя воля» багато і знання народної душі, і блискучого виразу, і легкої та плавної мови, і дотепности звести все це до купи, вибудувати тихий захист задля покірної душі. Все це ознаки теж немало́го літерацького талану і великий гріх буде, як Ви занехаєте его. Як Ви, спасибі Вам, завітали до мене, та почали розказувати про всі ті юродства теж пролащої, або краще сказати, занапациної сили, які Вам доводилося [стрівати], плентаючись по все́му нашому краю, то я несказанно радів душою, як Ви хвалилися, що думаєте все те списати. Голубе мій сизий! не одкидайтеся від своєї думки, спишіть те́ все; це ж буде ціла епопея, така сама, яку наш Гоголь дав задля руської літератури своїми «Мертвими душами». Хоч я вже не мало прожив на віку, а буду Бога благодати, щоб він задержав мене до того часу, поки мені доведеться прослухати, або прочитати Ваші твори про оті всі юродства занедбаной

чили наших верхів. Я, як бачите, більш розказую за низи, а Ви розкажіть нам за верхи. Добре?

Цілую Вас аж тричі навхрест, гаряче.

Душею і серцем до Вас прихильний П. Рудченко.

Якщо маєте думку бути в Полтаві, не забудьте і моєї хати. Дуже б мені бажалось прочитати Вам мій замір написати філософську драму, що вплив я в містерії «Спокуса» [грехопадіння], я читав уже раз тут своїм, та їм не зовсім подобалась ця штука, написана на отвлеченную тему. Цікаво б Вашого суду почути.

ДІМ, Арх—19770.

№ 372

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

26.02.1887.

Одеса — Петербург

«Горе мені на чужині
Зовуть мене заволокою
Велять мені Дунай брестн,
Дунай-річку, ще й глибокую».

1861-го року 26-го февраля скончався наш славний Т. Г. Шевченко, нехай над ним земля пером. Скажу, братику, чи там у Петербурзі в цей день робиця що-небудь, чи «зібралися всі бурлаки до одної хати»? Мабуть і ти будеш, знай же, що й ми з Меласією¹ серед вас думкою вітаємо.

Ми, голубе сизокрилий, любий наш козаченьку, тільки вчора приїхали та так потомилися, що нехай йому рябий біс і сіра свита з «Миколиного» * плеча, а надто Миля то ледве ноги волоче. Ну та й далеко ж ми від тебе, я так думаю, що за оцим морем і кінець світу?! І занесло ж нас! А скукота — Боже правий! Віриш, братику, ні одної душечки, ні з ким розмовляти, сидимо вдвох в віконечко виглядаємо. Оце зараз розмовляли про Пітер та про тамошних гарних людей, щиро нас привітавши, та й на кошового «Байдю» звернули. Як той казав:

«Заспіває про Чалого,
А на журбу зверне».

Згадали, зітхнули тяженько, а далі моя ж таки стара й каже: «Годі тобі байдики бити, бери каламар та перо, та вдар чолом кошовому Байді, нехай йому легенько згикнеться». От я й шкромадю, пробач, коли по біси-батька знаємо. Ми таки поблукали доволі, через те, що прийшлося сидіти в Білостоці. От братику, город архіологічний, там іскопаєміє жиди єсть, Миля приобрела гарний акцент для «Мордухай Кімрій» Хоть би тебе принесло, чи човничок, чи весло!...

Цілую тебе кріпко, твій Панас.

А що, любий козаченьку, перестав сумувати? Вдар лихом об землю: живі будемо, швидко побачимось. Я оце зараз, щоб тебе згадати — співала «Ой у полі криниченька». І сумно так стало, наче я не дома, а десь далеко на чужій чужині. Пиши, серденьку, до нас чаще, розважай нашу тугу, то й тобі і нам буде легше.

* Наталка Полтавка (прим. П. К. Саксаганського).

Ну, працюй, цілую тебе кріпко, кріпко, а ти поцілуй за нас дідуся.

Милля.

Поклон низенький Хомі Забудному.

ДІМ, Арх—19870.

Адреса: «Заказное. В г. С. Петербург. Петербургская сторона, Александровский проспект, дом № 9, Его высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому от Саксаганского. Надеждинская, дом Граната, кв. № 2-й».

№ 373

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

25.09.1913.

Київ — Катеринослав

Жилянська, 96, кв. 2.

Спасибі тобі, серденько Дмитре Івановичу, за звісточку.

ДІМ, Арх—19871.

№ 374

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

10.10.1913.

Київ — Катеринослав

Жилянська, 96, кв. 2.

Здоров був, серденько, Дмитре Івановичу!

Як тебе Господь милує? Ще у Кисловодську, спасибі тобі, я одібрав звістку, але дуже сумну, що стан твого здоров'я після операції поганий. Прошло майже трохи чи не два місяці, а звісток про тебе нема і от пишу знову і прохаю тебе, не полінись, коли маєш силу, написати кілька слів. Тут багато земляків цікавляться твоїм здоров'ям. Нехай не маєш (хай Бог бороне) ще сам написати, або не маєш часу, то нехай хто-небудь черкне два-три слова. Будемо широко вдячні.

Не знаю, чи буде тобі цікаво: я записав поки що два слова, котрих не знав. Фраза така: «повалив мене на землю і колінчив у груди, чисто мене обезвічив». Коли слова добрі, буду дуже радий.

Був на Кавказі. У Есентуках місяць і місяць у Кисловодську. Цілий август, чи по-нашому серпень, проживав у степах херсонських. Тут дихав свіжим степовим повітрям і полював. Тепер сiju дома у Києві та дожидаю, чи не покличе хто-небудь на кілька вистав. Одпочив, почувую себе порядно. Ну, бувай здоров. Полиш Боже тобі ще довго попрацювати на славу рідної землі. Цілую тебе. Жінка низенько уклоняється. Якщо жупан пошитий, то будь ласка, загадай, кому слід вислати його по моїй адресі і написати скільки треба доплатить грошей за роботу та доклад. Міцно стискую твою руку, бажаю всього найкращого.

Всією душою прихильний до тебе Опанас Саксаганський.

ДІМ, Арх—19872.

Адреса: «В г. Екатеринослав. Губерн[ський] музей имени Поля. Его высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

23.01.1914.

Київ — Катеринослав

Жилинська, 96, кв. 2.

Любий друже Дмитре Івановичу!

Не писав тобі так довго, щоб не турбувати, бо тобі було не до мене і не до тих мілких справ, з котрими я обертаюсь до тебе. Тепер, коли все пройшло і потонуло у глибокому життєвському морі, пишу тобі, голубе мій сивесенький. Перше за все прошу уклінно заказати, щоб пошили по найкращому зразку запорозький жупан.

Мірка така:

Длина ззаді — 130

длина талії — 47

ширина $\frac{1}{2}$ спинки — 22

длина рукава — 63

 $\frac{1}{2}$ обійма у грудях — 56

—»— у поясі — 54

воротник (комір) $\frac{1}{2}$ товщі шиї — 22.

Я згоден за ціну 35 карбованців, якщо не зіб'єш на менче. Підкладку нехай купе таку, щоб підходила під зразкову. Всі розходи вишлю тобі, коли скажеш, або, як буде готовий жупан, то пришлеш його наложенним платежом.

А тепер маю до тебе, серденько, просьбу. Уклінно прошу тебе, якщо можна, поможи мені. У мене син учиться у тутешньому Політехніку, майже на останнім курсі механік. Йому хочеться попасти на практику в один з катеринославських сталелітейних рельсопрокатних заводів, туди на практику приймають студентів і платять їм щось карбованців по 75 у місяць. Я пам'ятаю там був мій небіж¹ (син Карпенка-Карого). Ти добре знаємий з губернатором, з князем Урусовим², а може й з яким директором. Може, дякуючи своїм зв'язкам, оборудуєш це діло. Похлопочи, голубе, і, якщо удасться, напиши. Вибач, що турбую тебе, але до кого-ж і ударитись, як не до тебе. Ти завжди вештаєшся помежи вищим колам і певно у тебе найдуться такі зв'язки, дякуючи котрим, можна буде пристроїть мого сина.

Цілую тебе і міцно стискую руку. Вибач, що турбую тебе то сим, то тим.

Бажаю всього найкращого.

Щиро прихильний до тебе Опанас Саксаганський.

ДІМ, Арх—19873.

Адреса: «Заказное. В г. Екатеринослав. Музей имени Поля, его высококордню Дмитрию Ивановичу Яворницкому.// Артист Панас Карпович Саксаганский».

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

№ 2.03.1914.

Київ — Катеринослав

Київ, Жилиняська, 96, кв. 2

Любий друже Дмитре Івановичу!

Жупана одібрав. Велике спасибі. Оце зараз пишу Гогоцькому, а через те уклінно прошу тебе побачитись з ним і попрохати від себе. Я кожного літа виїзду куди-небудь на курорти, син застається один, жити на два домн тяжко, а через те кожний раз він працював на практику. Один раз працював на черпалці, що чистить Дніпро, другий раз попав на шлюзовку Донця, але все це мало його цікавить, та й робота нікчемна, а через те хотілося б потрапити на металургійний завод, щоб детально познайомитись з літєйним ділом. Думаю, коли ти попросиш ще й від себе Гогоцького, то він його устроїть платним практикантом на завод. На черпалці і на шлюзовці він получав по 70 карбованців у місяць. Я не знаю, що платитимуть на Брянськ і мені про це якось незручно спитатись.

Дізнайся, голубе, про все і напиши. Прости, що турбую тебе то сим, то тим. Дуже радий був би отслужити тобі. Син може приїхати місяців на два. Міцно стискую твою руку, цілую тебе і бажаю всього найкращого. Жінка низенько уклоняється, будь здоров і не забувай мене. Всім серцем лину до тебе.

Опанас Саксаганський.

Привіт пану Романченку¹.

ДІМ, КП—84435/Арх—19874.

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

№ 2.04.1915.

Київ — Катеринослав

Любий друже Дмитре Івановичу!

Перше всього «Христос Воскресе!»

Як там тебе Господь милує, чи далеко, батьку, бачиш?

Я і жінка моя вітаємо тебе, мій орле, і низенько уклоняємось. Оце підбили мене, так я знову скликаю соколят і почну своє діло. Починаю тут 30-го квітня у літньому театрі Купецького зібрання. І от знову привожу у порядок всю свою роботу, декорації та бібліотеку. Думка така, щоб якомога найкраще й найправдивіше поставити діло.

Зараз зупинився на одному питанні, що уже давно болячкою стало. У нас, голубе мій, так буває частенько: вискочить який-небудь статистик, що у театральній ділі тямє трохи менше, ніж одна животи́на в апельсинах... От, наприклад, пан Русов¹ (теж статистик), так той написав цілого реферата як треба грати Возного. І робить його трохи чи не любовником... Може з боку

статистики воно й так, а по театральному інак. Ми граємо так, як нам підказує наша творчість, котра нічого спільного з статистикою не має...

А от до археолога-історика треба звернутися — і я звертаюсь до тебе, серденько. Бачиш, я тільки й знаю, що Возний це щось на кшталт сучасного судового пристава. Возний вибирався дворянством і приводив тяжущихся до суду, назначав імушество в продаж. Оце й усе, що знаю я. А от яка його була одежа? Чи ти, голубе, ніколи не находив десь цієї дати? Якщо маєш, то або опиши яка то мусить бути одіж. На пам'ятнику Котляревському² така чепуха, що дивуєся, як згодились з тим Возним. Так от моє прохання до тебе, серденько, опиши мені про це діло. Покопайся у своїх фоліянтах. Мені один чоловік колись то у Саратові, здається, (нотар. Квітка) казав, що у нього є одіж, обіщав дати на зразок, та так і не дав. Поможі ж мені, якщо можеш у цьому ділі.

Що думаєш робить улітку? Як стоїть справа з тим байдаком, що ти мені розказував, викопали його з піску, чи ще й досі там? Черкни ж мені пару слів. Буду дуже тобі вдячний. Я і жінка цілуем тебе і бажаємо здоров'я і віку довгого. Міцно стискую твою руку і застаюсь як і перше вірний.

Опанас Саксаганський.

ДИМ, КП—84436/Арх—19875.

№ 378

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

11.01.1924.

Київ — Катеринослав

Любий друже!

Спасибі тобі за милого листа. Не журися: правда, мов олива та, спливе на верх. Треба спокійно пережити ті часи, коли ти не в моді, казав я завсідги, як мене спобігало лихо на кшталт твого. І потім,— як у тій пісні:

А я тую чорну хмару

Рукавцем розмаю

Перебула поговори,—

Перебуду й славу!

А як Бог допоможе, то все буде гоже.

Зараз я одібрав від Сергія Єфремова¹ книжку його «Карпенко-Карий. Критично-біографічний нарис». Прочитав я книжечку і одно питання колупає мій мозок, не дає мені спокою, і хочу я з тобою поділитися. Ти, і учений, і багато бачив, і багато знаєш. Коли ж тобі не заважить, то зроби ласку, напруж свої сили і з погляду академічно-історичного і філософського напиши мені хоть в коротеньких рисах про те, що колупає мій, може дурний, мозок. На сторінці 205 історії Туреччини оповідається про ті «дико-протиприродні радощі, з якими російська інтелігенція перехоплювала звістки з далекого Сходу...» На сторінці 40 єфременківських нарисів оповідається про те, що Карпенко² завжди ішов з інтелігенцією... Опріч одного хіба випадку. Цей випадок, піби,

Багато гіркого завдав і йому самому і близьким і сталася розрада межі Карпенком і організованим українським громадянством.

«Усім здавалося, що нещаслива війна викличе той самий ефект, як свого часу Кримська кампанія³. Зокрема для України мало бути корисне зослаблення великодержавної ваги Росії. На превелике наше здивування Іван Карпович став на позиції абстрактного, скажу так, гуманізму, цілком бездоганного в своїй абсолютній цінності, але глибоко помилкового за даних конкретних обставин».

З цього тобі ясно, мабуть, все. Я держав сторону Івана, вийшов розбрат з Миколою Садовським⁴, і нас лічили трохи чи не чорносотенцями. Ми стояли на тому, що не поразеніє Севастопольське⁵ утворило «ефект», а просто «прикспів час» під натиском еволюційним. Що тільки еволюція, даймо черепашиим кроком, робе поліпшення стану всіх замучених та пригноблених. Тепера, любий мій, коли в своїх споминах я дійшов теж до цих подій і повинен стать на оборону не кажу вже себе, а розумінь покійного Івана,— мені потрібна наукова підкладка. Чи було краще всякій державі від того, що її полупили. Чи дійсно тільки розгром кримський зробив вплив на те, що поліпшав стан кріпацтва й ті «ефекти», що ж зробив для України розгром Петра на Пруті?⁶ Чи моральне було бажання організованого українського громадянства. Нарешті, ми пережили надзвичайний розгром Росії і лаємо наслідки... Як взагалі ти мислиш про цю справу?

У Лесінга⁷, здається, у «Натані Мудрому»⁸ один придворний каже: «Наш король так ненавидит нищих, что готов избавиться от них, хотя бы для того и самому пришлось стать нищим».

Я розумію цього короля, але не розумію тієї інтелігенції, яка казала: я так ненавиджу порядків всіх російських, що від серця мого чистого бажаю загибелі всього війська, аби мені тут стало ліпше. Скажи ж мені чи мрійники мали право обвинувачувати Івана за його думки?

Я простудився і сижу дома: страшенний бронхіт. Є чутка, що правительсто хоче оборудувати у Харкові, Києві і Вінниці український побутовий театр. Дай Боже!

Пора ж нарешті прийти до переконання, що Курбаси⁹ і Терещенки¹⁰ тільки гублять мистецтво і даремно одбирають народні гроші за ненародний театр. А наш український театр — наша гордість, бо він єдиний у Європі! Сучасний його занепад від того, що немає письменників.

Писав мені Романицький¹¹, що артисти були у тебе, пили слив'яночку і мене згадували «незлим тихим словом». Спасибі! Цілую тебе міцно, як люблю. Бажаю, щоб ти рукавцем розмаяв чорну хмару. Серафимі Дмитровні цілую рученьку. Моя старенька низенько Вам уклоняється.

Щастя Вам Боже, на все добре!

Опанас Саксаганський.

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

17/30.12.1924.

Київ — Катеринослав

Любий друже!

Як твоє здоров'я і як тебе і твою милу дружину Господь милує? Я одпочиваю та не дуже: приходитьсь бігати хлопотати за помешкання. Садисти, якими переповнена земля наша, не можуть спокійно дивитись на незалежного чоловіка. Давай зальємо йому сальця за шкуру — втиснемо йому якогось «грекоса» і от приходитьсь воювати. Посилаю тобі, друже, малюночок гирлиги. Ти знайдеш і розмір, і назву всіх частин. Вичертив її мій син, інженер безробітний. Чи подобається тобі?

Я потроху працюю. Пишу спомини «По шляху життя» та упорядковую для постанови «Отелло». Про це просили мене катеринославські дітлахи. Читаю історію Туреччини. Може я нічого не розумію — не знаю, тільки здається мені, що Кримський¹ не історик. Багато подій та й тільки. Це картина без фону. А найбільш мене дивує язик: всі ці вирази — «заразісінько», «допіро», «живн-водячки» і т. ін... Це не для історії. Такими виразами можна тільки дражнити хохла.

Не знаю, чи писав тобі Білий²? Він забігав до мене. Мені він уподобався: симпатичний, скромний і здається енергійний парнішка!

Поздоровляю Вас з наступаючими празниками та Новим [роком]. Випийте хоть по невеличкому келишечку вашої наливочки та нас згадайте. Тільки бережіться баті Костя — вип'є все!

Чи були у Вас артисти? Жінка низенько уклоняється Вам. Дякує щиро Серафимі Дмитровні за привіт і ласку. Я цілую рученьку Серафимі Дмитровні³, тебе обіймаю, будь здорові. Дай Боже, щоб у музею не смерділо гречишником.

Всім серцем Ваш Опанас Саксаганський.

ДІМ, КП—84438/Арх—19877.

До листа додано малюнок гирлиги і приписано біля малюнку: «Гирлига по зразку П. К. Саксаганського. Назва окремих частин: 1. Пасклин. 2. Барнак. 3. Брицара. 1/6 (натурального) розміру, розміри в м/м. П. Тобілевич, 1924 р.»

Адреса: «Катеринослав. Майдан Троцького, № 5, власний будинок, професору Дмитру Івановичу Еварницькому».

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

13/16.04.1925.

Київ — Катеринослав

Любий друже, Христос Воскрес!

Дай Боже, щоб всі твої бажання воскресли і здійснились!

Володимир Васильович¹ поїхав до Петрограду, а жінку його я зустрів не-

щодавно, і вона казала, що ти писав про те, що думаєш тікати від нас. У мене серце замира, що ти на старості покинеш рідний край.

«Немає другого Дніпра,
Нема другої України!»

Та й Пушкін каже: «И хоть безчувственному телу равно повсюду изны-
вать, но ближе к милому пределу...» Оце мене кличе колектив українських
артистів імені Старицького до Павлограду, так я, мабуть, виїду у четвер на
святій, а празники пробуду дома. Тут сум і безлюддя. Сижу дома і без кінця
читаю. Я закінчив переклад «Отелло», давав Володимирі, він продивився і, якщо
не бреше, казав, що йому подобається. Недавно мені читав Романіцький² і
просив приїхати у липні до Кременчуку на гастролі і поставити «Отелло».
Чи можна його поставити без хороших коштів в поганому театрі? Побачимо...
Тут було зібрались артисти і хотіли заснувати колектив імені Карого³, але
начальство не дозволило на підставі того, що взагалі народний український
театр не потрібен. А от Островського⁴ грати можна та ще й у нас тут грає
«Московська государствена єврейська трупа». Давно ще Гейне⁵ сказав:

«Весь світ навиворіт тепер,—
Ми ходим вверх ногами
Охотників бекаси б'ють
Друзья глядят врагами»

Так то, друже: «Малого сліду не покину на нашій славній Україні, на
нашій, не своїй землі!»

Будь здоров, передай мій уклін низенький твоїй милій дружині. Я і жінка
вітаємо вас з празниками і бажаємо всього найкращого. Всією душею при-
хильний до тебе.

Все той же Опанас.

1925 р. квітня 3/16.

ДІМ, КП—84439/Арх—19878.

Адреса: «Катеринослав. Дворцовый майдан. Власний будинок, професору
Дмитру Івановичу Яворницькому».

№ 381

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

7.11.1925.

Київ — Катеринослав

Любий друже!

Вітаю тебе з днем твого янгола і бажаю ще довгі роки працювати у доб-
рому здоров'ї на славу улюбленої нашої матері України.

Сижу, як той Марій на руїнах Карфагена¹ і дожидаю коли, нарешті, про-
клята птиця пришле мені гроші. Ще 30-го жовтня я одібрав листа від нього,
в якому між іншим, він пише: «Цілком розумію, що це є свинство, коли не
біл: ше. Гроші висилаю Вам поштою».

У неділю 1-го листопаду одібрав від нього телеграму «гроші висилаю».

Сьогодні уже неділя пройшла з того часу, а грошей як не було,— так і нема. Може він вислав гроші не поштою, а черепахою?! Коли ж вона прийде? Отаке то, друже, тепера настало театральне начальство. Треба з цією сволотою робити так: «дайте вперед 1/2, а решту за тиждень перед кінцем». Може побачиш цю стерву,— отчеши його по-своєму!

Як же твоє здоров'я? Чи думаєш завітати до Києва? Мене кличуть до Проскурова та Кам'янця, але я не можу виїхати і залишити сім'ю без копія. Якщо і на тім тижні не пришло — буду скаржитись у Харків Шумському², бо це надзвичайне нахабство!

У нас нічого нового. Перепадають дошки, а тепло так, що ми не топимо, а нові красні Демчинські по шляху покійничка погрожували страшними морозами, ну та ще можна одмінити, як одмінили вони потопа на 50 літ. Поживемо — побачимо! Я сижу дома. Раз тільки був у театрі. Бачив п'єсу «Проститутка». Що за ерунда, ти уявити собі не можеш: на протязі п'яти актів тільки й розмови що про сифіліс! Ізящна література!! Я не досидів, утік... Це найкраща п'єса. Нещасні бумагомараки.

Будь здоров, голубчику мій! Серафимі Дмитрівні низенько уклоняюся і цілую ручку. Як поживає Мурка? Жінка від широкого серця вітає Вас, мої рідні.
Опанас Саксаганський.

ДІМ, КП—84430/Арх—19869.

№ 382

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

11.03.1926.

Київ — Катеринослав

Дорогий та любий друже Дмитре Івановичу!

Оце зараз вернувся з Винниці, де гастролював доволі удачно. Частенько ходив до Бугу і викликав тінь Бугуна. Колись старий піп, якого вже давно нема на світі — показував мені місце, де був замок (зараз каменоломня) і те місце, де лицарь Іван потопив дві хоругви ляхків. От на цих місцях, де мов Марій на руїнах Картагена, стояв задуманий, і тіні прошлого безконечною низкою пронесли мимо мене. Від цього сну в Січ — мене будив «Інтернаціонал»!

Я одібрав афішу п'єси «Отелло» з Катеринославу, але нічого не знаю, як вона пройшла. Певно провалилась, бо нічого не пишуть. Чи ти був? Яке враження винесла Серафима Дмитрівна? Тепера до їх полку прибув знаменитий артиста і режисер Загарів¹. Може підніме їх збори. Ми тут поневіряємось, як неприкаянні, бо вже й того театру не маємо. Кожного дня артисти театру Курбаса² пишуть про те, що наш театр не потрібен. І ніяк не зрозуміють, що без самобутної літератури народ не існує. Та взагалі про літературу нічого не знають. А наші какадеміки мовчать мов той народ в «Борисі Годунові». Отак живем, братухо. І хотілося б на необитаемий острів, щоб не бачить і не чути нічого. Не читають учених брехень нових артистів, що нагадують аспірантів похожих на «решето з собачого хвоста». Думаємо зібрати та попоїсти млинців і випити, згадавши батька запорожського Дмитра!

Білий щось і досі не загляда. Та й сестра завідуючого музеєм не показується. А нині бажано подивитися музей. Зима надійшла страшенна. Я жду тепла, й его нема, от і сьогодні 10°, а люде кажуть, що вже березіль.

Будьте здорові, крепкі та не забувайте, що тут на Жилянській два серця б'ються в такт з вашими.

Обнімаю тебе, голубе мій, цілую міцно, як люблю! Серафимі Дмитровні низенько кланяємось.

Твій Опанас.

1926 року березіля 1.

ДІМ, КП—84440/Арх—19879.

Адреса: «Заказне. Катеринослав. Майдан Троцького, власний будинок, професору Дмитру Івановичу Яворницькому від О. Саксаганського, Київ, Жилянська, 96, 2».

№ 383

ЛИСТ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

12/25.01.1931.

Київ — Дніпропетровськ

Друзі мої любі!

Спасибі за листівку. Що писать, коли почуваєм себе Прометеем. Ще в березні «Рух» забрав у мене спогади і от пройшло 11 місяців, а ще не надрукували.

В протяг часу в журналі «Життя і революція» в трьох книжках надруковано виборки з мемуарів, але завідуючі настільки гречні, що не прислали мені ні одної книжки. Коли «Рух» нарешті поворухнеться, та пришло мені по умові 12 примірників, то я не забуду моїх щирих приятелів. Як можу я забуть того, хто нарешті вицвітив мене ще в 1887 році у часописі «Єлізаветградський вісник»! Я теж хворію уже давненько на нерви і клята подагра давить «очень, очень — вобче».

Ніна і я цілуємо Вас і низенько уклоняємось.

А що Стрибулькевич ще живий? Пам'ятаеш, як він завжди до мене ластився? З щирою любов'ю і поважанням застаюсь

Опанас Саксаганський.

1931 р. вітаємо і вас січня 12/25.

ДІМ, КП—84441/Арх—19880.

Адреса: «Дніпропетровськ, площа Шевченка, 5, Серафимі Дмитровні Яворницькій».

ЛИСТ В. І. САМІЙЛЕНКА

19.07. [1906].

Чернігів — Катеринослав

Чернігів 19 серпня

Високоповажаний Добродію Дмитре Івановичу!

Звертаюся до Вас із уклінним проханням пособити мені в моїх заходах. Зараз я шукаю якої-небудь посади і недавно послав прохання в Катеринослав управляющому акцизними зборами. Послав я його акцизному ревизорові Н. В. Садовському, який береться протегувати мене і мав сам доручити се прошення кому слід.

Не знаю чи хутко буде діло з моєї супліки, а тим часом я згадав, що Ви маєте численні зв'язки в Катеринославщині. То чи не взялись би Ви й з свого боку пособити мені знайти щось відповідне — яку-небудь посаду, хоч в акцизі, хоч у земстві, чи де инде. Я тепер не маю змоги перебирати і візьму тим часом що трапиться. Звісно, бажано щоб плата була не надто мізерна, щоб можна було, маючи родину, сяк-так перебитись, але на перший раз хоч би що-небудь.

Для справки, якщо повстане питання про мій освітній ценз, мушу завважити, що я маю залічених 8 семестрів філології на Київському університеті, але державних іспитів не склав. Пристроїтись мені треба якомога швидше; бо я вже чотири місяці сижу без нічого, відколи отряс миргородський прах від своїх ніг.

Не відмовте допомогти мені в моїй справі і якщо можна, то напишіть мені кілька слів — чого можна ждати від Катеринославщини. Адресуйте: Чернігов, земський музей, Владимиру Івановичу Самойленко.

Дуже був би Вам вдячний за Ваші заходи.

З великим поважанням до Вас В. Самійленко.

Послав я й у харківську губ. земську управу прохання на секретаря редакції земського вістника, та не маючи там знайомих, не сподіваюся ні на яку добру звістку.

ДІМ, КП—80130/Арх—17529.

ЛИСТ В. І. САМІЙЛЕНКА

30.07.1906.

Чернігів — Катеринослав

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Довідавшись, що в Александрівську (Екатер. губ.) вільне місце секретаря земської управи, я туди послав позавчора прошення. Якщо ця посада ще вільна справді, то чи не могли б Ви мене там порекомендувати перед головою, або членами. Я певний, що у Вас там знайдуться зв'язки і дуже благаю

Вас пособити мені в цій справі. А може ще де в тих краях можна дістати посаду, то я прохав би Вас допомогти її захопити.

Я тепер не маю ніякої посади і майже нічого не заробляю і становище моє таке гірке, що й гірше не може бути. Живу переважно дрібними позичками, та й не кожного разу можна позичити, і часто, попросту кажучи, не маю що їсти.

Тільки недавно добув поганеньку роботу в управі тут у Чернігові, але на їй більш 30 р. у місяць не зароблю, а мені, вважаючи на мої страшні попередні дефіцити, треба далеко більше.

Благаю зробити що можна в цій справі. Писанням не можу нічого заробляти, поки не поправлю хоч трохи свого настрою, який від щоденних злиднів та біганини за позичками та розмов з кредиторами так зопсувався, що я зараз крім офіційної та механічної роботи ні на що не здатний.

Пишіть мені, коли знайдете можливим згаяти для мене півгодини, на адресу: Чернигов. губ. земск. управа, Вл. Ів. Самойленку.

[Як що] та посада вже занята, то чи не знаєте Ви де иншої? Хочби й не так великої?

Ваш щирий В. Самійленко.

ДІМ, КП—80132/Арх—17531.

№ 386

ЛИСТ В. І. САМІЙЛЕНКА

19.08.1906.

Чернігів — Катеринослав

Чернігів (губ. земск. управа)³

19 серпня 1906.

Високоповажний Добродію Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа і вельми дякую за його. На превеликий жаль я ще раніш дістав звістку від Александровської земської управи, що посада секретаря вже занята. А була б вона саме по мені.

Коли Ваша ласка, то чи не могли б Ви ще за мене поклопотатися чи в Александровську, чи в Катеринославі, чи десь у иншому городі Вашої губернії, щоб мені десь притулитись. Я взяв би охоче й на таку посаду, а хоч значно гіршу з матеріального боку, бо тут тільки маю зараз тимчасову роботу в управській статистичі, яка і дає не багато, та й хутко має скончитись. Боюся я щоб знову зима не застукала мене без посади й заробітку. Благаю Вас ужити заходів, щоб пособити мені знайти якусь сталу службу. Може Ви маєте зв'язки з губернським земством; або з повітовими управами, то запитайте. Гадаю, що Ваше слово багато значитиме і в земських сферах і инших.

В Александровськ я не писав більш нікому, через те що наспіла звістка про те, що секретарь там уже є, а чи є що инше — не знаю.

Коли що прочуєте про яку вакансію, то не відмовте написати мені пару слів, щоб я знав кому писати і чого саме просити, і я зараз писатиму.

Простіть, що ще Вас турбую.

З великим поважанням до Вас Ваш щирий В. Самійленко.

Як що в вашій губернії нема ніде посади ні секретаря повітової управи, ні городської і ніякої хоть трохи путящої посади в городській управі, то чи не знаєте кому б мені написати в Таврію або Херсонщину? Взагалі я бажав би куди-небудь на південь.

ДІМ, КП—80131/Арх—17530.

№ 387

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

14.01.1898.

Москва — Москва

Января 14 дня 1898 г.

Друг почтенный, друг наш милый — Дмитрий Иванович!

Поздравляю с Новым годом и горячо желаю, прежде всего, здоровья крепкого, затем больше и больше написать в 1898 г. талантливых рассказов, достойных художника-писателя, большого мастера живого слова Д. И. Эварницкого.

Давно Вас мы не видели и соскучились,—вспоминали о Вас, наш верный друг, не одну уже субботу¹. Право же, грешно болеть хорошему, деятельному человеку, призванному к работе, воспитывающей юных и взрослых. Поправляйтесь, милый друг, и являйте нам Ваш приятный лик.

Посылаю Вам при этом точный счёт конторы редакции «Детского чтения» всего напечатанного из Ваших произведений в «Дет[ском] чтении» в пяти книжках, из которого Вы увидите, что напечатано на сумму 261 р. 04 коп. Вам выдано в три раза 200 р.,—остаётся дополучить Вам — 61 р. 04 к. Эти шестьдесят один руб. 04 к. редакция «Детского чтения» Вам и посылает; о получении их благоволите уведомить на отдельной записке нашу контору.

Дмитрий Иванович² и Елена Николаевна³ Вам очень-очень кланяются и просят не забывать «Детского чтения». Дружески обнимаю Вас и желаю всего светлого и приятного.

Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

Р. С. Двенадцатую книжку 1897 г. и первую книжку 1898 г. с «Педагогическим листком»⁴ посылаю.

ДІМ, КП—74790/Арх—14868.

№ 388

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

11.05.1897.

Москва — Москва

Мая 11-го дня 1897 г.

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вы хотели повидать перед отъездом Дмитрия Ивановича¹, и он сам бы заехал к Вам, но страшно занят, а потому покорно просит Вас пожаловать к нему ныне к 3-м часам откушать хлеба-соли и побеседовать по душе.

С истинным уважением сердечно любящий Вас

Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—74785/Арх—14863.

Спецбланк. Адреса: «Угол Поварской и Скатертного пер., д. Нефедовой».

№ 389

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

13.05.1897.

Москва — Москва

13/у.-97 г. 4 часа дня.

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам оттиски Вашего прекрасного очерка «Три неожиданные встречи»¹, что напечатан в № 5 «Детского чтения». Прошу очень сказать Ивану — посланному к Вам — на словах или черкнуть на записке кратко: Вы едете ли завтра в 6 ч. 40 м. вечера, — если едете, то я приеду обязательно на вокзал и провожу нашего друга.

Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—74785/Арх—14864.

Адреса немає.

№ 390

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

8.10.1897.

Москва — Москва

Октября 8-го дня 1897

Дорогой Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам гранки набора всей Вашей статьи «В поисках за козацкими древностями»¹. Прошу Вас вычитать эту корректуру и разделить поудобнее на две книжки — ноябрьскую и декабрьскую, так как по большому объему вся статья целиком не войдет в один № «Детского чтения», — лучше бы её, если возможно, разделить на две равные половины. Мне бы хотелось на днях повидать Вас и наметить рисунки в эту статью по тем фотографиям, какие Вы

мне дали, т. е. прямо разделить рисунки по тексту. Напишите мне — в какой день и час могу я приехать к Вам вечером.

Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—74787/Арх—14865.

Спецбланк. Адреса: «У Малого Каменного моста, дом Розенберга, 3-й этаж, кв. 29 (Ход с Большой Полянки, 2-й подъезд).

№ 391

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

14.11.1897.

Москва — Москва

Ноября 14-го 1897 г.

Дорогой Дмитрий Иванович!

По распоряжению Д. И. Тихомирова редакция «Детского чтения» при этом посылает Вам авансом: пятьдесят рублей (50 р.), о получении которых прошу меня уведомить.

Посылаю Вам корректуру в листах, где кое-что цензура изъяла, — не огорчайтесь сим, друг наш, ничего не поделаешь, к детским журналам цензура особенно строга, — пожалуйста, прочитайте Ваше окончание статьи ещё в листах и завтра перешлите их мне, — пора печатать, они из-за цензуры и задержались, а из-за этого задержалась на несколько дней и посылка их к Вам, а с ними и денег ютправка, ибо я помнил и помню, что Вы мне заявляли о деньгах; но вызволял корректуру, которую теперь и посылаю, а с нею и упомянутые выше 50 рублей. Извиняюсь, что это несколько затянулось.

По приезде Вашем из Питера контора «Дет[ского] чтения» подсчитает сколько всего придется засчитать за напечатанное, сколько останется, и затем мы надеемся, что Вы, наш друг, числу к 30-му ноября доставите Вашу статью для № 1-го «Д[етского] ч[тения]», какую обещали, о празднествах рождественских и новогодних в Мало[ро]ссии,¹ — ждём, — тогда, думаю, можно ещё Вам часть получить из конторы.

Дружески обнимаю Вас. Д. И.² и Е. Н.³ очень Вам кланяются.

Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

Р. С. Простите, что так неразборчиво [...] * это письмо, очень занят и очень торопился. Желая успешной поездки в Питер. Передайте от кацапы поклон доброму дядьку Бородаю⁴.

ДИМ, КП—74788/Адх—14866.

Спецбланк. Адреса: «У Малого Каменного моста, д. Розенберг, кв. 29, парадный ход с Большой Полянки, где аптекарский магазин, 3-й подъезд».

* *Нерозбірливо.*

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬИОВА-НЕСМЕЛОВА

3.12.1897.

Москва — Москва

Декабря 3-го дня 1897 г.

Дорогой Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам гранки статьи Вашей «Святки в Малороссии»¹. Не откажите, друг наш, прочитать её усердненько в виду того, что наши типографии особенно путают малороссийскую речь, затем перешлѣте гранки эти мне. Что Вы, душевный человек, скрываете Ваш ясный лик от нас, говорю это потому, что давненько Вас не видели и не вели приятной беседы по сердцу. Не забывайте искренно любящих Вас.

Как путешествовали в шумный Питер?

Будьте здоровеньки и веселеньки.

Душою Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—74789/Арх—14867.

Спецбланк. Адреса: «У Малого Каменного моста, дом Розенберг, кв. 29, парадный ход с Большой Полянки».

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬИОВА-НЕСМЕЛОВА

10.10.1898.

Москва — Москва

Октября 10-го дня 1898 года 8 часов утра.

Дорогой наш друг — Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам гранки статьи Вашей «В Соловецкую обитель»¹. Пожалуй-ста, вычитайте их к понедельнику 12-го сентября, и в понедельник перешлите мне в редакцию «Детского чтения». Потом пришлю и оттиски рисунков — 1). Соловецкая обитель; 2). Гора из присланной Вами и купленной редакцией книги; 3). Камень на могиле с текстом², а потому текст, что был в оригинале и не набран типографией, так как на этом месте будет клише намогильного памятника с текстом. Кажется, пока всё.

Крепко жму благородную дружескую Вашу руку и шлю душевный мой привет пану дродію*.

Ваш сердцем Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—74790/Арх—14869.

Адреса: «Его Высокородію Дмитрию Ивановичу Эварницкому. С корректуру статьи «В Соловецкую обитель».

* Так в рукопису, треба «добродію».

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

19.09.1899.

Москва — Москва

Сентября 19-го дня 1899 г. 12 ч. дня

Достоважаемый Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам гранки статьи Вашей «Древнейшие обитатели Южной России»¹. Очень прошу нашего друга прочитать их ко вторнику 21-му сентября и переслать мне.

Сутки только возвратился в Москву, — с 5 по 18-е сентября отсутствовал, — был у Дмитрия Ивановича² в Крыму, в Алуште, ездил частью и по Крыму; был в Бахчисарае и в развалинах Чуфут-Кале, где мы с Дмитрием Ивановичем и Еленю Николаевною³ вспоминали Вас, наш милый знаток и исследователь старины стародавней. Хорошо было бы, если бы Вы хотя на четверть часа во вторник заглянули к нам. Давно Вас не видел и уже соскучился, — надо обмолвиться и живым словом.

Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—83686/Арх—19353.

Спецбланк. Конверта немає.

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬОВА-НЕСМЕЛОВА

12.05.1901.

Москва — Камышна

Миргородського пов. Полтавської губ.

Мая 12-го дня 1901 г. 2 ч. дня.

Ясновельможный пане добродію Митрій Іванич!

Дуже печалувалось серце моє не побачив Вас перед виїздом Вашим на шлях Полтавський. Епістолю Вашу душевну отримав 9-го мая; — да цвіте і весело співає Ваша матка — жива Малоросія, друже мій гарненькій!... Нині послав Вам в Полтавщину на пана Малинку¹ гранки набору писання Вашого «Детские годы паньча Ивасика». Поскорее вычитайте их и немедленно вышлите мне в редакцию «Детского чтения», — с 20-го мая надо печатать в июньской книжке. Три рисунка, намеченных Вами, художник В. И. Андреев изготовил.

Все, значит, налажено, только буду ждать от Вас корректуры, чтобы выправили и затем уже и печатали.

Дружески обнимаю.

Ваш Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДИМ, КП—74792/Арх—14870.

Спецбланк. Адреса: «Почтовое отделение Камышна, Миргородского уезда, Полтавской губ. Его В-родію Петру Алексеевичу Малинке. Для Дмитрия Ивановича Эварницкого».

ЛИСТ М. О. СОЛОВЬИОВА-НЕСМЕЛОВА

17.07.1901.

*Москва — Камишна
Миргородського пов. Полтавської губ.*

Июля 17-го дня 1901 г.

Ясновельможный доблестный пан Дмитрий Иванович!

Книжки июньская и июльская «Детского чтения» с Вашим отрывком из повести ныне посланы Вам¹. Очень рад, что Вы, друже наш, подали мне голос и узнаю, что Вы ещё в Полтавщине в старых козацких куренях писаряете. До Вас у меня дело есть с докукою, а дело воно таково: в августе месяце року будет 35 лет, как Дмитрий Иванович Тихомиров литературно-педагогическим делом занимается; а по сему имеет быть празднование, и громада козацкая сотрудников куреня «Детского чтения» решила выпустить для юношей литературный сборник «На трудовом пути»², сбор с которого чистый пойдет на стипендии имени Дм. Ив. Тихомирова в учебные заведения на воспитание сырых детей учителей. И вот куренные козаки куреня «Детского чтения» и атаманы-батьки седоусые, и юнаки младые присылают и сказы, и стишины, и статьи разные. Полагаем, атаману куренному, славному сказателю о куренях старых, казацких нельзя покидать в таком деле куреня нашего, — атаман же сей и пан ясновельможный Митрий Иваныч Эварницкий, ходивший в походы со всеми кошевыми атаманами, верим пришлёт хотя бы небольшое сказанье — в полулист или в три четверти листа печатных, — рассказ или вообще историческую статейку о козатчине и приложит свой портрет кабинетный и автограф. Ибо в сборнике все статьи будут печататься с портретами и автографами авторов, — самый поздний срок присылки статьи Вашей 12-е августа. Отвечайте мне на сие письмо, милый друг мой.

Крепко жму руку и дружески обнимаю и целую славного сказателя.

Ваш душою зсаул куренной Н. А. Соловьев-Несмелов.

ДМ, КП—74793/Арх—14871.

Адреса: «Почтовое отделение Камишна Полтавской губернии, Миргородского уезда. В деревню Бодаковку». Спецбланк.

ЛИСТ Л. В. СОХАЧЕВСЬКОЇ

18.09.1906.

*Катеринослав — с. Лихівка
Верхньодніпровського пов.*

Многоуважаемый добренький Дмитрий Иванович!

Простите что и там надоедаю со своими делами. Вчера Сластен¹ сказал мне, что получился пакет от Инспектора Народных училищ на Ваше имя, но не передачей мне. Я просила Сластена отдать мне пакет, но он не решается

«сделать это без Вашего позволенія. Пожалуйста если Вас не затруднит то напишите, мне или Сластѣну, что разрешаете получить без Вас, а то быть может там что нибудь срочное, а я ничего не знаю. Не понимаю только, почему прислали на Ваше имя, ведь я указала свой адрес, и кроме того Инспектору Народныхъ Училищъ я ничего не подавала, разве, то что подавала Темченку насчетъ железнодорожной школы, право я и ума не приложу, что бы это могло быть. Дмитрій Иванович! Что это Вы совсемъ отцурались отъ нашего города, чи скоро Вы уже повернетесь? Ото якъ Вы прииздылы колысь, такъ я прыходыла до Вас, звоныла, звоныла, та з тим и пишла, мабуть Вас хоч дома не було, хоч видпочивалы, тилько я так и не побачыла Вас а я вже дуже, дуже скучыла за Вами. Теперъ здесь опять Петро кобзарь шо тоди у Вас був. Вин оне грав у нас в товариствѣ на семейному вечери, я пидійшла до его поздоровкалась, такъ вин мене сразу по голосу спизнав. Це,—каже, та панна шо у Дмитра Ивановича була. Служу я по прежнему у Нотаріуса, дела конечно плохи. Простите что такъ скверно пишу, но—пишу бачьте на почти, перо попалось прескверное и страшно спешу. Мій адресъ Ек-в. Контора нотаріуса Сперанского, пожалуйста напишите поскорей. До свиданья скорей приезжайте.

Преданная Вамъ Лидія Сохачевская.

ДИМ, КП—83697/Арх—19364.

Адреса: «Почтово Телеграфное Отделение Екатеринослав. Лиховка Верхнеднепр. Е. В. Б. Степану. Степановичу Деконскому для Его Высокоблагородія Дмитрія Ивановича г-на Эварницкого.// Екатеринослав, Музей Поля».

№ 398

ЛИСТ Л. В. СОХАЧЕВСЬКОЇ

8.11.1906.

Катеринослав — Катеринослав

Уважаемый Дмитрій Иванович!

Обращаюсь опять к Вам с большущей просьбой, услышала я что в Епархіальномъ Училищномъ Советѣ освобождается место письмоводителя, того что «служит там в настоящее время берут в солдаты, место это предлагали одному знакомому, но он не хочет, а я бы с удовольствіемъ заняла его. У Вас много знакомыхъ попов, пожалуйста если можно похлопочите. Забегала-бы сама, но меня пригласил на несколько вечеровъ заниматься присяжный поверен[ный] Воронин. Все таки хоть немного заработаю. Пожалуйста если можно не откажите. На дняхъ прибегу и принесу тотъ рассказ. Я вже скучыла за Вашею хатною, у ій такъ тепло, та покійно. Бувайте здорови.

Уважающая Васъ Лидя Сохачевская.

ДИМ, КП—83698/Арх—19365.

Адреса: «Дворцовая площадь собств. домъ № 6 Е. В. Б. Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Л. В. СОХАЧЕВСЬКОЇ

3.03.1908.

Катеринослав — Катеринослав

Уважаемый Дмитрий Иванович!

На всякій случай сообщаю Вам грустную новость, умер В. А. Тихомиров¹ — я думаю Вам необходимо присутствовать на панихиде, которая сейчас начнется.

Мы все поражены и опечалены.

Приходите.

Панихида у него на квартире.

Л. Сохачевская.

ДИМ, КП—83696/Арх—19363.

Адреса: «Его Превосходительству Дмитрію Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Л. В. СОХАЧЕВСЬКОЇ

26.10.1908.

С.-Петербург — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрій Иванович!

Поздравляю Вас с днем Ангела и от души желаю Вам всего самого лучшего и главное здоровья. Я-теперь живу в Петербурге, учусь на Общеобразовательных курсах Черняева, на последнем курсе. В будущем году если удастся то поступлю на Бестужевские. В канцелярии наших-же курсов я получила службу, так что жить кое как можно, работать приходится необычайно много; на службе я занята 8 ч. в день и 5 ч. на курсах; уроки готовлю в промежутках. Если у Вас найдется свободная минутка то напишите мне несколько слов с себе. Как Ваше здоровье, кончили-ли Вы «Помеж ланами»¹ и что Вы теперь пишете?

Мне очень хотелось бы знать все это и я буду очень рада если напишите мне об этом.

Я теперь тоже кое что малюю, но времени свободного мало и ввязаться серьезно конечно не приходится. А как мне хочется напечатать что нибудь здесь в Петербурге!

Но здесь говорят важнее всего знакомства, а у меня их нет. Однако я заболталась и боюсь, что надоела Вам, а потому кончаю письмо.

Будьте здоровы.

Искренно уважающая Вас Лидія Сохачевская.

Адрес: СПб. Петербург. стор. Зверинская ул., д. № 44, кв. 14.

ДИМ, КП—83680/Арх—19347.

Адреса: «г. Екатеринослав. Его Превосходительству Дмитрію Ивановичу Эварницкому. Дворцовая Площадь, собств. дом».

ЛИСТ Л. В. СОХАЧЕВСЬКОЇ

31.11.1908.

С.-Петербург — Катеринослав

Высоко шановний ріднесенькій батечко Запорозжській!

Велике, велике спасибі Вам, що згадали про мене і сповістили про Ваше життя. Мені живеться тутечкі не дуже гарно, але усе ж такі я страшенно радію, що я вчуся і що, як Ви кажете, те про віщо я маріла ві сні — справдилося.

Не дуже гарно живеться мені через те, що частенько бракує грошенят і здається ще трохи той кусать нічого буде, але ж якось живу. Вчуся я страшенно багачко, відкіля у мене узялася ця серйозність, та робоча дисципліна — я вже й сама не знаю, але я дуже перемінилася тут у Петербурзі. Клімат тут і справді препоганий, морозу справжнього шей не було, а усе мрячка якась іде, якось мокро, холодно і темно; у ранці прокинешся — і не знаєш чи вже ранок, чи ще ніч. Я частенько потроху хворію, та кисну, але проте я не журюся, тільки іноді мені бува дуже сумно, що я тут сама на чужині, що про мене ніхто ніколи не журився і не журитця.

Та щур ему! Краще розкажу Вам про свою радість — недавно мои російські оповідання та вірші прийняли у газету «Современное Слово» і вони будуть надруковані у щотижневому, літературному додатку до цієї газети¹.

Адже-ж це і справді радість?

Бульката й тутечкі зачепилася якось.

Як Ваше здоров'ячко, як Ви живете? Що Ви тепер пишете, що друкується і чи скінчили Ви «Помеж панами?» Як-би Ви знали, як мені хотілося-б оце теперечки побігти до Вас, та щоб Ви почитали, а я послухала. І Боже як хотілося-б, — та неможна. Ну нічого! Діжду літечка Божого, та тоді як заберусь у Ваш садок, то й палицею не виженете; сидитему аж поки яка небудь бжолка не подума що то будяк якісь виріс, та не кусане добре. Що гарного і новенького у Музеї? І коли вже Ваш кавалер джюджюристий перестане с дідами лаятьця? Тільки Вас турбує.

Коли знайдете зайву хвилину, та сповістите про себе, буду дуже вдячна.

Ну пошли Вам Боже усього, усього що є на світі найкращого, а наіначе усього здоров'ячка.

Та не дуже багачко робить, бо ще захворієте.

Бувайте здоровенькі Дмитро Івановичу, наш батечко запорозьській. До зобачення.

Искренно уважающая Вас Лидія Сохачевская.

ДІМ, КП—83699/Арх—19366.

Адреса: «г. Катеринослав. Соборная площадь. Музей имени Поля. Его Превосходительству профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

ЛИСТ Л. В. СОХАЧЕВСЬКОЇ

16.02.1910.

С.-Петербург — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрій Иванович!

Мне очень стыдно беспокоить Вас и я как могу извиняюсь перед Вами. Пишу только надеясь на Вашу доброту.

Дело в следующем: мой отчим уже несколько месяцев без службы и сидит с детьми в Новомосковске буквально без хлеба. Мама мне пишет, что дети стали, как скелеты, что вечно голодны и конечно нездоровы. У меня прямо душа разрывается. Бога ради Дмитрій Иванович, будьте великодушны, попытайтесь что-нибудь устроить. У Вас много знакомых, может в именин у кого-нибудь, приказчиком, ключником, кем угодно. Хоть в полицію, хоть писцом куда-нибудь, словом что угодно.

Я уже столько раз беспокоила Вас своими просьбами, что мне теперь стыдно. Но умоляю Вас попытаться, если Вас это не особенно затруднит.

Мой адрес: Петерб. ст. Зверинская 42, кв. 4, а отчима г. Новомосковск., Лаврентію Іуліановичу Шарину. Больше ничего.

Еще раз прошу Вас.

Искренно уважающая Вас от всей души Лидія Сохачевская.

19 $\frac{16}{11}$ 10.

ДИМ, КП—83677/Арх—19344.

Адреса: «г. Екатеринослав. Его Превосходительству Дмитрію Ивановичу Эварницкому. Дворцов. пл., собственный дом».

ЛИСТ М. К. СРЕДИНСЬКОГО

14.10.1886.

Харків — [Петербург]

Многоуважаемый земляк Дмитрій Иванович!

Стыдно Вам, что Вы, проезжая через Харьков, не зашли к нам. Вы будете отговариваться, но ничто не служит Вам оправданием, так как Вы нашли времечко побывать у А. М. Иваницкого¹

В это лето — в июне я с семейством совершил большую поездку по Днепру из Киева до Екатеринослава. От Екатеринослава на лошадях мы ездили на Ненасытьц² и там переночевали. Я успел снять несколько видов Ненасытца исключительно у Екатерининской скалы. Прилагаю при сем некоторые снимки в надежде доставить Вам когда-нибудь лучшие оттиски. Как видите, на всех этих видах участвует моя семья.

Больше писать не могу, — времени нет, да не хочу у Вас отнимать дорогого времени.

Будьте любезны не поставьте себе в труд выслать мне ценным пакетом агентский билет Азовской дороги, выданный Вам. Вероятно мынула в нем у Вас надобность. Не посылайте заказным и простым письмом, ибо выкрадут.

Шлю Вам лучшие пожелания...

Душевно Вам преданный Н. Срединский.

Р. С. При наклейке двойного [стероскопия] вид надо поставить на картон, правую половину на левое место картона, а левую — на правое место.

Я был у Поля³ на Саксагане⁴ и снял прекрасную скалу с гайдамацкою пещерою.

14 октября 1886 г. Харьков. Лопанский переулоч, дом Илларионовой, Николай Кириллович Срединский.

[Р. С.] Если захотите, наклеить двойные виды на картон, то лучше обожгите моего приезда в Петербург.

ДИМ, КП—83643/Арх—19310.

Конверта немає.

№ 404

ЛИСТ М. К. СРЕДИНСЬКОГО

28.06.1890.

Харків — Катеринослав

28 июня 1890 года. Харьков

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Живу на даче рядом с М. А. Поповым¹, который сообщил мне, что Вы захватили анахтимську крапивну лыхоманку в Орельских² очырытах та боло-тах. Сожалея об этом и не желая, чтобы пропасница долго Вас осаждала, советую Вам обратиться к первой попавшейся знахарке, пусть та вышепчет. Если же баба не знает, то Вы продиктуйте ей заговор против пропасниці, та пропасниці лютої, болотної: «иды собі вонюча, иды собі подлюча, иди собі на очерета, иди собі на болота; тут тобі не буты, червоної крові не питы, жовтої кості не ломыты. С твоїх костей, з твоїх пакостей, с твоїх семидесяты жыл^{*}. Покры я тебе не знала, покы я тебе не видганяла, як я тебе узнала, стала Пресвятую Діву Богородицу просити — тебе выдигнаты (крестится, смотрит на огонь в печке, затем, поставив ладонь ребром, делает по телу больного кресты и приплёвывает). ... хлопчачу, парубочу, мужичу, дівочу и жіночу. Иды собі на сыне море, на черный камінь».

Итак пусть Ваша крапивница пойдет от Вас на сине море, на черный камінь.

Митрофан Алексеевич³ предложил Вам своё средство, а я своё. В основе всего этого одно желание Ваших знакомых и почитателей Ваших трудов, чтобы Вы были здоровы.

^{*} Тут что-то не дослышано мною, а потому нег. сказуемого. (прим. М. К. Срединського).

Грех Вам, что Вы в Харькове бываете, а нашу хату минаете. Я купил себе дом на Благовещенской улице, дом Вам известный, бывший Гвоздиковых. Теперь перестраиваю и надеюсь, что буду иметь удовольствие принимать Вас в новій кімнаті.

Моя жена шлёт Вам свой привет. Будьте здоровы.

Душею Вам преданный Н. Срединский.

Р. С. Если будете в Екатеринославе на вокзале железной дороги, то посмотрите тамошние сады и скверы — это дело моих рук. Как они разрослись, ведь там я посадил более 16 десятин. Замечательная случайность: мои два прадеда козаки Глоба⁴ посадили два сада в Екатеринославе: Потемкинский и городской, а мне посчастливилось посадить третий — вокзальный.

Когда будете в Харькове, преподнесу Вам свой последний труд, в феврале только напечатанный. До свидания! В Петербурге давно не был, а то у Вас был бы. Прошу извинения за нескладность письма, дело голову закружило.

Живем по-старому и посадки вдоль чугулки кохаем, а вони до наших знакомых вітки гнуть кланяючись, як поїзд проходе.

28 июня 1890 г. Харьков, Лопанский переулок, дом Илларионовой. Николай Кириллович Срединский.

ДИМ, КП—83642/Арх—19309.

Адреса: «В г. Екатеринослав. Его Высокородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому в дом гофмейстера Высочайшего Двора Г. П. Алексева».

№ 405

ЛИСТ М. М. СТАРИЦКОЙ

22.11.1907.

Київ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

15 января в Киеве будут праздновать 25-летний юбилей М. Заньковецкой¹ — просим екатеринославских почитателей её присоединиться к нам. Адрес на подарок просим высылать: Б. Подвальная № 15. Телегр. театр. об. Грамотности.

С глуб[оким] уваж[ением] М. Старицкая.

ДИМ, КП—84425/Арх—19864.

Поштова листівка. На звороті рукою Д. Яворницького запис: «Марія Михайл. Старицкая, дочь Мих. Петр. Старицкого».

ЛИСТ М. П. СТАРИЦЬКОГО

27.03.1898.

Київ — Москва

Кравайная ул. дом. № 33. Киев

**Высокоповажний * вельмышановный и славный письменник наш, любый
Добродію, Дмитро Павлович **!**

Просыв у всіх, щоб дали мені повну Вашу адресу, та й досі її не маю, а пишу навамання уже, керуючы на Московський Університет.

Жодный лист мене так не втишыв, як Ваш, як Ваша похвала моєму Богдану¹. Тож нам, бидолашным українським литератам здебільша приходытия чуты тилькы лайку, капости й погрозы — и то не вид ворогив тилькы,— то вже рич звычайна,— а вид своих землякив, яки так и [прутья], щоб за кутка [лытки покусать].

Ох, и тяжка ж доля нашон прессы: треба маты велику мужність, щоб виступаты на її, бо крим [заушений] — нічого, ни корысти, ни дякы не жды, колы хто й похвалыть, то хыба потай...

Так ото-ж и почуваєшь у серци великдень, колы хто тепле слово промовить... дуже-б утишно було почуты вид Вас голосно думкы Ваши про Богдана, що подобаетия, що добре зроблено, що недолада... бо сидишь у темряви и розумнои, [остатньои] порады такого знальця, як Вы, не чуешь.

Радыты Вы мени, любомудрый земляче, пысаты ще исторични драмы, а я оце був и гадкы уже закинув пысаты шо на нашій ридній мови: раз, трупы якось здрибнишались, выбылись з съл, и не можуть вельчнни речи выставлять на коцу, а друге, шо свон-ж люде, з заздросты й пометы, обляпують [жванню], а решта мовчыть, и блювотына тая и прысыхае, а я тым часом бориваюсь з ворогом за нашу справу, а землячок на мене напада з тылу и доклада нашому ворогу воза ... а тепер отже отой наш капостнык всіх обляпуе, щоб повалыты авторитеты... а самому стать на пиднижку.

Тепер колы Вы захохочете, то може дасте яку тему. Я тепер пишу великий роман про Мазепу², тилькы шо ся тема небезпешна для цензуры, а в цензурним смаку я не напышу.

Чув, шо Вы теж слабуєте,— погана це справа, по соби чую. Ховай же Боже вид хворобы, вид всякого лыха й капостей, та продовж Ваш дорогой нам всим вик, на користь ридного поля.

Озовитця, голубе, и напышитъ певный Ваш адрес.

Щыре, вельке спасыби за Ваше тепле слово, а за Вашу розвідку ще буду бильше вдячний.

Высоко шануючы Ваш талант и Ваши пращи, застаюсь Весь Ваш и душею и серцем.

М. Старицкий.

ДИМ, КП—84422/Арх—19861.

* Літера «В» у вигляді ініціалу.

** Помилка, треба «Іванович».

Рекомендований лист. Адреса: «Его Высокоблагородию Дмитрию Александровичу * Эварницкому. г. Москва. Университет. г. доценту Московского Императорского университета.// У Малого Каменного моста, дом Розенберг, кв. № 29».

На конверті рукою Д. Яворницького надпис: «укр. письменник Михайло Петрович Старицький».

№ 407

ЛИСТ М. П. СТАРИЦЬКОГО

7.12.1898.

Орел — Москва

Вельмиповажний і дорогий добродію Дмитро Иванович!

А мені знов пригода: прибув до Орла, мав замір завітати в Москву і до Вас, любий і щирий земляче, тай занепав,— лежу в ліжку і диктую, як бачите, листа до Вас моїй донці. Пробачте, голубе, що потурбую Вас своєю проханням, але-ж затяглось вузлом й треба конечно, так ось: 1) ставлю я тут свого Богдана і притьмом нам треба мати зразки тогочасних уборів — а) жіночих (гетьманші, гетьманівни, поважні пані і поважні полячки) — в) мужничі (гетьмана, генерального судді, генерального писаря і эсаула), а також — с) драбанта і гайдамака. Коли можете, з ласки, то пришліть малюнки — бодай з пером, чи олівцем накреслені — але тільки, конечно, с поясняющим текстом (про колір, про матерію, про оздобу і інше) — 2) В вересні ще вислав я в Москву, в Університет Николаю Іллічу Стороженку¹ і українського свого Богдана Хмельницького (на спомин) і цензурований примірник Богдана Хмельницького (на рускій мові), останній — для перегляду в театральному комітеті, головою котрого і єсть, високоповажний пан професор,— чи гідна стане п'еса для імператорської сцени? Отже і досі немаю я жодної відомости ні від комітету, ні від пана професора, чи одержані навіть ним ті книжки? Думаю, що ні — й це мене вельми турбує. Будьте ласкаві, зробіть мені сердечну послугу, довідайтесь про чю справу у Николая Ілліча і на коли він не одібрав тих книжок, то справтесь в Університет: книжки я вислав туди **посилкою**, а два листи **заказним**. Ще раз прошу вибачення за турбацію., що начинив Вам свого халепу. Бувайте здорові і Богові милі. Пані Заньковецька² і все наше товариство шле Вам щирий уклін. Чекаю швидкої відповіді: адреса — Орел, театр.

Обнімаю Вас широко, сердечно.

Незрадний старий собака М. Старицький.

Арх—19862.

* Помилка, треба: «Ивановичу».

ЛИСТ М. П. СТАРИЦЬКОГО

15.01.1899.

Київ — Москва:

Высокоповажний, В.шановный и дорогой Дмитро Иванович!

Певно уже Вы вернулись до Москвы, то оце й пишу Вам; а в Орли я и не бачыв мого Богдана — смертельно лежав хворый, занепа на дифтерит... оттака халепа! За малым бога дуба не дав... Так оце тепер заразом уже и дякую Вас шyro та тепло за Вашу ласку, що прысылали мени (малюнки). (А чи одержали той «Альбом»? Я з Орла ще выслав [назад]. Випишу сердешно з Новым роком и зичу всего, всёго, чого тильки Ваша душа забажа. Тепер оце я [влупасився] трохи у Кынви, а завтра маю ихаты в Харьков, де й пробуду може аж до масныц. Адрес мій в Харь[ко]ви — «Театр-цирк Никитина».. Одпышити мени, будьте ласкави, и сповистить про мого «Богдана» (на рускій мови), що заслав я ёго ще в осены ясновельможному пану профессору М. І. Сто-роженку¹, и не одержав жодного слова,— чи живый навить мій цензурований екземпляр,— не видаю! Так яка доля спиткала мою працю и чи е надія побачыты цю драму на кону Малого театру?

Вы обияцались побуваты особысто у пана Профессора, то зробить мени вельку ласку и сповистить докладно про цю справу... дякуватому шyro и пыльно до смерти.

Напысав я ще одну историчну драму «Оборона Буши»²: вси хвалить и ставятъ выше Богдана. А тепер оце думаю пысаты драму из польского повстання проты панив, яке зняв побичный сын Владислава IV Костка³, разом з Богуном⁴... тут тильки мени потрибно-б познаёмытысь з звычаймы, обычаямы, розрывкамы и т. п. тогочасной прыдворной польской магнатерий... Де-б знайты джерела,— исторични и романични? Чи не порадыте?

Обнимаю Вас. Щасты Вам у всёму Боже!

З велькою шанобою и прыхилом. цилком Ваш Мих. Старицкий.

ДІМ. КП—84424/Арх—19863.

Адреса: «Заказное. Его Высокородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому. г. Москва. Университет. Господину Профессору Московского университета». На звороті конверта рукою Д. Яворницького зроблено надпис: «Ук. письменник Михайло Петрович Старицкий».

ЛИСТ Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

15.03.1903.

Київ — Москва:

***— Высокоповажний Добродію!**

Вважаючы з велькою радистью, що наше ридне слово добува соби с кож-ным роком бильшу та бильшу сылу и завоюе шырше коло читачив и пры-

хильців, ми завдались метою із своєї руки задовольнити вимогам часу: ото-ж і намирилися думкою видавати що-року по збірнику, на взір бувшої «Рад-ди»¹. Запрошуємо Вас, вельмишановний Добродію, зробіть нам честь, бути нашим співробітником і доставлять всякі беллетристичні твори (поэзиі, дра-ми, комедії, образки, новелли, розповідки, повісти, романи і таке інше), а також наукові, економічні, критичні розправи — на українській мові; остат-ні речі просили б засылать і в переклади на російську мову, зглядно прыну-кам цензури.

Просимо теж зазывать до спільної праці і всякого нового, нам невидо-мого ще письменника, бо ми бажаємо скрасити будучий збірник² творами відомих всім літераторів і теж дати широко змогу до виступу і розвитку нових сил.

*З щирою шанобою і душевним прихилом
Людмила Старицька-Черняхівська.*

Р. С. Адресс: Київ, Маринско-Благовещенская 93 —*

Будь ласка, пане Еварницькій, не одмовте прислати нам яку-небудь Вашу наукову статью, або беллетристичний твір. Цім виданням ми хочемо замінити брак у нас журналу: воно має бути періодичним, а зиск з нього йтиме на гоно-рар співробітників. Не знаю ще, що з того вийде, але покладаємо великі надії на цю ідею. Твори повинні бути заслани не пізніш як через 2 місяці. В кож-нім разі одпишіть мені будь ласка, якнайшвидче.

Щиро прихильна до Вас Людмила Старицька-Черняхівська.

ДІМ. КП—84429/Арх—19868.

Адреса: «Москва. Здание университета. Его высокоблагородию профессору Эварницкому».

№ 410

ЛИСТ Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

13.09.1909.

Київ — Катеринослав

Київ Сретенская ул. дом № 12. кв. 4.

Високоповажний Дмитро Івановичу!

З доручення старшин Українського Клубу¹ пишу Вам цього листа і дуже прошу виконати наше спільне прохання. Мабуть Ви вже чули, що в Українсько-му Клубі в Києві одбуваються щосереді літературні зібрання. Ці сєреди мають велике моральне значіння для нашого громадянства і бувають сильне велелюдні. Бажаючи піднести ці сєреди літературні на відповідну височінь, старшини клубу запрошують кращі українські сили прийняти участь в цій справі. Отже і Вас, шановний Дмитре Івановичу, просять старшини Українського Клубу про-читати в одну з серед реферата в Українському Клубі, а коли добра ласка Ваша,— то й більше. Гонорару за це ми, на жаль, поки що пропонувати не

— Ця частина листа написана рукою не Л. М. Старицької-Черняхівської.

можемо, бо ще дуже бідні, але гроші за подорож можемо вернути і може подбати про те, щоб пробування в Києві, Вам не коштувало нічого.

З великою надією на Вашу ласкаву згоду, чекаю Вашої відповіді. Що до змісту лекції, реферата, то, звичайно, Ви доберете його самі. Публіка буває по середах сама інтеллігенція.

З щирою пошаною Л. Старицька-Черняхівська.

ДІМ, КП—84427/Арх—19866.

Адреса: «г. Екатеринослав. Потемкинская площадь. Собственный дом. Его Превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 411

ЛИСТ Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

28.09.1909.

Київ — Катеринослав

Сретенская, дом № 12, кв. 4.

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Перш за все прошу Вас прийняти од старшин Українського клубу щирю подяку за Вашу ласкаву згоду. Ми зробимо все, що треба і 7 і 8 будемо чекати Вас. Чарівний лихтар¹ у нас є, а діапозитиви Ви з собою привезете. Потім у нас такий тут порядок, що треба засилати поліцейському зміст того реферату, який читатимуть в клубі. Для того, будь ласка, пришліть на мою адресу днів за 2 за 3 до лекції коротенькі тезиси Вашого реферату. Це власне тільки формальність; але мусимо їй додержувати. Ще раз дякуючи Вас за Вашу добру згоду, прошу Вас черкнути мені ще 2 слова, що-б я була цілком певна, що ніщо не перешкодить Вам приїхати 7, бо я вже в «Раді»² подала про це звістку, а хочу ще й по російських газетах скрізь надрюкувати, так що-б була не скаламутити марно публіку. Ще одно: і другу лекцію попросимо ми Вас прочитати по українські, бо у нас в клубі читають тільки по українські. Що до аудиторії, то слухати Вас буде сама інтеллігенція, переважно учні висчих шкіл.

З щирою повагою Л. Старицька-Черняхівська.

ДІМ, КП—84428/Арх—19867.

Адреса: «Екатеринослав. Дворцовая площадь. Дом № 5. Его Превосходительству Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 412

ЛИСТ Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

22.11.1929.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Разом з цією карткою посилаю Вам і мого «Івана Мазепу»¹. Я не раз перечитувала, бо й штудіювала Ваші праці, але тепер, коли я збираю собі істо-

ричні матеріали для нової праці з останніх часів Запоріжжя, я знову відчуваю всю силу Вашої роботи. Ви буквально, даєте життя минулому і переносите нас в ті часи, а нам, літераторам, то найпотрібніше. Тому наслідуюсь трудити Вас одним запитанням, чи не вийшло останніми часами що нового з Ваших творів і виданнів, де воно надрюковано і точна назва їх, а також черкніть мені, з ласки Вашої, назву тих книжочок,— оповідання монаха про Запор. і другі, що Ви мені дали були, коли ми були в Вас в музеї. У мене був несподіваний розгاردіаш в помешканні², і я їх відшукати не можу, а вони мені дуже потрібні. Всього найкращого.

З глибокою повагою Л. Старицька-Черняхівська.

ДІМ, КП—84426/Арх—19865.

Поштова листівка. Адреса: «Дніпропетровськ. б. Музей Поля. Дмитру Івановичу Яворницькому».

№ 413

ЛИСТ М. СТАСЮКА

18.03.1908.

Петербург — Катеринослав

18 марта р. 1908 у Петербурзі.

Вельмишановний добродію! Дмитро Івановичу!

Книжки, які Ви подарували університетському гуртові українознавства, як ті, що я привіз, так і ті, які знайшлись у Суворіна¹, я передав. Тепер звертаюсь до Вас з великим проханем. Справа стоїть на слідучому. Мій товариш універсантист (по [природни]чому видділу і агрономічної секції) Ісаак Мазепа² (чернігівець) подав прохання голові катеринославського губерніального земства, щоб йому на літо дали яку-небудь агрономічну практику. Він студент вже останнього курсу, дуже щирий українець, радник університетського гурту українознавства, дуже цікавиться Катеринославщиною взагалі і Запоріжжєм з його історією зокрема. Для катеринославських українців він би дуже придався. Коли б на це літо він здобув би практику в нашому земстві, то можна було б сподіватись, що після закінчення він здобуде і посаду.

Тому звертаюсь до Вас з великим проханем, як що для Вас це можливо, замовте тепле слівце за мого товариша там де слід.

З щирим поваженем Микола Стасюк.

ДІМ, КП—83611/Арх—19297.

№ 414

ЛИСТ М. СТАСЮКА

15.11.1908.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Я просив Вас похлопотати за Паляничку, тепер справа стала трохи інакше. Він зараз під жандармським «дознанієм». Полковник пообіцяв відпустити за

200 кар. під застав, а коли йому принесено гроші, каже заждіть трохи, ще не час. Чи не можете, Дмитро Івановичу, замовити слівце перед п. Клінгенберг¹, щоб посунули швидче слідство. Подрібніше розповідь справу мій товариш Лисеченко², який подасть цього листа.

Строма³ й досі нема, не знаю, що й на думці мати, їду сам.

Бувайте здорові. Не знаю, чи вдасться оселитись там, як би ж перепроводили сюди.

Тоді з Василем⁴ вдамось за помічю, що перепроводили хоч до Новомосковську.

З ушанов[анням] Микола [Стасюк].

ДІМ, КП—83612/Арх—19298.

На конверті рукою Д. Яворницького надпис: «Лист політичного Миколи Стасюка, який укупі з Строменком сидить у тюрмі і якого я визволяв із неволі».

№ 415

ЛИСТ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО

5.03.1900.

Петербург — Москва

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Я дуже винен перед Вами, що досі не відповів на Вашого ласкавого листа, але тут вишла ось яка пригода. Саме на той час, як я одібрав Вашого «Вітряка»¹, в Петербурсі гостював В. П. Науменко², який, почувши від мене, що Ваш твір тепер тут і має бути поданий до петербурської цензури, був цім дуже здивований,—бо, по його словам, Ви обіцяли йому «Вітряка» для «К[иївської] Старини» — і, значить, в цензуру рукопис треба подавати від «Старини», а в Київі.

Науменко просив мене зачекати кілька часу, поки в'ясяниться це непорозуміння, а тим часом переглянув Вашу повість, сказав, що на його погляд можна сподіватись, що цензура її пропустить для «К[иївської] Старини» і хотів перед виїздом звідси (а від'їхав 26 лютого) написати Вам листа з проханням обміркувати, чи не доручили-б Ви провести рукопис через цензуру самому В. П. Науменку. Відповідь Ваша мала бути звернена до мене, і тоді вже я або відправив би рукопис до Наум[енка] в Київ, або подав би тут в цензуру,—як би Ви самі порішили. Ото-ж я й ждав від Вас цієї звістки на листа В. П.,—але видно, або він, затурбований клопотами перед виїздом, листа не послав, або Ви його не одібрали. Отже тепер я, від імення В. П. Науменка, мушу знов просити Вас подати мені коротеньку звістку: чи Ви таки конче хочете, щоб рукопис подати в петербурську цензуру,—чи Ви схиляється на прохання В. П. і доручаєте йому се діло. Коли Ви зостанетесь при першій присуді,—зараз же по одібранню від Вас листа «Вітряк» буде поданий до цензури; коли ж Ви згодитеся що зручніше віддати цензурні клопоти на науменкові руки,—бо все ж там у нього не абиякі зв'язки з київською цензурою,—то я перешлю «Вітряка» в Київ.

Жду Вашої скорої відповіді, прошу вибачити мені незалежну від мене тяганину часу,—і не можу не висловити Вам своєї втіхи від чудової, давно небувалої в українських творах, мови Вашого «Вітряка», з яким я тим часом трохи познайомився. Прямо класична мова!

Прошу Вас прийняти вираз мого глибокого до Вас шанування.

П. Стебницький.

5 березня 1900 р.

Малая Конюшенная, д. 3, кв. 50.

ДІМ, КП—83585/Арх—19271.

Адреса: «Москва, Кривой пер., д. 8 (Бахрушина)».

№ 416

ЛИСТ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО

9.03.1900.

Петербург — Москва

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Учора й сьогодні одібрав Ваші картки. Учора хотів був зараз же одправити рукопис у Київ,—як раз тут одна людина завтра від'їзжає. Сьогодні бачу, що Ви передумали. Вибачте тільки мені, будь-ласка, що я Вас не послухаюсь та не пошлю Вам рукопис поштою: адже Ви самі маєте днів через два-три прибути до нас на лекцію, що призначена на 14-го,—то ще й розминулись би з «Вітряком». Краще нехай полежить у мене, поки ми з Вами побачимось, та вже тоді і візьмете його до своїх рук,—принаймні не буде тріпатись межі почтовими лабетами. Вашу адресу я певно знатиму від д. Забіли і занесу Вам «Вітряка» як тільки приїдете.

До забачення!

Щиро прихильний П. Стебницький.

9/III.900.

ДІМ, КП—83583/Арх—19269.

Адреса: «Москва. Зарядье, Кривой пер., д. Бахрушина».

№ 417

ЛИСТ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО

1.02.1903.

Петербург — Москва

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Дуже радий був я довідатись, що Ви надумалися до нас на Шевченків вечір. Давно вже ми Вас бачили й чули. Приїздіть же так, щоб вже бути і на панахиді — 26-го лютого, а на другий день — 27-го має відбутись і вечір. А там через кілька днів — може 2-го марта — буде наше «общее собрание» товариства видання книжок,—то й Вам би добре серед нас побути. А раніш — 23-го

будуть такі ж загальні збори товариства Шевченка. То як бачите, на протязі одного тижня буде кілька українських свят, так що весь другий тиждень посту можна буде лічити за «неделю об українцях».

Але коли вже забіраться до нас, то забирайтесь на довше — що ж там того тижня! Дуже було б інтересно прослухати Ваш новий твір, але коли він більший ніж на один вечір, то в ті — шевченкові дні — може й не встигнем вибрати кілька вечерів підряд. А коли доволі буде одного вечора, то, певно, якось уладнаєм і на тому тиждні. Запросимо земляків — Ваших приятелів, та й Ви нас познайомите з другим зразком Вашої чудової мови і стиля.

Як ми живемо? От побачите...

Крутимось на всі боки, поки нас життя то з одного, то з другого боку смажить та підпікає, — тільки повертайсь!..

Тим часом будьте здоровенькі. Щиро бажаю Вам усього найкращого, а нам — скоріше побачитись з Вами.

Щиро приятний і готовий до послуг П. Стебницький.

1/II.1903 р.

ДІМ, КП—83587/Арх—19273.

Адреса: «Москва. Мясницкая ул., номера Сытова».

№ 418

ЛИСТ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО

29.03.1904.

Петербург — Москва

Вельми шановний Дмитро Івановичу!

Я побалакав з ким можна було побачитись сими днями і поки що можу Вам відповісти на Вашого лист ось що:

В проводі Вашого оповідання через цензуру ми Вам в усякім разі з великою охотою запоможемо. Присилайте виправлений примірник з 60 коп. гербовою маркою, ми його подамо і доглянемо за ходом справи.

Що до того, щоб тут і видруковати книжку, — то се далеко трудніше. Взяти се діло на себе комусь з тутешніх земляків — колиж навряд чи була б кому змога зайнятись: тут треба таки доволі і часу, і труду, і клопоту, а у петербурських українців, самі здорові знаєте, можна багато чого знайти, окрім часу... Ми ледве встигаємо сяк-так поратись уривками коло видань «добродійного товариства», — дак то ж громадська справа. Далі, знайти кого-небудь з професіональних видавців, щоб купив у Вас видання Вашої повісти, — теж у Петербурсі нелегко, бо тут, як знаєте, видавців української літератури немає.

Єсть один добродій — Перевозняков, що видає твори Д. Л. Мордовця¹, — між іншим і українські, — то хіба тільки його можна буде як-небудь через діда запитати, чи не взяв би він на себе Ваше видання. Але я про нього тільки й знаю, що дід з ним має відносини, а [оскільки] він певна людина — поручитись не міг би. Далеко легше знайти видавців в Києві, — бо тамошні книгарі цікавляться українською книжкою: там і Іогансон, і [Позик]овський і кілька дрібні-

ших книгарів видавали чимало українського. Отже Ви могли б, поки книжка лежатиме в цензурі, написати киянам, щоб вони там побалакали з місцевими книгарями,— може що й вийшло б.

Врешті присилайте нам для цензури один примірник. Зверху на обкладці напишіть: «Податель — проф. Дмитрій Івановичъ Эварницькій, мѣсто-жительства — там-то». Налипіть марку,— тай усе. Більше не треба ніякого ні прошення, нічого. Присилайте се на моє ймення,— або краще на ймення Олександра Гнатовича Лотоцького² (Англійській проспектъ, д. 7, кв. 5); він частенько навідується до цензури,— а до того я маю сими днями переїздити на друге помешкання; і ще сам не знаю куди, то й боюсь, щоб Ваша посилка не заплуталась десь межі старою і новою моєю адресою. Далі, я постараюся побалакати з Перевозниковим, а Ви тим часом обміркуйте інші способи, то якось воно буде.

Вітаю Вас з Великоднем і бажаю здоров'я і всього найкращого!

Щиро до Вас прихильний П. Стебницький.

29/III.1904 р.

ДИМ, КП—38586/Арх—19272.

Адреса: «Москва. Мясницкая, номера Сытова, комната 57».

№ 419

ЛИСТ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО

13.03.1906.

Петербург — Катеринослав

13/III.1906.

Шановний Дмитро Івановичу!

П. М. Саладилів¹ сповістив мене про Ваше бажання, щоб я вкупі з ним перечитав Ваш новий твір, а К. О. Білиловський прислав мені самий рукопис. Але П. М. Саладилів як раз тепер від'їхав — і надовго — з города. Що до мене, то я думаю, що мої уваги не можуть бути для Вас цікавими і компетентними, але коли Ви того хочете, то я радий переглянути Ваш рукопис і сказати Вам свою думку. Лиш для сього потрібно чимало часу, бо я можу се робити тільки уривками,— в мене весь день розірваний по шматочкам всякими справами. Отже, коли бажаєте знати лише загальну думку земляка, то тижднів через два я відпишу Вам і вишлю рукопис. Коли-ж хочете, щоб уважно прочитати і обміркувати всі подробиці, то звичайно справа буде ще затяжнійша. В останнім разі, як-би Ви дали досить часу, то може удалось-би організувати спільне читання з д. Білиловським: він казав, що раз на тиждень міг би віддавати сьому вечір. Се було-б найкраще, бо К. О.² — людина фахова, авторитетна — і його присуд був-би для Вас далеко цікавіший ніж мій.

Бувайте здоровенькі.

З правдивим поважанням П. Стебницький.

Моя адреса: Милліонная, д. 29, кв. 27.

ДИМ, КП—83588/Арх—19274.

Адреса: «Екатеринослав. Областной музей имени Поля».
Рукою Д. Яворницького зроблено надпис: «Український діяч Петро Януа-
ріевич Стебницький».

№ 420

ЛИСТ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО

28.04.1906.

Петербург — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Вже давненько, слухаючись Вашого наказу — щоб після 10 квітня рукопис був Вам повернутий, я віддав його П. М. Саладилову з проханням одправити рукопис поштою, — і мабуть тепер вже Ви його дістали до рук. А свою думку про Ваш твір оце тільки тепер зібрався Вам висловити. Читав я його все-таки сам, бо Кес. Олекс.¹, за скрутом по службі, зрікся, та й мав скоро виїздити на нову посаду, — а Петро Матв.² лиш недавно повернувся з командировки. Але й мені до 10 квітня не вистачило часу прочитати «За чужий гріх»³ як слід, слово за словом, до останньої палітурки. О-так я прочитав лиш третю частину — і там Ви побачите мої помітки олівцем збоку — при де-яких окремих словах або виразах; з самого початку помітки дрібним почерком — то уваги Білиловського. Решту-ж — дві третини рукопису — я вже не читав слово за словом, а лиш уважно переглядав, зупиняючись на тих місцях, що мені здавались найбільш цікавими, — і взагалі маю досить ясне представлення про всю Вашу нову працю.

Здається, мені вже доводилось кілька літ назад писати Вам свої думки про Ваш літературний талан, — мабуть, з приводу оповідання «Наша доля — божя воля». Власне кажучи, я й тепер скажу те саме. Силу Вашого таланту — і велику силу — я бачу в мові, в тій умілості, з якою Ви користуєтесь скарбницею народної лексики, живою криницею народного слова. З сього погляду Ваші твори мають незвичайно важне значіння, як пам'ятник мови, матеріал для її літературного розвитку. Се значіння цілком покриває ті дефекти, які літературна критика могла б убачити в Вашій повісті, як в цілному художественному творі. Де-які дрібні уваги такого роду поробив Білиловський. Де-що міг-би сказати й я: де-які описи трохи розтягнуті; де-які можна-б викинути; характеристики трохи грубі — або чорти, або ангели; заголовок — мені здається — не дуже добрий, бо в ньому наче-б то виявлена загальна ідея всього твору, — а невже-ж Ви хотіли довести, що всі нещастя з Вашим героєм — трапились через гріх його матері? А через що-ж тоді згорів його приятель? Адже-ж його мати була трохи не свята?...

Далі — обстава смерті доктора зовсім не робить вражіння, бо якась кумедна: працював, працював лікар багато років, заслужив собі великої пошани, а як привезли заразного хворого, то з переляку забувсь навіть і в книжку глянуть, вискочив, ляпнув перше-ліпше, що впало на думку, а далі назад, тай отруївся. Се не правдоподібно.

Але-ж, знов кажу, — за всім тим — Ваш твір — незвичайно коштовний по мові і по красі окремих художніх описів; я-б не радив Вам його виправляти,

бо тоді може він ще у Вас пролежить кілька років. Та й трудно його виправляти — можна з плевелами викинути пшеницю. По моєму пускайте з богом у друк — нехай наші земляки вчаться мови. Я певний, що колись виривки з Вашого твору будуть заведені по українських школах в хрестоматії, як взірцеві.

Що до того, як друкувати, то мені здається, що окремим виданням таку велику річ пустити не легко. Краще віддати «Київській старині», — то вона по-троху, частинами, за сей рік надрукує, а тоді випустить відбитки. Адже їй беллетристика потрібна і Ваші твори їй найбільше підходять по тону оповідання, бо всі наші журнали мають вже сучасний, політично-суспільний напрямок.

Ото всі мої думки, — вибачайте за ширість.

Бувайте здоровенькі.

З великим і глибоким поважанням П. Стебницький.

28/IV.1906 р.

ДІМ, КП—83584/Арх—19270.

Лист рекомендований.

№ 421

ЛИСТ П. І. СТОДОЛИ

27.07.1922.

Лохвиця — Катеринослав

Глибокоповажний професоре!

Звертаюсь до Вас, як до заступника, оборонця невеликої сім'ї наших письменників. Ваше славне ім'я, величезна популярність, високий авторитет впливають на всіх. Чув що в Катеринославі функціонує Американське т[овариств]во допомоги вченим¹, літераторам, письменникам. 26 років, ще з студентської лави працюю на культурно-просвітній ниві. Багато зазнав лиха, ще за царські часи, а зараз за скороченням штатів Полт. освіти, де був завід[уючим] літерат[урною] секцією лекційним бюро, інструктором Просвіт., безробітним (№ 89). По декрету, як письменнику належить академпайок, але з вересня минулого року до липня с/р. одержав його всього двічі, а зараз є чутка, той відміняється; як [учасник], я маю всього одну 7 групу і одержую 12 [кг] зерна і мільон грошей. Заробітку більше ніякого, а семья вимагає їжи, одежи, взуття, діти вчаться, сам-хворий на сухоти і гостре запаління почек, ревматизм, катар шлунку. Наступає зима і ні палива, ні теплої одежи. Сили вже мало, хоч 49 років. Дуже прохав би Вас, довести до відому Америк[анського] т[овариств]ва, і хай би чужі люди дали змогу продовжувати свою працю, збільшити сили для дальнійшої боротьби з темрявою і дикунством. А може є яка посада в Ньюйорку серед своїх — лектора, вчителя, редактора, перекладчика, складача популярно-наукових книжок, або десь тут, але з постійною квартирою, [паливом] * і втриманням.

* Не розбірливо.

Буду дуже радий, коли відгукнетесь на болючий стогін голодного і хворого безробітного письменника.

З глибокою повагою П. Стодоля.

27/VII.

ДІМ, КП—83556/Арх—19242.

№ 422

ЛИСТ Т. С. СУЛИМИ-БИЧИХІНОЇ

22.11.1907.

Катеринослав — Катеринослав

22/XI-907 г.

Дякую дуже Вам, Высокоповажний Дмитро Іванович, за Ваш подарунок! Щире спасибі! Ваша книжка: «За чужий грих»¹ буде мині спомином про ту, ще не так далеку годину наших простих, теплих, не лукавих відносин (міні так здавалось). До нашої хати був шлях прямий. Ви, либонь, не спотыкались и, ввійшовши в нашу хату, Вас завжди зустрічали с щирою ласкою. Але-ж Ви самі, чого — не знаю, не врозумію, звернули з того шляху и пошкандыбали намання! Не диво-ж, Шановний Дмитро Іванович, що я, зустрівшись з Вами, поспытала: чого и за що?! Але ж не нападала на Вас, як Ви мині сказали.

Здавалось все навкруги так видко було, як у день, а ми з Вами заблудили. Не знаю, як Ви, Дмитро Іванович, а я вже вдруге добре буду той шлях оглядати, щоб була знову не блукати. Що-ж, як кажуть, то й правда: Вик прожить, не поле перейти.

Вибачайте, Дмитро Іванович, може, що и не звичайно, но що-ж, у мене вже така жиноча удача,— не вцятлю: Що на душі, то й на язичи.

Зостуюсь прыхильною землячкою.

Т. Бичихина.

ДІМ, КП—68873/Арх—12141.

Адреса: «Его Высокоблагородію Дмитрію Івановичу Эварницкому».

№ 423

ЛИСТ М. Д. ТЕЛЕШОВА

3.04.1897.

Москва — Москва

Москва. Апреля 3. 1897

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Если позволит Вам время, то я был бы очень рад видеть Вас у себя в предстоящий понедельник 7 апреля.

К 8 час. вечера поставлю самовар и буду поджидать Вас к чаю.
Уважающий Вас Н. Телешов.

ДИМ, КП—86253/Арх—20485.

Адреса: «Здесь, угол Скатертного и Поварской, д. Нефедьевой».

№ 424

ЛИСТ М. Д. ТЕЛЕШОВА

9.03.1898.

Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Был бы очень обрадован, если б Вы не отказались посетить меня в эту среду 11 марта, вечером. Будут Тихомировы¹ и еще несколько добрых знакомых. Часом прошу не стесняться.

В надежде видеть Вас у себя.

Уважающий Вас Н. Телешов.

1898 марта 9.

Арх—20484.

№ 425

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА

13.08.1898.

*Алушта — с. Михайлово-Апостолово
Херсонского пов., Херсонской губ*

Августа 3 дня 1898 г.

Глубокоуважаемый, дорогой Дмитрий Иванович!

Ваше милое, полное неподдельного остроумия, письмо заразило нас на несколько минут весельем, но еще более того опечалило всех,— так хотелось нам и видеть Вас, побыть с Вами на свободе, по душе побеседовать, заражаться от Вас так редким теперь весельем.

И Вас я от всей души пожалел: увлечение до страсти работой носит в себе и добро, и зло. Знакомо мне это увлечение, много светлых дней оно приносит, но — тяжело потом похмелье: нельзя безнаказанно нарушать заповедь о субботе. Говорю об этом с сердечной болью, потому что все это лето переживаю именно такое наказание за нарушение заповеди необходимого человеку покоя. После четырехнедельных педагогических курсов в Курске, после многих лет непрерывной работы, без отдыха, я с болью невыразимою узнал, что такое переутомление и невольное бездействие, когда и душа, и тело становятся не способными к какой бы то ни было деятельности, когда настоящее тягостно, о прошлом жалеешь, в будущее заглядываешь со страхом и трепетом... Не дай, Боже, никому пережить таких минут...

Поберегите себя, наш добрый друг, давайте себе время от времени отдых,

и тогда увлечения трудом на более долгий срок хватит, и несравненно больше сделаете в будущем.

Итак, хороший человек, дайте себе и нам, горячо Вас любящим, воспользоваться хоть частью будущего лета, чтобы отдаться хоть на один месяц ничегонеделанию. А пока, в ожидании нового лета, будем думать об осени и о зиме, будем сходиться по субботам,— но уже не на Тверской, а на Большой Молчановке, куда мы перебрались недавно со всем нашим скарбом.

Рассчитываю быть в Москве во второй половине сентября, и тогда, Бог даст, свидимся.

Крепко жму Вашу руку, Елена Николаевна¹ и пани Ядвига шлют Вам свой сердечный привет.

Будьте здоровы и веселы.

Сердечно Вам преданный Д. И. Тихомиров.

Р. С. Помните о «Детском чтении»,— собирайте и для него сокровища петленные...

ДИМ, КП—86230/Арх—20462.

Адреса: «Кривой Рог. Херсонского уезда в село Михайлово-Апостолово. Его высокоблагородию Егору Ивановичу Дегтяреву для передачи его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 426

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА

4.10.1898.

Москва — Москва

Октября 4 дня 1898 года

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Прекрасный Ваш очерк — «Поездка в Соловки» сдан в типографию и пойдёт в ноябрьской книжке журнала¹. Как только получатся гранки, так pošлем Вам, с просьбою придерживаться корректуру.

Искренно любящий Вас Д. И. Тихомиров.

Р. С. Не откладывая в долгий ящик, засаживайтесь за «Древнейших обитателей Южной России»,— в половине ноября сдавайте в редакцию, и мы пустим в январской книжке².

ДИМ, КП—86229/Арх—20461.

Спецбланк. Адреса: «Москва. Варварка, Кривой переулок, д. Бахрушина, кв. 22».

№ 426а

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА *

29.10.1900.

Москва — Москва

29 окт. 1900 г.

Дорогой Дмитрий Иванович!

Сердечное Вам спасибо за добрую [...]. [...] Вас очень вспоминали [...] [все] поджидали,—надеялись [...] и выпили здравницу. [...] к нам в субботу, все [...] очень — очень рады [...].

До свидания. Будьте здоровы [...].

Искренно Вас любящий Д. И. Тихомиров.

ДИМ, Арх—25512.

Адреса: «Здесь. Его Высочеству Дмитрию Ивановичу Эварницкому. Зарядье, Кривой переулок, д. Бахрушина».

№ 427

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА

13.02.1902.

Москва — [Москва]

Февраля 13 дня 1902 г.

Милый, дорогой друг, Дмитрий Иванович!

Прости ради Бога-Господа, что не удосужился в тот раз поблагодарить тебя за присланные деньги (5 р.) — за журнал. Голова идет кругом, и руки заняты,— все возился с твоим гениальным сочинением — Гоголем: вся целиком мартовская книжка «Д[етского] Чт[ения]» посвящается ему, как я тебе и говорил; мою брошюру о Гоголе не успеваем печатать и рассылать, и раздавать — по требованиям письмами, телеграммами и проч., выпускаем еще три сборника избранных для школ сочинений,— и все это на спех, с головокружительной быстротою. И типография завалена Гоголем. Но всё образуется.— Статья твоя, что в корректуре прислал,— пойдет непременно в апрельской книжке «Д[етского] Чт[ения]», хотя эта книжка на половину отдана будет Жуковскому.

Крепко жму твою руку. В пятницу ждём милого друга.

Сердечно твой Д. И. Тихомиров.

ДИМ, КП—86217/Арх—20449.

* Лист дефектный.

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА

27.10.1904.

Москва — Катеринослав

Окт. 27 дня 1904 г.

Дорогой, милый друг Дмитрий Иванович!

Не можешь себе представить, как обрадовался твоему письму! Часто-часто вспоминаем тебя, вспомнили и выпили по обычаю, за твое здоровье и 26 октября, не знал я только, где ты обретаешься. Спасибо сердечное, что дал о себе весточку и вспомнил старых друзей, сердечно тебя любящих.

Сердечно твой Д. И. Тихомиров.

Жена моя тебе привет шлёт.

ДИМ, КП—86233/Арх—20465.

Спецбланк. Адреса: «Екатеринослав. Областной музей».

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА

17.02.1905.

Москва — Катеринослав

Февраля 17.1905 г.

Дорогой друг, Дмитрий Иванович!

Рад душою, что услышал твой голос — хоть и на бумаге, узнал, — где ты теперь и впредь будешь.

Твою рукопись — «Христос в сердце человека» — прочитали с удовольствием и напечатаем в нашем журнале¹. Пользуясь твоим разрешением, несколько сократим, особенно — страшные для детей, кровавые описания. Корректуру пришлем тебе для прочтения своевременно.

Завидую тебе, что ты вдали от наших столичных треволнений, от которых ходуном расходились нервы, измучилось сердце, растерялись мысли, помутилась голова.

Заинтересовала меня твоя будущая поездка через пороги и по всем сечам. Когда это будет, — какого месяца и числа начнется, сколько времени продолжится, и можно ли к ней присоединиться, если бы вдруг представилась мне возможность отдать себя под твоё высокое покровительство? Черкни при случае словечко в ответ на эти вопросы.

А пока будь здоров и помни, что все мы тебя любим, и часто вспоминаем и шлем дружный привет.

Крепко тебя целую.

Сердечно твой Д. И. Тихомиров.

ДИМ, КП—86219/Арх—20451.

Спецбланк. Адреса: «г. Екатеринослав губ., Областной музей имени А. Н. Поля».

№ 430

ЛИСТ Д. И. ТИХОМИРОВА

17.03.1905.

Москва — Катеринослав

Марта 17 дня 1905 г.

Глубокоуважаемый, дорогой Дмитрий Иванович!

Думал, гадал, считал и пересчитывал, и все не выходит в твою пользу, не могу найти свободных денег.

Дело в том, что я затеял большую-пребольшую стройку,— длинный широкий, пятиэтажный дом. Одну треть его выстроил в прошлом году,— пришлось сделать большое напряжение; продолжаю в этом году, и вижу теперь, что не обойтись без займа. А по нынешнему времени — очень это трудно, и вот боюсь обремениться, и берегу каждый рубль.

Поверь, дорогой мой, что если бы была хоть какая-нибудь возможность, с превеликим удовольствием исполнил бы твою просьбу.

Будь здоров и не сетуй напрасно на искренно любящего тебя

Д. И. Тихомирова.

ДИМ, КП—86218/Арх—20450.

Спецбланк. Адреса: «г. Екатеринослав, областной музей».

№ 431

ЛИСТ О. М. ТИХОМИРОВОЙ

27.04.1897.

Москва — Москва

Апр. 27 дня 1897 г

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Будьте любезны сказать моему посланнику, в котором часу сегодня днем могу я Вас застать дома, чтобы переговорить о деле. У Дмитрия Ивановича (моего) ¹ такая масса экзаменов и заседаний, что он буквально не может урвать ни минуты времени.

ДИМ, КП—86232/Арх—20464.

Спецбланк. Адреса: «Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому от Е. Н. Тихомировой».

№ 432

ЛИСТ О. М. ТИХОМИРОВОЙ

16.04.1898.

Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только что вернулись из Крыма, где хотя и не согрелись, но все же хорошо отдохнули.

Хочется видеть всех московских друзей, а потому просим Вас приехать к нам в воскресенье 19-го к четырем часам обедать. Это день моего рождения и годовщина «Детского чтения».

С глубоким уважением Е. Тихомирова.

ДИМ, КП—86231/Арх—20463.

Адреса: «У Малого Каменного моста, д. Розенберг, кв. 29. Здесь».

№ 433

ЛИСТ О. М. ТИХОМИРОВОЙ

24.10.1898.

Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Не откажите нам в удовольствии видеть Вас 26 (понедельник) вечером, чтобы с друзьями вспрыснуть нашу новую хатку.

Уважающая Вас Е. Тихомирова.

ДИМ, КП—86234/Арх—20466.

Адреса: «Варварка, Кривой пер., дом Бахрушина, кв. 22».

№ 434

ЛИСТ И. М. ТРУБИ

13.01.1916.

Катеринослав — Катеринослав

Катеринослав

13-I-1916 р.

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Д[оброді]й Усик-Базилевський¹, член Ради «Просвіти» повідомив мене, що на ст[анції] «Рижково» Южных [залізничних] д[оріг] в Колокольном заводі Пономарьова і Рижкова, у самій конторі заводу висить вельми старовинної роботи портрет гетьмана Івана Мазепи.

Він завіряє, що коли б музей і Поля звернувся до д[обродія] Пономарьова листом, то можна сподіватись передачі того портрету Музею.

Може Вам цікаво це знати.

Стискаю Вашу руку.

Щироповажуючий Вас І. Труби.

ДИМ, КП—86971/Арх—20960.

Адреса: «Здесь. Музей имени Поля. Его Высочородию Господину Директору Музея профессору Димитрію Івановичу г. Эварницкому».

ЛИСТ І. М. ТРУБИ

[1916].

Катеринослав — Катеринослав

Шановний Дмитре Іванович!

Вельми прохаю вибачити за настирливість: тільки тому й рішивсь аж у третє питати Вас, що гостра справа.

На залізниці в Управл[інні] є якраз по мені посада. Ближче начальство прихільно прийняло прохання. Але є якийсь конкурент (він десь на посаді) і справа залежить від згоди д[обродія] Стульчинського¹. А Стульчинський сьогодні в 11 год[ин] іде на лінію і пробуде днів 10. Як йому не сказати зараз, то діло рішиться помішником, до якого я не маю ніякої стежки.

Тим прохаю Вас дуже дати хоч два слова до нього, нехай хоч почує.

Іван Труба.

На звороті напис рукою Д. І. Яворницького:

Я лежу хворий і нікого до себе не можу пускати. Через те, як Вам що треба, то напишіть міні листа і вкиньте його у мій ящик.

ДІМ, КП—86972/Арх—20961.

ЛИСТ І. М. ТРУБИ

23.08.1917.

с. Томаківка — Катеринослав

Дорогий Дмитре Івановичу!

Дуже мені шкода, що я не можу бути корисним д. Павловському¹. Тут мішає моє становище комісара Генер[ального] Секретаріату Центральної Ради.

Я мушу настоювати, що б в Томаківську гімназію набірався штат спосеред свідомих українців — а їх багато заявилося по проханням, — хто знає добре практично мову, може писати, може бути придатним для такої відповідальної роботи, як постанова діла в першій селянській українській гімназії на землі Вільності Запорожської.

А між тим д. Павловський не знає мови (не володіє нею), не знає нашої грамоти. Правда, сподівається навчитись. Так як же я подам за його голос, коли сам вимагаю від усіх кандидатів таких знань.

Є у нас кілька посад завідуючих музеєм, вчительських, то-що, та [...] же самі селяне, по приговорам, що поприносили мині, прохають свідомих українців, котрі можуть дати їм науку і пораду як українці по духу, а не по стихії.

Тут я нічого не вдію.

Вельми прохаю вибачити, що не можу зробити помочи д. Павловському.

Широ стискаю Вашу руку. І. Труба.

23/VIII.-17.

ДІМ, Арх—20959.

ЛИСТ І. М. ТРУБИ

16.11.1921.

Відень, Австрія — Катеринослав

16-XI-1921, Wien.

Вельмишановний Дмитре Івановичу,

Знаючи, що Ви працюєте по виданню книг та в своєму музеї; маю на увазі звернутись до Вас з двома проханнями.

Тут у Відню я видав багато українських книжок-перекладів: Казки Бехштейна т. I і II (208 ст. і 160), Казки Гауфа I і II т. (128, 128), Казки Бр. Грім I, II, III, IV т (по 160 ст.), Казки Андерсена I і II т (по 160), а крім того окремий малий т. Андерсена 216 ст. Багато гарних малюнків. Посилаю Вам для Музею зразки кожного Автора, коли дійдуть, то пришлю всі. Ці примірники, зр[обить] ласку, покажіть Оксані Васильовні Бідновій¹, якій я доручаю заходитись над продажем моїх видань кооперативам на Україні. Як що продажу змогли б і Ви посприяти, то дуже Вас прохаю, бо хотів би на виторговані гроші допомогти дітям, котрі голі й босі, як пише Віра Петровна².

Ціна книжки 7½ центів амер[иканського] долляра, бо я маю в цій валюті борги кредиторам у Відню. Певну частину, яка потрібна дітям на прожиток бажана в тих грошах, які ходять у Вас. Ціна в них повинна рівнятись 7½ ц[ентів].

Друге моє прохання, Дорогий Куме³, не зречтись допомогти дітям, вони ж на грані нужди. Я до віку Вам буду вдячний і все верну. Сам же звідциль ніяк не можу самотужки допомогти.

Адреса на звороті. До політики я абсолютно непричетний з дня виїзду з Кат[ериносла]ву.

Бажаю Вам доброго здоров'я.

Ваш І. Труба.

ДІМ, КП—86969/Арх—20958.

Поштова листівка.

Адреса: «Herrn Prof. Ewarnytzky. Проф-ві Дмитру Івановичу Еварницькому. Berlin, Russland, Ukraine, Jekaterinoslau. Областной Музей им. Поля. Iwan Truba, Д.-О. Wien, XIX, Sieveringerst, 175».

ЛИСТ О. О. ТУЛУБА

18.09.1935.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Готуючи до друку видання своєї книжки — «Словник псевдонімів українських письменників» (1-е вид. ВУАН, 1928 р. і у «Записках історично-філологічного відділу» ВУАН, кн. XVI—1928 р.), звертаюсь до Вас з проханням повідомити мене:

I) якими псевдонімами (також і криптонімами) Ви підписували свої друковані твори в українській, російській та інш. мовах за весь час своєї наукової й літературної діяльності (точний підпис з «ъ» і «Ъ»)?

II) де саме друковано під такими псевдонімами (або криптонімами) праці Ваші і якого року, коли це можливо встановити, або тільки зазначити видання?

III) не відомі Вам які-небудь псевдоніми (або криптоніми) українських письменників або наукових діячів, які досі ще не розкриті?

За ці 7 років після 1-го видання у мене вже назбиралося чимало нових матеріалів, які вже час опублікувати.

Дуже вдячний буду Вам за прислані відомості, якщо Ви згодні, щоб всі Ваші псевдоніми було оголошено.

Дай Боже Вам здоров'я продовжувати ще довго Вашу визначну наукову й літературну працю, якою я з давняго часу (ще з студентських часів) захоплююся.

Широ прихильний з великою повагою О. Тулуб.

18.IX.35 р.

Р. С. Адреса моя — Київ, Тургенівська вул., б. № 68, кв. 10. О. О. Тулуб.

Р. С.— Дозвольте ще потурбувати Вас одним запитанням. Чи не знали Ви в 90-х роках у Харкові учителя Івана Зозулю*, що одночасово з Грінченками¹ теж друкував «метелики» під псевдонімом «Ів. Спілка»? Якщо часом знали, то чи не зможете мені дати вказівку, де б я міг знайти кого-небудь з його родини, щоб добути у них відомості про всі його псевдоніми. Ів. Зозуля (Ів. Спілка) вже небіжчик.

Ще раз прошу вибачити за турботу.

О. Тулуб.

ДІМ, КП—86874/Арх—20863.

№ 438

ЛИСТ М. Г. ФІЛЯНСЬКОГО

13.08.1900.

м. В. Сорочинці — Катеринослав

Дмитрий Иванович!

Не получив ответа на письмо, адресованное в Елисаветград д. В-х, я совершенно утерял Вас из виду; тогда я сообщал Вам, что бандура [Покозія] ровно никуда не годится — ни для игры, ни для музея; что ни в магазине, ни в складе Ваших изданий не оказалось; просил кроме того указать адрес, по которому мог бы выслать Вам остаток Ваших денег и должок.

В Петербурге мои дела крайне неопределенны; в силу же чисто материальных соображений я решаюсь в настоящее время на что угодно. Думаю, что некоторая свобода в отношении мыслей о завтрашнем дне даст возможность спокойнее отнестись к тем моментам, в к[оторые] можно работать для души.

Вы, Дмитрий Иванович, как-то упоминали имя некого Цветковского¹ — в

* Так в рукопису.

Истинное время он назначен директором вновь открытого в Варшаве коммерческого училища; если бы можно было пристроиться к нему — было бы очень полезно. Как никак, а Варшава культурный центр, и в нем я многое нашел бы для себя.

Був и буду за рідного сына

Филянский.

Р. С. Очень желал бы получить от Вас, Дмитрий Иванович, несколько слов о Цветковском; может в самом деле можно что-либо устроить.

Адрес мой таков: М. Б. Сорочинцы Миргородск. у. Н. Ф[илян]скому, до востребования.

13 августа 1900 г.

ДИМ, КП—87014/Арх—21003.

Адреса: «г. Екатеринослав. Его Превосходительству гофмейстеру Георгию Петровичу Алексею, собст. д., для передачи Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 439

ЛИСТ М. Г. ФІЛЯНСЬКОГО

[поч. 1900-х] рр.

[Москва]. — [Москва]

Спешу сообщить, бесконечно уважаемый Дмитрий Иванович, адрес собирательницы русских песен Евгении Эдуардовны Паприц-Линевой¹: Чернышевский пер., д. Пустошкиной, кв. № 9.

Ваш Ник. Филянскій.

ДИМ, КП—87004/Арх—20993.

№ 440

ЛИСТ М. Г. ФІЛЯНСЬКОГО

[1900-ті] рр.

[Москва]. — Москва

Имел быть у Вас, Дмитрий Иванович, но официально занят. Не будете ли так добры — позавтракать у меня к 2 часам?

Ваш Н. Филянскій.

Если да — то я заеду за Вами.

ДИМ, КП—87006/Арх—20995.

Адреса: «Мясницкая наб. Меблиров. к. Сытова. Е. П. Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

На звороті конверта рукою Д. Яворницького запис: «Укр. поет Микола Григ. Филянський».

№ 441

ЛИСТ М. Г. ФИЛЯНСЬКОГО

1.01.1904.

Москва — Камишна

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

По примеру прошлого года я отправляюсь на лето с целью изучения памятников архитектуры 17 и 18 века в Малороссию. По пути я собираю все то, что нахожу характерным для творчества народа упомянутого периода.

Вещи, собранные мной летом прошлого года (май—август) и место нахождение ценнейших из них в пределах Полтавской и побережья Екатеринослав[ской], — поступают в собственность коллекционера, давшего мне возможность устроить давно желанную экскурсию. Само собою разумеется, что работа для местного музея мне более симпатична, чем для московского мецената; считаю поэтому своей обязанностью предложить свои услуги для Вашего музея на условиях, которые могли бы состояться в пределах Ваших прошлогодних предложений.

Гр. Уварова¹ будет иметь случай лично говорить по этому поводу с Вами, я же буду ждать от Вас соответствующего письма до 15 февраля. 17-го числа того же месяца состоится засед[ание] Археологич[еского] общ[ества] — к этому времени я должен приготовить гр. У[варо]вой проспект своей поездки.

Москва. 4-я Тверская, д. Заводова, кв. 84.

Глубокоуважающий Вас Н. Филанский.

ДИМ, КП—87012/Арх—21001.

На бланку: «Строительные курсы. Москва».

№ 442

ЛИСТ М. Г. ФИЛЯНСЬКОГО

17.04.1904.

Москва — Камишна

Москва. 17 апреля

Дорогой Дмитрий Иванович!

Графиня¹ уехала, не сделав никакого распоряжения о выдаче «ссуды». Это обстоятельство поставило меня в самое неловкое положение, и лишь благодаря любезности Трутовского², выяснившего, что командировка моя утверждена, и давшего мне официальную бумагу — я несколько успокоился; тем не менее ассигновка получится не раньше приезда гр. Уваровой — как быть? Единственный исход — лекция.

Я поэтому на днях как-нибудь выеду из Москвы, и при первой возможности устрою таковую — хотя верного расчета тут, конечно, быть не может.

Сообщая Вам об этом — прилагаю свой адрес — Ерески Миргор. у.

Ваш Н. Филанский.

ДИМ, КП—87007/Арх—20996.

Адреса: «м. Камышна Миргород. Полтавской губ., профессору Дмитрию Ивановичу Эварницкому». На обороте конверта рукою Д. Яворницкого зроблено напис: «Укр. поэт Микола Григ. Філянський».

№ 443

ЛИСТ М. Г. ФІЛЯНСЬКОГО

16.09.1904.

/ — Катеринослав

Есть предметы, Дмитрий Иванович, к[оторы]е взяты мной из вышедших из употребления в церковном обиходе для Вашего музея, и есть список таких, кот. музей может приобрести. Прислать, или — при личном свидании?

В числе предметов, на которые изъявлено словесное согласие продать или пожертвовать для музея, — есть козацкие пояса, шитье женских украинских монастырей, кылымы и проч. — их список могу предоставить Вам во всякое время.

Когда будете в Москве?

Главная цель поездки — зарисовка и съемка архитектурных мотивов — более или менее удалась: видал много орнаментальных мотивов; готовлю для выставки, как опыт — набор столового белья в украинском характере.

На днях уезжаю в Москву, на 4-ю Тверскую, д. Заводова, кв. 45. В прошлом письме я упустил передать, что за мной 50 рублей музейских. П. Г. Родзянко прислал мне 300 р. — в письме же от Арх[еологического] Общ[ества] — мне передано о субсидии в 250 р.

Широ прыхильный М. Філянський.

ДИМ, КП—87005/Арх—20994.

Адреса: «Екатеринослав. Потемкинский дворец — Областной музей. ЕВР. г-ну Директору музея профессору Дм. Ив. Эварницкому». На обороте конверта напис Д. Яворницкого: «Укр. поэт Микола Григ. Філянський».

№ 444

ЛИСТ Є. І. ФІЛЯНСЬКОЇ

16.06.1908.

*с. Попівка Миргородського пов.
Полтавської губ. — Катеринослав*

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Судьба заставляет меня напомнить Вам о Вашей старой знакомой Евгении Ивановне Філянської, которую Вы, по всей вероятности, забыли.

Пишу к Вам, как другу Ник. Григ., который глубоко Вас ценит и уважает.

Обстоятельства наши вот каковы. Издание «Лірика»¹ пошатнуло наши финансы, и мы кое-как, я, живя в Миргор. уезде, а муж в Костромской губ., прожили зиму. Но идет снова зима, старшая девочка должна поступить в первый класс гимназии, а между тем у Ник. Гр. нет ничего определенного. Сейчас он на Урале — приглашен одной компанией для определения камней, но работа

ограничивается одним месяцем, а дальше без [...] [...] пространство... Я год сижу в Поповке, потеряла знакомства, мне нет к кому обратиться, и я, зная Ваше отношение к мужу, обращаюсь к Вам с просьбой помочь нам, т. е. похлопотать о месте для меня, месте учительницы, быть может при музее, частные уроки и т. п. При Вашем общественном положении, Вы всемогущи... И неужели скромное положение украинского поэта, которого ценят корифеи русской поэзии, не даст возможности его жене занять скромное место учительницы, чтоб дать возможность мужу и поэту оправиться после поражения и снова пойти своим путем...

Мой адрес: Поповка Миргород. у. Полтав. губ.

Уважающая Вас Е. Филянская.

16 июня 1908 года.

ДИМ, КП—87025/Арх—21014.

№ 445

ЛИСТ А. Я. ЧАЙКОВСЬКОГО

20.04.1909.

Бережани — Катеринослав

Високоповажаний Добродію Професоре!

Ось я незвістка Вам людина звертаюся до Вас з таким проханням.

Загадав я взятись до писання популярних оповідань з української історії козацького періоду. Мені прийшло на думку, що найкраще можна популяризувати народню історію, підняти замилювання у народа до своєї бувальщини, до традиції — без чого народ кращої будуччини, самостійности ніколи не забажає — белетристикою історичною.

Хоч як наша бувальщина є невисихаємим джерелом таких тем — то на тім поли у нас мало чого зроблено. У нас все пишеться про буденні біжучі теми, в останніх часах стали ми навіть модернізувати нашу вбогу літературу, додалися вже д[обродія] Винниченка «чесного з самим собою» — а з оповіданнями історичними ми усе ще позаду.

Я вже писав про побутові справи, та тепер берусь до оповідань історичних.

У моїх студіях над матеріалом натрапив я на одну важку перешкоду. Ніде не довелося мені прочитати дещо про козацьку тактику воєнну, та муштру козацьку. Я, бачите чоловік колись-то воєнний, офіцером був, і тому не можу повірити, щоби козацьке військо, колись таке славне, з такими славними стратегіями як Конашевич¹, Хмельницький², Сірко³ обходилися без певних тактичних правил, без муштри, щоб били ворога мов баби кочергами, купою, безладно.

Отож звертаюся до Вас, Добродію, як до фахівця і спеціаліста по козацькій історії з таким проханням:

Покажіть мені таки матеріали по сьому питанню, а буду Вам по вік вдячний. Цього питання ніде не розбрито так, як би я хотів його мати. Знайшов я у Ваших працях про організацію воєнну, про роди оружжя а про тактику воєнну ані слова. Не знаю в яким відношенню до себе виступали ті чотири роди війська: артилерія, кіннота, піхота та технічні відділи, себ-то сапери.

Незнає цього перепиняє мене описати яку-небудь битву. Гадаю, що не прогнівितесь на мене, та ласкаво мені одпишете.

Здоровлю Вас всім добром, та кланяюся дуже!

Андрій Чайковський.

Адреса до мене така: Др. Андрій Чайковський, адвокат краєвий в Бережанах в Галичині.

ДІМ, КП—88099/Арх—21682.

№ 446

ЛИСТ В. К. ЧАПЛЕНКА

27.09.1935.

Ашхабад — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Ивановичу!

Надсилаю Вам, як обіщав, пісні, що я їх записав від своєї бабусі (с. Миколаївка Новомосков. р.). Крім цих пісень, у мені залишилося ще їх кілька, але то все Вам відомі — про королевича, про Сову Чалого¹ (в пісні не «Сава», а «Сова»).

На голос із цих пісень знаю тільки «Ой ходив-блудив козак по діброві». «Марусина по хвилі ходила», «Як оддала мене мати за діда старого», «Гуртоправці», а решту забув, чи краще, не завчив. А дуже шкода, бо всі ці пісні мають чудові мелодії і покійна бабуся чудово їх співала — звичайно взимку, увечері, сидячи за прядкою. Ці хвилини ще й тепер зводяться мені на очі.

В хаті півсвітло, прядка тихомирно хурчить, а бабуся, прихилившись до гребеня, виводить своїм приємним голосом одну за одною пісні з свого величезного репертуару (вона знала більше, я не всі записав).

Одержавши те, що оце Вам висилаю, напишіть мені, щоб я знав, чи дійшов мій лист.

Адреса]: г. Ашхабад, сад Кеши, Педагог. институт, мені.

З пошаною В. Чапля.

27.IX.35 р.

Р. С. Як Ваше здоров'я? Що тепер робите? Чи запропонували свої багатющі матеріали видавництву?

Зробіть це, зараз на фольклор попит.

В. Ч.

ДІМ, КП—88104/Арх—21687.

ЛИСТ В. К. ЧАПЛЕНКА

19.02.1938.

Ворошиловськ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Цим разом пишу Вам з ближчого краю — не з Ашхабаду, бо вже працюю в м. Ворошиловську (кол. Ставрополь на Кавказі). Живу тут самотою, поза роботою і своєю родиною більш нічого у моїм житті немає. Отож і згадав Вас, Дмитре Івановичу, єдиного тепер у мене знайомого. Як Ви там живете? Як Ваше здоров'я? Чи працюєте й далі над словником? Подаю тут для Вашого словника декілька кавказько-українських слів (звідси у Вас, мабуть, немає ще).

Солодάρь («Плевна широка. Пахне солодарем») рослина. *Polypodium vulgare*? Вілазка — місце, де вилазять з води, як купаються.

Свидіна — рослина. *Cornus sanguinea* (у Грінченка с).

Байда — човен («ухопився за стовпчик, де байди прив'язують»).

Хлабустина — прут? «...» хлабустиною перетягне» (ударить).

Громаділки — граблі кінні.

Багачні — багатії.

Носка — пташка, чи не кулик? («прилетіла відкілясь на солодкий кавун носка...»).

Окачуритись — сконати («десь окачурилась Булана, у них же й куражу нема»).

«Фазан» переваги — «ваги проколовав».

«Мартятка» вже вилупились» (курята).

Клішук — рослина.

Ще тут не оббував гаразд, якщо довше тут поживу, більше запишу.

А як у Вас з фольклорними матеріалами? Чи видали що-небудь? Чи допоміг Затонський? (Ви розповідали мені, як приїздив до Вас).

Моя адреса тепер така: г. Ворошиловск (б. Ставрополь), Педагогический институт.

З пошаною В. Чапая.

19.11.38 р.

Р. С. Чи не знаєте Ви адреси П[етра] Ол[ександровича]?

ДІМ, КП—88105/Арх—21688.

ЛИСТ В. К. ЧАПЛЕНКА

[1940].

П'ятигорськ — Дніпропетровськ

В/ш. Дмитре Івановичу!

Посилаю Вам дещо з місцевого (північно-кавказького) фольклору. Цей матеріал, як бачите, не великої вартости, але з огляду на те, що звідсіля нічого нема записаного, його варто зберегти. Я його знайшов у записках місц[евого] педагога Ол. Л. Родневича.

Дні написані від руки пісні — запис слухачки Скакун. В одній із них «місцевий» додаток — два останні рядки.

Годаю тут іще деякі слова, хоч і не місцеві, не тутешні. У Грін[ченка] цих слів нема.

- 1). Жучок — заціпка на ретязі.
- 2). Значка — жін. р. — короґва церковна.
- 3). напоріпитись — наполягати. Напорипився в одну шкуру — йти.
- 4). ви́хаючити — очистити, причепурити (хату, наприклад).
- 5). не припа́рити — боятись підійти, зблизнитися. Вони й не припарять до його.

Є ще в мене слова, тільки я не певен, чи не давав їх уже. Як Ви там поживаєте? Чи живенькі-здоровенькі?

Я працюватиму до 1 серпня, а тоді поїду на Україну. Якщо буду в Дніпропетровському, і до Вас зайду.

Бувайте здоровенькі!

В. Чапля.

Р. С. Чи не можете Ви пояснити одного слова з вірша Як. Щоголева, присвяченого Вам з нагоди прилюдних лекцій 1884 р. — слова «плік»? «А на місці пліка зграя вороняча хижка і велика». (Твори, «Рух», 1919). Чи це не старе плька? У словни[ику] Грінченковім¹ цього слова нема.

ДІМ, КА—88140/Арх—21723.

№ 448а

ЛИСТ В. К. ЧАПЛЕНКА

5.02.1940.

П'ятигорськ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Захотілося мені поговорити з Вами, так я оце й пишу. Як же Ви поживаєте? Чи здорові? Що робите? Нещодавно проглянув спогади Репіна «Далекое-близкое». Цікаво читається. Він не в одному місці каже про свої симпатії до українців. Очевидячки, його життя (змалку) серед українців залишило сліди в його свідомості. Адже він навіть кобеняка носив у Петербурзі! Чи Ви читали ці мемуари?

Дуже шкодую, що не зайшов до Вас удруге (тоді, влітку). А сталося так через те, що я занедужав. Поїхав до Києва та й захворів там. І хворів сливе усе літо.

А так мені хотілося прочитати Вашу книжку «Серед панів»¹ і книжку-спогади про запорожців! Як вона зветься, ця остання книжка, і хто її автор? Я забувся. А мені треба їх прочитати, бо я пишу історичну повість із життя запорозців — з того часу, як вони переселялись на Кубань.

Якби Ви мені написали її назву, я спробував би її виписати з Києва (у мене там є знайомі). Моєї історичної повісті «Пиворіз», що я про неї Вам казав, не надрукували, хоч і написали були похвальну рецензію. Дуже бо

вона незвична для редакторів телерешніх! Ну, що ж, нехай. Важливо те, що я сам свідомий її літературної вартості.

Цими днями я повернувся з Ростова, там була конференція діалектологічна. На тій конференції я зустрів одного цікавого чоловіка — зав. Орівського істор. музею, на прізвище Тіунов Ізмаїл Дм[итрович], свідомого українця. Він Вас знає, і ми з ним про Вас балакали.

З пош[аною] В. Чапля.

Виписую тут одного сонета М. Зерова² (недрукованого) з огляду на те, що в ньому згадується Ваше ймення.

РОЗМОВА

Дніпро засклавсь. По горах тепла синь.
Ритмічно допотопні б'ють колеса.
«Звернись лицем до низового плеса
І хоч в думках зазивний поклик кинь.
Хай припливуть, за курінем курінь,
чайки, чуби, що розігнав Нечеса,
І хай Сіркова стать довготелеса
списом розкреслить надбережну рінь!»
— «Ні, вже не припливуть: нову будову
Поклали ми на темну гладь Дніпрову,
В музей замкнули ми старовину.
А може й те, що весь той вік несвітський
є тільки виплід молодого сиу,
що й досі снить романтик Яворницький».

Це один із трьох сонетів, написаних на тему «Дніпро». Ще раз бувайте здорові!

Моя адреса: г. Пятигорск. Орджоникидзевського края, ул. Октябрьская, 15.
5.II.40 р.

ІФМЕ.— ВР.— Ф. 8, кол. 2, од. зб. 77.

№ 449

ЛИСТ В. К. ЧАПЛЕНКА

3.03.1940.

П'ятигорськ — Дніпропетровськ

Любий, дорогий Дмитре Івановичу!

Живіть! Видужуйте! Я ще хочу Вас бачити, гомоніти з Вами, хочу радіти з Вами, як краще змалювати «славне військо запорізьке» в останні часи його слави. Я хочу приїхати до Вас улітку і почитати Вам те, що напишу до весни, щоб почути від Вас Вашу думку про те моє писання. Сюжетом цього твору я хочу охопити років зо три з життя Запорізького («Чорноморського») війська — від моменту відновлення до заснування Катеринодару. А типаж хочу дати такий, як у Рєпіна¹ на картині. Дам їм, тим козакам, такі ймення, як

Винколюб, Цяцюга, Комар (отой малий дідок, що сміється, аж не лусне), Іван Чипля (мій предок — похмурий, не сміється серед загального реготу). А головни дійова особа — Харко Чепіга — характерник. Дія відбуватиметься на морі і на суходолі (бо вони ж переїжджали цими двома шляхами). Хотілося б мені запитати Вас, де міг Чепіга переводити своє військо через Дніпро (якщо не відомо з документів), та боюсь турбувати Вас.

Бувайте ж здоровенькі, наш дорогий і незабутній Дмитре Івановичу. Твердо вірю, що ми ще побачимося з Вами.

Щироприхильний В. Чапля.

3.III.40 р.

ДІМ, КП—88139/Арх—21722.

№ 450

ЛИСТ Я. ЩОГОЛЕВА

30.09.1884.

Харків — Харків

Добрейший Дмитрий Иванович!

Чтобы сказать наверное, что Кропивницкий¹ будет у меня сегодня вечером,— этого нельзя; он сказал, что если что особое не помешает, то будет; и Лободовский², который теперь у меня, пойдет за ним в 6 часов вечера.

Во всяком случае — приходите: мы Вам от души рады во всякое время. Если б Кропивницкий и не пришел, то нам всё-таки не будет скучно.

Преданный Вам Я. Щоголев.

30 сентября 1884 г.

ДІМ, КП—89516/Арх—22567.

№ 451

ЛИСТ І. І. ЯНЖУЛА

4.12.1901.

Петербург — Москва

С.-Петербург, Мойка, д. № 82, кв. 23, 4.12.1901 г.

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Примите мою искреннейшую признательность за сообщение интересных подробностей относительно возможного происхождения моего родового прозвища: происходит ли оно от «обширного пространства» и т. п., или от названия речки «Янгюль», от греков ли или от турок, несомненно лишь одно, что много лет фамилию «Янжул» носили благородные малороссийские казаки и храбрые «сечевики», и я не имею права краснеть за своих добрых и честных предков, нераз проливавших кровь за отечество...

Позвольте ещё раз Вас поблагодарить от души за Вашу справку и прошу верить искреннему уважению и преданности готового к услугам Вашим

Ивана «Обширное пространство». он же Янжул.

П. С. «Вольности запорожских казаков», стр. 173¹ я посмотрел в магазине Суворина, но книгу не взял, ибо, по словам прикащика, была последняя в магазине, но не [на] складе.

ДИМ, КП—93044/Арх—24829. Машиннопис.

Адреса: «в г. Москву. Варварка, Кривой пер., дом Бахрушина, его Высокоблагородию г-ну профессору университета Дмитрию Ивановичу Эварницкому./ От И. И. Янжула».

КОМЕНТАР

№ 1

¹ Мазепа Іван Степанович (1644—1709) — гетьман Лівобережної України (1687—1708). У 1708 р. з групою старшини перейшов на бік шведського короля Карла XII. Після Полтавської битви (1709) втік у Бендери (Молдавія), де помер у вересні 1709 р.

² Коваленко Григорій Іпатійович (1868—?) — письменник і популяризатор, громадський і культурний діяч на Полтавщині, організатор «Просвіти» на Полтавщині, видавець журналу «Життя і знання» (1913—1914), співробітник чогописів «Етнограф. обозрение», «Киевск. старина», «Зоря», «Літературно-науков. вісник» та ін. У 1930-х рр. заарештований, загинув у в'язниці. В листі йдеться про його книгу «Початковий курс української історії».

№ 2

¹ «Родник» — журнал (1882—1917). Саме працюючи в цьому журналі В. П. Авенаріус став професійним дитячим письменником.

² Йдеться про історичну повість «Сын атамана» (Родник.— 1900.— № 1—4; та окреме видання — СПб., 1901).

³ Скальковський Аполлон Олександрович (1868—1899) — російський та український історик, статистик, економіст, етнограф, письменник і публіцист, чл.-кор. Петербурзької АН (з 1896 р.), один із засновників Одеського товариства історії та старожитностей, автор відомої монографії «История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского».

№ 3

¹ «Сын атамана»; див. прим. № 2 до листа № 2.

² Повість «Три венца» опубл. в часописі: Родник.— 1900.— № 7—12; та окремим виданням: 1-е вид.— СПб., 1890; 2-е вид.— СПб., 1905.

№ 4

¹ Див.: Авчинников А. Г. Профессор Дмитрий Иванович Эварницкий (к 30-летию литературно-учёной деятельности).— Екатеринбург, 1914.

№ 5

¹ Репін Ілля Юхимович (1844—1930) — видатний живописець, академік (з 1893); багато творів присвятив Україні.

² Сковорода Григорій Савич (1722—1794) — видатний український філософ.

№ 7

¹ Мордовцев (Мордовець) Данило Лукич (1830—1905) — український письменник, публіцист, історик, автор романів «Дві долі», «Семен Палій», «Сагайдачний», «Царь и гетман» та ін.

№ 8

¹ Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «История запорожских козаков» (СПб., 1892.— Т. I.).

№ 13

¹ Мається на увазі **Синявський Антін Степанович** (1866—1951) — директор Катеринославського комерційного училища ім. Миколи П., економіст, природознавець, історик, фактичний голова Катеринославської вченої архівної комісії, приятель Д. І. Яворницького.

№ 17

¹ **Міллер Михайло Олександрович** (1883—1968) — археолог, заступник голови археологічної експедиції на Дніпрельстані (1927—1932), директор краєзнавчого музею в Таганрозі; з 1943 р. — в еміграції у Німеччині, професор Українського Вільного університету.

№ 18

¹ **Тихомиров Дмитро Іванович** (1844—1915) — російський педагог і громадський діяч, редактор журналу «Детское чтение» (1894—1915), в якому співпрацював Д. І. Яворницький.

² Див. прим. № 3 до листа № 2.

№ 21

¹ «Україна» — історико-етнографічний і літературно-публіцистичний місячник, виходив у Києві 1907 р., як продовження «Киевской старини» (редактор — В. Науменко).

№ 22

¹ **Суворін Олексій Сергійович** (1834—1912) — російський видавець, журналіст; 1878 р. відкрив у Петербурзі книгарню, згодом — друкарню. 1911 р. організував акціонерне видавниче й торговельне товариство «Новое время».

№ 23

¹ **Тарновський Василь Васильович** (1837—1899) — український меценат, колекціонер, власник маєтку в Качанівці Чернігівської губ., де гостювали видатні вчені й митці.

² Йдеться про фотографування колекції В. В. Тарновського для оформлення каталога.

№ 26

¹ Данилевич Василь (1872—1935) — історик, археолог, учень В. Б. Антоновича, професор Київського ун-ту, науково-дослідної кафедри історії України й Археографічної комісії ВУАН; досліджував Донецьке городище та могили на Харківщині.

№ 27

¹ Перебуваючи у Середній Азії Д. І. Яворницький наполегливо працював над 2-м томом «Історії запорозьких козаків», що побачив світ у 1895 р.

№ 28

¹ Маркевич Микола (1804—1860) — український історик, етнограф, поет, композитор, приятель Т. Шевченка; його головний твір «Історія Малороссии» (М., 1842—1843.— Т. 1—5).

№ 29

¹ Див.: Эварницкий Д. И. Путеводитель по Средней Азии от Баку до Ташкента в археологическом и историческом отношениях.— Ташкент, 1893.

№ 30

¹ Георгій Олександрович (?—1899) — великий князь, спадкоємець-цесаревич; після його смерті спадкоємцем трону було оголошено великого князя Михайла Олександровича.

№ 32

¹ Тихомиров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

№ 33

¹ Курилов Венедикт Вікторович — професор Катеринославського гірничого ін-ту, згодом — Варшавського ун-ту, голова Катеринославського наукового товариства.

² Гололобов Яків Георгійович (1861—?) — державний та громадський діяч, полтавський віце-губернатор, управитель Волинської губ., член 3-ї Державної думи, редактор «Екатеринославских губернских ведомостей», секретар Катеринославського статистичного комітету.

№ 36

¹ Суворін О. О., див. прим. № 1 до листа № 22.

² Малинка Петро Олексійович — власник маєтку Камишна Миргородського пов. Полтавської губ., де Д. І. Яворницький неодноразово гостював і провадив археологічні дослідження.

³ **Єлисеєв Олександр Васильович (1858—1895)** — російський мандрівник, лікар і антрополог. Його статті містять цінні географічні, антропологічні та етнографічні відомості.

№ 37

¹ **«Киевская старина»** — перший український історичний часопис; виходив у Києві 1882—1906 рр. російською і 1907 р. під назвою «Україна» — українською мовою.

№ 38

¹ **Златовратський Микола Миколайович (1845—1911)** — російський прозаїк.

² **Гіляровський Володимир Олексійович (1853—1939)** — російський письменник, журналіст, приятель Д. І. Яворницького.

³ **Андреев Леонід Миколайович (1871—1919)** — російський прозаїк, драматург, критик і публіцист.

⁴ **Скиталець (справжнє прізвище — Петров) Степан Гаврилович (1869—1941)** — поет, прозаїк.

⁵ **Чириков Євген Миколайович (1864—1932)** — російський прозаїк, драматург, публіцист.

⁶ **Серафимович Олександр Серафимович (справжнє прізвище — Попов; 1863—1949)** — письменник, журналіст.

⁷ **Бунін Іван Олексійович (1870—1953)** — російський прозаїк, поет.

⁸ **Найдьонов Сергій Олександрович (справжнє прізвище — Алексєєв; 1868—1922)** — російський драматург.

⁹ **Вересаєв Вікентій Вікентійович (справжнє прізвище — Смидович; 1867—1945)** — прозаїк, публіцист.

№ 39

¹ **Гіляровський В. О.**, див. прим. № 2 до листа 38.

№ 41

¹ Мається на увазі **«Запорожже»** — щотижнева газета (редактор — Д. І. Яворницький, видавець — В. М. Хрінников). Побачило світ лише 1-е число цієї газети — 23.02.1906 р.

² **«Рідний край»** — українська газета політичного, економічного, літературно-наукового і популярно-освітнього характеру, виходила з кінця 1905 р., спочатку заходами української місцевої громади у Полтаві, з кінця 1907 до 1914 рр. — у Києві, у 1915—1916 рр. — у Гадячі; видавець Г. Маркевич, редактори — М. Дмитрієв, Г. Коваленко, з 1907 р. — О. П. Косач (Олена Пчілка).

¹ Мається на увазі видавництво «Товарищество М. О. Вольф», що було засноване Маврікієм Осиповичем Вольфом (1825—1883) в Петербурзі у 1853 році й проіснувало до 1918 р.

² Ситін Іван Дмитрович (1851—1934) — російський видавець-просвітник.

³ Телешов Микола Дмитрович (1867—1957) — російський письменник, автор мемуарів.

⁴ «Русская мысль» — щомісячний літературно-науковий та політичний журнал, виходив у Москві у 1880—1918 рр., заснований В. М. Лавровим.

⁵ Гольцев Віктор Олександрович (1850—1906) — публіцист, критик, історик, громадський діяч, співробітник часопису «Русская мысль».

⁶ Струве Петро Берингардович (1870—1944) — російський економіст, філософ, історик, публіцист, головний репрезентант «легального марксизму» та його теоретик. Після 1905 р. «Русская мысль» під керівництвом П. Б. Струве фактично стала органом правих кадетів та «віхівців».

⁷ Кизеветтер Олександр Олександрович (1866—1933) — російський історик, політичний діяч, у 1903—1911 рр. — приват-доцент Московського ун-ту; співпрацював у періодичних виданнях «Русские ведомости» та «Русская мысль».

⁸ Тихомиров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

№ 45

¹ Єлпатьєвський Сергій Якович (1854—1933) — російський письменник, мемуарист, учасник революційного руху 1870—80-х рр., автор спогадів: «Рассказы о прошлом» (1900—1901), «Близкие тени» (Т. 1—2. 1909—1916), «Воспоминания за 50 лет» (1929).

№ 51

¹ Золотарьов Василь Андрійович (1872—1964) — композитор, професор Одеської консерваторії (1924—1926), автор опери «Хвесько Андигер», «Шевченківська сюїта», творів для фортепіяна, дитячих п'єс, увертур на українські теми.

² Франко Іван (псевд.: Джеджалик, Живий, Кремень, Мирон та ін.) (1856—1916) — видатний український письменник, громадський діяч.

³ Тихомирова Олена Миколаївна — співробітниця, згодом редактор часопису «Детское чтение», дружина першого редактора цього видання Д. І. Тихомирова.

⁴ Сірополко Степан Онисимович (1872—1959) — видатний педагог і бібліолог, родом з Прилуки, активний діяч української громади в Москві; співробітник журналу «Украинская жизнь»; з 1917 р. — на Україні, згодом — в еміграції у Польщі, потім — у Празі, професор Українського педагогічного ін-ту ім. Драгоманова (1925—1932) та Української господ. академії у Подєбрадах.

№ 52

¹ Маються на увазі суботні вечори московської інтелігенції (письменників, журналістів, видавців) у Д. І. Тихомирова — редактора часопису «Детское чтение», в якому співпрацював й Д. І. Яворницький.

№ 55

¹ «Русское слово» — щоденна буржуазна газета ліберального напрямку, виходила в Москві (1895—1917); видавці О. Александров (1895—1897), І. Ситін (1897—1905), т-во І. Д. Ситіна (з 1905).

№ 56

¹ Струнников Микола Іванович (1871—1945) — маляр, учень І. Ю. Рєпіна, приятель Д. І. Яворницького.

² Гіляровський В. О., див. прим. № 2 до листа № 38.

³ Біляшевський Микола Федотович (1867—1926) — український археолог, етнограф, мистецтвознавець, директор Київського історичного музею.

№ 57

¹ Гіляровський В. О., див. прим. № 2 до листа № 38.

№ 58

¹ Оглоблін М. М. (1852—?) — історик, археограф, архівіст.

² Мазепа І. С., див. прим. № 1 до листа № 1.

³ Шарпило Іван — кошовий отаман Запорозької Січі у 1694 р., противник татарської орієнтації Петрика.

⁴ Пересветов Іван Семенович (р. н. і р. см. невідом.) — російський письменник-публіцист сер. ХVІ ст.

№ 59

¹ Самоквасов Дмитро Якович (1843—1911) — російський археолог, історик права, архівіст, професор Варшавського (з 1877) та Московського (з 1894) унів.

№ 61

¹ «Приднепровье» — щотижнева громадсько-літературна газета, виходила у Катеринославі протягом 1898—1901 (з 1899 р. перейменована в «Днепровскую молву»); редактор-видавець М. В. Биков. Перше число газети вийшло 11 січня 1898 р.

№ 62a

¹ Мається на увазі книга: Эварницкий Д. И. По следам запорожцев.— СПб., 1898.— 324 с.

² Мається на увазі «Днепровская молва» — щотижнева газета-журнал громадського життя та літератури (1898, 1/4—1902, № 4); редактор-видавець М. В. Биков. До № 3 (за 1898) газета мала назву «Приднепровье». Випуск газети було заборонено за друкування матеріалів, недозволених цензурою.

¹ Поль Ольга Семенівна (?—1916). — дружина катеринославського краєзнавця і колекціонера О. М. Поля.

¹ Боплан (de Beauplan) Гійом Лявассер (бл. 1600—1673) — французький інженер і військовий картограф; з початку 1630-х рр. до 1648 р. перебував на польській службі, переважно на Україні, будував замки й фортеці (Кодак та ін.), зробив першу шкільну карту України (1639); 1654 р. видав у Данцігу спеціальну і «генеральну» мапи України. Широко відомий «Опис України» Боплана (1-е вид. 1650 р. — «Description des Contrées du Royaume de Pologne...»). У листі І. Бичкова йдеться про 2-е видання 1660 р., що побачило світ під назвою «Description d'Ukraine».

² Брікнер Олександр Густавович (1834—1896) — російський історик, родом з Німеччини; з 1871 р. — професор російської історії Дерптського ун-ту. У листі йдеться про його книгу «История Екатерины Второй» (СПб., 1885).

¹ Сірко Іван Дмитрович (?—1680) — кошовий отаман Війська запорозьких низових козаків; родом зі слободи Мерефи Харківського полку; брав участь у війнах Б. Хмельницького з Польщею, воював проти турецько-татарських загартників; неодноразово (8 разів) обирався кошовим отаманом Чортомлицької Січі; похований у с. Капулівка (тепер Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.).

² Байда — псевдонім Д. І. Яворницького, яким він підписував деякі листи.

³ «Новое время» — російська газета, видавалася в Петербурзі у 1868—1917 рр. У 1876—1912 рр. її видавав О. С. Суворін.

⁴ Куліш Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — український письменник, історик, етнограф, критик, перекладач, публіцист і громадський діяч.

⁵ Саладилів Петро Матвійович — полковник Генерального штабу, високий урядовець Міністерства внутрішніх справ, член української громади і управи заснованого 1898 р. т-ва ім. Т. Г. Шевченка, співзасновник, разом з О. Лотоцьким і П. Стебницьким, українського клубу «Громада» (1906) — усе в Петербурзі.

⁶ Ковалевський Максим Максимович (1851—1916) — історик, етнограф, юрист, громадський діяч, академік Петербурзької АН (з 1914), професор Московського і Петербурзького ун-тів.

⁷ Кониський Олександр Якович (1836—1900). — український письменник, педагог, громадський діяч, шевченкознавець, член Київської громади.

⁸ Репін І. Ю., див. прим. № 1 до листа № 5.

⁹ Білогруд Олександр Іванович — селянин, знайомий І. Ю. Репіна.

¹⁰ Дідусь — так називали Д. Л. Мордовцева (Мордовця), див. прим. № 1 до листа № 7.

№ 67

¹ **Падалка Лев Васильович (1859—1922)** — український історик, статистик, полтавський культурно-громадський діяч.

² **«Складка»** — літературний альманах; вийшло 4 книги (1887, 1893, 1896 — у Харкові; 1897 — у Петербурзі), видавець і редактор двох перших — В. Александров, наступних — К. Білиловський.

³ **Маркевич Микола (1804—1860)** — український історик, етнограф, поет і композитор, приятель Т. Г. Шевченка.

⁴ **Рігельман Олександр Іванович (1720—1789)** — історик, військовий інженер, топограф, генерал-майор російської армії; у 1741—1743 рр. служив на Запорозжі; автор «Летописного повествования о Малой России и ее народе и козаках вообще» (М., 1847).

№ 68

¹ Див. прим. № 2 до листа № 67.

² **Кропивницький Марко Лукич (1840—1910)** — український драматург, актор, режисер, композитор.

³ **Щоголів Яків Іванович (1824—1898)** — український поет, приятель Д. І. Яворницького, автор збірки поезій «Ворскло»; присвятив Д. І. Яворницькому вірш «В степу» (Харьковские губернские ведомости. — 1884. — № 113).

⁴ **Гейне Генріх (1797—1856)** — німецький поет.

⁵ **Гете Йоганн-Вольфганг (1749—1832)** — німецький поет, мислитель.

№ 69

¹ **Сірко І. Д.**, див. прим. № 1 до листа № 66.

² **Сластьон Опанас Георгійович (1855—1933)** — український живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець і етнограф, організатор Миргородського краєзнавчого музею.

³ **«Складка»**, див. прим. № 2 до листа № 67.

№ 70

¹ **Щоголів Я. І.**, див. прим. № 3 до листа № 68.

² **Сірко І. Д.**, див. прим. № 1 до листа № 66.

³ Йдеться про інститут Стоюніної в Петербурзі, де викладав Д. І. Яворницький.

№ 71

¹ **Сластьон О. Г.**, див. прим. № 2 до листа № 69.

² **«Складка»**, див. прим. № 2 до листа № 67.

³ **Таль Софія Миколаївна (уроджена Синельнікова; 1842—?)** — графиня, меценатка, колекціонерка, добра знайома Д. І. Яворницького, допомагала йому в організації археологічних досліджень, матеріально підтримувала.

- [†] Щоголів Я. І., див. прим. № 3 до листа № 68.
[‡] Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.
[§] Саладилов П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

№ 72

- ¹ «Складка», див. прим. № 2 до листа № 67.

№ 73

- ¹ Див. прим. № 2 до листа № 67.
² Александров Володимир (1825—1893) — військовий і міський лікар у Харкові, поет, драматург і перекладач, автор оперет.
³ Репін І. Ю., див. прим. № 1 до листа № 5.

№ 74

- ¹ Див. прим. № 1 до листа № 5.
² Таль С. М., див. прим. № 3 до листа № 71.
³ Див. прим. № 2 до листа № 67.
⁴ Байда, див. прим. № 2 до листа № 66.
⁵ Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.
⁶ Котельніков Василь Григорович — впливова особа Міністерства фінансів, петербурзький громадський діяч, чоловік пасербиці українського історика М. І. Костомарова, близько стояв до української громади в Петербурзі.
⁷ Пельохін Павло (1842—1917) — український хірург, з 1868 р. — викладач Военно-медичної академії у Петербурзі, з 1877 до 1889 р. — її професор; піонер застосування антисептики в Росії; у 1898 р. передав НТШ у Львові кошти на фонд будівництва майбутнього медичного ф-ту Українського ун-ту.
⁸ Сластьон О. Г., див. прим. № 2 до листа № 69.
⁹ Лисенко Микола Віталійович (1842—1912) — видатний український композитор, громадський діяч.
¹⁰ Щоголів Я. І., див. прим. № 3 до листа № 68.
¹¹ Корш Федір Євгенович (1843—1915) — філолог, академік Петербурзької АН (з 1900), професор Московського (1877—1900), Новоросійського (1890—1892) ун-тів та Лазаревського ін-ту східних мов (1892—1915).

№ 75

- ¹ Пипін Олександр Миколайович (1833—1904) — російський літературознавець, фольклорист.
² Дід; йдеться про Д. Л. Мордовцева.
³ Александров В. С., див. прим. № 2 до листа — 73.
⁴ Старицький Михайло Петрович (1840—1904) — український письменник, театральний і культурно-громадський діяч, один з творців українського театру; був одружений з сестрою М. В. Лисенка — Софією Віталіївною.

⁵ Мається на увазі Саладилів П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

⁶ Див. прим. № 2 до листа № 67.

№ 76

¹ Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

² Див. прим. № 1 до листа № 75.

³ Сластьон О. Г., див. прим. № 2 до листа № 69.

⁴ Йдеться про кн.: **Иллюстрированный Кобзарь** Т. Г. Шевченко. Гайдамаки / Издание, иллюстрированное художником А. Г. Сластеном. К малорусскому тексту приложен перевод Н. В. Гербея. — СПб., 1886. — Передмову до поеми Т. Шевченка написав Д. І. Яворницький.

⁵ **Бабкін П. І.** — власник друкарні в Петербурзі, в якій було надруковано 3-й том «Історії запорозьких козаків» Д. І. Яворницького.

⁶ **Чикаленко Євген Харлампійович (1861—1929)** — український культурно-громадський діяч і публіцист, меценат, активний діяч Старої Громади, УДП, УДРП, ТУП, видавець української газети «Рада» (1906—1914).

⁷ «Жива старина», мається на увазі «Живописна старина».

№ 77

¹ Кропивницький М. Л., див. прим. № 2 до листа № 68.

² Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

³ **Комаров Михайло Федорович (1844—1913)** — український бібліограф, етнограф, громадський діяч, лексикограф, фольклорист.

⁴ Солодило; мається на увазі Саладилів П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

⁵ **Ковалевський М. М.**, див. прим. № 6 до листа № 66.

⁶ **Алексеев Георгій Петрович (1834—1914)** — генерал, таємний радник, катеринославський губернський предводитель дворянства, гофмейстер Височайшого Двору, далекий родич гетьмана Д. Апостола, колекціонер, приятель Д. І. Яворницького.

⁷ Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

⁸ **Цезар Білило** — один з псевдонімів К. О. Білиловського.

⁹ **Гулак-Артемівський Петро (1790—1865)** — український письменник, професор (з 1825), ректор (1841—1849) Харківського ун-ту.

¹⁰ **Гребінка Євген (1812—1848)** — український письменник-романтик, з 1834 р. жив у Петербурзі; 1841 р. видав альманах «Ластівка»; своєю мовою належить до найкращих письменників в українській літературі. Є. Гребінка активно сприяв викупові Т. Шевченка з кріпацтва і виданню «Кобзаря» (1840).

¹¹ **Корсун Олександр (1818—1891)** — український письменник, видавець альманаха «Сніп» (1841) і переробки українських казок, автор спогадів про М. Костомарова (1890).

¹² **Петренко Михайло (1817—?)** — український поет-романтик з Харківщини, автор ліричних віршів, друкованих в альманахах «Сніп» (1841), «Молодик» (1843), «Южнорусский сборник» (1848).

- ¹ Йдеться про Саладилова П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.
- ² Сластьон О. Г., див. прим. № 2 до листа № 69.
- ³ Ганько М. П. — полтавський землевласник, який взявся за переклад українською мовою першого тому «Истории запорожских козаков» Д. І. Яворницького, див. його лист № 147 в цьому збірнику.
- ⁴ Мається на увазі кн.: Эварницкий-Яворницкий Д. И. **Вольности запорожских козаков.** — СПб., 1890.
- ⁵ Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

- ¹ Див. прим. № 11 до листа № 74.
- ² Мається на увазі Саладилов П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.
- ³ Пипін О. М., див. прим. № 1 до листа № 75.
- ⁴ Семевський Василь Іванович (1848—1916) — російський історик, громадський діяч.
- ⁵ Мякотін Венедикт Олександрович (1867—1937) — російський історик, публіцист, викладав в Олександрівському ліцеї та Военно-юридичній академії, активно співпрацював в журналі «Русское богатство».
- ⁶ Арсеньев Костянтин Костянтинович (1837—1919) — російський публіцист, літературознавець, громадський діяч, почесний академік (з 1900); співпрацював в «Историческом вестнике», один з редакторів «Вестника Европы» (з 1909 р. — редактор); з 1891 р. — один з головних редакторів «Энциклопедического словаря» Брокгауза та Ефрона. Редактор і автор передмови до праці Ф. Мінье «История французской революции» (СПб., 1866—1867. Т. 1—2).
- ⁷ Кареев Микола Іванович (1850—1931) — російський історик, філософ, соціолог, громадський діяч, почесний член АН СРСР.
- ^{7а} Анненський Микола Федорович (1843—1912) — російський економіст-статистик, публіцист, громадський діяч, активно співпрацював в журналі «Русское богатство», один із засновників партії народних соціалістів.
- ⁸ Лесевич Володимир Вікторович (1837—1905) — філософ-позитивіст, був засланий до Сибіру.
- ⁹ Соловйов Володимир Сергійович (1853—1900) — російський релігійний філософ, син історика С. М. Соловйова.
- ¹⁰ Михайловський Микола Костянтинович (1842—1904) — публіцист, літературний критик, соціолог, один з ідеологів народництва.
- ¹¹ Короленко Володимир Галактіонович (1853—1921) — письменник, публіцист, громадський діяч, у 1904—1918 рр. (з перервами) був головним редактором часопису «Русское богатство».
- ¹² Градовський Григорій Костянтинович (1842—1916) — журналіст.
- ¹³ Шубинський Сергій Михайлович (1834—1913) — історик, редактор журналу «Исторический вестник» (1880—1913) і журналу «Древняя и новая Россия» (1875—1879).
- ¹⁴ Новицький Василь Дементійович — генерал, начальник Київського губерн-

ського жандармського управління (1878—1902), автор спогадів, цікавих для історії українського руху в Києві другої пол. XIX ст.

¹⁵ Ісаєв Андрій Олексійович (1859—1924) — російський економіст народницького напрямку, статистик і соціолог; у 1879—1893 рр. — викладач Петербурзького ун-ту та Ярославського Демідовського ліцею (з 1884 р. — професор ліцею).

¹⁶ Корш Ф. Є.

¹⁷ Кропивницький М. Л., див. прим. № 2 до листа № 68.

№ 81

¹ Див. прим. № 2 до листа № 68.

² Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

³ Драгомиров Михайло Іванович (1830—1905) — рос. військовий діяч, генерал; з 1889 р. — командуючий військами Київського воєн. окр.

№ 82

¹ Саладилов П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

² Ковалевський М. М., див. прим. № 6 до листа № 66.

³ Латишев Василь (1855—1921) — російський класичний філолог та історик, член Російської АН.

⁴ Комстадіус Микола Миколайович (1864—?) — військовий, юрист, історик-аматор, письменник, член Катеринославської вченої архівної комісії, далекий нащадок гетьмана Д. Апостола, приятель Д. І. Яворницького, власник маєтку в с. Фаліївка Херсонського пов. Херсонської губ., де провадив археологічні дослідження Д. І. Яворницький.

№ 83

¹ Федоров Петро Федорович — архангельський знайомий Д. І. Яворницького.

² Дід — мається на увазі Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

³ Мається на увазі Алексеев Г. П., див. прим. № 6 до листа № 77.

⁴ Куліш П. О., див. прим. № 4 до № 66.

⁵ Леонтович Володимир Миколайович (псевд. В. Левенко; 1866—1933) — український письменник і громадський діяч, кандидат прав, член «Старої громади» і ТУП, член редколегії «ЛНВ».

⁶ Лесевич В. В., див. прим. № 8 до листа № 80.

⁷ Комаров М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 77.

⁸ Чикаленко Є. Х., див. прим. № 6 до листа № 76.

№ 84

¹ Куліш П. О., див. прим. № 4 до листа № 66.

№ 85

¹ Хома — мається на увазі твір Д. І. Яворницького «Сліпий баня Хома Провора» (Екатеринославские губернские ведомости.— 1897.— № 93).

² Алексеев Г. П., див. прим. № 6 до листа № 77.

№ 86

¹ Котляревський Іван Петрович (1769—1838) — видатний український поет і драматург.

² Хома, див. прим. № 1 до листа № 85.

№ 87

¹ Воронцов-Дашков Іларіон Іванович (1837—1915) — граф, генерал-ад'ютант, міністр імператорського двору (1881—1897).

² Мається на увазі П. М. Саладилов, див. прим. № 5 до листа № 66.

№ 88

¹ Чикаленко Є. Х., див. прим. № 6 до листа № 76.

² Бородай Олександр Іванович (1844—1914) — інженер-електротехнік, український громадський діяч в Петербурзі.

³ Пельохін П., див. прим. № 7 до листа № 74.

⁴ Стороженко Микола Ілліч (1838—1906) — видатний текстолог, професор кафедри загальної історії літератури Московського ун-ту; його докторська дисертація «Роберт Грин» (М., 1878) була перекладена англійською мовою (London, 1881).

⁵ Кропивницький М. Л., див. прим. № 2 до листа № 68.

№ 89

¹ Мається на увазі Панас Мирний (справжнє ім'я Рудченко Панас Якович; 1849—1920) — видатний український письменник.

² Можливо Коваленко Г. І., див. прим. № 2 до листа № 1.

³ Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838—1918) — видатний український письменник, публіцист.

⁴ Падалка Л. В., див. прим. № 1 до листа № 67.

⁵ Франко І. Я., див. прим. № 2 до листа № 51.

⁶ Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

⁷ Кропивницький М. Л., див. прим. № 2 до листа № 68.

⁸ Йдеться про М. Л. Кропивницького.

⁹ Кониський О. Я., див. прим. № 7 до листа № 66.

¹⁰ Чайченко Василь, псевд. (справжнє ім'я Грінченко Борис Дмитрович; 1863—1910) — український письменник, педагог, літературознавець, лексикограф, етнограф, публіцист, культурно-громадський діяч.

¹¹ Мається на увазі Карпенко-Карий (справжнє ім'я Тобілевич Іван Карпович; 1845—1907) — український актор і драматург.

¹² Садовський (справжнє ім'я Тобілевич) Микола Карпович (1856—1933) — український актор, режисер, громадський діяч, корифей українського побутового театру, брат І. Карпенко-Карого, П. Саксаганського, М. Садовської-Барілотті.

¹³ Саксаганський (справжнє прізвище Тобілевич) Панас Карпович (1859—1940) — український актор і режисер, театральний діяч, народний артист СРСР (з 1936), Герой Праці (1924).

¹⁴ Саладилов П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

¹⁵ Щоголів Я. І., див. прим. № 3 до листа № 68.

¹⁶ «Складка», див. прим. № 2 до листа № 67.

№ 91

¹ Бородай О. І., див. прим. № 2 до листа № 88.

² Шевченко Тарас Григорович (1814—1861) — видатний український поет, художник, культурно-громадський діяч.

³ Куліш П. О., див. прим. № 4 до листа № 66.

⁴ Сластьон О. Г., див. прим. № 2 до листа № 69.

№ 92

¹ Чайченко Василь — Грінченко Б. Д., див. прим. № 10 до листа № 89.

² Старицький М. П., див. прим. № 4 до листа № 75.

№ 93

¹ Йдеться про книгу: Эварницкий Д. И. По следам запорожцев.— СПб., 1898.

№ 95

¹ Куліш П. О., див. прим. № 4 до листа № 66.

² Гоголь Микола Васильович (1809—1852) — видатний російський і український письменник.

³ Котляревський І. П., див. прим. № 1 до листа № 86.

⁴ Старицький М. П., див. прим. № 4 до листа № 75.

№ 96

¹ Див. прим. № 4 до листа № 75.

№ 98

¹ «Максим Вітряк» — перша назва літературного твору Д. І. Яворницького «Наша доля — Божа воля» (повість); перше видання в журналі «Киевская старина» (1901.— №№ 1—4), друге видання: Катеринослав, 1905.

² Грінченко Б. Д., див. прим. № 10 до листа № 89.

³ Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

⁴ Лазаревський Олександр Матвійович (1834—1902) — український історик, досліджував історію Лівобережної України XVII—XVIII ст., козацької старшини та шляхетства, українську історіографію XVIII—XIX ст., генеалогію тощо; брав участь в упорядкуванні каталога колекції В. В. Тарновського.

⁵ Дід — Мордовцев Д. Л.

⁶ Старицький М. П., див. прим. № 4 до листа № 75.

⁷ Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

№ 99

¹ Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

№ 100

¹ «Вітряк», див. прим. № 1 до листа № 98.

² Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

³ Сластьон О. Г., див. прим. № 2 до листа № 69.

⁴ Куліш П. О., див. прим. № 4 до листа № 66.

⁵ Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович (1778—1834) — український письменник.

⁶ Смалъ-Стоцький Степан (1859—1938) — український мовознавець, педагог, літературознавець, культурний і громадський діяч; професор Чернівецького ун-ту (1885—1918), Українського Вільного ун-ту в Празі (з 1921). Він уклав шкільну граматику української мови (4 вид.: 1893, 1907, 1922, 1928); завдяки його заходам і працям введено (1893 р.) фонетичний правопис у сер. школах Буковини.

⁷ Колесса Олександр (1867—1954) — український мовознавець, історик літератури, громадський і політичний діяч, фольклорист, поет, дійсний член НТШ, професор Львівського, Віденського, Карлового (у Празі) ун-тів, дослідник староукраїнських текстів.

⁸ Маковей Осип (1867—1925) — український письменник, критик, публіцист, журналіст, громадсько-культурний діяч.

⁹ Франко І. Я., див. прим. № 2 до листа № 51.

¹⁰ Щоголів Я. І., див. прим. № 3 до листа № 68.

¹¹ Глібов Леонід (1827—1893) — український письменник і громадський діяч, співробітник журналу «Основа».

¹² Карамзін Микола Михайлович (1766—1826) — російський історик, громадський діяч, письменник.

¹³ Старицький М. П., див. прим. № 4 до листа № 75.

¹⁴ Йдеться про негативну рецензію О. М. Лазаревського на 1-й та 2-й томи «Історії запорозьких козаків» Д. І. Яворницького; див.: Лазаревський А. «Історія запорозьких козаків» Д. И. Эварницкого // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. — 1896. — Кн. 10. — С. 21. О. М. Лазаревський звинувачував Д. І. Яворницького у відриві історії Запорозжя від історії України взагалі.

¹⁵ Гете Й-В., див. прим. № 5 до листа № 68.

¹⁶ Бородай О. І., див. прим. № 2 до листа № 88.

№ 101

¹ Тихомиров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

² Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

³ Див. прим. № 1 до листа № 93.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 98.

№ 103

¹ Талиха — йдеться про С. М. Таль, див. прим. № 3 до листа № 71.

² Бабкін П. І. — власник друкарні в Петербурзі, в якій було надруковано 3-й том «Історії запорозьких козаків» Д. І. Яворницького (1897).

³ Мається на увазі Алексеев Г. П., див. прим. № 6 до листа № 77.

⁴ Комстадіус М. М., див. прим. № 4 до листа № 82.

№ 104

¹ «Вітряк», див. прим. № 1 до листа № 98.

² Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «По следам запорожцев» (СПб., 1898).

³ Йдеться про Алексеєва Г. П., див. прим. № 6 до листа № 77.

№ 105

¹ Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

² Мається на увазі Таль С. М., див. прим. № 3 до листа № 71.

³ Синельников Олексій Миколайович (1850—?) — генерал-майор, катеринославський та херсонський землевласник, колекціонер, меценат; в його маєтку Михайлово-Апостолово (Херсонська губ.) у 1897 р. Д. І. Яворницький зробив цінні археологічні знахідки.

№ 106

¹ Див. прим. № 1 до листа № 98.

² Корш Ф. Є., див. прим. № 11 до листа № 74.

³ Стороженко М. І., див. прим. № 4 до листа № 88.

⁴ Саладилів П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

№ 107

¹ Див. прим. № 1 до листа № 98.

² Куліш П. О., див. прим. № 4 до листа № 66.

№ 108

¹ Петро Таракан — мається на увазі Саладилов П. М., див. прим. № 5 до листа № 66.

№ 109

¹ Стебницький Петро Януарович (1862—1923) — український громадський діяч, публіцист, редактор. Його листи репрезентовані в цьому збірнику.

№ 110

¹ Мається на увазі П. М. Саладилов.

² Шахматов Олексій Олександрович (1864—1920) — російський мовознавець, дослідник літописів, академік Петербурзької АН (з 1894 р.).

№ 112

¹ Йдеться про книгу: Эварницкий Д. И. За чужий гріх (повість).— Катеринослав, 1907.

² Петро — мається на увазі Саладилов П. М.

№ 114

¹ Шіллер Йоганн-Фрідріх (1759—1805) — німецький поет.

² Гете Й.-В., див. прим. № 5 до листа № 68.

№ 123

¹ Йдеться про «Русско-украинский словарь» М. Ф. Комарова, що був виданий (4 томи) 1893—1898 рр. у Львові під автурою «М. Уманець і Спілка».

№ 124

¹ Мається на увазі книга: Эварницкий Д. И. Иван Дмитриевич Сирко, славный кошевой атаман войска запорожских низовых козаков.— СПб., 1894.

№ 125

¹ Див.: Яворницький Д. І. Моя перша зустріч з Л. Толстим // Життя й революція.— 1928. Кн. X.— С. 74—82.

№ 125a

¹ Кашенко Андріан Феофанович (1858—1921) — український письменник і видавець з Катеринославщини; починаючи з 1883 р. друкував народні легенди,

перекази, казки, оброблені ним; автор книг з історії козаччини і Запоріжжя, див.: Літературна Україна.— 1989.— № 10.

² Боплан Г.-Л., див. прим. № 1 до листа № 65.

№ 126

¹ Ануцин Дмитро Миколайович (1843—1923) — російський географ, етнограф, публіцист, академік Петербурзької АН (з 1896).

² Д. М. Ануцин також редагував «Этнографическое обозрение» з 1889 р.

№ 127

¹ Малама Яків Дмитрович — наказний отаман Кубанського козачого війська.

^{1а} Д. І. Яворницький не написав історію Кубанського війська.

² Короленко Прокіп Петрович (1834—1913) — історик кубанського козацтва, кубанський військовий архіваріус, почесний член «Товариства вивчення Кубанської області», дійсний член Одеського товариства історії та старожитностей, член історико-філологічного товариства Харківського ун-ту, член Таврійської вченої архівної комісії.

№ 129

¹ Жебуньов Леонід (1851—1919) — український громадський діяч, за «ходіння в народ» був арештований і засланий до Сибіру (разом з братами Сергієм та Миколою); з 1900-х рр. активно працював в українських громадах Харкова, Києва, Полтави; один із засновників УДРП в Полтаві; друкувався у періодичних виданнях: «Літературно-науковий вісник», «Рідний край», «Украинская жизнь», «Рада».

² Яблоновський Володимир — етнограф, агроном, працював у Бесарабії; у 1904—1906 рр. співпрацював у часописі «Киевская старина», автор монографії про українські весілля в Атаках (Бесарабія).

№ 131

¹ Родина Костомарова Миколи Івановича (1817—1885) — українського та російського історика, етнографа і письменника, який останні роки життя мешкав у Петербурзі.

№ 132

¹ Цвітковський Юрій Юрович (1843—1913) — український громадський діяч, педагог; за участь у Київській громаді був висланий 1880 р. з Києва; працював у Петербурзі та Москві, де брав активну участь у житті української колонії.

№ 133

¹ Маркс Адольф Федорович (1838—1904) — російський видавець та книго-торговець; 1870 р. почав видавати перший в Росії масовий щотижневик «Нива».

² Йдеться про видання: Из украинской старины: **Альбом** / Рисунки академика С. И. Васильковского и Н. С. Самокиша; пояснит. текст проф. Д. И. Эварницкого.— СПб., 1900.

³ **Лук'янов Іван** — російський священик, який у 1701—1702 рр. мандрував в Москві в Єрусалим через Україну і описав у подорожніх записках «Путешествие в святую землю Иоанна Лукьянова» (див.: Русский архив.— 1863.— № 5—6) козацький полк Семена Палія.

⁴ **Палій Семен Пилипович (?—1710)** — фастівський (1683—1704), потім білоцерківський (1709—1710) полковник, справжнє прізвище Гурко. Кілька років перебував на Запорозькій Січі, де й одержав прізвище Палій; очолював визвольну боротьбу народних мас Правобережної України проти польського панування, відзначився подвигами у боротьбі проти кримсько-турецьких загарбників.

№ 135

¹ «Запорожжє», див. прим. № 1 до листа № 41.

№ 136

¹ **Кравченко Василь Григорович (1862—1945)** — український етнограф, музейний і культурно-громадський діяч з Волині; у 1932—1933 рр. працював у Дніпропетровському історичному музеї.

№ 137

¹ **УВУ — Український Вільний ун-т**, заснований у 1921 р. з ініціативи Товариства українських журналістів та письменників, Українського соціологічного ін-ту та Товариства прихильників у Відні, перенесений до Праги.

² Див.: **Эварницкий Д. И. Источники для истории запорожских козаков.**— Владимир, 1903.— Т. 1—2.

³ Див.: **Эварницкий Д. И. История запорожских козаков.**— СПб., 1895.— Т. 2; 1897.— Т. 3.

⁴ Див.: **Беднов В. А. Православная церковь в Польше и Литве.**— Екатеринбург, 1908.

⁵ Див.: **Беднов В. А. Материалы для истории колонизации бывших запорожских владений // Летопись Екатеринославской учёной архивной комиссии.**— Екатеринослав, 1913.— Вып. 9.— С. 168—215.

⁶ **Летопись Екатеринославской учёной архивной комиссии.**— Екатеринбург, 1910.— Вып. 6; 1911.— Вып. 7; 1912.— Вып. 8; 1913.— Вып. 9.

⁷ «**Українське видавництво в Катеринославі**» — засноване Єв. Вировим у 1917 р.; 1919 р. перенесено до Відня, згодом діяло у Лейпцігу, Берліні та Празі. До 1925 р. було видано бл. 50 книг, переважно для дітей і юнацтва, букварі, читанки й граматики української мови, словники, популярно-наукові брошури тощо.

№ 138

¹ «Складка» — літературний альманах; вийшло 4 книги (1887, 1893, 1896 — у Харкові, 1897 — у Петербурзі), видавець і редактор двох перших — В. Александров, наступних — К. Білиловський.

² Кримський Агатангел Юхимович (1871—1942) — визначний український учений-сходознавець, славіст, письменник, поліглот, академік.

³ Петіпа Маріус Іванович (1818—1910) — російський балетмейстер і педагог, з 1847 р. — в Росії, у 1869—1903 рр. — балетмейстер петербурзької балетної трупи.

⁴ Корша театр (1882—1932) — заснований в Москві театральним підприємцем Ф. Коршем. У трупу входили: П. Орленев, В. Давидов, Л. Леонідов, В. Топорков та ін.

⁵ Веселовський Олександр Іванович (1848—1918) — російський археолог, сходознавець, професор, член-кор. Петербурзької АН (1914).

⁶ Стороженко Микола Ількович (1836—1906) — історик літератури, професор Московського університету (з 1872).

№ 140

¹ Треба — Комстадіус Микола Миколайович (1864—?) — приятель Д. І. Яворницького, військовий юрнст, історик-аматор, архівіст, письменник, член Катеринославської вченої архівної комісії, власник маєтку Фаліївка Херсонського пов. Херсонської губ., нащадок гетьмана Д. Апостола.

№ 146

¹ Кринички — село над р. Мокрою Сурою (нині — районний центр Дніпропетровської обл.).

№ 147

¹ Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «История запорожских козаков».

² Комаров Михайло Федорович (1844—1913) — український лексикограф, фольклорист, критик, бібліограф, громадський діяч.

³ Про долю цього перекладу немає відомостей.

⁴ «Буковина» — українська газета на Буковині (1885—1918) — орган буковинських народовців, містила багато цінних історичних матеріалів.

№ 149

¹ Гоголь Микола Васильович (1809—1852) — видатний український і російський письменник.

² Горленко Василь Петрович (1853—1907) — український письменник, журналіст, літературознавець, мистецтвознавець і фольклорист.

³ Трохимовський Михайло (бл. 1730—1815) — лікар; навчався у Києво-Могилянській академії, в школі при петербурзькому генеральному шпиталі, з 1782 р. — лікар Миргородського пов.

№ 152

¹ Цей вірш був опублікований нами раніше, див.: Мицик Ю. А., Абрашимова С. В. Гумористичні вірші-листи Володимира Гіляровського // Борисфен. — 1991. — № 4. — С. 16.

² «Русская мысль» — щомісячний науковий, літературний та політичний журнал, виходив в Москві у 1880—1918 рр.

№ 153

¹ Цей вірш опублікований раніше, див. прим. № 1 до листа № 152.

№ 155

¹ Йдеться про статтю Д. І. Яворницького «У могили гетьмана Дорошенка», що була опублікована у газеті «Русское слово» (1903. — 28 січн. — № 28).

№ 156

¹ Марія Іванівна — дружина В. О. Гіляровського.

² Надія Володимирівна Гіляровська — дочка В. О. Гіляровського.

³ Д. І. Яворницький та В. О. Гіляровський відвідали Л. М. Толстого в Яській Полянні.

⁴ Харламов В. — історик, археолог, краєзнавець, вчитель новочеркаської жіночої гімназії, член новочеркаського історико-етнографічного товариства, педагогічного товариства, Московського археологічного товариства, делегат XIII археологічного з'їзду (Катеринослав, 1905).

⁵ Малинка Петро Олексійович — власник маєтку в с. Богодар Миргородського пов. Полтавської губ., де неодноразово перебував й провадив археологічні дослідження Д. І. Яворницький.

№ 157

¹ Порубаєв П. І. — маляр.

№ 158

¹ Очевидно, мова йде про Петра Васильовича Бикова (1844—1930) — історика літератури, письменника, поета, бібліографа, видавця газети «Степь» (Катеринослав), громадського діяча.

№ 160

¹ **Белоусов Іван Олексійович (1863—1930)** — російський письменник і перекладач поезії Т. Г. Шевченка, шевченкознавець, активний популяризатор творчості Кобзаря.

№ 162

¹ **Строменко Василь Іванович** — маляр, навчався в Москві, деякий час працював у Катеринославському музеї ім. О. М. Поля.

² **Гапон** — священик, організатор петиційної демонстрації до царя Миколи II, що закінчилася «Кривавою неділею» 9 січня 1905 р.

№ 163

¹ **Попов Лука Карпович** — адвокат, херсонський громадський діяч, приятель Д. І. Яворницького, брав участь у розкопках курганів в маєтку М. М. Комстадіуса Фаліївці Херсонського пов. Херсонської губ., див.: Еварницький Д. И. История села Фалеевки-Садовой. — СПб., 1892.

№ 165

¹ **Андреев Микола Андрійович (1873—1932)** — російський скульптор, засл. діяч мистецтв РРФСР з 1931 р. У 1907 р. виконав проект пам'ятника Т. Шевченкові, брав участь у конкурсах на проект пам'ятника поетові у Києві (1913), Харкові та Каневі (1929).

² Йдеться про героїв повістей М. В. Гоголя.

№ 167

¹ **Полуботок Павло (1660—1723)** — чернігівський полковник (1706—1722), наказний гетьман Лівобережної України (1722—1723). Таємниця його золота, покладеного до англійського банку по смерті, не давала спокою громадськості, ще у дореволюційні часи було навіть створене товариство спадкоємців П. Полуботка, метою якого був пошук гетьманського золота в Англії.

² **Струнников Микола Іванович (1871—1945)** — маляр, учень І. Ю. Рєпіна, приятель Д. І. Яворницького, засл. діяч мистецтва Російської Федерації. Одна з провідних тем його творчості — запорозьке козацтво, про що свідчить, наприклад, живопис у будинку-музеї Д. І. Яворницького (Дніпропетровськ).

№ 169

¹ **Шаляпін Федір Іванович (1873—1938)** — видатний російський співак.

² **Додонов Олександр Михайлович (1837—1914)** — російський співак і педагог.

№ 173

¹ Козиненко Яків Васильович — управитель маєтком в Миргородському пов., Полтавської губ.

№ 174

¹ Суворін О. С., див. прим. № 1 до листа № 22. В листі йдеться про засноване ним видавництво «Новое время», або ж про однойменну газету, власником якої О. С. Суворін був з 1876 р.

№ 179

¹ Наводимо повний текст вірша В. О. Гіляровського «Казак», видрукованого на картці «Казачий день»:

Малка, Сунжа, буйный Терек,
Желтоводная Кубань,
Что ни горка, что ни берег,
Казак — куда ни глянь.
Приумолкнули станицы,
Опустели хутора.
И станичники, как птицы,
Где сегодня, где вчера.
Налетели и нависли
Над врагом, как рой орлят...
И на Сانه, и на Висле,
И над взгорьями Карпат.
Им в налетах страх не ведом,
Запорожцы — их отцы!
И ведут бойцов к победам
Атаманы удалцы!

№ 180

¹ Котенко Т. С. (1879—?) — маляр, поет, письменник, працював на Брянському заводі у Катеринославі, з 1920 р. — в еміграції.

² В листі згадується знаменитий кошовий отаман запорожців в XVII ст. Іван Сірко. На жаль, через втрату тексту не можливо встановити, в якому зв'язку згадував про І. Сірка В. О. Гіляровський.

№ 181

¹ Богданов Іван Андрійович — відомий київський колекціонер старовини, котрий продавав деякі речі Д. І. Яворницькому для музею.

⁴ **Стасюлевич Михайло Матвійович (1826—1911)** — доктор історичних наук, професор, засновник у 1886 р. в Петербурзі видавництва М. М. Стасюлевича, видавець журналу «Вестник Европы» (1866—1918), редагував цей журнал у 1866—1908 рр.

⁵ **Стоюніна Марія Миколаївна** — власниця приватної гімназії в Петербурзі, в якій викладав Д. І. Яворницький.

№ 201

¹ **Франко Іван Якович (1856—1916)** — великий український письменник, громадсько-культурний діяч.

№ 203

¹ Йдеться про лекції Д. І. Яворницького в Московському ун-ті.

№ 205

¹ **Любавський Матвій Кузьмович (1860—1936)** — російський історик, професор (1901—1917) і ректор (з 1911) Московського ун-ту, академік АН СРСР (з 1929), автор праць з історії Литовської Русі XIV—XVI ст.

² **Щепкін Євген Миколайович (1860—1920)** — історик, професор.

³ **Дорошенко Дмитро Іванович (1882—1951)** — український історик, культурно-громадський діяч.

⁴ **Квітка-Оснoв'яненко Григорій Федорович (1778—1834)** — український письменник.

№ 206

¹ **Львівська «Просвіта»** — перша «Просвіта» (українське громадське товариство) була заснована у Львові 8.12.1868 р. заходами народовців з А. Вахнянином на чолі. У вересні 1939 р. діяльність «Просвіти» була припинена.

² Мається на увазі угода між Україною та Росією 1654 р.

³ **Строменко Василь Іоаникійович** — археолог, маляр, деякий час працював в музеї ім. О. М. Поля у Катеринославі.

№ 207

¹ Мається на увазі книга: **Эварницкий Д. И. История запорожских козаков.** — Изд. 2-е, испр. и доп. — М., 1900. — Т. 1. — 688 с.

² **Данилов Володимир Валер'янович (1881—1970)** — український та російський фольклорист і літературознавець, у 1905—1907 рр. — викладач класичної гімназії у Катеринославі.

³ **«Літературно-науковий вісник»** — журнал, заснований у 1898 р., одним з редакторів якого у 1898—1907 рр. був І. Я. Франко. З 1907 р., після переїзду редакції до Києва, редактором й видавцем журналу став М. С. Грушевський.

⁴ Кримський Агатангел Юхимович (псевд. Хванько; 1871—1942) — філолог, орієнталіст, перекладач, письменник, історик української мови і літератури, дослідник фольклору, професор Київського ун-ту (з 1918), академік АН України (з 1919).

⁵ «Киевская старина» — перший український історичний часопис (1882—1906).

⁶ Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838—1918) — видатний український письменник.

⁷ Данилов В. В., див. прим. № 2 до цього листа.

⁸ Сваричевський Ф. М. — діяч української громади в Москві, приятель Д. І. Яворницького.

⁹ Див.: Яворницький Д. І. У бурсу! У бурсу! У бурсу! — Катеринослав, 1908.

№ 208

¹ Шевченко Тарас Григорович (1814—1861) — великий український поет.

№ 209

¹ Перетяткович Г. І. (1840—1908) — історик, професор Одеського ун-ту, автор праць з історії колонізації у Надволжі й в Оренбурзькому краї.

² Линниченко Іван Андрійович (1857—1926) — історик, учень В. Б. Антоновича, професор Новоросійського (Одеського) ун-ту (з 1896), автор праць з історії Київської держави й соціально-економічної історії Галичини XIV—XV ст.

№ 213

¹ Мається на увазі XIII археологічний з'їзд, що відбувся у серпні 1905 р. в Катеринославі.

№ 215

¹ Кричевський Василь Григорович (1873—1952) — мистецтвознавець, архітектор, графік, художник, співорганізатор і професор Української Академії мистецтв (1917), професор Київського архітектурного і художнього ін-тів (1921—1941), з 1914 р. — на еміграції в Німеччині, згодом — у Венесуелі, де й помер.

² Галаганівський будинок — можливо мається на увазі Сокиринський палац, що був споруджений у 1823—1829 рр. у селі Сокиринці (нині село Срібнянського р-ну Чернігівської обл.). Це село у 1717 р. гетьман І. М. Скоропадський віддав на ранг прилуцькому полковнику Гнату Галагану і з того часу Сокиринцями володів рід Галаганів (див.: Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. — К., 1900. — С. 757.).

³ Уварова П. С. (1840—1924) — графиня, голова Московського археологічного товариства, голова організаційного комітету XIII археологічного з'їзду.

⁴ Йдеться про XII археологічний з'їзд, що відбувся 1902 р. у Харкові.

№ 216

¹ Лизогуб Федір (1851—1928) — громадський і політичний діяч, гласний чернігівських губернських земських зборів (1886—1901), голова полтавської губернської земської управи (1901—1915), де боронив інтереси української куль-

тури. 1918 р. був міністром внутрішніх справ і головою Ради міністрів Української держави. Помер на еміграції в Югославії.

№ 217

¹ Волкенштейн О. С. — полтавська громадська діячка, член комітету полтавської громадської бібліотеки.

² Сластіон (Сластьон) Опанас Георгійович (1855—1933) — український живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець, етнограф.

№ 218

¹ Йдеться про катеринославську газету «Русская правда» (1906—1915), яку випускали праві місцеві кола, що вирішили використати авторитет Д. І. Яворницького. Але побачивши, що газета має реакційний, чорносотенний характер, Д. І. Яворницький відмовився редагувати цю газету. Тільки на семи числах (з 15 по 23 листопада 1906 р.) значиться він редактором.

² «Рідний край», див. прим. № 2 до листа № 41.

³ Панас Мирний (справ. ім'я — Рудченко Панас Якович; 1849—1920) — український письменник, громадський діяч.

⁴ Олена Пчілка (справ. ім'я — Косач Ольга Петрівна; 1849—1930) — українська письменниця, видавець, громадська діячка, мати Лесі Українки.

№ 219

¹ «Боян» — назва музично-співочих товариств в Україні; перший «Боян» організовано 1891 р. у Львові (голова — В. Шухевич) і Перемишлі. Полтавське товариство «Боян» виникло бл. 1905 р.

² Кожушко Григорій Семенович (1880—1928) — український кобзар, брав участь у лекціях Д. І. Яворницького.

№ 220

¹ Кучугура-Кучеренко Іван Йович (1878—1943) — український кобзар, учень П. Гаценка. У 1908—1910 рр. на запрошення М. В. Лисенка працював викладачем по класу кобзи в музично-драматичній школі М. В. Лисенка в Києві.

№ 221

¹ Кравченко Михайло Степанович (1858—1917) — український кобзар, один з найвизначніших носіїв кобзарського мистецтва.

№ 222

¹ Ткаченко Петро Федорович (прізвище — Галашко; 1878—1919) — український кобзар, учень Т. Пархоменка.

² **Ерастов Степан Іванович (1856—1933)** — економіст, інспектор народних шкіл, директор банку в Новоросійську, письменник, журналіст, громадський діяч на Кубані, очолював місцеву громаду РУП, член ТУП, голова Всеукраїнського національного конгресу в Києві (1917).

³ Йдеться про видання: **Эварницкий Д. И. Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.**—Екатеринослав, 1906.

⁴ Див.: **Яворницький Д. І. Наша доля—Божа воля.**—2-е вид.—Житеринослав, 1905.

⁵ «Киевская старина», див. прим. № 5 до листа № 207. Ця повість Д. І. Яворницького була надрукована у «Киевской старине» (1901.—№ 1—4).

⁶ **Калнишевський (Калниш) Петро Іванович (бл. 1690—1803)** — останній кошовий отаман Запорозької (Нової) Січі (1762, 1765—1775).

⁷ **Лутай** — кошовий отаман Чортомлицької Січі.

⁸ **Сірко Іван Дмитрович (?—1680)** — кошовий отаман Запорозької Січі, протягом 15 років обирався кошовим отаманом; учасник Визвольної війни сер. XVII ст.

№ 223

¹ Див.: **Эварницкий Д. И. Иван Дмитриевич Сирко, славный кошевой атаман Войска запорожских низовых козаков.**—СПб., 1894.

² «Запорожже», див. прим. № 1 до листа № 41.

№ 224

¹ Див. прим. № 1 до листа № 41.

² Мається на увазі книга: **Эварницкий Д. И. За чужий гріх (повість).**—Екатеринослав, 1907.—461 с.

³ **Хмельницький Богдан Зіновій (бл. 1595—1657)** — гетьман Війська Запорозького (1648—1657), вождь Визвольної війни українського народу сер. XVII ст.

⁴ **Мазепа І. С.**, див. прим. № 1 до листа № 1.

⁵ Див.: **Эварницкий Д. И. Как побеждали запорожцы мусульман // Приднепровский край.**—1901.—№ 1155—1157; та окреме видання: СПб., 1902.

⁶ **Гіреї (Гераї)** — династія кримських ханів; засновником її був Хаджі-Герей, який 1427 р. проголосив себе володарем Кримського ханства, що виникло після розпаду Золотої Орди; 1475 р. Менгли-Герай визнав себе васалом турецького султана; 1783 р. останній із Гіреїв — Шахін-Гірей змушений був зректися влади, і Крим був приєднаний до Росії.

⁷ **Дорошенко Михайло (?—1628)** — військовий діяч, дід Петра Дорошенка, з 1618 р. — козацький полковник, 1625—1628 рр. — гетьман реєстрового козацтва, підтримуючи кримських ханів Гіреїв проти партії турецького прихильника мурзн Кантеміра, водив козаків у Крим, загинув під Бахчисараєм.

⁸ **Дорошенко Петро Дорофійович (1627—1698)** — гетьман; 1657 р. призначений Б. Хмельницьким полковником прилуцьким; згодом став черкаським полковником; 1665 р. — гетьман Правобережної України; 19.09.1676 р. здав гетьманат І. Самойловичу, оселився в Сосниці, але незабаром був вивезений до Росії. Був воєводою у Вятці (1679—1682); згодом оселився у дарованому йому царем

с. Ярополчі Волоколамського пов. під Москвою, де й помер. П. Дорошенко намагався скріпити Україну союзом з Портою і Кримом.

⁹ Див.: Эварницкий Д. И. Последний кошевой атаман Петр Иванович Калнышевский.— Новочеркасск, 1887.— Відбитка із журналу «Доп» за 1887 р

№ 225

¹ Бичихін С. С.—катеринославський губернський суддя; Бичихіна Т. С. (Сулима; 1863—?) — письменниця, артистка, громадська діячка, дружина С. С. Бичихіна.

№ 226

¹ Мається на увазі святкування у 1913 р. 30-літнього ювілею науково-педагогічної діяльності Д. І. Яворницького.

² Саксаганський Панас Карпович (справж. прізвище.— Тобілевич; 1859—1940) — український актор і режисер, народний артист СРСР (з 1936).

№ 227

¹ Дорошенко Дмитро Іванович (1882—1951) — український історик, громадський і політичний діяч; у 1909—1913 рр.— викладач історії укатеринославському комерційному училищі, активний діячкатеринославської «Просвіти» і місцевої вченої архівної комісії.

№ 228

¹ Катеринославське культурно-освітнє товариство «Просвіта» засноване у жовтні 1905 р.; це перша «Просвіта» у Східній Україні; Н. М. Дорошенко була активною діячкою театральної секціїкатеринославської «Просвіти».

№ 229

¹ Біляшівський М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 56.

№ 230

¹ Лисенко Мар'яна Миколаївна (1887—1947?) — дочка композитора М. В. Лисенка, культурна діячка, піаністка, викладач і директор Муз.-драматич. ін-ту ім. М. Лисенка в Києві (1912—1918), концертмейстер Київ. і Львівської опер (1939—1944).

² Див.: лист М. М. Лисенко до Д. І. Яворницького від 17.01.1917 р., що зберігається у Дніпропетровському історичному музеї (ДІМ, Арх—16692).

³ Кучугура-Кучеренко І. Й., див. прим. № 1 до листа № 220.

⁴ Пасюга Степан Артемович (1862—1933) — український кобзар, автор історичних, побутових і жартівливих пісень, дум.

№ 233

¹ «Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии» — друкований орган науково-історичного товариства катеринославських істориків, археологів, архівістів, краєзнавців, громадських діячів. Побачило світ 10 випусків «Летописи» (1904—1915).

№ 234

¹ Потьомкін Григорій Олександрович (1739—1791) — князь, генерал-фельдмаршал, російський державний діяч.

№ 235

¹ Ці документи зберігаються у фондах Дніпропетровського історичного музею; див.: Пам'ятки писемності в збірці Дніпропетровського історичного музею: Каталог музейної колекції актових джерел XVII—XIX ст.— Дніпропетровськ, 1993.— № 26, 28, 49, 62, 69.

² Калнишевський П. І., див. прим. № 6 до листа № 222.

³ Про військового суддю Карпа Сидоренка див.: Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків.— К., 1991.— Т. 3.— С. 403, 408.

⁴ Малашевич Іван Олексійович (р. н. і р. см. невід.) — кошовий отаман Олешківської і Кам'янської Січей; домігся дозволу на перевод запорожців з р. Кам'янки в урочище Базавлук, де й була заснована Нова Січ (1734—1775).

⁵ Розумовський Кирило Григорович (1728—1803) — граф, генерал-фельдмаршал, останній гетьман Лівобережної України (1750—1764).

⁶ Кравченко Василь Григорович (1862—1945) — український етнограф і фольклорист, один із засновників товариства дослідників Волині і його етнографічної секції, керував етнографічним відділом Волинського краєзнавчого музею в Житомирі.

№ 236

¹ Працював лікарем-терапевтом при Товаристві Деконських заводів алебастрових і вогнестійких виробів і матеріалів.

№ 241

¹ Из украинской старины: Альбом / Рисунки академиков С. И. Васильковского и Н. С. Самокиша; пояснительный текст проф. Д. И. Эварницкого.— СПб., 1900.

№ 251

¹ Картина «Козак в бою» виконана маляром М. І. Струнниковим на дверях помешкання (буд. О. П. Бахрушина) Д. І. Яворницького в Москві. Нині верхня частина цієї картини зберігається в Дніпропетровському історичному музеї.

№ 253

¹ Андрущенко Кость Андрійович — катеринославський видавець.

№ 254

¹ Урусов Микола Петрович — князь, сенатор, член Державної Ради, катеринославський губернський предводитель дворянства, голова Катеринославської вченої архівної комісії.

№ 255

¹ Лисиченко Дмитро — катеринославський книгар, книгознавець, письменник, перекладач, співпрацював у часописі «Бібліологічні вісті», завідував книгарнею Вукоопспілки у Києві.

² Сиявський А. С., див. прим. № 1 до листа № 13.

³⁻⁵ Сестри Бурякови; Серафима Дмитрівна Бурякова (1879—1943) — дружина Д. І. Яворницького.

№ 256

¹ Біднова Любов Євгенівна (уроджена Жигмайло; 1876/1882—?) — дружина історика В. О. Біднова, педагог, громадська діячка і журналістка на Катеринославщині, одна з провідних діячів товариства «Просвіта»; підсудна в процесі СВУ («Спілка визволення України»).

² Романченко Трохим Миколайович (1880—1930) — український поет, книгар, бібліотекар, музейний працівник.

№ 257

¹ Кравченко В. Г., див. прим. № 6 до листа № 235. Про зустріч В. Г. Кравченка з М. М. Коцюбинським див.: Спогади про Михайла Коцюбинського.— К., 1989.— С. 223.

² Д. І. Яворницький читав лекції в чернігівській «Просвіті» та місцевій громадській бібліотеці, членом правління котрої була дружина М. М. Коцюбинського — Віра Устимівна Коцюбинська (Дейша).

№ 258

¹ Кравченко В. Г., див. прим. № 6 до листа № 235.

№ 259

¹ Куліш Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — український письменник, історик, етнограф, критик, перекладач, публіцист і громадський діяч.

² Йдеться про «Дубове листя» — літературно-художній альманах, що ви-

йшов 1903 р. в Києві. Присвячений П. О. Кулішеві. Укладачі — М. Коцюбинський, М. Чернявський, Б. Грінченко. Д. І. Яворницький, не маючи готових матеріалів, відмовив укладачам.

³ **Чернявський Микола Федорович (1868—1946)** — український поет і прозаїк, громадський діяч.

⁴ **Грінченко Борис Дмитрович (літ. псевд. Василь Чайченко, П. Вартовий, Б. Вільхівський та ін.; 1863—1910)** — український письменник, педагог, літературознавець, лексикограф, етнограф, історик, публіцист, громадський діяч.

№ 268

¹ **Кос Михайло (1863—1930)** — лікар-окуліст, громадський діяч у Перемишлі, дійсний член НТШ, автор наукових та популярних праць з медицини, описів-споминів з подорожей; друкувався в «Ділі» та ін. галицьких часописах.

² **«Діло»** — галицька провідна газета, виходила у Львові 1880—1939 рр., з 1888 р. щоденно; її редагували: В. Барвінський (1880—1883), А. Горбачевський (1883—1884), І. Белей (1884—1902), О. Борковський та ін.

№ 269

¹ **Яворницький Д. И.—Эварницький Д. И. Христос в серці чоловіка.**— Катеринослав, 1905.— 40 с.

№ 271

¹ **Стасюк Микола Матвійович** — політичний і громадський діяч, кооператор, економіст, учасник кооперативного руху в Катеринославі та Києві, діяч УНР, зазнав утисків.

² **Ємець Максим Кузьмич** — завідуючий столом особистого складу служби тяги Катеринославської залізниці, член катеринославської «Просвіти».

³ **Біднов Василь Олексійович (1874—1935)** — український історик, архівіст, археограф, освітній і громадський діяч, викладач катеринославської духовної семінарії, активний діяч катеринославської «Просвіти» та місцевої вченої архівної комісії.

⁴ **Труба Іван Михайлович (1878—1950)** — громадський діяч, педагог, письменник, перекладач, викладач фізики та математики в жіночій гімназії П. Л. Іоффе, комерційному училищі А. Г. Свіда; також працював інженером у відділі тяги Катерининської залізниці.

⁵ **Богуславський Микола Олексійович** — член катеринославської «Просвіти».

№ 273

¹ **Лебединцев Феофан Гаврилович (1828—1888)** — український історик, видавець і редактор часопису «Киевская старина».

№ 274

- ¹ Білиловський К. О., див. прим. № 1 до листа № 195.
- ² «Складка», див. прим. № 1 до листа № 138.
- ³ Цезар Олександрович Білиловський.
- ⁴ Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

№ 275

¹ Див.: Еварницький Д. *Жизнь запорожских козаков по рассказу современника-очевидца* // Киев. стар.—1883.—Т. VII.—№ 11.—С. 497—510.

№ 277

¹ Див.: Еварницький Д. И. *Число и порядок запорожских Сечей* // Киев. стар.—1884.—Т. VIII.—№ 4.—С. 589—608.

² Ця стаття не друкувалася у «Киев. стар.». Йдеться про «Донесення патера дона А. Комулео, благочинного св. Иеронима римского о турецких делах». Це джерело італійською мовою репрезентував Д. Яворницькому професор Харківського ун-ту М. С. Дрінов. Олександр Комулео був ілірійським священиком, амбасадором папи Григорія XIII до запорозьких козаків у 1594 р.

³ «Русская старина» — історико-літературний щомісячник, виходив у 1870—1918 рр. Засновник і редактор М. І. Семевський, брат історика В. І. Семевського.

№ 278

¹ Див.: Еварницький Д. И. *Топографический очерк Запорожья* // Киев. стар.—1884.—Т. VIII.—№ 5.—С. 33—54; Т. IX.—№ 6.—С. 177—200; Т. X.—№ 7.—С. 392—422.

² Див. прим. № 2 до листа № 277.

³ На цьому VI археологічному з'їзді в Одесі у серпні 1884 р. Д. І. Яворницький прочитав два реферати, а його колекцію визнано однією з кращих на з'їзді.

№ 279

¹ Влітку 1884 р. Д. І. Яворницького починають переслідувати і цькувати, а восени 1884 р. його оголошують «ярим українофілом и даже сепаратистом» (з листа Д. І. Яворницького до Г. Маркевича від 22.09.1884 р.), і незабаром звільняють з ун-ту.

² Цей матеріал не друкувався у «Киев. старине». У бібліографічному покажчику праць Д. І. Яворницького, що був укладений М. М. Олійник-Шубравською, міститься стаття «Поездка на Запорожье», котра була надрукована у «Харьковском курьере» 1884 р., див.: Шубравська М. М. Д. І. Яворницький.—К., 1972.—С. 235.

³ Сумцов Микола Федорович (1854—1922) — український етнограф, фольклорист, історик, літературознавець, педагог, громадський діяч, академік АН України (з 1919), професор Харківського ун-ту (з 1888).

№ 280

- ¹ **Набгольц** — власник фототипії в Москві.
² Див. прим. № 3 до листа № 279.
³ **Гловайський Дмитро Іванович (1832—1920)** — російський історик; видає шкільні підручники з історії, котрі набули широкого розповсюдження по школах Росії до 1917 р.
⁴ **«Киевлянин»** — збірник-альманах, виходив у Києві (1840—1841) і в Москві (1850); видавець і редактор М. Максимович.
⁵ **Скаржинська Катерина Миколаївна (Рейзар)** — музеєзнавець, колекціонерка, фундаторка музею у маєтку Круглик на Лубенщині Полтавської губ.
⁶ **«Украинский вестник»** — перший в Україні літературно-мистецький, науковий і громадсько-політичний місячник, виходив з ініціативи І. І. Срезневського при Харківському ун-ті у 1816—1819 рр.
⁷ **Антонович В. Б.**, див. прим. № 2 до листа № 185.

№ 282

- ¹ **Кістяковський Олександр Федорович (1833—1885)** — правник, професор кримінального права Київського ун-ту, співзасновник «Киевского юридического общества», співробітник «Основи».
² **Прахов Андріан Вікторович (1846—1916)** — мистецтвознавець, викладач (з 1873) і професор (з 1880) Петербурзького ун-ту і Петербурзької Академії Мистецтв, у 1887—1897 рр. — професор Київського ун-ту.
³ **Айвазовський Іван Костянтинович (1817—1900)** — маляр-мариніст, співець Чорного моря.
⁴ **Новомосковський собор** — дев'ятибанный Троїцький собор — цінна пам'ятка української дерев'яної архітектури, споруджений в м. Новомосковську (Дніпропетровської обл.) у 1773—1778 рр. майстром Я. Погребняком.
⁵ **Самарський Пустельно-Миколаївський монастир** — православний чоловічий монастир, заснований у 1680-х рр. поблизу слободи Самарчук (Новоселиця; нині частина м. Новомосковська Дніпропетровської обл.) на території Самарської паланки Запорозької Січі й підлягав безпосередньо Кошу Запорозькому.

№ 283

- ¹ Ця розвідка була надрукована в Одесі, див.: **Еварницький Д. И. Переправа через днепровские пороги** (Из «Поездки по запорожским урочищам»). — Одесса, 1885. — 18 с.

№ 284

- ¹ Йдеться про статтю: **Еварницький Д. И. Архивные материалы для истории Запорожья** // Киевская старина. — 1886. — № 7. — С. 520—536; та окрема відбитка.
² **Потебня Олександр Опанасович (1835—1891)** — видатний філолог, творець лінгвістичної поетики, професор Харківського ун-ту, академік, учитель Д. І. Яворницького.

№ 285

¹ Сумцов М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 279.

² Д. І. Яворницького було обвинувачено в українофільстві й сепаратизмі; див. прим. № 1 до листа № 279.

³ Міхеев Федір Іванович — колезький асесор, власник маєтку в с. Богодар Олександрівського пов. Катеринославської губ., де неодноразово перебував Д. І. Яворницький.

⁴ Лазаревський Олександр Матвійович (1834—1902) — український історик, генеалог, археограф, архівіст.

⁵ Антонович В. Б., див. прим. № 2 до листа № 185.

№ 286

¹ Сумцов М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 279.

² «Діло» — галицька провідна газета, багато років єдиний український щоденник, виходила у Львові (1880—1939). Її редагували: В. Барвінський (1880—1883), А. Горбачевський (1883—1884), І. Белей (1884—1902).

№ 287

¹ Вашкевич Григорій Станіславович — громадський діяч, приятель Т. Г. Шевченка; допомагав Д. І. Яворницькому влаштуватися у Петербурзі (в його помешканні Д. І. Яворницький жив деякий час).

² Див.: Эварницкий Д. И. Археологические раскопки // Киев. стар.— 1885.— № 8.— Т. XII.— С. 707—727; окрема відбитка.— К., 1885.— 21 с.

³ Сумцов М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 279.

⁴ Міхеев Ф. І., див. прим. № 3 до листа № 285.

⁵ Антонович В. Б., див. прим. № 2 до листа № 185.

№ 288

¹ Багалій Дмитро Іванович (1857—1932) — український історик, академік (з 1919), професор Харківського ун-ту (з 1887), ректор цього ун-ту (1906—1910), віце-президент АН УРСР.

² Антонович В. Б., див. прим. № 2 до листа № 185.

№ 289

¹ Див.: Эварницкий Д. И. Остров Хортица на реке Днепре (Из поездки по запорожским урочищам) // Киев. стар.— 1886.— Т. XIV.— Кн. 1.— С. 41—90.

² Див. прим. № 1 до листа № 284.

³ Десянов Іван Давидович (1818—1897) — міністр народної освіти Росії (1882—1897).

⁴ Антонович В. Б., див. прим. № 2 до листа № 185.

№ 291

- ¹ Суворін О. С., див. прим. № 1 до листа № 22.
² Див.: Эварницкий Д. И. **Остров Хортица на реке Днепре** (Из поездки по запорожским урочищам) // Киев. стар.— 1886.— Т. XIV.— Кн. 1.— С. 41—90; та окрема відбитка.
³ Вашкевич Г. С., див. прим. № 1 до листа № 287.

№ 292

- ¹ Стаття була надрукована в часописі «Исторический вестник»; див.: Эварницкий Д. И. **Переправа через Днепровские пороги**: Описание пути по Днепру от Екатеринослава до Александровска // Ист. вестник.— 1888.— № 1.— С. 187—200.
² Див. прим. № 2 до листа № 291.
³ Боплан Г.-Л., див. прим. № 1 до листа № 65.
⁴ Редактор газети «Петербургские ведомости».
⁵ Лесков Микола Семенович (1831—1895) — російський письменник.

№ 294

- ¹ Каманін Іван Михайлович (1850—1921) — архівіст, палеограф, довголітній співробітник (з 1883), а згодом директор Київського Центрального архіву; 1920—1921 рр.— голова Комісії ВУАН для вивчення історії західно-руського і українського права.

№ 295

- ¹ Див. прим. № 2 до листа № 291.
² Див.: Эварницкий Д. **По поводу картины художника С. И. Васильковского** // Киев. стар.— 1886.— Т. XIV.— № 1.— С. 184—187.
³ Прахов А. В., див. прим. № 2 до листа № 282.
⁴ Беренштам Вільям (1839—1904) — педагог і громадський діяч, член Київської «Громади», співробітник «Киевской старины», «Киевского телеграфа».
⁵ Васильківський Сергій Іванович (1854—1917) — український живописець, автор численних пейзажів, епічних творів на історичну тематику; спільно з М. Самокишем та Д. Яворницьким створив альбом «З української старовини» (СПб., 1900).
⁶ Калнишевський Петро Іванович, див. прим. № 6 до листа № 222.
⁷ Боплан Г.-Л., див. прим. № 1 до листа № 65.

№ 296

- ¹ Костомаров Микола Іванович (1817—1885) — український та російський історик, етнограф і письменник, професор.
² Лесков М. С., див. прим. № 5 до листа № 291.

^{2а} Міллер Орест Федорович (1833—1889) — фольклорист і літературознавець, професор Петербурзького ун-ту, досліджував український фольклор.

³ Скальковський А. О., див. прим. № 3 до листа № 2.

⁴ Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838—1918) — український письменник.

№ 297

¹ «Діло», див. прим. № 2 до листа № 286.

² «Зоря» — львівський літературно-науковий часопис, що виходив під редакцією народовців у 1880—1897 рр.

³ Юзефович Михайло (1802—1889) — російський діяч на Україні, куратор київської шкільної округи (1846—1858), голова Київської археографічної комісії (1857—1889), один із засновників Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, голова комісії для збудування пам'ятника Б. Хмельницькому в Києві. Був ініціатором антиукраїнського Емського указу 1876 р.

№ 300

¹ Скальковський А. О., див. прим. № 3 до листа № 2.

² Див.: Скальковский А. Секретная переписка Коша Запорожского (1734—1763 г.) // Киев. стар.— 1886.— № 2.— С. 827—849 та ін.

№ 301

¹ Міхеев Ф. І., див. прим. № 3 до листа № 285.

² Сумцов М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 279.

³ Мазепа І. С., див. прим. № 1 до листа № 1.

№ 302

¹ Эварницкий Д. И. История запорожских козаков.— СПб., 1892.— Т. 1.

² Эварницкий Д. И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа.— СПб., 1888.— Т. 1—2.

№ 304

¹ Йдеться про повість Д. І. Яворницького «Наша доля — Божа воля», яка спочатку мала назву «Максим Вітряк».

² Красицький Фотій Степанович (1873—1944) — український маляр, внучатий небіж Т. Г. Шевченка.

№ 305

¹ Ймовірно йдеться про Василя Федоровича Симиренка (1835—1915) — представника відомої родини українських меценатів, благодійників і колекціо-

Морів. В. М. Леонтович був родичем і довіреною особою В. Ф. Симиренка, посередником останнього для зв'язків з українськими суспільними колами. Про це див.: Гирич І. «Український Никодим» Василь Федорович Симиренко // Стирожитності.— 1993.— № 11—12.— С. 14—15.

² Нечуй-Левицький І. С., див. прим. № 4 до листа № 296.

№ 306

¹ Юлія Володимирівна — дружина В. М. Леонтовича.

№ 307

¹ Йдеться про таємний наказ, підписаний Олександром II за кордоном, в Емсі, 18 травня 1876 р. про абсолютну заборону друкувати українською мовою книжки, ставити українські театральні п'єси й виконувати прилюдно українські пісні. Лише на підставі маніфесту 17 жовтня 1905 р. цей закон перестав діяти.

² Мордовцев Д. Л., див. прим. № 1 до листа № 7.

№ 308

¹ Науменко Володимир Павлович (1852—1919) — український літературознавець, журналіст, видавець, з 1893 р. — редактор часопису «Киевская старина».

№ 309

¹ Подорож на Близький Схід Д. І. Яворницький здійснив лише у 1910 р.

² Гулак-Артемівський Петро (1790—1865) — український письменник, з 1825 р. — професор, а у 1841—1849 рр. — ректор Харківського ун-ту; знавець народної мови й побуту.

№ 311

¹ Йдеться про Опанаса Сластьона (1855—1933) — українського маляра, архітектора, мистецтвознавця, етнографа, пізніше організатора Миргородського музею.

² Лише у 1920 р. побачив світ 1-й том цього словника; див.: Яворницький Д. І. *Словник української мови*. — Катеринослав, 1920. — Т. 1. — А-К. Дослідниця життя та творчості Д. І. Яворницького М. М. Шубравська зазначила, що «Словник» «мислився вченим як доповнення до чотиритомного «Словаря української мови» Б. Д. Грінченка» (див.: Шубравська М. М. Д. І. Яворницький. — К., 1972. — С. 132). Проте, як свідчить листування В. Леонтовича з Д. Яворницьким, останній ще 1900 р. порушив питання щодо видання «Словника». Більше того, Б. Грінченко, працюючи над упорядкуванням свого словника, використав лексичний матеріал, що його зібрав Д. Яворницький. Про це див.: «Він більше працював, ніж жив...» // Слово і час. — 1993. — № 12. — С. 8—15.

№ 312

¹ Див.: Яворницький Д. І. Наша доля — Божа воля // Киев. стар.— 1901.— № 1—4, та окрема відбитка; 2-е вид.: Катеринослав, 1905.— 165 с.

№ 316

¹ Чикаленко Євген Харлампійович (1861—1929) — український громадський діяч, літератор, меценат, видавець української щоденної газети «Рада» (1906—1914), член редколегії часопису «Киевская старина».

² Йдеться про збори у маєтку Є. Х. Чикаленка — Кононівці (Полтавщина). Чикаленко прохав Яворницького повідомити про це В. М. Леонтовича. Про це див.: Лист Є. Х. Чикаленка до Д. І. Яворницького від 5.06.1902 р. в кн.: Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 1. Листи вчених до Д. І. Яворницького.— Дніпропетровськ, 1997.— С. 603.

³ Особа не встановлена.

⁴ Малинка Петро Олексійович — власник маєтку Бодаківка (Будаківка) Миргородського пов. Полтавської губ., де провадив наукові дослідження Д. І. Яворницький.

№ 317

¹ Цей твір Д. І. Яворницького було надруковано у 1908 р., див.: Яворницький Д. І. У бурсу! У бурсу! У бурсу! — Катеринослав, 1908.— 64 с.

² Йдеться про повість: Эварницкий Д. И. За чужий грѣх.— Екатеринбург, 1907.— 461 с.

№ 319

¹ Шевченко В. К.— український кобзар, збирач фольклору.

² Див. прим. № 1 до листа № 311.

№ 322

¹ Кодак — фортеця на правому березі Дніпра біля порогів (10 км нижче Дніпропетровська), збудована польським урядом у 1635 р.; відбудована після зруйнування козаками під орудою І. Сулими. У 1648 р. фортеця була взята Б. Хмельницьким. Руїни Кодака збереглися до наших днів.

² Боллан Г.-Л., див. прим. № 1 до листа № 65.

³ Голіцин Василь Васильович (1643—1714) — князь, російський військовий і державний діяч, фаворит царівни Софії Олексіївни, очолював прикази: Пушкарський і Володимирський судовий (1676—1680), Посольський (1682—1689); командував військами при обороні південних кордонів Росії і при відбитті чигиринських походів військ турецького султана (1677—1678), командував російськими військами в Кримських походах (1687, 1689)..

⁴ Мініх Бурхард-Христоф (1683—1767) — граф, фельдмаршал, виходець з

Німеччини; при цариці Анні — президент військової колегії, голова комісії військових справ, засновник сухопутного кадетського корпусу (1731), здійснив похід у Крим (1736). За його наказом будувалися укріплення на о. Велика Хортиця. При Катерині II — начальник над портами і Ладозьким каналом.

⁵ **Феодосій (Макаревський)** — архієпископ екатеринославський (1871—1885), історик, археограф, автор праць: «Самарский, Екатеринославской епархии, Пустынно-Николаевский монастырь» (Катеринослав, 1873), «Исторический обзор православной христианской церкви в пределах нынешней Екатеринославской епархии до времени формального ее открытия» (Катеринослав, 1876), «Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии: Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия» (Катеринослав, 1880).

№ 323

¹ **Значко-Яворський Мелхиседек** (світське ім'я Матвій; бл. 1716—1809) — архімандрит, вихованець Київської академії, з 1753 р. — ігумен Мотронинського монастиря; сприяв гайдамацькому рухові. Після Коліївщини переведений до Переяславського монастиря.

² **Сірко Іван Дмитрович** (?—1680) — кошовий отаман Війська Запорозького Низового (обирався кілька разів у 1660—1670-х рр.).

³ **Хмельницький Б. М.**, див. прим. № 3 до листа № 224.

№ 329

¹ «**Рідний край**» — український громадський і літературно-науковий журнал, виходив у Полтаві (1905—1907), потім у Києві (1907—1913), згодом у Гадячі (1913—1916). Редактором журналу з 1907 до 1914 р. була Олена Пчілка. Д. І. Яворницький друкувався в «Рідному краї».

² «**Молода Україна**» — український журнал для дітей, виходив у Києві в 1906 р. та у 1908—1914 рр. як щомісячний додаток до часопису «Рідний край».

³ **Косач Петро Антонович** (1841—1909) — чоловік Олени Пчілки, батько Лесі Українки та О. П. Косач-Кривинюк. Одержав юридичну освіту в київському університеті; будучи головою Новоград-Волинського з'їзду мирових посередників, підтримував селян в їхніх земельних позовах з поміщиками, співчував і допомагав діячам революційно-демократичного руху, підозрювався у політичній неблагонадійності царату.

№ 330

¹ **Ненаситець** — один з Дніпрових порогів.

² **Тарновський Василь Васильович** (1837—1899) — український колекціонер, меценат, культурний діяч.

³ Оповідання Д. І. Яворницького «**Драний хутір**» було надруковано в екатеринославському часописі «Дніпрові хвилі» (1911.— № 18—21).

⁴ **Кривинюк Михайло Васильович** (1871—1944) — зять Олени Пчілки, чоловік її дочки Ольги Петрівни Косач. Вчився в Празі та Києві; учасник соціал-

демократичного руху в Україні, притягався до суду в справі київських студентських організацій і земляцтва та за розповсюдження протиурядових видань; був висланий.

⁵ Косач (Кривинюк) Ольга Петрівна (1877—1945) — молодша сестра Лесі Українки (літ. псевд.— Олесь Зірка); закінчила жіночий медичний ін-тут у Петербурзі; за участь у студентських протнурядових виступах арештовувалася в Петербурзі і Києві.

№ 331

¹ Кривинюк М. В., див. прим. № 4 до листа № 330.

² Сластьон (Сластіон) Микола Георгійович (1871—?) — брат живописця О. Г. Сластіона; хранитель Катеринославського музею ім. О. М. Поля (1906—1910).

³ Йдеться про Кривинюк О. П., див. прим. № 5 до листа № 330.

⁴ Мається на увазі оповідання «Драний хутір».

№ 332

¹ О. П. Косач-Кривинюк працювала лікарем у катеринославській земській лікарні та в селі Лоцманська-Кам'янка Катеринославського пов. Катеринославської губ. (тепер — район сучасного Дніпропетровська).

№ 333

¹ Листа написано на поштовій картці, що була видана «Рідним краєм». На зворотному боці картки вміщено текст стародавнього запорозького «Великоднього вірша».

№ 335

¹ Урусов Микола Петрович — князь, сенатор, член Державної ради, катеринославський губернський предводитель дворянства, голова Катеринославської вченої архівної комісії.

№ 336

¹ Листа написано на поштовій картці зі старовинною колядкою.

№ 337

¹ Александрович Юрій Семенович — український етнограф, музейник, колекціонер, співробітник Кам'янець-Подільського та Київського сільськогосподарського музеїв.

№ 344

¹ З 14 травня 1910 р. і по 1917 р. Т. М. Романченко працював хранителем історико-археологічного відділу Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

² Охтиз — сторож музею.

¹ **Спаський Володимир Йосипович** — лікар-окуліст катеринославської земської лікарні, приятель Д. І. Яворницького.

² **Біднов В. О.**, див. прим. № 3 до листа № 271.

³ **Сластіон (Сластьон) М. Г.**, див. прим. № 2 до листа № 331.

⁴ **Еш Володимир Васильович** — почесний громадянин м. Катеринослава, кандидат в гласні катеринославської міської думи (1909—1913), головний касир і довірений катеринославського відділення Санкт-Петербурзького комерційного банку.

⁵ **Юхим** — співробітник катеринославського музею ім. О. М. Поля.

⁶ **Дзябенко Михайло Гнатович** — писар катеринославської повітової земської управи.

⁷ Південно-Російська обласна сільськогосподарська, промислова і кустарна виставка в Катеринославі (1910). Д. І. Яворницький входив до складу комісії, яка розробила проект малоросійської садиби («Малоросійський хутір») на виставці.

⁸ **Левицький Олександр Олександрович** — агроном, завідувачий сільськогосподарського наукового відділу Південно-Російської обласної сільськогосподарської, промислової і кустарної виставки у Катеринославі (1910).

⁹ **Езау Іван Якович** — катеринославський міський голова, інженер-технолог, завідувачий господарською частиною Південно-Російської виставки.

¹⁰ **Макаренко Костянтин Гнатович** — гласний олександрівського повітового земства, головний секретар Південно-Російської виставки.

¹¹ **Урусов М. П.**, див. прим. № 1 до листа № 335; голова розпорядного комітету Південно-Російської виставки.

¹² Див.: **Яворницький Д. Вечірні зорі.** — Катеринослав, 1910. — 112 с. Того ж року вийшло й 2-е видання.

¹ **Іван** — співробітник Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

² **Тимофій** — співробітник Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

³ **Дзябенко М. Г.**, див. прим. № 6 до листа № 344.

⁴ **Макаров (Макаренко) К. Г.**, див. прим. № 10 до листа № 344.

⁵ **Езау І. Я.**, див. прим. № 9 до листа № 344.

⁶ **Копилов Мина Семенович** — гласний катеринославської міської думи, радник комерції, купець 1 гільдії, потомствений почесний громадянин міста Катеринослава, видавець газети «Приднепровский край», власник друкарні, торгово-промислових, лісових і крупорушних підприємств, залізних і вугільних рудників, член Біржевого комітету, директор дитячого притулку, член розпорядного комітету Південно-Російської виставки.

⁷ **Шевченко (Кривоший-Шевченко) Кузьма Силевич** — священник Верхньодніпровського пов. Катеринославської губ., мовознавець, приятель Д. І. Яворницького.

⁸ **Олександр** — співробітник Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

№ 347

¹ Подосинников Микола Іванович — природознавець, хранитель природничо-історичного відділу музею, член Ради музею, викладач катеринославської класичної гімназії і комерційного училища.

№ 348

¹ Олександр, див. прим. № 8 до листа № 345.

² Подосинников М. І., див. прим. № 1 до листа № 347.

³ Див.: Эварницкій Д. И. Поміж панами: Малюнки з життя.— Катеринослав, 1911.

№ 349

¹ Подосинников М. І., див. прим. № 1 до листа № 347.

² Кривоший-Шевченко К. С., див. прим. № 7 до листа № 345.

³ Гладкий Петро Васильович — громадський діяч, катеринославський гласний, член Ради Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

⁴ Василь — співробітник Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

№ 350

¹ Подосинников М. І., див. прим. № 1 до листа № 347.

² Кривоший-Шевченко К. С., див. прим. № 7 до листа № 345.

³ Гладкий П. В., див. прим. № 3 до листа № 349.

№ 351

¹ Вечір, присвячений 98-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, був організований катеринославською «Просвітою».

² Дорошенко Дмитро Іванович; див. прим. № 3 до листа № 205. З 1909 р. по 1913 р. проживав у Катеринославі, викладав у катеринославському комерційному училищі, співпрацював у місцевій вченій архівній комісії та «Просвіті».

№ 352

¹ Бродницький Сергій Альбертович — юрист, голова катеринославської повітової земської управи, голова Ради музею ім. О. М. Поля.

² Стрельников Микола Дмитрович — священник катеринославської Успенської церкви.

№ 353

¹ Кожушко Григорій Семенович (1880—1928) — український кобзар, грав у Катеринославському історичному музеї ім. О. М. Поля та на лекціях Д. І. Яворницького про кобзарів.

² Шевченко К. С., див. прим. № 7 до листа № 345.

³ Коростовцева — поміщиця Павлоградського пов. Катеринославської губ.
З роду Коростовцевих була за походженням дружина О. М. Поля — Ольга Семенівна Поль (Коростовцева).

⁴ Федір, Артем — співробітники музею.

⁵ Евенбах Євгенія Костянтинівна (1889—1981) — петербурзька художниця, етнограф, збирала етнографічний матеріал на Катеринославщині.

⁶ Гладкий П. В., див. прим. № 3 до листа № 349.

№ 354

¹ Гегело Д. К. — помічник секретаря катеринославської губернської земської управи.

№ 355

¹ Ткаченко Т. Р. — маляр, співробітник Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

² Строменко Василь Іванович — маляр, працював у Катеринославському музеї ім. О. М. Поля.

³ Янцен — міський майстер-годинникар (?).

⁴ Тимченко — лікар.

⁵ Бичихін С. С. — катеринославський суддя, громадський діяч, чоловік Т. С. Сулими-Бичихіної.

⁶ Див. у кн.: Еварницький Д. І. (Яворницький Д. І.). *Запорожжя в залишках старовини і переказах народу* / Упоряд., передм. М. М. Олійник-Шубравської. — К., 1995. — Ч. 1—2. — С. 278—280.

⁷ Кожушко Г. С., див. прим. № 1 до листа № 353.

⁸ Жебуньов Л., див. прим. № 1 до листа № 129.

⁹ Біляшевський М. Ф., див. прим. № 3 до листа № 56.

¹⁰ Клінгенберг Євгенія Кирилівна (уроджена Шимкова) — дружина катеринославського губернатора О. М. Клінгенберга (1860—1909; губернатор у 1908—1909 рр.).

¹¹ Рубанистий Микола Васильович — священник, наглядач церковних шкіл Катеринославської єпархії, інспектор катеринославського жіночого училища, представник єпархії у Раді музею ім. О. М. Поля.

№ 357

¹ Андрущенко Кость Андрійович — катеринославський книговидавець.

² Артем — співробітник музею.

³ Кожушко Г. С., див. прим. № 1 до листа № 353.

⁴ Грицько — співробітник музею.

⁵ Богомолів Євген Олександрович — інженер-хімік, голова катеринославського товариства бджільництва.

⁶ Кир'яков Іоан — священник.

⁷ Бродницький С. А., див. прим. № 1 до листа № 352.

⁸ Рубанистий М. В., див. прим. № 11 до листа № 355.

№ 358

¹ Кудрянов Микола Володимирович — голова слов'яносербської повітової земської управи, член Ради музею ім. О. М. Поля.

² Олена Пчілка (Косач О. П.), див. прим. № 4 до листа № 218.

№ 359

¹ Кудрянов М. В., див. прим. № 1 до листа № 358.

² Олена Пчілка, див. прим. № 4 до листа № 218.

³ Білоусов (Белоусов) Іван Олексійович (1863—1930) — російський письменник; див. прим. № 1 до листа № 160.

№ 360

¹ Йдеться про кн.: Эварницкий Д. И. Каталог Екатеринославского областного музея им. А. Н. Поля. — Екатеринослав, 1910.

² Гегелю Д. К., див. прим. № 1 до листа № 354.

³ Подосинников М. І., див. прим. № 1 до листа № 347.

№ 362

¹ Досвітній Олесь (справ. ім'я — Скрипаль) Олександр Федотович; 1891—1934) — український радянський письменник, член Спілки пролетарських письменників «Гарт», ВАПЛІТЕ.

² Підмогильний Валер'ян Петрович (1901—1937) — український письменник; автор роману «Місто».

³ Полішук Клим (1891—?) — український письменник; належав до символістів; 1935 р. ув'язнений, загинув на Соловках.

⁴ Ярош — особа не встановлена.

⁵ Грінченко Б. Д., див. прим. № 4 до листа № 259.

⁶ Коцюбинський М. М. (1864—1913) — український письменник, культурно-громадський діяч.

⁷ Дніпрова Чайка — псевдонім письменниці Людмили Березиної, по чоловікові Василевської (1861—1927).

⁸ Маркович Дмитро (літ. псевд. Оленін; 1849—1920) — письменник, громадський і кооперативний діяч, правник за фахом.

⁹ Левицький М. П. (1866—1932) — український письменник, публіцист.

№ 366

¹ В цьому та наступних листах І. Рудичева йдеться про організацію ювілейних шевченківських свят у Катеринославі, які влаштовувала «Просвіта».

² Павловський Юхим Арсенович — катеринославський лікар, громадський діяч, активний діяч катеринославського товариства «Просвіта».

№ 367

¹ Балабуха С. — катеринославський службовець, учасник громадського руху, зазнав утисків.

№ 369

¹ Тушкан Павло Федорович — директор Верхньодніпровського сільськогосподарського училища, громадський діяч.

² Спосібний Іван Васильович — катеринославський міський голова (1909—1917), присяжний повірений, колезький асесор.

№ 372

¹ Мається на увазі Маланка (Миля) — дружина П. К. Саксаганського, яка зробила приписку до даного листа.

№ 375

¹ Мова йде очевидно про Юрія Тобілевича.

² Урусов М. П., див. прим. № 1 до листа № 254.

№ 376

¹ Романченко Т. М., див. прим. № 2 до листа № 256.

№ 377

¹ Русов Олександр Олександрович (1847—1915) — український земський статистик, етнограф, фольклорист. Тут йдеться про трактовку Русовим образу Возного з «Наталки-Полтавки» І. Котляревського.

² Котляревський Іван (1769—1838) — видатний український поет і драматург.

№ 378

¹ Єфремов Сергій Олександрович (1876—1939) — український літературний критик і історик української літератури, політичний діяч, академік. Мова йде про його книгу: «Карпенко-Карий» (К., 1924).

² Карпенко-Карий (справ. прізвище — Тобілевич) Іван Карпович (1845—1907) — видатний український актор і драматург.

³ Мається на увазі Кримська війна 1853—1856 рр. (Східна війна) — спочатку російсько-турецька війна за панування на Близькому Сході. У лютому 1854 р. до Туреччини приєдналися Англія та Франція, а у 1855 р. — Сардинське королівство. Росія програла цю війну, що прискорило скасування кріпацтва та інші реформи 1860-х рр.

⁴ Садовський Микола Карпович (справ. прізвище — Тобілевич; 1856—1933) —

український актор, режисер і громадський діяч, корифей українського побутового театру, брат І. К. Карпенка-Карого, П. К. Саксаганського й М. Садовської-Барілотті.

⁵ Головна операція Кримської війни — героїчна оборона Севастополя 1854—1855 рр.

⁶ Петро I Великий (1672—1725) — російський цар з 1682 р., імператор Всеросійський з 1721 р. Тут мається на увазі Прутський похід російської армії під час російсько-турецької війни 1710—1713 рр. У травні—червні 1711 р. російська армія під орудою Петра I була оточена турецькими військами близ м. Ясси. Петру I вдалося підписати Прутський мир 12.07.1711 р., внаслідок якого Туреччині повернуто Азов.

⁷ Лессінг (Lessing) Готхольд Ефраїм (1729—1781) — німецький поет, філософ, критик літератури і мистецтва.

⁸ Лессінг виступав за терпимість і гуманність у творі «Nathan der Weise», 1779.— рос. переклад «Натан Мудрий», 1882.

⁹ Курбас Лесь (Курбас Олександр Степанович; 1887—1942) — актор, режисер, педагог і теоретик театру; народний артист Республіки (з 1925 р.).

¹⁰ Терещенко Марко Степанович (1894—1982) — український актор і режисер; працював у Молодому театрі Л. Курбаса; у 1921—1925 рр. очолював театр ім. Г. Михайличенка.

¹¹ Романицький Борис Васильович (1891—1981) — український актор, режисер, блискучий виконавець ролі Яреми у «Гайдамаках» Т. Шевченка (постановка Л. Курбаса).

№ 379

¹ Кримський А. Ю., див. прим. № 4 до листа № 207.

² Білий Володимир Васильович (1894—1937) — український етнограф, краєзнавець, педагог; член Етнографічної комісії ВУАН, аспірант Катеринославської кафедри українознавства (1925), згодом (1926) — аспірант кафедри мовознавства і літератури при Київському ІНО; з початку 1930-х рр. — керівник Етнографічної комісії ВУАН (до 1934); був репресований і 22.11.1937 р. розстріляний.

³ Яворницька С. Д. — дружина Д. І. Яворницького.

№ 380

¹ Білий В. В., див. прим. № 2 до листа № 379.

² Романицький Б. В., див. прим. № 10 до листа № 378.

³ Карпенко-Карий І. К., див. прим. № 2 до листа № 378.

⁴ Островський Олександр Миколайович (1823—1886) — російський письменник, драматург.

⁵ Гейне Генріх (1797—1856) — німецький поет.

№ 381

¹ Карфаген — стародавнє місто-держава у Північній Африці; заснований у 825 р. до н. е., на початку 3 ст. до н. е. перетворився в наймогутнішу державу

Західного Середземномор'я, що призвело до війни з Римом. Після поразки у Пунічних війнах Карфаген був зруйнований римлянами у 146 р.

² Шумський Олександр (1890—?) — політичний діяч, нарком освіти в уряді Х. Раковського; нарком внутрішніх справ УРСР, зав. відділу агітації й пропаганди (1923—1925), нарком освіти УРСР (1924—1927). За політику українізації звільнений з усіх постів, 1933 р. засланий і загинув на Соловках.

№ 382

¹ Загаров Олександр Леонідович (1877—1941) — відомий актор і режисер.

² Курбас Л., див. прим. № 9 до листа № 378.

№ 387

¹ Маються на увазі літературні вечори, які влаштовував у себе щосуботи Д. І. Тихоміров.

² Д. І. Тихоміров, див. прим. № 1 до листа № 18.

³ О. М. Тихомірова — дружина Д. І. Тихомірова, співробітниця часопису «Детское чтение».

⁴ «Педагогический листок» — додаток до часопису «Детское чтение».

№ 388

¹ Тихоміров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

№ 389

¹ У «Реєстрі друкованих праць Д. І. Яворницького» (додаток до книги М. М. Шубравської «Д. І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність» (К., 1972) зазначено, що ця праця Д. І. Яворницького також вийшла окремим виданням у 1903 р. (див. вказ. пр.— С. 242).

№ 390

¹ У «Реєстрі» друкованих праць Д. І. Яворницького, що укладений М. М. Шубравською (див. прим. № 1 до листа № 389), ця публікація не врахована.

№ 391

¹ Див.: Эварницкий Д. И. Святки в Малороссии: Очерк Д. И. Эварницкого.— М.: Изд-е редак. журн. «Детское чтение» и «Педагогический листок», 1903.— 24 с.

² Тихоміров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

³ Тихомірова О. М., див. прим. № 3 до листа № 387.

⁴ Бородай Олександр Іванович (1844—1914) — інженер-електротехнік, ук-

раїнський громадський діяч, брав активну участь в житті української колонії в Петербурзі.

№ 392

¹ Див. прим. № 1 до листа № 391.

№ 393

¹ У «Реєстрі», укладеному М. М. Шубравською, зазначено: *Эварницкий Д. И. В Соловецкую обитель.*— М., 1899.

² Мається на увазі камінь з могили кошового П. І. Калнишевського, який був похований у Соловецькому монастирі.

№ 394

¹ Див.: *Эварницкий Д. И. Древние обитатели Южной России.*— М., 1899.

² Тихомиров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

³ Тихомирова О. М., див. прим. № 3 до листа № 387.

№ 395

¹ **Малинка Петро Олексійович** — власник маєтку у с. Бодаківка (Будаківка) Миргородського пов. Полтавської губ., де відпочивав і провадив дослідження Д. І. Яворницький.

№ 396

¹ Ця публікація Д. І. Яворницького в «Реєстрі» М. М. Шубравської не врахована.

№ 397

¹ **Сластьон (Сластіон) М. Г.**, див. прим. № 2 до листа № 331.

№ 399

¹ **Тихомиров В. А. (?—1908)** — завідувачий губернською земською лікарнею у Катеринославі, колекціонер.

№ 400

¹ Йдеться про книгу: **Яворницький Д. Поміж панами: Малюнки з життя.**— Катеринослав, 1911.

№ 403

¹ **Іваницький Олексій Михайлович (1854—1918)** — харківський фотограф і маляр. Про нього див.: Саяний М. І. Родина Іваницьких // Тези Всеукр. краєзн.

жонф., присв. 70-річчю Українського комітету краєзнавства.— Харків, 1995.— С. 52—53.

² **Ненаситецький поріг** (Дід-поріг, Ревучий) — один з дніпрових порогів, найбільший і найстрашніший; див.: Яворницький Д. І. Дніпрові пороги: Географічно-історичний нарис.— Дніпропетровськ, 1989.— С. 51—65.

³ **Поль Олександр Миколайович (1832—1890)** — український краєзнавець, колекціонер, ініціатор розвитку гірничої справи на Криворіжжі.

⁴ **Саксагань** — річка.

№ 404

¹ **Попов Митрофан Олексійович (1843—?)** — анатом, професор Харківського ун-ту.

² **Оріль** — річка.

³ **Попов М. О.**

⁴ Відомий катеринославський старожил, полковий осавул Лазар Глоба 1743 р. оселився на березі Дніпра навпроти Монастирського острова (сучасний Дніпропетровськ) і займався садівництвом; див.: Беднов В. **К истории бывших запорожских старшин и козаков** // *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*.— Екатеринослав, 1915.— Вып. 10.— С. 237—242.

№ 405

¹ **Заньковецька (Адамовська) Марія (1860—1934)** — видатна українська драматична артистка і громадська діячка. На сцені з 1882 р., працювала в трупах М. Кропивницького, М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського, Ф. Волика, П. Суслова і Найди.

№ 406

¹ **Трилогія** — «Богдан Хмельницький», «Буря», «У пристани» — друкувалася в 1895—1897 рр. у газеті «Московский листок». «Богдан Хмельницький» під назвою «Перед бурей» у дещо зміненому вигляді був опублікований 1897 р. в журналі «Киевская старина» та 1899 р. надрукований також у Києві окремим виданням. Наступне київське видання 1903 р. мало назву: «Сотник Богдан Хмельницький (Перед бурей)».

² Йдеться про роман «Молодость Мазепы» (1898).

№ 407

¹ **Стороженко Микола Ілліч (1838—1906)** — видатний текстолог, історик літератури, професор Московського ун-ту (з 1872), основні праці присвячені творчості В. Шекспіра, Т. Шевченка.

² **Заньковецька М. К.**, див. прим. № 1 до листа № 405.

№ 408

¹ **Стороженко М. І.**, див. прим. № 1 до листа № 407.

² 1891 р. виникла повість «Осада Буши (Епізод из времен Хмельничины)». Згодом, у 1894—1895 рр., українською мовою повість «Облога Буші» друкувалася у львівській «Зорі», а 1898 р. була завершена історична драма «Оборона Буші».

³ **Костка-Наперський** [(*Kostka-Napierski*); справж. прізвище невідоме] Олександр Лев (бл. 1620—1651) — шляхтич з Мазовії, провідник селянського повстання на Підгаллі, в південній Польщі. Повстання зазнало поразки, а Костка був страчений.

⁴ **Богун Іван** (?—1664) — полковник каленицький (винницький), один з найголовніших діячів доби Хмельницького; брав участь у всіх основних боях Б. Хмельницького, особливо важливою була роль І. Богуну у битві під Берестечком (1651).

№ 409

¹ **«Рада»** — літературно-мистецький альманах, виданий М. П. Старицьким у двох випусках (1883 та 1884 рр.).

² Збірник вдалося видати лише один раз, шойно 1908 р., присвячений пам'яті М. П. Старицького. В редколегію входили: О. П. Косач, Л. М. Старицька-Черняхівська, І. М. Стешенко.

№ 410

¹ **«Український клуб»** — літературно-артистичне товариство засноване в Києві 1895 р.

№ 411

¹ **«Чарівний ліхтар»** — діалпроектор.

² **«Рада»** — українська щоденна газета; див. прим. № 1 до листа № 197.

№ 412

¹ **«Іван Мазепа»** — історична драма Л. М. Старицької-Черняхівської.

² Мається на увазі обшук, вчинений у її житлі органами ДПУ, в зв'язку з процесом «Спілки визволення України».

№ 413

¹ **Суворін О. С.**, див. прим. № 1 до листа № 22.

² **Мазепа Ісаак** (1884—1952) — вчений-агроном, громадсько-політичний діяч, один з лідерів УСДРП (її член з 1905 р.), активний член української студентської громади в Петербурзі; з 1915 р. — в Катеринославі, з 1920 р. — в еміграції.

№ 414

¹ **Клінгенберг Олександр Михайлович (1860—1909)** — катеринославський губернатор (1908—1909).

² **Лисиченко Д.**, див. прим. № 1 до листа № 255.

^{3—4} **Строменко В. І.**, див. прим. № 3 до листа № 206.

№ 415

¹ Мається на увазі повість Д. І. Яворницького «Наша доля — Божа воля», що спершу мала назву «Максим Вітряк».

² **Науменко Володимир Павлович (1852—1919)** — український літературознавець, журналіст, видавець, громадський діяч, з 1893 р. — редактор часопису «Киевская старина».

№ 418

¹ **Мордовець (Мордовцев) Д. І.**, див. прим. № 1 до листа № 7.

² **Лотоцький Олександр Гнатович (1870—1939)** — український громадський і політичний діяч, письменник, публіцист і науковець, член НТШ, УНТК та інших наукових установ, активний діяч української колонії в Петербурзі.

№ 419

¹ **Саладилів Петро Матвійович**; див. прим. № 5 до листа № 66.

² **Білиловський Кесар Олександрович**; див. прим. № 1 до листа № 195.

№ 420

¹ **Білиловський К. О.**, див. прим. № 1 до листа № 195.

² **Саладилів П. М.**, див. прим. № 5 до листа № 66.

³ Йдеться про повість Д. І. Яворницького, що побачила світ у 1907 р.; див.: Яворницький Д. І. **За чужий гріх.** — Катеринослав, 1907..

№ 421

¹ Мається на увазі АРА (American Relief Administration) — Американська адміністрація допомоги, утворена 1919 р. під головуванням Г. Гувера; діяла в європейських країнах, що потерпіли від 1-ої світової війни. На Україні АРА працювала під час голоду 1921—1923 рр. (постачання харчів, медикаментів тощо).

№ 422

¹ Див. прим. № 3 до листа № 420.

№ 424

¹ Див. прим. № 1 до листа № 18 та прим. № 3 до листа № 387.

№ 425

¹ Тихомирова О. М., див. прим. № 3 до листа № 387.

№ 426

¹ Див.: Эварницкий Д. И. В Соловецкую обитель.— М., 1899.

² Див.: Эварницкий Д. И. Древнейшие обитатели Южной России.— М., 1899.

№ 429

¹ Цей твір Д. Яворницького був надрукований того ж року у Катеринославі, див.: Яворницький Д. І.—Эварницкий Д. И. Христос в серці чоловіка.— Катеринослав, 1905.— 40 с.

№ 431

¹ Тихомиров Д. І., див. прим. № 1 до листа № 18.

№ 434

¹ Усик-Базилевський Боніфатій Іович — начальник комерційного відділу управління Катерининської залізниці, член катеринославської «Просвіти».

№ 435

¹ Стульчинський В. І.—начальник робіт по спорудженню залізничної лінії Мерефа-Херсон, інженер шляхів сполучення.

№ 435а

¹ Павловський Павло Іванович — губернський секретар, звертався до Д. І. Яворницького з проханням допомогти влаштуватися у томаківську українську гімназію.

№ 436

¹ Біднова Оксана Василівна (1897—1981) — друга дружина І. М. Труби.

² Труба Віра Петрівна (1888—1941) — перша дружина І. М. Труби, громадська діячка, просвітянка.

³ Д. І. Яворницький був хрещеним батьком сина І. М. Труби — Тараса.

№ 437

¹ Грінченко Б. Д., див. прим. № 4 до листа № 259; Грінченко Марія Миколаївна (1863—1928) — письменниця, перекладачка, культурно-громадська діячка, дружина Б. Д. Грінченка.

№ 438

¹ Цвітковський Юрій Юрович (1843—1913) — український громадський діяч, педагог, працював у Києві, Петербурзі, Москві; друкувався в часописі «Украинская жизнь».

№ 439

¹ Линьова Євгенія Едуардівна (1853—1919) — музикознавець, фольклорист, співачка, педагог, диригент, популяризатор української пісні, громадська діячка.

№ 441

¹ Уварова Прасковія Сергіївна (1840—1924) — графиня, археолог, голова Московського археологічного товариства.

№ 442

¹ Уварова П. С., див. прим. № 1 до листа № 441.

² Трутовський Володимир Костянтинович (1862—1932) — секретар Московського археологічного товариства.

№ 444

¹ Див.: Філянський М. Лірика.— М., 1906.

№ 445

¹ Конашевич Сагайдачний Петро Кононович (?—1622) — гетьман реєстрових козаків, полководець і дипломат.

² Хмельницький Б. М., див. прим. № 3 до листа № 224.

³ Сірко І. Д., див. прим. № 8 до листа № 222.

№ 446

¹ Чалий Сава (?—1741) — козацький полковник; 1734 р. брав участь у повстанні гайдамаків; по придушенні повстання перейшов на службу магнатів Потоцьких; був страчений гайдамаками із загону Г. Голого за зраду. Постать С. Чалого стала сюжетом трагедії І. Карпенко-Карого «Сава Чалий» (1899).

№ 448

¹ Грінченко Б. Д., див. прим. № 4 до листа № 259.

№ 449

¹ Рєпін Ілля Юхимович (1844—1930) — видатний український і російський маляр, академік мистецтв, член товариства передвижників (з 1878 р.).

№ 450

¹ **Кропивницький Марко Лукич (1840—1910)** — видатний український драматург, актор, режисер, композитор.

² **Лободовський Михайло Федорович (1841—1919)** — харківський письменник, перекладач, видавець часопису «Порада» (Харків, 1906).

№ 451

¹ В книзі Д. І. Яворницького «Вольности запорожских козаков» (СПб., 1898), на стор. 173 дається пояснення прізвища Янжула: «Ганчул, получивший свое название, по объяснению Шерцля, от турецкого слова «Іен-чол» с придыханием «г», что значит «обширное пространство, степь», или, по объяснению Корша, от турецко-татарского корня «янчимак» — выдавливать, гнать воду, вытекает из-под Темрюка, впадает в Волчью в деревне Богодаре, Александровского уезда, имения Ф. И. Михеева...»

№ 448a

¹ Мається на увазі повість Д. І. Яворницького «Поміж панам» (1911).

² **Зеров Микола Костянтинович (1890—1941)** — український літературознавець, історик літератури, поет, перекладач; професор Київського ун-ту; був репресований і засланий на Соловки.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК КОРЕСПОНДЕНТІВ, ЛИСТИ КОТРИХ РЕПРЕЗЕНТОВАНІ В ЦЬОМУ ЗБІРНИКУ

Абрамович Н.	1
Авенаріус В. П.	2, 3
Авчинніков О. Г.	4
Александров В. С.	5—8
Александрович Ю. С.	9—14
Алексеевко М. М.	15, 16
Андреев-Туркін М. М.	17
Бабенко Г. О.	124—125a
Балицький П. О.	18—22
Барщевський І. Ф.	23—25
Бачинський М.	26
Бегічев К. М.	27—30
Белоусов І. О.	31—57
Беляев І.	58—60
Биков М. В.	61—64
Бичков І.	65
Білиловський К. О.	66—123
Богданович В. В.	126
Богданович Г.	127, 128
Боровик В. Г.	129, 130
Васильківський С. І.	131—133
Вержбицький А.	133a—136
Вировий Є. С.	137
Вишня Остап	137a, 137e
Вороний М. К.	138, 139
Врадій В. П.	140
Гавриленко Т. М.	141—146
Ганько М. П.	147
Гіляровський В. О.	148—184
Голубовський П. М.	185, 186
Гольцев В. О.	187
Габар І. І.	188—192
Грен О. М.	193, 194
Грибінюк Ю. С.	195—197
Грюнберг Ю.	197a—199
Гуревич Я. Г.	200
Данилов П. В.	201—208
Деревицький О. М.	209—211
Дмитрієв М. А.	212—218
Дмитрієва А. Т.	219, 220
Доброскок Г. В.	221—224
Дорошенко Н. М.	225—230

Дрожжин С. Д.	231, 232
Дроздов С. Л.	233—235
Коваленко О. В.	236—244
Коваленко О. К.	244а, 244б
Котов К. Є.	245—256
Коцюбинська В. У.	257, 258
Коцюбинський М. М.	259, 260
Кропивницька Н.	261
Кропивницький М. Л.	262—267
Крушельницький А.	268
Кузьменко М. Л.	269—271, 271а, 271б
Кундзіч О. Л.	272
Лашкевич О. С.	273
Лашенко М. І.	274
Лебединцев Ф. Г.	275—301
Левицький В. Л.	302, 303
Леонтович В. М.	304—320
Могиланський М. М.	321
Никифоров В. М.	322, 323
Ординцев М. Д.	339—343
Пронченко М. С.	324—327
Пчілка Олена	328—338а
Романченко Т. М.	344—365
Рудичев І.	137, 366—370
Рудченко П. Я.	371
Саксаганський П. К.	372—383
Самійленко В. І.	384—386
Соловйов-Несмелов М. О.	387—396
Сохачевська Л. В.	397—402
Срединський М. К.	403, 404
Старицька М. М.	405
Старицький М. П.	406—408
Старицька-Черняхівська Л. М.	409—412
Стасюк М.	413, 414
Стебницький П. Я.	415—420
Стодоля П. І.	421
Сулима-Бичихіна Т. С.	422
Телешов М. Д.	423, 424
Тихомиров Д. І.	425—430
Тихомирова О. М.	431—433
Труба І. М.	434—436
Тулуб О. О.	437
Філянський М. Г.	438—443
Філянська Є. І.	444
Чайковський А. Я.	445
Чаплєнко В. К.	446—449

Щоголів Я. І.	450
Янжул І. І.	451

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Абрамович Н.	1
Авенаріус В. П.	2, 3
Авсеєнко	290, 292
Авчинніков М.	4
Авчинніков О. Г.	4
Айвазовський І. К.	282
Александров В. С.	5—8; 73, 75
Александрова М. В.	73
Александрович С.	13
Александрович Ю. С.	9—14, 337
Алексєєв Г. П.	77, 83, 85, 103
Алексєєнко М. М.	15, 16
Андерсен Г.-К.	436
Андрєєв В. І.	395
Андрєєв Л. М.	38
Андрєєв М. А.	165
Андрєєв-Туркін М. М.	17
Андрущенко К. А.	253, 357
Анненський М. Ф.	80
Антонович В. Б.	185, 280, 282, 285—289, 295—297, 299
Анучин Д. М.	126
Арсєньєв К. К.	80
Бабєнко Г. О.	124—125a
Бабкін П. І.	76, 103
Багалій Д. І.	26, 239, 287, 288
Байда (Д. Вишневецький)	66, 84, 110
Байрон Д.	259
Балабуха С.	367, 369
Балицький П. О.	18—22
Барщевський І. Ф.	23—25
Басалов	370
Бахрушин О. П.	2, 31, 62—64, 151, 153, 158, 426a
Бачинський М.	26
Беренштам В.	295
Берестов	358
Бєхштейн	436
Бєгічев К. М.	27—30
Бєлінський В. Г.	104
Бєлоусов І. О.	31—57, 160, 172, 359
Бєлоусова І. П.	44, 56

Белюгов	209, 210
Беляев І.	58—60
Биков М. В.	61—64
Биков	194
Бикови	158
Бичихін С. С.	355
Бичихіни	225
Бичков І.	65
Біднов В. О.	137, 271, 344
Біднова Л. Є.	255, 256
Біднова О. В.	436
Білий В. В.	379, 380, 382
Білиловська О. О.	116, 116, 118
Білиловський К. О.	66—123, 138, 195, 274, 419, 420
Білогруд О. І.	66
Біляшевський М. Ф.	56, 229, 355
Благов Ф. І.	55
«Богдан» (назва)	98
Богданов І. А.	181
Богданович В. В.	126
Богданович Г.	127, 128
Богомолов Є. О.	29, 357
Богун І.	382, 408
Богуславський М. О.	271
Боксет, де	144, 145
Бонч-Бруевич В. Д.	192
Боплан Г.-Л., де	65, 125а, 292, 293, 295, 322
«Борис Годунов» (назва)	382
Боровик В. Г.	129, 130
Боровиковський	214а
Бородай О. І.	88, 91, 100, 391
«Боян» (то-во)	219
Браун	359
Брікнер О. Г.	26, 65
Бродницький С. А.	352, 357
«Буковина» (назва)	147
Бунін І. О.	38, 42, 45
Буракова В. Д.	255
Буракова З. Д.	255
Василій Блаженний	93
Васильківський С. І.	131—133, 295
Вашкевич Г. С.	287, 291
Вересаєв В. В.	38, 57
Вержицький А.	134—136
Вернер	295
Верхотурський С.	68

Веселовський О. І.	138
«Вестник Европы», журнал	76
Винниченко В. К.	445
Вировий Є. С.	137
Вишня Остап	137a
«Вік»	138
Вітензон Т.	122
Владимиrowa К.	70
Владислав IV Костка	408
Вовкозуб, козак	449
Войнич-Гнужевський	97
Волкенштейн О. С.	217
Волошенко	54
Вольф М. О.	42
Волянський	98
Ворожбит	183
Вороний М. К.	138, 139
Воронін	398
Воронцов-Дашков І. І.	87
Врадій В. П.	140
Гавриленко Т. М.	141—146
Гайдабуров	80
Ганько М. П.	78, 147
Гапенко	67
Гаршин	129
Гауф	436
Гегело Д. К.	354, 360
Гейне Г.	68, 380
Гемпліович	297
Георгій Олександрович, вел. князь	30
Герасименко С.	107
Гете Й.-В.	68, 100, 114
Гібрштейн	147
Гіляровська М. І.	156, 165, 174, 184
Гіляровська Н. В.	156, 165, 167, 173, 183, 184
Гіляровський В. О.	38, 39, 42, 56, 57, 148—184, 191, 202, 207
Гладкий П. В.	349, 350, 353
Глібов Л. І.	100
Глоба Лазар	404
Глоба	223, 345
Гоголь М. В.	51, 64, 68, 95, 107, 149, 150, 173, 371, 427
Гогоцький	376
Голіцин В. В.	322
Головні	158
Гололобов Я. Г.	33, 37
Голота, козак	133

Голоушев С. С.	34
Голубовський П.	185
Гольцев В. О.	42, 187
Гонта І.	198
Горленко В. П.	149
Горький М.	138
Гошкевич В. І.	351
Градовський Г. К.	80
Гребінка Є.	77
Грибінюк Ю. С.	195—197
Грен О. М.	193, 194
Гренц	93, 97, 101
Григоров	75
Грім, брати-письм.	436
Грінченко Б. Д.	89, 92, 98, 104, 259, 362, 437, 447, 448
Грюнберг Ю.	198, 199
Губін А. Д.	48
Гулак-Артемівський П.	77, 309
Гуревич Я. Г.	200
Гуревич Я. Я.	200
Гусаков	360
Гусев	125
Данилевич В. Є.	26
Данилов В. В.	207
Данилов П. В.	201—208
Деконський С. С.	397
Десянов І. Д.	289
Деревницький О. М.	209, 210, 211
«Детский друг», журн.	41
«Детское чтение», журн.	152, 387, 389—393, 395, 396, 425, 427, 432
Дзябенко М. Г.	344, 345
«Діло», книгарня	130
«Діло», журн.	268, 286, 297
Дмитрієв М. А.	212—218
Дмитрієва А. Т.	219, 220
«Днепр», часоп.	194
«Днепровская молва», газета	62
«Дніпрова Чайка», псевд.	362
Доброскок Г. В.	221—224
Додонов О. М.	169
Дон-Кіхот, літ. герой	358
Дорошенко Д. І.	205, 229, 351
Дорошенко М.	224
Дорошенко Н. М.	225—230
Дорошенко П. Д.	155, 224
Досвітній Олесь	362

Драгомиров М. І.	81
Дрожжин С. Д.	231, 232
Дроздов С. Л.	233—235
Евенбах Є. К.	353
Езау І. Я.	344, 345
Ерастов С. І.	222
«Етнографічне обзирення», журн.	126
Еш В. В.	344
«Екатер. губерн. ведомости», газета	61
Елизавета Петрівна, рос. імператриця	84
Елисеєв О. В.	36
Елпатьєвський С. Я.	45
Емець М. К.	271
Ефремов С. О.	378
Жебуньов Л. М.	129, 355
«Жизнь и искусство», газета	194
Жуковський В. А.	427
Забіла В.	416
Забугін	97
Загаров О. Л.	382
Заньковецька М. К.	405, 407
«Запорожже», часопис	135, 223, 224
Затонський В. П.	447
Звенигородський З.	68
Звозний	122
Зеров М. К.	448a
Зинченко Н. Е.	274
Злотовратський М. М.	38
Значко-Яворський М.	323
Зозуля І.	437
Золотарьов В. А.	51
«Зоря», часопис	82, 297, 302, 303
Іваницький О. М.	403
Іванов П.	235
Івансє С. К.	237
Іванов	209, 210
Іконніков В. С.	185
Іловайський Д. І.	280
Іогансон, київ. видавець	418
Іпатенко О. І.	239
Ісаєв А. О.	80
«Искры», часопис	55
Іслєптьєв	144
Казановський Г. С.	254
Каїзер, лікар	120

Калиновський	204
Калниболоцький М.	356
Калнишевський П. І.	207, 222, 224, 235, 295
Каманін І. М.	294
Каманін О. М.	141
Каменський, генерал	75, 84
Карамзін М. М.	100
Карєєв М. І.	80
Карпенко-Карий І. К.	89, 378, 380
Катерина II, рос. імпер.	26, 65, 185
Кацапан М. І.	173
Кашенко А. Ф.	125a
Квітка	377
Квітка-Оснoв'яненко Г. Ф.	100, 205
«Киевлянин», журн.	280
«Киевская старина», журн.	37, 104, 207, 222, 273, 275, 278—280, 282, 287, 289—293, 296, 297, 299, 308, 310, 312, 319, 322, 415, 420
«Киев. университет. известия», часопис	185
«Киевское слово», часопис	193, 194
Кизеветтер О. О.	42
Кирияков І., священник	357
Кістяківський О. Ф.	282
Клейн	214
Клінгенберг О. М.	414
Клінгенберг Є. К.	355
Книш Я.	58
«Кобзарь», (книга)	42
Ковалевський М. М.	66, 77, 82
Коваленко О. В.	236—244
Коваленко Г. І.	1, 89
Кожушко Г. С.	219, 353, 355, 357
Козиненко Я. В.	173
Колесса О. М.	100
Комар, козак	449
Комаров М. Ф.	77, 83, 123, 147, 292
Комулео (Комулович) О.	277
Комстадіус М. М.	82, 103, 140
Конашевич-Сагайдачний П. К.	445
Кониський О. Я.	66, 89
Коні А. Ф.	214a
Кононенко	104
Кононов	267
Копилов М. С.	345
Короленко В. Г.	80

Жороленко П. П.	127
Жорьков	358
Жоростовцева	353
Жорсун О.	77
Жорш Ф. Є.	74, 77, 78, 80, 89, 98, 100, 101, 105, 106
Жорш Ф., театр. діяч	138
Жос М.	268
Жосач О. П., див.: Пчілка Олена	
Жосач-Кривинюк О. П.	330, 332, 334, 335
Жостомаров М. І.	296
Жостомарови	131
Жотельніков В. Г.	74
Жотенко Т. С.	180
Жотенко	358
Жотляревський І. П.	86, 95, 102, 106, 377
Жотов К. Є.	245—256
Жотов М. К.	255
Жотов П. К.	251, 255
Жотова К. К.	254
Жотюбинська В. У.	257, 258
Жотюбинський М. М.	362
Жравченко В. Г.	136, 235, 257, 258
Жравченко М. С.	221
Жрасицький Ф. С.	304
Жраснопольська М. Т.	50
Жрещановський А. А.	45
Жривенко	80, 85, 86, 87, 96, 97
Жривинюк М. В.	330, 331, 336
Жрижановський О. В.	274
Жрим-Гірей	224
Жримський А. Ю.	138, 207, 379
Жричевський В. Г.	215
Жришанівський	78
Жропивницький М. Л.	68, 77, 80, 81, 88, 89, 261—266, 450
Жрутов Д. І.	323
Жрушельницький А. В.	268
«Жубань» (жасопис)	222
Жудринев М. В.	358, 359
Жузьменко М. Л.	269—271
Жукулевський	301
Жукурудза	100
Жуліш П. О.	66, 83, 84, 91, 95, 100, 104, 107, 269
Жундзіч О. Л.	272
Журбас Л.	378, 382
Журилов В. В.	33
Журнич	31

Кучугура-Кучеренко І. Я.	229, 230
Лавров М.	177
Лазаревський М.	281, 285
Лазаревський О. М.	98, 100, 285
Латишов В.	82
Латугін	237
Лашкевич О. С.	273
Лашенко М. І.	274
Лебединцев Д. Г.	288, 292, 297
Лебединцев Ф. Г.	273, 275—301
Левицький М. А.	256
Левицький В. (Василь Лукич)	302, 303
Левицький М.	362
Левицький О. О., агроном	344
Леонтович В. М.	83, 304—320
Лесевич В. В.	80, 83
Лессінг Г. Е.	378
Лесков М. С.	292, 296
Леся Українка	358, 359
Лизогуб Ф.	216
Лилеев	185
Линниченко І. А.	209
Линська-Неметті В. А.	267
Лисенко М. В.	74
Лисенко М. М.	230
Лисиченко Д.	255, 414
«Літературно-науковий вістник»	138, 207
Лободовський М. Ф.	450
Лодиженський В. М.	52
Лонлей, де Дик	179
Лотоцький О. Г.	418
Лукаш	358
Лукич Василь, див. Левицький В.	
Лук'янов І., священник	133
Лутай, козак	222
Любавський М. К.	205
Лютенко З.	107
Магнусен В. П.	42
Магомет, святий	316
Мазепа І. С.	1, 58, 224, 300, 301, 406, 412, 434
Мазепа Іс.	413
Мазіг	13
Макозей О.	100
Макаренко К. Г.	344
Макаров К. Г. (Макаренко)	345
Маковський, лікар	256

«Максим Вітряк» (повість)

Малама Я. Д.	98, 100—102, 104, 106, 305, 306—308, 310—312, 415, 416
Малашевич І. О.	127
Малинка П. О.	235
Марій	36, 156, 316, 395
Маркевич М.	381, 382
Марко Проклятий	26, 28, 29, 66
Маркович Д.	222
Маркс А. Ф.	362
Маркс Н. А., генерал	133, 241
Матвеев А. А.	45, 47
Матвієнко Ар.	322
Микола I, рос. імпер.	358
Микола II, рос. імпер.	185
Митропольський (І. І.)	13, 231
Михайловський М. К.	38
Міллер М. О.	80
Міллер О.	17
Мініх Б.-Х.	296
Міхеев Ф. І.	322
Могилянський М. М.	285, 287, 301
«Молода Україна» (часопис)	321
Мордовець Д. Л.	329
Мурка (кішка)	7, 8, 43, 66, 71, 76, 77, 80, 83, 84, 98—100, 274, 307, 418
Мухін	381
Мякотін В. О.	132, 295
Набгольц	80
Найденов С. О.	280, 282
Науменко В. П.	38
Неживий С.	308, 309, 312, 415
Нечипоренко А.	139
Нечуй-Левицький І. С.	205
«Нива» (часопис)	89, 207, 296, 305
Нікітін, власник цирку	290, 291
Никифоров В.	408
Новиков М. М.	322, 323
Новицький В. Д., генерал	163
«Новое время» (часопис, видавництво)	80
«Новое слово» (часопис)	66, 290—292
«Новости» (газета)	41
Нос	71, 75, 290, 291, 300—302
Оглоблин М. М.	88
«Одесский вестник» (часопис)	53, 299
	322

Олена Пчілка, див. Пчілка Олена	
Ольденбургський, принц	97
Ольшанський В. Г.	358, 359
Орані, угорський поет	69
Ординцев М. Д.	339—343
Ординцева А. А.	343
Островський О. М.	380
«Отелло» (п'єса)	382
Павловський П. І.	435а
Павловський Ю. А.	366
Падалка Л. В.	67, 89
Палій С. П.	133
Паляничка, катериносл. просвітянин	414
Панас Мирний	218
Паприц-Линьова Є. Е.	439
Пасюга С. А.	230
Пашенко	16
«Педагогический листок» (часопис)	387
Пельохін П.	74, 88
Перевозняков	418
Перекидько П., див. Данилов П. В.	
Пересветов І. С.	58
Перетяткович Г. І.	209
Перун, бог	281
«Петербургские ведомости» (газета)	290, 293
Петіпа М. І.	138
Петренко М.	77
Петро І, рос. імпер.	378
Пипін О. М.	75, 76, 80
Писаревський	26
Підкова Іван	139
Підмогильний В. П.	362
Подгурський	13
Поліщук К.	362
Полторацька	70
Полуботок П.	167
Поль О. М.	4, 9, 126, 162, 163, 236, 237, 403, 434
Поль О. С.	63
«По морю и суше» (часопис)	67
Пономарьов, власник заводу	434
Попов Л. К.	163
Попов М. О.	404
Попова К. О.	211
Порубаєв П. І.	157
Постернацький, петерб. лікар	85
Потебня О. О.	284

Потьомкін Г. О.	26, 234
«Правда Божия» (газета)	41
Праотцев С. В.	166
Прахов А. В.	282, 295
«Придніпровськ»	61
Прометей, давньогрецьк. герой	382
«Просвіта» (тов-во)	129
Прохоров	217
Пузино А. И.	18
«Путь» (часопис)	52
Пушкін О. С.	380
Пчілка Олена	218, 329—338, 358, 359
Пьотчке	295
«Рада» (газета)	197, 223, 409, 411
Радченко Є. Ф.	140
Репін І. Ю.	5, 7, 8, 66, 73—75, 77, 188—191, 448а, 449
Репіна В. І.	188
Рижков, власник заводу	434
Рігельман О. І.	67
«Рідний край» (часопис)	41, 218, 329—331, 333
Річицький	89
Рогозин	85, 86, 96, 97, 196
Родзянко П. Г.	443
Родневич О. Л.	448
Розенберг	166
Розумовська Н.	235
Розумовський К. Г.	235
Романицький Б. В.	378, 380
Романченко Т. М.	256, 344—365, 376
«Россия и Азия» (часопис)	194
Рубан	58
Рубанистий М. В.	355, 357
Рудичев І.	137, 366—369
Рудченко П. Я. (Панас Мирний)	89
Русов О. О.	377
«Русская мысль» (часопис)	42, 152, 296
«Русская правда» (газета)	218
«Русская старина» (часопис)	277
«Русский инвалид» (часопис)	290, 291
«Русское богатство» (часопис)	98
«Русское обозрение» (часопис)	66
«Русское слово» (часопис)	55
«Рух» (вид-во)	383
Рябченко С.	26
Садовський Н. В.	384
Садовський М. К.	89, 378

Саксаганський П. К.	89, 226, 372—383
Салодилов П. М.	66, 71, 75, 77, 78, 80, 82, 83, 87, 89, 106, 108, 110, 112, 419, 420
Самійленко В. І.	384—386
Самойлов	358
Самоквасов Д. Я.	59
«Санкт-Петербургские ведомости» (газета)	82, 85
Сваричевський Ф. М.	207
«Свет» (газета)	290, 291
Свечников Г. В.	37
Свірський О.	68
Семевський В. І.	80
Семків Юхим, див. Грибінюк Ю. С.	
Серафимович О. С.	38
Сидоренко К.	235
Синельников О. М.	105
Синявський А. С.	255
Ситін І. Д.	42
Ситов	154, 155, 159, 231
Сіданченко К. П.	349
Сірко І. Д.	66, 67, 69, 124—125а, 139, 180, 222—224, 323, 351, 445
Сірополко С. О.	51
Скакун	448
Скабичевський	80
Скальковський А. О.	2, 18, 26, 296, 300
Скаржинська К. М.	280
Скиталець (Петров) С. Г.	38
«Складка» (альманах)	67—69, 71—75, 89, 90, 92, 97, 98, 102, 138, 274
Сковорода Г. С.	5
Сластіон (Сластьон) М. Г.	331, 344, 358, 397
Сластіон (Сластьон) О. Г.	69, 71, 74—78, 91, 100, 217, 319
Смаль-Стоцький С.	100
Смердівців	89
Смоктьї	83
«Современное слово» (газета)	401
Соловйов В. С.	80
Соловйов-Несмелов М. О.	387—396
Сотнік[ов] С. Л.	238, 240, 241
Сотнік[ова] М. М.	238
Сохацька Л. В.	397—402
Спаський В. Й.	344
Сперанський	397
Спосібний І. В.	369

Срединський М. К.	403, 404
Старицька М. М.	405
Старицька М. П.	75, 92, 95, 96, 98, 100, 406—408
Старицька-Черняхівська Л. М.	409—412
Стасюк М. М.	271, 413, 414
Стасюлевич М. М.	200
Стебницький П. Я.	109, 415—420
Стефанович І. Н.	116
Стодоля П.	421
Стороженко М. І.	138, 407, 408
Стороженко О.	88, 106
Стоюніна М. М.	200
Стрельніков М. Д.	352
Стригунова К. Г.	356
Строменко В. І.	162, 206, 355, 414
Струве П. Б.	42
Струков	84
Струнников М. І.	56, 167, 177, 184, 191
Стульчинський В. І.	435
Суворін О. С.	22, 36
Сулима-Бичихіна Т. С.	422
Сулиман-Грудзинський С.	27
Сулькевич	116
Сумбатов-Южин О. І.	184
Сумцов М. Ф.	279, 280, 285—287, 299, 301
Таль С. М.	71, 74, 103, 105
Тамара П. І.	271a
Тарас Бульба	165, 197
Тарновський В. В.	23—25, 330, 331
Телешов М. Д.	42, 57, 423, 424
Темченко	397
Терентьев П. К.	250
«Тиждень» (газета)	129
Тимченко	355
Тихомиров В. А.	399
Тихомиров Д. І.	18, 32, 42, 101, 177, 387, 388, 391, 394, 396, 425—430, 431
Тихомирова О. М.	51, 387, 391, 394, 425, 430—432
Тихомирови (Д. І. та О. М.)	424
Тіунов І. Д.	448a
Ткаченко Т. Р.	355
Ткаченко-Галашко П. Ф.	222
Толстой Л. М.	125, 156
Грохимовський М.	149
Труба І. М.	271, 434—436
Трутовський В. К.	442

Тулуб Н. А.	37
Тулуб О. О.	437
Тушкан П. Ф.	369
Уварова П. С.	213, 215, 441, 442
«Україна» (часопис)	21
«Украинская старина»	133
«Украинский вестник» (часопис)	280
Урусов М. П.	254, 335, 345
Усик-Базилевський Б. І.	434
Федоров П. Ф.	83
Феодосій (Макаревський)	322
Філянська С. І.	444
Філянський М. Г.	438—444
Форкатті	138
Франко І. Я.	51, 89, 100, 201
Харламов В.	156
Хитрово [Л. А.]	42
Хмельницький Б. М.	139, 224, 323, 406—408, 445
Хома Провора, літ. герой	86
Хоцінський	271a
Цвітковський Ю. Ю.	132, 438
Цяцюга, козак	449
Чайковський А. Я.	445
Чайченко, див. Грінченко Б. Д.	
Чалий Сава	446
Чапленко В. К.	446—449
Чапля І., козак	449
Чепіга Харко, козак	449
Чернова	358
Чернявський М. Ф.	259
Черняев	400
Чикаленко Є. Х.	76, 83, 88, 316, 317
Чириков Є. М.	38
Шаляпін Ф. І.	169
Шанявський	236, 237
Шаплик А. К.	271
Шаллик С. Я.	271
Шарин Л. І.	402
Шарпило І.	58, 60
Шахматов О. О.	110
Шевченко В. К.	53, 54, 319, 345, 349, 350, 353
Шевченко Д. Т.	368
Шевченко Т. Г.	41, 52, 56, 66, 68, 82, 91, 100, 107, 208, 217, 351, 417
Шекспір В.	104, 259
Шенрок	102, 107

Шиманський	129
Шіллер Н.-Ф.	114
Шмаков	101
Шолацький К.	235
Штейн	282
Штиглиц	290, 292
Шубинський С. М.	80
Щепкін	205
Щоголів Я. І.	68, 70, 71, 74, 89, 100, 448, 450
Щукін Є. М.	81
Юзефович М.	297
Юркевич К.	106
Яблоновський В.	129
Яворницька С. Д.	145, 238—242, 244, 255
Яковлев	237
Якубович І. М.	260
Янжул І. І.	451
Янцен	355
Янчук М.	102
Ярош	362
Ясевич	88

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Аджамка, с.	304
Азія	147
Алушта, м.	394, 425
Астраханськ, м.	196
Ашхабад, м.	446, 447
Базавлук, р.	3
Базавлуцька Січ	3
Баку, м.	29
Бар Подільський, м.	207
Баромля, м.	279
Бахчисарай, м.	394
Бердянськ, м.	246, 249
Бережани, м.	268, 445
Берлін, м.	137
Біла Церква, м.	233, 234
Білосток, м.	372
Бодаківка, с.	3, 316
Боківський Антрацит, п/в	124
Бородаївка, с.	240
Боярка, ст.	43
Буг, р.	382

Будаківка, с., див. Бодаківка	
Варшава, м.	65, 438
Васпільківський, о-в	21
Васпільків, м.	13
Вербка, с.	18
Верхньодніпровськ, м.	136
Відень, м.	287, 436
Вільна, м.	85, 87
Вінниця, м.	13, 382
Владимир, м.	60, 83
Волинь	332
Володимир-Волинський, м.	1
Волооське, с.	349
Воронеж, м.	284
Ворошиловськ, м.	447
Вятка, м.	185
Гадяч, м.	328
Галичина	83, 100, 101, 222, 238, 302, 445
Гамбург, м.	345
Гордівка, с.	133а, 135а
Горлівка, м.	237
Деконська, ст.	236, 237
Диканька, хут.	64
Дніпрельстан	243
Дніпро, р.	3, 41, 51, 72, 102, 153, 171, 268, 282, 330, 345, 352, 380, 448а, 449
Дніпробуд	142
Дніпропетровськ, м.	14, 17, 57, 123—125а, 136, 141—146, 188— 192, 207, 208, 211, 234, 235, 242—244, 272, 321, 324—327а, 339—343, 363, 364, 383, 412, 437, 446—449
Дон, р.	119
Дрезден, м.	282
Дунавці	107
Дунай, р.	297
Європа	295, 378
Єлизаветград, м.	262, 266, 438
Єреськи, с.	442
Єрусалим, м.	66
Есентуки, м.	37, 67—70, 374
Житомир, м.	129, 235
Жовті Води, м.	323
Журжев	107
Закарпатська обл.	29
Запоріжжя, м.	243, 356

Запорожжя, історичне

Запорозька Січ

Звенигородка, м.

Знаменка, м.

Ізмаїл, м.

Ізюм, м.

Інгул, р.

Інгулець, р.

Ірклейць, р.

Італія

Кавказ

Камишна, с.

Кам'янка

Катеринодар, м.

Кам'янське, м.

Кам'янець-Подільський, м.

Карфаген, м.

Катеринослав, м.

Качанівка, с.

Кієво-Печерська лавра

Київ, м.

Київщина

Кісінген

Кисловодськ, м.

Кишинів, м.

Клинці, с.

Ковель, м.

Кодак, фортеця

Костромська губ.

Котовка, с.

Кошенятівка, с., див. Котовка

2, 8, 18, 19, 87, 107, 119, 144, 153, 164, 176,
216, 222, 234, 235, 268, 278, 280, 284, 291,
301, 302, 313, 322, 329, 351, 353, 412, 413

65, 224, 290, 359

287

304, 323

344

107

322

323

323

185, 285—288

23—25, 27, 30, 38, 89, 374, 447

156, 269, 310, 314, 371, 395, 396, 441, 442

358

127, 128, 139, 221—224, 261, 449

238—240, 242, 244

12, 381

381, 382

1, 4, 9—13, 18—22, 26, 37—56, 61—63,
108—122, 126, 129, 130, 133a, 134, 135, 135a,
137, 137a, 140, 152, 162—165, 167—184, 186,
197, 213, 215—230, 233, 236—241, 244a,
244b, 245—258, 265, 268—271b, 299, 306, 319,
328—338, 344—362, 366—369, 370, 373—382,
384—386, 397—402, 404, 405, 410, 411, 413,
414, 419—422, 428—430, 434—436, 438, 443—
445

24, 25

301

14, 18, 37—41, 66, 80, 102, 116, 138, 141—
146, 181, 185, 186, 193, 194, 200, 214a, 226—
230, 244a, 244b, 255, 256, 273, 275—301,
307, 319, 321, 329—338, 351, 353, 355, 360,
373—383, 403, 405, 406, 408—412, 415, 416,
418, 437, 448a

256, 313

288

74, 147, 192, 241, 374

138, 139

166

18

322

444

103, 170, 344, 345

Красний Кут, с.	358
Краснопавлівка, ст.	285
Кременчук, м.	88, 213, 214, 380
Кривий Ріг, м.	194
Крим	45, 47, 50, 73, 116, 133, 207, 224, 364, 394, 432
Кринички, с.	146
Кубань	119, 222, 224, 357
Курськ, м.	69, 425
Литва	77, 137
Лихівка, с.	397
Лохвиця, м.	421
Лощманська Кам'янка, с.	332, 333
Лубни, м.	306
Луганськ, м.	46, 48, 358, 359
Львів, м.	222, 286, 297
Малоросія	28, 29, 62, 391, 392, 395, 441
Малютинки, с.	43
Мерефа, м.	49
Миколаїв, м.	370
Миколаївка, с.	446
Миргород, м.	149, 152
Михайлово-Апостолово, с.	88, 425
Мітава, м.	108
Москва, м.	2, 31—42, 44—48, 51—64, 66, 72, 74—108, 122, 123, 127, 128, 133, 138, 145, 147—163, 165—169, 171, 172, 174—185, 187—192, 194, 196, 198—210, 212—214, 231, 236, 237, 241, 245, 259—261, 274, 279, 282, 283, 285, 287, 305—309, 311—313, 317, 387—396, 406—409, 415—418, 423, 424, 426—433, 439—443, 451
Московська держава	26
Мосьпанівка, с.	8
Мурафа, м.	9, 10, 11
Муром, м.	83
Нарва, м.	82
Нева, р.	67, 292
Ненасищець, дніпр. поріг	330, 403
Низовка, с.	231, 232
Нікополь, м.	214, 355
Ніцца, м.	295
Новий Кодак, с.	125а
Новоград-Волинський, м.	339—343
Новомосковськ, м.	348, 402, 414
Новоросія	26, 61
Новочеркаськ, м.	261, 262
Нью-Йорк, м.	421

Одеса, м.	77, 78, 80, 116, 130, 147, 278, 279, 299, 305, 307, 322, 372
Олександрівськ, м.	385, 386
Олександрія, м.	26, 322, 323
Олонеська губ.	112
Омськ, м.	88
Ордо-Василівка, с.	134, 135
Орел, м.	407, 408
Оренбург, м.	106
Орловщина, с.	861
Отузи, м.	45, 47
Павлоград, м.	50, 380
Палестина	309
Передеріївка, с.	193
Персія	97
Петербург, м.	1, 3, 19—21, 23—25, 42, 51, 59, 65, 66, 68—72, 74—86, 88—112, 127, 131, 132, 138, 164, 195—200, 209, 210, 214а, 217, 261—264, 266, 267, 274, 279, 286—302, 305—308, 322, 323, 344, 345, 372, 391, 392, 400—403, 405, 413, 415—420, 438, 451
Петроград, м.	22, 140, 254, 262, 380
Петрозаводськ, м.	112
Південна Русь	259, 273, 394, 426
Поділля	10, 12, 337, 347
Подільська губ.	9, 10, 12
Покровське, с. Криворізького р-ну	324—326
Покровське, с. Олександрівського пов.	5, 279
Пологи, с.	124—125а
Полтава, м.	64, 67, 86—88, 147, 151, 154, 212—220, 313.
Полтавщина	319, 348, 369, 371
Польща	10, 88, 133, 255, 395, 396
Попасне, с.	137, 139
Попівка, с.	237
Прага, м.	444
Прогной, р.	137
Проскуров, м.	125а
Прут, р.	381
П'ятигорськ, м.	378
Рижкове, ст.	38, 448, 448а, 449
Романково, с.	434
Ромодан, м.	240
Росія	304—316, 318—320
Ростов, м.	26, 51, 76, 92, 156, 180, 237, 297, 378
Саки, м.	262, 448а
	10, 113, 347—350

Сайсагань, р.	403
Самарканд, м.	27—30, 58—60
Саратов, м.	377
Сергіївка, с.	345
Середня Азія	29
Сибір	72, 82, 88
Сімферополь, м.	211
Скарбна, р.	125а
Слобідська Україна	62
Соловки	393, 426
Сорочинці, м.	149, 150, 152, 173, 438
Ставрополь, м.	261, 447
Стамбул, м.	73
Станіславів, м.	302, 303
Старий Кодак, с.	125а
Степова Україна	26
Сурсько-Михайлівська вол.	250
Суслівка, с.	240
Таврія	368
Таганрог, м.	17
Татарка, с.	358
Ташкент, м.	303
Тифліс, м.	27—30
Тишковичі, с.	1
Томаківка, с.	435а
Тосно, ст.	89
Туреччина	378, 379
Україна	8, 10, 14, 41, 43, 68, 72, 76, 83, 89, 92, 116, 123, 133, 141, 144, 156, 164, 197, 207, 217, 218, 222, 224, 227, 230, 233, 234, 241, 260, 292, 299, 302, 312, 313, 339, 351, 378, 380, 381, 436, 448
Урал	444
Усть-Тосно	67
Федорівка, с.	261
Феодосія, м.	45, 50, 113—120, 207, 208
Франція	241
Харків, м.	5—8, 15, 16, 49, 68, 71, 73, 124, 133, 137а, 215, 216, 226, 272, 275—278, 280—288, 299, 322, 331, 352—357, 381, 403, 404, 408, 437, 450
Харківщина	62, 129, 220, 222
Херсон, м.	71, 167
Херсонщина	62, 102, 368
Холм, м.	89
Хорол, м.	320

Жортиця, о-в	144, 180, 282, 289, 291, 292, 295, 296, 299—301
Царське Село, м.	6—8
Черкаси, м.	235
Чернігів, м.	129, 166, 257—260, 384—386
Чортомлик, р.	133
Чортомлицька Січ	125, 125а, 138
Чорний ліс	107
Чугуїв, м.	8
Чуфут-Кале	394
Шліссельбурзький пов.	75
Ялта, м.	364
Янгул, р.	451
Японія	36
Ярославль, м.	23—25

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Академія Наук	141—144, 207
Антропоніміка	324—327а, 451
Армія	114
Археографія	284, 292, 295, 300
Археологія	142, 156, 213, 215, 240
Архіви	17, 58—60, 234, 235, 284, 285, 300
Архітектура	186, 260, 337, 441, 443
Безробіття	339, 384, 438, 421
Бібліографія	303
Бібліотеки	3, 20, 27, 30, 211, 212, 217, 222, 223, 224, 257
Біографістика	321, 378, 437
Благодійництво	229, 337, 402, 421
Видавнича справа	4, 29, 30, 38, 51, 61, 62, 67, 76, 83, 93, 102, 129, 133, 137—139, 144, 147, 180, 187, 193, 194, 197—200, 207, 218, 221, 222, 249, 253, 259, 268, 273—303, 305—313, 317, 319, 321, 329—331, 383, 387—391, 393, 401, 409, 415, 416, 418—420, 426, 427, 429, 437, 446, 447
Виставки	345
Відпочинок	246—249
Війна	254
Військові справи	114, 116, 370, 445
Газети	61, 222
Генеалогія	140, 254, 255, 288, 292, 330, 332, 334, 335, 338, 404
Географія історична	323
Гімназії	200, 268, 435а
Громадський рух	271, 378, 410, 413, 414, 418
Дисертації	185

Екскурсії	344, 345, 348, 357, 358
Етнографія	136, 146, 157, 162, 165, 374, 375
Живопис	1, 5, 56, 73, 140, 183, 184, 188, 189, 190, 191, 251, 282, 301, 353, 434
Журнали	2, 42, 51, 126, 273—303, 387, 426, 427, 429
Запорозька Січ	3, 58, 65, 144
Земство	129, 257, 313, 384, 385, 386
З'їзди наукові	213, 215, 278
Історія	2, 3, 18, 119, 26, 30, 58, 60, 65—67, 75, 127, 128, 133, 137, 144, 147, 167, 198, 224, 273, 277—279, 292, 302, 322, 323, 326, 379, 445, 449
Карти, картографія	17, 144, 145, 322
Кафедри наукові	141—145
Кераміка	12
Клуби	410, 411
Книги, книгарні	14, 18, 20—22, 26, 28—31, 36, 42, 52, 93, 94, 130, 137, 191, 192, 217, 233, 241, 244a, 2446, 274, 299, 351, 357, 362, 407, 413, 418, 422, 436
Кобзарство	53, 213, 219, 221, 222, 230, 319, 355, 357, 397
Козацтво	
— запорозьке	2, 3, 18, 19, 66, 67, 125, 125a, 133, 140, 157, 165, 221, 222—224, 273, 302, 322, 323, 357, 396, 445, 449
— задунайське	107
— кубанське	127, 128
— загальне	179
Колекції, колекціонерство	5, 9—11, 23—25, 133a, 134, 135a, 181, 229, 236, 237, 337, 339—343, 441
Культурне життя	32, 34, 37, 42, 66, 77, 80, 84, 92, 139, 195, 196, 206, 217, 220, 222, 225, 226, 228, 230, 250, 259, 329, 351, 366, 417, 418, 425, 450
Лекції	129, 203, 204, 212—214, 217, 219a, 250, 257, 258, 320, 410, 411, 416, 442
Література	2, 52, 67—69, 71—74, 78, 83, 86, 89, 90, 92, 95, 98, 100—102, 104, 106, 109, 110, 114, 124—125a, 138, 149, 150, 207, 222, 224, 255, 259, 269, 272, 303, 304, 339, 361, 362, 371, 378, 379, 401, 406, 408, 412, 415, 416, 418—422, 436, 437, 444, 445, 449
Медицина	38, 71, 88, 114, 195, 256, 332, 335
Мистецтво народне	9, 10, 12
Мистецтвознавство	188—192, 353
Мова, мовознавство	207, 208, 218, 272, 296, 371, 374, 379, 409, 420, 435a, 447, 448
Музей	1, 9, 12, 14, 25, 27, 56, 133a, 134, 135a, 156, 216, 229, 234, 236, 237, 256, 331, 340, 342—360, 434, 435a, 436, 441, 443

Музика	51, 53, 213, 230
Наука історична	141, 185, 205
Нотаріат	397
Освіта	13, 20, 26, 137, 200, 202, 255, 256, 268, 397, 398, 400, 435a
Пам'ятки	1, 5, 17, 133a, 135a, 140, 186, 215, 223, 229, 240, 282, 337, 339, 341, 342, 355, 356, 359, 434, 441, 443
Переклади	147, 380
Періодика	2, 41, 42, 55, 61, 62, 126, 135, 193, 194, 197, 207, 218, 222—224, 273—303, 387
Пісні	6, 7, 146, 197, 222, 231, 378, 439, 446
Поезії	63, 66, 72, 78, 104, 138, 148, 152, 153, 164, 197, 208, 249, 252, 255, 262, 330, 444
Привітання	243, 328, 328a, 333, 336, 364, 367, 377, 387, 400
Природа	404
Промисловість	236, 254, 375, 376
Просвітницька діяльність	212, 214, 217, 228, 250, 257, 258, 271, 274, 320, 366, 368
Садівництво	404
Скульптура	173
Статистика	386
Студентство	201—206, 413
Театр	34, 138, 169, 223, 226, 261, 267, 377, 378, 379, 330—382, 407, 408
Товариства:	
— археологічні	23
— музичні	219, 230
— «Просвіта»	129, 222, 228, 271a
— студентські	204—206
— інші	274, 349, 410, 411, 417, 421
Українізація	256, 435a
Українська колонія в Петербурзі	20, 21, 132, 195, 196, 200, 372, 417—420
Університети	120, 137, 201—207, 209—211
Утиски з боку царата	222, 227, 297, 380, 414
Фольклор	6, 7, 197, 222, 231, 404, 439, 446—448
Фортеці	322
Фотосправа	23, 25, 140, 160, 186, 190, 191, 223, 226, 232, 268, 279, 282, 302, 303, 403
Цензура	3, 89, 214a, 217, 297, 307, 310, 341, 391, 415, 418
Центральна Рада	435a
Церква	133a, 186
Шевченкіана	41, 42, 52, 56, 66, 100, 217, 220, 351, 368, 372, 417
Ювілеї	77, 80—82, 127, 137a, 176, 184, 217, 226, 396, 405

БІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

АБРАМОВИЧ НІКАНОР

(1883—?) —

український церковний діяч, колекціонер

Родом з Ковельщини, освіту здобув у Волинській духовній семінарії та Київській духовній академії; з 1910 р. — священник; під час визвольних змагань — волинський губернський інструктор; голова Братства св. Спаса і багатьох волинських з'їздів; першу службу Божу українською мовою здійснив в Почаєві у 1921 р. За намагання відросійщення Православної церкви на Волині під час польської окупації був засланий до Дерманського монастиря на 3 роки. У 1942—1943 рр. був архієпископом київським і чигиринським. В еміграції був митрополитом УАПЦ (перебував в Карлсруе (Німеччина)), головою Богословського наукового інституту УАПЦ. Редагував «Громадянин», «Богословський вісник», «Світець» та ін.

Праці: «Догматично-канонічний устрій Вселенської Православної Церкви» та ін.

Джерело: ЕУ. — Т. 5. — С. 1766.

АВЕНАРИУС ВАСИЛЬ (ВІЛЬГЕЛЬМ) ПЕТРОВИЧ

(1839—1923) —

російський письменник-прозаїк

Народився 28.09.(10.10) 1839 р. в Царському Селі, в дворянській родині; батько був пастором. 1857 р. закінчив 5-у петербурзьку гімназію; 1861 р. — природниче відділення математичного ф-ту Петербурзького ун-ту із ступенем кандидата. З 1862 р. служив в Міністерстві внутрішніх справ; з 1880 р. — чиновник Міністерства народної освіти, з 1882 р. — старший чиновник канцелярії відомства закладів імпер. Марії; з 1908 р. — у відставці; таємний радник.

Дебютував як поет у 1859 р., потім — як прозаїк у 1865 р. У 1870-х рр. почав писати для дітей; співпрацював у журналах: «Детское чтение», «Задуманное слово», «Родник»; упорядник фольклорних видань: «Книга о киевских богатырях» (1876), «Книга былин» (1880), «Тридцать лучших новых сказок» (1877).

Оригінальні твори: «Сказка о пчеле мохнатке» (1879), «Что комната говорит» (1880); повісті: «Отроческие годы Пушкина», «Юношеские годы Гоголя», «Д. И. Фонвизин, его жизнь и творчество», «Школьные годы Пирогова», «Академические годы Пирогова», «Орел Чечии и Дагестана», «Необыкновенная история о воскресшем помпейце» (1889) та ін.

Джерело: 50-летие литературной деятельности Авенариуса // Родник. — 1915. — № 7; Чудакова М. О. Авенариус В. П. // Русские писатели. 1800—1917. — М., 1989. — Т. 1. — С. 16—17.

АВЧИННИКОВ ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ

катеринославський видавець, громадський діяч

підполковник, дійсний член Катеринославського губернського статистичного комітету; разом з М. Г. Подковировим редагував ілюстрований адрес-календар Ка-

катеринославської губ. «Придніпровье»; дійсний член Російського Военно-історичного т-ва; автор брошури «Профессор Дмитрий Иванович Эварницкий» (Катеринослав, 1914).

Джерело: Придніпровье. — Катеринослав, 1913. — С. 274, 328.

АЛЕКСАНДРОВ ВОЛОДИМИР С.
(1825—1893) —

поет, драматург, перекладач

З родини священика; його батько був священиком у Моспанівці (у 16 верстах від Чугуєва). За фахом — лікар. З 1859 р. до 1867 р. служив військовим лікарем у чугуївському уланському полку, потім — у чугуївському військовому шпиталі; у 1867 р. переїхав до Харкова.

Автор збірок: «Тихомовні співи на святі мотиви», «Малоруські співанки» (1880); автор оперет: «За Немань іду» (1872) та «Не ходи, Грицю, на вечорниці» (1873), відомих у переробці М. Старицького.

Джерело: ЕУ. — Т. 1. — С. 36.

АЛЕКСАНДРОВИЧ ЮРІЙ СЕМЕНОВИЧ —

український етнограф, мистецтвознавець, музейний працівник, колекціонер

Працював хранителем музею Подільської губ., згодом — в етнографічному відділі Київського сільськогосподарського музею; досліджував український орнамент, кераміку тощо.

АЛЕКСЕЄНКО МИХАЙЛО МАРТИНОВИЧ
(1847/1848—1917) —

вчений юрист, фахівець з фінансового права, державний і громадський діяч

Народився у Катеринославі (тепер Дніпропетровськ) в сім'ї відомого катеринославського купця М. О. Алексеєнка. У 1864 р. закінчив катеринославську класичну гімназію із золотою медаллю. Вищу освіту здобув на юридичному ф-ті Харківського ун-ту; у 1872 р. захистив магістерську дисертацію «Государственный кредит, очерк нарастания государственного долга в Англии и во Франции». Після захисту 2 роки перебував за кордоном. У 1879 р. захистив докторську дисертацію «Действующее законодательство о прямых налогах»; став професором фінансового права в Харківському ун-ті; у 1890—1899 рр. — ректор цього ун-ту; з 1899 р. до 1903 р. — попечитель казанського, потім харківського учбових округів.

З 1878 р. займався громадською діяльністю у Катеринославській губ., обирався гласним повітового, потім — губернського земства, почесним мировим суддею. 1907 р., як член партії октябристів, був обраний депутатом III, а у 1912 р. — IV державних дум. У III-й думі протягом трьох сесій був головою думської бюджетної комісії. Доклав багато зусиль щодо впорядкування державного бюджету. Приділяв увагу розвитку рідного міста (завдяки йому було вирішено

питання будівництва другого залізничного мосту через Дніпро (Мерефо-Херсонський міст), гірниче уч-ще перетворено на гірничий ін-т, засновано землемірне уч-ще тощо). А. здобув звання Почесного громадянина м. Катеринослава. Помер 18.02.1917 р. в Петербурзі, похований у Катеринославі.

Джерело: Лазебник В. Жили два брата...// Днепр вечерний [Днепропетровск]. 1998.— 22 авг.; Энциклопедический словарь Брокгауз и Ефрон.— М., 1991.— Т. 1.— С. 196.

АНДРЕЄВ-ТУРКІН МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ —
завідуючий музеями м. Таганрога, колекціонер

БАЛИЦЬКИЙ ПАВЛО
(1881—?) —

історик, мистецтвознавець, громадський діяч

Навчався на історичному ф-ті Петербурзького ун-ту, який закінчив у 1911 р. Під час навчання в ун-ті був бібліотекарем української студентської бібліотеки; на власний кошт організував в Петербурзі українську книгарню «Український базар», де також продавалися українські кустарні вироби. Після закінчення ун-ту служив у Дворянському банку в Петербурзі; працював учителем в Катеринославі; згодом — професор Київського художнього ін-ту. Брав діяльну участь у роботі Українського наукового ін-ту книгознавства.

Праці: «Історія української книги 1 пол. XIX ст.», «Харківські видавці і їх українські видання першої половини XIX ст.», та ін.

Джерело: ЕУ.— Т. 1.— С. 86; Ковальчук Г. Феномен УНІКу // Книжник.— 1991.— № 2.— С. 37.

БАБЕНКО ГРИГОРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(р. н. і р. см. невід.) —

письменник, автор творів про запорозьких козаків

1911 р. закінчив Харківський ун-т, за фахом — лікар; працював практикантом у миколаївській лікарні в Харкові. З 1912 по 1922 рр. знаходився на службі у бердянському повітовому земстві, завідував лікарняними ділянками у Вознесенську, Покровці, Цареводарівці. У 1922 р. повернувся до Харкова, де завідував Другою медичною ділянкою, згодом влаштувався на роботу в Боківську рудничу лікарню Луганської округи. Після чотиримісячних курсів у Харкові став працювати на посаді заступника головного лікаря. У вересні 1928 р. написав заяву про надання йому місця завідуючого медчастиною в Пологах, де й працював. Виступав як письменник історичної тематики.

Автор книжок «В тумані минулого» (1927), «Люди з Червоної скелі» (1929), «Шляхом бурхливим» (1931; КС.— 1993.— № 6.— С. 48—67; К.: Веселка, 1995).

Відомості зібрав Олександр Ємець (м. Пологи).

Літ-ра: Іванюк С. Крізь туман минулого // КС.— 1993.— № 6.— С. 67—68.

Інформацію підготував М. П. Чабан.

БАРЩЕВСЬКИЙ ІВАН ФЕДОРОВИЧ
(1851—1948) —
російський майстер художньої світлини

Народився в сім'ї чиновника. Здобув домашню освіту, навчався у відомого петербурзького фотографа-портретиста К. Бергамаска; одночасно навчався в школі малюнка, стажувався у приватних класах Академії мистецтв. 1879 р. відкрив власну портретну фотографію в Ростові Ярославської губ., а у 1886 р. — в Ярославлі фотопавільйон. Також уклав «Исторический очерк города Ярославля» (опубл. в «Трудах» Ярославської архівної комісії). Б. працював фотографом Імператорської Академії мистецтв та Московського археологічного товариства; був членом ярославського природничо-історичного товариства, ярославської, костромської, смоленської архівних комісій, одним із засновників ярославського фотографічного товариства (1894).

1887 р. був нагороджений срібною медаллю Московського археологічного тов-ва, 1892 р. — орденом св. Станіслава 3-го ступеня за участь у Палестинській експедиції.

1898 р. став хранителем музею княгині Тенішевої у Талашкіні Смоленської губ. У 1911—1944 рр. обіймав посаду директора історико-етнографічного музею «Русская старина». Останні роки життя працював хранителем музею-садиби «Коломенське» під Москвою. 1946 р. одержав звання заслуженого діяча мистецтв РРФСР.

За своє життя Б. зібрав велику колекцію негативів, що зараз зберігається в музеї архітектури м. Москви, в ярославському держархіві та ярославському історико-архітектурному музеї.

Джерело: Ярославские краеведы: Библиографический указатель / Сост.: В. П. Алексеев. — Ярославль, 1988. — Ч. 1. — С. 6—7; Голубкова Н., Меледина М. Фотограф, археолог, историк искусств // Сов. фото. — 1982. — № 10. — С. 34—36; Гузанов Е. Л. Фотограф императорской Академии художеств И. Ф. Барщевский // Ярославская старина. — 1995. — № 2. — С. 85—86.

БАЧИНСЬКИЙ МИХАЙЛО ОПАНАСОВИЧ —

син відомого в Олександрії вчителя, директора школи (згодом мала назву «школа Бачинського») Опанаса Васильовича Бачинського (1852—1934). Навчався на історико-філологічному ф-ті Київського ун-ту; був членом Олександрійської земської управи, членом Одеського наукового т-ва.

БЕГІЧЕВ КОСТЯНТИН МИКОЛАЙОВИЧ —
видавець, книготорговець

Директор фірми «Русская и иностранная книжная торговля Константина Николаевича Бегичева» в Тифлісі; спеціалізувався у комплектуванні книг з історії, іноземних та рідкісних видань; видавав книжкові каталоги своєї книгарні; був комісіонером тифліської публічної бібліотеки і Кавказького музею; упорядкував бібліотеку з кавказознавства для великого князя Георгія Олександровича.

БЕЛОУСОВ ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ

(1863—1930) —

російський поет, прозаїк, перекладач

Народився 27.11(9.12).1863 р. в Москві в родині кравця. У 1875—1880 рр. навчався в 1-му Московському гірничому уч-щі, де почав писати вірші. Працював у майстерні батька, згодом — у власній майстерні. З-за хвороби кинув ремесло й став професійним літератором.

Перша публікація з'явилася у 1882 р. в петербурзькій газеті «Свет». З 1885 р. почав друкуватися у московській періодичці («Новости дня», «Голос Москвы», «Московская иллюстрированная газета», «Русское дело», «Развлечение», «Радуга», «Вестник Европы», «Русское богатство», «Русская мысль», «Мир божий», «Нива» та ін.). У віршах оспівував рідну природу. Редагував 2 збірники творів письменників-самоуків «Родные звуки» (М., 1889—1891); був одним з керівників Суриківського літературно-музичного гуртка. Значне місце в творчості Б. посідає шевченківська тема (він перекладав твори Т. Г. Шевченка, писав вірші, присвячені творчості Т. Г. Шевченка («Из «Кобзаря» Т. Г. Шевченко и украинские мотивы», 1887; «Т. Г. Шевченко, его думы и песни», 1914; та ін.). Він також перекладав Я. Купалу, Р. Бернса, П. Ж. Беранже, А. Негрі та ін.; писав для дітей; співробітничав у багатьох дитячих журналах. 1908 р. очолив видавництво для дітей «Утро»; у 1911 р. — редактор-видавець «Нашего журнала», у 1911—1914 рр. — журналу «Путь». Б. — автор спогадів: «Воспоминания» (1926), «Литературная среда. Воспоминания. 1880—1928» (1928) та ін.

Джерело: Иванова Л. Н. И. А. Белоусов // Русские писатели. — 1800—1917. — М., 1989. — Т. 1. — С. 224—225; УРЕ. — Т. 1. — С. 430; УЛЕ. — Т. 1. — С. 160.

БЕЛЯЕВ ІВАН —

архівіст, співробітник Московського архіву Міністерства юстиції (ММЮ); на замовлення дослідників копіював архівні документи.

БИКОВ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ

(1857—1917) —

український і російський журналіст, публіцист, літературний критик, письменник, громадський діяч. [псевд.—М. В., М. Віл.]

Народився в с. Мануйлівка, тепер Амур-Нижньодніпровський р-п Дніпропетровської обл.; дворянин за походженням; навчався на історико-філологічному ф-ті Петербурзького ун-ту, звідки 1877 р. за зв'язок з народниками був виключений і висланий до Катеринослава (проживав у родовому маєтку в с. Мануйлівка). Протягом 1898—1901 рр. видавав щотижневу громадсько-літературну газету «Приднепровье» (з 1899 р. перейменована в «Днепровскую молву»), у 1906 р. український часопис «Добра порада», які за публікацію не дозволених цензурою матеріалів було заборонено.

Б. друкувався у катеринославській пресі («Степь», «Вестник Екатеринославского земства», «Дніпрові хвилі», «Южная заря», «Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии» та ін.). Б. — автор літературно-критичних ста-

тей, літературознавчих досліджень, нарисів про українських, російських і західноєвропейських письменників: «Памяти А. Н. Островского» (1886), «Современные русские беллетристы. В. Г. Короленко» (1898), «Народно-гуманные начала поэзии Пушкина», «Памяти М. Е. Салтыкова» (1899), «Чехов в ряду русских классиков» (1904), «Ив. Ив. Манжура, украинский этнограф и поэт» (1910), «Тарасова слава» (1911), «Народна дума в творіннях Т. Г. Шевченка» (1912), «Великий поэт народной человечности» (1914) та ін. Б. належить цикл новел під назвою «Миниатюры Игренева», фантастичний роман «На островах Гоголу» (1899), спогади про Г. Залюбовського, О. Єгорова, І. Манжуру. Останньому він допомагав матеріально, сприяв надрукуванню поеми-казки І. Манжури «Трьомсин-Богатир» (1913).

Н. Є. Василенко.

БІЛИЛОВСЬКИЙ КЕСАР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

(псевд.: Цезар Білило, Цезарко, Ц. Б., Іван Кадило, Ольгин та ін.;
1859—1934) —

український письменник, видавець, перекладач, культурно-громадський діяч,
за фахом — лікар

Народився 20.02.(4.03).1859 р. в с. Стопівка (тепер Вознесенське Золотоніського р-ну Черкаської обл.) в сім'ї сільського фельдшера. Навчався в Дерптському (тепер Тартуський), Лейпцигському, Віденському та Ієнському ун-тах; 1883 р. захистив дисертацію на звання доктора медицини і хірургії. Працював лікарем у Петропавловську (Казахстан); з 1892 р. жив в Петербурзі. Видав 2 випуски альманаху «Складка» (1896, 1897). Під час революційних подій 1905 р. був заарештований за активну участь в антиурядових маніфестаціях. Після Жовтневої революції 1917 р. працював в Криму. 1918 р. був звільнений з посади головного лікаря Феодосійської морської лікарської станції. Влітку 1919 р. перебував з лазаретом на Кубані; у 1925—1932 рр. — лікар радянської амбулаторії в Решті (Іран).

Б. — поет-лірик. Друкувався у виданнях: «Славянський альманах», «Наука», «Весна», «Світ», «Зоря», газеті «Труд», в антологіях та збірниках. Перекладав Т. Шевченка німецькою мовою, а німецьких поетів українською мовою. У творчому доробку Б. — праці з медицини, критичні статті, переклади.

Твори: Українське свято в Петербурзі. — Львів, 1897; В чарах кохання: Вибрані поезії. — К., 1981.

Джерело: ЕУ. — Т. 1. — С. 129; Дегтярьов П. А. Про творчість Кесаря Білиловського // Радян. літературознавство. — 1976. — № 8; Він само. Городовой врач Петропавловска // Простор. — 1983. — № 6; Він само. К. О. Білиловський // УЛЕ. — Т. 1. — С. 181.

БОГДАНОВИЧ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ —

етнограф, секретар Імператорського т-ва шанувальників природознавства, антропології та етнографії при Московському ун-ті, редактор журналу «Этнографическое обозрение».

БОГДАНОВИЧ ГРИГОРІЙ —

начальник Військового штабу Кубанського козацького війська.

БОРОВИК ВІТАЛІЙ ГАВРИЛОВИЧ

(1861/1864—1938) —

український поет, перекладач, громадський діяч

Належав до літературного гуртка «Плеяда»; один із засновників «Братства тарасівців»; директор української книгарні «Діло» (Одеса); автор поезій на громадські теми, перекладів тощо.

Джерело: ЕУ.— Т. 1.— С. 161; Книжник.— 1992.— № 4.— С. 4—6.

ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ

(1854—1917) —

видатний український живописець, знавець українського орнаменту
і народного мистецтва

Народився 7(19).10.1854 р. в м. Ізюм, тепер Харківської обл. У 1885 р. скінчив Академію Мистецтв в Петербурзі; у 1886—1888 рр. перебував за кордоном (Франція, Англія, Італія, Африка), де удосконалював свою майстерність. З 1888 р. жив і працював у Харкові, очолював архітектурно-мистецьке т-во.

У творчому доробку В. понад 3000 творів (портрети, пейзажі, жанрові, батально-історичні твори. В.— автор альбомів з українського мистецтва («Мотивы украинских орнаментов»), а також альбому «Из украинской старины» (спільно з М. Самокишем та Д. Яворницьким; СПб., 1900).

Серед творів В. картини: «Чумацький шлях на Ромодан», «Обрання полковника Пушкаря», «Бій козака Голоти з татариним», «Весна», «Козацька станиця на Кубані», «Запорожець на розвідці», «В степу», «Над Чорним морем», «На ярмарку», «Церква на Поділлі» та ін.

Джерело: ЕУ.— Т. 1.— С. 216; Огієвська І. В., С. І. Васильківський // УРЕ.— Т. 2.— С. 134.

ВЕРЖБИЦЬКИЙ АРКАДІЙ —

сільський учитель з Верхньодніпровського пов. Катеринославської губ. (тепер Дніпропетровська обл.), збирач і колекціонер пам'яток української старовини, дослідник місцевого фольклору; залучав учнів до заняття народним мистецтвом.

ВИРОВИЙ ЄВГЕН СЕМЕНОВИЧ

(1889—1945) —

громадський, культурно-освітній, педагогічний діяч

Дійсний член та бібліотекар Катеринославської губернської вченої архівної комісії; один з організаторів і активних діячів катеринославського культурно-освітнього т-ва «Просвіта» й «Українського видавництва в Катеринославі». У 1919 р.— голова культурно-просвітньої комісії Трудового конгресу. Емігрував до Праги, де продовжував різнобічну громадську і видавничу працю («Україн-

ське видавництво в Катеринославі» перенесене до Відня, згодом у Лейпцигу, Берліні й Празі). До 1925 р. було видано бл. 50 книг, переважно для дітей і юнацтва, букварі, читанки й граматики української мови, словники, популярно-наукові брошури тощо.

В.— автор бібліологічних статей; колекціонер, власник колекції українських марок, що неодноразово була нагороджена на міжнародних виставках.

Викладав французьку мову в катеринославському комерційному уч-щі.

Джерело: ЕУ.— Т. 1.— С. 251; Чабан М. Січеслав у серці: (Книга пам'яті).— Дніпропетровськ, 1994.— С. 99—100.

ВИШНЯ ОСТАП

(справжнє ім'я — Губенко Павло Михайлович;

1889—1956) —

український письменник, сатирик і гуморист

Народився 31.10(11.11).1889 р. в с. Грунь (тепер Охтирського р-ну Сумської обл.). У 1907 р. закінчив київську військово-фельдшерську школу; навчався в Київському ун-ті. Почав друкуватися у 1919 р. З 1921 р. працював у радянській пресі, в газетах «Вісті ВУЦВК», «Селянська правда» та ін. виступав з фейлетонами, усмішками, гумористичними оповіданнями. Був близький до літературних організацій ВАПЛІТЕ і Пролітфронт. Зазнав утисків, був репресований, 1934 р. засланий на Північ, повернувся під час Великої Вітчизняної війни.

Твори: «Кому веселе, а кому сумне» (1924), «Вишневі усмішки» (1923, 1950), «Лицем до села» (1926), «Українізуємось» (1926), «Самостійна дірка» (1945), «Весна-красна» (1949), «Мудрість колгоспна» (1952), «Мисливські усмішки», «Твори» (К., 1963—1965.— Т. 1—7), «Твори» (К., 1974—1975.— Т. 1—5), «Усмішки» (К., 1969.— Т. 1—2), та ін.

Джерело: ЕУ.— Т. 1.— С. 265; Дзеверін І. О. Остап Вишня // УРЕ.— Т. 2.— С. 254.

ВОРОНИЙ МИКОЛА КІНДРАТОВИЧ

[псевд. і крипт.— Арлекін, Віщий Олег, Номо, Sirius, Кондратович,

Микольчик, М. В., К-ич М., М.-У-ко та ін.;

24.11(6.12).1871—7.06.1938] —

український поет, театрознавець, перекладач, актор, культурно-громадський діяч

Народився в сім'ї ремісника; його батько походив з кріпаків, мати — О. Д. Качинська — з роду освітнього діяча 17—18 ст., ректора Київської академії П. Колячинського. Навчався в харківському реальному уч-щі, пізніше — в ростовському реальному уч-щі, звідки був виключений за зв'язки з народниками. Три роки перебував під наглядом поліції. Навчання продовжував у Віденському та Львівському ун-тах (філософ. ф-т). Працював бібліотекарем і коректором НТШ, режисером українського театрального т-ва «Руська бесіда», в журналі «Житє і слово»; деякий час був неофіційним редактором журналу «Зоря». З 1897 р. — актор труп М. Кропивницького, П. Саксаганського, О. Васильєва

та ін. 1901 р. залишив сцену і служив в установах Катеринодара, Харкова, Одеси, Чернігова та ін. В 1910 р. оселився в Києві, працював у театрі М. Садовського, викладав в театральній школі. 1920 р. емігрував, жив у Варшаві, невдовзі переїхав до Львова, викладав в українській драматичній школі при Музичному ін-ті ім. М. Лисенка. Після повернення на Радянську Україну (1926) вів педагогічну і театрознавчу діяльність. На поч. 1930-х рр. починається переслідування В. 31.03.1934 р. був засуджений на три роки заслання до Казахстану, проте цей вирок був замінений висилкою на той же строк — із заборобою проживати в Україні, БРСР, Московській і Ленінградській обл. Він жив у Воронежі, пізніше — в Бежиці. Улітку 1937 р. приїхав в село Глиняне Піщано-Бродського р-ну Одеської обл., восени переїхав до Ново-Українки, де 13 квітня 1938 р. його було вдруге і востаннє заарештовано органами НКВС, 5 травня того ж року засуджено до розстрілу й 7 червня 1938 р. розстріляно.

Перша публікація 1893 р. (вірш «Не журись, дівчино»). Друкувався у періодичних виданнях: «Зоря», «ЛНВ», «Засів», «Дзвін», «Сяйво», «Рада», в антологіях, збірниках, декламаторах поч. ХХ ст.

Твори: «Поезії» (1929), «Вибрані поезії» (1959), та ін.

Джерело: Яременко В. В. Микола Вороний // УЛЕ.— Т. 1.— С. 358—359; Ільєнко І. Боже! За віщо? // Літ. Україна.— 1991.— 14 бер.; Шепель Ф. Ще раз про таємничу загибель Миколи Вороного // Кур'єр Кривбасу.— 1996.— № 57—58.— С. 80.

ВРАДІЙ В'ЯЧЕСЛАВ ПАНТЕЛІЙОВИЧ —

зоолог; родом з козацького роду Радченків; дійсний член багатьох наукових товариств, співробітник журналу Головного управління землеустрою та землеробства, редактор журналу «Сибирская мысль», член-кор. Архангельського товариства для вивчення російської Півночі, автор численних праць про Сибір, Далекий Схід, Кавказ, Закавказзя.

ГАВРИЛЕНКО ТЕОДОР [ФЕДІР] МАТВІЙОВИЧ

(1899—1939) —

історик

Уродженець с. Ново-Павлівки Одеської обл. У 1930—1933 рр. — науковий співробітник науково-дослідної кафедри українознавства при ВУАН; яку очолював академік Д. І. Яворницький; досліджував історію та етнографію Південної України, запорозький фольклор. За дорученням Д. І. Яворницького репрезентував кафедру у ВУАН. Заарештований 11 липня 1937 р. НКВС УРСР за звинуваченням у злочинах, передбачених ст. 54, пп. 8 і 11 КК УРСР; засуджений 1 грудня 1937 р. на 5 років ВТТ; утримувався в Півнзахтабі, де 23 березня 1939 р. помер.

Праці: Останні праці німецьких етнографів про Україну // Перв. громад.— 1928.— Ч. 3; Старші форми економічного побуту на Великому Лузі // Там само.— 1929.— Ч. 3; Запорожець Данило Несват // Україна.— 1929.— Лип.— серп.; Українські думи та пісні // Перв. громад.— 1929.— Ч. 3. (у співавторстві з Д. М. Ре-

вуцьким); Огляд новішої української літератури з історії Запоріжжя // Нові шляхи.— 1930.— № 6.— С. 291—297; та ін.

Джерело: Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за совєтської доби та доля істориків // Збірник на пошану українських учених, знищених більшовицькою Москвою.— Париж; Чикаго, 1962.— С. 75; Репрєсоване «Відродження».— К., 1993.— С. 43—44.

Інформацію підготував М. П. Чабан.

ГАНЬКО МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ —

відомий громадський діяч українського напрямку в Полтаві; великий полтавський землевласник; 1906 р.— член Української демократичної партії; у 1904—1914 рр. згадується в списку неблагонадійних осіб. За політичними переконаннями характеризується як мазепинець. 1916 р. в доповідній записці «Про українське питання в наші дні» повідомляється, що у великого полтавського землевласника М. П. Ганька під час обшуку вилучено «Етнографічну Буковину», портрет гетьмана І. Мазепи та старовинний антимінс з написом «Коштом гетьмана Мазепи».

Джерело: Рада.— 1906.— № 33, 61, 68, 75, 76; 1907.— № 17.

Інформацію подав В. О. Мокляк.

ГІЛЯРОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ОЛЕКСІЙОВИЧ

(1853/1855—1935) —

російський журналіст, письменник

Народився у лісному маєтку гр. Олсуф'єва у Вологодській губ., в родині управляючого маєтком. З боку батьків належав до запорожців. Навчався у вологодській гімназії. 1871 р., не закінчивши гімназії, втік з дому, мандрував протягом 10 років (був бурлакою, пожежником, робочим, табунщиком, провінційним драматичним та цирковим актором, солдатом під час російсько-турецької війни 1877—1878 рр.). 1882 р. спільно з О. І. Селецьким заснував Російське гімнастичне тов-во. Друкуватися почав з 1873 р. У 1881 р. оселився в Москві й присвятив себе виключно літературній діяльності; став відомим московським репортером; співробітничав у газетах: «Московский листок», «Русские ведомости», «Русская мысль», «Петербургский листок», «Новое время», «Русское слово». Його вважали «королем репортерів».

Про спілкування з дітьми літератури та мистецтва написав у книгах: «Москва и москвичи» (1926), «Мои скитания» (1928), «Записки москвича» (1931), «Друзья и встречи» (1934), «Люди театра» (1941).

У 1889—1902 рр. завідував московським відділом у газеті «Россия». Помер в Москві.

Твори: «Трущобные люди», «Негативы» (1900), «Были» (1909), «Московские нищие» (1896), «Забытая тетрадь» (1901), «1914 год. Казаки» (1914), «Год войны. Думы и песни» (1915), «Грозный год» (1916), «Петербург» (1922), «Москва газетная» (1960).

Джерело: Русские писатели. 1800—1917: Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.— С. 563—564.

ГОЛУБОВСЬКИЙ ПЕТРО МИКОЛАЙОВИЧ

(1857—1907) —

український історик

Народився 16(28).06.1857 р. в Мінусінську (тепер Красноярського краю). Закінчив історико-філологічний ф-т Київського ун-ту, учень В. Б. Антоновича; згодом — професор цього ун-ту, автор праць з історії давньої України й Білорусії.

Твори: «История Северной земли до половины 14 столетия» (1881), «Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. История южнорусских степей 9—13 веков» (1884), «История Смоленской земли до конца 15 столетия» (1895) та ін.

Джерело: ЕУ.— Т. 2.— С. 409; Щедова О. И. Историки СССР.— М., 1941; БСЭ.— Т. 7.— С. 42.

ГОЛЬЦЕВ ВІКТОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

(1850—1906) —

російський публіцист, журналіст, літературний критик

Народився в Колодні в дворянській родині; з 1855 р. сім'я жила в Тулі. 1868 р. скінчив тульську гімназію із золотою медаллю, 1872 р.— юридичний ф-т Московського ун-ту і був залишений при кафедрі фінансового права. У 1875—1877 рр. перебував за кордоном (Париж, Гейдельберг, Відень, Лейпциг), готуючись до професорського звання. У 1878 р. захистив магістерську дисертацію («Государственное хозяйство во Франции XVII в.»). Зазнавши утисків, переїхав до Одеси, де працював доцентом Новоросійського ун-ту (1879—1880). У 1881—1882 рр.— доцент Московського ун-ту; з серпня 1882 р.— у відставці.

Г.— активний діяч земського руху. У 1893—1894 рр. належав до рев.-дем. партії «Народне право»; у червні 1884 р. був заарештований по справі К. Станюковича; у жовтні 1888 р.— арештований вдруге. Не зважаючи на арешти, підготував докторську дисертацію «Законодательство и нравы в России XVIII в.» (М., 1886).

Літературна діяльність почалася з 1878 р.; співпрацював в багатьох газетах і журналах Москви та Петербурга, передусім в журналі «Русская мысль» (з березня 1885 р.— неофіційний, а з квітня 1905 р.— офіційний редактор цього журналу). Г.— автор публіцистичних, філософських, мистецтвознавчих, літературно-критичних статей. Був членом різних наукових і культурних т-в. 1906 р. обраний приват-доцентом Московського ун-ту.

Твори: «Очерк развития педагогических идей в новое время» (1880), «Воспитание, нравственность, право» (1889), «Вопросы дня и жизни» (1892).

Джерело: Смолкина Н. С. Гольцев В. А.// Русские писатели. 1800—1917.— М., 1989.— Т. 1.— С. 620—623.

ГРАБАР ІГОР ЕМАНУІЛОВИЧ

(1871—1960) —

живописець і мистецтвознавець

Народився 25.03.1871 р. в Будапешті в родині закарпатських українців: батько — Емануїл Грабар — адвокат, посол угорського парламенту, мати — Ольга Грабар (уродж. Добрянська; 1846—?) — обвинувачена в москвофільському процесі за державну зраду у Львові 1881 р., була виправдана судом.

У 1894—1896 рр. навчався в Петербурзькій Академії Мистецтв у В. Савинського, М. Бруні та І. Рєпіна; у 1896—1898 рр. — в Мюнхені у школі А. Ажбе, в якій, після перетворення її у школу А. Ажбе та І. Грабаря, з 1898 р. викладав. Відвідав західноєвропейські країни, США, Туреччину, Єгипет. Працював у Петербурзі, з 1903 р. — в Москві. Належав до об'єднань: «Мир искусства», «Союз русских художников» у 1905—1906 рр. брав участь у виданні революційних сатиричних журналів «Жупел», «Адская почта». За ініціативою й під керівництвом Г. видана перша наукова «История русского искусства» (1909—1916. — Т. 1—6). У дожовтневий період створив ряд монографічних досліджень про творчість російських малярів. У 1913—1925 рр. очолював Третьяковську галерею. У пожовтневий період — один з організаторів та керівників охорони пам'яток мистецтва та старовини, один з фундаторів музейної й реставраційної справи (у 1918—1930 рр. — директор, з 1944 р. — науковий керівник Центральних реставраційних майстерень). З кінця 1920-х рр. писав портрети діячів радянської культури, картини з історико-революційної тематики; опублікував ряд досліджень з історії російського мистецтва; редагував й був одним з авторів «Истории русского искусства» (1953—1969. — Т. 1—13). З 1921 р. професор Московського ун-ту; у 1937—1943 рр. — директор Московського художнього ін-ту; у 1943—1946 рр. — директор Ін-ту живопису, скульптури і архітектури; з 1944 р. — директор Ін-ту історії мистецтв АН СРСР; дійсний член АН СРСР (з 1943) та АМ СРСР (з 1947), народний художник СРСР (з 1956).

Джерело: БСЭ. — Т. 7. — С. 194—195; ЕУ. — Т. 2. — С. 421; УРЕ. — Т. 3. — С. 135.

ГРЕН ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ —

видавець журналу «Россия и Азия», редактор газет «Киевское слово», «Выставочный листок».

ГРИБІНЮК ЮХИМ СЕМЕНОВИЧ (ЮХИМ СЕМКІВ)

(1852—1912) —

український письменник, етнограф, громадський діяч

Родом з Поділля; за фахом — лікар-епідеміолог; активний член української колонії в Петербурзі, зокрема Благодійного товариства; співробітник української щоденної газети «Рада», автор медичних розвідок і популярних українських брошур, збірника «Татові казки»; зібрав чимало етнографічних матеріалів на Правобережжі.

Джерело: ЕУ. — Т. 2. — С. 434—435.

ГРЮНБЕРГ Ю.—

співробітник ілюстрованого журналу «Нива», що видавався А. Ф. Марксом в Петербурзі.

ГУРЕВИЧ ЯКІВ ГРИГОРОВИЧ

(1843—1906) —

петербурзький педагог, видавець і громадський діяч

Мав власну приватну гімназію в Петербурзі, де викладав історію; одночасно був також приват-доцентом Петербурзького ун-ту; редагував журнал «Русская школа»; брав активну участь в діяльності історичного т-ва при Петербурзькому ун-ті, яке тоді очолював М. І. Карєєв; був членом Літературного фонду.

Джерело: Карєєв Н. И. Я. Г. Гуревич // Юбилейный сборник Литературного фонда. — 1859—1909. — СПб., 1910. — С. 273—276.

ДАНИЛОВ ПЕТРО ВАЛЕР'ЯНОВИЧ

(1881—1970)

**[псевд.— Петро Перекидько] — історик, етнограф, письменник,
брат літературознавця В. В. Данилова**

Навчався на історико-філологічному ф-ті Московського ун-ту в той час, коли там викладав Д. І. Яворницький; був членом наукового студентського т-ва при цьому ун-ті, секретарем секції південних слов'ян. По закінченні ун-ту викладав в училищах Бара Подільського (1905—1913), Феодосії (1913—1939). Друкувався в часописах «Киевская старина», ЛНВ. Автор оповідання «Перша здобич полювання (з дитячих спогадів)».

ДЕРЕВИЦЬКИЙ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

(1859—1943) —

**вчений-античник, фахівець у галузі історії культури Давньої Греції та Рима,
організатор народної освіти в Україні та Росії на початку ХХ ст.**

Народився у Полтаві; закінчив із золотою медаллю гімназію в Белгороді. 1880 р. вступив на історико-філологічний ф-т Харківського ун-ту (спеціальність — класична філологія); під час навчання здобув золоту медаль за студентський твір, який невдовзі був опублікований. Після закінчення ун-ту (1884 р.) готувався до професорського звання. З 1887 р. читав у Харківському ун-ті лекції з історії та теорії мистецтва, історії грецької літератури, вів семінари. 1889 р. захистив магістерську дисертацію, 1891 р. — докторську «О начале историко-литературных занятий в Древней Греции», зі ступенем доктора грецької словесності.

З 1893 р. — ординарний професор кафедри класичної філології Новоросійського (Одеського) ун-ту, активний член Одеського тов-ва історії та старожитностей.

Під час революції 1905 р. — ректор Новоросійського ун-ту, потім — попечи-

тель Казанського та інших учбових округів; один з організаторів Таврійського ун-ту в Криму (восени 1918 р.), перший декан історично-філологічного ф-ту. Після закриття ун-ту й створення на його базі Кримського педагогічного ін-ту завідував кафедрою літератури зарубіжних країн, викладав історію мистецтва і історію європейської літератури.

Наприкінці 1920-х рр. Д. стає об'єктом цькування з боку компартійної номенклатури; 1934 р. був звільнений з роботи. Помер в Ялті у 1943 р.

Інформацію подав Д. П. Урсу, професор.

ДМИТРИЄВ МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ

(1867—1908) —

український культурно-громадський діяч, публіцист, видавець, адвокат

Закінчив правничий ф-т Київського ун-ту; жив і адвокатував в Полтаві, був присяжним повіреним. Член і деякий час голова полтавської Громади; голова Учительської товариської допомоги; у 1905—1908 рр. видавав часопис «Рідний край», де публікував матеріали, зокрема в оборону української школи; видавав також календарі для селян і для інтелігенції. Заповів свої кошти т-ву «Просвіта», на літературні премії та ін.

Помер у Ярьєсках, потонув у р. Пслі, рятуючи дівчину.

Джерело: ЕУ.— Т. 2.— С. 528; Словник Биковця.— Арк. 364; Северин М.// Прапор.— 1970.— № 12.

ДМИТРИЄВА А. Т.—

культурно-громадська діячка в Полтаві, просвітянка, секретар полтавського т-ва «Боян»; влаштовувала лекції Д. І. Яворницького в Полтаві; дружина М. А. Дмитрієва (?).

ДОБРОСКОК ГАВРИЛО ВАСИЛЬОВИЧ

(25.3.1876, с. Дергачі Харківської губ.— 7.3.1938, Краснодар) —

український драматург, прозаїк, революційний та громадський діяч

Закінчив земську школу й Харківське реальне училище. В 6 класі дебютував серією оповідань на сторінках газети «Южный край», написав укр. мовою драму «Галочка». Після училища працював в історичному архіві Харківського університету, вивчаючи історію слобідського харківського полку. Один рік проживав у Харківському ветеринарному училищі. У 1902—1903 рр. жив у Грузії (Поті), в Баку, публікуючись в газетах «Каспий», «Баку», «Бакинские известия». З 1904 по 1919 р. директор бібліотеки ім. О. С. Пушкіна в Катеринодарі. Активний член кубанської філії РУП, місцевої «Просвіти», Товариства любителів вивчення Кубанської області. Публікувався в газетах «Кубань», «Заря», «Кубанская жизнь», «Свобода», «Кубанская мысль» та інш. Автор п'єс на теми козачої історії й сучасного козачого побуту: «Козацькі прадіди», «Січовий орел», «На Кубані» (1909). У 1910 в газеті «Кубанський кур'єр» опублікована повість «За права и вольности» (про «персидський заколот» чорноморців). В роки

громад. війни ненадовго повертався до Харкова, працював головою Дергачівської сільради. За радянських часів — викладач української мови в станиці Полтавській й м. Краснодарі. Заарештований як організатор української націоналістичної групи в Краснодарі й засуджений до розстрілу. Реабілітований у 1989 р.

Д. є автором великої кількості статей про Ш., переважно ювілейного характеру, що публікувалися, починаючи з 1901 р., у різних кавказьких, особливо кубанських періодичних виданнях: «Памяти украинского поэта Т. Г. Шевченко. (По поводу 40-й годовщины его смерти)» (Каспий, 1901, 25 февраля, № 44), «Памяти Тараса Григорьевича Шевченко» («Кубань и Черноморское побережье», 1906, 26 февраля, № 46), «На спомин Тараса Шевченка» («Новая заря», 1907, 25 февраля, № 127), «Под впечатлением дня» («Свобода слова», 1907, № 54), «К памяtnому дню» («Кубанский курьер», 1910, № 428), «Великому батькові» («Кубанский край», 1911, 5 марта, № 51) та інш. Не претендуючи на оригінальність літературознавчого аналізу творчості поета, Д. висвітлює громадське і національне значення музи Ш.

Твори: Хам.-Х., 1901; Крамольник.—Екатеринодар, 1907; Теням прошлого.—Екатеринодар, 1911; Шинкара.—Екатеринодар, 1911.

Літ.: Чумаченко В. К. Гаврила Васильевич Доброскок. Материалы к биографии. Письма. Воспоминания.// Кубань: проблемы культуры и информатизации. 1996, № 1.

В. К. Чумаченко.

ДОРОШЕНКО НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

(1888—1980) —

драматична артистка, культурно-громадська діячка

Уроджена Васильченко. Закінчила київську музично-драматичну школу М. В. Лисенка; організовувала народні театри в Києві, Катеринославі. У 1906 р. одружилася з відомим українським істориком Д. І. Дорошенком. У 1909—1913 рр. мешкала у Катеринославі, брала активну участь у культурно-громадському житті міста; одна з провідних діячів катеринославського товариства «Прогрес», передусім його театральної секції. 1913 р. разом з чоловіком повернулася до Києва. У 1917—1918 рр. — член Театральної ради в Києві, одна з організаторів державного драматичного театру. З 1920 р. в еміграції, де виступала як декламаторка, засновниця української драматичної студії в Празі й Варшаві.

Д. брала участь у виставах Мануйлівської філії Катеринославської «Прогресу», у п'єсах «Зимовий вечір» М. Старицької та «Безталанна» Ів. Карпенко-Карого, читала оповідання Б. Грінченка, поезії Т. Шевченка, лекції про Марка Вовчка, грала в «Лісовій квітці» Л. Яновської та ін.

Джерело: Словник Биковця // ІР НБ НАНУ.— Х. 4863—4868.— Арк. 384; ЕУ.— Т. 2.— С. 584.

ДРОЖЖИН СПИРИДОН ДМИТРОВИЧ
(1848—1930) —
російський поет-самоука

Народився 6(18).12.1848 р. в с. Низівка (нині Тверської обл.) в родині кріпака; навчався у дяка. Коли йому виповнилося 12 років, був відданий на службу у трактир до Петербурга; служив у тютюновій крамниці, орачем в селі, лакеєм у поміщика; деякий час служив у Ташкенті, потім — в книгарні О. Суворіна в Москві; згодом остаточно переїхав у с. Низівка, де й помер.

Почав друкуватися у 1873 р.; став відомий як талановитий поет-самоука. На його поезії спостерігається вплив О. Кольцова, М. Некрасова.

Д. був дійсним членом Тов-ва шанувальників російської словесності. 1938 р. у с. Завидово Тверської обл. було відкрито музей Д.

Твори: Стихотворения.— Л., 1949; Стихи.— М., 1958.

Джерело: Скатов Н. Поэты некрасовской школы.— Л., 1968; БСЭ.— Т. 8.— С. 508.

ДРОЗДОВ СТЕФАН ЛЕОНТІЙОВИЧ
(1863—?) —
український архівіст, колекціонер

Народився 27.03.1863 р. в с. Корнілівці Мстиславського пов. на Могилівщині в сім'ї казенного селянина. Освіту здобув у 3-класній міській школі. З 1885 р. працював листоношею в уманській поштової конторі. Під впливом М. Комарова почав цікавитись українською історією і збирати пам'ятки культури. У 1890—1892 рр. перебував на військовій службі; у 1892—1900 рр. працював у київській поштової конторі; у 1912 р.—начальник пошти в м. Каневі, у 1918—1923 рр.—начальник білоцерківської поштово-телеграфної контори. З 1925 р. завідував округовим архівом в Білій Церкві.

Д. зібрав цінну колекцію української старовини, збірку книг українських письменників. 1918 р. влаштував музей в Білій Церкві; 1920 р. організував (там само) комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва, який він й очолив. У 1926 р. цей комітет перетворився на округове краєзнавче т-во.

Д.—організатор і делегат нерших двох всеукраїнських з'їздів поштово-телеграфних робітників. Він підтримував стосунки з діячами науки та культури України, був членом понад 15 різних наукових т-в.

Джерело: Геппенер А. С. Л. Дроздов-Мишківський // Бібліологічні вісті.— 1928.— № 1.— С. 137—138.

КОВАЛЕНКО ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
(1881—1961) —

український письменник, перекладач «Слова о полку Ігоревім», поет

Народився в с. Романкове, тепер у складі м. Дніпродзержинська Дніпропетровської обл. За фахом — лікар-терапевт; у 1928 р. закінчив Катеринославський (тепер Дніпропетровський) медичний ін-т. У дореволюційні роки працював

фельдшером у Кам'янському (нині Дніпродзержинськ); брав активну участь у революційному русі 1905—1907 рр. Був делегатом на Всеукраїнському з'їзді Селянської Спілки в Москві. В період реакції, рятуючись від поліцейських переслідувань, з кінця грудня 1905 р. і до березня 1906 р. переховувався в селах Катеринославської губ. і в самому Катеринославі, в музеї ім. О. Поля під покровом його директора Д. Яворницького.

Пристрасний книголюб і шанувальник українського слова, О. Коваленко, наперекір русифікаторській політиці царизму, у 1914 р. разом з М. Грінченко власним коштом видав український переспів Панаса Мирного «Слово о полку Ігоревім» (під назвою «Думка про військо Ігореве»). Довгі роки К. працював над власним поетичним перекладом «Слова», створив 30 варіантів перекладу. Вперше переклад було опубліковано 1954 р. в альманасі «Вогні Придніпров'я» (Дніпропетровськ); 1960 р. у Дніпропетровську було видано переклад О. Коваленка «Слова о полку Ігоревім». Його вірші були опубліковані у збірнику «Заграви над Дніпром» (1959).

Н. Є. Василенко

КОВАЛЕНКО ОЛЕКСА КУЗЬМИЧ

(1880—1927) —

український письменник і видавець

Народився 10(22).03.1880 р. на х. Власов, тепер Хрещатовської сільради Алексеевського р-ну Белгородської обл. За участь у революційному русі 1897 р. був засланий до Сибіру, пізніше жив у Калузі, з 1903 р. — у Києві; заснував видавництво «Ранок» (1911). Упорядкував і видав декламатор «Розвага» (1905, 1906), літературно-артистичний альманах «Терновий вінок» (1908), поетичну антологію «Українська муза» (1908). За публікацію революційних творів у цих виданнях притягався до судової відповідальності. Друкував вірші у журналах: «ЛНВ», «Шершень» (1906 р. був секретарем редакції), «Рідний край», «Ілюстрована Україна», у збірниках «З неволі», «Акорди», декламаторі «Досвітні огні» та ін. Автор збірок поезій «Золотий засів», «Срібні роси», «Слів солов'я» (всі — 1910); переклав поему-казку «Горбоконик» П. Ершова (1905), вірш «В Сибір» О. Пушкіна (1908), комедію «Ревізор» М. Гоголя, оповідання М. Златовратського «Гетьман», К. Рилєєва «Войнаровський». Окремі вірші К. поклали на музику композитори К. Стеценко та П. Сениця.

Джерело: УРЕ.— Т. 5.— С. 247.

КОТОВ КУЗЬМА ЄРМОЛАЙОВИЧ

(1855—1938) —

український культурно-громадський діяч, поет, письменник

Народився на Катеринославщині; закінчив катеринославську першу класичну гімназію; слухав лекції на медичному ф-ті Цюрихського ун-ту; господарював в своєму маєтку поблизу с. Михайлівка Катеринославського пов.; був присяжним повіреним в окружному суді. 1879 р. був заарештований за розповсюдження соціал-револ. вчення серед селян і засланий на 2 роки в м. Шенкурськ

Архангельської губ. Після повернення із заслання жив у Катеринославі, брав активну участь в культурно-громадському житті міста, був членом т-ва «Прогресу», редагував орган цього т-ва «Дніпрові хвилі», друкувався на його сторінках.

К. — член т-ва «Земля і воля», катеринославського т-ва «Прогресу».

Твори: вірші «Україн. зима», «На дніпрових хвилях», «Осінні мрії», оповідання «Павлова халепка» (всі — у «Дніпрових хвилях») і окремими відбитками), спогади «Записки землеовольця» (Кременчук, 1923).

Джерело: Лазебник В. І. Кузьма Котов і його «Дніпрові хвилі» // Скарбниця ріднокраю. — Дніпропетровськ, 1993. — С. 29—33.

КОЦЮБИНСЬКА (ДЕЙША) ВІРА УСТИМІВНА

(?—1921) —

дружина М. М. Коцюбинського, громадська діячка

24 січня 1896 р. у Вінниці одружилася з М. М. Коцюбинським; невдовзі переїхала разом з чоловіком до Чернігова. Брала участь в українських гуртках у Чернігові (1896), за що була заарештована, місяць просиділа в Чернігові, потім півроку у Варшаві. К. була членом правління чернігівської громадської бібліотеки. По смерті М. М. Коцюбинського працювала за коректора в губернському земстві, потім служила в статистичному бюро; за гетьманату була заарештована, потім виїхала до В'ятської губ. У грудні 1921 р. в Москві заслабла на тиф разом із запаленням легенів, що призвело до смерті.

Джерело: Спогади про Михайла Коцюбинського. — К., 1989. — С. 45—47.

КОЦЮБИНСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

(1864—1913) —

видатний український письменник і громадський діяч

Народився 17.09.1864 р. у Вінниці в родині дрібного урядовця. Дитинство і юність пройшли в селах і повітових містечках Поділля. Навчався у початковій школі в м. Барі та Шаргородському духовному училищі, яке закінчив у 1880 р.; продовжував освіту у Кам'янці-Подільському, де 1882 р. був заарештований за зв'язок з подільськими народолюбцями і участь у антиурядовому мітингу. Згодом повернувся до Вінниці, де заробляв приватними уроками й де заснував нелегальний гурток, в якому вивчалися твори Т. Шевченка, М. Чернишевського, М. Добролюбова та ін. За К. встановлено таємний нагляд. У лютому 1886 р. переїхав в с. Михайлівку Ямпільського пов., де працював домашнім вчителем; у 1887—1889 рр. давав приватні уроки у Вінниці. 1890 р. їде до Львова, де співробітничав у часописах «Дзвінок» (тут з'явилася його перша публікація — вірш «Наша хатка»), «Зоря», «Правда». У 1891 р. К. склав іспит на звання народного учителя при Вінницькому реальному училищі й поїхав працювати у село Лопатинці, де пише багато літературних творів. 1892 р. влаштувався на роботу в одеській комісії з боротьби із шкідником винограду, працював спочатку в Бесарабії, потім на Південному березі Криму. Зиму 1894—1895 рр. провів у Чернігові та Вінниці. У січні 1896 р. одружився з В. У. Дейшею.

Деякий час працював в Житомирі, в редакції газети «Волинь»; на початку 1898 р. повернувся до Чернігова, діставши посаду діловода, а пізніше — статистика при чернігівській земській управі. В Чернігові письменник брав активну участь в культурно-громадському житті міста; у 1906—1908 рр. був головою чернігівського т-ва «Просвіта». Помер 25.04.1913 р. в Чернігові; похований на Болдиній горі.

Джерело: Калениченко Н. Л. Михайло Коцюбинський // Коцюбинський М. Вибрані твори. — К., 1987. — С. 5—9.

КРОПИВНИЦЬКИЙ МАРКО ЛУКИЧ

(1840—1910) —

**український драматичний актор, режисер, композитор,
«Батько українського театру»**

Народився 10(22).05.1840 р. в с. Бежбайраки, тепер Кропивницьке Ново-українського р-ну Кіровоградської обл. 1856 р. закінчив Бобринецьке повітове училище; у 1862—1863 рр. був вільнослухачем юридичного ф-ту Київського ун-ту; у 1861—1871 рр. працював на різних канцелярських посадах у Бобринці та Єлизаветграді, де брав участь в аматорських виставах. 1863 р. написав першу п'єсу, яку переробив у 1873 р. під назвою «Дай серцю волю, заведе в неволю». В листопаді 1871 р. дебютував в народному театрі І. та Д. Маркових і М. Чернишова в Одесі. У 1873—1874 рр. грав у трупі А. Коллюпанова-Александрова в Харкові. Працював у різних театральних трупах Петербурга, Галичини; з 1882 р. — у власній трупі (директором якої став 1883 р. М. Старницький) виступав в Одесі, Миколаєві, Єлизаветграді, Києві, Житомирі, Новочеркаську, Таганрозі, Воронежі, Харкові, Кишиневі, Петербурзі, Москві, Катеринославі, в Криму, на Дону, Кубані, в Білорусії, Молдавії, Польщі та ін. У 1882—1900 рр. створив і поставив свої кращі п'єси: «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «По ревізії», «Глитай, або ж Павук», «Дві сім'ї», «Олеся», «Перед волею», «Чмир», «Джигун» та ін.; інсценізував ряд творів Т. Шевченка, М. Гоголя, І. Котляревського; створив школу режисури й акторської майстерності.

Творчий доробок К.: 45 драматичних творів, вірші, тексти до пісень, близько 600 ролей, понад 100 режисерських робіт, музичні твори (серед них відомі романси «Соловейко», «За сонцем хмаронька пливе»), ескізи написаних ним декорацій, організація трьох театральних колективів, виховання трьох поколінь акторів (зокрема таких корифеїв української сцени, як М. Заньковецька, М. Садовський, П. Саксаганський).

Помер К. у вагоні поїзда Харків-Миколаїв. залізниці; похований у Харкові.

Джерела: Пилипчук Р. Я., М. Л. Кропивницький // УРЕ. — Т. 5. — С. 538; Бабанська Н. «Суду історії я не боюся, бо я роблю моє діло...» // Слово і час. — 1995. — № 5—6. — С. 25—28.

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ АНТІН ВОЛОДИСЛАВОВИЧ

(1878—1937) —

педагог, письменник, критик, журналіст, політично-громадський діяч

Народився 4.08.1878 р. в м. Ланьцут, тепер Жешувського воєводства в Польщі. Вчився у Львівському ун-ті; працював учителем і директором середніх шкіл; був активним членом групи «Молода Україна» (Львів), Української Радикальної партії; у 1919 р. — міністр освіти УНР; 1929—1933 рр. редагував журнали «Нові шляхи», «Критика»; 1934 р. виїхав до радянської України, де того ж року був заарештований, 1935 р. засланий на Соловки, 1937 р. розстріляний разом з родиною.

К. — автор численних творів, літературних нарисів, шкільних читанок, перекладів.

Твори: «Пролетарі», «Семчишнини», «Чоловік честі», «Орли», «Буденний хліб», «Артистка», «Рубають ліс», «Гомін Галицької землі», «Як промовить земля», «Як пригорне земля» та ін.

Джерело: ЕУ. — Т. 3. — С. 1195; УРЕ. — Т. 5. — С. 545.

КУЗЬМЕНКО МИКОЛА ЛАВРІНОВИЧ

(1862—1942) —

український письменник

Народився 3(15).11.1862 р. в с. Томаківка, тепер смт Дніпропетровської обл.; вчився у катеринославській духовній семінарії; вчителював по селах Катеринославщини; з 1895 р. жив у Катеринославі. Друкував вірші, байки, оповідання в різних антологіях і альманахах. У своїх творах використовував теми й мотиви українського фольклору. Видав збірку поезій «Дозвілля» (1899).

Джерело: УРЕ. — Т. 5. — С. 560.

КУНДЗИЧ ОЛЕКСА ЛЕОНАРДОВИЧ

(1904—1964) —

український прозаїк, перекладач

Народився 22 квітня 1904 р. в с. Павлівка Калинівського р-ну Вінницької обл. в селянській сім'ї. У 1926 р. закінчив Харківський ІНО. Учасник Великої Вітчизняної війни. Працював у дивізійній газеті, потім — в газеті «Література і мистецтво»; належав до літературних організацій «Молодняк», ВУСПП. Член СП СРСР з 1934 р. Помер 20 червня 1964 р. (Київ).

Почав друкуватися з 1923 р., автор збірок оповідань і повістей: «Червоною дорогою» (1926), «Село Вовче» (1927), «В ущелинах республіки», «На ярах» (1928), «Окупант», «Плідні зерна» (1930), «Партизани» (1931), «Вибрані повісті» (1932), «Повість і новели» (1938), «Сила гніву» (1942), «Дорога на Крем'янець» (1946), «Повісті й оповідання» (1951), «Дієзи в ключі» (Статті про літературу і переклад, 1956); романів «De facto» (1930), «Моцарт і Ботокуди» (1935), «Родичі» (1936); переклав українською мовою твори М. Лермонтова, Л. Толстого, М. Лескова та ін.

Твори: Повісті і оповідання.— К., 1951; Шум часу.— К., 1976.

Джерело: Коваленко Л. М., Кундзіч О. Л.// УРЕ.— Т. 6.— С. 16; Живий Олексій Кундзіч.— К., 1977.

ЛАШКЕВИЧ ОЛЕКСАНДР СТЕПАНОВИЧ

(1842—1889) —

український видавець, бібліофіл, громадський діяч

Народився 19.07.1842 р. у с. Брахові Новозибківського пов. Чернігівської губ. в маєтку дворян Лашкевичів; мав родинні зв'язки з Галаганам, Милорадовичами, Полуботками. Дитинство минуло у Києві. У 1853—1860 рр. навчався у першій київській гімназії, по закінченні якої вступив на історично-філологічний ф-т Київського ун-ту, де прилучився до української громади. Працював у Печерській недільній школі та в приватній школі. По закінченні ун-ту (1864) почав служити в канцелярії генерал-губернатора А. П. Безака, потім мировим посередником в одному з повітів Київської губ., далі — обіймав посаду голови перевіркового відділу у Звенигородці. Наприкінці 1870-х рр. переселився на Чернігівщину; у Брахові Новозибківського пов. був гласним земства (повітового і губерньського) та мировим суддею, згодом — почесним опікуном новозибківського реального училища. 1886 р. переїхав до Києва, де брав участь у виданні журналу «Киевская старина»; у 1887—1889 рр. редагував й видавав цей журнал. 31 жовтня 1889 р. Л. помер, похований на Аскольдовій могилі.

Джерело: Кучинський М. «Киевская старина» — це моє третє дитя...» // Київська старовина.— 1995.— № 3.— С. 107—112.

ЛАЩЕНКО МИХАЙЛО ІЛЛІЧ —

громадський діяч, видавець, діяч української громади в Петербурзі, мав намір продовжувати традиції альманаху «Складка».

ЛЕБЕДИНЦЕВ ФЕОФАН ГАВРИЛОВИЧ

(1828—1888) —

український історик церкви, видавець, громадський діяч

Народився 12(24).03.1828 р. в с. Зелена Діброва (тепер Городищенського р-ну Черкаської обл.) в сім'ї сільського священика; закінчив Київську духовну академію; довгий час працював викладачем у семінаріях, згодом — професор Київської духовної академії; засновник і редактор журналу «Руководство для сельских пастырей» (1860—1863). У 1881 р. вийшов у відставку. У 1882—1887 рр. редагував і видавав перший український історичний часопис «Киевская старина».

Л. — автор статей з місцевої історії, двох томів матеріалів з історії православ'я на Західній Україні у XVIII ст., книг «Архимандрит Мельхиседек Значенко-Яворський», «Братства, их прошлая и нынешняя судьба и значение».

Помер 18 березня 1888 р. в Києві.

Джерело: Матях В. М. Біля витоків «Киевской старины» (До 110-річчя виходу першого номера журналу) // УІЖ.— 1992.— № 1.— С. 142—150; УРЕ.— Т. 6.— С. 85.

ЛЕВИЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР ЛУКИЧ (ПСЕВД. ВАСИЛЬ ЛУКИЧ)
(1856—1938) —

український письменник, громадський діяч, видавець

З 1897 р. — нотар у Винниках (б. Львова), дійсний член НТШ (з 1926 р.), почесний член т-ва «Просвіта» (з 1925 р.), редактор журналу «Зоря» (1890—1897), учасник літературного руху з 1875 р. Співпрацював в журналі «Друг», альманасі «Дністрянка»; упорядник антології української поезії (1881 р.; разом з І. Франком), редактор багатьох видань: календарів т-ва «Просвіта», довідника для селян «Руський правотар домовий» (1885 р., разом з Ю. Сельським), альманаха «Ватра» (1887); редагував твори українських письменників. У творчому доробку Л. є також етнографічні розвідки, монографії, огляди: національно-культурного життя, оповідання, казки та ін. твори.

Джерело: ЕУ. — Т. 4. — С. 1265.

ЛЕОНТОВИЧ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ
(1866—1933) —

видавець, письменник, меценат, громадський діяч

Народився 24.07.(6.08.) 1866 р. в с. Матяшівці Лубенського пов. Подтавської губ. в родині М. П. Леонтовича, штаб-ротмістра Охтирського гусарського полку. Закінчив юридичний ф-т Московського ун-ту, став кандидатом правничих наук. У 1883 р. одружився з Марією Садик. У 1890-х рр. познайомився в Петербурзі з Є. Х. Чикаленком; вони склали українську «Громадку», до якої увійшли Волянський, П. Салодилов, Ц. Білиловський, О. Бородай, П. Стебницький.

Л. був головою Т-ва підмоги українській літературі; видавцем і редактором газети «Громадська думка» (1905—1906), членом «Старої громади», редакції «ЛНВ»; під час I-ої світової війни увійшов до комітету Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст, що займався улаштуванням госпіталів, допомоги біженцям і т. п. Входив до Ради Т-ва українських поступовців, до тимчасового ЦК «Союзу українських автономістів-федералістів»; у квітні 1917 р. обирається членом Центральної Ради; у 1918 р. став міністром земельних справ. Після встановлення радянської влади півтора місяці працював у Києві, в рад. наргоспі. Емігрував до Берліна, потім до Праги. На еміграції Л. продовжував писати, друкуватися українською мовою.

Почав друкуватися на початку 1890-х рр. у журналах: «Зоря», «ЛНВ», «Київс. старина», «Нова громада», «Громадська думка».

Твори: «Пані і люде» (1893), «Per pedes apostolorum» (1897), «Старе й нове» (1913), «Оповідання» (1918), «Спомини утікача» (1922), «Хроніка родини гречок» (1922), «Дитячі й юнацькі роки Володі Ганкевича» та ін.

Ваніак Б. «Немає кращого краю од України...» // Слово і час. — 1993. — № 7. — С. 51—55.

МИРНИЙ ПАНАС
(справ. прізви. Рудченко Панас Якович;
1849—1920) —
видатний український письменник

Народився 13.05.1849 р. в Миргороді в родині дрібного урядовця; вчився в гадяцькому повітовому уч-щі, по закінченні якого працював в гадяцькому повітовому суді; у 1864 р.—помічник бухгалтера повітового казначейства; з 1867 р.—у Миргороді; з 1871 р.—у Полтаві, де працював спочатку у губернському казначействі, пізніше — в казенній палаті. У 1914 р. дістав чин дійсного статського радника.

Перше оповідання («Лихий попутав») було надруковано 1872 р. у львівському журналі «Правда».

Твори: «Лихий попутав» (1872), «П'яниця» (1874), «Лихі люди» (1877), «Пропаша сила» або «Хіба режуть воли, як ясла повні» (1880), «Повія» (1883—1884), «Серед степів» (1903), драматичні твори: «Перемудрив» (1885), «Згура» (1896), «У черницях» (1884), «Спокуса» (1901), «Лимерівна» (1883); оповідання для дітей «Морозенко» (1885); переклади творів Льюїсфелло, Шекспіра, «Слова о полку Ігоревім» тощо.

Джерело: ЕУ.— Т. 4.— С. 1536—1537.

МОГИЛЯНСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ
(1873—1942) —
український публіцист, літературознавець, письменник

Народився 22.11.1873 р. в Чернігові в родині голови карної палати чернігівського суду; закінчив класичну гімназію, навчався на юридичному ф-ті Петербурзького ун-ту; брав участь у революційному русі, був заарештований у 1899 р.; вступив до партії кадетів; співробітничав у періодичних виданнях «Речь», «Український вестник»; з 1917 р.—в Києві; 1921 р. переїхав до Петрограда, де працював у різних видавництвах; влітку 1923 р. повернувся на Україну; у 1920-х — на поч. 1930-х рр. очолював Комісію для складання Біографічного словника діячів України при ВУАН. В зв'язку з репресіями проти його родини (розстріл дочки Лади і заслання сина Дмитра), припинив наукову діяльність і виїхав з Києва. До початку Великої Вітчизн. війни проживав у Дніпропетровську в родині найменшої дочки Ірини. Помер від білокрів'я 22.03.1942 р. в селищі Велика Мурта Красноярського краю, куди був евакуйований, там і похований.

У 1904—1917 рр. обирався гласним городнянського повітового земства, у 1913 р.— повітовий мировий суддя. Був засуджений за участь у справі Бейліса, від покарання його звільнила Лютнева революція.

М.— автор праць з теорії літератури та з історії української літератури 19—20 ст., оповідань («Вбивство», 1926; та ін.), романів («Честь», 1929;

«Всюду страсти роковые», 1939, «Хильда», 1941), мемуарів «В девяностые годы», багатьох статей в журналах.

Джерело: ЕУ.— Т. 5.— С. 1633; Шумило Н. «Життя людське — храм, а не морг!» // Вітчизна.— 1990.— № 1.— С. 86—91.

НИКИФОРОВ ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ

(1832—1908) —

історик-краєзнавець, етнограф, археолог, громадський діяч

Народився в м. Олександрія в сім'ї священника; освіту здобув в елизаветградському духовному уч-щі та в одеській духовній семінарії, яку закінчив одним з кращих учнів. Несподівана смерть батька змусила його залишити мрії щодо продовження освіти. Н. заступив батька в соборній церкві м. Олександрії, де прослужив 40 років; 1858 р. був призначений протоієреєм. Одночасно протягом 30 років був законоучителем в місцевій жіночій прогімназії, повітовому уч-щі, артилерійській бригаді. У 1898 р., після смерті єдиного сина, переїхав до Одеси, де був духовником в одеській семінарії і законоучителем зразкової школи. У 1904 р., після смерті дружини, повернувся до Олександрії, де жив до останніх днів в сім'ї родичів.

Н. прислужився дослідженням історії ріднокраю і благодійницькою діяльністю; був членом Московського археологічного т-ва (1889), Одеського т-ва історії та старожитностей (1900), делегатом VI археологічного з'їзду (1884). Друкувався в «Записках Одесского общества истории и древностей», «Херсонских епархиальных ведомостях».

Твори: «Очерки Александрийского уезда Херсонской губернии» (1876), у рукописах: «Материалы для истории возникновения церквей в Александрийском уезде Херсонской губернии», «Описание прихода, принадлежащего соборной Успенской церкви уездного города Александрии Херсонской губернии».

Джерело: В. Н. Никифоров: [Некролог] // Херсонские епархиальные ведомости.— 1908.— май.

Інформацію надіслали дослідниці з Олександрії **О. М. Чумак та Н. В. Жахалова**.

ОРДИНЦЕВ МИХАЙЛО ДМИТРОВИЧ

(1887—?) —

письменник, колекціонер

М. Ординцев — псевдонім, справжнє прізвище — Кострицький. Народився 2(14).02.1887 р. в Києві. Батько — доктор медицини. Дитинство провів в Бессарабії; навчався у гомельській гімназії (1896—1902); закінчив київську колегію Павла Галагана (1907), навчався на правничому ф-ті Київського та Петербурзького у-тів, проте диплома не одержав.

Багато мандрував. Почав літературну та журналістську працю; дебютував 1908 р. оповіданням «Дорогою ціною» в журналі «Новь». Друкувався в збірниках «Беллона», «Ирида», «Энергия», журналах «Нива», «Русский паломник», «Родина», «Светоч», «Природа и люди», газетах «Биржевые новости», «Сельский

«вестник», «Южный край» та ін. Під час першої світової війни був кореспондентом з театру бойових дій.

За радянські часи був лектором, режисером, продпрацівником, служив в фінорганах, губустановах Внуторгу, в прикордонній комісії. У 1920-ті рр. мешкав у Новоград-Волинському, Уфі. Напередодні Великої Вітчизняної війни опинився у Фергані, де 18.10.1941 р. був засуджений Військовим трибуналом військ НКВС Середньоазіатського військового округу. Подальша доля невідома.

Ординцев-Кострицький — автор побутових й етнографічних оповідань, історичних й подорожніх нарисів, статей, нотатків, пригодницьких повістей та романів на теми з української та російської історії.

Твори: «Запорожці в Сарагосі» (1913), «Королева землі франської» (1914), «З Києва на трон французький» (1913), «Під стягом Мономаха», «Український Макиавеллі» (1915), «За трон московський» (1912), «На Куликовому полі» (1913), «Опальний князь» (1914), «Імперський ювелір» (1914), «Анна-руси́нка» (1930), невидані твори: «Абданк», «Обранець Горислава» та ін.

Джерело: Зленко Г. Хто він, Михайло Ординцев? // Кур'єр Кривбасу. — 1996. — № 61—64. — С. 89—90.

ПРОНЧЕНКО МИХАЙЛО СЕМЕНОВИЧ

(1909—1942) —

український поет, письменник, журналіст, громадський діяч

Народився в селі Вошине-Покровське на Криворіжжі (зараз — районний центр Апостолове на Дніпропетровщині), в родині бідних селян; навчався в трудовій школі в рідному селі; служив у кооперації; освіту здобув самотужки. Перша збірка поезій «Штурмую надра» (в деяких джерелах — «Здобуваю надра») видана 1927 р. в Кривому Розі. Друкувався у часописах: «Зоря», «Молодняк», «Молодий більшовик», «Червоний гірник», «Кривбас». Від 1930 р. працював редактором мови і літератури в газеті «Червоний гірник» (Кривий Ріг); належав до криворізької групи Всеукраїнської Спілки пролетарських письменників; мав зв'язки з членами літературної організації ВАПЛІТЕ. Одним з перших виспівав голодомор 1932—1933 рр. 1932 р. (Ю. Семенко подає, що у 1933 р.) був звинувачений в українському націоналізмі і заарештований, засланий до Тахтамганда (табір на Далекому Сході), де він був понад 5 років. Наприкінці 1930-х рр. поет повертається в Україну. З початком війни, в окупованому німцями Кривому Розі редагує округовий криворізький часопис «Дзвін» (жовтень—листопад 1941 р.). У 1941 р. виходить збірка його поезій «Кобза». Окрім поетичних творів, П. — автор історичних драм «Мазепа», «Тарас Трясило», «Байда». Після прибуття до Кривого Рогу цивільно-німецького управління, П. став жертвою провокацій і обмов; його увільнили з посади редактора «Дзвону», на початку 1942 р. заарештували й 11 лютого 1942 р. (за іншими даними — у квітні) стратили.

Джерело: Чабан М. Квітка, омита сльозою // Пронченко М. Кобза: Вибрані твори і спогади сучасників / Упор. М. Чабан і А. Пронченко. — Дніпропетровськ. 1995. — С. 3—8.

ПЧІЛКА ОЛЕНА (справжнє прізвище — Косач Ольга Петрівна)

(1849—1930) —

українська письменниця, фольклорист, етнограф, член-кор. АН УРСР
(з 1927 р.), культурно-громадська діячка, видавець, мати Лесі Українки,
сестра М. П. Драгоманова

Народилася 17(29).07.1849 р. в м. Гадяч (тепер — Полтавської губ.); закінчила Київський ін-т шляхетних дівчат. Друкуватися почала у 1880-х рр. Разом з Н. Кобринською видала у 1887 р. альманах «Перший вінок». У 1908—1914 рр. була редактором-видавцем журналу «Рідний край» та додатку до нього «Молода Україна». З 1921 р. жила і працювала в Києві. П. — автор поетичних творів, повістей, оповідань.

Твори: «Думки-мережанки» (1886), «Світова річ» (1908) та ін.; спогади про М. Старицького (1904), М. Лисенка (1912—1928), М. Драгоманова (1926), «Оповідання» (1930), «Твори» (1971); етнографічні праці: «Український орнамент» (1876), «Українські узорі» (1912, 1927), твори для дітей, переклади тощо.

Джерело: Мазуркевич О. Р. Пчілка Олена // УРЕ. — Т. 9. — С. 205.

РОМАНЧЕНКО ТРОХИМ МИКОЛАЙОВИЧ

(1880—1930) —

український письменник-робітник

Народився 23.07.(4.08.)1880 р. у Полтаві; освіту здобув самотужки. З 13 років протягом 1893—1910 рр. працював у друкарнях; захворівши на сухоти, залишив цю роботу, служив по різних установах, довгий час був хранителем Катеринославського історичного музею (7 років), діловодом земської управи, завідувачем української книгарні, бібліотекарем. 1919 р. сидів у в'язниці за часів денікінців. 1926 р. йому було призначено персональну пенсію. Помер 11.06.1930 р. у Дніпропетровську.

Друкуватися почав 1905 р. в альманасі «Перша ластівка»; його твори — вірші, оповідання, публіцистичні та критичні статті друкувалися у дореволюційній і радянській пресі.

Твори: Поезії. — Катеринослав, 1916; Антологія української поезії. — К., 1957. — Т. 2; Народні пісні в записах Трохима Романченка. — К., 1980.

Джерело: Словник Биковця. — Арк. 1079; УРЕ. — Т. 9. — С. 454.

РУДИЧІВ ІВАН ОПАНАСОВИЧ

(1881—1958) —

громадський діяч, бібліограф, бібліолог

Родом з села Кишеньки Кобеляцького пов. Полтавської губ. Вчився у Полтаві в духовному уч-щі, а потім там же в духовній семінарії, де у 1897 р. під орудою Симона Петлюри брав участь у сходинах семінаристів, які у 1898 р. об'єдналися в Українську семінарську громаду (І. Рудичів, М. Гмиря, М. Терлецький, Б. Іваницький, П. Ластовець). Входив до полтавського осередку Революційної Української партії (РУП). З листопада 1903 р. по червень 1904 р.

ув'язнений; після звільнення влітку 1904 р. приїхав до Катеринослава, де певний час працював в канцелярії адвоката; брав активну участь в організації таємної друкарні, у виданні часопису «Добра порада» (1906). Намагаючись уникнути арешту, змушений був виїхати до Полтави. З 1906 по 1912 рр. — студент правничого ф-ту Казанського ун-ту. Одночасно працював учителем латини у приватній гімназії Фовицького у Катеринославі (1907), у часописі «Южная заря» (1908), у готелі в Сочі (1911). Після одержання диплома правника працював в канцелярії гірничого ін-ту в Катеринославі (з 1912 р.). З 1917 р. був мобілізований на фронт. Під час громадянської війни опинився у Польщі; в червні 1921 р. потрапив до Берліна; у 1922—1923 рр. — у Празі, потім у Парижі, де увійшов до ініціативної групи створення Української бібліотеки ім. С. Петлюри, яку очолив 1 березня 1927 р. і директором якої був до 1950 р. Помер у приїзді 28 жовтня 1958 р.

І. Рудничів — автор спогадів про С. Петлюру в збірнику «Симон Петлюра в молодості» (1936).

Джерело: ЕУ. — Т. 7. — С. 2630; Михальчук В. Українська бібліотека в Парижі // КС. — 1993. — № 4. — С. 79—82; Пустовіт Т., Коротенко В. Діяч РУПу Микола Гмиря // КС. — 1995. — № 3. — С. 100—106; Пустовіт Т., Наконечна Л. Іван Рудничів — перший директор бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі // Полтавська Петлюріана. — Полтава. — 1996. — Ч. 2. — С. 106—121; передрук у вид.: Українське слово. — 1996. — 7 лист. — Ч. 44; 14 лист. — Ч. 45.

Інформацію подав М. П. Чабан.

САКСАГАНСЬКИЙ ПАНАС КАРПОВИЧ

(справжнє прізвище — Тобілевич,

1859—1940) —

український актор і режисер, театральний діяч, народний артист УРСР (з 1925), народний артист СРСР (з 1936), Герой Праці (1924).

Брат І. Карпенко-Карого, М. Садовського, М. Садовської

Народився 3(15).05.1859 р. в с. Кам'яно-Костувате, тепер Братського району Миколаївської обл.; навчався в Єлизаветграді (тепер Кіровоград) у вищій реальній школі. Грав в аматорських гуртках. У 1878—1880 рр. служив в одеській юнкерській школі, у 1880—1883 рр. — у 58-му Празькому піхотному полку в Миколаєві. Демобілізувавшись, вступив до трупі М. П. Старицького в Миколаєві (1883). Після розколу трупі увійшов до «Т-ва малоросійських артистів» під керівництвом М. Л. Кропивницького (1885—1888), а з виходом з трупі М. Л. Кропивницького — у «Т-во малоросійських артистів під керівництвом М. К. Садовського» (1888—1890). 1890 р. почав режисерську діяльність у власній трупі — «Т-ві рос.-малорос. артистів під керівництвом П. К. Саксаганського» (1890—1898), яка пізніше мала різні назви. Оселившись у Києві, 1910—1915 рр. гастролював по Україні і Росії в складі українських труп Т. Колісниченка і Ф. Светлова. В 1915—1917 рр. працював у «Т-ві українських артистів». У 1918—1922 рр. очолював у Києві постійний Державний народний театр. У 1923—1932 рр. періодично виступав на гастролях у Державному драматичному театрі ім. М. К. Заньковецької, грав в Українському народному театрі в Харкові.

(1924—1925), гастролював разом з М. Садовським у різних театрах (1926—1932).

С.— видатний майстер сценічного перевтілення з широким акторським діапазоном, блискучою акторською технікою. Серед його ролей: Возний («Наталка Полтавка» І. Котляревського), Стецько, Шельменко («Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Карась («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського) та ін. Як режисер С. вперше в історії українського театру запровадив план постановки вистави.

Джерело: Пилипчук Р. Я. П. К. Саксаганський // УРЕ.— Т. 9.— С. 552—553.

САМІЙЛЕНКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

(1864—1925) —

український поет, письменник, перекладач

[літ. псевд.: В. Сивенький, Іваненко, В. Полтавець, Смутний, Л. Сумний та ін.]

Народився 22.1(3.02).1864 р. в с. Великі Сорочинці (тепер Миргородського р-ну Полтавської губ.); до 1890 р. навчався в Київському ун-ті; працював дрібним чиновником у Києві, Чернігові, Катеринославі, Миргороді. З 1905 р. працював в газеті «Громадська думка», газеті «Рада», журналах «Шершень», «Нова громада» (всі — Київ).

Належав до «Братства тарасівців», чернігівської «Громади». За часів Директорії служив в міністерстві освіти і фінансів, 1919 р. емігрував до Галичини; з 1921 р.— у гетьманському (за кордоном) міністерстві преси й пропаганди. У 1924 р. повернувся до Києва, працював редактором у видавництві художньої літератури. Помер 12.08.1925 р. в Боярці (тепер смт Київської обл.).

Друкуватися почав 1886 р. переважно в західно-українських виданнях. 1890 р. вийшов перший збірник «З поезій В. Самійленка»; 1906 р. у Львові — найповніша збірка — «Україні». Писав ліричні й сатиричні вірші, оспівував рідний край, був майстром пейзажної та інтимної лірики. Вірш «Вечірня пісня», покладений на музику К. Стецьком, став відомою народною піснею. С.— автор драматичних творів («Чураївна» та ін.), перекладів творів Гомера, Данте, П. Бомарше, П. Беранже, Дж. Байрона, А. Франса, О. Пушкіна, М. Гоголя та ін.

Твори: Твори.— К., 1958.— Т. 1—2; Вибрані поезії.— К., 1963.

Джерело: Федченко П. М. Самійленко В. І. // УРЕ.— Т. 10.— С. 11.

СОЛОВЬОВ-НЕСМЕЛОВ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

(1847—1901) —

російський дитячий письменник, журналіст, педагог,
культурно-громадський діяч

Жив в Петербурзі; був запрошений в Москву відомим педагогом і видавцем Д. І. Тихомировим на посаду секретаря журналу «Детское чтение», в якому друкувався й Д. І. Яворницький. Приятелював з поетом І. З. Суриковим, після смерті якого працював на замовлення К. Т. Солдатенкова над біографією Сурикова для 4-го посмертного видання повного зібрання його віршів, яке вийшло у світ 1884 р. у видавництві Солдатенкова. За своє довге літературне життя

М. О. Соловйов-Несмелов зустрічався з Некрасовим, Достоевським, Григоровичем, Тургенєвим, Лесковим, Плещєєвим та ін. відомими письменниками. М. О. Соловйов-Несмелов помер від розриву серця на своєму посту скромного літературного трудівника у грудні 1901 р. Похований на Ваганьковському кладовищі.

М. О. Соловйов-Несмелов — автор народних і дитячих оповідань.

Джерело: Белоусов И. А. Литературная среда. Воспоминания. 1880—1928. — М., 1928. — С. 79—91.

Інформацію подав М. П. Чабан.

СОХАЧЕВСЬКА ЛІДІЯ ВІКТОРІВНА

(?—1911) —

українська письменниця

Народилася в Новомосковському пов. Катеринославської губ. (тепер — Новомосковський р-н Дніпропетровської обл.). У 1908—1910 рр. навчалася у Петербурзі на загальнопросвітніх курсах Черняєва. Незважаючи на тяжкі матеріальні обставини (навчання поєднувала з роботою у канцелярії), здобула освіту, стала народною вчителькою. Служила в катеринославському земстві, нотаріальній конторі Сперанського, давала приватні уроки; брала активну участь в катеринославському українському товаристві «Просвіта». Слабке здоров'я, тяжкі обставини життя призвели до того, що вона захворіла на сухоти; її життя трагічно обірвалося передчасною смертю у січні 1911 р. в Ялті.

Свої перші твори Л. С. писала російською мовою, але під впливом Д. Яворницького стала писати вірші та оповідання українською. Вперше її публікації з'явилися в додатку до газети «Современное слово» (СПб.). С. друкувалася в «Русской правде», «Рідному краї», «Світовій зірниці», «Добрій пораді», поетичній антології «Українська муза» (1908), у дитячому збірнику «Світло» (1908), в поетичній антології «Тридцять українських поетес» (1969). Її поезії мають автобіографічний характер.

СРЕДИНСЬКИЙ МИКОЛА КИРИЛОВИЧ —

родом з Катеринославщини, нащадок запорозького козака, місцевого катеринославського старожила Лазаря Глоби; природознавець, дослідник місцевої флори, автор книги «Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии».

СТАРИЦЬКА МАРІЯ МИХАЙЛІВНА

(1865—1930) —

українська актриса, режисер, педагог театру, заслужена артистка УРСР (з 1926 р.)

Народилася 19(31).05.1865 р. в Києві.

Закінчила петербурзьке театральне училище. З 1885 р. виступала на професійній сцені під псевдонімом Яворська в трупі свого батька М. П. Старицького. Працювала в українських і російських трупах Петербурга, Москви, Києва.

виступала у концертах. З 1898 р. працювала як режисер та педагог в драматичних гуртках народних будинків та в Київському літературно-артистичному т-ві. В 1904—1927 рр. керувала драматичним відділом в Музично-драматичній школі М. Лисенка в Києві (з 1918 р.—Музично-драматичний ін-т ім. М. В. Лисенка). Першою поставила на українській сцені драматичні твори Л. Українки. Померла 20.12.1930 р. в Києві.

Джерело: Хлібцевич Є. С. Старицька М. М.//УРЕ.— Т. 10.— С. 503.

СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА ЛЮДМИЛА МИХАЙЛІВНА
(1868—1941) —

українська письменниця, громадська діячка

Народилася в селі Карпівцях Могилів-Подільського пов. Подільської губ. в ніч з 28 на 29 серпня 1868 р. Вона була другою донькою М. П. Старицького; її мати доводилася рідною сестрою М. В. Лисенку. Невдовзі родина переїхала до Києва. Початкову освіту С.-Ч. набула вдома, а потім у вищій жіночій гімназії в Києві, яку закінчила 1893 р. Одружилася з лікарем О. Г. Черняхівським. Допомогала чоловікові впорядковувати перший український словник медичних термінів.

Брала активну участь в організації професійного і народного театрального мистецтва України; входила до правління створеного 1908 р. у Києві літературно-артистичного т-ва; після смерті М. В. Лисенка очолила літературно-мистецький клуб «Родина»; під час першої світової війни брала участь у Київському комітеті для допомоги українцям-втікачам, їздила до Сибіру, щоб допомогти заручникам-галичанам; входила до Т-ва українських поступовців (ТУП), до партії соціалістів-федералістів, у 1917 р.—член Центральної Ради; у 1919 р.—засновник і заступник голови Ради українських жінок у Кам'янці-Подільському; у 1921 р.—учасниця Собору церкви. 14.01.1930 р. заарештована і звинувачена в приналежності до т. зв. «Спілки визволення України» (СВУ), засуджена на 5 років, але за декілька місяців звільнена і заслана до м. Юзівки; 1936 р. повернулася до Києва. В липні 1941 р. знову (вже втретє) була заарештована й вивезена до Харкова, звідти її відправили у Валуйки, там вкинули у розбитий вагон товарняка, повезли за Волгу. У товарному вагоні, десь серед астраханських полів письменниця загинула. Як свідчать очевидці, тіло покійної конвоїри викинули з потягу в степ.

Перші друковані твори С.-Ч. з'явилися 1887 р. в альманасі «Перший вінок»; друкувалася у виданнях: «Русское богатство», «Русская мысль», «Рідний край», «Вільна Україна», «Нова громада», «Зоря», «Правда», «Життя і слово», в альманахах «Складка», «Українська муза», «Розвага», «Вік» та ін. Їй належать поезії, оповідання, драматичні твори («Богдан Хмельницький», «Розбійник Кармелюк», «Гетьман Дорошенко», «Іван Мазепа»), театрознавчі та літературознавчі статті, переклади, спогади.

Джерело: ЕУ.— Т. 8.— С. 3028; УРЕ.— Т. 10.— С. 503; Заруба В. М. Мов ружа дивна, запашна: Риси до портрета Людмили Старицької-Черняхівської // Культура і життя.— 1990.— 2 вер.; Барабан Л. Людмила Старицька-Черняхівська і український фольклор // НТЕ.— 1997.— № 2—3.— С. 11—21.

СТАРИЦЬКИЙ МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ

(1840—1904) —

український поет, драматург, прозаїк, перекладач, режисер, актор,
керівник театральних труп, громадський діяч

Народився 2(14) грудня 1840 р. на Полтавщині в селі Клішенцях у дворянській дрібнопоміщицькій родині. Рано осиротілий, виховувався в сім'ї Віталія Лисенка — батька майбутнього композитора, родича його матері, що походила з родини Лисенків.

1858 р. закінчив полтавську гімназію й вступив до Харківського ун-ту, а 1860 р. перейшов до Київського, змінивши фізико-математичний ф-т на юридичний. 1861 р. одружився з сестрою М. В. Лисенка — Софією Віталіївною Лисенко. У 1864 р. закінчив ун-т; до 1868 р. працював в Київському історичному архіві; того ж року з родиною переїхав у с. Карпівці на Поділлі, але у 1871 р. повернувся до Києва.

Ще студентом С. брав участь у зборах й мітингах, займався просвітительством, працював в недільних школах, народних бібліотеках, різних гуртках, брав участь у діяльності київської Громади, Південно-західного відділу Російського географічного т-ва; був одним із фундаторів Театрального т-ва, організатором Київського літературно-артистичного т-ва; 1872 р. разом з М. В. Лисенком створив аматорський гурток, з серпня 1883 р. був директором трупи М. Кропивницького, у 1885 р. очолив нову трупу. У 1892—1897 рр. — директор і режисер трупи М. К. Садовського.

С. видав альманах «Рада» (1883), збірки власних поезій «З давнього зшитку. Пісні та думи» (1881—1883, ч. 1—2), п'єси: «Різдвяна ніч», «Сорочинський ярмарок», «Тарас Бульба», «Не судилось» (1881), «У темряві», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (1892), «Талан» (1893); історичні драми: «Богдан Хмельницький» (1887), «Маруся Богуславка» (1897), «Оборона Буші», «Остання ніч» (1899), романи: «Богдан Хмельницький» (трилогія; 1894—1897), «Молодість Мазепи» (1893), «Руїна» (1899), «Останні орли. Гайдамаки» (1901), «Розбійник Кармелюк» (1903), лібретто опери «Утоплена, або Русалчин великдень»; перекладав вірші, казки, переробляв й інсценізував п'єси інших письменників. З ім'ям С. пов'язано становлення музичного жанру в українському театрі.

Джерело: Калениченко Н. Л. М. П. Старицький // УРЕ. — Т. 10. — С. 503—504; Зубков С. Д. Михайло Старицький // Михайло Старицький: Поетичні твори. Драматичні твори. — К., 1987. — С. 5—28.

СТАСЮК МИКОЛА МАТВІЙОВИЧ —

політичний і громадський діяч, кооператор, економіст, публіцист

Родом з сім'ї урядовця на Катеринославщині; навчався в Петербурзькому гірничому ін-ті. 1905 р. — організатор селянських спілок на Катеринославщині і пропагатор народницького соціалізму. 1908 р. був заарештований за організацію селянських спілок і засуджений на 8-м місяців тюрми. Був учасником кооперативного руху в Катеринославі й Києві. У 1917—1918 рр. — член Української Центральної і Малої Ради, заступник голови Селянської спіл-

ки (1917), генеральний секретар харчової справи у першому уряді В. К. Винниченка. У 1918 р. під керівництвом С. у Києві створено видавництво «Книгоспілка». Читав курс лекцій («Союзне будівництво») на кооперативно-інструкторських курсах при Центральному Українському кооперативному комітеті. У 1919 р. — начальник постачання армії УНР; згодом — в еміграції. У 1920-х рр. повернувся на Україну, жив в Харкові, працював у двотижневнику «Сільський господар» (пізніше мав назву «Кооперативне село», «Кооперативна громада»); був співробітником соціально-економічного відділу ВУАН. 1931 р. був заарештований. За деякими свідченнями, був ще живий під час Великої Вітчизняної війни, діяв у підпільній групі в Маріуполі.

Твори: «Автономія і розвиток продукційних сил на Україні» (1907), «Економічні відносини України з Великоросією й Польщею» (1911), «Еміграція та її значення в економічному житті України» (ЛНВ.— Кн. IX—X.— К., 1912).

Джерело: ЕУ.— Т. 8.— С. 3036; Чабан М. Яка доля Миколи Стасюка? // Чабан М. Вічний хрест на грудях землі.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 38—43.

СТЕБНИЦЬКИЙ ПЕТРО ЯНУАРОВИЧ

(1862—1923) —

[псевд.: П. Смуток, А. Ірпенський, Малороссиянин, Малорос, П. Хмара, П. С.-Т., С.-ий] — український громадський і політичний діяч, письменник, публіцист

Родом з Київщини; у 1886 р. закінчив фізико-математичний ф-т Київського ун-ту; працював у Петербурзі на різних урядових посадах (у міністерстві фінансів, у торгов.-телеграфному агентстві). Був одним з керівних діячів української Громади в Петербурзі: організатор ТУП, секретар, згодом — голова благодійного т-ва видання загальнокорисних і дешевих книг; брав участь у виданні в Петербурзі «Укр. вестника», «Рідної справи — Думських вістей», української енциклопедії «Украинский народ в его прошлом и настоящем» (1914—1915).

У 1917 р. — голова Української національної ради в Петербурзі, член ЦК Української партії соціалістів-федералістів, комісар у справах України при Тимчасовому уряді. Після жовтневих подій переїхав до Києва; за гетьманату — заступник голови української мирної делегації з Радянською Росією, міністр освіти у кабінеті Ф. Лизогуба (з 19.10.1918 р.). З 1919 р. — керівник постійної Комісії біографічного словника при ВУАН. Помер і похований у Києві.

Друкувався у «Вестнике финансов», «Торгово-промышленной газете», «Русском экономическом обозрении», «Киевской старине», «Украинском вестнике», «Раді», «ЛНВ», «Украинской жизни» та ін.

Твори: «Під стелями Думи» (1907), «Українська справа» (1917), «Поміж двох революцій» (1918), «Борис Грінченко» (1920), оповідання «Марійка», поезії тощо.

Джерело: ЕУ.— Т. 8.— С. 3043—3044.

СТОДОЛЯ ПАВЛО ІВАНОВИЧ
(СЛЮНІН-СТОДОЛЯ; р. н. і р. см. невід.) —
український письменник, педагог, етнограф.

Народився у Лохвиці; довгі роки вчителював у Лохвицькому пов. і в Лохвиці. За його ініціативою в Лохвиці було відкрито при музеї окремий куток, присвячений Ар. Тесленкові (Стодоля схоронив рукописи Тесленка). С. дописував до різних часописів, освітлюючи стан культурно-освітньої праці в своїй місцевості; писав і перекладав п'єси; написав одну з перших біографій А. Тесленка. У 1920 р. служив інструктором позашкільної освіти Лохвицької повітової народної освіти, потім вчителював; 1929 р. переїхав на газетну працю до Россоші. С. проводив етнографічні роботи.

Джерело: Словник Биковця.— Арк. 1204.

СУЛИМА-БИЧИХІНА ТЕТЯНА СТЕПАНІВНА
(1863—?)

[уроджена Сулима, по чоловікові Бичихіна] — українська письменниця,
артистка, громадсько-культурна діячка

Народилася в с. Новопавлівка Павлоградського пов. Катеринославської губ. (тепер Дніпропетровської обл.), в заможній селянській сім'ї. Активна діячка катеринославського культурно-освітнього т-ва «Просвіта», голова його театральної секції. Популярність здобула комедією «Дячиха» (з 1888 р. грала на сцені). Друкувалася в періодичних виданнях: «Рідний край», «Світова зірниця», «Село», «Дніпрові хвилі», «Южный край», «Степь».

1931 р. дніпропетровська міськрада надала С.-Б. персональну пенсію.

Твори: «Рассказ дедушки в ночь перед Рождеством» (1884), «Прошлым летом» (1886), «Дячиха» (1908; 1910), побутові жарти «На менинах» (1909), збір. «Народні оповідання» (1911), «Хавромантій» (1913) та ін. Її п'єса «Батьківське право» була заборонена у 1913 р. цензурою.

Джерело: ЕУ.— Т. 8.— С. 3100; Словник Биковця.— Арк. 1216—1217; Зоря.— 1931.— № 9.— С. 19.

ТЕЛЕШОВ МИКОЛА ДМИТРОВИЧ
(1867—1957) —

російський письменник, заслужений діяч мистецтв РРФСР (з 1938 р.)

Народився 29.10.(10.11).1867 р. в Москві в купецькій сім'ї. Навчався в московській практичній академії. Друкуватися почав 1884 р. як поет в журналі «Радуга». Т.— засновник літературного гуртка «Среда» та музею МХАТ'а. Друкувався в журналі «Детское чтение» та ін.

Твори: «На тройках» (1895), «За Урал» (1897), «Повести и рассказы» (1899), «Начало конца» (1933), мемуари «Записки писателя» (1943; 1980), «Избранные сочинения» (1956.— Т. 1—3) та ін.

Джерело: Бобир О. В. М. Д. Телешов // УРЕ.— Т. 11.— С. 189.

ТИХОМИРОВ ДМИТРО ІВАНОВИЧ
(1844—1915) —
російський педагог і освітній діяч

Народився 24.10(5.11).1844 р. в сім'ї сільського священика Костромської губ.; у 1866 р. закінчив Московську учительську семінарію. Т.— один з діячів громадсько-педагогічного руху 1860-х рр. в Росії, організатор і керівник однієї з перших у Росії вечірніх фабричних шкіл у Москві, діяч земських шкіл і педагогічних курсів, зокрема курсів Московського т-ва вихователок та учительок, що пізніше здобули назву «тихомировські». У 1894—1915 рр. редагував журнал «Детское чтение»; кращі публікації цього журналу друкувалися окремими книжками під загальною назвою «Библиотека Детского чтения».

Т.— автор посібників для початкової школи («Грамматика», «Азбука правописания», «Записки о педкурсах и съездах», «Букварь»).

У 1911 р. за редакцією Т. і з його вступною статтею вийшла російською мовою збірка вибраних віршів Т. Шевченка. Т. виступав з лекціями перед учителями на Україні.

Джерело: УРЕ.— Т. 11.— С. 257—258.

ТИХОМИРОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА —

дружина педагога Д. І. Тихомирова, співробітниця журналу «Детское чтение», педагог, культурно-громадська діячка. Після смерті чоловіка вела справу журналу.

ТРУБА ІВАН МИХАЙЛОВИЧ
(1878—1950) —

**український письменник, перекладач, педагог, громадсько-культурний діяч,
доктор технічних наук**

Народився 9.09.1878 р. в м. Гомелі; закінчив петербурзький технологічний ін-т; був одним із активістів та фундаторів української студентської громади. За участь у революційному русі двічі відбував заслання в Балаганську Іркутської губ. та Архангельську. Протягом 1908—1918 рр. проживав у Катеринославі, працював інженером-технологом у службі тяги Катерининської залізниці, викладачем фізики та математики в жіночій гімназії П. Л. Іоффе, комерційному училищі А. Г. Свіда; проводив активну громадську роботу в катеринославській «Просвіті», входив до складу ради т-ва, ревізійної та будівничої комісій.

1917 р. Генеральний секретаріат Центральної Ради призначив Т. комісаром народної освіти Катеринославської губ. Він активно сприяв українізації шкільної справи в краї (були засновані українські гімназії, запроваджено навчання українською мовою в школах, засноване Українське учительське т-во, видано ряд підручників українською мовою тощо). Велика заслуга Т. у виданні шкільної хрестоматії «Стежка додому» (У 3-х частинах; 1917—1918).

1918 р. емігрував за кордон (Австрія, Чехословаччина); викладав на інже-

черному ф-ті Української господарської академії у Подєбрадах. Від 1932 р. працював відповідальним інженером-конструктором на заводах «Шкода» у Пльзені. Займався літературною, перекладацькою та видавничою діяльністю.

Літературну діяльність почав 1904 р., надрукувавши в «Киевской старине» оповідання «Буде паном». Друкувався в журналах: «Нова громада», «Дніпрові хвили»; його твори виходили окремими виданнями в Катеринославі (1917—1918) в серії «Дитяча бібліотека», в 1920-ті рр. у Відні. Серед літературної спадщини Т.—казки для дітей «Як гриби збиралися воювати з жуками» (спільно з М. Кузьменком), «Пан Коцький», переклади казок Бр. Грімм, В. Гауфа, Бехштейна, Г.-Х. Андерсена, оповідання «Подорож на село», брошура «Хто пануватиме на Україні» (1917).

Н. Є. Василенко.

ТУЛУБ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

(псевдоніми: Ол. Т., Ол. Тишко) —

Бібліограф і літературознавець, автор першого «Словника псевдонімів українських письменників (матеріали)» (К., 1928). Широку рецензію на цей словник з уточненнями й доповненнями написав Євген Кирилук (Червоний шлях.— 1928.— № 8.— С. 205—209). Тоді ж у журналі «Життя й революція» Ю. Меженко негативно оцінив цю спробу. (О. І. Дей. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.).— К., 1969).

О. Тулуб разом з Лесею Українкою та ін. письменниками входив до групи українських соціал-демократів, яку очолював Іван Стешенко.

Джерело: Хорунжий Ю. Перший український міністр освіти // Книжник.— 1991.— № 3.— С. 11.

Інформацію подав М. П. Чабан.

ФІЛЯНСЬКИЙ МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ

(1873—1938) —

український поет, геолог, педагог

Народився 7(19).12.1873 р. в с. Попівка (тепер Миргородського р-ну Полтавської обл.) в родині священика. Закінчив природничий відділ фізико-математичного ф-ту Московського ун-ту; у 1906—1917 рр. жив на Уралі; після 1917 р. до 1923 р. жив в Ярьєсках на Полтавщині, завідував агрошколою, працював у Сорочинському лісництві, потім у Полтавському краєзнавчому музеї, згодом — у Харкові в музеї ім. Артема. У 1931 році переїхав з Харкова до Запоріжжя і з того часу працював в музеї Дніпробуду. Здійснив велику роботу по вивченню природних ресурсів України й уклав економіко-географічний довідник України; проводив археологічні дослідження Запорізького краю; створив при музеї Дніпробуду краєзнавче т-во, на відкриття якого приїздив Д. І. Яворницький.

11.10.1937 р. Ф. був заарештований як керівник «Української націоналістичної організації» в Запоріжжі; 12.01.1938 р. він був розстріляний.

Твори: «Лірика» (1906), «Calendarium» (1911), «Цілую землю» (1928),

«Кармелюк», «Українська Шампань», «Перший український мандрівник І. Барський» та ін. Поезії почав друкувати з 1905 р. в журналах «Рідний край», «Сяйво», «Промінь» та ін.

Джерело: ЕУ.—Т. 9.—С. 3517; Крижанівський С. А., М. Г. Філянський / УРЕ.—Т. 11.—С. 594—595; Словник Биковця.—Арк. 1295—1296; Шевченко В. Вони були! // Слово і час.—1995.—№ 8.—С. 79—80.

ФІЛЯНСЬКА ЄВГЕНІЯ ІВАНІВНА —

дружина українського поета М. Г. Філянського, педагог.

ЧАЙКОВСЬКИЙ АНДРІЙ ЯКОВИЧ

(1857—1935) —

український письменник

Народився 15 травня 1857 р. у Самборі, в родині дрібного урядовця. Рано втратив батьків й перебував на утриманні родичів у селі Гординя Самбірського пов. У 1869—1877 рр. навчався в Самбірській гімназії, брав участь у самбірській «Громаді», згодом (1877) став її старостою.

Служив в австро-угорській армії, з якої вийшов у чині поручника й вступив на юридичний ф-т Львівського ун-ту; одночасно працював у львівській «Просвіті», був помічником референта театру т-ва «Руська бесіда», одним із адміністраторів «Кружка правників»; деякий час керував т-вом «Дружний лихвар». У січні 1882 р. був мобілізований до війська й брав участь у боснійському поході. У 1884 р. склав іспит і став адвокатом-оборонцем у карних справах. Невдовзі поселився в Бережанах, де у 1890 р. відкрив адвокатську канцелярію, що стала центром політичного й культурного життя Бережанщини. Ч. був «хлопським адвокатом», до якого горнулося селянство. Разом з композитором О. Нижанківським заснував хоровий колектив «Бережанський Боян» і театральний гурток, організував крайове т-во «Земля»; був одним із засновників та першим головою «Т-ва українських журналістів і письменників ім. І. Франка», членом протиалкогольного т-ва «Відродження», спортивного т-ва «Січ», «Союзу українських адвокатів»; брав участь у роботі «Просвіти», «Укр. педагогічного т-ва», театрального т-ва «Бесіда». В листопаді 1918 р. був одним з керівників оборони Львова від нападу польської шляхти, активним діячем Західноукраїнської Народної Республіки, став самбірським повітовим комісаром ЗУНР. Весною 1919 р. переїхав зі Самбора до Коломиї, де прожив решту свого життя; тут відкрив адвокатську канцелярію. Помер 2 червня 1935 р.

Твори: «В чужому гнізді», «Образ гонору», «Курателя», «Рекрут», «Олюнька», «Вуйко», «Бразилійський гаразд», «З країни сліз і горя», «Хто винен», «Краще смерть як неволя», «Сагайдачний», «Олексій Корнієнко», «Побратими», «На уходах», «За сестрою», «Козацька помста», «З татарської неволі», «Богданко», «Віддячився», «Полковник Михайло Кричевський», «Сонце заходить» та ін.

Джерело: Дубина М. Андрій Чайковський // Літературна Україна.—1991.—19 грудня.

ЧАПЛЕНКО (ЧАПЛЯ) ВАСИЛЬ КИРИЛОВИЧ
(1900—1990) —
український письменник, літературознавець

Народився 18.03.1900 р. в с. Миколаївка Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл., в сім'ї селянина. Почав навчання в Акмолінській обл. (Казахстан), продовжив у рідній Миколаївці. 1916 р. закінчив двокласну міністерську школу, у 1920 р. — Павлоградську вчительську семінарію. Під час літніх канікул працював на цигарковій фабриці, в бубличній пекарні. У 1923 р. закінчив літературно-мовне відділення факультету професійної освіти Катеринославського вищого Інституту народної освіти. Навчаючись в ін-ті, одночасно учителював у рідному селі Миколаївка, згодом — в Нижньодніпровській залізничній школі. За допомогою П. О. Єфремова 1925 р. вступив в аспірантуру при науково-дослідній кафедрі українознавства, що її очолював академік Д. І. Яворницький. Працював над темою: «Сонет в українській поезії». У 1929 р. закінчив аспірантуру. Того ж року, 9 серпня, був заарештований у справі т. з. «Спілки визволення України» (правда, до суду не дійшло). Після семимісячного ув'язнення він довго не міг знайти роботи; з часом влаштувався на робітфак Дніпропетровського металургійного ін-ту. Через рік, під час боротьби з «троцькізмом», його звільнили з роботи, виключили з профспілки й заборонили працювати в школах. Шукав роботи в містах Сталіно, Луганськ, Ашхабад, Ставрополь, П'ятигорськ. 1934 р. був затверджений в званні професора у Туркменії. Під час німецької окупації викладав українську мову в Дніпропетровському транспортному ін-ті. Коли фронт почав наближатися до міста, виїхав на захід (спочатку в Німеччину, потім — в США), де займався літературною і науково-викладацькою діяльністю. Помер 4.02.1990 р. в Нью-Джерсі, похований в Бавид Бруку (штат Нью-Джерсі).

В. К. Чапленко був членом: літературної організації «Плуг», редакційної колегії дніпропетровського журналу «Зоря»; у 1920-ті рр. друкувався в часописах: «Червоний шлях», «Плужанин», «Критика», «Життя й революція», альманасі «Плуг». Бібліографія його творів нараховує 800 назв.

Твори: повісті: «Пиворіз», «Півтора людського», «Люди в тенетах», «Його таємниця», «Драматичні твори», п'єси «Цяця молодичка», «Велика дивовижа», роман «Чорноморці», «Історія нової української літературної мови (XVII ст.—1933 р.)», та ін.

Джерело: Чабан М. А серце його в степовому селі // Чабан М. Січеслав у серці. — Дніпропетровськ, 1994. — С. 89—96.

ЩОГОЛІВ ЯКІВ ІВАНОВИЧ
(1823—1898) —
український поет

Народився в м. Ахтирка, нині Сумської обл.; у 1848 р. закінчив Харківський ун-т. До 1871 р. служив чиновником в Харкові у Палаті державних маєтків, у канцелярії губернатора, секретарем харківської думи. 1871 р. кинув службу і був лише старостою церкви парафіяльної жіночої школи. Друкуватися почав

з 1843 р. Перший збірник віршів «Ворскло» вийшов 1883 р., другий — «Слобожанщина» у 1898 р. Належав до поетів-романтиків; написав 180 поезій. Під кінець життя дуже зuboжив, продав дім, лишив сім'ю без коштів.

Джерело: Словник Биковця.— Арк. 1413; УРЕ.— Т. 12.— С. 462.

ЯНЖУЛ ІВАН ІВАНОВИЧ

(1846—1914) —

економіст і статистик

Нашадок українського козацького роду; закінчив Московський ун-т, стажувався за кордоном. 1874 р. захистив магістерську дисертацію «Исследование о косвенных налогах»; був обраний доцентом кафедри фінансового права в Московському ун-ті. У 1876 р. здобув ступінь доктора за твір «Англійська вільна торгівля» і того ж року обраний професором Московського ун-ту; з 1895 р. — член Російської АН. У 1882—1887 рр. очолював фабр. інспекцію Московського р-ну.

Джерело: УРЕ.— Т. 12.— С. 570.

ПОКАЖЧИК ПОПЕРЕДНЬОЇ ПУБЛІКАЦІЇ ЛИСТІВ, ЩО РЕПРЕЗЕНТОВАНІ В ЦЬОМУ ЗБІРНИКУ

ЛИСТИ К. О. БІЛИЛОВСЬКОГО

- 23.11.1917 р. Феодосія — Катеринослав. Перкова А. І. Їх об'єднали талани душі, снага та сила духу // Кримська світлиця. [Сімферополь]. — 1998. — 13 бер.
1918 р. Феодосія — Катеринослав // Там само.
14.09.1919 р. Феодосія — Катеринослав // Там само.
8.02.1924 р. [...] — Катеринослав // Там само.

ЛИСТ ОСТАПА ВИШНІ

- 27.11.1925 р. Харків — Катеринослав. Огризкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край. — Дніпропетровськ, 1971. — С. 84.

ЛИСТИ М. К. ВОРОНОГО

- 24.01.1901 р. Кишинів — Москва. Микола Вороний: «Самим підвестись в небо» / Вступн. стаття та підгот. публ. листів С. В. Абросимової та Н. Є. Василенко // Борисфен. — 1993. — № 12 (30). — С. 19—20.
19.08.1901 р. Катеринодар — Камишна Миргородського пов. Полтавської губ. Там само.

ЛИСТИ В. О. ГІЛЯРОВСЬКОГО

- 2.01.1905 р. Москва — Катеринослав. Мицик Ю. А., Абросимова С. В. Гумористичні вірші-листи Володимира Гіляровського // Борисфен. — 1991. — № 4. — С. 16.

- 19.01.1902 р. Москва — Москва. Там само.
 6.04.1905. Петербург — Катеринослав. Там само.
 30.12.1907 р. Москва — Катеринослав. Абросимова С., Мицик Ю. «Тамниця: гетьманського золота» // Прапор юності.— 1990.— 23 серп.
 Усі листи В. О. Гіляровського, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї, опубл.: Абросимова С., Мицик Ю. Листи «дядька Гіляя» // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 30.— С. 4—10.

ЛИСТИ П. В. ДАНИЛОВА

- 6.03.1903 р. Москва — Москва. Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка — 2000.— 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 148—149.
 [1903] р. Москва — Москва. Там само.— С. 149.

ЛИСТ М. А. ДМИТРІЄВА

- 27.11.1906 р. Полтава — Катеринослав. Абросимова С. В., Мицик Ю. А. З листів українських письменників і вчених до Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1997.— № 69—70.— С. 92—93.

ЛИСТИ Г. В. ДОБРОСКОКА

- 12.11.1906 р. Катеринодар — Катеринослав. Абросимова С. В. Кубань в епістолярном наслідді академіка Д. І. Яворницького // Кубань літературная: Новые доклады и сообщения.— Краснодар, 1994.— С. 17—18; Абросимова С. В., Мицик Ю. А. З листів українських письменників і вчених до Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1997.— № 69—70.— С. 93.
 30.10.1907 р. Катеринодар — Катеринослав. Там само. С. 94.

ЛИСТ Н. М. ДОРОШЕНКО

- 26.01.1914 р. Харків — Катеринослав. Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4. (5—6).— С. 147.

ЛИСТИ М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

- 4.03.1901 р. Чернігів — Москва. [Шубравська М. М.] Олійник М. М. Листи: [Коцюбинського] до Д. І. Яворницького // Рад. літ-во.— 1964.— № 4.— С. 106—107.
 1.11.1902 р. Чернігів — Москва. Там само.

ЛИСТИ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

- Усі листи М. Л. Кропивницького, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї, опубл.: Невідомі листи М. Л. Кропивницького та Н. В. Кропивницької / Вступ, публ. і прим. С. В. Абросимової та Ю. А. Мицика // Рад. літ-во.— 1988.— № 7.— С. 64—66.

ЛИСТ М. І. ЛАЩЕНКА

23.11.1900 р. Петербург — Москва. Абросимова С. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4. (5—6).— С. 143—144.

ЛИСТИ В. М. ЛЕОНТОВИЧА

20.07.1899 р. Ромодан — Аджамка Херсонської губ. Перкова А., Абросимова С. «Кинь лихом об землю, козаче, не журись» // Книжник.— 1992.— № 4.— С. 17—18.

7.12.1899 р. Ромодан — Москва. Там само.

30.04.1900 р. Ромодан — Москва. Там само.

22.08.1900 р. Ромодан — Камишна Миргород. пов. Полтав. губ. Там само.

26.10.1900 р. Ромодан — Москва. Там само.

ЛИСТ М. М. МОГИЛЯНСЬКОГО

29.04.1932 р. Київ — Дніпропетровськ. Абросимова С. В., Мицик Ю. А. З листів українських письменників і вчених до Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1997.— № 69—70.— С. 97—98.

ЛИСТИ М. С. ПРОНЧЕНКА

Усі 5 листів М. С. Пронченка, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї опубл.: Чабан М. Листи Михайла Пронченка до Дмитра Яворницького // Вільна думка. [Дніпропетровськ].— 1992.— № 10 (11).— С. 8; Він само у кн.: Пронченко М. Кобза: Вибрані твори і спогади сучасників / Упор. М. Чабан і А. Пронченко.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 69—72.

ЛИСТИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

12.06.1909 р. Київ — Катеринослав. Листи Олени Пчілки до Д. І. Яворницького / Вступ, підгот. текстів і прим. С. Абросимової та Ю. Мицика // Рад. літ-во.— 1989.— № 7.— С. 37—44; Абросимова С. В., Мицик Ю. А. З листів українських письменників і вчених до Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1997.— № 69—70.— С. 95—96.

23.10.1909. Київ — Катеринослав. Листи Олени Пчілки до Д. І. Яворницького / Вступ, підгот. текстів і прим. С. Абросимової та Ю. Мицика // Рад. літ-во.— 1989.— № 7.— С. 37—44.

2.11.1909 р. Київ — Катеринослав. Там само.

15.06.1910 р. Київ — Катеринослав. Там само.

15.04.1911 р. Київ — Катеринослав. Там само.

23.04.1911 р. Київ — Катеринослав. Там само.

30.12.1912 р. Київ — Катеринослав. Там само.

ЛИСТИ П. К. САКСАГАНСЬКОГО

Усі листи П. К. Саксаганського, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї, опубл.: Мицик Ю. «Широ прихильний...» З листів корифея українського театру // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 37—38.— С. 14—18.
2.04.1915 р. Київ — Катеринослав. Огрзкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край.— Дніпропетровськ. 1971.— С. 83.

ЛИСТИ В. І. САМІЙЛЕНКА

Усі 3 листи В. І. Самійленка, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї, опубл.: Абросимова С. В., Мицик Ю. А. З листів українських письменників і вчених до Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1997.— № 69—70.— С. 90—92.

ЛИСТИ М. П. СТАРИЦЬКОГО

Усі 3 листи М. П. Старицького, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї, опубл.: Старицький М. Твори: У 8 тт.— К., 1965.— Т. 8.— С. 604—606; 726—727.
7.12.1898 р. Орел — Москва. Огрзкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край.— Дніпропетровськ, 1971.— С. 80.

ЛИСТИ Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

Усі 4 листи Л. М. Старицької-Черняхівської, що зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї, опубл.: Заруба В. М. Листи Л. М. Старицької-Черняхівської до Д. І. Яворницького // СіЧ.— 1991.— № 7.— С. 30—34.

ЛИСТ А. Я. ЧАЙКОВСЬКОГО

20.04.1909 р. Бережани — Катеринослав. «Замилування до своєї бувальщини». Лист А. Я. Чайковського до Д. І. Яворницького / Вступ. стаття і підгот. тексту С. Абросимової // Вільна думка.— 1992.— № 11—12.— С. 3.

ЛИСТИ В. К. ЧАПЛЕНКА

3.03.1940 р. П'ятигорськ — Дніпропетровськ. Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4. (5—6).— С. 146—147; Чабан М. П. Роман Василя Чапенка «Чорноморці» (з історії створення) // Кубань литературная: Новые доклады и сообщения.— Краснодар, 1994.— С. 32; Він само. Роман Василя Чапенка «Чорноморці». (З історії створення) // Під знаком Клію.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 163.

ЛИСТ С. І. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

9.10.1898 р. Харків — Москва. Огрзкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край.— Дніпропетровськ, 1971.— С. 80—81.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Абросимова С. В.** Дмитро Яворницький.— Запоріжжя, 1997.— 59 с.
- Абросимова С. В. Д. І.** Яворницький — архівіст.// Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи.— К., 1997.— Ч. 1.— С. 205—208.
- Абросимова С. Д.** Яворницький і П. Саладилів // Під знаком Кліо.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 165—169.
- Абросимова С. В. Д. І.** Яворницький і харківські вчені // З минування Подніпров'я.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 46—51.
- Абросимова С. В. Д. І.** Яворницький у культурно-громадському житті України кінця XIX — початку XX ст.// Регіональне і загальне в історії: Тези міжн. конф., присв. 140-річчю від дня народження Д. І. Яворницького.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 4—6.
- Абросимова С. В.** Запорозьке козацтво в культурно-історичній традиції українського народу кінця XIX — поч. XX ст. (за матеріалами епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького) // Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури: Матеріали міжн. наук.-практ. конф.— Запоріжжя, 1997.— Ч. 2.— С. 3—9.
- Абросимова С. В.** Кубань в епістолярному насліди академіка Д. І. Яворницького // Кубань літературна: Нові доклади і повідомлення: Матеріали научно-практ. конф.— Краснодар, 1994.— С. 13—20.
- Абросимова С.** Невтомний працівник на ниві історичної науки // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 39—40.— С. 55—59.
- Абросимова С. В.** Творчі стосунки Д. Яворницького з діячами російської науки та культури // Українсько-російські культурні зв'язки: історія і сучасність.— Дніпропетровськ, 1997.— С. 52—54.
- Абросимова С. В.** Творчі стосунки Д. Яворницького з інтелігенцією Лівобережної України кін. XIX — поч. XX ст.// Література та культура Полісся.— Вип. 8.— Ніжин, 1997.— С. 69—72.
- Абросимова С. В.** Херсонщина у творчій спадщині Д. Яворницького // Заселення півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наукові доповіді міжн. наук.-метод. конф.— Херсон, 1997.— С. 128—130.
- Абросимова С.** Чернігівські кореспонденти Д. Яворницького // Сіверянський літопис.— 1998.— № 3.— С. 111—116.
- Абросимова С. В.** Яворницький і Дніпропетровщина // Джерело. [Дніпропетровськ].— 1998.— 9 квіт.
- Абросимова С., Василенко Н.** Просвітянин Іван Труба // Собор. [Дніпропетровськ].— 1991.— 16 бер.
- Абросимова С., Ковальська Т.** Катеринославський часопис «Дніпрові хвилі» // Борисфен.— 1994.— № 1.— С. 10—11.
- Абросимова С., Мицик Ю.** Грінченко — Яворницькому // Борисфен.— 1993.— № 1.— С. 11.
- Абросимова С. В., Мицик Ю. А.** З листів українських письменників і вчених до Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1997.— № 69—70.— С. 87—98.
- Абросимова С., Мицик Ю.** Листи «дядька Гілея» // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 30.— С. 4—10.
- Абросимова С., Мицик Ю.** Спільна праця на загальну користь України (Листування С. Чикаленка і Д. Яворницького) // КС.— 1996.— № 1.— С. 30—39.
- Абросимова С., Перкова А. Д.** Яворницький і Галичина // Другий міжн. конгрес українців. Львів, 22—28 серпня 1993 р.: Доповіді і повідомлення.— Львів, 1994.— Ч. I.— С. 284—287.
- Абросимова С., Лякова А.** До Яворницького на дніпрові пороги // Наше місто. [Дніпропетровськ].— 1997.— 5 серп.
- Александр Степанович Лашкевич:** Некролог // КС.— 1889.— Т. 27.— Кн. 12.— С. 489.
- Аліванцева О., Василенко Н.** Катеринославська літературно-громадська га-

- жета «Степь» (1885—1886) // З любові і муки...: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.— С. 28—39.
- Бабанська Н. «Суду історії я не боюся, бо я роблю своє діло...» // Січ.— 1995.— № 5—6.— С. 25—28.
- Барабан Л. Людмила Старицька-Черняхівська і український фольклор // НТЕ.— 1997.— № 2—3.— С. 11—21.
- Безхутрий М. М. С. І. Васильківський.— К., 1954.
- Белоусов И. А. Литературная среда. Воспоминания. 1880—1928.— М., 1928.
- Білецький О. Панас Мирний // Мирний Панас. Твори.— К., 1960.— Т. 1.
- Білецький С. Із родини велетнів (Людмила Старицька-Черняхівська) // Українська мова і література в школі.— 1989.— № 1.— С. 20—23.
- Білокінь С. Репетиція беззаконь: Судовий процес над «Спілкою визволення України», якої не було та його наслідки // Україна.— 1989.— № 37.— С. 13—15; № 38.— С. 20—21.
- Бобир О. В. Телешов М. Д. // УРЕ.— Т. 11.— С. 189.
- Ванцак Б. «Немає крашого краю од України...» // Січ.— 1993.— № 7.— С. 51—55.
- Василенко Н. Є. Громадсько-політична та культурно-освітня діяльність І. М. Труби // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 72—80.
- Василенко Н. Є. Д. І. Яворницький — письменник // З минушини Подніпров'я.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 36—41.
- Василенко Н. Є. З історії літературного життя Катеринославщини кінця XIX — початку XX століття // Українська ідейна спадщина у викладанні гуманітарних наук: Матеріали Респуб. наук.-практ. конф.— Дніпропетровськ, 1992.— С. 41—42.
- Василенко Н. Над колискою моєю не мати співала // З любові і муки...: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.— С. 53—61.
- Василенко Н. Є. Художнє відображення історичного минулого України в наукових дослідженнях та літературних творах Д. І. Яворницького // Література й історія: Тези доп. і повід. Всеукр. наук.-практ. конф.— Запоріжжя, 1993.— С. 89—91.
- Василенко Н. Є., Абросимова С. В. Перша катеринославська поетеса Лідія Сохачевська // Вільна думка.— 1992.— № 5(6).— С. 7.
- Василенко Н., Абросимова С. Сторінки із життя катеринославського письменника Трохима Романченка (1880—1930) // Вільна думка. [Дніпропетровськ].— 1992.— № 10 (11).
- Василенко Н. Є., Поповський А. М. Родинна реліквія // Вільна думка.— 1993.— № 3—4.
- Василько В. С. Микола Садовський і його театр.— К., 1962.
- Виров-й Евг. Деятельность екатеринославской «Просвиты» и ее филиал в связи с войной // Украинская жизнь.— 1915.— № 3—4.
- Волинський П. К. Яків Щоголев // Історія української літератури. (Література другої пол. XIX ст.).— К., 1966.
- Воронов В. І. Оцінка О. М. Лазаревським наукових праць Д. І. Яворницького // Регіональне і загальне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 36—38.
- Гавриленко І., Ченцов В. Дніпропетровська філія «СВУ» — хроніка запланованої драми // Борисфен.— 1994.— № 4.— С. 12—14.
- Гетпенер А. С. Л. Дроздов-Мишківський // Бібліологічні вісті.— 1928.— № 1.— С. 137—138.
- Гирич І. «Український Никодим» Василь Федорович Симиренко // Старожитності.— 1993.— № 11—12.
- Головщиков К. Д. Деятели Ярославского края.— Ярославль, 1889.— Вып. 2.— С. 271—274.
- Голубкова Н., Меледина М. Фотограф, археолог, историк искусств // Советское фото.— 1982.— № 10.— С. 34—36.
- Гордеев А. Ф., Ченцов В. В. О последних годах жизни и деятельности

Д. І. Яворницького // Регіональне і загальне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 29—31.

Граб В. І. За відсутністю складу злочину... (М. Г. Філянський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 255—258.

Гузанов Е. Л. Фотограф императорской Академии художеств И. Ф. Барщевский // Ярославская старина.— 1995.— № 2.— С. 85—86.

Гура В. В. Жизнь и книги дяди Гиляя.— Вологда, 1959.

Гусейнов Г. Як тиха сповідь, хвиля ця. Дмитро Яворницький, Олександр Поль, Іван Шаповал та інші // Шаповал І. Козацький батько: Образ Д. І. Яворницького у спогадах письменників, діячів культури і науки.— Кривий Ріг, 1998.— С. 7—46.

Данилевська Н. Загублений рід Старицьких-Черняхівських-Стешенків // Визначні жінки України.— Видання об'єднання українських жінок на еміграції, 1950.

Двірна К. П. Сучасні проблеми історіографічної дослідженості творчості Д. І. Яворницького // Регіональне і загальне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 33—35.

Дегтярев П. А. Городовой врач Петропавловка // Простор.— 1983.— № 6.

Дегтярьов П. А. Білиловський К. О. // УЛЕ.— Т. 1.— С. 181.

Дегтярьов П. А. Про творчість Кесаря Білиловського // Рад. літ-во.— 1976.— № 8.

Дзеверін І. О. Вишня Остап // УРЕ.— Т. 2.— С. 254.

Дзеверін І. О. Вишня Остап // Українські радянські письменники.— К., 1958.— Вип. 3.

Дубина М. Андрій Чайковський // Літ. Укр.— 1991.— 19 груд.

Енциклопедія українознавства / Голов. ред.: проф. В. Кубійович.— Париж: Нью-Йорк, 1955—1984.— Тт. 1—10.

Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького: Каталог музейної колекції / Укл.: С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, А. С. Журба.— Дніпропетровськ, 1992.

Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 1: Листи вчених до Д. І. Яворницького / Упоряд.: С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, Н. Г. Чередник.— Дніпропетровськ, 1997.

Есин Б. И. Русская журналистика 70—80 гг. XIX в.— М., 1963.

Живий Олексій Кундзіч.— К., 1977.

Житецький І. Г. «Київська старина» за часи Ф. Г. Лебединцева (1882—1887) // Україна.— 1925.— Кн. 6.— С. 113—120.

Жуковский Ар. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі // Археогр. щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 439—441.

Жуковский М. П. Яворницький і Нікополь // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 22—24.

Замлинський В. О., Палієнко М. Г. Журнал «Киевская старина» під царською цензурою // УІЖ.— 1993.— С. 62—76.

Заремба В. Незломлений голос // Прапор юності.— 1982.— 5 жовт.

Заруба В. Великий історіограф // КС.— 1996.— № 1.— С. 3—9.

Заруба В. «Всім серцем ваша» // Вітчизна.— 1991.— № 10.— С. 166—176.

Заруба В. М. З плеяди немирущих: (До ювілею М. Старицького) // Ленінська правда. [Хуст].— 1980.— 13 груд.

Заруба В. М. З плеяди славетних // Ударний фронт. [П'ятихатки].— 1989.— 20 черв.

Заруба В. М. Листи Л. М. Старицької-Черняхівської до Д. І. Яворницького // СіЧ.— 1991.— № 7.— С. 30—34.

Заруба В. М. Мов ружа дивна, запашна: Риси до портрету Людмили Старицької-Черняхівської // КіЖ.— 1990.— 2 вер.

Заруба В. М. Риси до портрету Людмили Старицької-Черняхівської // Заруба В. М. Постаті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 226—242.

Завгородній С. Михайло Пронченко: Ескіз до портрета // Борисфен.— 1994.— № 3.— С. 15—17.

Завгородній С. Україна Михайла Пронченка // Кур'єр Кривбасу.— 1994.— № 13.— С. 31—32.

Зленко Г. Хто він, Михайло Ординців? // Кур'єр Кривбасу.— 1996.— № 61—64.— С. 89—90.

З любові і муки...: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.

З порога смерті: Письменники України—жертви сталінських репресій.— К., 1991.

Зубков С. Д. Михайло Старицький: Поетичні твори. Драматичні твори.— К., 1987.— С. 5—28.

Іваненко В. В. Літописці українсько-козацької минувшини під пресом сталінщини кінця 20—30-х років: Штрихи до портрета репресованого покоління // Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури.— Запоріжжя, 1997.— Ч. 2.— С. 235—241.

Іванова Л. Н. Белоусов И. А. // РП.— Т. 1.— С. 224—225.

Іванюк С. Кризь туман минулого // КС.— 1993.— № 6.— С. 67—68.

Ільєнко І. Боже! За віщо? // Літ. Укр.— 1991.— 14 бер.

Ільїн Л. Н. А. Некрасов и С. Д. Дрожжин // Некрасовский сборник.— М.; Л., 1960.

История русской литературы.— Л., 1983.— Т. 4.

Історія української літератури: У 8-ми тт.— К., 1969.

Історія української літератури ХХ століття.— Кн. 1.— К., 1993.

Історія української літератури ХІХ століття: У 3 кн.— К., 1996.— Кн. 2.

Історія української літератури кінця ХІХ—початку ХХ ст.— К., 1989.

Йосипенко М. К. Марко Лукич Кропивницький.— К., 1958.

Калениченко Н. А. Старицький М. П. // УРЕ.— Т. 10.— С. 503—504.

Камішанченко М. Т. Михайло Старицький.— К., 1968.

Кареев Н. И. Прожитое и пережитое.— Л., 1990.

Кареев Н. И. Я. Г. Гуревич // Юбилейный сборник Литературного фонда. 1859—1909.— СПб., 1910.— С. 273—276.

Каталог дореволюційних газет, що видавалися на Україні (1822—1926).— К., 1971.

Киричок П. Марко Кропивницький: Життя і творчість.— К., 1968.

Киселева Е. Г. Рассказы о дяде Гиляе.— М., 1983.

Ковалевський О. Микола Вороний: (З приводу 25-літнього ювілею) // Книгарь.— 1919.— № 17.— С. 1025—1030.

Коваленко Л. М. Кундзіч О. Л. // УРЕ.— Т. 6.— С. 16.

Ковальова І. Ф. Внесок академіка Д. І. Яворницького у розвиток археології України // Регіональне і загальне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 39—41.

Ковальський М. Невтомний дослідник // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 36—41.

Ковальчук Г. Феномен УНІКу // Книжник.— 1991.— № 2.— С. 37.

Кондратьєва І. Ю. Д. І. Яворницький як фундатор Катеринославського історичного музею // Дніпропетровський історико-археологічний збірник.— Дніпропетровськ, 1997.— Вип. 1.— С. 511—516.

Кордуба М. Діяльність Теофана Лебединцева в Холмщині.— Львів: Краків, 1943.

Короткий Ю. А. З історії створення першого історичного журналу на Україні // До 90-річчя виходу в світ першого номера журналу «Киевская старина» // УІЖ.— 1972.— № 1.

Крижанівський С. А. Філянський М. Г. // УРЕ.— Т. 11.— С. 594—595.

Кубань литературная: Новые доклады и сообщения. Материалы научно-теоретич. конф. / Научн. редактор В. К. Чумаченко.— Краснодар, 1994.— 46 с.

Курас Г. М., Сарбей В. Г. Михайло Могилянський: «Ніколи в житті я не був націоналістом...» // Вісник АН УРСР.— 1990.— № 4.— С. 56—61.

- Курень: Антология кубанской литературы конца XVIII — начала XX веков.— Краснодар, 1994.
- Кучинський М. «Киевская старина» — це моє третє дитя... // КС.— 1995.— № 3.— С. 107—112.
- Лазаревський Г. «Київська старовина»: (Спогади) // Укр. літ.-ра.— 1943.— № 7—12; 1944.— № 1—11.
- Лазаревський О. Як заснували журнал «Кієвская старина» // Київ.— 1989.— № 3.— С. 168—169.
- Лазебник В. Жили два брата... // Днепр вечерний [Дніпропетровськ].— 1998.— 22 авг.— С. 3.
- Лазебник В. І. Кузьма Котов і його «Дніпрові хвилі» // Скарбниця ріднокраю.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 29—33.
- Лисенко О. В. «Просвіти» Наддніпрянської України у дожовтневий період.— К., 1990.
- Листи Олени Пчілки до Д. І. Яворницького / Вступ, підготовка текстів і примітки С. Абросимової та Ю. Мицика // Рад. літ.-во.— 1989.— № 7.— С. 37—44.
- Лотоцький О. Сторінки минулого.— Варшава, 1933—1934.
- Мазуркевич О. Р. Олена Пчілка // УРЕ.— Т. 9.— С. 205.
- Марко Лукич Кропивницький: Збірник статей, спогадів і матеріалів.— К., 1955.
- Марко Лукич Кропивницький: Спогади.— К., 1955.
- Мар'яненко І. О. Минуле українського театру.— К., 1953.
- Матях В. М. Біля витоків «Киевской старины»: (До 110-річчя виходу першого номера журналу) // УІЖ.— 1992.— № 1.— С. 142—150.
- Мерніков Г. І. Риси історичної школи в творчості Д. І. Яворницького // Регіональне і загальне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 31—33.
- Михальчук В. Українська бібліотека в Парижі // КС.— 1993.— № 4.— С. 79—82.
- Мицик Ю. А. Невідомі листи М. Л. Кропивницького та П. К. Саксаганського // Українська драматургія і театр в сім'ї братніх культур.— Кіровоград, 1982.— С. 56—58.
- Мицик Ю. «Щиро прихильний...»: З листів корифея українського театру // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 37—38.— С. 14—18.
- Мицик Ю. А. Яворницький під паглядом ВКП(б) та НКВД // Регіональне та загальне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 26—29.
- Мыцык Ю. Яворницький, Репин и... НКВД // Собор.— 1996.— 22 мар.
- Мицик Ю., Абросимова С. Листи дядька Гілея // Зоря [Дніпропетровськ].— 1988.— 28 трав.
- Москальців К. Художник С. Васильківський // Червоний шлях.— 1927.— № 12.
- Мусяйко В. В. Д. І. Яворницький у спогадах Яра Славутича // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 21—22.
- Мушинка М. Іду у вічність // Сучасність.— 1990.— № 5.— С. 100—103.
- Нитченко Д. Михайло Пронченко та його «Кобза»: Вибрані твори і спогади сучасників. 1995 р. // Кур'єр Кривбасу.— 1996.— № 51—52.— С. 45—46.
- Новаківська Л. Подвижницька діяльність Олени Пчілки // Пам'ять століть.— 1998.— № 3.— С. 35—40.
- Огієвська І. В. Васильківський С. І. // УРЕ.— Т. 2.— С. 134.
- Оглоблин Д. Олександр Степанович Лашкевич (1842—1889), редактор-видавець «Киевской старины» // УІ.— 1974.— № 1—3.— С. 155—168; № 4.— С. 47—73.
- Огризкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край.— Дніпропетровськ, 1971.— Вип. 1.— С. 79—86.
- Одарченко П. Старицка-Черняхівська Л. // ЕУ.— Т. 8.— С. 3028.
- Олійник В. Видатний діяч української культури // Старицький М. Вибрані твори.— К., 1967.
- Очерки по истории русской журналистики и критики.— Л., 1965.— Т. 2.

- Памяти В. А. Гольцева: Сборник статей, воспоминаний и писем.— М., 1910.
- Памяти С. Д. Дрожжина / Сост. Л. Ильин.— Калинин, 1951.
- Панас Карпович Саксаганський: Статті і спогади про корифея української сцени.— К., 1939.
- Панченко В. Подвижник. Минуло 150 років від дня народження М. Л. Кропивницького // Літ. Укр.— 1990.— 14 черв.
- Перкова А. І. Їх об'єднали таланти душі, снага та сила духу // Кримська світлиця.— 1998.— 13 бер.
- Перкова А. І. К. О. Білиловський та Д. І. Яворницький // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 12—14.
- Перкова А., Абрисимова С. Енциклопедист козащини // Прапор юності [Дніпропетровськ].— 1990.— 25 жовт.
- Перкова А., Абрисимова С. «Кинь лихом об землю, козаче, не журись»: (В. Леонтович і Д. Яворницький) // Книжник.— 1992.— № 4.— С. 17—18.
- Пилипчук Р. Я. Кропивницький М. Л. // УРЕ.— Т. 5.— С. 538.
- Пилипчук Р. Я. Саксаганський П. К. // УРЕ.— Т. 9.— С. 552—553.
- Письменники Радянської України. 20—30-ті роки.— К., 1988.
- Письменники Радянської України. 1917—1987: Біобібліографічний довідник.— К., 1988.
- Піворович В. Б. Поки стоїть земля і світить сонце... (Херсонські знайомі Д. І. Яворницького) // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 19—21.
- Погребенник В. Видатний майстер поетичного відображення старожитностей України: (До 170-річчя від дня народження Якова Щоголева) // НТЕ.— 1993.— № 5—6.— С. 13—19.
- Полонська-Василенко Н. Д. Українська Академія Наук: Нарис історії.— К., 1993.
- Придніпров'є.— Екатеринослав, 1913.
- Пустовіт Т., Коротенко В. Діяч РУПу Микола Гмиря // КС.— 1995.— № 3.— С. 100—106.
- П. Я. Стебницький (1862—1923).— К., 1926.
- 50-летие литературной деятельности Авенариуса // Родник.— 1915.— № 7.
- Ротач П. П. Лев Падалка біля «великої української справи»: До історії збору пожертв на пам'ятник Т. Г. Шевченкові в Києві 1906—1914 рр. // Археологічний літопис Лівобережної України.— Полтава, 1997.— № 1—2.— С. 21—27.
- Рудницький Г. Лекції Дмитра Яворницького в Сімферополі // Кримська світлиця.— 1998.— 9 січ.
- Русская литература и журналистика конца XIX — начала XX века.— М., 1981—1984.— Т. 1—4.
- Русские писатели. 1800—1917: Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.
- Савченко О. І. Публікації Д. І. Яворницького в журналі «Дніпрові хвилі» // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 10—12.
- Савчук В. С. Естественнонаучные общества Юга Российской империи. Вторая половина XIX — начало XX в.— Днепропетровск, 1994.
- Савчук В. С. Д. І. Яворницький і Катеринославське наукове товариство // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 6—8.
- Санцевич А. В. Д. Яворницький і М. Слабченко: Спільні інтереси в дослідженні історії козацтва // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 24—26.
- Светленко С. И. Революционно-народническое движение 70-х годов XIX века на Украине в воспоминаниях современников.— Днепропетровск, 1990.
- Світленко С. І. Народництво в Україні 60—80-х років XIX століття: Аналіз публікацій документальних джерел.— Дніпропетровськ, 1995.— 240 с.
- Світленко С. І. Народницький рух в Україні 1860—1880-х років: Аналіз джерел архівних фондів Росії.— Дніпропетровськ, 1996.
- Святкування ювілею С. Л. Дроздова // Історичні джерела та їх використання.— К., 1928.— Вип. 8.— С. 65.

- Семенко Ю. Пам'яті Михайла Пронченка // Нові дні.— 1953.— Квіт.— С. 10—13.
- Серополко С. О. Дм. Ив. Тихомиров: Биографический очерк.— М., 1915.
- Сиваченко М. Є. Корифей української прози.— К., 1967.
- Скатын Н. Поэты некрасовской школы.— Л., 1968.
- Скупейко Л. Художня проза Д. І. Яворницького // КС.— 1996.— № 1.— С. 19—27.
- Славутич Я. «Я пів землі пройшов»: Спогад про Михайла Пронченка // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 30.— С. 22—23.
- Словник Биковця // ІР НБ НАН України.— ВР.— Х. 4863—4868.
- Смоленчук М. Марко Кропивницький і його рідний край.— К., 1971.
- Смолкина Н. С. Гольцев В. А. // РП.— Т. 1.— С. 620—623.
- Сокирко Л. Г. М. П. Старицький: Критико-біографічний нарис.— К., 1960.
- Спогади про Михайла Коцюбинського / Упоряд. післ. та прим. М. М. Потулейка.— К., 1989.
- Старицька-Черняхівська Л. М. Одгуки життя: М. П. Старицький // Театр.— 1940.— № 11.
- Стеценко Л. Панас Саксаганський.— К., 1959.
- Сумцов Н. Ф. М. П. Старицький як поет // Южный край.— 1903.— № 9420.
- Сумцов Н. Ф. М. П. Старицький як драматург // Известия Академии Наук.— 1908.— № III.
- Сумцов Н. Ф. Пам'яті Ф. Г. Лебединцева // КС.— 1889.— Т. 24.— № 3.— С. 1—6.
- Тарасенко І. Товариш козацького батька // КС.— 1996.— № 1.— С. 10—13.
- Телешов Н. Записки писателя.— М., 1987.
- Тимофеева І. М. Деякі відомості про родину Д. Яворницького з його епістолярної спадщини // З минувшини Подніпров'я.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 41—45.
- Тобілевич Б. Панас Карпович Саксаганський.— К., 1957.
- Тулуб Ол. Матеріали до життєпису Володимира Самійленка // За сто літ.— 1928.— Кн. 3.
- Українська драматургія і театр в сім'ї братніх культур: Тези допов. та повід. наук.-теорет. конф., присв. 100-річчю українського професійного театру, заснованого М. Л. Кропивницьким.— Кіровоград, 1982.
- Українська літературна енциклопедія.— К., 1988.— Т. 1; К., 1990.— Т. 2.
- Українська радянська енциклопедія.— К., 1981—1985.— Т. 1—12.
- Український драматичний театр: Нариси історії. В 2-х тт.— К., 1967.
- Українські літературні альманахи і збірники XIX—початку XX ст.: Бібліографічний показчик / Склад І. З. Бойко.— К., 1967.
- Українські письменники: Біобібліографічний словник.— К., 1963.— Т. 1—2.
- У півстолітніх змаганнях: Вибр. листи до Кирила Студинського (1891—1941) / Упоряд. О. В. Гайова, У. Я. Єдлиньська, Г. І. Сварник.— К., 1993.
- Федоренко Д. Штрихи до портрета // Прапор юності.— 1967.— 11 січня.
- Федченко П. М. Самійленко В. І. // УРЕ.— Т. 10.— С. 11.
- Франко І. Володимир Самійленко: Проба характеристики // Франко І. Твори.— К., 1955.— Т. 17.
- Фумарова О. М. Краєзнавча діяльність Д. І. Яворницького // Проблеми музезнавства та історичного краєзнавства: Наук. конф.— Харків, 1993.
- Хлібцевич Є. С. Старицька М. М. // УРЕ.— Т. 10.— С. 503.
- Хорунжий Ю. Передмова до двох листів // Дніпро.— 1989.— № 2.— С. 84—92.
- Хорунжий Ю. Перший український міністр освіти // Книжник.— 1991.— № 3.— С. 11.
- Чабан М. Вічний хрест на грудях землі: Художньо-документальні нариси.— Дніпропетровськ, 1993.
- Чабан М. Доба спалила й пропекла // Вільна думка. [Дніпропетровськ].— 1993.— № 1—2.— С. 10—11. [Про М. М. Могилянського].
- Чабан М. «І живем ми в цій неволі все життя своє...» // Бористен.— 1993.— № 1.— С. 6. [Про Т. М. Романченка].

Чабан М. Місто пам'ятає корифея // Чабан М. Вічний хрест на грудях землі.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 15—18. [Про М. Л. Кропивницького].

Чабан М. «Невтомний Вировий» // Вільна думка.— 1993.— № 5—6.— С. 16.

Чабан М. Невтомний Вировий // Чабан М. Вічний хрест на грудях землі.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 52—65.

Чабан М. Поневіряння Миколи Стасюка // Зоря. [Дніпропетровськ].— 1991.— 21 груд.

Чабан М. Січеслав у серці: (Книга пам'яті).— Дніпропетровськ, 1994.

Чабан М. Сучасники про Д. І. Яворницького, 1995.

Чабан М. У спогадах сучасників // КС.— 1996.— № 1.— С. 28—29.

Чабан М. Яка доля Миколи Стасюка? // Чабан М. Вічний хрест на грудях землі.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 38—43.

Про М. Пронченка:

Чабан М. Листи Михайла Пронченка до Дмитра Яворницького // Вільна думка.— 1992.— № 10 (11).

Чабан М. «Злій негоді у вічі сміятись научило пекельне життя...» (документальний нарис) // Кур'єр Кривбасу.— 1993.— № 4 (50).

[**Чабан М.**] Петренко М. Пам'ять про поета // Зоря.— 1993.— 30 верес.

Чабан М. «Кобзу» Михайла Пронченка знайдено! // Кур'єр Кривбасу.— 1994.— № 4.— С. 14.

Чабан М. На відстані серця // Кур'єр Кривбасу.— 1994.— № 10—11.— С. 11.

Чабан М. Як же знайдено «Кобзу» Михайла Пронченка? // Кур'єр Кривбасу.— 1994.— № 14.— С. 3—4.

Чабан М. Муза любові і гніву // Січеславський край. [Дніпропетровськ].— 1995.— 8 лют.

Чабан Н. Его называли криворожским Сосурой // Днепровская панорама.— 1995.— 22 лют.

[**Чабан М.**] Гнатко Микола. «Одвихрили сніжні бурі» // Борисфен.— 1995.— № 3.

Чабан М. О, слово, будь мечем моїм // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 30.— С. 11—13.

Чабан М. Квітка, омита сльозою // Пронченко М. Кобза: Вибрані твори і спогади сучасників / Упоряд. М. Чабан і Ан. Пронченко.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 3—8.

Чабан М. Квітка, омита сльозою // Початкова школа.— 1996.— № 5.— С. 53—54.

Чабан М. «Життя, в якому є такі коштовності, покидати жаль...»: Про трагічну долю поета-мученика Михайла Пронченка // Кримська світлиця. [Сімферополь].— 1997.— № 78—79.— 28 лист.; № 80—81.— 5 груд.

Чабан М. Нове про автора «Кобзи» // Кур'єр Кривбасу.— 1998.— Травень.— С. 83—89.

Про В. Чапленка:

Чабан М. Дорогами розхідними // Зоря.— 1990.— 17 берез.

Чабан М. Слідами Василя Чапленка // Зоря.— 1990.— 21 лип.

Чабан М. Забуте ім'я // Спадщина. [Дніпропетровськ].— 1992.— № 3.— С. 12.

Чабан М. А серце його в степовому селі // Борисфен.— 1992.— № 6.— С. 10—12.

[**Чабан М.**] Н. Слайковский. Урок пам'яті Василя Чапленка // Днепр вечерний.— 1994.— 29 мар.

Чабан М. А серце його в степовому селі // З любові і муки...: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.— С. 154—161.

Чабан М. А серце його в степовому селі // Чабан М. Січеслав у серці: (книга пам'яті).— Дніпропетровськ, 1994.— С. 89—96.

Чабан М. Роман Василя Чапленка «Чорноморці»: (з історії створення) // Кубань литературная: Новые доклады и сообщения.— Краснодар, 1994.— С. 29—33.

Чабан М. Роман Василя Чапленка «Чорноморці» (з історії створення) // Під

- знаком Кліо: 36. статей на пошану Олени Апанович.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 160—164.
- Чабан М. Чапленкова тетралогія «Січеславщина» // Борисфен.— 1995.— № 5.— С. 10.
- Чаговець В. П. К. Саксаганський.— К., 1951.
- Черкаський В. М. Панас Мирний: Біографія, дослідження.— К., 1973.
- Чикаленко Є. Спогади.— Нью-Йорк, 1955.
- Чудакова М. О. Авенаріус В. П. // РП.— Т. 1.— С. 16—17.
- Чумак О. М. Краєзнавча спадщина В. М. Никифорова // VII Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство в Україні: Традиції і сучасність».— К., 1995.— С. 55—56.
- Чумаченко В. «От де, люде, наша слава...» // Курень: Антологія кубанської літератури кінця XVIII — початку XX століття.— Краснодар, 1994.— С. 3—11.
- Шабатін С. С. Л. Дроздов (до 35-річчя наукової та громадської роботи) // Історичні джерела та їх використання.— К., 1928.— Вип. 8.— С. 64.
- Шаповал І. М. В пошуках скарбів.— Дніпропетровськ, 1990.
- Шаповал І. Заловити // КС.— 1996.— № 1.— С. 40—42.
- Шаповал І. «Запорожець у бою» // Кур'єр Кривбасу.— 1995.— № 23.— С. 8—9.
- Шаповал І. З благословення Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1994.— № 10—11.— С. 3—4.
- Шаповал І. Козацький батько: Образ Д. І. Яворницького у спогадах письменників, діячів культури і науки.— Кривий Ріг, 1998.— 256 с.
- Шаповал І. Спогади дружини Яворницького // Кур'єр Кривбасу.— 1994.— № 15—16.— С. 21—22.
- Шаповал І. Спогади дружини Д. Яворницького // КС.— 1996.— № 1.— С. 42—44.
- Швидько Г. К. Д. І. Яворницький і дослідження історії України в Катеринославському ІНО // 3 минувшини Подніпров'я.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 33—36.
- Шевченко В. Вони були! // Січ.— 1995.— № 8.— С. 79—80.
- Шевченко В. М., Купянська С. О. Д. І. Яворницький і Чернігівщина // Література і культура Полісся.— Ніжин, 1997.— Вип. 8.— С. 65—68.
- Шепель Ф. Ще раз про таємничу загибель Миколи Вороного // Кур'єр Кривбасу.— 1996.— № 57—58.— С. 80.
- Школьна О. Д. Становлення та розвиток системи періодичної преси Катеринославської губернії 1838—1917 рр.: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук.— К., 1997.
- Шубравська М. М. Д. І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність.— К., 1972.
- Шубравська М. М. Д. І. Яворницький — популяризатор творчості Т. Г. Шевченка // Вінок Великому Кобзареві.— Дніпропетровськ, 1961.
- Шубравська М. М. Д. І. Яворницький (літературний портрет) // Рад. літ-во.— 1963.— № 6.— С. 103—112.
- [Шубравська М. М.] Олійник М. М. Листування Коцюбинського з Яворницьким // Зоря.— 1963.— 26 квіт.
- [Шубравська М. М.] Олійник М. М. Листи [Коцюбинського] до Д. І. Яворницького // Рад. літ-во.— 1964.— № 4.— С. 106—107.
- Шубравська М. М. Харківський період життя Д. І. Яворницького та його автобіографічний роман «За чужий гріх» // Яворницький Д. І. За чужий гріх.— Харків.— 1993.— С. 5—26.
- Шумило Н. «Життя людське — храм, а не морг!» // Вітчизна.— 1990.— № 1.— С. 86—91.
- Шурляков С. Перший редактор «Киевской старины» // КС.— 1992.— № 5.— С. 109—114.
- Юноша В. Володимир Самійленко. (Національно-політичні мотиви його поезії) // Споживач.— 1920.— № 8.— С. 14—16.

Яворницький Д. І. Все йде, все минає: Пам'яті Л. В. Сохачевської // Дніпріві хвилі.— 1911.— № 15.— С. 207—208.

Яременко В. В. Микола Вороний // УЛЕ.— Т. 1.— С. 358—359.

Ярославские краеведы: Библиографический указатель / Сост. В. П. Алексеев.— Ярославль, 1988.— Ч. 1.— С. 6—7.

Яценко В. Я. Д. І. Яворницький і суспільно-політичне життя Катеринослава у 1917 р. // Загальне і регіональне в історії.— Дніпропетровськ, 1995.— С. 8—10.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН	— Академія наук
БСЭ	— Большая советская энциклопедия
ВАПЛІТЕ	— Вільна академія пролетарської літератури
ВР	— Відділ рукописів
ВУАН	— Всеукраїнська академія наук
губ.	— губернія
ДІМ	— Дніпропетровський історичний музей ім. Д. Яворницького
ЕУ	— Енциклопедія українознавства
ІНО	— Інститут народної освіти
ін-т	— інститут
КІЖ	— «Культури і життя» (газета)
КС	— «Киевская старина» — «Київська старовина» (журнал)
Літ. Укр.	— «Літературна Україна» (газета)
ЛНВ	— «Літературно-науковий вісник» (журнал)
м.	— місто, містечко
НАН України	— Національна академія наук України
НТЕ	— «Народна творчість та етнографія» (журнал)
НТШ	— Наукове товариство ім. Шевченка (Львів)
пов.	— повіт
р.	— річка, ріка
Рад. літ-во	— «Радянське літературознавство» (журнал)
РП	— Русские писатели. 1800—1917: Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.
РУП	— Революційна Українська партія
с.	— село
Січ	— «Слово і час» (журнал)
ст.	— станція
т-во	— товариство
ТУП	— Товариство українських поступовців
УАПЦ	— Українська автокефальна православна церква
УВУ	— Український Вільний університет
УДП	— Українська Демократична партія
УДРП	— Українська Демократично-Радикальна партія
УІ	— «Український історик» (журнал)
УІЖ	— «Український історичний журнал»
УЛЕ	— Українська літературна енциклопедія
ун-т	— університет
УРЕ	— Українська радянська енциклопедія
уч-ще	— училище
ф-т	— факультет

ЗМІСТ

Абросимова С. В. «...Корисна для української людності праця» (З епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького). Вступна стаття	3
Листи діячів культури до Д. І. Яворницького	8
Коментар	327
Іменний покажчик кореспондентів, листи котрих репрезентовані в цьому збірнику	383
Іменний покажчик осіб, що згадуються у листах	385
Географічний покажчик	399
Предметний покажчик	405
Біографічний покажчик	408
Покажчик попередньої публікації листів, що репрезентовані в цьому збірнику	445
Список використаної літератури	449
Список умовних скорочень	458

**Науково-довідкове видання
ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА АКАДЕМІКА
Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО**

ВИПУСК 2

Листи діячів культури до Д. І. Яворницького

УКЛАДАЧІ:

*Абросимова Світлана Вікторівна
Василенко Наталя Євгеніївна
Перкова Ангеліна Іванівна
Тарасенко Інна Юріївна
Тимофеева Грина Михайлівна
Чередник Наталя Григоріївна*

Відповідальна за випуск *С. В. Абросимова*
Технічний редактор *В. І. Коромислова*
Коректор *Н. Н. Ветрова*

Здано на складання 24.02.99. Підписано до друку 18.05.99. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір друкарський. Гарнітура літературна. Друк високий. Ум.-друк. арк. 26,8.
Ум. фарб.-відб. 26,8. Обл.-внд. арк. 38,6. Тираж 1000 прим. Вид. № 2. Зам. № 30.

Орендне підприємство «Дніпропетровська книжкова друкарня»,
49036, м. Дніпропетровськ, вул. Горького, 20.